

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΩΡΙΓΕΝΗ

*‘Όλη η ἀλήθεια
γιά τή ζωή καί τή διδασκαλία
τοῦ Ὁριγένη
καί τήν Ε' οἰκουμενική σύνοδο*

34

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΣΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
“ΤΟ ΘΕΙΟΝ ΦΩΣ”

ΑΘΗΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ ἀφετηρία τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ τοῦ βιβλίου ὑπῆρξε ἡ διαπίστωση ὅτι ἐνῶ ὁ Ὀριγένης πέθανε τό ἔτος 253, ἡ καταδίκη του ἔλαβε χώρα ἀκριβῶς **τρῆς αἰῶνες ἀργότερα**, ἤτοι τό 553 κατά τήν Ε΄ οἰκουμενική σύνοδο. Ἀναρωτηθήκαμε, λοιπόν: Ποῦ ὀφείλεται ἡ τόσο μεγάλη καθυστέρηση; Τί συνέβη στό ἐνδιάμεσο διάστημα; Γιατί οἱ μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας δέν φρόντισαν νά ἀναιρέσουν ἐνωρίτερα τίς ἀπόψεις πού θεωρήθηκαν καί μέχρι σήμερα θεωροῦνται ἀντίθετες πρός τήν χριστιανική διδασκαλία;

Ἡ προσπάθεια γιά διαλεύκανση αὐτῶν τῶν ἀποριῶν ὀδήγησε τόν γράφοντα σέ πῶ ἐπισταμένη διερεύνηση τοῦ ζητήματος, χωρίς νά ἀποσκοπεῖ στή συγγραφή εἰδικοῦ ἔργου. Ὅμως, καθῶς προχωροῦσε ἡ ἔρευνα, **διαπιστωνόταν συνεχῶς ὅτι τά προβλήματα σχετικά μέ τόν Ὀριγένη ἦσαν πολύ περισσότερο περίπλοκα ἀπό ὅ,τι φαινόταν ἐκ πρώτης ὄψεως**. Ἡ ἀρχική δαπίστωση ἦταν ἀπλῶς ἡ ἄκρη τοῦ νήματος ἐνός κουβαριοῦ ἐξαιρετικά μπερδεμένου, τό ὁποῖο σιγά-σιγά καί προσεκτικά ἀρχίσαμε νά ξεμπερδεύουμε.

Ἡ ἐργασία μας ἀναπτύσσεται σταδιακά σέ τέσσερες χρονικές περιόδους. Αὐτές εἶναι:

Πρώτη περίοδος. Ἡ διάρκεια τῆς γήινης ζωῆς τοῦ Ὀριγένη, μέ τίς πολὺπλευρες δραστηριότητές του, ἀλλά καί τίς ἀντιδράσεις ἐκ μέρους ὀρισμένων ἀτόμων. Ἰδιαιτέρως δέ ἐξετάζονται ὅσα θέματα τῆς διδασκαλίας του ἀπετέλεσαν σημεῖα συγκρούσεων καί ἀντιπαραθέσεων. (Κεφάλαια 1 καί 3).

Δεύτερη περίοδος. Ἡ διάρκεια ἀπό τοῦ θανάτου του μέχρι τήν ἐποχή τῆς Ε΄ οἰκουμενικῆς συνόδου. Κατ' αὐτήν ἀνεδείχθησαν οἱ μεγάλοι θαυμαστές καί οἱ ὀλίγοι σχετικῶς κατήγοροι τοῦ Ὀριγένη. (Κεφάλαιο 2).

Τρίτη περίοδος. Ἡ σύντομη διάρκεια τῆς Ε΄ οἰκουμενικῆς συνόδου, μέ τὰ προηγηθέντα καί τὰ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα. Πρόκειται γιά τήν πῶ κρίσιμη περίοδο, ἡ ὁποία ἐν εἴδει ἐστίας συγκεντρωτικοῦ φακοῦ συμπυκνώνει σέ ἐλάχιστο χῶρο καί χρόνο ὅλες τίς τάσεις τῶν προηγουμένων αἰῶνων, γιά νά τίς ἀφήσει κατόπιν νά ἀναπτυχθοῦν ὑπό νέες μεταλλαγμένες μορφές στούς ἐπόμενους αἰῶνες. (Κεφάλαια 4 καί 5).

Τέταρτη περίοδος. Ἡ ἐκτεινόμενη ἀπό ἐκείνη τήν ἐποχή μέχρι σήμερα. Παρουσιάζει δύο σαφῶς διακεκριμένες φάσεις, ἤτοι τήν ἀπόρριψη τοῦ Ὀριγένη σέ ὀλόκληρη τήν Βυζαντινὴ ἐποχή, ἔνεκα τῆς καταδίκης

του, καί τήν ἀναγνώριση τῆς μεγάλης θεολογικῆς του ἀξίας κατά τούς δύο τελευταίους αἰῶνες. (Κεφάλαιο 6).

Στήν κρίσιμη Τρίτη περίοδο συμπλέκεται καί ἕνα ἄλλο θέμα, γνωστό μέ τήν ὀνομασία «**Τρία Κεφάλαια**», τό ὅποιο δέν ἔχει καμμία ἄμεση σχέση μέ τά ζητήματα τοῦ ὠριγενισμού καί τῶν ὠριγενιστικῶν ἐρίδων. Ἡ ἰδιαίτερη ἀνάπτυξή του στό παρόν βιβλίον ὀφείλεται στό γεγονός ὅτι ἀπετέλεσε τό ἀποκλειστικό θέμα συγκλήσεως τῆς Ε΄ οἰκουμενικῆς συνόδου. Θελήσαμε λοιπόν νά ἀποδείξουμε μέ κάθε δυνατή ἱστορική λεπτομέρεια, ὅτι ἡ σύνοδος αὐτή συγκλήθηκε γιά νά καταδικάσει μόνον τά Τρία Κεφάλαια. Τό ζήτημα τοῦ Ὁριγένη καί τῆς διδασκαλίας του ἀνακινήθηκε ἐπισήμως μετά τήν λήξη της, ἡ δέ ἀπόφαση τῆς καταδικῆς ἐλήφθη μετασυνοδικῶς. Δίδεται ἔτσι ἡ πλήρως τεκμηριωμένη ἀπάντηση στό ἄλυτο μέχρι σήμερα πρόβλημα, περί τοῦ ἐάν καί πότε ἡ ἐν λόγω σύνοδος ἀσχολήθηκε ἤ ὄχι μέ τόν Ὁριγένη.

Ὅλα τά συναφῆ πρός τό θέμα ἀρχαῖα κείμενα παρατίθενται αὐτούσια, (βάσει τῶν ἐκδόσεων ἀπό τίς ὁποῖες ἐλήφθησαν), διότι μέ τήν ἀκριβολογία τους ἀποδίδουν σαφέστερα τίς λεπτομέρειες τῶν γεγονότων καί τῶν ἐννοιῶν. Κατά τή μετάφρασή τους προσπαθήσαμε νά ἀποδώσουμε μέ ἀκρίβεια καί ἐνάργεια τά νοήματα, ἀλλ' ὅπωςδήποτε ἡ μετάφραση δέν μπορεῖ νά ἀντικαταστήσει τό πρωτότυπο κείμενο. Δέν μεταφράστηκαν μερικά κείμενα δογματικοῦ περιεχομένου, πρός ἀποφυγή ἀποκλίσεως ἐκ τῶν παραδεδεγμένων διατυπώσεων, καθώς καί μερικά ἐδάφια ἀπό τήν Καινή Διαθήκη.

Πιστεύουμε ὅτι ἡ παροῦσα ἐργασία, ὄχι μόνον ἐπιλύει πλεῖστα προβλήματα, ἀλλά ξεκαθαρίζει τό πνευματικό τοπίο καί ἀνοίγει νέους ὀρίζοντες γιά τήν βαθύτερη καί οὐσιαστικώτερη μελέτη τῆς ζωῆς, τοῦ ἔργου καί τῆς διδασκαλίας τοῦ πατρός τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης, τοῦ μεγάλου Ὁριγένη.

Εὐχαριστῶ τό Δ. Συμβούλιο τοῦ Πνευματιστικοῦ Ὁμίλου Ἀθηνῶν «Τό Θεῖον Φῶς» γιά τήν ἀπόφασή του νά ἐκδώσει τό παρόν ἔργο, καθώς καί ὅλους ὅσους συνεργάστηκαν γιά τήν πραγματοποίησή τῆς ἐκδόσεως.

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
----------------	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ο ΩΡΙΓΕΝΗΣ

1. Βιογραφικό διάγραμμα	11
2. Συγγράμματα	16
3. Ἡ ἀφειτηρία τῶν παρεξηγήσεων	20
4. Ἡ ἀτιμωτική ἐνέργεια	24
α'. Τό ἐπεισόδιο	24
β'. Ἡ μεταγενέστερη παράδοση γιά τό ἐπεισόδιο	30
5. Ἡ φήμη περί τοῦ αὐτοευνουχισμοῦ	34
α'. Ἡ τοποθέτηση τοῦ θέματος	34
β'. Τά ἐξωτερικά κριτήρια	36
γ'. Τά ἐσωτερικά κριτήρια	39
δ'. Τί ἔκανε πραγματικά ὁ Ὁριγένης	48
ε'. Ἡ μεταγενέστερη παράδοση	52
6. Ἡ χειροτονία	54
α'. Τά προηγηθέντα γεγονότα	54
β'. Ἡ κανονικότητα τῆς χειροτονίας	56
γ'. Οἱ ἀντιδράσεις τοῦ Δημητρίου	58
δ'. Τά ἐπακολουθήσαντα γεγονότα	64
Παραπομπές 1 ^{ου} Κεφαλαίου	65

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΘΑΥΜΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΟΙ ΤΟΥ ΩΡΙΓΕΝΗ

1. Γενικά	67
2. Οἱ διάδοχοι, Διονύσιος, Θεόγνωστος, καί Πιέριος	68

3. Πέτρος Ἀλεξανδρείας, Μεθόδιος Ὀλύμπου, Εὐστάθιος Ἀντιοχείας	71
4. Πάμφιλος καὶ Εὐσέβιος	74
5. Μέγας Ἀθανάσιος	76
6. Παχώμιος	78
7. Δίδυμος ὁ τυφλός	83
8. Βασίλειος ὁ μέγας καὶ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός	86
9. Γρηγόριος ὁ Νύσσης	88
10. Εὐάγριος ὁ Ποντικός	94
11. Ἐπιφάνιος Κύπρου καὶ Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας	97
12. Ἱερώνυμος καὶ Ρουφῖνος	107
13. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος	109
14. Παλλάδιος, Συνέσιος, Σωκράτης, Βικέντιος	114
15. Κύριλλος, Ἰσίδωρος, Ἀντίπατρος, Θεόδωρος	118
16. Ἀνακεφαλαίωση	123
Παραπομπές 2 ^{ου} Κεφαλαίου	127

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΟΙ ΩΡΙΓΕΝΙΣΤΙΚΕΣ «ΚΑΚΟΔΟΞΙΕΣ»

1. Ποιές ἦσαν οἱ ὠριγενιστικές «κακοδοξίες»	129
2. Ἡ ἀπόρρητη διδασκαλία	134
3. Ἡ προϋπαρξη τῶν ψυχῶν	141
4. Ἡ μετενσάρκωση	150
5. Ποῦ βρισκόταν ὁ παράδεισος	160
6. Ἡ καθολικὴ συμμετοχὴ στό προπατορικό ἁμάρτημα	162
7. Τὰ ὑλικά καὶ τὰ πνευματικά σώματα	168
8. Περί τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων	176
9. Εἶναι ἡ κόλαση ἀτελεύτητη;	180
10. Ἡ ἀποκατάσταση τῶν πάντων	189
Παραπομπές 3 ^{ου} Κεφαλαίου	197

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΤΑ «ΤΡΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ»

1. «σημείον ἀντιλεγόμενον»	201
2. Τά λεγόμενα «Τρία Κεφάλαια»	206
3. Θεόδωρος Μοψουεστίας	208
4. Θεοδώρητος Κύρου	211
5. Ἰβας Ἐδέσσης	214
6. Ἡ «ληστρική» σύνοδος	217
7. Ἡ Δ' οἰκουμενική σύνοδος	220
8. Ἡ ἐξέλιξη τοῦ ζητήματος μέχρι τήν Ε' οἰκουμενική σύνοδο.....	221
Παραπομπές 4 ^{ου} Κεφαλαίου	224

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η Ε' ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ

1. Τό γενικό πρόβλημα	225
2. Ὁ «Λόγος κατά Ὁριγένους» τοῦ Ἰουστινιανοῦ (543)	229
3. Ἡ ἀνακίνηση τοῦ ζητήματος τῶν Τριῶν Κεφαλαίων	233
4. Τά προηγηθέντα τῆς συνόδου	237
5. Οἱ τρεῖς πρῶτες συνεδριάσεις	245
6. Ἡ καταδίκη τῶν Τριῶν Κεφαλαίων	247
7. Ἡ ἐξέλιξη τῶν σχέσεων μέ τόν Βιγίλιο	249
8. Ἡ ἡμερομηνία τοῦ «θείου τύπου»	252
9. Ἡ μνημόνευση τοῦ Ὁριγένη στά πρακτικά	257
10. Πῶς τοποθετεῖ τά γεγονότα ὁ Εὐάγγριος	260
11. Τό Γράμμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ	265
12. Ὁ λίβελλος κατά Ὁριγένους	270
13. Τί συνέβη στή σύνοδο	277
14. Ἡ ἔκταση τοῦ ὠριγενισμοῦ	282
15. Οἱ 15 κανόνες κατά τῆς ὠριγενιστικῆς διδασκαλίας	288

16.	Τά έπακολουθήσαντα γεγονότα	294
17.	Εΐναι έγκυρες οί άποφάσεις;	296
18.	Ή θετική πλευρά τών γεγονότων	302
	Παραπομπές 5 ^ο Κεφαλαίου	303

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΩΡΙΓΕΝΗ ΑΠΟ ΤΟ 553 ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

1.	Ή γενική εικόνα	305
2.	Οί έπόμενες οίκουμενικές σύνοδοι	307
3.	Βυζαντινοί συγγραφείς	308
4.	Νεώτεροι έλληνες συγγραφείς	319

	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	333
--	--------------------	-----

	ΕΠΙΛΟΓΟΣ	335
--	----------------	-----

	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	337
--	--------------------	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ο ΩΡΙΓΕΝΗΣ

1. Βιογραφικό διάγραμμα*

Ὁ Ὀριγένης γεννήθηκε στήν Ἀλεξάνδρεια τό ἔτος 185 μ.Χ. Ὁ πατέρας του ὀνομαζόταν Λεωνίδης. Ἦταν ἀρκετά μορφωμένος καί εἶχε ἀσπαστεῖ τόν Χριστιανισμό. Φρόντισε πολύ γιά τήν μόρφωση τοῦ παιδιοῦ του, τόσο στή σπουδή τῶν ἐγκυκλίων γραμμάτων, ὅσο καί τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ὁ νεαρός Ὀριγένης παρουσίαζε ἐξαιρετική φιλομάθεια, ὥστε δέν ἀρκεῖτο στίς ἀπλές συζητήσεις, ἀλλά ἔφερνε σέ δύσκολη θέση τόν πατέρα του, προσπαθώντας μέ ἐρωτήσεις νά πληροφορηθεῖ τά βαθύτερα νοήματα τῆς Γραφῆς.¹

Τό ἔτος 202 ὁ αὐτοκράτωρ Σεπτίμιος Σεβῆρος ἐξέδωκε διάταγμα ἐναντίον τοῦ ἀσκουμένου προσηλυτισμοῦ ὑπό τῶν χριστιανῶν. Τό διά-

---

* Οἱ κυριώτερες πηγές γιά τή ζωή, τήν ἐκπαίδευση καί τίς δραστηριότητες τοῦ Ὀριγένη εἶναι οἱ ἐξῆς: α) Τό ΣΤ' βιβλίο τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ Εὐσεβίου, τό ὁποῖο ἀφιερώνεται κατ' ἐξοχήν στόν μεγάλο Ἀλεξανδρινό διδάσκαλο· β) Ὁ *Χαριστήριος Λόγος* τοῦ Γρηγορίου Νεοκαισαρείας, τόν ὁποῖο ἐκφώνησε μετά τήν πενταετή φοίτηση κοντά στόν Ὀριγένη στή νέα σχολή του στήν Καισάρεια· γ) Τά ἴδια τά συγγράμματα καί οἱ ἐπιστολές του, ὅπου παρεμβάλλει ἀρκετά βιογραφικά του στοιχεῖα· καί δ) Ἡ *Ἀπολογία ὑπέρ τοῦ Ὀριγένους*, τήν ὁποία συνέταξε ὁ πρεσβύτερος Πάμφιλος (ἀπό αὐτήν σώζεται μόνον τό α' βιβλίο σέ λατινική μετάφραση). Ὑπάρχουν ἀκόμη σποραδικές πληροφορίες σέ ἔργα ἄλλων συγγραφέων.

1. Οἱ ἀριθμοί ἀντιστοιχοῦν στίς παραπομπές οἱ ὁποῖες καταχωροῦνται στό τέλος κάθε κεφαλαίου.

ταγμα ἀφοροῦσε μόνο τούς μεταστραφέντες ἐκ τοῦ ἐθνισμοῦ καί ὄχι τούς ἐκ γενετῆς χριστιανούς.² Ὁ Λεωνίδης συνελήφθη, κλείσθηκε στή φυλακή καί τελικῶς ὑπέστη μαρτυρικό θάνατο, ἡ δέ περιουσία του δημεύθηκε.

Ὁ Ὀριγένης, 17 ἐτῶν τότε, δέν ὑπέκειτο μὲν στίς κυρώσεις τοῦ διατάγματος, ἀλλά προσπάθησε μέ σφοδρότητα νά ὑπερασπιστεῖ τόν πατέρα του καί τούς ἄλλους διωκόμενους χριστιανούς. Ἡ μητέρα του δέν μπορούσε πλέον νά τόν συγκρατήσει μέ τίς ἱκεσίες της καί ἔκρυσε ὅλα τά ἐνδύματά του, ὅποτε ὁ ἔνθερμος ζηλωτής νέος ἀναγκαστικά παρέμεινε στό σπίτι. Ἔστειλε ὅμως μία παραινεντική ἐπιστολή στόν πατέρα του, προτρέποντάς τον νά ὑποστεῖ τό μαρτύριο χωρίς νά σκεφθεῖ τήν οἰκογένειά του.³

Μετά τόν θάνατο τοῦ πατέρα του ὁ Ὀριγένης βρέθηκε σέ δεινή θέση, μέ τήν μητέρα του καί τά ἕξι μικρότερα ἀδελφία του. Στήν κρίσιμη αὐτή περίοδο προστατεύθηκε ἀπό μία πλουσιώτατη γυναῖκα τῆς Ἀλεξάνδρειας, ἡ ὁποία εἶχε υἱοθετήσει καί τόν ἀρχηγό κάποιας φιλοσοφικῆς αἵρέσεως, ὀνόματι Παῦλον. Ὁ Ὀριγένης δέν ἀπέκτησε στενές σχέσεις μαζί του, ἀλλά συνέχισε τήν συμπλήρωση τῶν ἐγκυκλίων σπουδῶν του καί τελικά κατάφερε νά γίνει διδάσκαλος τῶν «γραμματικῶν», προσποριζόμενος μέ ἐπάρκεια τά πρὸς τό ζῆν.

Μέ τόν Ὀριγένη συνδέεται στενά ἡ **κατηχητική σχολή** τῆς Ἀλεξάνδρειας, ἡ ὁποία εἶχε πολύ μακρά παράδοση, χρονολογούμενη, σύμφωνα μέ τήν ἄποψη πολλῶν ἱστορικῶν, ἀπό τήν ἐποχή τοῦ εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, ἱδρυτοῦ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξάνδρειας. Ἀσφαλῶς κατά τήν διάρκεια ἑνός καί ἡμίσεος αἰῶνος ὑπέστη πολλές βελτιώσεις καί ἀπό ἀπλή κατηχητική σχολή τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστιανισμοῦ, συμπεριέλαβε βαθμηδόν καί ἄλλα μαθήματα, φιλοσοφίας, ρητορικῆς, μαθηματικῶν κλπ. Τήν ἐποχή ἐκείνη, διευθυντής τῆς σχολῆς ἦταν ὁ **Κλήμης**, καί πρὶν ἀπό αὐτόν ὁ **Πάνταινος**. Ὁ Ὀριγένης ὑπῆρξε μαθητής τοῦ Κλήμεντος, θεωρεῖται δέ βέβαιο ὅτι σέ πῶ νεαρή ἡλικία, ὀδηγούμενος ἀπό τόν πατέρα του, εἶχε ἀκούσει καί τόν Πάνταινο.

Λόγω τοῦ διωγμοῦ ὅλοι οἱ διδάσκαλοι τῆς σχολῆς συνελήφθησαν ἢ ἀπεμακρύνθησαν ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια καί τό κατηχητικό ἔργο εἶχε σταματήσει. Ἐπειδή ὅμως μερικοί ἐκ τῶν ἐθνικῶν προσῆλθαν στόν Ὀριγένη, θέλοντας νά ἀκούσουν τόν λόγο τοῦ Θεοῦ, ἄρχισε κάποια ἀναζωπύρωση τῆς χριστιανικῆς κινήσεως. Ἔτσι ὁ ἐπίσκοπος Δημήτριος ἀνέθεσε στόν 18ετή τότε Ὀριγένη τήν διεύθυνση τῆς σχολῆς, ὥστε νά συνεχίσει τό ἔργο της.⁴

Μαθητές του αναφέρονται ὁ Πλούταρχος, ὁ ὁποῖος συνελήφθη καί ἐμαρτύρησε, καί ὁ ἀδελφός του Ἑρακλᾶς, ὁ ὁποῖος ἀργότερα ἀνέλαβε τήν διδασκαλία τῶν κατωτέρων τάξεων. Ἐπίσης ὁ Σέρηνος, ὁ Ἑρακλείδης, ὁ Ἑρων, καθώς καί δύο γυναῖκες, ἡ Ἑραΐς καί ἡ Ποταμίαίνα, πού μαρτύρησαν δι' ἀποκεφαλισμοῦ ἢ διά πυρός.

Ὁ Ὀριγένης, μέ ἀξιοθαύμαστο θάρρος, ὄχι μόνο συνέδραμε καί ἐνθάρρυνε ὄσους συλλαμβάνοντο, φυλακίζοντο καί ἀνακρίνοντο, ἀλλά καί μετά τήν ἔκδοση τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως τούς συνόδευε μέχρι τόν τόπο τοῦ μαρτυρίου καί τούς ἀποχαιρετοῦσε δι' ἀσπασμοῦ.

Οἱ ἐθνικοί ἀσφαλῶς ἐρεθίζοντο μέ τήν συμπεριφορά του καί πολλές φορές προσπάθησαν νά τόν κακοποιήσουν. Τελικά χρειάστηκε ἡ τοποθέτηση στρατιωτῶν γύρω ἀπό τό σπῆτι ὅπου διέμενε, πρὸς ἀποφυγή ὀχλοκρατικῶν ἐκδηλώσεων, ἀλλά καί γιά νά ἐμποδίζωνται οἱ κατηχούμενοι νά προσέρχωνται σ' αὐτόν.

Παλαιότερα, κατά τήν παιδική του ἡλικία, εἶχε συμβεῖ καί ἡ ἀτιμωτική ἐνέργεια εἰς βάρος του, ἡ ὁποία σημάδεψε ἀποφασιστικά τήν ζωή του. Τό γεγονός αὐτό δέν τό ἀναφέρει ὁ Εὐσέβιος, ἀλλά εἶναι γνωστό ἀπό ἄλλες πηγές καί θά τό ἐκθέσουμε ἀναλυτικά σέ ἐπόμενη ἐνότητα.

Μέ τόν ἔνθεο ζῆλο του ὁ Ὀριγένης κατέστησε περίφημη τή σχολή, ὥστε νά μαθητεύουν ὄχι μόνο χριστιανοί, ἀλλά καί ἐθνικοί καί Ἰουδαῖοι, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοί ἀσπάζοντο τόν Χριστιανισμό. Ἡ ἀρετή καί ἡ σοφία του ἀποτελοῦσαν πόλους ἑλξεως γιά ὄσους ἐπιζητοῦσαν νά γνωρίσουν τήν ἀλήθεια.

Ἐπειδή οἱ προσερχόμενοι μαθηταί αὐξάνοντο, ὁ Ὀριγένης ἀναγκάστηκε νά ἐγκαταλείψει τήν βιοποριστική ἀπασχόλησή του ὡς διδάσκαλος τῶν γραμματικῶν καί νά ἀφοσιωθεῖ ἀποκλειστικά στό ἔργο τῆς σχολῆς. Εὐρισκόμενος σέ μεγάλη οἰκονομική ἀπορία, ἐπώλησε ὅλα τά συγγράμματα πού εἶχε καί συμφώνησε μέ τόν ἀγοραστή νά λαμβάνει τέσσερις ὀβολούς ἡμερησίως.

Μέ αὐτά τά χρήματα ζοῦσε λιτότατα, φοροῦσε μόνο ἓνα χιτῶνα, περιφερόταν ἀνυπόδητος, κοιμόταν στό ἔδαφος, καί ὑπέβαλλε τόν ἑαυτό του σέ πολλές ἐκούσιες στερήσεις καί νηστεῖες. Ἐπί τριάντα περίπου ἔτη (203–232) πού προΐστατο τῆς σχολῆς, ὑπῆρξε ὑπόδειγμα ἀσκητοῦ χριστιανοῦ καί φιλοσόφου, καί ἀπέκτησε μεγίστη φήμη καί ἐκτίμηση σέ ὅλο κληρο τόν χριστιανικό κόσμο.

Εἶναι γενικά παραδεκτό, ὅτι ὁ Ὀριγένης μέσα στόν νεανικό ἐνθουσιασμό του ἐξέλαβε κατά γράμμα τήν εὐαγγελική ρῆση «εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοῦς διά τήν βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν» (Ματθ.

19,12) και ύπεβλήθη σέ **αυτοευνουχισμό**. Σάν πιθανώτερη ἐξήγηση φέρεται τό ὅτι μεταξύ τῶν μαθητῶν ὑπῆρχαν καί γυναῖκες καί κατέφυγε στήν πράξη αὐτή προκειμένου νά ἀποφύγει συκοφαντικές δυσφημίσεις καί σχόλια. Ὅμως ἡ ἄποψη περί αυτοευνουχισμοῦ ἀποτελεῖ τραγική ἱστορική παρεξήγηση, ὅπως θά ἀναπτύξουμε ἀναλυτικά στήν ἐνότητα 4.

Κατά τήν διάρκεια τῆς 30ετοῦς σχολαρχίας του πραγματοποίησε ἀρκετές περιοδεῖες σέ διάφορα μέρη. Τό 212 πῆγε γιά λίγο στή Ρώμη, καί τό 215 μετέβη στήν Ἀραβία προσκεκλημένος ἀπό τόν ἄρχοντα τῆς χώρας.

Τό 216 εὐρισκόμενος στήν Καισάρεια τῆς Παλαιστίνης ἄρχισε νά κηρύττει στούς ναούς, ὅπως τόν παρώτρυναν ὁ Ἀλέξανδρος Ἱεροσολύμων καί ὁ Θεόκτιστος Καισαρείας. Ὅμως ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας **Δημήτριος**, ὅταν τό ἔμαθε, ἐξοργίστηκε καί ἔγραψε πρὸς τούς ἀνωτέρω, ὅτι «οὐδέποτε ἀκούστηκε, οὔτε συμβαίνει πουθενά, παρόντων ἐπισκόπων νά ὀμιλοῦν οἱ λαϊκοί!» Ἀπολογούμενοι ἐκεῖνοι ἀπάντησαν, ὅτι οἱ ἰσχυρισμοί του προφανῶς δέν εἶναι ἀληθινοί, διότι ὅπου εὐρίσκονται οἱ ἐπιτήδειοι στό νά ὠφελοῦν τούς ἀδελφούς, παρακαλοῦνται ἀπό τούς ἐπισκόπους νά ὀμιλοῦν πρὸς τόν λαό. Ὁ Δημήτριος ὅμως ἐπέμενε καί παρήγγειλε στόν Ὁριγένη νά ἐπανέλθει πάραυτα στήν Ἀλεξάνδρεια, ὅπως καί ἔγινε.⁵

Ἡ πρώτη αὐτή σύγκρουση μεταξύ τῶν δύο ἀνδρῶν δέν εἶχε ἄλλες συνέπειες, ἀλλά προοιῶνισε τήν μελλοντική ρήξη τους. Ἀργότερα (περί τό 219) ὁ Ὁριγένης μετέβη στήν Ἀντιόχεια, προσκληθεῖς ἀπό τήν Ἰουλία Μαμμαία, μητέρα τοῦ αυτοκράτορα Ἀλεξάνδρου Σεήρου, τήν ὁποία κατήχησε στόν Χριστιανισμό.

Τό 231 ὁ Δημήτριος ἀπέστειλε τόν Ὁριγένη στήν Ἑλλάδα, προκειμένου νά διευθετήσῃ μερικά ἐκκλησιαστικά πράγματα. Διερχόμενος αὐτός ἀπό τήν Καισάρεια, χειροτονήθηκε πρεσβύτερος ἀπό τούς δύο φίλους του ἐπισκόπους. Ὁ Δημήτριος ἀγανάκτησε ὑπερβολικά, κατέκρινε αὐστηρά μέ ἐπιστολές του τούς δύο ἐπισκόπους πού τόν χειροτόνησαν, καί συγκάλεσε τοπική σύνοδο πού ἀπαγόρευσε τήν παραμονή τοῦ Ὁριγένη στήν Ἀλεξάνδρεια.

Ἡ **χειροτονία** ἀποτελεῖ τό τρίτο καίρια ἀμφιλεγόμενο γεγονός στή ζωὴ τοῦ Ὁριγένη, διότι συνδέεται μέ τά δύο προηγούμενα (δηλαδή τήν ἀτιμωτική ἐνέργεια καί τόν φημολογούμενο αυτοευνουχισμό), καί ὅλα μαζί συμπλέκονται στή μεγάλη ἱστορική παρεξήγηση, πού διατηρεῖται καθολικά σχεδόν μέχρι σήμερα. Γι' αὐτό θά τό ἀναπτύξουμε ἰδιαίτερος,

μετά τήν εξέταση τῶν δύο ἄλλων, καθώς καί τό ἐάν ἡ σύνοδος καθάιρε-
σε ἢ ὄχι τόν Ὀριγένη ἀπό τό ἀξίωμα τοῦ πρεσβυτέρου.

Ἔνεκα τῆς δημιουργηθείσης καταστάσεως ὁ Ὀριγένης ἀναχώρησε
τό ἔτος 232 ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια, ἀφήνοντας τήν διεύθυνση τῆς σχολῆς
στόν μαθητή του Ἡρακλᾶ. Ἐπῆγε στήν Καισάρεια τῆς Παλαιστίνης,
ὅπου ἐπίσκοπος ἦταν ἀκόμη ὁ Θεόκτιστος, καί ἐκεῖ συνέστησε νέα scho-
λή, ἀρχίζοντας μία νέα σταδιοδρομία.

Ἡ σχολή τῆς Καισαρείας ἀπέκτησε ἐξ ἴσου μεγάλη φήμη μέ ἐκείνη
τῆς Ἀλεξάνδρειας. Προσῆρχοντο νά φοιτήσουν ὄχι μόνο ἐντόπιοι, ἀλλά
καί πολλοί ἀπό ἄλλες χῶρες. Μαθητής του ὑπῆρξε καί ὁ Γρηγόριος ὁ
θαυματουργός, ὁ μετέπειτα ἐπίσκοπος Νεοκαισαρείας, ὁ ὁποῖος κατά
τήν ἀποφοίτησή του ἐξεφώνησε ἕναν θαυμάσιο «Χαριστήριον λόγον» εἰς
Ὀριγένη. Ἀπό αὐτόν πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ Ὀριγένης, χρησιμοποιών-
τας τήν διαλεκτική μέθοδο, δίδασκε θεολογία, φιλοσοφία, ἀστρονομία,
γεωμετρία, ἠθική καί φυσιολογία.

Λίγο ἀργότερα ἀπεβίωσε ὁ Δημήτριος καί τόν διαδέχθηκε ὁ Ἡρα-
κλᾶς. Ὁ Ὀριγένης θεώρησε κατάλληλη τήν περίσταση γιά νά μεταβεῖ
στήν Ἀλεξάνδρεια, ἀλλά ὁ Ἡρακλᾶς ἤ δέν τόν ἐδέχθη ἢ τόν ἐξανάγκασε
νά ἀποχωρήσει καί πάλι. Ἐκτοτε δέν φαίνεται νά ἐπισκέφθηκε ἄλλη φο-
ρά τήν ἀγαπημένη του γενέτειρα.

Κατά τήν διάρκεια τοῦ διωγμοῦ ἐπί Μαξιμίνου τοῦ Θρακός (235–
238) κατέφυγε στήν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας, κοντά στόν φίλο του
ἐπίσκοπο Φιρμιλιανό. Κατά τό 239 ἢ τό 240 πῆγε στή Νικομήδεια, καί
ἀπό ἐκεῖ στήν Ἀθήνα. Οἱ λόγοι τῆς δεύτερης αὐτῆς ἐπισκέψεώς του στήν
Ἑλλάδα δέν εἶναι γνωστοί.

Τό 244 προσκλήθηκε στήν Ἀραβία, ὅπου ἐπανεφέρε στήν ὀρθόδοξη
πίστη τόν Βήρυλλο, ἐπίσκοπο Βόστρων. Μετά ἀπό λίγα χρόνια πῆγε πά-
λι στήν Ἀραβία, πρὸς καταπολέμηση τῆς αἵρέσεως τῶν θνητοψυχιτῶν, οἱ
ὁποῖοι ὑποστήριζαν ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ψυχή ἀποθνήσκει καί διαφθείρεται
μαζί μέ τό σῶμα, θά ἀναβιώσει δέ κατά τήν δευτέρα παρουσία τοῦ Κυ-
ρίου, μαζί μέ τήν ἀνάσταση τοῦ σώματος. Ἐπίσης πολέμησε τήν αἵρεση
τῶν Ἐλκεσαϊτῶν, οἱ ὁποῖοι ἀθετοῦσαν μερικά μέρη τῆς Γραφῆς καί ὅλα
τά τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Καί στίς δύο περιπτώσεις διέλυσε τίς φαντα-
σιώσεις, ἐπαναφέροντας στήν ὀρθή πίστη τούς παραπλανημένους.

Κατά τόν διωγμό ἐπί Δεκίου (249–250), ὁ Ὀριγένης συνελήφθη, φυ-
λακίστηκε καί βασανίστηκε σκληρά. Ἦταν τότε 65 περίπου ἐτῶν. Στό
τέλος ἀπελευθερώθηκε, ἀλλά ταλαιπωρημένος καί καταβεβλημένος ἀπό
τίς κακώσεις δέν συνέχισε τό ἔργο του στή σχολή, ὅπου ἔδρασε ἐπί 17

ἔτη (232–249). Ἀποσύρθηκε στήν Τύρο τῆς Φοινίκης, ὅπου μετά ἀπό λίγο, περί τό 253, ἀπεβίωσε σέ ἡλικία 69 περίπου ἐτῶν.

2. Συγγράμματα

Ὁ Ὀριγένης ὑπῆρξε ὁ πολυγραφώτερος ἐκ τῶν πατέρων τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Διέθετε σέ ὑψηλό βαθμό τό ρητορικό χάρισμα καί τήν ἱκανότητα νά διεισδύει ἄμεσα στά βαθύτερα νοήματα τῶν κειμένων, συλλαμβάνοντας τίς συμβολικές τους ἔννοιες ἢ διαπλάθοντας ἄλλες ἔννοιες σύμφωνες μέ τήν χριστιανική διδασκαλία. Ἀλλά ὁ τεράστιος ὄγκος τῆς συγγραφικῆς του παραγωγῆς ἐπετεύχθη καί μέ μία ἄλλη εὐτυχῆ συγκυρία.

Στή σχολή τῆς Ἀλεξάνδρειας μεταξύ τῶν μαθητῶν του συγκαταλεγόταν καί κάποιος πλουσιώτατος, ὀνόματι Ἀμβρόσιος, ὁ ὁποῖος ἀπό ἄμιλλα πρὸς τά πολλά ἐξηγητικά βιβλία πού ἔγραφε ἕνας ἄλλος ἐπίσκοπος, ὁ Ἰππόλυτος, προέτρεψε τόν Ὀριγένη νά ὑπομνηματίσει καί αὐτός τήν Ἁγία Γραφή. Τοῦ διέθεσε ἑπτὰ στενογράφους, πού κατέγραφαν τίς ὑπαγορεύσεις του, καί ἑπτὰ καλλιγράφους, ἀπαιτώντας ἀπό αὐτόν μέ μεγάλη ἐπιμονή τήν σύνταξη ἐνός ἔργου κάθε ἡμέρα!⁶

Κατά τό Ἐπιφάνιο⁷, ὑπῆρχε ἡ παράδοση ὅτι ὁ Ὀριγένης ἔγραψε 6.000 βιβλία, στά ὁποῖα συμπεριλαμβάνονται ἀσφαλῶς καί οἱ ὑπαγορεύσεις καί οἱ ἐπιστολές του. Ἀπό τά ἔργα του ὁμως δέν ἔχει διασωθεῖ παρά μόνο ἕνα μικρό μέρος, καί ἐξ αὐτῶν περισσότερα ἀπό τά μισά παραδίδονται μόνο σέ λατινικές μεταφράσεις τοῦ Ἱερωνύμου καί τοῦ Ρουφίνου, οἱ ὁποῖες περιέχουν πλείστες παραλλαγές καί συντμήσεις τῶν πρωτοτύπων κειμένων.

Τά ἔργα τοῦ Ὀριγένη κατατάσσονται σέ 6 κατηγορίες: α) **Κριτικά**, β) **Ἑρμηνευτικά**, γ) **Ἀπολογητικά**, δ) **Δογματικά**, ε) **Ἠθικά** καί στ) **Ἐπιστολές**. Κατωτέρω θά ἀναφερθοῦμε περιληπτικά σέ κάθε κατηγορία.

α) Κριτικά

Ὁ Ὀριγένης ὑπῆρξε ὁ πρῶτος συστηματικός κριτικός τοῦ κειμένου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Βλέποντας ὅτι ἡ μετάφραση τῶν Ο΄ δέν συνέπιπτε ἐντελῶς μέ τό ἑβραϊκό κείμενο, ἀποφάσισε νά προβεῖ σέ λεπτομερῆ σύγκριση, ἐδάφιο πρὸς ἐδάφιο, παραθέτοντας σέ 6 παράλληλες στήλες, μέ ἀκριβῆ ἀντιστοιχία, τά ἐξῆς:

- 1) τό έβραϊκό κείμενο τής Παλαιᾶς Διαθήκης μέ έβραϊκούς χαρακτήρες,
- 2) τό ίδιο μέ έλληνικούς χαρακτήρες,
- 3) τήν μετάφραση τοῦ Ἀκύλα,
- 4) τήν μετάφραση τοῦ Συμμάχου,
- 5) τήν μετάφραση τῶν Ἑβδομήκοντα (Ο΄), καί
- 6) τήν μετάφραση τοῦ Θεοδοτίωνος.

Χρησιμοποίησε δέ τά ἐξῆς σύμβολα: ἄστερίσκους, γιά ὅσα ἐδάφια ὑπῆρχαν στό έβραϊκό κείμενο, ἀλλά ἀπουσίαζαν ἀπό τό έλληνικό, καί ὀβελούς (μικρά βέλη) γιά τίς ἀντίθετες περιπτώσεις.

Τό κολοσσαῖο αὐτό ἔργο, τό ὁποῖο ὀλοκληρώθηκε σέ 50 τόμους, τό ἄρχισε στήν Ἀλεξάνδρεια καί τό τελείωσε περί τό 245 στήν Καισάρεια. Οὐδέποτε ἀνεγράφη ὀλόκληρο καί μόνο ἐλάχιστα τμήματα σώθηκαν μέχρι σήμερα. Εἶναι γνωστό μέ τήν ὀνομασία «*Εξαπλᾶ*», ἀπό τίς 6 παράλληλες στήλες του. Σέ μερικά βιβλία ὁμως προστέθηκαν καί ἄλλες μεταφράσεις, ὀπότε τό ἔργο ἔγινε ἐν μέρει Ὀκταπλᾶ καί Ἐννεαπλᾶ.

Λέγεται, ὅτι μέ τό ἔργο αὐτό ὁ Ὀριγένης θέλησε νά ἀποκαταστήσει τό κείμενο τής Παλαιᾶς Διαθήκης, θεωρώντας τήν μετάφραση τῶν Ο΄ ὡς θεόπνευστη καί ἔχουσα μεγαλύτερη ἀκρίβεια καί ἐγκυρότητα ἀπό τό έβραϊκό. Στήν πραγματικότητα ὁμως συμβαίνει τό ἀντίθετο: Διαπιστώνοντας τίς πολύ μεγάλες ἀποκλίσεις μεταξύ τῶν δύο κειμένων ἔγραψε τά ἐξῆς σημαντικά, στήν ἐπιστολή του πρὸς τόν Ἰούλιο Ἀφρικανό:

«Ὡρα τοίνυν, εἰ μή λανθάνει ἡμᾶς τά τοιαῦτα, ἀθετεῖν τά ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις φερόμενα ἀντίγραφα, καί νομοθετῆσαι τῇ ἀδελφότητι, ἀποθέσθαι μὲν τὰς παρ' αὐτοῖς ἐπιφερομένας ἱεράς βίβλους, κολακεύειν δέ Ἰουδαίους, καί πείθειν, ἵνα μεταδῶσιν ἡμῖν τῶν καθαρῶν καί μηδέν πλάσμα ἔχόντων».

[Εἶναι ὦρα λοιπόν, ἐάν δέν πρέπει νά παραβλέπουμε τίς διαφορές, νά ἀκυρώσουμε τά ὑπάρχοντα στίς ἐκκλησίες ἀντίγραφα, καί νά νομοθετήσουμε στήν ἀδελφότητα, νά θέσουν μὲν κατά μέρος τά ἱερά βιβλία (τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης) πού ἔχουν στά χέρια τους, νά κολακεύουμε δέ τούς Ἰουδαίους, γιά νά τούς πείσουμε νά μᾶς δώσουν τά καθαρὰ κείμενα, πού δέν ἔχουν καμμία παραποίηση].

Ἐπομένως ὁ Ὀριγένης θεωροῦσε σοβαρά παραποιημένα, μέ τόν ἕνα ἢ μέ τόν ἄλλο τρόπο, καί τά δύο κείμενα, δηλαδή τόσο τήν μετάφραση τῶν Ο΄ ὅσο καί τό έβραϊκό κείμενο πού κυκλοφοροῦσε. Ἀντελήφθη ὁμως ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι κατεῖχαν τά καθαρὰ κείμενα, τά ὀποῖα ἦσαν προσιτά μόνο σέ ἐλάχιστους, καί αὐτά προσπάθησε νά ἀποσπάσει χρησιμοποιώντας ἀκόμη καί τήν κολακεία! Δέν φαίνεται ὁμως νά πέτυχε τόν σκοπό του.

β) Ἑρμηνευτικά

Ὁ Ὠριγένης ἐρμήνευσε ὁλόκληρη σχεδόν τήν Ἁγία Γραφή. Οἱ ἐρμηνεῖες του χαρακτηρίζονται ὡς σχόλια, ὁμιλίες, καί τόμοι. Τά **σχόλια** ἦσαν σύντομες παρατηρήσεις σέ λέξεις καί φράσεις τοῦ κειμένου. Οἱ **ὁμιλίες** ἦσαν ἠθικές διαλέξεις ἐπί διαφόρων περικοπῶν, οἱ ὁποῖες κατεγράφοντο ἀπό ταχυγράφους καί ἐξεδίδοντο εἴτε ὅπως ἐλέχθησαν εἴτε σέ περίληψη. Τέλος οἱ **τόμοι** ἦσαν λίαν ἐκτεταμένες ἐρμηνεῖες, μέ θεολογικές, φιλοσοφικές, φυσικές καί μεταφυσικές ἐμβαθύνσεις.

Ἀπό τήν κατηγορία τῶν σχολίων σώζονται λίγα ἀποσπάσματα. Ἀπό τίς ὁμιλίες σώζονται 21 στήν ἑλληνική γλώσσα καί 186 σέ λατινική μετάφραση. Ἀπό δέ τούς τόμους διασώθηκαν μεγάλα τμήματα ἀπό τίς ἐρμηνεῖες τῶν εὐαγγελίων Ματθαίου καί Ἰωάννου, καί ἀποσπάσματα ἀπό διάφορα ἄλλα βιβλία.

Ὁ ἀλληγορικός τρόπος ἐρμηνείας τῶν Γραφῶν ἀπό τόν Ὠριγένη ἔχει γίνει ἀντικείμενο πολλῶν συζητήσεων καί ἀντιγνωμιῶν, οἱ ὁποῖες ἐπηρεάζονται σοβαρά ἀπό τήν παράδοση περί τῆς καταδίκης του καί τοῦ μή ὀρθόδοξου χαρακτῆρα μερικῶν ἀντιλήψεών του. Πιστεύουμε ὅτι μετά τήν ἀποκατάσταση τοῦ Ὠριγένη, θά πρέπει καί οἱ ἀλληγορικές ἐρμηνεῖες του νά ἀντιμετωπισθοῦν ἀπό ἐντελῶς διαφοροτική σκοπιά.

γ) Ἀπολογητικά

Ἀπό τά ἀπολογητικά ἔργα του σώθηκε μόνο ἓνα, πολύ σημαντικό, τό «*Κατά Κέλσου*», σέ 8 τόμους. Ὁ Κέλσος ἦταν πλατωνικός ἢ ἐπικούρειος φιλόσοφος καί περί τό 178 δημοσίευσε ἓνα δριμύτατο κατηγορητήριο ἐναντίον τῶν χριστιανῶν, ἐπιγραφόμενο «*Ἀληθής λόγος*». Σ' αὐτό ὑποστήριζε ὅτι ὁ Χριστιανισμός δέν εἶναι ἡ ἐκπλήρωση τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας, ὅτι οἱ χριστιανικές διδασκαλίες εἶναι παραποιήσεις καί διαστροφές ἐθνικῶν θρησκειῶν καί φιλοσοφημάτων, ὅτι οἱ χριστιανοί θεοποίησαν ἓναν ἀπλό ἄνθρωπο κ.λπ.

Ὁ Ὠριγένης, πιεζόμενος ἀπό τόν Ἀμβρόσιο, ἀποφάσισε νά ἀντικρούσει τό βιβλίον αὐτό, περίπου 70 χρόνια μετά τή συγγραφή του (γύρω στό 248), διότι οὐδεὶς ἐν τῷ μεταξύ εἶχε γράψει κάτι πρὸς ἀναίρεση τῶν κατηγοριῶν. Ἡ μέθοδος πού ἀκολούθησε ἦταν ἡ παράθεση αὐτούσιων ἀποσπασμάτων τοῦ βιβλίου καί ἀκολουθῶς ἡ συστηματική καί ἐν ἐκτάσει ἀντίκρουση τῶν κατηγοριῶν. Τό ἔργο αὐτό τοῦ Ὠριγένη φανερώνει τήν καταπληκτική του πολυμάθεια καί πνευματική εὐρύτητα, ἀποτελεῖ δέ ὑπόδειγμα ἀπολογητικοῦ συγγράμματος μέχρι σήμερα.

Τό βιβλίον *Ἀληθής λόγος* τοῦ Κέλσου ἔχει ἀπολεσθεῖ, ἀλλά μέσω τῆς ἀνασκευῆς του ἀπό τόν Ὠριγένη ἔχει ἐπιχειρηθεῖ ἡ ἀνασύστασις, κατά

τό δυνατόν, τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου, μέ τή συγκέντρωση τῶν παρατιθεμένων ἀποσπασμάτων.

δ) Δογματικά

Ὁ Ὀριγένης συνέγραψε καί ἀρκετά δογματικά ἔργα, ἀλλά σήμερα εἶναι γνωστό μόνο τό «Περί Ἀρχῶν», καί μάλιστα σέ λατινική μετάφραση τοῦ Ρουφίνου. Τό σύγγραμμα αὐτό ἀποτελεῖται ἀπό 4 βιβλία, ἐκ τῶν ὁποίων τό α΄ πραγματεύεται περί θεοῦ καί πνευματικοῦ κόσμου, τό β΄ περί ὑλικοῦ κόσμου, περί τοῦ ἀνθρώπου καί περί ἐσχατολογίας, τό γ΄ περί αὐτεξουσίου, ἀμαρτίας, ἀπολυτρώσεως καί ἀποκαταστάσεως, καί τέλος τό δ΄ περιέχει τήν ἀνακεφαλαίωση τῶν κυριωτέρων χριστιανικῶν διδασκαλιῶν καί περί θεοπνευστίας καί ἐρμηνείας τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

Τό *Περί Ἀρχῶν* θεωρεῖται ὡς τό σημαντικώτερο ἔργο τοῦ Ὀριγένη. Γράφτηκε στήν Ἀλεξάνδρεια, περί τό 220, καί ἀρχικά κυκλοφοροῦσε μόνο μεταξύ τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν μαθητῶν του. Ὁ Ἀμβρόσιος ὁμως, ὑποκινούμενος ἐξ ὑπερβολικοῦ ζήλου, τό διέδωσε εὐρύτερα χωρίς τή συγκατάθεση τοῦ διδασκάλου του.⁸

Τό ἔργο αὐτό ἀποτελεῖ τήν πρώτη συστηματική καταγραφή τῆς χριστιανικῆς δογματικῆς. Σήμερα πιστεύεται ὅτι περιέχει «κακοδοξίες» ἀντίθετες πρός τήν χριστιανική διδασκαλία, ἐπειδή ὁ συγγραφέας ἦταν ἐπηρεασμένος ἀπό τήν ἐλληνική φιλοσοφία ἢ ἀπό ἄλλες θεολογικές ἀντιλήψεις. Οἱ κριτικές αὐτῆς τῆς μορφῆς βασίζονται στά σημερινά ἰσχύοντα δόγματα, χωρίς νά ἐξετάζεται ἐάν αὐτά εἶναι καθ' ὅλα γνήσια ἢ ὄχι. Ὅμως μετά τίς ἐξακριβώσεις πού πραγματοποιοῦνται διά τῆς παρουσίας ἐργασίας, θά πρέπει νά ἀναθεωρηθεῖ καί ἡ δογματική ἀντιμετώπιση τοῦ Ὀριγένη.

Δυστυχῶς ὁμως ἡ μετάφραση τοῦ Ρουφίνου δέν εἶναι πιστή, ἀλλά πολὺ ἐλεύθερη. Ὅπως ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος στόν πρόλογο, παρέλειψε ἢ μετέβαλε ὅσα χωρία προσέκρουαν στίς δογματικές πεποιθήσεις τῆς ἐποχῆς (ἡ μετάφραση ἔγινε τό 398), ἐνῶ πρόσθεσε χωρία καί συμπληρώσεις ἀπό ἄλλα συγγράμματα τοῦ Ὀριγένη.

Ἀπό τό ἐλληνικό κείμενο σώζονται μόνο ἐλάχιστα ἀποσπάσματα.

ε) Ἠθικά

Σώζονται δύο μόνον ἠθικά ἔργα τοῦ Ὀριγένη: Τό «Περί εὐχῆς», ὅπου πραγματεύεται γενικά γιά τήν προσευχή καί ἐρμηνεύει τήν Κυριακή Προσευχή, καί τό «Εἰς μαρτύριον προτρεπτικός», διά τοῦ ὁποίου ἐνθαρρύνει δύο φυλακισμένους φίλους του, κατά τόν διωγμό ἐπί Μαξιμίνου τοῦ Θρακός (235–238), νά ἐμμένουν στό μαρτύριο περιφρονώντας τόν θάνατο.

στ) Ἐπιστολές

Ἀπό τίς πλεῖστες ἐπιστολές πού ἔγραψε ὁ Ὠριγένης, ὁ Εὐσέβιος συγκέντρωσε περισσότερες ἀπό 100. Σώζονται ὅμως πλήρεις μόνο δύο, πρὸς Ἰούλιον Ἀφρικανόν καί πρὸς Γρηγόριον θαυματουργόν, καθώς καί ἀποσπάσματα ἀπό διάφορες ἄλλες.

Ἐκτός τῶν ἀναφερθέντων ὁ Ὠριγένης ἔγραψε καί πολλά ἄλλα συγγράμματα, ὅπως «*Στρωματεῖς*», «*Περὶ ἀναστάσεως*», «*Κατὰ Ἰουδαίων καί αἰρέσεων*» κ.λπ., τὰ ὁποῖα ἀπωλέσθησαν. Μερικά δέ ἄλλα ἔργα ἀποδιδόμενα σ' αὐτόν, ἀπεδείχθησαν ψευδεπίγραφα.

Ἐπίσης τό πρόβλημα, ὅτι πολλά συγγράμματά του ἔχουν νοθευθεῖ, εἴτε μέ ἀφαίρεση στοιχείων, εἴτε μέ προσθήκη ἄλλων, διαφορετικῶν ἀπό τήν διδασκαλία του. Τοῦτο συνέβαινε ἀπό τήν ἐποχή πού ζοῦσε ἀκόμη, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος σέ μερικές ἐπιστολές του, διαμαρτυρούμενος γιά τίς ἐνέργειες αὐτές τῶν αἰρετικῶν, οἱ ὁποῖες τόν δυσφημοῦσαν στίς τάξεις τῶν χριστιανῶν.

Ἡ νόθευση τῶν ἔργων του ἀσφαλῶς θά συνεχίστηκε καί μετά τόν θάνατό του. Πιστεύουμε ὅμως ὅτι οἱ φερόμενες ὡς «κακοδοξίες» του δέν εἶναι συνέπεια αὐτῆς τῆς νοθεύσεως, ἀλλ' ἀποτελοῦν γνήσια στοιχεῖα τῆς διδασκαλίας του, ἐφ' ὅσον στήν πλειονότητά τους ἀποτελοῦν γνήσια στοιχεῖα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, ὅπως θά ἀποδείξουμε στά ἐπόμενα κεφάλαια.

3. Ἡ ἀφετηρία τῶν παρεξηγήσεων

Ἐπανερχόμεθα τώρα στή βιογραφία τοῦ Ὠριγένη, γιά νά ξεδιαλύνουμε τήν ἐξαιρετικά περιπεπλεγμένη παρεξήγηση εἰς βάρος του.

Οἱ ἀναγνώστες παρακαλοῦνται νά δείξουν μεγάλη προσοχή στήν ἀλληλουχία τῶν γεγονότων καί στήν ἀκρίβεια τῶν λέξεων καί φράσεων πού χρησιμοποιοῦν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς γιά νά περιγράψουν τά γεγονότα, πού εἴτε τά ἔζησαν οἱ ἴδιοι εἴτε τά ἄκουσαν μέσα ἀπό τήν παράδοση.

Ὅπως ἀναφέραμε στό βιογραφικό διάγραμμα, πρόκειται γιά τρία διαφορετικά γεγονότα:

α) Ἡ **ἀτιμωτική ἐνέργεια** ἐναντίον του, κατὰ τήν παιδική του ἡλικία, ἐκ μέρους τῶν εἰδωλοατρῶν τῆς Ἀλεξάνδρειας, ἡ ὁποία συνήθως δέν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἀπό τούς νεώτερους μελετητές:

β) ὁ αὐτοεunuχισμός, ἢ μᾶλλον ἐκεῖνο πού πραγματικά συνέβη καί ἀπό τούς μεταγενέστερους ἐξελήφθη ὡς τοιοῦτος· καί
 γ) ἡ χειροτονία του μέ ὅλα τά δυσάρεστα ἐπακόλουθα αὐτῆς.

Ἡ ἀφετηρία τῶν παρεξηγήσεων βρίσκεται στό κεφάλαιο ΣΤ' 8 τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ Εὐσεβίου, τό ὁποῖο παρατίθεται ὀλόκληρο, λόγω τῆς ἐξαιρετικῆς σημασίας του γιά τήν παροῦσα ἔρευνα:

«*Ἐν τούτῳ δέ τῆς κατηχήσεως ἐπί τῆς Ἀλεξανδρείας τοῦργον ἐπιτελοῦντι τῷ Ὠριγένει πρᾶγμα τι πέπρακται φρενός μὲν ἀτελοῦς καί νεανικῆς, πίστεώς γε μήν ὁμοῦ καί σωφροσύνης μέγιστον δεῖγμα περιέχον. 2. Τό γάρ "εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτούς διὰ τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν" ἀπλούστερον καί νεανικώτερον ἐκλαβών, ὁμοῦ μὲν σωτήριον φωνήν ἀποπληροῦν οἰόμενος, ὁμοῦ δέ καί διὰ τό νέον τήν ἡλικίαν ὄντα μή ἀνδράσι μόνον, καί γυναιξί δέ τά θεῖα προσομιλεῖν, ὡς ἂν πᾶσαν τήν παρά τοῖς ἀπίστοις αἰσχυρᾶς διαβολῆς ὑπόνοιαν ἀποκλείσειεν, τήν σωτήριον φωνήν ἔργοις ἐπιτελέσαι ὠρμήθη, τούς πολλούς τῶν ἀμφ' αὐτόν γνωρίμων διαλαθεῖν φροντίσας. 3. Οὐκ ἦν δέ ἄρα δυνατόν αὐτῷ καίπερ βουλομένῳ τοσοῦτον ἔργον ἐπικρύψασθαι. Γνούς δῆτα ὕστερον ὁ Δημήτριος, ἅτε τῆς αὐτόθι παροικίας προεστώς, εὖ μάλα μὲν αὐτόν ἀποθαυμάζει τοῦ τολμήματος, τήν δέ γε προθυμίαν καί τό γνήσιον αὐτοῦ τῆς πίστεως ἀποδεξάμενος, θαρρεῖν παρακελεύεται, καί νῦν μᾶλλον ἔχεσθαι αὐτόν τοῦ τῆς κατηχήσεως ἔργου παρορμᾶ. 4. Ἀλλά τότε μὲν οὗτος τοιοῦτός τις ἦν· οὐ μακροῖς δέ χρόνοις ὕστερον ὁ αὐτός ὄρων εὖ πράττοντα μέγαν τε καί λαμπρόν καί παρά πᾶσιν ὄντα βεβοημένον, ἀνθρώπινόν τι πεπονθώς, τοῖς ἀνά τήν οἰκουμένην ἐπισκόποις καταγράφειν ὡς ἀτοπωτάτου τοῦ πραχθέντος ἐπειρᾶτο, ὅτε τῶν κατά Παλαιστίνην οἱ μάλιστα δόκιμοι καί διαπρέποντες Καισαρείας τε καί Ἱεροσολύμων ἐπίσκοποι πρεσβείων τόν Ὠριγένην καί τῆς ἀνωτάτω τιμῆς ἄξιον εἶναι δοκιμάσαντες, χειρας εἰς πρεσβυτέριον αὐτῷ τεθείκασιν. 5. Τηνικαῦτα δ' οὖν εἰς μέγα θόξῃς προελθόντος ὄνομά τε παρά τοῖς πανταχῇ πᾶσιν ἀνθρώποις καί κλέος ἀρετῆς καί σοφίας οὐ σμικρόν κτησαμένου, μηδεμιᾶς ἄλλης εὐπωρῶν ὁ Δημήτριος κατηγορίας, τῆς πάλαι ἐν παιδί γεγονυίας αὐτῷ πράξεως δεινήν ποιεῖται διαβολήν, συμπεριλαβεῖν τολμήσας ταῖς κατηγορίαις τούς ἐπί τό πρεσβυτέριον αὐτόν προάξαντας. 6. Ταῦτα μὲν οὖν μικρόν ἐπράχθη ὕστερον· τότε γε μήν ὁ Ὠριγένης ἐπί τῆς Ἀλεξανδρείας τό τῆς θείας διδασκαλίας ἔργον εἰς ἅπαντας ἀφυλάκτως τούς προσιόντας νύκτωρ καί μεθ' ἡμέραν ἐπετέλει, τοῖς θείοις ἀόκνως μαθήμασιν καί τοῖς ὡς αὐτόν φοιτῶσιν τήν πᾶσαν ἀναπιθεῖς σχολήν».⁹*

[Καθώς ἐπιτελοῦσε τό ἔργο τῆς κατηχήσεως ὁ Ὁριγένης, ἔπραξε κάτι πού ἔδειχνε μέν ἀτελές καί νεανικό μυαλό, ἀλλά περιεῖχε μέγιστο δεῖγμα πίστεως καί σωφροσύνης. 2. Διότι τό «ὑπάρχουν εὐνοῦχοι πού εὐνοῦχισαν τούς ἑαυτούς των γιά τήν Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν» ἐκλαβῶν ἀπλούστερα καί νεανικώτερα, νομίζοντας ὅτι ἐκπληρώνει σωτήρια ρήση, ἀκόμη δέ καί ἐπειδή, ὡς νέος στήν ἡλικία, δέν δίδασκε τά θεῖα μόνον σέ ἄνδρες, ἀλλά καί σέ γυναῖκες, γιά νά ἀποκλείσει κάθε ὑπόνοια αἰσχροῦ διαβολῆς ἀπό τούς ἀπίστους, παρακινήθηκε νά ἐπιτελέσει μέ ἔργα τήν σωτήρια ρήση, φροντίζοντας νά διαλάθει τῆς προσοχῆς τῶν περισσοτέρων γνωστῶν του. 3. Δέν ἦταν ὅμως δυνατόν νά ἀποκρύψει τέτοιο ἔργο, ἄν καί τό ἤθελε. Ὅταν τό ἔμαθε κατόπιν ὁ Δημήτριος, ὁ προεστώς τῆς ἐκεῖ κοινότητος, τόν ἀποθαυμάζει πάρα πολύ γιά τό τόλμημα, ἀποδεχθεῖς δέ τήν προθυμία καί τό γνήσιο τῆς πίστεώς του, τόν ἐνθαρρύνει καί τόν παρορμᾷ νά ἀσχοληθεῖ περισσότερο μέ τό ἔργο τῆς κατηχήσεως. 4. Ἀλλά τότε μέν αὐτός ἦταν τοιοῦτος, ὅμως ὄχι μετά ἀπό πολλά χρόνια, βλέποντας ὁ ἴδιος (ὁ Δημήτριος) ἐπιτυχημένον, μέγαν, λαμπρόν καί διάσημον σέ ὅλους (τόν Ὁριγένη), ἔπαθε κάτι ἀνθρώπινο, καί γράφοντας στούς ἀνά τήν οἰκουμένη ἐπισκόπους προσπαθοῦσε νά δείξει ὅτι τό πραχθέν ἦταν τελείως ἄτοπο, ὅταν οἱ λίαν δόκιμοι καί διαπρέποντες ἐπίσκοποι Καισαρείας καί Ἱεροσολύμων χειροτόνησαν τόν Ὁριγένη πρεσβύτερον, δοκιμάσαντες αὐτόν ἄξιον τῶν πρεσβείων καί τῆς ἀνωτάτης τιμῆς. 5. Καθώς λοιπόν ἔφθασε σέ μεγάλη δόξα καί ἀπέκτησε παντοῦ ὄχι μικρό ὄνομα καί κλέος ἀρετῆς καί σοφίας, ἐπειδή ὁ Δημήτριος δέν εἶχε εὐκαιρη καμμία ἄλλη κατηγορία, ἐπιχειρεῖ φοβερή διαβολή τῆς πράξεως πού ἔγινε σ' αὐτόν ὅταν ἦταν παιδί, τολμήσας νά συμπεριλάβει στίς κατηγορίες ὄσους τόν ἀναγόρευσαν πρεσβύτερο. 6. Αὐτά λοιπόν συνέβησαν λίγο μετά· τότε ὅμως ὁ Ὁριγένης ἐπιτελοῦσε τό ἔργο τῆς θείας διδασκαλίας ἀπροφύλακτα σέ ὅλους τούς προσερχομένους νύχτα καί ἡμέρα, ἀσχολούμενος ἀόκνως ἀποκλειστικά μέ τά θεῖα μαθήματα καί τούς ὑπ' αὐτόν φοιτῶντες].

Ἐδῶ ἔχουμε ἀρχικά τήν πληροφορία, ὅτι ὁ Ὁριγένης ἐξέλαβε μέ ἀπλούστερο καί νεανικώτερο τρόπο τό «ὑπάρχουν εὐνοῦχοι οἱ ὁποῖοι εὐνοῦχισαν τούς ἑαυτούς τους γιά τήν βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. 19, 12). Ὑποκινούμενος ἐξ αὐτοῦ, λέγει ὁ Εὐσέβιος, «*τήν σωτήριον φωνήν ἔργοις ἐπιτελέσαι ὠρμήθη*», πού μεταφράζεται κατά λέξη ὡς ἐξῆς: «Παρακινήθηκε νά ἐπιτελέσει μέ ἔργα τήν σωτήρια ρήση».

Ἡ ἀνωτέρω φράση, τόσο στήν ἀρχαιότητα ἀπό πολλούς, ὅσο καί

σήμερα από όλους γενικά τούς έρευνητές και θεολόγους, θεωρείται ότι δηλώνει τόν αυτοευνουχισμό τού 'Ωριγένη. 'Εάν προσέξουμε όμως τήν διατύπωση τής φράσεως, διαπιστώνουμε ότι δέν λέγει ρητά κάτι τέτοιο. 'Ο συγγραφέας μνημονεύει άόριστα κάποιο γεγονός, χωρίς όμως νά τό αποκαλύπτει ξεκάθαρα.

Τό θέμα αυτό θά τό διαπραγματευθοῦμε εκτενέστερα στήν μεθεπόμενη ένότητα, όπου και θά έξηγήσουμε ποιό ήταν τό γεγονός πού ύπονοεί συγκεκριμένα ό Ευσέβιος και τό όποιο άργότερα νομίστηκε σαν αυτοευνουχισμός. Πρός τό παρόν, γιά διευκόλυνσή μας, θά τό αποκαλοῦμε «γεγονός Χ».

'Ο έπίσκοπος Δημήτριος, όταν τό έμαθε, τόν θαύμασε γιά τό τόλμημα, *σαν* απόδειξη γνησιότητος τής πίστεως, και τόν ενθάρρυνε νά συνεχίσει μέ περισσότερο ζήλο τό έργο τής κατηχήσεως.

Προχωρούμε τώρα στό γεγονός τής χειροτονίας του. 'Όπως είδαμε, όταν ό 'Ωριγένης πέρασε γιά δεύτερη φορά από τήν Καισάρεια τής Παλαιστίνης, χειροτονήθηκε πρεσβύτερος από τούς φίλους του επίσκόπους Θεόκτιστο και 'Αλέξανδρο. Τά σχετικά προβλήματα, κανονικά και άλλα, θά έξεταστοῦν στήν ένότητα 6. 'Εδῶ θά παραμείνουμε μόνο στήν έκδηλωθεΐσα μῆνιν τού Δημητρίου, ό όποιος μέ έπιστολές καταφέρθηκε δριμύτατα τόσο έναντίον τού 'Ωριγένη όσο και τών δύο επίσκόπων, ύποστηρίζοντας ότι ή πράξη τους αυτή ήταν λίαν άτοπη. Γιά νά αποδείξει τίς κατηγορίες του, θυμήθηκε μία παλιά ξεχασμένη ιστορία, πού τήν έφερε πάλι στό προσκήνιο.

Γράφει κατά λέξη ό Ευσέβιος, στό αναφερθέν κείμενο: *«μηδεμιᾶς άλλης εύπορῶν ό Δημήτριος κατηγορίας, τής πάλαι έν παιδί γεγυνίας αὐτῷ πράξεως δεινήν ποιείται διαβολήν...»*. 'Εδῶ οι περισσότεροι μελετητές πιστεύουν ότι έννοεί τόν αυτοευνουχισμό τού 'Ωριγένη, τόν όποιο παλαιότερα ό Δημήτριος είχε επαινέσει μέ θαυμασμό. Δέν συμβαίνει όμως κάτι τέτοιο.

'Από τήν διατύπωση τής φράσεως συμπεραίνουμε ότι ύπονοείται κάποια πράξη *«γεγυνία αὐτῷ»*, δηλαδή πού έγινε σ' αὐτόν, εἰς βάρος του, από τρίτα πρόσωπα, και μάλιστα *«έν παιδί»*, δηλαδή όταν βρισκόταν άκόμη στήν παιδική του ηλικία. Δέν είναι, λοιπόν, κάποια πράξη πού έκανε ό ίδιος, αλλά κάτι πού έγινε από άλλους εἰς βάρος του, όταν ήταν παιδί. Κατά συνέπεια δέν μπορεί νά ύπονοείται ό (ύποτιθέμενος) αὐτοευνουχισμός, οὔτε όμως και τό γεγονός Χ, τό όποιο έλαβε χώρα σέ τπύ ώριμη ηλικία. 'Αλλωστε κανένα πραγματικό γεγονός δέν θά μπορούσε νά χρησιμοποιηθεῖ ως βάση γιά *«δεινήν διαβολήν»*, άφοῦ κάθε

διαβολή έμπεριέχει καί τό στοιχείο τῆς συκοφαντίας καί παραποιήσεως τῆς πραγματικότητας.

Ὁ Εὐσέβιος δέν διευκρινίζει ποιά ἦταν ἡ «*έν παιδί γεγυνυῖα αὐτῶ πρᾶξις*», ἀλλά ἀπό τό ὕφος του φαίνεται πώς μιλάει γιά κάτι πολύ γνωστό στήν ἐποχή του, ἀφοῦ χρησιμοποιεῖ ὀριστικό ἄρθρο «*τῆς ... πράξεως*». Ὅπως γράφει ὁ ἴδιος, εἶχε ἀναπτύξει αὐτό τό θέμα στό δεύτερο βιβλίο τῆς ἀπολεσθείσης «*Ἀπολογίας ὑπέρ Ὁριγένους*».¹⁰

Ποιά ἦταν «*ἡ γεγυνυῖα αὐτῶ πρᾶξις*» θά τό δοῦμε στή συνέχεια. Ἄλλά γιά διευκόλυνση τῶν ἀναγνωστῶν πού δέν ἔχουν ἀκριβῆ γνώση τῶν πραγμάτων, συνοψίζουμε τίς θέσεις μας, χρησιμοποιώντας τίς δύο φράσεις-κλειδιά ἀπό τόν Εὐσέβιο:

- Ἡ γενικῶς ἐπικρατοῦσα ἀντίληψη εἶναι ὅτι μέ τή φράση «*τήν σωτήριον φωνήν ἔργοις ἐπιτελέσαι ὠρμήθη*» νοεῖται ὁ αὐτοευνουχισμός τοῦ Ὁριγένη, τό ἴδιο δέ γεγονός τό συνταυτίζουν μετά τῆς «*πάλαι έν παιδί γεγυνυῖας αὐτῶ πρᾶξεως*».

- Ἀντιθέτως ἡ ἰδική μας ἄποψη εἶναι ὅτι μέ τήν πρώτη φράση δέν νοεῖται ὁ αὐτοευνουχισμός (πού οὐδέποτε συνέβη), ἀλλά τό γεγονός Χ, ἐνῶ μέ τή δεύτερη φράση νοεῖται ἡ ἐπιχειρηθεῖσα εἰς βάρος τοῦ Ὁριγένη ἀτιμωτική ἐνέργεια, τήν ὁποία ἀναλυτικά ἐξιστορεῖ ὁ Ἐπιφάνιος.

Τά γεγονότα αὐτά διερευνῶνται ἀναλυτικώτερα στίς ἐπόμενες ἐνότητες.

4. Ἡ ἀτιμωτική ἐνέργεια

α'. Τό ἐπίσῳδιο

Ὁ Ἐπιφάνιος, ἐπίσκοπος Σαλαμίνος Κύπρου (315–403), συνέγραψε μεταξύ ἄλλων καί τό «*Πανάριον*», τό ὁποῖο περιέχει τήν ἀνασκευή 80 αἵρέσεων. Μεταξύ αὐτῶν συμπεριλαμβάνεται καί ὁ Ὁριγένης, τόν ὁποῖο ὁ Ἐπιφάνιος ἐπαινεῖ καί θαυμάζει μέν ἀπό μία πλευρά, ἀλλά ἀπό τήν ἄλλη τόν κατηγορεῖ ὅτι ἐξέπεσε ἀπό τήν χριστιανική πίστη. Τό κείμενό του, παρά τίς ἀνακολουθίες, πού θά ἐξεταστοῦν στή συνέχεια, περιέχει τήν πληρέστερη σωζόμενη περιγραφή τοῦ γεγονότος πού μᾶς ἐνδιαφέρει.

Στήν «*αἵρεση 64*» γράφει γιά τόν Ὁριγένη τά ἑξῆς:

«...*Ἦν γάρ τῶ γενεῖ μέν Αἰγύπτιος, έν Ἀλεξανδρεία δέ ἐσχηκῶς τήν οἰκῆσιν καί ἀνατροφήν, τάχα δέ έν Ἀθήναις φοιτήσας έν τοῖς παιδευτηρίοις χρόνῳ τινί. Πολλά δέ λέγεται πεπονθέναι ὑπέρ τοῦ ἁγίου λόγου*

τῆς πίστεως καί ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, τοῦτο μὲν ἐν τῇ πόλει πολλάκις συρόμενος, ὀνειδιζόμενος, βασάνοις ἀνηκέστοις ὑποβαλλόμενος. Καί γάρ καιρῶ ποτε ξυρήσαντες αὐτόν οἱ Ἕλληνες πρὸς τῇ ἀναβάσει τοῦ Σεραπίου καλουμένου, τοῦ αὐτῶν εἰδώλου, καθίσαντες, τόν αὐτόν προσέταξαν θαλοῦς φοινίκων ἐπιδιδόναι τοῖς ἐπὶ τό ἀθεμιτουργεῖν καί προσκυνεῖν τῷ εἰδώλῳ ἀνιούσι. Τοιοῦτον γάρ σχῆμα ἔχουσιν οἱ τῶν εἰδώλων αὐτῶν ἱερεῖς. Ὁ δέ, λαβὼν, μεγάλη τῇ φωνῇ καί πεπαρρησιασμένη τῇ διανοίᾳ, οὐ δείσας, οὐδέ διστάσας ἐβόα, λέγων· Δεῦτε, λάβετε οὐ τόν θαλόν τοῦ εἰδωλίου, ἀλλά τόν θαλόν τοῦ Χριστοῦ. Καί πολλά ἔστιν ἅ περὶ τόν ἄνδρα ἀνδραγαθήματα ἀναφέρουσιν οἱ παλαιοὶ κατὰ παράδοσιν.

Ἄλλ' οὐκ ἔμεινεν αὐτῷ τά τοῦ βραβείου εἰς τέλος. Διά γάρ τό ἐξοχώτατον τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ καί τῆς προπαιδείας ἐπὶ πλείστον φθόνον διεβέβλητο· καί μᾶλλον τοῦτο παρώξυνε τούς κατὰ καιρόν τότε τήν ἐξουσιαστικὴν ἀρχὴν διέποντας. Κακομηχανία δέ διαβολικῇ ἐπενόησαν οἱ τῆς κακίας ἐργάται ἀίσχρότητα τῷ ἀνδρὶ ἐπινοῆσαι, καί τιμωρίαν τοιαύτην ὀρίσαι, εἰς παράχρησιν δὴ τοῦ αὐτοῦ σώματος, Αἰθίοπα αὐτῷ παρασκευάσαι. Ὁ δέ, μὴ φέρων τήν τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας ἐπίνοιαν, ἔρρηξε φωνήν, τῶν ἀμφοτέρων προτεθέντων αὐτῷ πραγμάτων, θῦσαι μᾶλλον ἐλόμενος. Οὐ μὴν δέ ἔκουσῖα γνώμη μᾶλλον τοῦτο ἐπετέλεσεν, ὡς πολὺς ἄδεται λόγος· ἀλλ' ἐπειδὴ ὄλως καθωμολόγησε τοῦτο πρᾶξι, βαλόντες ἐπὶ χεῖρα αὐτοῦ λίβανον, εἰς τήν τοῦ βωμοῦ πυράν καθῆκαν. Καί οὕτως τοῦ μαρτυρίου ἀπὸ τῶν κρινάντων ὁμολογητῶν τε καί μαρτύρων ἀπεβλήθη τότε, καί ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐξεώθη. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δέ τοῦτο ὑποστάς, καί μὴ δυνάμενος τήν τῶν ὀνειδιζόντων χλεύην φέρειν, ἀνεχώρησε, καί τήν Παλαιστίνην, τουτέστι τῆς Ἰουδαίας κατοικεῖν γῆν εἴλετο. Ἀνελθὼν γοῦν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, καί ὡς τοιοῦτος ἐξηγητῆς καί λόγιος, προετρέπετο ἀπὸ τοῦ ἱερατείου. Φασὶ γάρ αὐτόν καί πρεσβυτερίου κατηξιῶσθαι τό πρὶν, πρηνῆ τοῦ θῦσαι. Προτρεπόμενοι, ὡς ἔφην, αὐτόν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας εἰπεῖν, καί πολλά καταναγκασάντων τηνικαῦτα ἐν Ἱεροσολύμοις τήν ἱερωσύνην τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας διεπόντων, ἀναστάς ἐπὶ πόδας τό ρητόν μόνον τοῦ ψαλμοῦ τοῦ τεσσαρακοστοῦ ἐνάτου εἰπὼν, τήν πᾶσαν διαστολήν παρελθὼν, ὡς λέγει ὁ ψαλμός, "τῷ δέ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· Ἴνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ διακαιώματά μου, καί ἀναλαμβάνῃς τήν διαθήκην μου διὰ στόματός σου;" πτύξας τό βιβλίον ἐπέδωκεν, ἐκάθισε μετὰ κλαυθμοῦ καί δακρῶν, πάντων ὁμοῦ σὺν αὐτῷ κλαίωντων». ¹¹

Ἐως πρὸς τό γένος ἦταν Αἰγύπτιος, εἶχε δέ τήν κατοικίαν καί τήν ἀνατροφὴν στήν Ἀλεξάνδρεια, ἴσως μάλιστα φοίτησε γιά λίγο χρόνο στήν

Ἀθήνα. Λέγεται ὅτι ἔπαθε πολλά ὑπέρ τοῦ ἁγίου λόγου τῆς πίστεως, καί τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, ἄλλοτε μὲν συρόμενος στήν πόλη, ὄνειδιζόμενος, ὑποβαλλόμενος σέ ἀνήκεστα βασανιστήρια. Καί κάποτε οἱ Ἑλληνες τόν ξύρισαν καί τόν ἔβαλαν νά καθήσει στήν ἀνάβαση τοῦ καλουμένου Σεραπίου, τοῦ εἰδωλολατρικοῦ ναοῦ τους, καί τόν διέταξαν νά δίνει θαλλούς φοινίκων σέ ὄσους ἀνέβαιναν νά προσκυνήσουν τό εἶδωλο. Διότι τέτοιο σχῆμα ἔχουν οἱ ἱερεῖς τῶν εἰδώλων. Αὐτός δέ λαβών (τόν φοίνικα), μέ μεγάλη φωνή καί θαρραλέα διάνοια, χωρίς νά φοβηθεῖ οὔτε νά διστάσει, φώναξε: «Ἐλάτε νά λάβετε ὄχι τόν θαλλόν τοῦ εἰδώλου, ἀλλά τόν θαλλόν τοῦ Χριστοῦ». Καί πολλά εἶναι τά ἀνδραγαθήματα πού ἀναφέρουν οἱ παλαιοί κατά παράδοση γιά τόν ἄνδρα.

Ἀλλά δέν ἔμεινε μέχρι τέλους σ' αὐτόν ἡ τιμή τοῦ βραβείου. Διότι λόγω τῆς ἐξόχου ἀγιότητος καί τῆς παιδείας του, συκοφαντήθηκε μέ μεγάλο φθόνο, καί τοῦτο παρώξυνε περισσότερο τούς κατέχοντας τότε τήν ἐξουσιαστική ἀρχή. Οἱ ἐργάτες τῆς κακίας ἐπινόησαν μέ διαβολική κακομηχανία μιά αἰσχροτήτα γιά τόν ἄνδρα, καί καθόρισαν τέτοια τιμωρία, ὥστε προετοίμασαν ἕναν Αἰθίοπα, μέ σκοπό τήν παράχρηση τοῦ σώματός του. Ἐκεῖνος (ὁ Ὀριγένης), μή ὑποφέρων τήν ἐπίνοια τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας, φώναξε ὅτι μεταξύ τῶν δύο προτεθέντων σ' αὐτόν πραγμάτων, προτιμᾷ μᾶλλον νά θυσιάσει. Ὅμως δέν τό ἔκανε ἐκούσια, ὅπως λένε πολλοί, ἀλλ' ἐπειδή ὁμολόγησε ὅτι θά τό πράξει, ἔβαλαν στό χέρι του λίβανον καί τόν ἔσυραν στήν πυρά τοῦ βωμοῦ. Καί ἔτσι ἀπεβλήθη τότε τοῦ μαρτυρίου ὑπό τῶν ὁμολογητῶν καί μαρτύρων πού τόν ἔκριναν καί ἐξεδιώχθη ἀπό τήν Ἐκκλησία.

Ἀφοῦ τό ἔπαθε αὐτό στήν Ἀλεξάνδρεια, καί μή δυνάμενος νά ὑποφέρει τήν χλεύη τῶν ὄνειδιζόντων, ἀνεχώρησε, καί διάλεξε γιά κατοικία του τήν Παλαιστίνη, ἤτοι τήν γῆ τῆς Ἰουδαίας. Ἀνελθών λοιπόν στά Ἱεροσόλυμα, καί ὡς ἐξηγητής (τῶν γραφῶν) καί λόγιος, παρωτρύνετο ὑπό τοῦ ἱερατείου. Λέγουν ὅτι καταξιώθηκε νά γίνει προηγουμένως πρεσβύτερος, πρὶν νά θυσιάσει. Καθώς τόν προέτρεπαν, ὅπως εἶπα, νά ὀμιλεῖ στίς ἐκκλησίες καί τόν κατανάγκαζαν μεγάλως οἱ διέποντες τήν ἱερωσύνη τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας στά Ἱεροσόλυμα, σηκώθηκε καί εἶπε μόνον τό ρητό τοῦ 49^{ου} ψαλμοῦ, ἀντιπαρελθών ὅλη τήν ἀλληλουχία, ὅπως λέγει ὁ ψαλμός: «Εἶπε ὁ Θεός στόν ἁμαρτωλό· Γιατί ἐσύ διηγεῖσαι τά δικαιώματά μου καί ἀναλαμβάνεις τήν διαθήκη μου διά τοῦ στόματός σου;» (Ψαλμ. 49, 16). Κατόπιν ἔκλεισε τό βιβλίον, τό ἔδωσε καί κάθησε μετά κλαυθμοῦ καί δακρύων, ἐνῶ ὅλοι ἔκλαιγαν μαζί του].

Αυτή λοιπόν πιστεύουμε ότι ήταν η πράξη που έγινε σέ βάρος του, όταν ήταν ακόμη παιδί, σέ ηλικία 12-14 ετών περίπου. Συνέβη, δηλαδή, περίπου τό εξής: Οί ειδωλολάτρες, κατά τήν διάρκεια κάποιας τελετής, τόν έβαλαν νά μοιράζει βλαστούς φοινίκων σέ εκείνους που άνέβαιναν γιά νά προσκυνήσουν στό Σεράπιον. Αυτός όμως άρνήθηκε και χωρίς διασταγμό φώναξε: «*Δεϋτε λάβετε ού τόν θαλλόν του ειδωλίου, αλλά τόν θαλλόν του Χριστού*».

Η άναφορά του όνόματος του Χριστού παρώξυνε τούς ειδωλολάτρες, οί όποιοι σκέφθηκαν νά τόν άτιμάσουν μέ άλλο τρόπο. Τόν έπιασαν, του ξύρισαν τό κεφάλι και τόν άνάγκασαν ή νά θυσιάσει στα ειδωλα, ρίχνοντας λιβάνι στό βωμό, ή νά ύποστει έναν προετοιμασμένον Αιθίοπα εις παράχρησιν του σώματος. Αυτός, μή άντέχοντας μία τόσο διαβολική επινόηση, φώναξε δυνατά, ότι προτιμοϋσε μάλλον νά θυσιάσει. Άλλά και πάλι αυτό δέν τό έκανε έκούσια, όπως ρητά τονίζει ο Έπιφάνιος, άλλ' επειδή ειπε ότι θά τό κάνει, έβαλαν στό χέρι του λιβάνι και τόν έσυραν διά τής βίας στήν πυρά του βωμού.

Τό γεγονός αυτό τής βίαιης «θυσίας» στα ειδωλα άνταποκρίνεται πληρέστατα στό νόημα τής φράσεως «*τής πάλαι έν παιδί γεγονυίας αυτώ πράξεως*», έφ' όσον έλαβε χώρα μέ έξαναγκασμό. Τό μόνο φιλολογικό πρόβλημα είναι ότι ο Έπιφάνιος δέν τοποθετεί τό γεγονός αυτό στή νεανική ηλικία του Όριγένη, αλλά πολύ άργότερα, ήτοι περί τό 232, άφου τό θεωρεί ως αίτία τής όριστικής άπομακρύνσεώς του από τήν Άλεξάνδρεια.

Ο συγγραφέας αυτός όμως δέν φημίζεται γιά τήν ιστορική του άκριβολογία*. Καταχωρεί άκανόνιστα διάφορα στοιχεία τής παραδόσεως, άναιτρέποντας χωρίς τάξη τήν ιστορική τους ακολουθία. Άλλωστε τό *Πανάριον* γράφτηκε περί τό 375, δηλαδή 120 χρόνια μετά τόν θάνατο του Όριγένη, όποτε ή παράδοση ειχε ύποστει πολλές συγχύσεις. Γι' αυτό και στό άνωτέρω κείμενο παρατηροϋνται και άλλες χρονικές ανακρίβειες, που θά προσπαθήσουμε να τίς ξεκαθαρίσουμε πύ κάτω.

Θά ήταν πολύ άφελές νά δεχτοϋμε ότι ή διανομή των φοινίκων επεβλήθη στον άνδρα Όριγένη σαν ένα είδος βασιανιστηρίου, όπως γράφει ο Έπιφάνιος. Δεχομαστε λοιπόν άπερίφραστα, ότι τό άνωτέρω γεγονός

---

* Βλ. τά όσα γράφει ο Ήλ. Μουτσούλας στήν «Θρησκευτική και Ήθική Έγκυκλοπαίδεια», τόμ. 5, σελ. 804: «Κρίνοντας γενικώς τόν Έπιφάνιον θά ήδυνάμεθα νά ειπώμεν ότι έπεδείξατο πολλάκις ζήλον άλλ' ού κατ' επίγνωσιν. Πολλάκις έξηπατήθη και λόγω τής σταθερότητος και του άκεραίου του χαρακτήρος του ώδηγήθη εις ύπερβολάς, αι όποια έβλαψαν και αυτόν και τήν Έκκλησίαν...».

συνέβη στον Ώριγένη όταν ήταν παιδί και όχι σε ώριμη ηλικία. Αυτό φαίνεται από την εργασία που του ανέθεσαν αρχικά, ήτοι να μοιράζει βλαστούς (θαλλούς) φοινίκων στους προσκυνητές, διότι μόνο σε παιδιά ανατίθενται τέτοιες δουλειές.

Η συρροή μεγάλου πλήθους κόσμου δείχνει ότι γινόταν κάποια πανηγυρίς. Διαπιστώνουμε ακόμη ότι δεν είχαν σκοπό από την αρχή να κακοποιήσουν τον Ώριγένη και δεν φαίνεται να ήταν περίοδος επίσημου διωγμού. Ασχολούμενοι με τις υποθέσεις της δικής τους γιορτής, έπιασαν τυχαία τον νεαρό Ώριγένη, ίσως μαζί με άλλα παιδιά που παρακολουθούσαν τον κόσμο, και τά έβαλαν να μοιράζουν τους φοίνικες στους ανερχόμενους προσκυνητές, χωρίς να έχουν κακό στό μυαλό τους. Μόνο η άρνησή του και η διακήρυξη της πίστεως του Χριστού τους παρώξυνε, όποτε έπιασαν τό παιδί, του έκοψαν τά μαλλιά και τό έξανάγκασαν να ρίξει λιβάκι στην πυρά του βωμού, όπως ήταν συνήθεια να κάνουν όλοι οί προσκυνητές, ως ένδειξη της πίστεώς τους.

Ο Ώριγένης φυσικά άρνήθηκε να ρίξει λιβάκι στο βωμό, άλλ' εκείνοι, έξοργισμένοι περισσότερο, του παρουσίασαν έναν Αίθίοπα και τον απείλησαν με παράχρηση του σώματος, εάν δεν θυσιάσει στά είδωλα. Τό παιδί, τρομοκρατημένο από ένα τέτοιο ένδεχόμενο, είπε ότι προτιμούσε μάλλον να θυσιάσει. Και πάλι όμως, δεν τό έκανε εκούσια, άλλ' επειδή είπε ότι θά θυσιάσει, τον έσυραν μέχρι τον βωμό, έβαλαν στο χέρι του λίγο λιβάκι και κατόπιν πιάνοντας τό χέρι του τό άνοιξαν βιαίως επάνω από τον βωμό, όποτε τό λιβάκι έπεσε στην πυρά. Έτσι θεωρήθηκε ότι ο νεαρός Ώριγένης θυσίασε στά είδωλα.

Τό ξύρισμα (της κεφαλής του) ο Έπιφάνιος τό αναφέρει πριν από την ανάθεση της διανομής των φοινίκων, προσθέτοντας: *«Τοιοῦτον γάρ σχῆμα ἔχουσιν οἱ τῶν εἰδώλων αὐτῶν ἱερεῖς»*, δηλ. έχουν ξυρισμένο τό κεφάλι τους. Όμως η διανομή των φοινίκων δεν ήταν ιερατικό έργο, αλλά άπλή «άγγαρεία». Δεχόμαστε λοιπόν ότι τό ξύρισμα (ή, ίσως, τό άπλό κόψιμο των μαλλιών του) έγινε στη δεύτερη φάση του επεισοδίου, όταν τον άνάγκασαν να θυσιάσει, ώστε να τον προσβάλουν περισσότερο, με τό να έχει και τό σχήμα των ιδιῶν τους ιερέων.

Άκολουθως ο Έπιφάνιος γράφει: *«Καί οὕτως τοῦ μαρτυρίου ἀπό τῶν κρινάντων ὁμολογητῶν τε καί μαρτύρων ἀπεβλήθη τότε, καί ἀπό τῆς Ἐκκλησίας ἐξέώθη»*. Αυτό όμως δεν συνέβη άμέσως μετά τό άνωτέρω γεγονός, που όπως φαίνεται ξεχάστηκε για μεγάλο διάστημα, αλλά μετά από τή χειροτονία του στην Καισάρεια, όταν ο επίσκοπος Δημήτριος έξοργισμένος άνακίνησε πάλι τό ζήτημα.

Συγκεκριμένα, για να επανέλθουμε στο κείμενο του Εύσεβίου, ο Δημή-

τριος «τῆς πάλαι ἐν παιδί γεγονύιας αὐτῷ πράξεως δεινὴν ποιεῖται διαβολήν». Ἀντιλαμβάνομαστε εὐκολα ποιὰ ἦταν ἡ διαβολή, ἡ συκοφαντία: Ἰσχυρίστηκε ὅτι ὁ Ὠριγένης εἶχε θυσιάσει στά εἰδῶλα μέ τῆ θέλησή του καί γι' αὐτό δέν ἐπιτρεπόταν νά χειροτονηθεῖ πρεσβύτερος! Συγκάλεσε μάλιστα καί τοπική σύνοδο (γιά τήν ὁποία θά μιλήσουμε στήν ἐνότητα 6), ἡ ὁποία τόν ἀπομάκρυνε ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια.

Ἐπειδή λοιπόν ἡ ἀνακίνηση τοῦ γεγονότος τῆς «θυσίας» συνδυάστηκε μέ τήν αἰτία τῆς ὀριστικῆς ἀναχωρήσεώς του, ὁ Ἐπιφάνιος τό θεωρεῖ ὅτι συνέβη λίγο πρίν ἀπό αὐτήν. Γι' αὐτό προσθέτει: «Φασί γάρ αὐτόν καί τοῦ πρεσβυτερίου κατηξιῶσθαι τό πρίν, πρηνή τοῦ θῦσαι». Νομίζει δηλαδή ὅτι πρῶτα ἔγινε πρεσβύτερος καί κατόπιν συνέβη ἡ «θυσία»! Γνωρίζοντας ὅμως τόν χαρακτήρα τοῦ Ὠριγένη, πιστεύουμε ἀκράδαντα ὅτι οὐδέποτε θά ἔκανε κάτι τέτοιο σέ ὠριμη ἡλικία καί πολύ περισσότερο ὡς πρεσβύτερος. Θά προτιμοῦσε νά ὑποστεῖ τά πάνδεινα, ὅπως καί τά ὑπέστη, παρά νά εἰπεῖ, ἔστω καί ἐκβιαστικά, ὅτι θά θυσιάσει. Στό σημεῖο αὐτό ἔχουμε μία ἀκόμη ἐπιβεβαίωση ὅτι τό περιστατικό συνέβη κατά τήν παιδική του ἡλικία. Ὁ θαρραλέος νεαρός Ὠριγένης γιά μία στιγμή μόνο φοβήθηκε καί ὑποχώρησε, ἐνῶ ὁ ἀτρόμητος ἄνδρας Ὠριγένης δέν θά ὑποχωροῦσε ποτέ πρό οὐδεμιᾶς ἀπειλῆς καί πρό οὐδενός βασιανιστηρίου.

Ἡ χρονολογική σύγχυση στόν Ἐπιφάνιο συνεχίζεται. Μετά τό παρατεθέν κείμενο γράφει: «Καί μετά χρόνον ἀπεντεῦθεν προτρεπομένων αὐτόν πολλῶν, καί ἀναγκαζόντων, Ἀμβροσίῳ τινι συντυχόν...», ἀναφερόμενος στήν ἀνάληψη τοῦ ἔργου τῆς ἐρμηνείας τῆς Γραφῆς, μέ τήν οἰκονομική ὑποστήριξη τοῦ Ἀμβροσίου. Δέχεται, δηλαδή, ὅτι ἡ συνάντηση μέ τόν Ἀμβρόσιο ἔγινε μετά τήν ἀναχώρησή του ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια τό 232, ἐνῶ αὐτό εἶχε γίνει στήν Ἀλεξάνδρεια πολλά χρόνια προηγουμένως. Εἶναι καί αὐτό ἓνα δεῖγμα ἀπό τίς χρονολογικές ἀτασθαλίες του.

Εἶπαμε ὅτι τό περιστατικό τῆς «θυσίας» εἶχε ξεχαστεῖ, μέχρι τήν ἀνακίνησή του ἀπό τόν Δημήτριο. Ἡ συκοφαντική δυσφήμιση ἔγινε πιστευτή ἀπό πολλούς, ἰδιαίτερα μάλιστα ἀπό ὅσους τόν μισοῦσαν ἢ τόν ζήλευαν. Γι' αὐτό ὁ Ὠριγένης ἔστειλε ἐπιστολές σέ σημαίνοντα πρόσωπα τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ἐξηγοῦσε τί ἀκριβῶς συνέβη τότε. Οἱ ἐπιστολές αὐτές ἔχουν ἀπολεσθεῖ, ἀλλά θεωροῦμε φυσικό νά προέβη σέ μία τέτοια ἐνέργεια, ὅπως δείχνουν καί τά ἀποσπάσματα ἄλλων ἐπιστολῶν του, ὅπου ἐπεξηγεῖ τί συνέβη σέ ἄλλους διωγμούς.

β'. Ἡ μεταγενέστερη παράδοση γιά τό ἐπεισόδιο

Ὁ Ἐπιφάνιος γράφει: «Οὐ μὴν δέ ἐκουσίᾳ γνώμῃ μᾶλλον τοῦτο ἐπέτελεσεν, ὡς πολὺς ἄδεται λόγος...».

Δηλαδή, ὁ περισσότερος κόσμος, ὄχι μόνο γνώριζε τό περισταστικό τῆς «θυσίας», ἀλλά πίστευε ὅτι ὁ Ὀριγένης θυσίασε μέ τή θέλησή του. Στή διάδοση αὐτῆς τῆς ἐκδοχῆς συνετέλεσε ἡ συκοφαντία καί διαβολή τοῦ Δημητρίου, ἀλλά καί οἱ λεγόμενες ὠριγενιστικές ἔριδες πού ξεσποῦσαν κατά διαστήματα, κυρίως μεταξύ τῶν μοναχῶν τῆς Παλαιστίνης, γιά τίς ὁποῖες θά μιλήσουμε σέ ἄλλο κεφάλαιο. Ὁ Ἐπιφάνιος, πρὸς τιμὴ του, μέ τόν ἀκέραιο χαρακτήρα του, ἂν καί κατατάσσει τόν Ὀριγένη μεταξύ τῶν αἰρετικῶν, δέν διστάζει νά τονίσει ὅτι δέν προέβη ἐκούσια στήν ἐπίμαχη πράξη.

Ἀντίθετα ὁ Νεμέσιος ἐπίσκοπος Ἐμέσης, πού ἔζησε περί τά τέλη τοῦ Δ' μέ ἀρχάς τοῦ Ε' αἰῶνος, γράφει:

«Δεῖ δέ ὡς ἐπὶ τό πολὺ πρό τῶν αἰσchrῶν αἰρεῖσθαι τά λυπηρά, ὡς Σωσάννα καί Ἰωσήφ ἐποίησαν, οὐκ αἰεί μέντοι. Ὀριγένης γοῦν, διά τό μὴ περιπεσεῖν τῇ αἰσchrύνῃ τῇ τῶν Αἰθιοπῶν, ἐπιθύσας, τοῦ παντός ἐξέπεσεν».¹²

[Πρέπει ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον νά προτιμοῦνται τά λυπηρά ἀντί τῶν αἰσchrῶν, ὅπως ἔκαναν ἡ Σωσάννα καί ὁ Ἰωσήφ, ὄχι ὁμως πάντοτε. Ὁ Ὀριγένης λοιπόν, γιά νά μὴ περιπέσει στήν αἰσchrύνη τῶν Αἰθιοπῶν, ἀφοῦ θυσίασε, ἐξέπεσε διά παντός].

Ὁ Νεμέσιος δέχεται ὅτι ἐκουσίως θυσίασε ὁ Ὀριγένης, ἐπιβεβαιώνοντας τήν ἐκφραση «ὡς πολὺς ἄδεται λόγος» τοῦ Ἐπιφανίου. Θεωρεῖ δέ ὅτι μέ τήν πράξη του ἐξέπεσε ὀριστικά ἀπό κάθε ἐκτίμηση μέσα στήν ἐκκλησία.

Ἀκολουθῶς καί ὁ Λεόντιος Βυζάντιος, ὁ μέγας θεολόγος τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, παραδέχεται τήν ἴδια ἄποψη, λέγοντας:

«Ἄξιον δέ καί περί Ὀριγένους καί τῶν αὐτοῦ δογμάτων εἰπεῖν. Ὁ τοίνυν Ὀριγένης ἀρχαῖος ἄνθρωπος ὢν τῶν πρό Κωνσταντίνου γενομένων, μέγας τέ ἦν, καί πεπαιδευμένος εἰς τήν Ἁγίαν Γραφήν, γραμματικός τε ἦν. Τούτου ὁ πατήρ ἐμαρτύρησεν, καί αὐτός ἦχθη ἐπὶ τό μαρτυρῆσαι. Ἠναγκάσθη δέ ἐπιθύσαι ἀπό ταύτης τῆς αἰτίας. Ἐν τῷ αὐτόν μαρτυρεῖν, παρήγαγον αὐτῷ Αἰθιοπα τινά, καί ἠνάγκαζον ἢ μετά τοῦ Αἰθίοπος ἀσχημονῆσαι, ἢ τοῖς θεοῖς ἐπιθύσαι. Ὁ δέ μᾶλλον εἶλετο ἐπιθύσαι τοῖς θεοῖς, καί λαβὼν, ἔρριψε τῇ θυσίᾳ ὕστερον δέ μεγάλως μετενόησε καί ἐθρήνησεν ἐπὶ τοῦτο».¹³

Γ'Ἀξίζει νά ἀναφερθοῦμε καί στόν Ὀριγένη καί στά δόγματά του. Αὐ-

τός ὁ Ὀριγένης ἦταν ἀρχαῖος ἄνθρωπος, πρό τοῦ Κωνσταντίνου. Ἦταν μέγας, πεπαιδευμένος στήν Ἁγία Γραφή καί γραμματικός στό ἐπάγγελμα. Ὁ πατέρας του ἐμαρτύρησε καί ὁ ἴδιος ὀδηγήθηκε νά μαρτυρήσει. Ἀναγκάστηκε δέ νά θυσιάσει λόγω αὐτῆς τῆς αἰτίας: Καθώς τόν βασάνιζαν, τοῦ ἔφεραν κάποιον Αἰθίοπα, καί τόν ἀνάγκαζαν ἢ νά ἀσχημονήσει μετά τοῦ Αἰθίοπος, ἢ νά θυσιάσει στούς θεούς. Αὐτός προτίμησε μᾶλλον νά θυσιάσει στούς θεούς καί λαβών (λίβανον) ἔρριψε στή θυσία· ὕστερα ὁμως μετενόησε καί ἐθρήνησε μεγάλως γι' αὐτό].

Καί ὁ Λεόντιος, λοιπόν, πιστεύει ὅτι ἐκούσιως ὁ Ὀριγένης ἔλαβε λιβάνι μέ τό χέρι του καί τό ἔρριψε στήν πυρά τῆς θυσίας. Διαπράττει ὁμως τό λάθος, ἀπό σύγχυση τῆς παραδόσεως, νά τοποθετεῖ τό περιστατικό κατά τήν διάρκεια κάποιου μαρτυρίου τοῦ Ὀριγένη, ὅπως καί ὁ Ἐπιφάνιος. Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὁμως, ὅτι αὐτό ἔγινε ὅταν ἦταν ἀκόμη παιδί.

Οἱ κατήγοροί του, λοιπόν, θεωροῦσαν ὅτι τό τυχαῖο περιστατικό τῆς παιδικῆς του ἡλικίας ἦταν ἐκούσια πράξη τοῦ Ὀριγένη, σέ συνδυασμό μέ κάποιο μαρτύριο του. Γεννᾶται ὁμως τό ἐρώτημα: ἀφοῦ ἀναγνωρίζουν ὅτι ὁ Ὀριγένης «μεγάλως μετενόησε καί ἐθρήνησεν» γιά τήν ἀκούσια ἢ ἔστω ἐκούσια πράξη του, γιατί δέν τόν συγχώρεσαν οἱ διάφοροι ἐκκλησιαστικοί παράγοντες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀλλά προτίμησαν νά σπιλῶνουν συνεχῶς τή μνήμη του, ἐπαναλαμβάνοντας κάθε λίγο τό δυσάρεστο ἐκεῖνο συμβάν, παραβλέποντες μάλιστα τήν ὑπόλοιπη ἐξαίρετη διαγωγή του καί τό τεράστιο ἔργο του;

Τήν ἐκούσια θυσία τοῦ Ὀριγένη στά εἰδῶλα ὑπαινίσσεται καί ὁ «Λόγος» τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τόν ὁποῖο ἀπέστειλε τό 543 στόν πατριάρχη Μηνᾶ. Ἐκεῖ ὁ Ἀλεξανδρινός θεολόγος κατηγορεῖται ὡς ὁ χειρότερος τῶν αἰρετικῶν καί πηγῆ πάσης αἰρέσεως. Περὶ τοῦ Λόγου θά γίνει ἀναφορά στο 5^ο κεφάλαιο. Μετά τήν ἀνασκευή τῶν κακοδοξιῶν του, ὁ Ἰουστινιανός προσθέτει:

«*Ἐν τῇ πέτρᾳ τοίνυν τῆς πίστεως οὐκ ἐστηριγμένους, ἀλλά τοιαύτας καί τούτων πολλῶ χεῖρους βλασφημίας ὁ δυσσεβής Ὀριγένης ἐκθέμενος, εἰκότως ἐν τῷ καιρῷ τοῦ μαρτυρίου τόν μέν Χριστόν ἀπηνήσατο, τῇ δέ παρ' αὐτοῦ εἰσαγομένη Ἑλληνικῇ πολυθεΐᾳ προσεκύνησε. Καί τοῦτο δέ κατά Θεοῦ γέγονε πρόνοιαν, ἵνα μή ἀντί μάρτυρος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δεχθῆ, καί ἐντεῦθεν τῇ ποιμνῇ τοῦ Χριστοῦ βλάβη προσγίνηται. Εἰ γάρ τινές εἰσι καί νῦν ὁμολογοῦντες μέν τό ἐκεῖνου πτώμα, ἀντιποιούμενοι δέ τῶν αὐτοῦ, πῶς οὐκ ἔμελλον τά αὐτοῦ ὡς μάρτυρος, καί πατρός ἐκδικεῖν, εἴπερ συνέβη αὐτόν μή προσκυνήσαντα τοῖς εἰδώλοις τελειωθῆναι;*»¹⁴

[Ὁ δυσσεβής Ὠριγένης, μὴ στηριγμένος στήν πέτρα τῆς πίστεως, ἀλλά ἐκθέσας τέτοιες καί πολύ χειρότερες βλασφημίες, δικαιολογημένα ἀπαρνήθηκε τόν Χριστό τόν καιρό τοῦ μαρτυρίου του καί προσκύνησε στήν εἰσαγόμενη ἀπό αὐτόν ἑλληνική πολυθεΐα. Καί αὐτό ἔγινε κατά πρόνοια θεοῦ, γιά νά μήν γίνει δεκτός στήν ἐκκλησία ὡς μάρτυς, καί ἀπό αὐτό νά ἐπιφέρεται βλάβη στήν ποιμνη τοῦ Χριστοῦ. Διότι ἐάν ὑπάρχουν καί τώρα μερικοί πού ὁμολογοῦν μέν τό παράπτωμά του, ἀποδέχονται δέ τίς ἀπόψεις του, πῶς δέν θά ζητοῦσαν νά ἐπιβάλλουν τίς ἰδέες του ὡς μάρτυρος καί πατρός, ἐάν συνέβαινε νά θανατωθεῖ χωρίς νά προσκυνήσῃ στά εἰδῶλα;].

Ὁ Ἰουστινιανός ἐπαναλαμβάνει τό ἴδιο λάθος μέ τόν Λεόντιο, ὅτι ἡ «θυσία» ἔγινε τόν καιρό τοῦ μαρτυρίου του. Προχωρεῖ ὅμως πολύ περισσότερο: Δέχεται ὅτι ὁ Ὠριγένης ὄχι ἀπλῶς θυσιάσε διά τῆς ρίψεως λιβανωτοῦ στόν βωμό, ἀλλά ἀπαρνήθηκε τόν Χριστό καί προσκύνησε στά εἰδῶλα καί στήν εἰσαγόμενη ἀπό τόν ἴδιο ἑλληνική πολυθεΐα! Ἀποσιωπᾷ τήν μεταγενέστερη μετάνοια. Ὑποστηρίζει μάλιστα ὅτι αὐτό ἔγινε κατά πρόνοια τοῦ θεοῦ, ὥστε νά ἀποβληθεῖ ἀπό τήν ἐκκλησία, χωρίς νά ἀξιωθεῖ τίς τιμές ἑνός μάρτυρος. Διότι, συνεχίζει ὁ Ἰουστινιανός, ἐάν κατά τόν καιρό τοῦ μαρτυρίου του δέν προσκυνοῦσε τά εἰδῶλα καί κατέληγε στόν θάνατο, οἱ ἀποδεχόμενοι τίς διδασκαλίες του θά ἀπαιτοῦσαν ὄχι μόνο νά τιμᾶται ὡς μάρτυς, ἀλλά καί νά ἀναγνωρισθοῦν αὐτές ὡς γνήσιες χριστιανικές διδασκαλίες!

Ὅπως ὁ ἐπίσκοπος Δημήτριος τό 232 δέν βρῆκε καμμία ἄλλη κατηγορία ἐναντίον τοῦ Ὠριγένη, παρά μόνο τήν μελανή σελίδα τῆς παιδικῆς του ἡλικίας, ἔτσι καί ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός δέν βρῆκε τίποτε ἄλλο νά τοῦ προσάψει, παρά μόνο τήν ἴδια πράξη, ἀλλοιωμένη μέσα στήν παράδοση καί διογκωμένη σημασιολογικά μέ θεολογικοφανεῖς μεγαλοστομίες.

Παραθέτουμε, τέλος, ὅσα γράφει σχετικά ὁ **Νικηφόρος Κάλλιστος** (ΙΔ' αἰ.) στήν *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία* του, ὅπου σαφῶς τοποθετεῖ τό συμβάν στόν ἐπί Δεκίου διωγμό:

«...Ἐκεῖνος μέν οὖν θανεῖν ἔτοιμος ἦν· τῷ δέ δικαστῇ φιλονεικία πάλιν ἐτέρωθεν τῆς ἐφέσεως ἀποστήναι παρασκευᾶσαι, καί ξίφει κολάζειν ἤκιστα ἤθελε· δεινοῖς δ' ἄλλοις κατ' ὀλίγον ὑπεξάγειν τοῦ βίου ἐπειρᾶτο. Τέλος ὡς ἀπεῖπε κολάζων, δαιμονίῳ ἐπιβάλλει τῇ ἐπινοίᾳ. Γνοῦς γάρ τό φιλόσοφον καί ἀγνόν τοῦ ἀνδρός, τούτῳ καταστρατηγεῖν ἠβούλετο. Καί τῶν δεσμῶν μέν ἀνίησι, τῷ δέ βωμῷ ἀσελγῆ παραστήσας Αἰθίοπα, θύειν παρεκελεύετο Ὠριγένην, καί κατά τοῦ βωμοῦ τόν λιβανωτόν ἐπιβάλλειν· ἢ μή τοῦθ' αἰρούμενον, ταῖς μυσαραῖς ὁμιλίας

πρός τοῦ ἀσελοῦς ἐκείνου τό σῶμα καταμαίνεσθαι. Καί ὁ μὲν ταῦτ' ἔλεγε· ὁ δ' ἐκλογῇ καί ἐπικρίσει τοῦ χειρόνος ἐξομόσασθαι μᾶλλον εἶλετο, τόν νοῦν ἀχρείως κηλιδωθείς, ἢ τί καταρρυπᾶναι τοῦ σώματος. Ἐντεῦθεν καί τῆς θείας δόξης ἀπολισθήσας καί χάριτος...».¹⁵

[Ἐκεῖνος λοιπόν (ὁ Ὠριγένης) ἦταν ἐτοιμοθάνατος, ὁ δέ δικαστής (ὁ βασανιστής) διαφώνησε πάλι παρασκευασθεῖς νά χρησιμοποιήσει ἄλλες μεθόδους, καί πολύ λίγο ἤθελε νά τόν θανατώσει μέ ξίφος, ἀλλά μέ ἄλλα δεινά προσπαθοῦσε νά τοῦ ἀφαιρέσει σιγά-σιγά τή ζωή. Τέλος, καθῶς ἀπηύδησε βασανίζων, βάζει κάτι δαιμονικό στό μυαλό του. Γνωρίζοντας τό φιλοσοφικό καί ἀγνό ἦθος τοῦ ἀνδρός, αὐτό σκέφθηκε νά καταστρατηγήσει. Καί ἀφοῦ τόν ἔλυσε ἀπό τά δεσμά, παρουσίασε ἕναν ἀσελγῆ Αἰθίοπα πλησίον τοῦ βωμοῦ, καί διέταξε τόν Ὠριγένη νά θυσιάσει, ρίχνοντας λιβανωτόν στόν βωμό· ἐάν δέν τό ἔκανε, θά ἐμόλυνε τό σῶμα μέ τίς μουσαρές ἐπαφές ἐκείνου τοῦ ἀσελοῦς. Καί ὁ μὲν ἔλεγε αὐτά, ὁ δέ, μέ ἐκλογῇ καί διάκριση τοῦ χειρότερου, προτίμησε μᾶλλον νά ἐξομώσει, κηλιδωθείς ἀχρείως στόν νοῦ, παρά νά ρυπάνει σέ κάτι τό σῶμα. Ἀπό τότε ὀλίσθησε ἐκ τῆς θείας δόξης καί χάριτος ...].

Οἱ ἀντιφάσεις ὡς πρὸς τήν χρονική τοποθέτηση τοῦ συμβάντος προέκυψαν ὡς ἑξῆς: Ἀρχικά ὁ Ἐπιφάνιος συνδύασε αὐθαίρετα τό γεγονός τῆς «θυσίας» μέ τά βασανιστήρια σέ κάποιο μαρτύριο τοῦ Ὠριγένη. Ἐπειδή δέ τό θεώρησε σάν αἰτία τῆς ἀπομακρύνσεώς του ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια, τό τοποθετεῖ χρονολογικά στό ἔτος 232. Ὅμως ἐκείνη τήν περίοδο δέν ὑπῆρχε διωγμός οὔτε ἀναφέρεται μαρτύριο τοῦ Ὠριγένη. Γ' αὐτό οἱ μεταγενέστεροι, ἀκολουθώντας τόν Ἐπιφάνιο, τό συνδύασαν μέ τό μαρτύριό του κατά τόν ἐπί Δεκίου διωγμό τό ἔτος 249. Ἔτσι ἐπικράτησε τελικά ἡ παράδοση ὅτι θυσιάσε στά εἰδῶλα, κατόπιν τῆς ἀπειλῆς μέ τήν ἀσέλγεια τοῦ Αἰθίοπος, ὄχι κατά τήν παιδική του ἡλικία, ἀλλά κατά τό μαρτύριό του τό 249.

Τότε ὅμως ὁ Ὠριγένης ἦταν 65 ἐτῶν καί αὐτή ἡ ἀπειλή ἦταν «παιδαριώδης» μπροστά στά βασανιστήρια πού ὑφίστατο. Καί τά ὑφίστατο μέ τέτοια ἀταραξία καί ἀπάθεια, ὥστε ὅπως ὁμολογεῖ ὁ Νικηφόρος Κάλλιτος, καί ὁ ἴδιος ὁ βασανιστής του ἀπηύδησε μὴν ξέροντας πῶς ἀλλοθίως νά τόν βασανίσει, ἀφοῦ δέν ἤθελε νά τόν θανατώσει μέ ξίφος! Πῶς λοιπόν θά ὑποχωροῦσε σέ μιά ἀπειλή κατά πολύ ὑποδεέστερη τῶν ὄσων ὑφίστατο;

Στή νεώτερη ἐποχῇ τό περιστατικό τῆς «θυσίας» στά εἰδῶλα ἔχει λησμονηθεῖ καί ἐλάχιστοι τό ἀναφέρουν ἐπί τροχάδην. Ἀρκετοί μάλιστα τό θεωροῦν σάν φανταστική διήγηση τοῦ Ἐπιφανίου καί δέν τό ἀποδέχονται ὡς ἱστορικό γεγονός. Πιστεύουμε ὅμως ὅτι ἀποτελεῖ τήν ἀφετη-

ρία ὄλων τῶν παρεξηγήσεων πού διά μέσου τοῦ χρόνου συσσωρεύτηκαν γύρω ἀπό τήν προσωπικότητα τοῦ μεγάλου τέκνου τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτό ἐπιχειρήσαμε νά διευκρινίσουμε λεπτομερῶς τά πράγματα, ὥστε νά ἀποκατασταθεῖ ἡ ἀλήθεια.

5. Ἡ φήμη τοῦ αὐτοευνουχισμοῦ

α'. Ἡ τοποθέτηση τοῦ θέματος

Ἀναφέραμε ἤδη ὅτι ὁ θρυλούμενος αὐτοευνουχισμός τοῦ Ὠριγένη ἀποτελεῖ μιά τραγική παρεξήγηση. Στήν παρούσα ἐνότητα θά ἐκθέσουμε ὅλες τίς ἀποδείξεις καί ἐνδείξεις πού συνηγοροῦν ὑπέρ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως.

Ἡ κρίσιμη φράση τοῦ Εὐσεβίου «*τήν σωτήριον φωνήν ἔργοις ἐπιτελέσαι ὠρμήθη*» παρουσιάζεται γιά πρώτη φορά ὡς αὐτοευνουχισμός στό *Χρονικόν* τοῦ Ἰωάννου Ζωναρά, ὁ ὁποῖος ἔζησε τόν ΙΒ' αἰῶνα (βλ. στή συνέχεια). Μέχρι τότε ἡ παράδοση ἦταν συγκεχυμένη καί ἐπεκαλύπτετο ἀπό τήν ἄλλη παράδοση, τῆς θυσίας στά εἰδῶλα, πού τῆς ἀπέδιδαν μεγαλύτερη σημασία γιά τόν δυσμενῆ χαρακτηρισμό τοῦ Ὠριγένη.

Μεταγενέστερα ἡ μέν «θυσία» ξεχάστηκε, ὁ δέ αὐτοευνουχισμός ἐπεκράτησε σάν ἡ ὀρθή ἐρμηνεία τῆς ἀνωτέρω φράσεως. Σήμερα τήν ἀποδέχονται ὅλοι οἱ ἐρευνητές, μέ τό ἐλαφρυντικό τοῦ νεανικοῦ ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τό ἔργο τῆς κατηχήσεως.

Ὁ μοναδικός Ἕλληνας (καί ἴσως ὁ μοναδικός στήν παγκόσμια βιβλιογραφία) πού ὑποστήριξε ὅτι ἡ ἐρμηνεία αὐτή δέν ἀνταποκρίνεται πρὸς τήν ἱστορική ἀλήθεια, εἶναι ὁ Νικηφόρος Καλογεράς στήν πραγματεία του «*Περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρώτης χριστιανικῆς Θεολογικῆς Σχολῆς*», ἐκδοθεῖσα τό 1867*.

---

* Ὁ Νικηφόρος Καλογεράς γεννήθηκε στίς Σπέτσες τό 1835. Σπούδασε στήν Ἀθωνιάδα Σχολή, στή Ριζάρειο, στή Θεολογική Σχολή Ἀθηνῶν, καί στή Λειψία, ὅπου ἔγινε διδάκτωρ τό 1867. Διετέλεσε καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1868–1873, 1876–1883), καί ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν καί Ἡλείας (1883–1885). Ἀπεβίωσε στίς Σπέτσες τήν 17^η Ὀκτωβρίου 1896.

Στόν πρόλογο τοῦ ἀνωτέρω βιβλίου του ἀναφέρει, ὅτι εἶχε σκοπό νά συντάξει δύο ἀκόμη συναφείς πραγματείες, μέ τίτλους «*Τίνες οἱ διδάσκαλοι ἐν τῇ Ἀλεξανδρινῇ Σχολῇ*», καί «*Πῶς ἡ χριστιανική θεολογία τό πρῶτον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπιστημονικῶς διεμορφώθη*». Οἱ πραγματείες αὐτές τελικῶς δέν ἐγράφησαν ἢ δέν ἐξεδόθησαν.

Στό ἔργο αὐτό, σέ μία ὑποσημείωση ἐκτεινόμενη σέ 8 σελίδες (79–86), ὑπεραμύνεται σθεναρῶς τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ θεολόγου, μέ ἀδιάσειστα ἐπιχειρήματα, ὅτι ψευδῶς κατηγορεῖται γιά τέτοια πράξη. Δυστυχῶς, οὐδεῖς ἔδωσε σημασία στήν ἀποψή του. Ἡ ἀνάγνωση τοῦ βιβλίου ἔπεισε ἀμέσως τόν γράφοντα ὅτι ἔχει ἀπόλυτο δίκαιο καί διά τῆς περαιτέρω διερευνήσεως τοῦ θέματος βρέθηκαν ἀρκετά συμπληρωματικά στοιχεῖα γιά τήν ὑπόθεση.

Γράφει στήν ἀρχή ὁ Ν. Καλογεράς:

«Ἀληθινά, οὐδεῖς ἐκ τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας μέχρι σήμερον ἐθαυμάσθη τόσο πολύ, οὐδεῖς ἔτυχε τόσων ἐπαίνων, οὐδεῖς ἀξιώθηκε τοσαύτης εὐφημίας, ὅπως ὁ Ὠριγένης ὁ Ἀδαμάντιος· ἀλλά καί οὐδεῖς περιφρονήθηκε τόσο πολύ, οὐδεῖς ἄκουσε τόσες κατηγορίες, οὐδεῖς ὑπέστη τόση δυσφημία, ὅπως ὁ Ὠριγένης. Καί ὅπως ἐπιτυχημένα εἶπε κάποιος τῶν νεωτέρων σοφῶν, ὁ ἄνδρας αὐτός ἀπό διαφόρους χαρακτηρισίθηκε διαφορετικά, καί τοῦ ἀπεδόθησαν ιδιότητες ἐκ διαμέτρου ἀντίθετες μεταξύ των: σοφός, ἄσοφος, ὀξυδερκής, ἀνόητος, συνετός, φαῦλος, ἐχθρός τῆς δεισιδαιμονίας, καί ὑποστηρικτής αὐτῆς, τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἰσχυρότατος προστάτης, καί συνάμα διαφθορεύς, ἀνδρείος, δειλός, ἀπό τόν ἱερό κώδικα τῶν χριστιανῶν καί ἄριστα καί ἐλάχιστα ἄξιος. Ὡστε, ὅπως φαίνεται, οἱ πάντες ἐφιλοτιμήθησαν, ἀνάλογα μέ τήν εὐνοια ἢ μῖσος πού εἶχε ὁ καθένας, νά προσφέρουν σ' αὐτόν δαφιλῶς καί ἀφθόνως ἢ τούς ἐπαίνους ἢ τούς ψόγους.

Ἄλλά γιά μέν τούς ἐπαίνους πρὸς τόν Ὠριγένη δέν θά γίνῃ ἐδώ λόγος· μόνο γιά τούς ψόγους, καί ἐξ αὐτῶν περί τοῦ μεγίστου καί περισσότερο πολυκρότου, δηλαδή τοῦ περί εὐνουχίας. Καί ἐπειδή ἐμεῖς πεισθήκαμε διαφορετικά ἀπό ὅ,τι δέχεται ἡ κοινή γνώμη, θά προσπαθήσουμε, ὅσο μπορούμε, νά ἐξελέγξουμε σάν ἀνυπόστατη καί ἀβάσιμη αὐτή τήν κατηγορία· ἄλλοι δέ ἄς φιλοτιμηθοῦν νά παράσχουν οὐσιαστικώτερη λύση στό ζήτημα, διαπραγματευόμενοι ἐκτενέστερα καί ἐμβριθέστερα τά κατά τήν ὑπόθεση.

Πρὸς τοῦτο θά χρησιμοποιήσουμε διττά κριτήρια, ἐξωτερικά καί ἐσωτερικά. Ἐξωτερικά μέν καλοῦνται ὅσα οἱ ἄλλοι ἱστορικοί εἶπαν περὶ αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως, ἐσωτερικά δέ, ὅσα εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Ὠριγένης σχετικά πρὸς αὐτήν».

Κατά τήν διερεύνηση τοῦ θέματος θά ἀκολουθήσουμε τήν ἀνωτέρω διάκριση μεταξύ τῶν ἐξωτερικῶν καί ἐσωτερικῶν κριτηρίων, ἐπεκτείνοντας καί συμπληρώνοντας τά ἐπιχειρήματα τοῦ Ν. Καλογερά.

β'. Τά ἐξωτερικά κριτήρια

Αὐτά συνίστανται ἀφ' ἑνός στίς μαρτυρίες τοῦ Εὐσεβίου καί ἄλλων συγγραφέων τῆς ἐποχῆς, καί ἀφ' ἑτέρου στίς ἰσχύουσες ἀπαγορεύσεις τῆς πολιτικῆς καί ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας.

Ἡ ἱστορία ξεκινάει ἀπό τό εὐαγγελικό χωρίο, ὅπου ἀναφέρονται τρία εἶδη εὐνουχισμῶν: «εἰσὶν γάρ εὐνοῦχοι οἵτινες ἐκ κοιλίας μητρός ἐγεννήθησαν οὕτως, καί εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, καί εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτούς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω» (Ματθ. 19, 12).

Ὑποτίθεται, λοιπόν, ὅτι ὁ Ὁριγένης ἐξέλαβε κυριολεκτικά τό τελευταῖο μέρος τοῦ χωρίου καί εὐνούχισε τόν ἑαυτό του γιά νά κερδίσει τὴν βασιλεία τῶν Οὐρανῶν! Ἡ ἄποψη αὐτή βασιζέται στή φράση τοῦ Εὐσεβίου «τὴν σωτήριον φωνὴν ἔργοις ἐπιτελέσαι ὠρμήθη», τὴν ὁποία ἡδη ἔχουμε ἐπισημάνει, καθὼς καί σέ μία φράση ἀπὸ κείμενο τοῦ Ὁριγένη, τὴν ὁποία θά σχολιάσουμε πῶς κάτω.

Μετά τὴν παράθεση τοῦ κειμένου τοῦ Εὐσεβίου, στήν προηγούμενη ἐνότητα, διατυπώσαμε τίς πρῶτες παρατηρήσεις μας, ὅτι ἡ συγκεκριμένη φράση, κυριολεκτικῶς ἐξεταζόμενη, δέν δηλώνει πρᾶξιν αὐτοευνουχισμοῦ, ἀλλ' ὑπονοεῖ συγκεκριμένα κάτι ἐντελῶς διαφοροτικό, τό ὁποῖο προσωρινῶς τό ἀποκαλέσαμε «γεγονός Χ».

Ὁ Εὐσέβιος γράφει, ὅτι ὁ Ὁριγένης προέβη στήν πράξη αὐτή γιά νά ἀποσοβῆσει κάθε αἰσχυρή ὑπόνοια ἀπὸ τοὺς ἀπίστους, ἐπειδὴ δίδασκε τά ἱερά γράμματα καί σέ γυναῖκες. Προσθέτει ὅμως, ὅτι φρόντισε νά τηρήσει τό πράγμα μυστικό ἀκόμη καί ἀπὸ τοὺς γνωρίμους του. Κάτι τέτοιο ὅμως συνιστᾷ λογικὴ ἀντίφαση, διότι ἐάν πράγματι γιά τόν σκοπὸ αὐτὸ εἶχε λάβει χώρα ὁ αὐτοευνουχισμός, τότε ἔπρεπε νά διακηρύττει δημόσια τὴν πράξη του, ἐφ' ὅσον ἀποσκοποῦσε στὸν ἀποκλεισμό ἀνήθικων ὑπονοιῶν.

Στό σημεῖο αὐτὸ ὁ Ν. Καλογεράς δέχεται ὅτι ὁ Εὐσέβιος πράγματι ἐννοεῖ τόν αὐτοευνουχισμό, ἀλλὰ πιστεύει ὅτι ἐπρόκειτο γιά ἀνυπόστατη φήμη, τὴν ὁποία παρέλαβε ἀνεξέλεγκτα, καί ἔκτοτε ἡ χαλκευθεῖσα συκοφαντία ἐναντίον τοῦ Ὁριγένη διαδόθηκε εὐρύτερα. Τό λάθος του αὐτὸ δέν ἔχει μεγάλη σημασία, ἐφ' ὅσον ὡς ἐμβριθῆς ἱστορικός διείδυσε στήν οὐσία τῆς ὑποθέσεως καί ἀντελήφθη τό ἀβάσιμο τῆς ἐπικρατοῦσης σήμερα ἀπόψεως.

Εἶναι γεγονός, ἐξ ἄλλου, ὅτι οὐδεὶς ἄλλος συγγραφέας, σύγχρονος ἢ μεταγενέστερος τοῦ Ὁριγένη, ὁμιλεῖ ρητὰ περὶ αὐτοευνουχισμοῦ. Ἐάν εἶχε συμβεῖ κάτι τέτοιο, πιστεύουμε ὅτι κάπου θά τό ἀνέφεραν οἱ ἐχθροί

του, οί λεγόμενοι αντιωριγενιστές, οί όποιοι άντετίθεντο στή διδασκαλία του καί μισούσαν τόν ίδιο. Αυτό έκαναν καί μέ τό περιστατικό τής «θυσίας», τό όποιο μάλιστα μεγαλοποιούσαν ώς πρός τή σημασία του, άποδεχόμενοι ότι έγινε έκούσια. Καί όμως, μέσα στίς παντοίες κατηγορίες καί τούς ύβριστικούς χαρακτηρισμούς πού έκτόξευσαν έναντίον του, επί σειρά πολλών αιώνων μετά τόν θάνατό του, δέν αναφέρεται καθόλου τέτοια πράξη. Άκόμη καί ό Έπιφάνιος, ό όποιος περιγράφει λεπτομερώς τήν «αίρεση» του Όριγένη, στρέφεται πρός άλλες κατευθύνσεις, τίς όποιες θά αναλύσουμε πío κάτω. Άρα, κάτι άλλο συνέβη.

Άπό όσο μπορέσαμε νά διερευνήσουμε τά βυζαντινά κείμενα, ό πρώτος πού κάνει ρητή μνεία τής φήμης περί αυτοευνουχισμού του Όριγένη, είναι ό Ίωάννης Ζωναράς κατά τόν ΙΒ΄ αιώνα. Τό σχετικό άποσπασμα θά τό αναφέρουμε πío κάτω, έξετάζοντας τήν διαμόρφωση τής παραδόσεως διά μέσου τών αιώνων.

Έκτός όμως από τήν πλήρη σιωπή τών ιστορικών συγγραφέων, αλλά καί τών φανατικών αντιωριγενιστών, επί μιās τοιαύτης πράξεως, ύπήρχαν καί οί εκκλησιαστικές καί πολιτικές διατάξεις, οί όποιες τήν άπαγόρευαν. Δέν μποροϋσε, λοιπόν, κάποιος νά διαπράξει αυτοευνουχισμό, χωρίς νά ύποστει τίς συνέπειες, όταν ή πράξη του γινόταν γνωστή.

Ό κβ΄ άποστολικός κανών* λέγει: «Ο άκρωτηριάσας έαυτόν μή γίνεσθω κληρικός· αυτοφονευτής γάρ έστίν καί τής του θεού δημιουργίας έχθρός». Άκολουθως ό κγ΄ κανών όρίζει, ότι ό κληρικός πού άκρωτηριάζει τόν έαυτό του νά καθαιρείται, καί ό κδ΄ κανών ότι εάν ένας λαϊκός προβει στήν ίδια πράξη, νά άφορίζεται γιά τρία έτη.

Έδω μās ενδιαφέρει μόνο ό πρώτος, διότι συνδέεται μέ τήν χειροτονία του Όριγένη από τούς επισκόπους Ίεροσολύμων καί Καισαρείας. Τό γεγονός αυτό, όπως θά δοϋμε στήν έπόμενη ενότητα, προκάλεσε τήν έντονη αντίδραση του επισκόπου Δημητρίου, ό όποιος συγκάλεσε ειδική σύνοδο γιά νά καθαιρέσει τόν Όριγένη από τό αξίωμα του πρεσβυτέρου. Η σύνοδος όμως απέρριψε αυτό τό αίτημα του Δημητρίου.

Εάν είχε συμβει πράγματι ό φημολογούμενος αυτοευνουχισμός, τότε ή εξέλιξη τών πραγμάτων θά ήταν έντελώς διαφορετική. Πρώτον, οί δύο έπίσκοποι (Ίεροσολύμων καί Καισαρείας) δέν θά τολμούσαν νά ενεργήσουν άντίθετα από τήν ρητή διάταξη του κβ΄ άποστολικού κανόνος, ούτε

---

* Οί λεγόμενοι «Κανόνες τών άγιών καί πανσέπτων Άποστόλων» αποτελοϋν τό τελευταίο (47ο) κεφάλαιο του Η΄ βιβλίου τών Άποστολικών Διαταγών. Παλαιότερα έθεωροϋντο γνήσιοι, αλλά οί σύγχρονοι έρευνητές δέχονται ότι είναι έργο ψευδεπίγραφου καί τό τοποθετοϋν στα τέλη του Β΄ ή τίς αρχές του Γ΄ αιώνα.

καί νά ὑπερασπίσουν θαρραλέα τούς ἑαυτούς των καί νά δικαιώσουν τόν Ὁριγένη, ὅταν ὁ Δημήτριος ἐξαπέλυσε τούς μύδρους τῶν κατηγοριῶν του. Δεύτερον δέ, στή Σύνοδο πού συγκροτήθηκε μέ σκοπό νά καθαιρεθεῖ ὁ Ὁριγένης ἀπό τόν ἱερατικό βαθμό, ἔπρεπε κατ' ἀνάγκη νά τεθεῖ ἐπί κεφαλῆς τῶν ψηφισμάτων τῆς συνόδου ὁ κανών πού καθορίζει ὅτι: «ὁ ἀκρωτηριάσας ἑαυτόν μή γινέσθω κληρικός». Αὐτός ὅμως ὄχι μόνο ἐπί κεφαλῆς, ἀλλά οὐδόλως ἀναφέρεται.

Ἐπομένως ἡ ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων βεβαιώνει ὅτι δέν ὑπῆρχε ἐκκλησιαστικό κώλυμα γιά τήν χειροτονία τοῦ Ὁριγένη· ἄρα δέν ὑπῆρχε θέμα αὐτοευνουχισμοῦ. Ὁ Εὐσέβιος ἀποδίδει ὅλη τήν ἐναντίον τοῦ Ὁριγένη ἐξεγερθεῖσα καταφορά μόνο στό ὅτι ἡ χειροτονία του ἔγινε ἀπό ἄλλους ἐπισκόπους, ἔξω ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια. Ἐπίσης καί ὁ ἴδιος, στήν ἐπιστολή πού ἔστειλε σέ μερικούς φίλους του στήν Ἀλεξάνδρεια γιά τήν ἴδια ὑπόθεση, ἀπολογούμενος κάνει λόγο μόνο γιά παρεξηγήσεις καί γιά ἐπίτηδες παραχαραχθέντα σημεῖα τῆς διδασκαλίας του ἀπό τούς ἐχθρούς του. Ἄν καί ἡ ἐπιστολή αὐτή δέν διασώθηκε ἀκέραια, ἀλλ' ὅμως ὁ Ἱερώνυμος πού διέσωσε μερικά τμήματά της (*Κατά Ρουφίνου* 1), ὄντας συνήγορος καί ὁπαδός τοῦ Ὁριγένη, ἀσφαλῶς θά μνημόνευε περί τοῦ ἔάν ὁ Ὁριγένης ὑπεράσπιζε σ' αὐτή τόν ἑαυτό του ἀπό τήν κατηγορία τῆς ἐκτομῆς.

Ἐπί πλέον, ἡ ἀπαγόρευση τοῦ εὐνουχισμοῦ ἐπεβάλλετο καί ἀπό τίς πολιτικές διατάξεις, ὅπως ἀποδεικνύουν τά κατωτέρω δύο κείμενα.

Ὁ σύγχρονος ἱστορικός Δίων Κάσιος γράφει:

*«Καί διά τοῦτο, καίπερ καί αὐτός [ὁ αὐτοκράτωρ Δομιτιανός] Ἐαρίνου τινός εὐνούχου ἐρῶν, ὅμως, ἐπειδή καί ὁ Τίτος ἰσχυρῶς περί τούς ἐκτομίας ἐσπουδάκει, ἀπηγόρευσεν ἐπί ἐκείνου ὕβρει μηδένα ἔτι ἐν τῇ τῶν Ρωμαίων ἀρχῇ ἐκτέμεσθαι».*¹⁶

[Καί γι' αὐτό, ἄν καί ὁ ἴδιος (ὁ Δομιτιανός) εἶχε ἐραστή κάποιον εὐνούχο Ἐαρίνον, ὅμως, ἐπειδή καί ὁ αὐτοκράτωρ Τίτος εἶχε ἀσχοληθεῖ σοβαρά περί τούς εὐνούχους, ἀπηγόρευσεν ἐπί τῇ ὕβρει ἐκείνου, νά μήν ἐκτέμενεται κανένας πλέον στό Ρωμαϊκό κράτος].

Ἐπίσης ὁ χριστιανός ἀπολογητής Ἰουστίνος, γράφει

*«Καί ἤδη τις τῶν ἡμετέρων, ὑπέρ τοῦ πείσαι ὑμᾶς ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν μυστήριον ἢ ἀνέδην μῖξις, βιβλίδιον ἀνέδωκεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Φήλικι ἡγεμονεύοντι ἀξιῶν ἐπιτρέψαι ἰατρῶ τούς διδύμους αὐτοῦ ἀφελεῖν ἄνευ γάρ τῆς τοῦ ἡγεμόνος ἐπιτροπῆς τοῦτο πράττειν ἀπειρησθαι οἱ ἐκεῖ ἰατροί ἔλεγον. Καί μηδ' ὅλως βουλευθέντος Φήλικος ὑπογράψαι, ἐφ' ἑαυτοῦ μείνας ὁ νεανίσκος ἠρκέσθη τῇ ἑαυτοῦ καί τῶν ὁμογνωμόνων συνειδήσει».*¹⁷

[Καί ἀκόμη κάποιος ἀπό τούς ἰδικούς μας, γιά νά σᾶς πείσει ὅτι δέν εἶναι σέ μᾶς μυστήριο ἢ ἐλεύθερη (σαρκική) μίξη, ἔδωσε στόν ἡγεμόνα τῆς Ἀλεξανδρείας Φήλικα μιά ἀναφορά, ζητώντας νά ἐπιτρέψουν σέ ἰατρό νά τοῦ ἀφαιρέσει τούς ὄρχεις του· διότι οἱ ἐκεῖ ἰατροί ἔλεγαν ὅτι ἀπαγορεύεται νά τό κάνουν αὐτό, χωρίς τήν ἄδεια τοῦ ἡγεμόνος. Καί καθώς ὁ Φήλιξ οὐδόλως θέλησε νά ὑπογράψει, ὁ νεανίσκος ἔμεινε μόνος του, ἀρκεσθεῖς στή συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ του καί τῶν ὁμοϊδεατῶν του].

Ἐπομένως ὁ ὑποτιθέμενος αὐτοεunuχισμός θά ἀποτελοῦσε σοβαρή παράνομη πράξη ἐκ μέρους τοῦ Ὁριγένη, τήν ὁποία πιστεύουμε ὅτι οὐδέποτε θά ἐπιχειροῦσε, ὡς καθ' ὅλα νομιμόφρων. Ἀπό τήν πλευρά δέ τοῦ ἐπισκόπου Δημητρίου, ἡ ἀποσιώπηση τοῦ γνωστοῦ σέ ὅλους καί διαβεβωημένου ἐγκλήματος θά τόν ἀπεδείκνυε ἀπερίφραστα καί παραβάτη ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος καί καταφρονητή πολιτικοῦ νόμου, ἐφ' ὅσον τόν ἐκτελεστή αὐτοῦ περιέβαλλε μέ εὐνοια καί τοῦ ἐπέτρεπε τήν διδασκαλία τῆς κατηχήσεως στή σχολή.

γ'. Τά ἐσωτερικά κριτήρια

Αὐτά προκύπτουν ἀπό ὅσα ἔχει γράψει ὁ ἴδιος ὁ Ὁριγένης, ἰδιαίτερα μάλιστα στήν ἐξήγηση τοῦ ἐπίμαχου ἐδαφίου Ματθ. 19, 12.¹⁸ Σχετικά, λοιπόν, μέ τίς τρεῖς κατηγορίες εὐνούχων, ἀρχίζει τήν ἐξήγησή του λέγοντας τά ἐξῆς:

«Δύο ἐσομένας περί τόν τόπον τοῦτον παρεκδοχάς πρό τῆς φαινομένης ἡμῖν ἀληθοῦς εἰς τόν τόπον διηγήσεως ἐκθέμενοι καί μετά τοῦτο ὡς δυνατόν ἡμῖν ἀνατρέψαντες αὐτάς, ἵν' ὅσον ἐπί τοῖς λεχθησομένοις πᾶν σφάλμα φυλαξάμενοι τό ἀληθές βούλημα τῶν κατὰ τόν τόπον ἐάν χωρῶμεν, τό(τε) κρεῖττον βιώσωμεν, οὕτως ἤκομεν ἐπί τό προκείμενον.

Τινές μὲν γάρ, ὡς ἀκόλουθον τῇ ἐνεργείᾳ τῶν κατὰ τό σωματικόν ὀρωμένων δύο εὐνουχισμῶν καί τόν τρίτον σωματικόν νομίσαντες, ἐτόλμησαν ἑαυτούς παρασχεῖν ἀπό φόβου μὲν τοῦ πρὸς θεόν, ἀνεπιστημόνως δέ, εὐνουχισμῶ ὁμογενεῖ τοῖς δύο προτέροις καί ἑαυτούς ὑποβεβλήκασιν ὀνειδισμῶ, τάχα δέ καί αἰσχύνῃ οὐ παρά μόνοις τοῖς ἀλλοτρίοις τῆς πίστεως, ἀλλά καί παρά τοῖς πᾶσι μᾶλλον τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγμασι συγγινώσκουσιν ἢ τῷ (φαντασίᾳ φόβου θεοῦ καί σωφροσύνης ἀμέτρῳ ἔρωτι) γεννήσαντι πόνους καί σώματος ἀκρωτηριασμόν καί εἴ τι ἕτερον πάθοι ἅν ὁ τηλικούτῳ ἑαυτὸν παρασχῶν πράγματι.

Ἔτεροι δέ καί οἱ πολλοί οὕτω νενοήκασι, μή βασανίσαντες τρόπον ἀκολουθίας λόγων τούς μέν προτέρους δύο αὐτόθεν καί σωματικῶς ἐξειλήφασιν εἰρησθαι τῷ σωτήρι ὡς οὐδέν πλέον τῶν αἰσθητῶν ἐμφαίνοντι, τόν δέ τρίτον οὐκέτι κατά τήν λέξιν λελέχθαι νενομίκασι, ἀλλ' εὐνουχισμόν ἠγήσαντο τόν ἀπό λόγου ἐν τῷ τρίτῳ σημαίνεσθαι, ὅτε προθέσει τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας τῷ τμητικωτάτῳ λόγῳ ἐκτεμόντες τό τῶν τοιούτων ἐπιθυμητικόν, καταπεφρονήκασι τῶν ὕβρεων τοῦ σώματος, μή δυναμένων ἔτι νικῆσαι ψυχὴν τῷ λόγῳ ἐκτεμηκυῖαν τήν ἐπιθυμίαν».

[Θά ἐκθέσουμε τίς δύο ὑπάρχουσες ἐκδοχές περί αὐτοῦ τοῦ θέματος, πρὶν ἀπό αὐτὴν πού μᾶς φαίνεται ὡς ἀληθινή ἐρμηνεία σ' αὐτό τό σημεῖο, καί κατόπιν θά τίς ἀνατρέψουμε κατά τό δυνατόν. Κατ' αὐτόν τόν τρόπο, ἀποφεύγοντας κάθε σφάλμα σέ ὅσα θά λεχθοῦν, ἐάν κατανοήσουμε τό ἀληθινό νόημα κάθε σημείου, θά βιώσουμε τό καλλίτερο, καί θά φθάσουμε ἐπὶ τό προκείμενον.

Διότι μερικοί, ὡς ἐπακόλουθο στήν ἐνέργεια τῶν δύο σωματικῶν εὐνουχισμῶν, νόμισαν ὅτι καί ὁ τρίτος εἶναι σωματικός, καί τόλμησαν νά ἐφαρμόσουν στούς ἑαυτούς των εὐνουχισμό παρόμοιο μέ τούς δύο προηγούμενους, ἀπό φόβο μέν πρὸς τόν θεό, ἀλλά χωρίς ἐπίγνωση. Ἔτσι ὑπέβαλαν τούς ἑαυτούς των σέ ὄνειδισμό, ἀλλά καί σέ αἰσχύνη, ὅχι μόνο ἀπό τούς ξένους τῆς πίστεως, ἀλλά καί ἀπό ὄλους ὅσους γνωρίζουν τά ἀνθρώπινα πράγματα. Μέ τήν πράξη τους αὐτή, ἀπό κατά φαντασία φόβον θεοῦ καί ἄμετρον ἔρωτα σωφροσύνης, προκάλεσαν πόνους καί ἀκρωτηριασμό τοῦ σώματος καί ὅ,τι ἄλλο μπορεῖ νά πάθει ὁποῖος ὑπέβαλε τόν ἑαυτό του σέ τέτοιο πράγμα.

Ἄλλοι δέ, (καί οἱ περισσότεροι ἔτσι νομίζουν), χωρίς νά βασανίσουν τήν ἀκολουθία τῶν λόγων, τούς μέν δύο πρώτους (εὐνουχισμούς) ἐξέλαβαν ὅτι ἐλέχθησαν ἐπὶ τοῦ σώματος ἀπό τόν Σωτήρα, διότι δέν φανερόνουν τίποτα περισσότερο ἀπό τά αἰσθητά, ὁ δέ τρίτος νομίζουν ὅτι δέν ἐλέχθη κατά λέξη, ἀλλά πίστεψαν ὅτι σημαίνει εὐνουχισμόν διά τοῦ λόγου, ὅταν μέ σκοπό τήν βασιλεία τῶν Οὐρανῶν, διά τοῦ κοφτεροῦ λόγου (πρβλ. Ἐβρ. 4, 12) ἐκτέμουν τίς ἀφροδίσιες ἐπιθυμίες καί καταφρονοῦν τίς ὕβρεις τοῦ σώματος, οἱ ὅποιες δέν δύνανται πλέον νά νικήσουν τήν ψυχὴ πού διά τοῦ λόγου ἀπέκοψε τήν ἐπιθυμίαν].

Ἐπομένως μέχρι τότε ὄλοι οἱ ἐρμηνευτές πίστευαν ὅτι οἱ δύο πρῶτοι εὐνουχισμοί ἀναφέρονται στό σῶμα. Ὡς πρὸς τόν τρίτο ὅμως ὑπῆρχαν δύο ἀπόψεις: Ἄλλοι ἔλεγαν ὅτι καί ὁ τρίτος εἶναι σωματικός, καί τόν ἐφάρμοσαν μάλιστα στήν πράξη, ἐνῶ ἄλλοι ἰσχυρίζοντο ὅτι ἔχει μεταφορική ἔννοια.

Ὁ Ὀριγένης ὄχι μόνο κατηγορεῖ ἐκείνους πού ὑποστήριζαν τήν πρώτη ἄποψη, ἀλλά καί οἰκτίρει αὐτούς πού ἐφάρμοσαν στήν πράξη τόν σωματικό εὐνουχισμό, τονίζοντας ὅτι ὑπέβαλαν τόν ἑαυτό τους σέ ὄνειδισμό καί σέ αἰσχύνη καί σέ πολλά ἄλλα κακά. Ἀσφαλῶς ὅμως δέν θά χρησιμοποιοῦσε τέτοιες ἐκφράσεις, ἐάν ὑπαγόταν καί ὁ ἴδιος σ' αὐτή τήν κατηγορία.

Στή συνέχεια λέγει περί τῶν ὑποστηριζόντων τήν δεύτερη ἄποψη:

«οἱ δέ δεύτεροι τῷ μὲν τρίτῳ ὑγιῶς ἐπιβεβλήκασι τήν ἀπό λόγου νομίσαντες δηλοῦσθαι ἔκτομήν τοῦ παθητικοῦ ἀπό τῆς ψυχῆς. Οὐκέτι δέ τεθεωρήκασιν ὅτι ἀρμόζον ἦν τῇ τοιαύτῃ ἐκδοχῇ καί τούς προτέρους δύο εὐνουχισμούς ὁμοίως τῷ τρίτῳ ἀλληγορῆσαι, ἢ ἔξομαλίσαι παραπλησίως τοῖς πρότεροις δυσί καί τόν τρίτον».

[Οἱ δέ δεύτεροι, προσέγγισαν σωστά τόν τρίτο (εὐνουχισμό), πιστεύοντας ὅτι δηλώνει τήν ἔκτομή τοῦ παθητικοῦ μέρος ἀπό τήν ψυχή, ἀλλά δέν ἀντελήφθησαν ὅτι σ' αὐτή τήν περίπτωση πρέπει καί οἱ δύο προηγούμενοι εὐνουχισμοί νά ἐρμηνευθοῦν ἀλληγορικά, ἀντί νά προσαρμοστεῖ (στή σωματική ἐρμηνεία) καί ὁ τρίτος, παραπλήσια πρὸς τούς δύο προηγούμενους].

Ἐπομένως ὁ Ὀριγένης, ἐφαρμόζοντας καί ἐδῶ τήν προσφιλή του μέθοδο ἀλληγορικῆς ἐρμηνείας τῆς Γραφῆς, ἀπορρίπτει τήν ἄποψη ὅτι καί οἱ δύο πρῶτοι εὐνουχισμοί ἔχουν σωματική ἔννοια, δηλαδή ὅτι ἀναφέρονται στήν ἀπότμηση τῶν γεννητικῶν ὀργάνων. Ἀκολουθῶς ἀναφέρει καί ἄλλα παραδείγματα ἀπό τήν Καινή Διαθήκη, ὅπου ὀνόματα πραγμάτων καί ἐκφράσεις ὑλικῶ περιεχομένου, ἔχουν καθαρά πνευματική ἔννοια. Προσθέτει δέ τὰ ἑξῆς:

«Ἄλλοι μὲν οὖν τῶν πρό ἡμῶν οὐκ ὤκνησαν ἰδίους συγγράμμασιν ἀφορμάς παρασχεῖν τοῦ τόν τρίτον εὐνουχισμόν τολμῆσαι τινὰς παθεῖν προφάσει βασιλείας οὐρανῶν, παραπλήσιον ὄντα τοῖς πρότεροις δυσίν. Ἡμεῖς δέ Χριστόν (τόν λόγον τοῦ θεοῦ) κατὰ σάρκα καί κατὰ τό γράμμα ποτέ νοήσαντες, <ἀλλά> νῦν οὐκέτι γινώσκοντες, οὐκ εὐδοκοῦμεν ὡς καλῶς ἐξειληφόσι τοῖς καί τόν τρίτον εὐνουχισμόν ἑαυτοῖς προφάσει τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπάγουσι. Καί οὐκ ἄν ἐπί πλεῖον προσδιετρίψαμεν τῇ ἀνατροπῇ τοῦ τόν τρίτον παραπλησίως τοῖς πρότεροις δυσί σωματικῶς ἐκλαβεῖν θέλοντος, εἰ μή καί ἐωράκειμεν τούς τολμήσαντας καί ἐντετεύχειμεν τοῖς δυναμένοις θερμότεραν κινήσαι ψυχῆν (καί πιστήν μὲν οὐ λογικήν δέ) πρὸς τό τοιοῦτον τόλμημα».

[Ἄλλοι μὲν λοιπόν, πρὶν ἀπό ἐμᾶς, δέν δίστασαν μέ τὰ συγγράμματά τους νά παράσχουν σέ μερικούς ἀφορμές, ὥστε νά τολμήσουν νά ἐφαρμόσουν καί τόν τρίτο εὐνουχισμό παραπλησίως τῶν δύο προηγούμενων,

μέ πρόφαση τήν βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ἡμεῖς δέ ἐννοήσαντες κάποτε κατά γράμμα (κατά σάρκα) τόν λόγον τοῦ Θεοῦ (τόν Χριστόν), τώρα δέν τό ἀναγνωρίζουμε πλέον (Β΄ Κορ. 5, 16), δηλαδή δέν συμφωνοῦμε ὅτι καλῶς ἐξέλαβαν οἱ ἐφαρμόσαντες στούς ἑαυτούς των καί τόν τρίτο εὐνουχισμό, μέ πρόφαση τήν βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Καί δέν θά ἀσχολούμαστε περισσότερο μέ τήν ἀνατροπή τῆς ἀπόψεως ἐκείνων πού θέλουν νά ἐκλαμβάνουν καί τόν τρίτο εὐνουχισμό σωματικῶς, παραπλήσια τῶν δύο προηγουμένων, ἐάν δέν γνωρίζαμε ὅσους τόλμησαν (αὐτή τήν πράξη) καί δέν εἶχαμε συναντηθεῖ μέ τούς δυναμένους νά κινήσουν τήν θερμότερη ψυχή τους, (πού εἶναι μέν πιστή, ὄχι ὁμως λογική), πρὸς ἓνα τέτοιο τόλμημα].

Ἐδῶ ὁ Ὁριγένης κάνει μιά ἀποκάλυψη, ἐξηγώντας γιατί ἐπιμένει τόσο πολύ στό θέμα αὐτό. Λέγει ὅτι ὑπῆρχαν ἀρκετοί, πού μέ τά συγγράμματά τους ἐξωθοῦσαν πρὸς τόν εὐνουχισμό, μέ πρόφαση τήν βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καί ὅτι ὁ ἴδιος εἶχε συναντήσῃ μερικούς ἀπό ἐκείνους πού τόλμησαν τέτοια πράξη. Θεωρεῖ λοιπόν ἐπιβεβλημένο καθήκον του νά ἐξηγήσῃ ποιοῦ εἶναι τό πραγματικό νόημα τοῦ χωρίου, ὥστε νά ἀποφεύγονται οἱ παρεκτροπές ἀπό ἐκείνους πού ἔχουν μέν θερμή πίστη, ὄχι ὁμως σωφροσύνη καί λογικότητα.

Στό προηγούμενο ἀπόσπασμα ὑπάρχει καί ἡ φράση: *«ἡμεῖς δέ Χριστόν (τόν λόγον τοῦ θεοῦ) κατά σάρκα καί κατά τό γράμμα ποτέ νοήσαντες ...»*.

Αὐτή ἐκλαμβάνεται ἀπό πολλούς σάν ἔμμεση ὁμολογία τοῦ Ὁριγένη περί τοῦ δῆθεν αὐτοευνουχισμοῦ του. Ἡ ἀσάφεια ὁμως τῆς φράσεως δέν ἐπιτρέπει τήν ἐξαγωγή τέτοιων συμπερασμάτων. Ἄλλωστε, λέγει μόνον ὅτι ἐν νόησε κάποτε κατά γράμμα τόν λόγον τοῦ θεοῦ, ἀλλά δέν λέγει ὅτι ἐφάρμοσε καί στήν πράξη τήν λανθασμένη του ἀντίληψη. Τοῦτο δέ ἐπιβεβαιώνεται ἀπό ὀλόκληρο τό κείμενο, διότι δέν θά κατηγοροῦσε τόσο ἀνοιχτά τούς ἄλλους αὐτοευνουχισθέντες, πού λέγει ὅτι γνώριζε, ἐάν καί ἐκεῖνος εἶχε διαπράξει τό ἴδιο σφάλμα.

Ἐκ τῶν συγγραφέων πού ἀναφέρει ὅτι ὑποστήριζαν τόν εὐνουχισμό, μνημονεύονται συγκεκριμένα ὁ Σέξτος καί ὁ Φίλων ὁ Ἰουδαῖος. Λέγει γι' αὐτούς:

«Ἄλλ' οὐ πιστευτέον αὐτοῖς μή τό βούλημα τῶν ἱερῶν γραμμάτων περί τούτων ἐξεληφόσιν. Εἰ γάρ ἐν τοῖς καρποῖς τοῦ πνεύματος κατεῖλεται μετά ἀγάπης καί χαρᾶς καί μακροθυμίας καί τῶν λοιπῶν καί ἡ ἐγκράτεια, καρποφορητέον μᾶλλον τήν ἐγκράτειαν καί τό δεδομένον ἀπό θεοῦ σῶμα ἄρρεν τηρητέον, ἤπερ ἄλλο τι τολμητέον...».

[Αλλά δέν πρέπει νά πιστεύει κανείς σ' αὐτούς, διότι δέν ἐξέλαβαν σωστά τήν ἔννοια τῶν ἱερῶν γραμμάτων. Διότι ἐάν στούς καρπούς τοῦ πνεύματος (Γαλ. 5, 22), μαζί μέ τήν ἀγάπη, τή χαρά, τή μακροθυμία καί τίς λοιπές ἀρετές, συγκαταλέγεται καί ἡ ἐγκράτεια, εἶναι προτιμότερο νά καρποφορεῖ ἡ ἐγκράτεια καί νά διατηρεῖται τό ἄρρεν σῶμα ὅπως τό ἔδωσε ὁ θεός, παρά νά ἀποτολμᾶται κάτι ἄλλο].

Στή συνέχεια ἀναφέρει μία περίεργη διάταξη τοῦ Δευτερονομίου 25, 11–12: Ἐάν διαπληκτίζονται δύο ἄνδρες, καί ἡ γυναῖκα τοῦ ἐνός πιάσει τόν ἄλλον ἀπό τούς ὄρχεις, τότε πρέπει νά ἀποκόπτεται τό χέρι της! Ὁ Ὀριγένης δέν σχολιάζει τήν διάταξη αὐτή, ἀλλά προσθέτει:

«εἰ γάρ ἀποκόπτεται χεῖρ ἐπιλαβομένη διδύμων ἀνδρός, πῶς οὐχί καί ὁ ἑαυτόν δι' ἄγνοιαν ὁδοῦ φερούσης ἐπί σωφροσύνην τοιαύτη περιστάσει ἐπιδεδωκώς;».

[Ἐάν λοιπόν ἀποκόπτεται τό χέρι πού πιάνει τούς ὄρχεις ἀνδρός, πῶς ὄχι καί ἐκεῖνος πού δίδει τόν ἑαυτό του σέ τέτοια περίσταση, λόγω ἄγνοιας τῆς ὁδοῦ πού φέρει στή σωφροσύνη;].

Ἐάν λοιπόν καί ὁ ἴδιος εἶχε διαπράξει τέτοια ἐνέργεια, ἔστω καί ἀπό νεανικό ἐνθουσιασμό ἢ «δι' ἄγνοιαν ὁδοῦ», τότε μέ τά λόγια αὐτά θά κατηγοροῦσε ἄμεσα τόν ἑαυτό του, ὅτι ἔπρεπε νά ὑποστῆ τουλάχιστον τήν ἀποκοπή τῆς χειρός!

Δέν παραλείπει ὅμως νά ἐξετάσει τό θέμα τῶν εὐνούχων καί ἀπό φυσιολογικῆς καί ἰατρικῆς πλευρᾶς:

«οὐπω λέγω καί ἅ πάθοι ἄν τις παρά καιρόν ἐμποδισθέντων τῶν (ὡς ἱατρῶν παῖδες φασιν) ἀπό κεφαλῆς καταβαιόντων ἐπί τούς ἄρρενας τόπους σπερμάτων καί ἐν τῷ καταβαίνειν διά τινων περί τάς παρειάς φλεβῶν τῇ φυσικῇ τῶν καταβαιόντων θερμότητι τρίχας ποιούντων φύειν τούς ἄνδρας περί τά γένεια· ὧν τριχῶν στέρονται καί οἱ νομίζοντες ἑαυτούς δεῖν σωματικῶς εὐνουχίζειν διά τήν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. Τίνα δ' ἄν πάθοιεν, ἢ καρηβαρίας ἢ σκοτώσεις ἔσθ' ὅτε φθαγεύσας καί ἐπί τό ἡγεμονικόν καί ταραττούσας τό φανταστικόν ἀλλόκοτα φαντασιούμενον ἀπό τῆς τοιαύδε ὕλης;».

[Δέν ἀναφέρω καί ἐκεῖνα πού μπορεῖ νά πάθει κάποιος παράκαιρα, ὅταν ἐμποδίζονται τά σπέρματα πού κατεβαίνουν ἀπό τήν κεφαλή στούς τόπους τῶν ἀρσενικῶν ὀργάνων, ὅπως λένε οἱ μαθητές τῶν ἱατρῶν. Αὐτά κατεβαίνοντας διά μέσου κάποιων φλεβῶν στίς παρειές, μέ τή φυσική τους θερμότητα προκαλοῦν τήν ἔκφυση τριχῶν στά γένεια τῶν ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων τριχῶν στεροῦνται καί οἱ νομίζοντες ὅτι πρέπει νά εὐνουχί-

ζουν σωματικά τούς εαυτούς των, ἔνεκα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Διότι τί ἄλλο θά μπορούσαν νά πάθουν, παρά πονοκεφάλους καί σκοτοδίνας, πού φθάνουν κάποτε μέχρι τήν ἡγεμονική δύναμη τῆς ψυχῆς καί διαταράσσουν τή φαντασία, πού φαντασιώνεται ἀλλόκοτα πράγματα ἔνεκα αὐτῆς τῆς αἰτίας;].

Εἶναι ποτέ δυνατόν νά ἰσχυρισθεῖ κάποιος, ὅτι ἐδῶ ὁ Ὁριγένης ὁμιλεῖ ἐξ ἰδίας πείρας; Τότε θά ἦταν ἀληθινά ὁ πύο παράδοξος καί ἀντιφατικός ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Διότι οἱ εὐνοῦχοι εἶναι ἄτομα μᾶλλον ἀδύναμα σωματικῶς καί ὑπερτροφικά, ἐμφανίζουν δέ διανοητική νωθρότητα, κατὰθλιψη, ἀδιαφορία, καί ἀναπτύσσουν πολλά ἄλλα ἐλαττώματα, ὅπως ἡ φιλαυτία καί ἡ ζηλοτυπία. Ἐάν λοιπόν ἦταν καί ὁ ἴδιος εὐνοουχισμένος, θά ὑφίστατο ὅλες αὐτές τίς βιολογικές καί ψυχολογικές συνέπειες. Πῶς θά μπορούσε τότε νά φέρει σέ πέρας τό τεράστιο συγγραφικό του ἔργο, (πού προϋποθέτει σύν τοῖς ἄλλοις πολύ δυνατή μνήμη, μέ τίς συνεχεῖς παραθέσεις βιβλικῶν χωρίων), καθώς καί τίς παράλληλες διδασκαλικές καί ἄλλες ὑποχρεώσεις του; Πῶς θά μπορούσε νά ἔχει ἀπαράμιλλη φυσική ἀντοχή στίς κακουχίες τῆς ζωῆς καί στά βασανιστήρια;

Ἐπομένως, ἐξετάζοντας τό θέμα καί ἀπό φυσιολογική σκοπιά, διαπιστώνουμε ὅτι ὁ Ὁριγένης, ὁ ἀποκληθεῖς *χαλκέντερος* γιά τήν ἐντονώτατη καί πολύπλευρη δημιουργική του δραστηριότητα, ἀποκλείεται παντελῶς νά ἦταν εὐνοῦχος.

Μετά ἀπό ὅλη αὐτή τήν ἀνάλυση ὁ Ὁριγένης προχωρεῖ στήν ὀλοκληρωμένη ἀλληγορική ἐρμηνεία τοῦ ἐδαφίου Ματθ. 19, 12, λέγοντας:

«Ἡμεῖς δέ οἱ βουλόμενοι τήν ἀκολουθίαν σώζειν τῶν τριῶν εὐνοουχισμῶν καί εὐδοκοῦντες τῇ τροπολογίᾳ τοῦ τρίτου, τοιαῦτα φήσομεν καί περί τῶν προτέρων δύο.

Εὐνοῦχοι τροπικῶς νῦν οἱ ἀργοί πρός ἀφροδίσια λέγοντ' ἄν καί μή ἐπιδιδόντες εαυτούς ταῖς κατά ταῦτα ἀσελγείαις καί ἀκαθαρσίαις ἢ τοῖς παραπλησίοις αὐταῖς.

Εἰσί δέ τῶν πρός ταῦτα ἀργούντων διαφοραί (οἶμαι) τρεῖς· οἱ μὲν γάρ ἐκ κατασκευῆς εἰσι τοιοῦτοι, περί ὧν λέγοιτ' ἄν τό "εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτως". οἱ δέ ἐκ λόγων μὲν <ἀνθρωπίνων> ἀσκοῦσι προτραπέντες τήν τῶν ἀφροδισίων ἀποχήν καί πάσης τῆς περί τόν τόπον ἀκολασίας· οὐ μὴν τό γεννῆσαν αὐτοῖς τήν τοιαύτην πρόθεσιν καί ἄσκησιν καί τήν (ἴν' οὕτως ὀνομάσω) κατόρθωσιν λόγος γέγονε θεοῦ, ἀλλά ἀνθρώπινοι λόγοι εἶτε τῶν φιλοσοφησάντων παρ' Ἑλλήσιν εἶτε "τῶν κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων" ἐν ταῖς αἰρέσεσιν· οὗτοι δὴ μοι δοκοῦσι δηλοῦσθαι ἐν

τῷ “εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων”. Τό δ’ ἀποδοχῆς ἄξιον, εἰ τόν λόγον τις ἀναλαβὼν τόν ζῶντα καί ἐνεργῆ καί τομώτερον “ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον” καί τήν (ὡς ὠνόμασεν ὁ ἀπόστολος) “μάχαιραν τοῦ πνεύματος” ἐκτέμνει τό τῆς ψυχῆς παθητικόν μὴ ἀπτόμενος τοῦ σώματος, καί τοῦτο ποιοῖ καί νοήσας βασιλείαν οὐρανῶν καί μέγιστον συμβαλλόμενον πρός τό κληρονομησαί βασιλείαν οὐρανῶν τό ἐκτεμεῖν λόγῳ τό παθητικόν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Τοῖς δέ τοιοῦτοις ἀρμόζοι ἄν, καί οὐχ ὡς οἴονται οἱ σωματικῶς τά κατὰ τόν τύπον ἐξειληφότες, τό “εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτούς διά τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν”».

[Ἐμεῖς δέ, θέλοντας νά διασώσουμε τήν ἀκολουθία τῶν τριῶν εὐνουχισμῶν καί ἀποδεχόμενοι τήν μεταφορική σημασία τοῦ τρίτου, ἀνάλογα πράγματα θά εἰποῦμε καί περί τῶν ἄλλων δύο.

Εὐνοῦχοι λέγονται, μεταφορικά, ὅσοι ἀπέχουν ἀπό τά ἀφροδίσια καί δέν ἐπιδίδουν τούς ἑαυτούς των στίς ἀσέλγειες καί ἀκαθαρσίες αὐτῶν ἢ σέ παραπλήσιες πρός αὐτά πράξεις*.

Νομίζω δέ ὅτι ὑπάρχουν τρεῖς κατηγορίες τῶν ἀπεχόντων ἀπό αὐτά.

Διότι ἄλλοι μὲν εἶναι τέτοιοι ἐκ φυσικῆς κατασκευῆς, γιά τούς ὁποίους θά ἤμποροῦσε νά λεχθεῖ τό «ὑπάρχουν εὐνοῦχοι οἱ ὁποῖοι γεννήθηκαν ἔτσι ἀπό τήν κοιλία τῆς μητρός των».

Ἄλλοι δέ ἀσκοῦν τήν ἀποχή ἀπό τά ἀφροδίσια καί κάθε ἀκολασία στό θέμα αὐτό, παρακινήθεντες ἀπό λόγια ἀνθρώπων, χωρίς ἐκεῖνο πού γέννησε σ’ αὐτούς τήν τοιαύτη πρόθεση καί ἄσκηση καί τό (ἅς τό ὀνομάσω ἔτσι) κατόρθωμα, νά εἶναι ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ἀλλά ἀνθρώπινοι λόγοι, εἴτε τῶν ἐλλήνων φιλοσόφων, εἴτε ἐκείνων πού ἐμποδίζουν τόν γάμο καί ἀπαγορεύουν μερικά τρόφιμα» στίς αἰρέσεις (βλ. Α’ Τιμ. 4, 3). Αὐτοί νομίζω ὅτι δηλώνονται μέ τό «ὑπάρχουν εὐνοῦχοι οἱ ὁποῖοι εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων».

Ὅμως περισσότερο ἄξιο ἀποδοχῆς εἶναι, τό νά ἀναλάβει κάποιος τόν λόγον, τόν ζῶντα καί ἐνεργό, πού κόβει «καλλίτερα ἀπό κάθε δίστο-

* Μέ τήν ἐρμηνεία αὕτη ὁ Ὀριγένης δέχεται ὅτι εὐνοῦχοι δέν λέγονται οἱ ἔχοντες ἀποκομμένα τά γεννητικά τους ὄργανα, ἀλλ’ οἱ μὴ θέλοντες ἢ μὴ δυνάμενοι νά τά χρησιμοποιήσουν ἀφροδισιακῶς. Αὕτη ἦταν ἴσως καί ἡ ἀρχική ἔννοια τῆς λέξεως, ἐτυμολογούμενη ἐκ τῶν «εὐνήν—οὐ—ἔχων», ἥτοι ὁ μὴ ἔχων γαμήλιον κλίνην.

Ὁ Ἱπποκράτης ἀναφέρει (Περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων 22), ὅτι πολλοί Σκυθες ἵππεῖς καθίσταντο ἀνίκανοι πρός τίς γυναῖκες, μετὰ ἀπό κάποια θεραπευτική ἀγωγή διά φλεβοτομίας τῶν ὠτων. Αὐτοί ἀπεκαλοῦντο «εὐνοχία», ὁπότε ἡ ἀκριβὴς σημασία αὐτῆς τῆς λέξεως ταυτίζεται μέ τήν ἐρμηνεία τοῦ Ὀριγένη.

μη μάχαιρα» (Έβρ. 4, 12), και την «μάχαιρα του πνεύματος» (όπως την ονόμασε ο απόστολος: Έφ. 6, 17), και μέ αυτά να έκτέμνει τό παθητικό μέρος τής ψυχής (δηλ. τά πάθη του), χωρίς να άπτεται του σώματος. Αυτό τό κάνει επειδή κατανόησε την βασιλεία των ουρανών και ότι τό να έκτέμνει διά του λόγου τό παθητικό μέρος τής ψυχής του, συμβάλλει τά μέγιστα στό να κληρονομήσει κάποιος την βασιλεία των ουρανών. Σ' αυτούς ταιριάζει τό «υπάρχουν ευνουχοι οι όποιοι ευνουχισαν τους έαυτούς των για την βασιλεία των ουρανών», και όχι σε εκείνους πού εκλαμβάνουν σωματικώς τά λεγόμενα].

Κλείνει δέ την έρμηνεία του μέ τό έξής συμπέρασμα:

«Μεγάλη δέ δύναμις τό χωρήσαι τον από λόγου τής ψυχής ευνουχισμόν, όν ου πάντες χωρούσιν, άλλ' οίς δέδοται· δέδοται δέ π'ασι τοίς αίτήσασιν από θεού την λογικήν μάχαιραν και δεόντως αυτή χρησαμένοις, ίν' ευνουχίσωσιν έαυτούς διά την των ουρανών βασιλείαν».

[Είναι πολύ σπουδαίο τό να εισχωρήσει κάποιος στον ευνουχισμό τής ψυχής διά του λόγου, τον όποιο δέν κατανοούν όλοι, αλλά σε όσους έχει δοθει. Έχει δοθει δέ σε όλους όσους ζήτησαν από τον θεό την λογική μάχαιρα για να την χρησιμοποιήσουν δεόντως, ώστε να ευνουχίσουν τους έαυτούς των για την βασιλεία των ουρανών].

Από την άνωτέρω άνάλυση έπισημαίνουμε την πραγματική έννοια του τρίτου ευνουχισμού, σύμφωνα μέ τον Ώριγένη, ότι σημαίνει *«τό έκτεμνείν λόγω τό παθητικόν τής ψυχής»*, δηλ. να αποκόπτει ο άνθρωπος από τον έσωτερικό του κόσμο τά πάθη του, χρησιμοποιώντας την μάχαιρα του λόγου. Στην άπόφαση δέ αυτή οδηγείται διά τής πίστεως ότι αυτή ή ένέργεια όχι μόνο είναι επιβεβλημένη για την περαιτέρω ήθική εξέλιξη του ως οντότητας, αλλά συντελεί άποφασιστικά και στην επίτευξη του άπωτέρου στόχου, πού είναι ή κατάκτηση τής βασιλείας των ουρανών.

Οι δύο πρώτοι ευνουχισμοί, μεταφορικώς θεωρούμενοι, επίσης δέν έχουν σωματική έννοια. Ίδιαίτερα μάλιστα ο πρώτος, ήτοι τό να γεννιούνται κάποιος χωρίς γεννητικά όργανα, είναι μάλλον άπίθανη περίπτωση. Άρα ισχύει ή έκδοχή του Ώριγένη, ότι οι εκ κοιλίας τής μητρός των ευνουχοι είναι ακριβώς οι έχοντες εκ γενετής φυσική άδυναμία να χρησιμοποιήσουν τά γεννητικά τους όργανα, ή δέν αισθάνονται εκ φύσεως άφροδισιακές διεγέρσεις.

Η δεύτερη κατηγορία, ήτοι οι ευνουχισθέντες υπό των ανθρώπων, έχει σωματική έννοια και έφαρμοζόταν κάποτε σε ειδικές περιπτώσεις. Όμως, κατ' άκολουθία των άλλων δύο, έρμηνεύεται επίσης μεταφορικά, έννοώντας εκείνους οι όποιοι επέισθησαν από διάφορες ανθρώπινες

θεωρίες νά μήν ἀσκοῦν τήν ἐρωτική πράξη. Ἡ ἀποχή τους ὅμως αὐτή εἶναι ἀποτέλεσμα πνευματικῆς ἀπάτης μᾶλλον, παρά συνέπεια τῆς ὀρθότητος τοῦ λόγου, ἐφ' ὅσον μάλιστα εἶναι ἀντίθετη πρὸς τίς πραγματικές φυσικές τους τάσεις. Ἐπομένως, παρά τό κατόρθωμα τῆς ἐγκράτειας, ἡ ἐνέργειά τους αὐτή δέν ἔχει οὐσιαστικά ἀποτελέσματα ὡς πρὸς τήν ἠθική τους ἐξέλιξη καί μᾶλλον τούς δημιουργεῖ μεγαλύτερα προβλήματα, μέ τήν ἐκβιαστική καταστολή τῆς φυσικῆς ὀρμῆς.

Ἄπομένει, λοιπόν, ὁ τρίτος εὐνουχισμός, ἡ ἐκτομή τῶν παθῶν διά τῆς ἀποφασιστικῆς ἐπιβολῆς τοῦ λόγου καί τῆς ἰσχυρᾶς θελήσεως νά ἀκολουθήσουν τήν πρέπουσα ἠθική στάση ἀπέναντι στή ζωή. Αὐτόν ἀκριβῶς τόν «εὐνουχισμό» διέπραξε καί ὁ Ὁριγένης, χωρίς νά τό λέγει ἄμεσα, ἀλλά τό ὑπονοεῖ μέσα ἀπό τήν ξεκάθαρη προτίμησή του πρὸς αὐτόν σέ σχέση μέ τούς ἄλλους δύο.

Σέ ὅλη αὐτή τήν ἀνάλυση, ἡ πιθανότητα νά ἀναφέρεται σέ ἰδικό του αὐτοευνουχισμό, δέν ὑφίσταται οὔτε κατά διάνοια, ἀκριβῶς διότι τότε δέν ὑπῆρχε τέτοιο θέμα, ὄχι ὡς γεγονός, ἀλλ' οὔτε σάν φημολογούμενη ὑπόθεση.

Συμπληρωματικά πρὸς τά ἀνωτέρω, προσθέτουμε καί δύο ἀποσπάσματα ἀπό ἄλλα ἔργα τοῦ Ὁριγένη:

*«Εἰ δέ ἐστί τις διαφορά μεταξύ ἐκκλησίας καί συναγωγῆς, τῆς μέν κυρίως ἐκκλησίας οὐκ ἐχούσης σπίλον ἢ ρυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλά ἀγίας καί ἀμώμου τυγχανούσης, εἰς ἣν οὔτε ὁ ἐκ πόρνης εἰσέρχεται, οὔτε ὁ θλαδίας ἢ ἀποκεκομμένος, ἀλλ' οὐδέ Αἰγύπτιος ἢ Ἰδουμαῖος...»*¹⁹

[Ἐάν λοιπόν ὑπάρχει κάποια διαφορά μεταξύ ἐκκλησίας καί συναγωγῆς, ὅπου ἡ κυρίως ἐκκλησία δέν ἔχει κηλίδα ἢ ζάρωμα ἢ κάτι τέτοιο, ἀλλά τυγχάνει ἀγία καί ἀμεμπτη (Ἐφ. 5, 27), στήν ὁποία δέν εἰσέρχεται οὔτε ὁ νόθος, οὔτε ὁ ἔχων τεθλασμένα ἢ ἀποκομμένα τά γεννητικά του ὄργανα, ἀλλ' οὔτε Αἰγύπτιος ἢ Ἰδουμαῖος... (Δευτ. 23, 2-4)].

Παραθέτοντας ἐδώ τό χωρίο αὐτό ἀπό τό Δευτερονόμιο, ἀναγνωρίζει ἐμπράκτως τήν ἀγιότητα τῆς ἐκκλησίας καί τήν ρητή ἀπαγόρευση εἰσόδου τῶν ἀποκεκομμένων σ' αὐτή. Πῶς λοιπόν θά τολμοῦσε ὁ ἴδιος, ὄχι μόνο νά εἰσέρχεται στήν ἐκκλησία, ἀλλά καί νά γίνεи πρεσβύτερος, ἐάν ἦταν τοιοῦτος; Αὐτό δέν θά ἀποτελοῦσε κραυγαλέα ἀντίφαση μέ τήν διδασκαλία του; Καί δέν θά μπορούσε κάποιος ἐχθρός του νά τήν ἐπισημάνει πολύ εὐκόλα;

Τό ἄλλο χωρίο βρίσκεται στό ἀπολογητικό του σύγγραμμα *Κατά Κέλσον*:

«Καί εἷς μὲν που παρ' Ἀθηναίους ἱεροφάντης, οὐδέ πιστευόμενος ἑαυτοῦ τὰς ἀρσενικὰς ὀρέξεις, ὡς κύριος αὐτῶν εἶναι δυνάμενος καὶ κρατεῖν αὐτῶν εἰς ὅσον βούλεται, κωνειασθεὶς τὰ ἀρσενικὰ μέρη καθαρὸς εἶναι νομίζεται πρὸς τὴν νενομισμένην παρ' Ἀθηναίους ἀγιστεῖαν ἔστι δε ἐν χριστιανοῖς ἰδεῖν ἄνδρας μὴ δεηθέντας κωνείου, ἵνα τὸ θεῖον καθαρῶς θεραπεύωσιν, ἀλλ' ἀρκομένους λόγῳ ἀντὶ κωνείου, ὡς πᾶσαν ἐπιθυμίαν ἀπὸ τῆς διανοίας αὐτῶν ἐξέλασαντες τὸ θεῖον εὐχαῖς θεραπεύσουσι».²⁰

[Καὶ κάπου ἓνας Ἀθηναῖος ἱεροφάντης πού δέν ἐμπιστεύεται τίς ἀρσενικὲς ὀρέξεις του, ὥστε νά μπορεῖ νά κυριαρχεῖ σ' αὐτές καί νά συγκρατεῖται ὅσο θέλει, ἀφοῦ ναρκώσει διὰ κωνείου τὰ ἀρσενικὰ μέρη νομίζεται πὼς εἶναι καθαρὸς, σύμφωνα μέ τὴ νομοθετημένη ἀγιστεῖα στοὺς Ἀθηναίους. Μεταξὺ τῶν χριστιανῶν, ὅμως, μπορεῖ κάποιος νά ἰδεῖ ἄνδρες πού δέν χρειάζονται κωνεῖο γιὰ νά ὑπηρετήσουν μέ καθαρότητα τὸ θεῖο, ἀλλὰ ἀρκοῦνται στὸν λόγο ἀντὶ κωνείου, καί ἐκδιώξαντες ἀπὸ τίς διανοιές τους κάθε ἐπιθυμία, ὑπηρετοῦν τὸ θεῖο μέ προσευχές].

Ἀπὸ τὰ προηγούμενα βγαίνει καθαρῶτατο καὶ κρυστάλλινο τὸ συμπέρασμα, ὅτι δέν ὑπάρχει οὔτε ἡ ἐλάχιστη πηθανότητα, ὁ Ὁριγένης νά εἶχε διαπράξει τὸν φημολογούμενο αὐτοευνουχισμό. Κάτι τέτοιο δέν συμβιβάζεται καθόλου μέ τοὺς λόγους καὶ τὴν διδασκαλία του, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο δέν συμβιβάζεται μέ τίς πράξεις καὶ τίς ἐνέργειές του. Διότι σέ ἀντίθετη περίπτωση, κατηγορώντας τοὺς εὐνούχους θά κατηγοροῦσε πρῶτα-πρῶτα τὸν ἑαυτό του καὶ θά προτιμοῦσε νά ὑποστῆ τίς συνέπειες τοῦ νεανικοῦ ἔστω σφάλματος, παρά νά διδάσκει ὡς ὁ μέγιστος τῶν ὑποκριτῶν καὶ νά φθάσει μέχρι τὸ σημεῖο νά ἀποδεχθεῖ τὴν ἀναγόρευσὶ του σέ πρεσβύτερο.

Εἶναι ἐπιβεβλημένο, λοιπόν, νά παύσει αὐτὴ ἡ ἐντελῶς ἀνυπόσταστη κατηγορία, ἡ ὁποία σπιλώνει ἀδικαιολόγητα τὸν χαρακτήρα τοῦ ἐπιφανεστάτου αὐτοῦ διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας.

δ'. Τί ἔκανε πραγματικά ὁ Ὁριγένης

Μέ τὰ προηγούμενα πιστεύουμε πὼς ἀπεδείχθη ἱκανοποιητικά, ὅτι διὰ τῆς φράσεως τοῦ Εὐσεβίου «τὴν σωτήριον φωνὴν ἔργοις ἐπιτελέσαι ὠρμήθη» δέν ὑπονοεῖται ὁ αὐτοευνουχισμὸς τοῦ Ὁριγένη. Ὁ Εὐσέβιος εἶχε ἐξιτορήσει ὅλη τὴν ὑπόθεση στὴν ἀπολεσθεῖσα Ἀπολογία ὑπὲρ Ὁριγένους καὶ γι' αὐτὸ ἐδῶ ἐκφράζεται τελείως ἐπιγραμματικά.

Τί ἔκανε, ὅμως, πραγματικά ὁ Ὀριγένης; Ἡ διευκρίνιση τῆς πράξεώς του, τὴν ὁποία ἀποκαλέσαμε «γεγονός Χ», ὑποβοηθεῖται πάλι ἀπὸ ὅσα λέγει ὁ Ἐπιφάνιος, τὰ ὁποῖα περιέχουν τὸ ἀποφασιστικὸ «κλειδί» γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς λύσεως τοῦ ἀκανθῶδους προβλήματος. Τό χωρίο αὐτό, ἐξ ὧων γνωρίζουμε, δέν τό ἔχει προσέξει κανένας μέχρι σήμερα. Μόνο ὁ Νικηφόρος Καλογεράς τό ἐπεσήμανε, ἀλλά δέν τοῦ ἔδωσε τὴν πρέπουσα σημασία. Τό θεώρησε ὀλόκληρο σάν ἀνυπόστατες φῆμες καί ἀντικατέστησε τίς φράσεις μέ ἀποσιωπητικά. Τό πλήρες κείμενο εἶναι τό ἑξῆς:

*«Φασί δέ καί τοῦτον τόν Ὀριγένην ἐπινενοηκέναι ἑαυτῷ κατά τό σωματίον. Οἱ μὲν λέγουσι νεῦρον ἀποτετμηκέναι διά τό μή ἡδονῇ ὀχλεῖσθαι, μηδέ ἐν ταῖς κινήσει ταῖς σωματικαῖς φλέγεσθαι τε καί πυρβολεῖσθαι· ἄλλοι δέ οὐχί φασιν, ἀλλά ἐπενόησέ τι φάρμακον ἐπιθεῖναι τοῖς μορίοις, καί ἀποξηρᾶναι. Ἔτεροι δέ καί ἄλλα εἰς αὐτόν ἀναφέρειν τολμῶσιν, ὡς ὅτι καί βοτάνην τινά εὔρηκεν ἰατρικὴν μνήμης ἕνεκα. Καί τὰ μὲν ὑπέρογκα ὑπὲρ αὐτοῦ λεγόμενα πάνυ πεπιστεύκαμεν· ὅμως τὰ λεγόμενα ἐξειπεῖν οὐ παρελίπομεν».*²¹

[Λέγουν ὅτι αὐτός ὁ Ὀριγένης ἐπινόησε κάτι γιὰ τό σωματικό του ὄργανο. Ἄλλοι μὲν λέγουν ὅτι ἀπέκοψε κάποιο νεῦρο γιὰ νά μήν ἐνοχλεῖται ἀπὸ τὴν ἡδονή, οὔτε νά φλέγεται καί νά ἐξάπτεται ἀπὸ τίς σωματικές κινήσεις· ἄλλοι δέ λέγουν ὅχι, ἀλλά ἐπινόησε κάποιο φάρμακο πού ἐπέθεσε στά γεννητικά του μόρια καί τὰ ἀποξήρανε. Ἄλλοι δέ τολμοῦν νά ἀναφέρουν καί ἄλλα γι' αὐτόν, ἀκόμη καί ὅτι βρῆκε ἕνα ἰατρικὸ βότανο ἐνισχυτικό τῆς μνήμης. Ἄν καί δέν πιστέψαμε πολύ ὅσα ὑπερβολικά πράγματα λέγονται γι' αὐτόν, ὅμως δέν παραλείψαμε νά ἀναφέρουμε τὰ φημολογούμενα].

Ἀρχίζουμε τόν σχολιασμό ἀπὸ τό τέλος: Ἡ εὔρεση ἑνός ἰατρικοῦ βοτάνου πού ἐνισχύει τὴν μνήμη, φαίνεται πολύ πιθανή. Πράγματι ὁ Ὀριγένης εἶχε τεράστια μνήμη. Ἀλλά αὐτό εἶναι ἄσχετο μέ τό θέμα μας.

Σχετικά μέ τό ἐξεταζόμενο ζήτημα, ὑπῆρχαν καί συζητοῦντο τρεῖς ἐκδοχές. Ἡ τελευταία, ἥτοι τὰ «ἄλλα» πού τολμοῦσαν νά ἀναφέρουν μερικοὶ ἐναντίον του, ἀνάγονται πιθανώτατα στίς φῆμες περὶ τοῦ δῆθεν εὐνοουχισμοῦ του, πού εἶχαν ἀρχίσει ἀπὸ τότε νά κυκλοφοροῦν, ἕναν αἰῶνα τουλάχιστον μετά τόν θάνατό του. Ὁ Ἐπιφάνιος δέν τό γράφει ἀνοικτά, ἀκριβῶς ἐπειδὴ τό θεωρεῖ σάν ἀνυπόστατη φήμη τριτεύουσας σημασίας, πού δέν ἔχει καμμία σχέση μέ τὴν ἱστορική πραγματικότητα. Πιστεύει ὅμως, σάν καλὸς συλλέκτης πληροφοριῶν, ὅτι πρέπει νά καταγράψει ὅλα ὅσα λέγονται, κάνοντας μόνο ἀπλῆ μνεῖα ὧων θεωρεῖ πῶς εἶναι τολμηρές καί ἀβάσιμες διαδόσεις.

Σάν δεύτερη πιθανή έκδοχή τοποθετεί τήν παράδοση ὅτι ἐπινόησε κάποιον φάρμακο, τό ὁποῖο ἐπέθεσε στά γεννητικά του μόρια καί τά ἀποξήρανε. Κάτι τέτοιο παρακάμπτει τόν σωματικό εὐνουχισμό, ἀλλά δέν συμφωνεῖ μέ τό γενικώτερο πνεῦμα τοῦ Ὁριγένη. Εἶδαμε π.χ. ὅτι στό *Κατά Κέλσου* 7, 48 λέγει, ὅτι ὁ Ἀθηναῖος ἱεροφάντης κατευνάζει τίς σαρκικές ὀρέξεις του μέ μικρές δόσεις κωνείου, ἐνῶ οἱ χριστιανοί δέν χρειάζονται κωνεῖο, ἀλλά ἀρκοῦνται στόν λόγο καί δι' αὐτοῦ ἐκδιώκουν ἀπό τήν διάνοιά τους κάθε ἐπιθυμία. Ἄλλωστε ἡ ἐπινόηση ἑνός τόσο δραστικοῦ φαρμάκου ἀπό τόν νεαρό Ὁριγένη φαίνεται ἀπίθανη. Ἀκόμη, μιά τέτοια πράξη, τῆς ἀποξηράνσεως τῶν μορίων, δέν δικαιολογεῖ τά λόγια τοῦ Εὐσεβίου ὅτι περιεῖχε «μέγιστον δεῖγμα πίστεως ὁμοῦ καί σωφροσύνης».

Ἐρχόμαστε τώρα στήν πρώτη έκδοχή, ἥτοι τήν ἀπότμηση ἑνός ἐιδικοῦ νεύρου, ὥστε νά μήν ἐνοχλεῖται ἀπό ἡδονικές διεγέρσεις, οὔτε νά ἐξάπτεται καί νά φλέγεται ἀπό τίς σωματικές κινήσεις. Σέ αὐτό ἀκριβῶς τό σημεῖο πιστεύουμε ὅτι πρέπει νά ἐπικεντρωθεῖ ἡ ἔρευνα, γιά νά ἐξακριβωθεῖ τό τί ἔκανε πραγματικά ὁ Ὁριγένης. Τό «νεῦρον» εἶναι τό κλειδί γιά τήν λύση τοῦ προβλήματος.

Ποιό εἶναι ὁμως αὐτό τό νεῦρο, ποῦ βρίσκεται καί πῶς ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀπότμηση του, δέν διέσωσε τίποτε σχετικό ἡ ἀρχαία παράδοση. Τά ὅσα ἀκολουθοῦν εἶναι συμπεράσματα βάσει τῆς προσωπικῆς ἔρευνας τοῦ γράφοντος.

Στήν περιοχή τοῦ ἀριστεροῦ ὠτός ὑπάρχουν μερικά νεῦρα πού ἐκτείνονται πρός τά ἐπάνω καί διακλαδίζονται μέχρι τήν κορυφή τῆς κεφαλῆς. Ἐνα ἀπό αὐτά περιβάλλει κατά κάποιον τρόπο κυκλικά τό ἔσω οὖς καί ἐφεξῆς θά τό ἀποκαλοῦμε «ὠτιαῖο νεῦρο». Κατά τήν διάρκεια τῶν ἀσκήσεων αὐτοσυγκεντρώσεως, ἐπέρχεται βαθμιαία συστολή αὐτῶν τῶν νεύρων, ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα, κατά μυστηριακό τρόπο, τήν πνευματική κάθαρση τῆς ὀντότητος τοῦ ἀνθρώπου.

Ὅταν ὁ ἀσκούμενος ἀναπτύξει σέ ὑψηλό βαθμό αὐτή τήν τεχνική αὐτοσυγκεντρώσεως, τότε τό ὠτιαῖο νεῦρο φθάνει στό σημεῖο νά διαρρηγνύεται. Τό γεγονός αὐτό ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα νά ἀπαλλάσσεται ὀλοκληρωτικῶς ὁ ἄνθρωπος ἀπό τά ὑλικά πάθη, διότι διακόπτεται ὁ σύνδεσμος τοῦ πνεύματος μετά τῆς γήινης ἑλξεως.

Ἡ διάρρηξη ἢ ἀπότμηση τοῦ ὠτιαίου νεύρου λεγόταν στήν ἀρχαία μυστική-μητική παράδοση «περιτομή τῶν ὠτων». Ἡ ἔννοια αὐτή βρῖσκεται μία φορά στήν Παλαιά Διαθήκη: «*Ἰδού ἀπερίτμητα τά ὦτα αὐτῶν καί οὐ δυνήσονται ἀκούειν*» (Ἱερ. 6, 10). Ἐπίσης μία φορά στήν

Καινή Διαθήκη, όταν ο Στέφανος μιλάει στους Φαρισαίους: «Σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι ταῖς καρδίαις καὶ τοῖς ὠσίν, ὑμεῖς αἰεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε, ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν καὶ ὑμεῖς» (Πράξ. 7, 51). Τὴν ἴδια ἔκφραση χρησιμοποιοῦν καὶ μερικοὶ Πατέρες, χωρὶς νὰ τὴν ἐρμηνεύουν.

Ἡ περιτομὴ τῶν ὠτων, ὡς ἡ κυριώτερη ἄσκηση πνευματικῆς καθάρσεως, διδασκόταν στοὺς προηγμένους μαθητές, ἀφοῦ πρῶτα ἀποκτοῦσαν γνώση τῶν βασικῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν. Γιά νὰ φθάσει ὁ ἀσκούμενος μέχρι τὸ σημεῖο συστολῆς τῶν νεύρων αὐτῶν, ἀπαιτεῖται σοβαρὴ προσπάθεια, πλήρης χαλάρωση τοῦ σώματος, ἀπαλλαγὴ ἀπὸ σκέψεις ὑλιστικές ἢ ἐγωϊστικές καὶ ἀπόλυτος ἔλεγχος καὶ τῆς παραμικρῆς κινήσεως τῶν μελῶν τοῦ σώματος. Λόγω τῶν μεγάλων δυσκολιῶν, λοιπόν, οἱ ἀσκούμενοι σιγά-σιγά ἐγκατέλειπαν τὴν προσπάθεια. Ἔτσι μαζί με τὴν ἀπώλεια τῶν ἀπορρήτων διδασκαλιῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, λησμονήθηκε τελικὰ καὶ αὐτὴ ἡ σημαντικώτατη ἄσκηση. Μόνο ἐκεῖνοι πού θά ἐπιτύχουν τὴν πραγματοποίησίν της θά εἶναι σέ θέση νὰ ἐκτιμήσουν σωστά τὴν ἀξία της, ἀλλὰ καὶ τίς συστηματικές προσπάθειες πού πρέπει νὰ καταβάλλει κάποιος γιά νὰ φθάσει σταδιακὰ μέχρι τὴν ὀλοκλήρωσίν της.

Τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὁριγένη διδασκόταν ἢ τουλάχιστον ἦταν ἀκόμη γνωστή ἡ ἄσκηση τῆς περιτομῆς τῶν ὠτων (ἀκριβέστερα: τοῦ ἀριστεροῦ ὠτός), ἀλλ' οὐδεὶς τὴν ἐφάρμοζε συστηματικά. Ὁ Ὁριγένης, με τὴν νεανική του τόλμη, τὴν ἀκράδαντη πίστη καὶ τὸ σωματικὸ σφρίγγος, πέτυχε διὰ τῆς αὐτοσυγκεντρώσεως, ὄχι μόνο τὴν ἀπλή συστολὴ τοῦ ὠτιαίου νεύρου, ἀλλὰ τὴν ἀπότμησίν του. Ἐπρόκειτο γιά γεγονός πρᾶγματι μοναδικό καὶ ἀξιοθαύμαστο, πού δικαιολογημένα προκάλεσε τίς ἐπαινετικές κρίσεις τοῦ ἐπισκόπου Δημητρίου.

Πιστεύουμε, λοιπόν, ὅτι ἀκριβῶς ἡ ἀπότμηση τοῦ ὠτιαίου νεύρου εἶναι ἐκεῖνο πού πραγματικά ἔπραξε ὁ Ὁριγένης. Ἡ ἔλλειψη ἄλλων λεπτομερῶν πληροφοριῶν, ἐκτός ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ τοῦ Ἐπιφανίου, ὀφείλεται πρῶτον στὸν ἀπόρρητο χαρακτῆρα αὐτῆς τῆς ἀσκήσεως καὶ δεύτερον στὴν ἀπώλεια τῶν σχετικῶν πηγῶν.

Ἀπομένει τώρα νὰ ἐξηγήσουμε, γιατί ὁ Ὁριγένης δέν μπορούσε νὰ ἀποκρύψει τὸ ἐπιτελεσθέν ἔργο, τὸ «*τοσοῦτον ἔργον ἐπικρύψασθαι*», ὅπως γράφει ἐμφαντικά ὁ Εὐσέβιος.

Μέ τὴν ἀπότμηση τοῦ ὠτιαίου νεύρου ἐπέρχεται ἡ πλήρης ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ πάθη καὶ ἡ ἐσωτερικὴ καθάρση τῆς ὄντοτης. Αὐτὸ χαρίζει στὸν ἄνθρωπο ἀπερίγραπτη ἰλαρότητα, ὥστε ὀλόκληρος νὰ λάμπει ἀπὸ χαρὰ καὶ εὐτυχία. Ὁ Ὁριγένης ἀπὸ μετριοφροσύνη δέν εἶπε τίποτα καὶ προσπάθησε νὰ ἀποκρύψει τὸ γεγονός. Ὅταν ὁμως οἱ ἄλλοι εἶδαν τὴν

ξαφνική και έντυπωσιακή αυτή αλλαγή, αναγκάστηκε να τους εξηγήσει τί συνέβη. Και επειδή εκείνοι γνώριζαν μόνον θεωρητικά την άσκηση και τὰ ἀποτελέσματά της, χωρίς όμως να την εφαρμόζουν, θαύμασαν τόν νεαρό Ώριγένη για τήν πράξη του, ἀναγνωρίζοντας ὅτι πέτυχε πραγματικόν ἄθλον!

ε'. Ἡ μεταγενέστερη παράδοση

Εἶδαμε ὅτι ὁ Ἐπιφάνιος, στό ἀνωτέρω κείμενό του, καταγράφει μέ τήν σειρά τίς ἀκόλουθες ἐκδοχές πού κυκλοφοροῦσαν στήν ἐποχή του μεταξύ τῶν χριστιανῶν, γιά τό τί ἔπραξε ὁ Ώριγένης:

Πρώτη ἐκδοχή: Ἡ ἀπότμηση ἑνός νεύρου, γιά νά μήν ἐνοχλεῖται ἀπό τήν σωματική ἡδονή. Αὐτή, γιά νά ἀναγράφεται πρώτη, σημαίνει ὅτι ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ ἐπικρατέστερη καί περισσότερο σύμφωνη μέ τὰ γεγονότα. Πράγματι, αὐτή πιστεύουμε πῶς εἶναι ἡ σωστή, ἀσχέτως ἐάν πρόκειται ὄντως γιά τό ὠτιαῖο νεῦρο, βάσει τῆς προηγουμένης ἐρμηνείας μας, ἢ γιά κάποιο ἄλλο νεῦρο.

Δεύτερη ἐκδοχή: Ἡ ἀποξήραση τῶν μορίων διά φαρμάκου τῆς ἰδικῆς του ἐπινοήσεως. Δέν μπορεῖ νά ἀπορριφθεῖ ἐντελῶς, ἀλλά καί δέν ἀνταποκρίνεται ἐπακριβῶς στά ὅσα λέγει ὁ Εὐσέβιος. Ἴσως ὅμως ἔγινε σύγχυση μέσα στήν παράδοση μέ τό βότανο πού χρησιμοποίησε γιά τήν ἐνίσχυση τῆς μνήμης.

Τρίτη ἐκδοχή: Δέν ἀναφέρεται κατά λέξη, ἀλλά μόνο ἀοριστολογικά, ὅτι *«ἔτεροι δέ καί ἄλλα εἰς αὐτόν ἀναφέρειν τολμῶσιν»*. Κάτω ἀπό αὐτή τήν ἐκφραση μποροῦμε νά ὑποθέσουμε ὅτι καλύπτονται οἱ κυκλοφοροῦσες ἀκόμη καί τότε φήμες περί αὐτοευνουχισμοῦ τοῦ Ώριγένη. Ὁ Ἐπιφάνιος ἀποφεύγει νά τίς γράψει ρητά, γιατί τίς θεωρεῖ σάν ἐντελῶς ἀπίθανες καί φανταστικές εἰκασίες. Ἴσως ὅμως ἐλέγοντο καί ἄλλα διαφορετικά πράγματα, πού δέν τά γνωρίζουμε.

Ὅπως εἶπαμε ἤδη, ὁ πρῶτος πού ὁμιλεῖ ρητά περί αὐτοευνουχισμοῦ εἶναι ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς (ΙΒ' αἰῶνας), ὁ ὁποῖος γράφει:

«ὡς δέ ὁ Εὐσέβιος ἱστορεῖ ὅτι ἔρωτι σωφροσύνης καί ἀπέκοψε τὰ παιδογόνα μόρια αὐτοῦ ἄλλοι δέ φασί μή ἐκτεμεῖν αὐτόν ταῦτα, πόαν δέ τινά τούτοις ἐπενεγκεῖν, ἐξ ἧς ναρκωθῆναι ταῦτα συνέβη τοσοῦτον ὡς καί νεκροῖς εἰκέναι».²²

[Ὅπως ἱστορεῖ ὁ Εὐσέβιος, ὅτι ἀπό ἔρωτα σωφροσύνης ἀπέκοψε ὁ ἴδιος τὰ γεννητικά του ὄργανα. Ἄλλοι ὅμως λέγουν ὅτι δέν τά ἀπέκοψε,

ἀλλά ἐπέθεσέ σ' αὐτά κάποιο χόρτο, ἐκ τοῦ ὁποίου συνέβη νά ναρκωθοῦν τόσο πολύ, ὥστε νά μοιάζουν μέ ἀπονεκρωμένα].

Στό κείμενο αὐτό παρατηροῦμε τά ἐξῆς: Πρῶτον, ὁ Ζωναράς ἀποδίδει τή γνώμη του στόν ἴδιο τόν Εὐσέβιο, τόν ὁποῖο φυσικά παρερμηνεύει. Δεύτερον, ἀναγράφει αὐτή τήν ἄποψη σάν πρώτη ἐκδοχή, γεγονός πού σημαίνει ὅτι εἶχε ἀρχίσει νά κερδίζει ἔδαφος μεταξύ τῶν χριστιανῶν, αὐτός δέ ὡς ἱστορικός ἀποτυπώνει τό γενικώτερο κλίμα ἀπό τήν παράδοση τῆς ἐποχῆς του. Καί τρίτον, ἡ μέν ἐκδοχή τοῦ φαρμάκου ἢ βοτάνου ἐξακολουθεῖ νά ὑφίσταται, ἀλλά μέ μικρότερη ἐμβέλεια, ἐνῶ ἡ ἐκδοχή τῆς ἀποτμήσεως ἐνός νεύρου ἀπουσιάζει ἐντελῶς.

Ὁ ἐπόμενος ἱστορικός πού μνημονεύει τό ἴδιο πράγμα, εἶναι ὁ **Νικηφόρος Κάλλιστος Ξανθόπουλος** (ΙΔ' αἰῶνας), ὁ ὁποῖος παραφράζοντας τόν Εὐσέβιο, γράφει:

*«Ὡριγένης... πράγμα τι τολμᾶται, φρενός μὲν ἀτελοῦς καί νεανικῆς, πίστεως δ' οὐκ καί σώφρονος βίου καθυπογράφον στερρότητα... ἀπλούστερον ἐκλαβόμενος τήν σωτήριον ἐκείνην φωνήν, τό "εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διά τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν", καί τήν ἐντολήν ἐκπληρῶσαι θέλων καί ἔργοις, ἀπέτεμεν ἑαυτόν ὅτι μάλιστα διά σπουδῆς φροντίσας τοὺς περί αὐτόν γνωρίμους διαλαθεῖν· τό δ' ἄρα ἤκιστα ἦν εὐχερές· καί πολλοῖς μὲν γάρ ἔγνωστο».*²³

[Ὁ Ὡριγένης ἀποτόλμησε κάτι, λόγω τοῦ ἀτελοῦς καί νεανικοῦ μυαλοῦ, ἀλλά πού ἐπιβεβαίωσε τήν στερρεότητα τῆς πίστεως καί τοῦ σώφρονος βίου... Ἐξέλαβε μέ ἀπλούστερο τρόπο τήν σωτήρια ἐκείνη ρῆση, τό «ὑπάρχουν εὐνοῦχοι πού εὐνούχισαν τοὺς ἑαυτοὺς των γιά τήν βασιλεία τῶν οὐρανῶν», καί θέλοντας νά ἐκπληρώσει μέ ἔργα τήν ἐντολή, ἀπέκοψε τόν ἑαυτό του, φροντίζοντας μάλιστα νά διαλάθει τῆς προσοχῆς τῶν γνωστῶν του. Αὐτό δέν ἦταν καθόλου εὐκολο, διότι ἡ πράξη του ἔγινε γνωστή σέ πολλούς].

Τώρα, σχεδόν δύο αἰῶνες μετά τόν Ζωναρά, ἐξέλιπε ἀπό τήν παράδοση καί ἡ ἐκδοχή τῆς ἀποξηράνσεως τῶν γεννητικῶν ὀργάνων διά βοτάνου, καί παρέμεινε σάν μοναδική πλέον ἐρμηνεία ἡ ἐκδοχή τοῦ αὐτοευνουχισμοῦ, δηλαδή ἡ τρίτη καί ἡ περισσότερο ἀπίθανη ἀπό τίς ἀρχικές.

Ἐκτοτε ἡ ἐκδοχή αὐτή ἐπεκράτησε μεταξύ τῶν ἱστορικῶν καί τῶν θεολόγων. Ὅλοι τήν ἀναφέρουν σάν πραγματικό γεγονός, ὀφειλόμενο στόν νεανικό ἐνθουσιασμό τοῦ Ὡριγένη. Μερικοί ὅμως προτιμοῦν νά τήν ἐποσιωπήσουν, (χωρίς νά τήν ἀμφισβητοῦν), ἀπό σεβασμό πρὸς τό ἔργο τοῦ μεγάλου Ἀλεξανδρινοῦ θεολόγου, ἴσως ὅμως καί ἀπό κάποια ἐνδόμυχη ὠθηση ὅτι «κάτι δέν πάει καλά» μέ αὐτή τήν ἱστορία.

Ὁ Νικηφόρος Καλογεράς ὑπῆρξε ὁ πρῶτος πού ἀμφισβήτησε τήν ἐγκυρότητα τῆς παραδόσεως περί αὐτοευνουχισμοῦ. Ἐμεῖς φέραμε στήν ἐπιφάνεια τό ἔργο του καί τό ἐπεκτείναμε, προσθέτοντας μερικές δικές μας σκέψεις, ὥστε νά διαλυθεῖ ἐπί τέλους τό σκοτεινό νέφος τῆς ψευδοῦς φήμης καί νά ἀποκατασταθεῖ ἡ ἱστορική ἀλήθεια.

6. Ἡ χειροτονία

α'. Τά προηγηθέντα γεγονότα

Ὅπως γνωρίζουμε, ὁ ἐπίσκοπος Δημήτριος ἀπέστειλε τόν Ὁριγένη στήν Ἑλλάδα, τό ἔτος 231, πρὸς διευθέτηση κάποιων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων. Διερχόμενος αὐτός ἀπό τήν Καισάρεια τῆς Παλαιστίνης, χειροτονήθηκε πρεσβύτερος ἀπό τούς δύο φίλους του ἐπισκόπους, τόν Θεόκτιστο Καισαρείας καί τόν Ἀλέξανδρο Ἱεροσολύμων. Τό γεγονός αὐτό προκάλεσε τήν μῆνιν τοῦ Δημητρίου, ὁ ὁποῖος κίνησε τίς διαδικασίες γιά τήν καθαίρεση καί ἀπομάκρυνσή του ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια.

Δύο εἶναι, λοιπόν, τά κύρια σημεῖα τά ὁποῖα ἀπασχολοῦν τήν θεολογική ἔρευνα:

Πρῶτον, ἐάν ἡ χειροτονία του ἦταν σύμφωνη μέ τούς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, καί

Δεύτερον, ἐάν εὐσταθεῖ ἡ ἐπιχειρηθεῖσα καθαίρεση ἀπό τόν Δημήτριο.

Κατά τήν πρώτη μετάβαση τοῦ Ὁριγένη στήν Καισάρεια, τό ἔτος 216, προσκλήθηκε ἀπό τούς δύο ἀνωτέρω ἐπισκόπους νά ὁμιλεῖ ἀπό τοῦ ἄμβωνος τῶν ἐκκλησιῶν. Τοῦτο ἐξόργισε τόν Δημήτριο, ὁ ὁποῖος διαμαρτυρήθηκε ἔντονα μέ ἐπιστολές πρὸς αὐτούς καί ἀνακάλεσε τόν Ὁριγένη στήν Ἀλεξάνδρεια. Ἀργότερα οἱ δύο ἐπίσκοποι ἔγραψαν σέ ἐπιστολή τους γι' αὐτόν:

*«προσέθηκεν δέ τοῖς γράμμασιν ὅτι τοῦτο οὐδέποτε ἠκούσθη οὐδέ νῦν γεγένηται, τό παρόντων ἐπισκόπων λαϊκοὺς ὁμιλεῖν, οὐκ οἶδ' ὅπως προφανῶς οὐκ ἀληθῆ λέγων. Ὅπου γοῦν εὐρίσκονται οἱ ἐπιτήδειοι πρὸς τό ὠφελεῖν τούς ἀδελφούς, καί παρακαλοῦνται τῷ λαῷ προσομιλεῖν ὑπό τῶν ἀγίων ἐπισκόπων, ὡσπερ ἐν Λαράνδοις Εὐέλπις ὑπό Νέωνος καί ἐν Ἰκονίῳ Παυλῖνος ὑπό Κέλσου καί ἐν Συνάδοις Θεόδωρος ὑπό Ἀττικοῦ, τῶν μακαρίων ἀδελφῶν. Εἰκός δέ καί ἐν ἄλλοις τόποις τοῦτο γενέσθαι, ἡμᾶς δέ μή εἰδένα».*²⁴

[Πρόσθεσε δέ στά γράμματά του (ὁ Δημήτριος), ὅτι αὐτό οὐδέποτε ἀκούστηκε οὔτε τώρα γίνεται, τό νά ὀμιλοῦν λαϊκοί ὅταν εἶναι παρόντες ἐπίσκοποι. Δέν γνώριζε ὅτι αὐτά πού ἔλεγε δέν ἦσαν ἀληθινά. Ὅπου εὐρίσκονται οἱ κατάλληλοι στό νά ὠφελοῦν τούς ἀδελφούς, ἀκόμη καί παρακαλοῦνται ὑπό τῶν ἀγίων ἐπισκόπων νά ὀμιλοῦν στό λαό, ὅπως στά Λάρανδα ὁ Εὐέλπις ὑπό τοῦ Νέωνος, καί στό Ἰκόνιο ὁ Παυλῖνος ὑπό τοῦ Κέλσου, καί στά Σύναδα ὁ Θεόδωρος ὑπό τοῦ Ἀττικοῦ, οἱ μακάριοι ἀδελφοί. Εἶναι φανερό ὅτι τό ἴδιο γίνεται καί σέ ἄλλους τόπους, πού ἐμεῖς δέν τούς γνωρίζουμε].

Ἡ ἀναφορά συγκεκριμένων ὀνομάτων καθώς καί τό γεγονός ὅτι οὐδεῖς κανών ἀπαγόρευε τό κήρυγμα λαϊκῶν στίς ἐκκλησίες, ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Δημήτριος βρισκόταν ἐν ἀδίκῳ. Τά πραγματικά βαθύτερα αἴτια τῆς ἀντίδρασης του προήρχοντο μᾶλλον ἀπό φθόνο ἐναντίον τῶν δύο ἄλλων ἐπισκόπων, γιά λόγους πού δέν γνωρίζουμε. Ἔτσι ἡ προσποιηθεῖσα τιμή στόν «ἰδικό του» Ὀριγένη, πού προσποιούσε τιμή καί στούς ἴδιους, νά ἔχουν ἕναν τόσο μεγάλο διδάσκαλο, ἐξήγειρε τό ἀφανές πάθος του, ἀποκαλύπτοντας τά συναισθήματά του ἐναντι ἐκείνων.

Εἶναι προφανές ὅτι ἡ πρόχειρη δικαιολογία του «οὐδέποτε ἠκούσθη, τό παρόντων ἐπισκόπων, λαϊκοῦς ὀμιλεῖν», δέν ἔχει καμμία θετική βία. Ἀντίθετα ὑποκρύπτει τήν διάθεση τοῦ Δημητρίου νά ὑποτιμήσει τούς δύο ἐπισκόπους. Συνεπῶς ἡ ἀποκάλυψη τῶν αἰσθημάτων του ἔνεκα τοῦ ἄνω-τέρω γεγονότος, μπορεῖ νά ἀποτελέσει ἕνα ἀποφασιστικῆς σημασίας «κλειδί» γιά τήν κατανόηση ὅσων ἐπακολούθησαν πολλά χρόνια ἀργότερα.

Ὁ Ὀριγένης, μή θέλοντας νά ὀξύνει περισσότερο τά πράγματα, ἐπα-νῆλθε στήν Ἀλεξάνδρεια καί συνέχισε ὁμαλά τά διδακτικά του καθήκοντα. Δέν ἐπῆλθε καμμία ρήξη στίς σχέσεις τῶν δύο ἀνδρῶν, διότι ὁ στόχος τῆς ἀντιδράσεως ἦσαν οἱ δύο ἐπίσκοποι, Θεόκτιστος καί Ἀλέξανδρος ὄχι ὁ Ὀριγένης.

Ἐρχόμαστε τώρα στό ἔτος 231, γιά νά δείξουμε ἀρχικά, ὅτι ἡ μετάβαση τοῦ Ὀριγένη στήν Ἑλλάδα ἐγινε μέ τή σύμφωνη γνώμη τοῦ Δημητρίου. Γράφει ὁ Εὐσέβιος:

«Ὀριγένης, ἐπειγούσης χρείας ἐκκλησιαστικῶν ἔνεκα πραγμάτων ἐπί τήν Ἑλλάδα στείλόμενος τήν διά Παλαιστίνης, πρεσβείου χειροθεσίαν ἐν Καισαρείᾳ πρός τῶν τῆδε ἐπισκόπων ἀναλαμβάνει».²⁵

[Καθώς ὁ Ὀριγένης ἀπεστάλη στήν Ἑλλάδα, διά μέσου τῆς Παλαιστίνης, λόγω ἐπειγούσης ἀνάγκης ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, χειροτονήθηκε πρεσβύτερος ἀπό τούς ἐκεῖ ἐπισκόπους].

Τά ἴδια σχεδόν ἐπαναλαμβάνει ὁ Ἱερώνυμος: «Γιά χάρι τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀχαΐας, οἱ ὁποῖες ἐσπαράσσοντο ἀπό πολλές αἱρέσεις, μέ τή σύσταση ἐκκλησιαστικῶν ἐπιστολῶν, πῆγε διά μέσου τῆς Παλαιστίνης στήν Ἀθήνα, χειροτονημένος πρεσβύτερος ἀπό τοῦς ἐπισκόπους Καισαρείας καί Ἱεροσολύμων...».²⁶

Ὁ Ὠριγένης κρίθηκε ὡς ὁ καταλληλότερος γιά νά ἐπιφέρει τήν τάξη στίς ἐκκλησίες, ἀντιμετωπίζοντας τίς ἀναφυεῖσες αἱρέσεις. Ἦταν ἐφοδιασμένος μέ τήν ἀπαραίτητη συστατική ἐπιστολή τοῦ ἐπισκόπου Δημητρίου. Συνεπῶς δέν ἔφυγε ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια μέ δική του πρωτοβουλία.

Ὁ Φώτιος ἐν προκειμένῳ γράφει:

*«Ἄλλ' Ὠριγένης μέλλων ἀπαίρειν εἰς Ἀθήνας, χωρίς τῆς τοῦ οἰκείου γνώμης ἐπισκόπου, εἰς πρεσβύτερον οὐ δέον ἀναβιβάζεται».*²⁷

Τό χωρίο αὐτό ἐρμηνεύεται συνήθως, ὅτι ἡ μετάβαση τοῦ Ὠριγένη στήν Ἀθήνα ἔγινε χωρίς τή σύμφωνη γνώμη τοῦ ἐπισκόπου του. Ἡ ἄποψή μας εἶναι ὅτι οἱ λέξεις «χωρίς τῆς τοῦ οἰκείου γνώμης ἐπισκόπου» συναρτῶνται μέ τό δεύτερο μέρος τῆς φράσεως, δηλαδή ὅτι ἡ χειροτονία του ἔγινε χωρίς τή σύμφωνη γνώμη τοῦ ἐπισκόπου του, ὅπως ἄλλωστε συνηγοροῦν καί οἱ ἄλλες πηγές. Γί' αὐτό δέν πρέπει νά τίθεται κόμμα μετά τή λέξη «ἐπισκόπου».

Ὅλα αὐτά ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Ὠριγένης ἐνεργοῦσε πάντοτε μέσα στά πλαίσια τῶν καθηκόντων του καί τῶν ἐντολῶν πού ἐλάμβανε ἐκ μέρους τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς.

β'. Ἡ κανονικότητα τῆς χειροτονίας

Θεωρεῖται κατ' ἀρχήν βέβαιο, ὅτι ὁ Ὠριγένης δέν ἐπεδίωξε ὁ ἴδιος τήν χειροτονία του, διότι λόγω τοῦ ὑψηλοῦ ἥθους δέν ἐπιζητοῦσε ἀνθρώπινα ἀξιώματα. Χειροτονήθηκε, λοιπόν, κατόπιν ἀρκετῶν πιέσεων. Ὁ Φώτιος ἀποκαλεῖ τόν ἐπίσκοπο τῆς Καισαρείας «αὐτουργόν τῆς χειροτονίας»,²⁸ πού σημαίνει ὅτι ἐκεῖνος εἶχε τήν πρωτοβουλία καί αὐτοπροσώπως ἔφερε σέ πέρας τήν ἀπόφασή του, πείθοντας τόν Ὠριγένη, κατόπιν ἀρκετῶν πιέσεων, μέ σύμμαχο τόν ἐπίσκοπο Ἱεροσολύμων.

Ὁ πιθανώτερος λόγος τῆς ἐνεργείας του αὐτῆς ἦταν νά μπορεῖ ὁ Ὠριγένης νά ὀμιλεῖ ἐλεύθερα στίς ἐκκλησίες, χωρίς τό «κώλυμα» τῆς λαϊκῆς του ιδιότητος, ὅπως τήν προηγούμενη φορά.

Οἱ παλαιότερες πηγές βεβαιώνουν, ὅτι ἡ χειροτονία ἔλαβε χώρα χωρίς τή σύμφωνη γνώμη τοῦ Δημητρίου. Ὑπάρχει ὁμως μία μεταγενέστε-

ρη πληροφορία, ότι ο Ἀλέξανδρος ὑποστήριξε σέ ἐπιστολή του, πώς ὁ Δημήτριος ἦταν σύμφωνος:

*«Γράφει δέ [Ἀλέξανδρος] καί πρὸς Ἀντιοχεῖς ἑτέραν ἐπιστολήν· οὐ μὴν ἀλλὰ καί πρὸς Ὀριγένην καί ὑπὲρ Ὀριγένους κατὰ Δημητρίου· ὅτι προσμαρτυροῦντος Δημητρίου πρεσβύτερον αὐτόν ἐχειροτόνησεν».*²⁹

[Ἦ Ἐγραψε δέ (ὁ Ἀλέξανδρος) καί ἄλλη ἐπιστολή πρὸς τοὺς Ἀντιοχεῖς, ὄχι μόνον ἀλλὰ καί πρὸς τὸν Ὀριγένην καί ὑπὲρ τοῦ Ὀριγένους κατὰ τοῦ Δημητρίου, ὅτι τὸν χειροτόνησε πρεσβύτερο συμφωνοῦντος τοῦ Δημητρίου].

Ὅπως καί νά ἔχουν τὰ πράγματα, τό γεγονός τῆς χειροτονίας προκάλεσε νέα ἐντονώτερη ἀντίδραση τοῦ Δημητρίου. Θά ἐξετάσουμε πύ κάτω τίς ἐνέργειές του, διότι πρὸς τό παρόν προέχει ἡ διερεύνηση τῆς κανονικότητος ἢ μή τῆς χειροτονίας.

Ὁ λε' ἀποστολικὸς κανὼν λέγει: *«Ἐπίσκοπον μὴ τολμᾶν ἔξω τῶν ἑαυτοῦ ὄρων χειροτονίας ποιῆσθαι, εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις, καί χώρας· εἰ δέ ἐλεγχθῆι τοῦτο πεποιηκῶς, παρά τὴν τῶν κατεχόντων τὰς πόλεις ἐκείνας, ἢ τὰς χώρας, γνώμην, καθαιρείσθω καί αὐτός, καί οὐς ἐχειροτόνησεν».*

[Ὁ ἐπίσκοπος νά μὴ τολμᾷ νά κάνει χειροτονίες ἔξω τῶν ὀρίων του, στίς μὴ ὑποκειμένες σ' αὐτόν πόλεις καί χώρες. Ἐάν ἀποδειχθῆι ὅτι ἔπραξε κάτι τέτοιο, παρά τὴν γνώμην τῶν κατεχόντων τίς πόλεις ἢ τίς χώρες ἐκεῖνες, νά καθαιρεῖται καί ὁ ἴδιος καί ἐκεῖνοι πού χειροτόνησε].

Ἐδῶ ἀπαγορεύεται νά χειροτονεῖ ὁ ἐπίσκοπος σέ χῶρο ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς δικαιοδοσίας του. Ὁ Ὀριγένης ὁμως δέν ὑπάγεται σέ αὐτὴ τὴν περίπτωσιν, διότι ἡ χειροτονία του ἔγινε στὴν Καισάρεια καί ὄχι στὴν Ἀλεξάνδρεια.

Ἀκόμη ὁ λθ' ἀποστολικὸς κανὼν λέγει: *«Οἱ πρεσβύτεροι καί οἱ διάκονοι, ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν ἐπιτελείτωσαν· αὐτός γάρ ἐστὶν ὁ πεπιστευμένος τὸν λαόν τοῦ Κυρίου, καί τὸν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν λόγον ἀπαιτηθσόμενος».*

[Οἱ πρεσβύτεροι καί οἱ διάκονοι νά μὴ κάνουν τίποτε χωρὶς τὴν γνώμην τοῦ ἐπισκόπου των· διότι αὐτός εἶναι ὁ διαπεπιστευμένος τὸν λαὸ τοῦ Κυρίου καί ἀπὸ αὐτόν θά ἀπαιτηθῆι ἀπολογία ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τους].

Ὁ Ὀριγένης ἐδείκνυε πάντοτε πλήρη ὑπακοή στόν ἐπίσκοπό του, ὅπως ἀπέδειξε μέ τὴν ἄμεση ἐπιστροφή του στὴν Ἀλεξάνδρεια ὅταν τὸν κάλεσε, καί μέ τό γεγονός ὅτι οὐδέποτε δημιούργησε προβλήματα προστριβῶν μέ τὸν Δημήτριο. Ἐν τούτοις, ὡς λαϊκός, δέν συμπεριλαμβάνεται στόν κανόνα. Ἄρα δέν χρειαζόταν ἡ σύμφωνη γνώμη τοῦ Δημητρίου γιὰ νά γίνει ἡ χειροτονία.

Ἵπέρ τῆς κανονικότητος τῆς χειροτονίας τάσσονται καί οἱ περισσότεροι ἀπό τούς νεώτερους μελετητές. Ἐπί παραδείγματι ὁ Γ. Δέρβος, ἀντικρούοντας τήν ἀντίθετη ἄποψη τοῦ γερμανοῦ ἱστορικοῦ J. Kuntz, γράφει: «...Ἀλλά πρέπει νά ἐξετασθῆ, ἄν οἱ εἰρημένοι ἐπίσκοποι, χειροτονήσαντες τόν Ὁριγένην πρεσβύτερον, παρέβησαν ἐκκλησιαστικόν τινα κανόνα καί ἄν ὁ Ἀλεξανδρείας Δημήτριος ἐδικαιοῦτο νά ἐλέγξῃ αὐτούς ἐπί τοιαύτῃ παραβάσει. Φρονοῦμεν οὐχί διότι οὐδεὶς ἐκκλησιαστικός κανὼν ὑπῆρχεν, ὅστις ἀπηγόρευεν εἰς ἐπισκόπους νά χειροτονῶσι λαϊκόν, μὴ ἀνήκοντα εἰς τήν δικαιοδοσίαν αὐτῶν».³⁰

γ'. Οἱ ἀντιδράσεις τοῦ Δημητρίου

Ὅταν ἔμαθε τό συμβάν ὁ ἐπίσκοπος Δημήτριος, κινήθηκε πρὸς δύο κατευθύνσεις: Πρῶτον, ἐναντίον τῶν δύο ἐπισκόπων, τούς ὁποίους κατηγορήσε μέ βαρεῖς χαρακτηρισμούς, καί δεύτερον, ἐναντίον τοῦ ἰδίου τοῦ Ὁριγένη, μέ σκοπὸ τήν καθαίρεσή του καί τήν ἀποπομπή του ἀπὸ τῆν Ἀλεξάνδρεια. Θά ἐξετάσουμε χωριστά κάθε κατεύθυνση, γιά νά διευκρινίσουμε καλλίτερα τί ἀκριβῶς συνέβη.

Κατ' ἀρχὴν ἐπαναλαμβάνουμε τήν κρίσιμη φράση ἀπὸ τόν Εὐσέβιο: «μηδεμιᾶς ἄλλης εὐπορῶν ὁ Δημήτριος κατηγορίας, τῆς πάλαι ἐν παιδί γεγонуῖας αὐτῷ πράξεως δεινὴν ποιεῖται διαβολήν, συμπεριλαβεῖν τολμήσας ταῖς κατηγορίαις τούς ἐπὶ τό πρεσβυτέριον αὐτόν προάξαντας».³¹

Ὡστε ἡ μοναδική κατηγορία πού μπόρεσε νά προβάλει ὁ Δημήτριος ἐναντίον τοῦ Ὁριγένη, ἦταν ἡ «γεγонуῖα αὐτῷ πράξις» κατὰ τήν παιδική του ἡλικία. Πιστεύεται γενικά, ὅτι ἐδῶ ὑπονοεῖται ὁ δῆθεν αὐτοευνουχισμός. Ἀποδείξαμε ὅμως ἀναλυτικά, ὅτι κάτι τέτοιο δέν συνέβη. Διότι ἐάν εἶχε συμβεῖ, τότε θά εἶχε ἀπόλυτο δίκαιο ὁ Δημήτριος, ἀφοῦ ἡ χειροτονία θά ἀποτελοῦσε κατάφωρη παράβαση ἐκκλησιαστικῶν κανόνων, οἱ ὁποῖοι ἀπαγόρευαν νά γίνονται κληρικοί οἱ εὐνοῦχοι. Γιά νά χειροτονηθεῖ ὅμως, ἀλλά καί γιά νά ἀπορρίψει ἡ συγκληθεῖσα σύνοδος τήν καθαίρεση τοῦ Ὁριγένη (βλ. κατωτέρω), ὅλα αὐτά ἐπιβεβαιώνουν τήν ἄποψη ὅτι οὐδέποτε συνέβη ὁ φημολογούμενος αὐτοευνουχισμός.

Ἡ ὑπονοούμενη πράξις, ὅπως ἔχουμε ἤδη ἐξηγήσει, ἦταν ἡ «θυσία» στά εἰδῶλα. Αὐτῆς τῆς πράξεως «δεινὴν ποιεῖται διαβολήν» ὁ Δημήτριος. Διότι δέν δεχόταν τά γεγονότα ὅπως τά περιγράψαμε, ἀλλά ὑποστήριξε πῶς ὁ Ὁριγένης ἐκουσίως εἶχε θυσιάσει στά εἰδῶλα, ἔστω καί ὑπὸ τήν ἀπειλή τοῦ Αἰθίοπος. Διὰ τοῦτο ἔκρινε ὅτι ναι μὲν μπορούσε νά

διδάσκει, ὡς εἰλικρινῶς μετανοήσας, ὄχι ὅμως καί νά γίνει πρεσβύτερος. Ἔτσι δικαιολογεῖται πλήρως τό ἀκριβές περιεχόμενο τῆς χρησιμοποιουμένης λέξεως «διαβολή», πού δέν θά εἶχε καμμία θέση στήν περίπτωση τοῦ αὐτοευνουχισμοῦ.

Οἱ ἀποστολικοί κανόνες ἦσαν πολύ αὐστηροί γιά ἐκείνους πού προσηύχοντο μαζί μέ αἵρετικούς ἢ Ἰουδαίους ἢ ἐθνικούς. Ὁ σα' κανὼν λέγει: *«Εἴ τις χριστιανός ἔλαιον ἀπενέγκοι εἰς ἱερόν ἐθνῶν, ἢ εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων, ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν, ἢ λύχνους ἄπτοι, ἀφορίζεσθω»*.

[Ἐάν κάποιος χριστιανός προσφέρει ἔλαιον σέ ἐθνικό ἱερό ἢ σέ συναγωγή Ἰουδαίων, στίς ἑορτές αὐτῶν, ἢ ἀνάβει λύχνους, νά ἀφορίζεται].

Ἐπίσης ἔχει ἀκόμη ὁ κανὼν ξβ': *«Εἴ τις κληρικός διὰ φόβον ἀνθρώπινον, Ἰουδαίου, ἢ Ἑλλήνου, ἢ αἵρετικοῦ, ἀρνήσεται εἰ μὲν τό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ἀποβαλλέσθω· εἰ δέ τό ὄνομα τοῦ κληρικοῦ, καθαιρέσθω μετανοήσας δέ, ὡς λαϊκός δεχθήτω»*.

[Ἐάν κάποιος κληρικός ἔνεκα ἀνθρώπινου φόβου, προερχομένου ἐξ Ἰουδαίου ἢ Ἑλλήνου ἢ αἵρετικοῦ, ἀπαρνηθεῖ τό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, νά ἀποβάλλεται· ἐάν δέ ἀπαρνηθεῖ τό ὄνομα τοῦ κληρικοῦ, νά καθαιρεῖται. Μετανοήσας δέ, νά γίνεται δεκτός ὡς λαϊκός].

Μέ βάση αὐτούς τούς κανόνες μπορούμε νά σχηματίσουμε μιά εἰκόνα τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Δημητρίου: Ὁ Ὠριγένης θυσιάσε ἐκουσίως, ρίχνοντας λιβάνι στό ἱερό τῶν ἐθνικῶν. Ἐπειδή ὅμως αὐτό ἔγινε «διά φόβον» καί κατόπιν μετενόησε, μπορούσε νά παραμείνει στήν ἐκκλησία ὡς λαϊκός, ὄχι ὅμως καί νά γίνει κληρικός, διότι ἐκ τῆς πράξεώς του ἐβαρύνετο μέ ἀνεπίσημο ἀφορισμό.

Ἄφοῦ λοιπόν θεωροῦσε τόν Ὠριγένη ὡς ἀφορισμένον μετανοήσαντα, ὑποστήριξε ὅτι δέν ἔπρεπε νά χειροτονηθεῖ ἀπό ἄλλους ἐπισκόπους, διότι τοῦτο ἐσήμαινε οὐσιαστικά ἄρσιν τοῦ ὑφισταμένου, ἀνεπίσημως ἔστω, ἀφορισμοῦ ἔνεκα τῆς «θυσίας». Σχετικά ὁ λβ' κανὼν λέγει:

«Εἴ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος ὑπό ἐπισκόπου γένηται ἐν ἀφορισμῶ, τοῦτον μή ἐξεῖναι παρ' ἐτέρου δεχθῆναι, ἀλλ' ἢ παρά τοῦ ἀφορίσαντος αὐτόν, εἰ μή ἂν κατά συγκυρίαν τελευτήσῃ ὁ ἀφορίσας αὐτόν ἐπίσκοπος».

[Ἐάν πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἀφορισθεῖ ὑπό ἐπισκόπου, οὗτος δέν ἐπιτρέπεται νά γίνει δεκτός ὑπό ἄλλου, ἀλλά μόνο παρά τοῦ ἀφορίσαντος αὐτόν, ἐκτός ἂν συμβεῖ νά ἀποβιώσῃ ὁ ἐπίσκοπος πού τόν εἶχε ἀφορίσει].

Ἀκολουθῶς ὁ Εὐσέβιος προσθέτει καί τήν πληροφορία, ὅτι ὁ Δημήτριος «τόλμησε νά συμπεριλάβει στίς κατηγορίες καί ἐκείνους οἱ ὁποῖοι

τόν ἀναγόρευσαν πρεσβύτερο», δηλ. τούς δύο ἐπισκόπους. Δέν ἐξηγεῖ ὁμως γιά ποιό πράγμα τούς κατηγορήσε.

Ἡ φράση αὐτή, βάσει τῆς ἐρμηνείας μας, σημαίνει πώς ὁ Δημήτριος κατηγορήσε τούς δύο ἐπισκόπους ὅτι καί αὐτοί παρέβησαν ἐκκλησιαστικούς κανόνες καί ἐπομένως ἔπρεπε καί ἐκεῖνοι νά καθαιρεθοῦν! Πιθανώτατα ἐπικαλέσθηκε τόν ἰά' ἀποστολικό κανόνα, ὁ ὁποῖος λέγει: «*Εἴ τις καθηρημένῳ κληρικός ὢν κληρικῶ συνεύξεται, καθαιρείσθω καί αὐτός*».

[Ἐάν κάποιος κληρικός προσευχηθεῖ μαζί μέ καθαιρεμένο κληρικό, νά καθαιρεῖται καί αὐτός].

Βεβαίως ὁ Ὁριγένης δέν ἦταν ἀκόμη πρεσβύτερος, ἀλλά ὅπως φαίνεται ἦταν τόση ἡ μῆνις τοῦ Δημητρίου, ὥστε νά γενικεύει τίς διατάξεις τῶν κανόνων περί τῶν κληρικῶν, ὅτι ἰσχύουν προκειμένου καί γιά λαϊκούς. Ἴσως ἐπίσης ἰσχυρίσθηκε ὅτι ἔπρεπε νά καθαιρεθοῦν ὅσοι προσεύχονται μαζί μέ τόν Ὁριγένη, μετά τήν καθάρσέ του πού ἀποφάσισε ὁ ἴδιος.

Γιά ὅλα αὐτά δέν ὑπάρχουν ἄμεσες μαρτυρίες, ἀλλ' ἀποτελοῦν τό πιό εὐλόγο «σενάριο» γιά νά αἰτιολογηθεῖ ἡ διαβολή πού ἐπεχείρησε ὁ Δημήτριος. Δέν ἀρκέσθηκε ὁμως σ' αὐτό, ἀλλά πιστεύοντας ὅτι βρίσκεται ἐν δικαίῳ, συγκάλεσε **τοπική σύνοδο** μέ δύο κύρια θέματα: Πρώτον **τήν καθάρσιν τοῦ Ὁριγένη**, καί δεύτερον **τήν ὀριστική ἀπομάκρυνσή του ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια**.

Γιά τήν σημαντική αὐτή σύνοδο δέν ἔχουμε καμμία πληροφορία ἀπό τόν Εὐσέβιο, γιατί τά ἀνέφερε λεπτομερειακά στό ἀπολεσθέν ἔργο του *Ἀπολογία ὑπέρ Ὁριγένους*. Λέγει ὁ ἴδιος σχετικά:

«τά μέν οὖν ἐπί τούτῳ περί αὐτοῦ κεκινημένα τά τε ἐπί τοῖς κινήσεισιν δεδογμένα τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶσιν ὅσα τε ἄλλα ἀκμάζων περί τόν θεῖον εἰσηνήνεται λόγον, ἰδίως δεόμενα συντάξεως, μετρίως ἐν τῷ δευτέρῳ ἤς ὑπέρ αὐτοῦ πεποιήμεθα ἀπολογίας ἀνεγράψαμεν».³²

[Ὅσα ὑποκινήθηκαν ἐναντίον του γι' αὐτό τό ζήτημα καί ὅσα ἀποφάνθησαν γιά τίς κατηγορίες οἱ προεστῶτες τῶν ἐκκλησιῶν, καί ὅσα ἄλλα συνεισέφερε ἀκμάζων περί τόν θεῖον λόγον, ἐπειδή ἀπαιτοῦν ἰδιαιτέρα σύνταξη, τά ἀναγράψαμε ἀναλυτικά στό δεύτερο βιβλίο τῆς ἀπολογίας πού συντάξαμε ὑπέρ αὐτοῦ].

Ἐάν ἐσώζετο ἡ *Ἀπολογία* θά ἐφωτίζοντο ὅλα τά σκοτεινά σημεῖα τῆς ὑποθέσεως. Ἀναγκαστικά λοιπόν περιοριζόμεσθε στήν ὀλιγόλογη μέν, ἀλλά πολύ διαφωτιστική περίληψη τοῦ **Φωτίου** ὁ ὁποῖος εἶχε διαβάσει αὐτό τό ἔργο καί γράφει σχετικά:

«...Τρέπεται δέ διά τούτο Δημητρίῳ εἰς μῖσος τό φίλτρον καί οἱ ἔπαινοι πρὸς τοὺς ψόγους, καί σύνοδος ἀθροίζεται κατὰ Ὀριγένους ἐπισκόπων καί τινων πρεσβυτέρων. Ἡ δέ, ὡς ὁ Πάμφιλός φησι, ψηφίζεται μεταστῆναι μὲν ἀπὸ Ἀλεξανδρείας τὸν Ὀριγένην, καί μήτε διατρίβειν ἐν αὐτῇ μήτε διδάσκειν, τῆς μέντοι τοῦ πρεσβυτερίου τιμῆς οὐδαμῶς ἀποκεκινῆσθαι. Ἄλλ' ὅ γε Δημήτριος ἅμα πῖσιν ἐπισκόποις Αἰγυπτίοις καί τῆς ἱερωσύνης ἀπεκήρυξε, συνυπογραψάντων καί τῇ ἀποφάσει τῶν συμψηφῶν αὐτῷ γεγεννημένων».³³

[Ἐνεκα τούτου στόν Δημήτριο μετατρέπεται ἡ ἀγάπη σέ μῖσος καί οἱ ἔπαινοι σέ κατηγορίες, καί συναθροίζεται σύνοδος ἐπισκόπων καί μερικῶν πρεσβυτέρων κατὰ τοῦ Ὀριγένους. Ἡ σύνοδος, ὅπως λέγει ὁ Πάμφιλος, ἀποφασίζει μὲν νά μετατεθεῖ ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια ὁ Ὀριγένης, καί οὔτε νά διαμένει σ' αὐτήν οὔτε νά διδάσκει, ἀλλά οὐδὲν τοῦ ἀφαίρεσε τό ἀξίωμα τοῦ πρεσβυτέρου. Ὁ Δημήτριος ὅμως, μαζί μέ μερικούς Αἰγυπτίους ἐπισκόπους, τόν ἀποκήρυξε καί ἐκ τῆς ἱερωσύνης, συνυπέγραψαν δέ καί τήν ἀπόφαση ὅσοι ἦσαν σύμψηφοι πρὸς αὐτόν].

Σχεδόν ὅλοι οἱ νεώτεροι μελετητές, βασιζόμενοι στό ἀνωτέρω κείμενο, λέγουν ὅτι ὁ Δημήτριος συγκάλεσε δύο συνόδους, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη τοῦ ἀπαγόρευσε νά διαμένει καί νά διδάσκει στήν Ἀλεξάνδρεια, ἐνῶ ἡ δεύτερη τοῦ ἀφαίρεσε τό ἱερατικό ἀξίωμα. Ἐάν ἦσαν ἔτσι τά πράγματα, τότε ἡ καθαίρεση τοῦ Ὀριγένη θά ἦταν κανονική, ἀφοῦ θά εἶχε γίνει ἀπό σύνοδο. Ἀλλά ἡ ἀποψη αὐτή περιέχει μία σοβαρή παρερμηνεία τοῦ κειμένου.

Ὁ Φώτιος σαφέστατα μιλάει γιά μία σύνοδο, λέγοντας «καί σύνοδος ἀθροίζεται...». Θέτουμε λοιπόν τό ἐξῆς λογικό ἐρώτημα: Κατά τή σύγκληση αὐτῆς τῆς συνόδου ὁ Δημήτριος ἔθεσε μόνο τό θέμα τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ Ὀριγένη ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια, ἢ ἀπαίτησε ταυτόχρονα καί τήν καθαίρεσή του; Ἡ ἀπάντηση δέν μπορεῖ παρά νά εἶναι καταφατική καί γιά τά δύο θέματα, ἀφοῦ ἀκριβῶς ἡ χειροτονία του ὑπῆρξε ἡ κυριώτερη ἀφορμή τῶν ἀντιδράσεων τοῦ Δημητρίου.

Ἡ σύνοδος ἀπεδέχθη μὲν τήν πρώτη πρόταση (τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ Ὀριγένη ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια), ἴσως γιά νά ἡρεμήσουν τά πνεύματα καί νά ἀποφευχθοῦν σοβαρότερες διενέξεις, ἀλλά ἀπέρριψε τήν δεύτερη πρόταση (τῆς καθαιρέσεως). Ὁ Φώτιος ἐν προκειμένῳ εἶναι σαφέστατος:

«Ἡ δέ (σύνοδος)... ψηφίζεται μεταστῆναι μὲν ἀπὸ Ἀλεξανδρείας τὸν Ὀριγένην... τῆς μέντοι τοῦ πρεσβυτερίου τιμῆς οὐδαμῶς ἀποκεκινῆσθαι».

Ὁ Δημήτριος ὁμως δέν μπόρεσε νά χωνέψει τήν ἥττα του, τήν ἀπόρριψη τοῦ κυριώτερου αἰτήματός του. Γι' αὐτό ἀμέσως μετά τήν λήξη τῆς συνόδου προέβη στήν ἔκδοση ἰδικῆς του χωριστῆς ἀποφάσεως, μέ τήν ὁποία ἀπεκήρυττε τόν Ὁριγένη ἀπό τό ἱερατικό ἀξίωμα. Μέ τήν ἀπόφασή του συμφώνησαν καί μερικοί Αἰγύπτιοι ἐπίσκοποι. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ συνέχεια τοῦ κειμένου:

«ἀλλ' ὁ γε Δημήτριος ἅμα τισίν ἐπισκόποις Αἰγυπτίοις καί τῆς ἱερουσύνης ἀπεκήρυξε...».

Μέ τήν τελευταία φράση τοῦ Φωτίου ὀλοκληρώνεται πλήρως ἡ ἀποσαφήνιση τῶν γεγονότων:

«...συνυπογραψάντων καί τῇ ἀποφάσει τῶν συμψήφων αὐτῷ γεγενημένων».

Γιά τήν ἐρμηνεία της ἄς πάρουμε τά πράγματα ἀπό τήν ἀρχή.

Ὁ Δημήτριος συγκαλεῖ σύνοδο μέ δύο θέματα: Τήν ἀπομάκρυνση τοῦ Ὁριγένη καί τήν καθαίρεσή του. Ἡ σύνοδος ἀποδέχεται τό πρῶτο θέμα καί ἀπορρίπτει κατά πλειοψηφία τό δεύτερο. Ὑπέρ τῆς καθαιρέσεως τάχθηκε φυσικά ὁ Δημήτριος, ἀλλά καί μερικοί Αἰγύπτιοι ἐπίσκοποι, οἱ ὁποῖοι ἀνῆκαν μᾶλλον στήν περιοχὴ τῆς δικαιοδοσίας του καί ἀναγκαστικά συμφώνησαν μέ τόν προϊστάμενό τους. Αὐτοὶ χαρακτηρίζονται ὡς «σύμψηφοι» πρὸς τόν Δημήτριο. Ἡ λέξη «σύμψηφοι» δηλώνει σαφῶς ὅτι ἔγινε ψηφοφορία γιά τό θέμα τῆς καθαιρέσεως ἢ μή τοῦ Ὁριγένη, καί ἡ πλειοψηφία τῆς συνόδου ἀπεφάνθη ἀρνητικά.

Μετά τήν λήξη της ὁ Δημήτριος ἐξέδωσε χωριστὴ ἀπόφαση καθαιρέσεως, τήν ὁποία συνυπέγραψαν οἱ «σύμψηφοι» πρὸς αὐτόν, δηλαδή ὅσοι εἶχαν ψηφίσει θετικά κατά τήν διάρκεια τῆς συνόδου. Ἔτσι δικαιολογεῖται πλήρως ἡ συντακτικὴ θέση τοῦ συνδέσμου «καί» στήν ἔκφραση: *«...συνυπογραψάντων καί τῇ ἀποφάσει τῶν συμψήφων αὐτοῦ...».* Δηλαδή, αὐτοὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἐπίσκοποι ὑπέγραψαν καί τά πρακτικά τῆς συνόδου, ἀλλά καί τήν ἀπόφαση τῆς καθαιρέσεως πού ἔλαβε μονομερῶς ὁ Δημήτριος.

Ἄρα ἔχουμε τήν ἀκόλουθη ἀλληλουχία γεγονότων: Σύγκληση τῆς συνόδου, ἀποδοχὴ ἀπὸ αὐτὴν τοῦ αἰτήματος τῆς ἀπομακρύνσεως, ἀπόρριψη (κατόπιν ψηφοφορίας) τοῦ αἰτήματος τῆς καθαιρέσεως, καί ἀμέσως μετά τήν λήξη της, τήν ἰδιαίτερη καθαιρετικὴ ἀπόφαση τοῦ Δημητρίου, τήν ὁποία συνυπέγραψαν οἱ σύμψηφοι πρὸς αὐτόν στήν διεξαχθεῖσα ψηφοφορία κατά τήν διάρκεια τῆς συνόδου.

Ἡ γενικά παραδεδεγμένη ἄποψη, λοιπόν, ὅτι συγκλήθηκαν δύο σύνοδοι, εἶναι λανθασμένη. Μόνο μία σύνοδος συνεκλήθη, ὅπως ἀκριβῶς

ἀναφέρει ὁ Φώτιος, ὁ ὁποῖος μεταφέρει «ἀπό πρῶτο χέρι» τὰ διατρέξαντα γεγονότα. Ἡ δεύτερη ἀπόφαση προῆλθε ἀυθαίρετα ἀπό τοὺς μειοψηφήσαντες τῆς συνόδου καὶ ὡς ἐκ τούτου δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὅτι ἔχει συνοδικό κύρος.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, γεννᾶται τό ἐρώτημα: Ἡ ἀπόφαση τοῦ Δημητρίου ἦταν κανονική ἢ ὄχι;

Φρονοῦμε πῶς ἡ σωστή ἀπάντηση εἶναι ἡ ἀρνητική. Πρῶτον, διότι ὁ Ὁριγένης βρισκόταν πλέον ἔξω ἀπό τὰ ὄρια τῆς δικαιοδοσίας του, ἐφ' ὅσον ἡ χειροτονία του ἐγινε στήν Καισάρεια, χωρίς νά ὑπάρχει κανένα κώλυμα γιά νά πραγματοποιηθεῖ. Δεύτερον, δέν ὑπῆρχε οὐδεῖς κανονικός λόγος καθαιρέσεώς του, διότι ἄλλως ἡ σύνοδος θά συμφωνοῦσε μέ τήν εἰσήγηση τοῦ Δημητρίου. Καί τρίτον, αὐτή αὐτή ἡ ἀπορριπτική γνωμάτευση τῆς συνόδου καθιστᾷ τήν μεταγενέστερη ἀπόφαση ὄχι μόνο μή κανονική, ἀλλά παντελῶς ἄκυρη καί ἀπαράδεκτη. Πρέπει δέ νά ἐπισημάνουμε ὅτι φανερώνει τήν πλήρη περιφρόνηση τοῦ Δημητρίου πρὸς τή σύνοδο πού ὁ ἴδιος συγκάλεσε, ἐπειδή δέν ὑπέκυψε στίς πιέσεις καί ἐκβιασμούς του γιά καθαίρεση τοῦ Ὁριγένη. Τόσο τόν εἶχε τυφλώσει τό πάθος του.

Γιά τήν ἀξιολόγηση τῆς προσωπικότητος τοῦ Δημητρίου εἶναι ἐνδιαφέροντα ὅσα γράφει γι' αὐτόν ἕνα Κοπτικό Καλενδάριο: «Ὁ Δημήτριος ἦτο ἀγράμματος χωρικός, μή γνωρίζων γραφήν, νυμφευμένος μετά γυναικός, ἔζη μετ' αὐτῆς μέχρις οὗ ἐγινε πατριάρχης».³⁴

Ἀνέλαβε τήν διοίκηση τῆς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας τό 189 καί ἔπαιξε σημαντικό ρόλο στή διοργάνωσή της. Παρέμεινε ὡς ἐπίσκοπος μέχρι τοῦ θανάτου του τό ἔτος 232, ἦτοι ἐπί 43 ἔτη.

Ἐνεκα τῆς χαμηλῆς πνευματικῆς του μορφώσεως δέν ἔγραψε κανένα ἔργο, παρά μόνο ἐπιστολές. Ἐκτός ἀπό τίς γνωστές ἐπιστολές γιά τό θέμα τοῦ Ὁριγένη, ἀναφέρονται καί μερικές ἄλλες περί τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα καί περί νηστείας.

Καί ὅμως ὁ Ὁριγένης ὑπῆρξε πάντοτε εὐπειθέστατος ἔναντι τοῦ πολὺ ὑποδεέστερου πνευματικῶς προϊσταμένου του, ὁ ὁποῖος παρά τήν πίστη πού ἀναμφιβόλως διέθετε, δέν εἶχε τήν πνευματική εὐρύτητα καί ὀξύνοια, ὥστε νά εἶναι περισσότερο μετριοπαθής καί διαλλακτικός. Ἔτσι προκάλεσε μεγάλη ἀναστάτωση καί δημιούργησε πολλά προβλήματα, τῶν ὁποίων ὁ ἀπόηχος ἔφθασε μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

δ'. Τά έπακολουθήσαντα γεγονότα

Στή συνέχεια ο Δημήτριος κοινοποίησε τίς αποφάσεις σέ όλες τίς εκκλησίες. Οί Ευσέβιος και Ίερώνυμος αναφέρουν μόνο μία φορά τόν Δημήτριο νά απευθύνεται στίς άλλες εκκλησίες. Τό γεγονός αυτό ένισχύει αποφασιστικά τήν άποψη μας ότι έγινε μόνο μία σύνοδος κατά του Ώριγένους, (διότι ή σύγκληση μιās συνόδου άπαιτούσε αρκετόν χρόνο προετοιμασίας), ή δέ άπόφαση πού άκολούθησε τής καθαιρέσεως υπεγράφη μόνο άπό τούς μειοψηφήσαντες. Στήν κοινοποίησή του ο Δημήτριος άσφαλώς περιέλαβε και τίς δύο αποφάσεις (τήν συνοδική περί άπομακρύνσεως, και τήν ιδική του περί καθαιρέσεως). Δέν γνωρίζουμε όμως εάν παρουσίασε ή όχι και τήν δεύτερη σάν συνοδική άπόφαση.

Ο Ίερώνυμος γράφει, πώς ένεκα τής χειροτονίας του ο Ώριγένης «δυσαρέστησε τόν Δημήτριο, κι εκείνος έξεμάνη έναντίον του μέ τόση λύσσα, ώστε έγγραψε σ' όλη τήν οίκουμένη σιγματίζοντας τό όνομά του». Ο ίδιος δέ μάς πληροφορεϊ, ότι τήν καταδίκη τήν έδέχθησαν όλες οί εκκλησίες, εκτός άπό αυτές τής Παλαιστίνης, Άραβίας, Φοινίκης και Άχαϊας.³⁵

Φαίνεται όμως ότι στίς περισσότερες περιπτώσεις οί έπιστολές του Δημητρίου έγιναν δεκτές μέ έλλειψη ένδιαφέροντος αντιδράσεως, άφού δέν είχαν γνώση των λεπτομερειών τής ύποθέσεως. Όσες εκκλησίες ένδιεφέροντο πραγματικά, άπέρριψαν τήν καταδικαστική άπόφαση. Όσες όμως δέν έξέφρασαν αντίθετη άποψη, δέν σημαίνει ότι τήν άπεδέχθησαν, άλλ' άπλως άδιαφόρησαν γιά τό θέμα. Αυτό άποδεικνύεται άπό τό γεγονός ότι ο Ώριγένης διατήρησε τό αξίωμα του πρεσβυτέρου και σφδείς άλλος εκκλησιαστικός παράγων, άπό τότε μέχρι σήμερα, άμφισβήτησε ποτέ τήν έγκυρότητα και κανονικότητα τής χειροτονίας του.

Ο Ώριγένης, έπιστρέφοντας άπό τήν άποστολή του στήν Ελλάδα, έπανήλθε γιά λίγο στήν Άλεξάνδρεια. Όταν διαπίστωσε εκ του συνέγυς τήν κατάσταση, άφού δέν μπορούσε νά κάνει τίποτε πλέον, τακτοποίησε τίς ύποθέσεις του και αναχώρησε.

Τόν ίδιο χρόνο πού έφυγε ο Ώριγένης (232) πέθανε ο Δημήτριος και στή θέση του έξελέγη ο Ήρακλās, ο όποιος έν τώ μεταξύ είχε αναλάβει τήν διεύθυνση τής κατηχητικής σχολής. Κατά τήν διάρκεια τής έπισκοπείας του (232-247) δέν φαίνεται νά είχε καμμία συνεργασία μέ τόν Ώριγένη, γεγονός πού όδήγησε πολλούς νά ύποθέσουν ότι ύπήρχε έχθρότητα μεταξύ των δύο άνδρων, ή μάλλον του μαθητού προς τόν

διδάσκαλο, έπηρεασμένου ίσως από τά συναισθήματα τοῦ προκατόχου του Δημητρίου. Έφ' όσον όμως ύφίστατο ή απόφαση τής συνόδου, ό καθ' όλα νομιμόφρων Όριγένης θά άρνείτο νά επανέλθη, άκόμη και εάν τόν προσκαλοῦσαν. Μόνο μία νέα σύνοδος θά μπορούσε νά άκυρώσει τήν απόφαση τής προηγούμενης.

Έξ άλλου, μέ τήν όριστική του τακτοποίηση στήν Καισάρεια και τά καθήκοντά του στή νέα σχολή, ξεκίνησε μία νέα περίοδος στή ζωή του. Η Άλεξάνδρεια ήταν πλέον ένα κράμα καλών και κακών αναμνήσεων.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ 1^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Εύσεβίου, Έκκλησιαστική Ίστορία ΣΤ' 2, 8-9.
2. Γ. Μαντζαρίδου, Τό διδασκαλικόν έργον τοῦ Όριγένους, σελ. 24.
3. Εύσεβίου, Έκκλησιαστική Ίστορία ΣΤ' 2, 5-6.
4. Εύσεβίου, Έκκλησιαστική Ίστορία ΣΤ' 3, 1-3.
5. Εύσεβίου, Έκκλησιαστική Ίστορία ΣΤ' 19, 19.
6. Ίερωνύμου, De Viris Illustribus 61.
7. Έπιφανίου, Πανάριον 64, 63· PG 41, 1177.
8. Γ. Μαντζαρίδου, Τό διδασκαλικόν έργον τοῦ Όριγένους, σελ. 81.
9. Εύσεβίου, Έκκλησιαστική Ίστορία ΣΤ' 8, 1-6.
10. Εύσεβίου, Έκκλησιαστική Ίστορία ΣΤ' 23, 4.
11. Έπιφανίου, Πανάριον (ή Κατά αίρέσεων) 64, 1-2· PG 41, 1069.
12. Νεμεσίου Έμέσης, Περί φύσεως ανθρώπου, Κεφ. Λ' ΒΕΠ 38, 281.
13. Λεοντίου Βυζαντίου, Σχόλια θεολογικά Χ' PG 86 A, 1264 BC.
14. Λόγος ... κατά Όριγένους. Πρακτικά τών άγιων και Οίκουμενικών Συνόδων, τόμ. Β', σελ. 359α· PG 86 A, 973.
15. Νικηφόρου Καλλίστου, Έκκλησιαστική Ίστορία Ε' 32· PG 145, 1128.

16. Δίωνος Κασσίου 67, 2, 3.
17. Ίουστίνου, Ἀπολογία Α΄ 29· ΒΕΠ 3, 176.
18. Τῶν εἰς τό κατά Ματθαῖον ἐξηγητικῶν Ὁριγένους τόμος ιε΄· PG 13, 1253–1265· ΒΕΠ 13, 321–332. Ἀπό τό κείμενο αὐτό προέρχονται ὅλα τά κατωτέρω ἀποσπάσματα.
19. Ὁριγένους, Περὶ εὐχῆς 20, 1· ΒΕΠ 10, 265.
20. Ὁριγένους, Κατά Κέλσου 7, 48· ΒΕΠ 10, 160.
21. Ἐπιφανίου, Κατά αἱρέσεων 64, 3· PG 41, 1076.
22. Ἰωάννου Ζωναρᾶ. Χρονικόν XII 11· PG 134, 1032.
23. Νικηφόρου Καλλίστου, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία V 8· PG 145, 1081.
24. Εὐσεβίου, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία ΣΤ΄ 19, 17–18.
25. Εὐσεβίου, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία ΣΤ΄ 23, 4.
26. Ἱερωνύμου, De Viris Illustribus 54.
27. Φωτίου, Βιβλιοθήκη 118· PG 103, 396.
28. Στό ἴδιο ἔργο.
29. Νικηφόρου Καλλίστου, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία V 10· PG 145, 1089.
30. Γ. Δέρβου, Χριστιανική Γραμματολογία, τόμ. Β΄, σελ. 396 σημ.
31. Εὐσεβίου, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία ΣΤ΄ 8, 5.
32. Εὐσεβίου, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία ΣΤ΄ 23, 4.
33. Φωτίου, Βιβλιοθήκη 118· PG 103, 396.
34. Βασ. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία, Β΄ ἔκδ., σελ. 126, σημ. 4.
35. Ἱερωνύμου, De Viris Illustribus 54· Λατινική Πατρολογία Migne 23, 664–6 καί 22, 447.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΘΑΥΜΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΟΙ ΤΟΥ ΩΡΙΓΕΝΗ

1. Γενικά

Τό παρόν δεύτερο κεφάλαιο τοῦ ἔργου θά μπορούσε νά ἔχει τόν τίτλο «Ἡ ἐπίδραση τῶν ὠριγενιστικῶν ἰδεῶν». Ἀλλά ὁ τίτλος αὐτός δημιουργεῖ ὑποχρεώσεις εὐρυτέρων ἀναλύσεων, βάσει τοῦ συνολικοῦ ἔργου καθενός ἀπό τούς πατέρες καί ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, πράγμα πού θά ἀπαιτοῦσε μεγάλη ἔκταση χώρου. Γι' αὐτό ἀρκούμεστε νά ἐπισημάνουμε τούς θαυμαστές καί κατηγορούς τοῦ Ὁριγένη, παρουσιάζοντας κυρίως τήν στάση τους ἔναντι τοῦ ἰδίου καί τῶν ἔργων του, μέχρι τήν ἐποχή τῆς συγκλήσεως τῆς Ε' οἰκ. συνόδου.

Ὁ Ὁριγένης, ὁ πρῶτος συστηματικός χριστιανός θεολόγος, ἀποτέλεσε τόν καθοριστικότερο παράγοντα στήν ἐξέλιξη τῆς θεολογικῆς σκέψεως, ὄχι μόνο κατά τούς μετέπειτα αἰῶνες, ἀλλά καί μέχρι τήν ἐποχή μας, χωρίς νά ἔχουν ἐξαντληθεῖ οἱ δυνατότητες ἐξαγωγῆς ὠφελίμων συμπερασμάτων ἀπό τά ἔργα του.

Σέ μιά πρώτη γενική θεώρηση, μπορούμε νά διαχωρίσουμε τούς πατέρες, ἀνάλογα μέ τήν στάση τους, σέ τρεῖς διαφορετικές ὁμάδες. Αὐτές εἶναι:

α) Οἱ λεγόμενοι ὠριγενιστές, δηλαδή οἱ θερμοί ὑπερασπιστές τοῦ

Ὠριγένη καί θιασῶτες τῆς θεολογίας του, ἐκφραζόμενοι ἀνοικτά καί μέ θαυμασμό πάντοτε γι' αὐτόν. Οἱ σημαντικώτεροι ἦσαν: ὁ Πιέριος, ὁ Πάμφιλος, ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας, ὁ Δίδυμος ὁ τυφλός, ὁ Εὐάγριος ὁ Ποντικός, ὁ Ρουφῖνος, ὁ Ἰωάννης Ἱεροσολύμων, ὁ Συνέσιος Πτολεμαῖδος, ὁ Παλλάδιος Ἐλενοπόλεως καί ὁ ἱστορικός Σωκράτης.

β) Στό ἄλλο ἄκρο βρίσκονται οἱ ἀντιωριγενιστές, οἱ φανατικοί ἐχθροί τοῦ Ὠριγένη καί τῶν θεολογικῶν του θέσεων, οἱ ὅποιοι συνήθως ἐκφράζονται μέ λίγο ἢ πολύ ἄσχημες λέξεις ἐναντίον του. Μεταξύ αὐτῶν ἦσαν: ὁ Πέτρος Ἀλεξανδρείας, ὁ Μεθόδιος Ὀλύμπου, ὁ Εὐστάθιος Ἀντιοχείας, ὁ Παχώμιος, ὁ Διόδωρος Ταρσοῦ, ὁ Θεόδωρος Μοφουεστίας, ὁ Ἀπολινάριος Λαοδικείας, ὁ Ἐπιφάνιος Σαλαμίνας Κύπρου, ὁ Ἀναστάσιος Ρώμης, ὁ Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας, ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας καί ὁ Ἀντίπατρος Βόστρων.

γ) Στήν τρίτη ομάδα κατατάσσονται οἱ μετριοπαθεῖς πατέρες, οἱ ὅποιοι θαυμάζουν τόν Ὠριγένη γιά τήν βαθειά θεολογική σκέψη του, μελετοῦν καί χρησιμοποιοῦν ἐν ἐκτάσει τά συγγράμματά του, ἀλλά ἀποφεύγουν συστηματικά νά ἐκφράζονται ἐπαινετικά γι' αὐτόν, ἢ ἔστω καί νά τόν ἀναφέρουν ἀπλῶς. Ἐδῶ ἀνήκουν οἱ κατ' ἐξοχήν μεγάλοι πατέρες καί διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας, ὅπως ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὁ Γρηγόριος Νύσσης, ὁ Ἱερός Χρυσόστομος, ὁ Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων, ὁ Βικέντιος Λειρίνου κ.ἄ. Οὐδεῖς ἐξ αὐτῶν κατηγορήσε ποτέ τόν Ὠριγένη γιά κακοδοξίες ἢ ἀντιχριστιανική διδασκαλία, ἐνῶ ἀπεδέχθησαν σέ μεγάλο βαθμό τήν καθιερωθεῖσα ἀπό αὐτόν ἀλληγορική ἐρμηνεία τῶν Γραφῶν. Ὅλα αὐτά φανερώνουν ὅτι οὐσιαστικά συμφωνοῦσαν μέ τίς θέσεις του, ἐνῶ ἢ μή ἀναφορά τοῦ ὀνόματος του ὀφείλεται στή διάθεσή τους νά ἀποφύγουν ἀνώφελες προστιβές καί διενέξεις.

Στή συνέχεια θά ἐξετάσουμε κατά χρονολογική σειρά τούς σημαντικώτερους ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων, καθῶς καί ὅλους ὅσους ἐμπλέκονται στήν ἱστορία τοῦ Ὠριγενισμοῦ. Γιά τήν συνολική ἱστορική ἐπισκόπηση τῶν Ὠριγενιστικῶν ἐρίδων, ὑπάρχει ἡ ἀξιόλογη μελέτη τοῦ Β. Σταυρίδου.¹

2. Οἱ διάδοχοι, Διονύσιος, Θεόγνωστος, καί Πιέριος

Ἡ Ἀλεξανδρινή κατηχητική σχολή συνέχισε νά λειτουργεῖ κανονικά καί μετά τήν ἐκδίωξη τοῦ Ὠριγένη. Οἱ διευθυντές της ἦσαν κατά σειρά οἱ ἐξῆς: Ἡρακλᾶς, Διονύσιος, Θεόγνωστος, Πιέριος, Ἀχιλλᾶς, Σεραπίων,

Πέτρος Ἀλεξανδρείας, Ἄρειος, Μακάριος, Δίδυμος ὁ Τυφλός, Ρόδων. Ὁ τελευταῖος μετέφερε τὴν σχολή στὴ Σίδη τῆς Παμφυλίας, κατὰ τὶς ἀρχές τοῦ Ε΄ αἰῶνα, ὅπου μετὰ ἀπὸ λίγο διαλύθηκε.

Στὴ σχολή συνέχισαν πάντοτε νὰ διδάσκονται οἱ θεμελιώδεις ἀρχές τοῦ θεολογικοῦ συστήματος τοῦ Ὁριγένη, ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Β. Σταυρίδης: «*Ἡ Ἀλεξανδρινὴ Σχολὴ ὡς Ἰδρυμα βαδίζει ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ Πατρὸς τῆς Θεολογίας Ὁριγένους, ἀλλὰ καὶ ὡς Θεολογικὸν σύστημα, εἰς οἰανδήποτε ἱστορικὴν περίοδον καὶ ἂν ἐμφανίζεται, συνεχίζει πάλιν τὰς ἀρχάς, ἅς ἔθεσεν ὁ Ὁριγένης εἰς τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς Θεολογικῆς Ἐπιστήμης*».²

Τὸ ἀναμφισβήτητο αὐτὸ γεγονὸς ἐνέχει ἀποφασιστικὴ σημασία, διότι ἀποδεικνύει πῶς οἱ ὠριγενιστικὲς θέσεις δὲν ἦσαν ἀντίθετες πρὸς τὴν παραδεδομένη χριστιανικὴ διδασκαλία, ἀσχέτως ἐάν μερικὰ σημεῖα τῆς δὲν ἦσαν γνωστὰ στὸ εὐρὺ κοινὸ τῶν πιστῶν.

Ὁ πρῶτος διάδοχος στὴ σχολή, ὁ Ἡρακλᾶς, δὲν ἔγραψε κάποιο σύγγραμμα. Ἀσφαλῶς ὅμως ἦταν βαθειὰ ἐμποτισμένος ἀπὸ τὶς ἰδέες τοῦ διδασκάλου του. Ἡ εὐνοια τοῦ Δημητρίου πρὸς αὐτὸν δὲν ἐσήμαινε ὅτι εἶχε ἀποκηρύξει τὶς ἰδέες του, ἀφοῦ οὔτε ὁ Δημήτριος εἶχε κατηγορήσει ποτέ τὸν Ὁριγένη γιὰ δογματικὲς ἢ ἄλλες κακοδοξίες.

Ὅταν ὁ Ἡρακλᾶς ἀνῆλθε στὸν ἐπισκοπικὸ θρόνο, ἀνέλαβε τὴν διεύθυνση ὁ Διονύσιος (232), ὁ ὁποῖος ἀργότερα ἔγινε καὶ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας (248). Ἀπὸ τὰ ἔργα του σώθηκαν μόνο λίγα ἀποσπάσματα. Διακρίθηκε γιὰ τὴν δραστηριότητά του στοὺς τομεῖς κοινωνικῆς πρόνοιας καὶ γιὰ τὸν μετριοπαθῆ χαρακτῆρα του στὴν ἐπίλυση ἐκκλησιαστικῶν προβλημάτων.

Ὁ Διονύσιος εἶχε παρακολουθήσει μαθήματα τοῦ Ὁριγένη στὴν κατηχητικὴ σχολή. Στὸ σύγγραμμά του «*Περὶ ἐπαγγελιῶν*» καταπολεμεῖται ὁ χιλιασμός καὶ ὑποδεικνύεται ἡ ὀρθότητα τῆς ἀλληγορικῆς ἐρμηνείας. Κατὰ τὶς ἐριδες ἐπὶ τοῦ τριαδικοῦ δόγματος, ὑποστήριξε τὴν ἀποψη, ὅτι ἡ Τριαδικὴ Θεότης εἶναι μία κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ ἀποτελούμενη ἀπὸ τρεῖς ὑποστάσεις. Ὁ Ὁριγένης ἔλεγε ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι «*ἕτερος κατ' οὐσίαν τοῦ πατρὸς*» (*Περὶ εὐχῆς* 15, 1). Αὐτὸ τό δέχτηκε ἀρχικὰ καὶ ὁ Διονύσιος, ἀλλ' ἐξ ἀναγκάστηκε νὰ ἀποσύρει τὶς ἐκφράσεις του, κατὰ τὴν ἔριν μὲ τὸν ὁμώνυμό του ἐπίσκοπο Ρώμης.³

Σὲ ἓνα σωζόμενο ἀπόσπασμα μὲ τίτλο «*Ἐκ τῶν κατ' Ὁριγένους*», ἀπορρίπτει τὴν γνώμη τοῦ διδασκάλου του, ὅτι ὁ παράδεισος εἶναι ἓνας ὑπερκόσμιος χῶρος καὶ ὄχι κάποιο μέρος τοῦ γήινου κόσμου. Γράφει:

«Ἐάν δέ τόν παράδεισον μή τοῦ κόσμου μέρος εἶναι λέγοις μηδέ ἐν αὐτῷ γεγονέναι μηδέ σύν τοῖς ἄλλοις καί περί αὐτοῦ “κατέπαυσεν ὁ θεός” γεγράφθαι ἀλλ’ ὑπερκόσμιον χωρίον, πῶς τόν γήινον ἐκεῖ πλάσας τόν ἄνθρωπον εἰσήγαγεν;... οὐκοῦν λογιζέσθω πᾶς ὅτι οὐκ εἰς τόν οὐρανόν ἀλλ’ ὄντως καί ἐν τῇ γῆ πεφύτευται· ἔστι γάρ τόπος ἀνατολῆς καί χωρίον ἐκλογῆς».⁴

[Ἐάν λέγεις ὅτι ὁ παράδεισος δέν εἶναι μέρος τοῦ κόσμου, οὔτε ἔγινε ἐντός αὐτοῦ, οὔτε ὅτι ἔχει γραφεῖ καί γι’ αὐτόν τό «κατέπαυσεν ὁ θεός» (Γέν. 2, 2) μαζί μέ τά ἄλλα, ἀλλ’ ὅτι εἶναι ὑπερκόσμιος χῶρος, πῶς εἰσήγαγε ἐκεῖ τόν πλασθέντα γήινο ἄνθρωπο;... Συνεπῶς καταλαβαίνει ὁ καθέννας πῶς δέν βρίσκεται στόν οὐρανό, ἀλλά πραγματικά ἐφυτεύθη στή γῆ· διότι εἶναι τόπος στά ἀνατολικά μέρη καί ἐπιλεγμένη περιοχή].

Στήν περίπτωση αὐτή ἀπορρίπτει τήν ἀλληγορική ἐρμηνεία καί δέχεται κατά γράμμα τήν περιγραφή τῆς Γενέσεως. Ἐν τούτοις δέν ἐπιτίθεται μέ σφοδρότητα κατά τοῦ Ὠριγένη, ἀλλά μέ ἥπιο ὕφος, προβληματισμένο μᾶλλον, προσπαθεῖ νά δώσει ἀπαντήσεις στά ὑπερβατικά θέματα.

Ὁ Διονύσιος εἶχε πνεῦμα διαλλακτικό καί εὐγενικό, ἀλλά χωρίς δυνατότητες ὑψηλῶν θεολογικῶν ἐνατενίσεων. Εἶναι ἄμεσα ἐπηρεασμένος ἀπό τόν Ὠριγένη, τόν ὁποῖο ἀκολουθεῖ μέχρις ἑνός σημείου, ἀλλά τελικά δέν δέχεται ὅσα σημεία δέν μπορεῖ νά κατανοήσει. Πάντως οἱ φιλικές σχέσεις τους διατηρήθηκαν μέχρι τέλους. Μάλιστα κατά τήν σύλληψη τοῦ Ὠριγένη ἐπί Δεκίου, ὁ Διονύσιος τοῦ ἔγραψε μία ἀπολεσθεῖσα ἐπιστολή «Περί μαρτυρίου», ὅπου προφανῶς τόν ἐνεθάρρυνε, στήν τραγική θέση πού βρισκόταν.

Ὁ διάδοχός του Θεόγνωστος ἔγραψε ἕνα ἐξηγητικό ἔργο μέ τόν τίτλο «Ὑποτυπώσεις». Ὁ Φώτιος (Θ’ αἰῶνας) τό γνώριζε καί ἀναφέρει ὅτι ἀπετελεῖτο ἐξ ἑπτὰ βιβλίων, ὅπου ἀναπτύσσοντο δογματικῶς τά ἀκόλουθα θέματα: Περί Θεοῦ Πατρός, Περί τοῦ Υἱοῦ, Περί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, Περί τῶν Ἀγγέλων καί τῶν Δαιμόνων, Περί τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτήρος (2 βιβλία), καί Περί τῆς Δημιουργίας. Στό ἔργο αὐτό ἀκολουθοῦσε ἐν πολλοῖς τό «Περί Ἀρχῶν» σύγγραμμα τοῦ Ὠριγένη καί βεβαίως ὁ Φώτιος ἀνευρίσκει ἀρκετές ὠριγενιστικές κακοδοξίες.⁵

Ἀντίθετα ὁ μ. Ἀθανάσιος, ὄχι μόνο δέν ἐντοπίζει καμμία κακοδοξία, ἀλλά χρησιμοποιεῖ καί ἕνα ἀπόσπασμα τοῦ ἔργου στήν πολεμική του κατά τῶν Ἀρειανῶν, ἀποκαλώντας τόν Θεόγνωστο «ἄνδρα λόγιον».⁶ Σέ ἄλλη περίπτωση, σέ ἐπιστολή του γράφει:

«Παλαιοί μὲν οὖν ἄνδρες, Ὠριγένης ὁ πολυμαθής καί φιλόπονος, καί Θεόγνωστος ὁ θαυμάσιος καί σπουδαῖος, ... ἀμφότεροι γάρ περί τούτου γράφουσι...».⁷

Οἱ ἀνεπιφύλακτοι ἔπαινοι πρὸς τοὺς δύο ἄνδρες, καθὼς καὶ ἡ ἀπουσία ὅποιασδήποτε ἀρνητικῆς κριτικῆς γιὰ τὰ ἔργα τους, ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ κακοδοξίες πού ἐντόπισε στίς Ὑποτυπώσεις ὁ Φώτιος, δέν ἔθεωροῦντο τέτοιες τὴν ἐποχὴ τοῦ μ. Ἀθανασίου. Ἐπομένως, τόσο ὁ Ὁριγένης ὅσο καὶ ὁ Θεόγνωστος εἶχαν διατυπώσει ἀπόψεις σύμφωνες μὲ τὴν ἀρχικὴ χριστιανικὴ παράδοση.

Ὁ Πιέριος ὑπῆρξε διευθυντὴς τῆς σχολῆς κατὰ τὰ ἔτη 265–282. Ὁ Φώτιος διάβασε μιὰ συλλογὴ ἀπὸ 12 λόγους του καὶ βρῆκε ὠριγενιστικές κακοδοξίες, ὅπως ἡ προϋπαρξὴ τῶν ψυχῶν. Προσθέτει ὅμως, ὅτι λόγω τῆς μεγάλης φιλοπονίας του ὀνομάστηκε νέος Ὁριγένης:

«Καὶ ἐπὶ τοσοῦτον δ' αὐτόν ἐλᾶσαι λέγουσι φιλοπονίας καὶ εὐφύιας καὶ τῆς ἐν πλήθεσιν ὀμιλίας τέρψιν παρέχειν σὺν ὠφελείᾳ, ὥστε καὶ νέον ὀνομασθῆναι Ὁριγένην» ἦν γάρ τότε ἐν τοῖς ἀξιολογωτάτοις Ὁριγένει.

Ἐπέστη μαρτυρικὸ θάνατο μαζί μὲ τὸν ἀδελφὸ του Ἰσίδωρο καὶ πρὸς τιμὴ τους ἀνεγέρθησαν ναοί.⁸

Οἱ πρῶτοι διευθυντές τῆς σχολῆς, λοιπόν, ἀκολούθησαν τίς βασικὲς γραμμὲς τῆς θεολογίας τοῦ Ὁριγένη. Ὅμως, οὐδέποτε κατηγορήθηκαν ὅσο ζοῦσαν γιὰ κακοδοξίες ἢ ἀντιχριστιανικὴ ἢ αἰρετικὴ διδασκαλία. Ἀντίθετα μάλιστα, τιμήθηκαν μεγάλως ἀπὸ τοὺς συγχρόνους των, οἱ ὅποιοι τοὺς ἔβλεπαν ὡς ἐνσαρκωτές τοῦ πνεύματος τοῦ μεγάλου Ἀλεξανδρινοῦ θεολόγου. Στούς λόγους καὶ τὰ ἔργα τους ζοῦσε ὁ Ὁριγένης, πού ἀκόμη κατεῖχε τὰ σκῆπτρα τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης.

3. Πέτρος Ἀλεξανδρείας, Μεθόδιος Ὀλύμπου, Εὐστάθιος Ἀντιοχείας

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Γ' καὶ ἀρχές τοῦ Δ' αἰῶνα ἐκδηλώθηκαν οἱ πρῶτες σημαντικὲς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν θεωριῶν τοῦ Ὁριγένη. Ὁ Πέτρος Ἀλεξανδρείας (+311), ὁ Μεθόδιος Ὀλύμπου (+310/311) καὶ ὁ Εὐστάθιος Ἀντιοχείας (+337) ὑπῆρξαν οἱ κυριώτεροι ἐκ τῶν ἀντιωριγενιστῶν. Χρησιμοποιοῦν πολλὲς φορές ὑποτιμητικὲς ἐκφράσεις, διαπνεόμενοι ὑπὸ φανατισμοῦ. Ὅμως οἱ σχετικὲς συζητήσεις καὶ ἀντιπαραθέσεις δέν φαίνονται νὰ ἔχουν λάβει ἀκόμη πολεμικὸ χαρακτήρα.

Ὁ Πέτρος Ἀλεξανδρείας ὑπῆρξε διευθυντὴς τῆς κατηχητικῆς σχολῆς

καί τό ἔτος 300 ἀνήλθε στόν ἐπισκοπικό θρόνο. Ὁ Εὐσέβιος μιλάει ἐπαινετικά γιά τήν δράση του, ἀλλά δέν ἀναφέρει τίποτε γιά τίς ἰδεολογικές του πεποιθήσεις καί τήν στάση του ἀπέναντι στόν Ὁριγένη.

Ἀπό τά ἔργα του σώθηκαν λίγα ἀποσπάσματα καί μία πλήρης πραγματεία «Περί μετανοίας», ἀναφερόμενη στό πῶς πρέπει νά γίνονται ἀποδεκτοί ἀπό τήν ἐκκλησία ὅσοι ἀρνήθηκαν τήν χριστιανική πίστη μετά ἀπό βασιανιστήρια κατά τόν διωγμό, ἀνάλογα μέ τίς περιστάσεις κάτω ἀπό τίς ὁποῖες ἐπῆλθε ἡ πτώση. Ἀπαραίτητη προϋπόθεση γι' αὐτό ἦταν καί ἡ μετάνοια τοῦ πιστοῦ.

Ὁ Ἰουστινιανός παραθέτει, στήν ἐπιστολή του πρός τόν πατριάρχη Μηνᾶ, ἕνα ἀπόσπασμα τοῦ Πέτρου ἐξ ἑνός λόγου του μέ τίτλο «Περί τοῦ μηδέ προϋπάρχειν τήν ψυχὴν, μηδέ ἀμαρτήσασαν, διὰ τοῦτο εἰς σῶμα βληθῆναι».⁹ Στό κείμενο αὐτό ὁ Πέτρος ἀπορρίπτει τήν ἀποψη περί προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν, καί βεβαίως τά περί ἀμαρτήσεως αὐτῶν πρό τῆς εἰσόδου των στά ἀνθρώπινα σώματα. Εἶναι ὁ πρῶτος γνωστός συγγραφέας πού ἀντιτίθεται ἐμφανῶς σέ μία ὠριγενιστική θέση, χωρίς ὅμως νά κατονομάζει τόν Ὁριγένη, στά διασωθέντα κείμενά του τουλάχιστον. Δέν γνωρίζουμε τίς ἀπόψεις του ἐπί τῶν ἄλλων συναφῶν θεμάτων.

Ὁ Μεθόδιος, ἐπίσκοπος Ὀλύμπου τῆς Λυκίας, ἄσκησε συστηματικώτερη κριτική κατά τοῦ Ὁριγένη. Στό διαλογικό ἔργο του «Ἀγλαοφῶν ἢ περί Ἀναστάσεως», πού διασώθηκε ἀποσπασματικά, ἀπορρίπτει τίς ἐξῆς ὠριγενιστικές ἀντιλήψεις:

- α) Τήν προϋπαρξη τῶν ψυχῶν.
- β) Τό ὅτι ἀμάτησαν πρό τῆς εἰσόδου των στά ὑλικά σώματα.
- γ) Τό ὅτι δέν ὑπάρχει ἀνάσταση τῶν ὑλικῶν σωμάτων, ἀλλά τά σώματα τῶν ψυχῶν κατά τήν ἀνάσταση θά εἶναι πνευματικά.
- δ) Τό ὅτι ὁ παράδεισος δέν βρισκόταν σέ κάποια περιοχή τῆς Γῆς, ἀλλά στόν Οὐρανό.

Τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἔργου καταλαμβάνουν τά ἐπιχειρήματα περί ἀναστάσεως τῶν ὑλικῶν σωμάτων. Καταπολεμεῖ ἐπίσης τήν θεωρία περί αἰδιότητος τοῦ κόσμου, στόν διάλογο «Περί γεννητῶν», ὅπου ἀποκαλεῖ τόν Ὁριγένη *Κένταυρον* (!).

Κατά τόν Εὐσέβιο, ὁ Μεθόδιος ἀρχικά ἦταν θαυμαστής τοῦ Ὁριγένη, ἀλλά ἀργότερα ἄλλαξε ἀπόψεις, προσπαθώντας νά ἐλέγξει ὅσα ἐνόμιζε σφαλικά στό σύστημά του. Δέν κατανόησε ὅμως σωστά τά νοήματά του, οὔτε μπόρεσε νά εἰσέλθει στό βάθος τους. Γι' αὐτό οἱ συλλογισμοί του δέν ἔχουν ἰδιαίτερη βαρύτητα.

Ὁ Εὐστάθιος, ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, ἔλαβε μέρος στήν Α΄ οἰκ. σύνοδο καί εἶχε γράψει πολλά συγγράμματα. Ἀπό αὐτά διασώθηκε πλήρες ἓνα μόνο, μέ τίτλο «Κατά Ὁριγένους διαγνωστικός εἰς τό τῆς ἐγγαστριμύθου θεώρημα», ὅπου ἐπιτίθεται κατά τῆς ἐρμηνείας τοῦ 28ου κεφαλαίου τοῦ βιβλίου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Α΄ Βασιλειῶν.

Ὅταν ἡ ἐγγαστριμύθος ἐρωτᾷ τόν Σαούλ: «τίνα ἀναγάγω σοι;» (Α΄ Βασ. 28, 11), ὁ Ὁριγένης δέχεται ὅτι αὐτά ἐλέχθησαν ὑπό τοῦ ἁγίου Πνεύματος διά τοῦ στόματος τῆς γυναίκος. Ἐπίσης δέχεται ὅτι τό ἅγιο Πνεῦμα προκάλεσε τήν ἐμφάνιση τοῦ δικαίου Σαμουήλ, διότι αὐτός δέν μπορεῖ νά βρισκόταν μεταξύ τῶν κολαζομένων ὄντοτήτων.

Ἀντίθετα ὁ Εὐστάθιος πιστεύει ὅτι ἡ γυναῖκα ἐκείνη κατείχετο ὑπό δαίμονος, καί ἐφ' ὅσον οἱ δαίμονες δέν ἔχουν ἐξουσία ἐπὶ τῶν ψυχῶν καί τῶν πνευμάτων, πρόκειται ἐξ ὀλοκλήρου γιά καθαρή ἀπάτη, τήν ὁποία κατασκεύασε ὁ δαίμων. Προσθέτει δέ ὁ ἴδιος:

*«Ἄλλ' ὁ κομψός Ὁριγένης, εἰδωλολατρείας ὄργανα καί νεκρομαντείας εὐρήματα τῷ τῆς Ἐκκλησίας θέλων ἐπισκυλῆσαι χορῶ, τοῦ θεοῦ καταψεύδεται γράμματος».*¹⁰

[Ἄλλά ὁ φαιδρός Ὁριγένης, θέλοντας νά ταλαιπωρήσει τόν χορό τῆς ἐκκλησίας μέ ὄργανα εἰδωλολατρείας καί εὐρήματα νεκρομαντείας, ἐρμηνεύει ψευδῶς τά θεῖα κείμενα].

Στό ἴδιο ἔργο (§ 22) ἐπαινεῖ τόν Μεθόδιο γιά τήν διδασκαλία του περί ἀνοστάσεως τῶν σωμάτων, πού πιστεύει ὅτι ἀνατρέπει τίς λανθασμένες ἀπόψεις τοῦ Ὁριγένη. Ἡ πολεμική του ἐναντίον του δέν ἐνέχει μεγάλη ὀξύτητα, ἀλλά μερικές φορές δέν ἀποφεύγει τούς εἰρωνικούς χαρακτηρισμοῦς, ὅπως «δογματιστής», «μεγαλήγορος», «ὁ πάσας οἰόμενος εἰδέναι τάς γραφάς», «ἀνοητότερος ἀνδρῶν», ὅτι «ἐπλήρωσεν τήν οἰκουμένην ἀμέτρῳ φλυαρίᾳ» κ.ἄ.

Οἱ πρῶτοι αὐτοί κυριώτεροι ἀντιωριγενιστές φανερώνουν μιά ἀναπτυσσόμενη τάση ἀντιθέσεως πρός τόν Ἀλεξανδρινό θεολόγο, ὁ ὁποῖος μέχρι τότε κυριαρχοῦσε ἀναμφισβήτητα στά πεδία τῆς θεολογικῆς σκέψεως.

Ἡ τάση αὐτή γίνεται ἐμφανής περίπου μισό αἰῶνα μετά τόν θάνατό του, ἀλλά δέν λαμβάνει μεγάλες διαστάσεις, διότι δέν ἦταν δυνατό νά καταρριφθεῖ εὐκόλα ὁ κολοσσός Ὁριγένης. Ἐξ ἄλλου τήν ἴδια ἐποχή ἀνέλαβαν ἀρκετοί νά συγγράψουν ἀπολογίες ὑπέρ τοῦ Ὁριγένη, ὑπερασπιζόμενοι τόν ἴδιο καί τό ἔργο του ἀπό τίς συκοφαντίες καί τίς ἐπικρίσεις. Ἀπό τίς ἀπολογίες αὐτές σώθηκε μόνο τό πρῶτο βιβλίο ἐκείνης πού συνέγραψαν οἱ Πάμφιλος καί Εὐσέβιος. Παράλληλα, στά διδάγματα τοῦ

Ὡριγένη ἐντροφυοῦσαν ὅλοι οἱ μετέπειτα μεγάλοι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

4. Πάμφιλος καί Εὐσέβιος

Οἱ δύο αὐτοὶ ἄνδρες ὑπῆρξαν οἱ σημαντικώτεροι ὑπερασπιστές τοῦ Ὡριγένη, κατά τὴν περίοδο ἐκδηλώσεως τῶν πρώτων ἀντιδραστικῶν τάσεων. Ἐχουν ἀναφερθεῖ ἐπαινημένως μέχρι τώρα καί ἐδῶ θά συμπληρωθοῦν μερικά στοιχεῖα ἀπὸ τίς δραστηριότητές τους.

Ὁ Πάμφιλος (+309) μαθήτευσε στὴν Ἀλεξανδρινή σχολή καί εἶχε διδάσκαλο τὸν Πιέριο. Κατόπιν ἐγκαταστάθηκε στὴν Καισάρεια τῆς Παλαιστίνης, ὅπου χειροτονήθηκε πρεσβύτερος καί ἴδρυσε θεολογική σχολή, ἀκολουθώντας τὴν παράδοση τοῦ Ὡριγένη. Παράλληλα, ἀσχολήθηκε μέ τὸν καταρτισμὸ καί ἐμπλουτισμὸ τῆς βιβλιοθήκης τῆς Καισαρείας μέ πλεῖστα καί ἄριστα συγγράμματα τῶν πατέρων, τὰ ὅποια εἶτε ἀντέγραφε ὁ ἴδιος, εἶτε τὸ ἐπιτελεῖο του τῶν ἀντιγραφῶν, εἶτε τὰ ἀγόραζε πανταχόθεν. Πολλὰ ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Ὡριγένη θά εἶχαν ἀπολεσθεῖ, ἐάν δὲν εἶχε λάβει ἰδιαίτερη μέριμνα νὰ τὰ ἀντιγράψει ὁ ἴδιος.

Ἀσχολήθηκε ἐπίσης μέ τὴν διόρθωση τῆς μεταφράσεως τῶν Ο΄. Χρησιμοποίησε τὸ ἀρχέτυπο τῶν τετραπλῶν καί ἐξαπλῶν τοῦ Ὡριγένη, πού βρισκόταν στὴ βιβλιοθήκη τῆς Καισαρείας, καί βάσει αὐτῶν καθῶς καί ἄλλων ἀντιγράφων, ἐξεπόνησε τὴν διόρθωση τῆς Παλαιᾶς καί τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τὸ διορθωμένο αὐτὸ κείμενο ἦταν ἐν χρήσει σέ ὅλες τίς ἐκκλησίες ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια μέχρι τὴν Ἀντιόχεια, καί αὐτὸ χρησιμοποίησε ὁ Ἱερώνυμος κατά τὴν μετάφραση τῆς Ἁγίας Γραφῆς στὰ λατινικά. Τὸ αὐτόγραφο τοῦ ἔργου βρισκόταν στὴ βιβλιοθήκη τῆς Καισαρείας, καί κατεστράφη μαζί μέ τὴν καταστροφή τῆς βιβλιοθήκης κατά τὴν κατάληψη τῆς πόλεως ἀπὸ τοὺς Ἀραβες (640).

Τὸ ἔτος 307, ἐπὶ Μαξιμίνου, ὁ Πάμφιλος συνελήφθη μαζί μέ πολλοὺς ἄλλους χριστιανούς καί φυλακίστηκε, ἀφοῦ προηγουμένως βασανίστηκε φρικτὰ. Μετὰ ἀπὸ δύο ἔτη ὑπέστη τὸν δι' ἀποκεφαλισμοῦ θάνατο (309). Κατὰ τὸ διάστημα τῆς παραμονῆς του στὴ φυλακή συνέγραψε τὴν «*Ἀπολογία ὑπὲρ Ὡριγένους*», ὑπερασπιζόμενος αὐτὸν ἔναντι τῶν κατηγοριῶν τίς ὁποῖες τοῦ καταλόγιζαν ὁ Μεθόδιος καί ὁ Πέτρος. Στὴ συγγραφή τοῦ ἔργου συνεργάστηκε στενά μέ τὸν Εὐσέβιο, ὁ ὁποῖος τὸν ἐπισκεπτόταν συχνά. Μάλιστα μετὰ τὸν μαρτυρικό θάνατο τοῦ Παμφίλου, ὁ Εὐσέβιος ἔγραψε μόνος του τὸ 6^ο βιβλίο τῆς Ἀπολογίας.

Δυστυχώς ἡ ἀπώλεια αὐτοῦ τοῦ ἔργου μᾶς στέρησε ἀπό πολλές λεπτομερεῖς πληροφορίες γιά τήν ζωή καί τό ἔργο τοῦ Ὁριγένη, διότι ὁ Εὐσέβιος ἀποφεύγει νά ἐπαναλάβει τά ἴδια πράγματα στήν Ἐκκλησιαστική Ἱστορία του. Σώθηκε μόνο τό πρῶτο βιβλίο τῆς Ἀπολογίας, σέ λατινική μετάφραση τοῦ Ρουφίνου, στό ὁποῖο ἐκτίθεται ἡ διδασκαλία τοῦ Ὁριγένη ἐπί θεμάτων ὅπως: *Περί Θεολογίας, Περί τοῦ Θεοῦ Πατρός, Περί τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, Περί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, Περί ψυχῆς* κλπ.

Ὁ Εὐσέβιος γεννήθηκε περί τό 265 καί πέθανε στήν Καισάρεια τῆς Παλαιστίνης περί τό 340. Λόγω σεβασμοῦ καί εὐγνωμοσύνης πρὸς τόν διδάσκαλό του μάρτυρα Πάμφιλο, ἀποκαλοῦσε τόν ἑαυτό του «ὁ Παμφίλου».

Τό 313 ἐξελέγη ἐπίσκοπος Καισαρείας. Μετέσχε στήν Α΄ οἰκ. σύνοδο τῆς Νικαίας, κατά τήν ὁποία προσφώνησε ἐπίσημα τόν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνο. Ὁ τελευταῖος τόν ἐκτιμοῦσε ἰδιαίτερα καί τοῦ ἐμπιστευόταν τίς σπουδαιότερες ἐκκλησιαστικές ὑποθέσεις, μέ τήν ἄδεια νά χρησιμοποιοῖ ἐλεύθερα τό βασιλικό ἀρχεῖο. Τοῦ ἀνέθεσε μάλιστα τήν συγκρότηση 50 κωδίκων τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Πιθανώτατα σ' αὐτούς ἀνήκει καί ὁ περίφημος Σιναΐτικὸς κώδικας.

Ὁ Εὐσέβιος ὑπῆρξε πολυγραφώτατος. Τά ἔργα του διακρίνονται σέ Ἱστορικά, Ἑρμηνευτικά, Ἀπολογητικά, Δογματικά, Λόγους, καί Ἐπιστολές. Τό σημαντικώτερο ἐξ ὅλων εἶναι ἡ «Ἐκκλησιαστική Ἱστορία» του, ἐκ 10 βιβλίων, στήν ὁποία ἐκθέτει τήν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας ἀπό τῶν ἀρχῶν μέχρι τοῦ ἔτους 323. Παρά τά ἐλαττώματα καί τίς ἐλλείψεις του, πού ἀνακαλύπτουν οἱ νεώτεροι μελετητές, τό ἔργο αὐτό εἶναι ἐξαιρετικά πολύτιμο, διότι ὁ Εὐσέβιος χρησιμοποίησε μέγα πλῆθος πηγῶν, ἀγνωστων σήμερα. Χωρίς τίς ἔρευνές του πολύ λίγα θά ἦσαν γνωστά γιά τούς πρῶτους αἰῶνες τοῦ χριστιανικοῦ βίου. Δικαίως, λοιπόν, ἀπεκλήθη «χριστιανὸς Ἡρόδοτος».

Ἐκτός ἀπό τήν σύνταξη τῆς Ἀπολογίας, πολλές σημαντικές πληροφορίες γιά τόν Ὁριγένη ἀναγράφει στό ΣΤ' βιβλίο τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας. Ἡ συντομία ὅμως καί ἡ ἀσάφεια μερικῶν κρίσιμων ἐκφράσεών του ἔχει δημιουργήσει πολλαπλᾶ προβλήματα, τά ὁποῖα κατεβλήθη προσπάθεια νά διευκρινισθοῦν στό 1^ο κεφάλαιο.

Ὡς ἐρμηνευτής ὁ Εὐσέβιος δέν παρουσιάζει μεγάλη πρωτοτυπία, ἀλλά ἐξαρτᾶται αἰσθητᾶ ἀπό τόν Ὁριγένη, ἔχοντας καί τό θετικό πνεῦμα τοῦ ἱστορικοῦ.

5. Μέγας Ἀθανάσιος

Ὁ μ. Ἀθανάσιος γεννήθηκε τό 295 στήν Ἀλεξάνδρεια. Ἔλαβε μέρος ὡς διάκονος στήν Α΄ οἰκουμενική σύνοδο τῆς Νικαίας (325) καί αὐτός ἀνεδείχθη ὁ κυριώτερος πολέμιος τοῦ ἀρειανισμοῦ.

Τό 328 ἀναγορεύθηκε ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, σέ ἡλικία 33 ἐτῶν. Ἐκτοτε ἀρχίζουν οἱ συνεχεῖς διώξεις, συκοφαντίες καί ἀντιδράσεις ἐναντίον του. Πέντε φορές ἐξορίστηκε, καί ὑπέστη πλεῖστες ἄλλες δοκιμασίες, περιπέτειες καί ἀντιξοότητες στή ζωή του, ὑποκινούμενες ἀπό ἀντιφρονούντες πρὸς αὐτόν ἐπισκόπους. Αὐτός ὅμως οὐδέποτε ἐκάμφθη, ἔχοντας τήν ἀκράδαντη πεποίθηση ὅτι ἀγωνίζεται ὑπέρ τῆς ἀληθείας καί τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

Ἀπεβίωσε στίς 2 Μαΐου 373, κοσμήσας τόν ἀρχιεπισκοπικό θρόνο ἐπί 48 ἔτη, ἐκ τῶν ὁποίων διῆλθε στήν ἐξορία τά 16.

Αὐτός ὁ σθεναρός ὑπέρμαχος τῆς ἀληθείας, ὁ «στύλος τῆς ὀρθοδοξίας», σύμφωνα μέ τούς χαρακτηριστικούς στίχους τοῦ ἀπολυτικίου του, οὐδέποτε ἐκφράστηκε ἀρνητικά ἐναντίον τοῦ Ὁριγένη. Σέ ὀλόκληρο τό σωζόμενο συγγραφικό ἔργο του, ἀναφέρει μόνο δύο φορές τό ὄνομά του, στίς ἐξῆς περιπτώσεις:

α) Ὅταν παραθέτει ἕνα ἀπόσπασμα τοῦ Ὁριγένη, ἀπολογούμενος ὑπέρ τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου:

«Περὶ δέ τοῦ αἰδίδως συνεῖναι τόν λόγον τῷ πατρί καί μή ἐξ ἑτέρας οὐσίας ἢ ὑποστάσεως, ἀλλά τῆς τοῦ πατρὸς ἴδιον <γέννημα> αὐτόν εἶναι, ὡς εἰρήκασιν οἱ ἐν τῇ συνόδῳ, ἐξέστω πάλιν ὑμᾶς ἀκοῦσαι καί παρά τοῦ φιλοπόνου Ὁριγένους. Ἄ μέν γάρ ὡς ζητῶν καί γυμνάζων ἔγραψε, ταῦτα μή ὡς αὐτοῦ φρονούντος δεχέσθω τις, ἀλλά τῶν πρὸς ἔριν φιλονεικούντων ἐν τῷ ζητεῖν· ἃ δέ ὡς ὀρίζων ἀποφαίνεται, τοῦτο τοῦ φιλοπόνου τό φρόνημά ἐστι. Μετά γοῦν τά ὡς ἐν γυμνασίᾳ λεγόμενα πρὸς τούς αἰρετικούς εὐθύς αὐτός ἐπιφέρει τά ἴδια λέγων οὕτως· “εἰ ἔστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ἀόρατος εἰκὼν...” κ.λπ.»¹¹

[Γιά τό ὅτι ὁ λόγος συνυπάρχει αἰδίδως πρὸς τόν πατέρα καί δέν ἀποτελεῖται ἐξ ἑτέρας οὐσίας ἢ ὑποστάσεως, ἀλλά εἶναι καί αὐτός γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, ὅπως ἀπεφάνθησαν τά μέλη τῆς συνόδου, ἃς ἐπιτραπεῖ νά ἀκούσουμε πάλι ὅσα λέγει ὁ φιλόπονος Ὁριγένης. Διότι ὅσα ἔγραψε ὑπό μορφή ἀναζητήσεων καί γυμνασμάτων, αὐτά δέν πρέπει νά τά δέχεται κάποιος σάν ἀπόψεις του, ἀλλά σάν ἀπαντήσεις πρὸς τούς φιλονεικούντες κατά τήν ἀναζήτηση. Ὅσα ὅμως ἀποφαίνεται καθοριστι-

κά, αὐτά εἶναι τό “πιστεύω” του. Μετά λοιπόν ἀπό τά λεγόμενα σάν γυμνάσματα πρὸς τοὺς αἵρετικούς, ἀμέσως αὐτὸς προσθέτει τὰ ἰδικά του λέγοντας τὰ ἑξῆς: «Ἐάν ὑπάρχει εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ἀόρατη εἰκόνα... κ.λπ.».].

β) Στὴν ἐπιστολή του πρὸς Σεραπίωνα, ἀναφερόμενος σέ μερικές αἵρετικές δοξασίες περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος:

«Παλαιοὶ μὲν οὖν ἄνδρες, Ὁριγένης ὁ πολυμαθὴς καὶ φιλόπονος, καὶ Θεόγνωστος ὁ θαυμάσιος καὶ σπουδαῖος (τούτων γάρ τοῖς περὶ τούτων συνταγματοῖς ἐνέτυχον, ὅτε τὴν ἐπιστολήν ἔγραψας), ἀμφότεροι γάρ περὶ τούτου γράφουσι, ταύτην εἶναι τὴν εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα βλασφημίαν λέγοντες...».¹²

[Παλαιοὶ λοιπόν ἄνδρες, ὁ πολυμαθὴς καὶ φιλόπονος Ὁριγένης, καὶ ὁ θαυμάσιος καὶ σπουδαῖος Θεόγνωστος, (διότι αὐτῶν τὰ συγγράμματα βρῆκα, ὅταν ἔγραψες τὴν ἐπιστολήν), διότι καὶ οἱ δύο γράφουν περὶ αὐτοῦ, λέγοντες ὅτι αὕτη εἶναι βλασφημία εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα...].

Ἐκ τῶν δύο ἀνωτέρω περιστασιακῶν καὶ ἐπὶ τροχάδην ἀναφορῶν τοῦ ὀνόματος τοῦ Ὁριγένη, συμπεραίνουμε ὅτι ὁ μ. Ἀθανάσιος ὑπῆρξε θαυμαστής του, μελετητὴς τῶν ἔργων του, καὶ βεβαίως ὀπαδὸς τῆς διδασκαλίας του. Ἐάν εἶχε ἀνακαλύψει στοιχεῖα ἀντίθετα πρὸς τὴν χριστιανικὴ διδασκαλία, θὰ τὰ καταπολεμοῦσε μέ τὸν ἴδιο ζῆλο πού ἀντιτάχθηκε ἐναντίον τοῦ ἀρειανισμοῦ. Γιά νά μὴν ὑπάρξουν τέτοιες ἀντιδράσεις ἐκ μέρους του, σημαίνει πὼς κατὰ βάθος ἀποδεχόταν πλήρως τὰ λεχθέντα ἀπὸ τὸν Ὁριγένη, ἔστω καὶ ἂν ὁ ἴδιος ἀπέφυγε νά τὰ ἀναπτύξει ἐμφανῶς.

Μέσα στὰ ἔργα του ὑπάρχουν μερικά χωρία διὰ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται ἡ πίστη του στὴν προϋπαρξὴ τῶν ψυχῶν καὶ στὴν καθολικὴ συμμετοχὴ ὅλων τῶν ἀνθρώπων στό προπατορικό ἁμάρτημα. Γιά τὴν μετενσάρκωση δὲν λέγει κάτι συγκεκριμένο, ἀλλὰ καὶ οὐδαμοῦ τὴν ἀπορρίπτει στὰ ἔργα του· αὐτὸ ἀποτελεῖ βάσιμη ἔνδειξη ὅτι τὴν ἀποδεχόταν.

Σέ τρία ἀπὸ τὰ ἀμφιβαλλόμενα ἔργα τοῦ μ. Ἀθανασίου κατηγορεῖται ὁ Ὁριγένης, ὅτι δίδαξε τὸ τέλος τῆς κολάσεως καὶ τὴν συγχώρησι ὅλων τῶν ἁμαρτιῶν. Τό περίεργο εἶναι ὅτι καὶ στὰ τρία κείμενα τὰ τμήματα πού μᾶς ἐνδιαφέρουν ἐμφανίζονται ἀκριβῶς τὰ ἴδια, ὡς νά προῆλθαν ἐξ ἀντιγραφῆς κατὰ λέξη. Ἡ δὲ φράση πού περιέχει τὸ ὄνομα τοῦ Ὁριγένη εἶναι ἡ ἑξῆς:

«Καὶ εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, πὼς λοιπόν, εἶπέ μοι, πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις; Καὶ ἐάν πάλιν τοῦτο ἀληθές, διὰ τί λοιπόν ἐγκαλεῖται ὁ ἄθλιος Ὁριγένης, τέλος κηρύττων τῆς κολάσεως, ὡς συγχώρησιν πάσης ἁμαρτίας γενέσθαι καὶ τοῖς ἀνθρώποις

καί τοῖς δαίμοσι παρά Θεοῦ;».¹³

[Καί ἐάν αὐτά ἔχουν ἔτσι, πῶς λοιπόν, πές μου, θά ἀφεθεῖ κάθε ἀμαρτία καί βλασφημία στούς ἀνθρώπους; Καί ἐάν πάλι αὐτό εἶναι ἀληθές, γιατί λοιπόν κατηγορεῖται ὁ ἄθλιος Ὁριγένης, κηρύττων τό τέλος τῆς κολάσεως, ἐπειδή θά συγχωρηθεῖ παρά τοῦ Θεοῦ κάθε ἀμαρτία καί στούς ἀνθρώπους καί στούς δαίμονες;].

Ἐνας συγγραφέας οὐδέποτε ἐπαναλαμβάνει τά ἴδια πράγματα κατά λέξη, καί μάλιστα τρεῖς φορές. Ἐπομένως τά ἐν λόγῳ ἔργα εἶναι πράγματι νόθα, καί πιστεύουμε πῶς ἡ νόθευση προῆλθε ἐκ τῆς ἰδίας χειρός. Ὁ μ. Ἀθανάσιος οὐδέποτε θά ἀποκαλοῦσε τόν Ὁριγένη “ἄθλιον”, ἐφ’ ὅσον δέν κατηγορήσε ποτέ οὔτε μία πτυχή τῆς διδασκαλίας του.

6. Παχώμιος

Κατά τόν Δ’ αἰῶνα ἐμφανίστηκε στούς κόλπους τῆς ἐκκλησίας μιά ἰσχυρή κίνηση ἀπομακρύνσεως πρὸς τίς ἐρήμους καί τά σπήλαια. Τό φαινόμενο αὐτό ἐρμηνεύεται ὡς ἀντίδραση πολλῶν πιστῶν στήν ἐκκοσμίκευση τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ ὁποία ἐπακολούθησε ἀναπόφευκτα μετά τήν ἀναγνώρισή του ὡς ἐπίσημης θρησκείας. Οἱ ἀναχωρητές ἤθελαν νά διατηρήσουν τό ἰδεῶδες τῆς ὀλοκληρωτικῆς κατά τό δυνατόν ἀλλαγῆς ἀπό τά γήινα πράγματα.

Ὁ ἀσκητικός, λιτός καί αὐστηρός βίος, ἐντός ὅμως τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων, καθιερώνεται ἀπό τήν ἀποστολική ἐποχή. Τέτοιος ἀσκητής ὑπῆρξε καί ὁ Ὁριγένης. Ἀλλά ὁ μοναχισμός ἐμφανίζεται ἐντονώτατος κατά τόν Δ’ αἰῶνα, ὅταν μεγάλο πλῆθος πιστῶν, ἀνδρῶν καί γυναικῶν, ἀπηρενοῦντο τά ἐγκόσμια σπεύδοντες πρὸς ἐρημικές τοποθεσίες, ἀσκούμενοι συνεχῶς στήν ἐγκράτεια, νηστεία καί προσευχή. Ἐνας ἄλλος ἀποφασιστικός παράγων διαμορφώσεως τοῦ μοναχικοῦ βίου ἦταν οἱ διωγμοί καί ἡ σκληρότητα τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων.

Ἀρχικά οἱ ἀσκητές ζοῦσαν στήν ἔρημο κατά μόνας· ἀργότερα ὅμως διαμορφώθηκαν καί τά κοινοβιακά συστήματα. Πατήρ καί θεμελιωτής τοῦ “ἀναχωρητικοῦ βίου” ὑπῆρξε ὁ μέγας Ἀντώνιος, ἐνῶ τοῦ “κοινοβιακοῦ βίου” ὁ μοναχός Παχώμιος.

Ἡ στάση τοῦ Ἀντωνίου ἔναντι τοῦ Ὁριγένη δέν εἶναι γνωστή. Ἄν ὅμως λάβουμε ὑπ’ ὄψη τήν μεγάλη ἐκτίμηση πού ἔτρεφε πρὸς αὐτόν ὁ μ. Ἀθανάσιος καί τήν ἐπαινετικώτατη βιογραφία του, μπορούμε βάσιμα νά δεχθοῦμε ὅτι δέν ἀντετάσσετο πρὸς τόν Ἀλεξανδρινό θεολόγο.¹⁴

Ἀντίθετα ὁ Παχώμιος ὑπῆρξε λίαν ἐχθρικός ἔναντι τοῦ Ὁριγένη. Σώζονται ἄρκετοί «Βίοι» του, στοὺς ὁποίους ἐπανειλημμένως τονίζεται μέ ἔμφαση τό μῖσος του πρὸς αὐτόν, ὅπως δείχνουν τά ἀκόλουθα ἀποσπάσματα:

«Τόν Ὁριγένην δέ ὡς βλάσφημον καί ἀποστάτην σφόδρα ἐμίσει καί ἐβδελύσσετο. Ὅς πρὸ Ἀρείου καί Μελετίου ὑπὸ Ἡρακλᾶ τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου τῆς ἐκκλησίας ἐρρίφη. Οὗτος γάρ ἐν τοῖς ἰδίους συντάγμασι τά δοκοῦντα πιθανά τοῖς τῆς θείας γραφῆς ὀρθοῖς λόγοις ὥσπερ τινά δηλητήρια φάρμακα συνάψας, εἰς ἀπώλειαν τῶν ἀπλουτέρων πολλάς βίβλους συνεφόρησε... Τοῖς γοῦν ἀδελφοῖς σφόδρα ἐνετείλατο μὴ μόνον ἀναγνῶναι τά Ὁριγένους ληρήματα, ἀλλὰ γάρ μήτε ἐτέρων ἀναγιγνωσκόντων τολμᾶν ἀκούειν. Ὅθεν λέγεται βιβλίον αὐτοῦ ποτε εὐρηκέναι καί παραχρῆμα εἰς ὕδωρ ἐμβαλεῖν οὕτω φήσαντα: "Εἰ μὴ ἤδειν τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ γεγραμμένον ἐν αὐτῷ, ἄρα ἄν ἔκαυσα τάς βλασφημίας καί φλυαρίας αὐτοῦ"». ¹⁵

[Ὁ Παχώμιος μισοῦσε σφοδρά καί σιχαινόταν τόν Ὁριγένη σάν βλάσφημο καί ἀποστάτη. Αὐτός πρὶν ἀπό τόν Ἀρειο καί Μελέτιο, ἀπερρίφθη τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἡρακλᾶ. Διότι αὐτός στά συγγράμματά του συνένωσε τά νομιζόμενα πιθανά, σάν κάποια φαρμακερά δηλητήρια, μέ τούς ὀρθούς λόγους τῆς θείας γραφῆς, καί ἔφτιαξε πολλά βιβλία, σέ ἀπώλεια τῶν ἀπλοϊκῶν (ἀναγνωστῶν)... Παρώτρυνε τούς ἀδελφούς ὄχι μόνο νά μὴ διαβάσουν τίς ἀνοησίες τοῦ Ὁριγένη, ἀλλὰ νά μὴ τολμοῦν οὔτε νά ἀκούουν ὅταν ἄλλοι διαβάσουν. Λέγεται ὅτι κάποτε βρῆκε ἕνα βιβλίο του καί ἀμέσως τό ἔβαλε στό νερό, λέγοντας τά ἑξῆς: «Ἐάν δέν γνώριζα ὅτι εἶναι γραμμένο τό ὄνομα τοῦ θεοῦ σ' αὐτό, θά ἔκαιγα τίς βλασφημίες καί φλυαρίες του»].

«Τούτω γάρ καί διαφερόντως ἀπηχθάνετο, ὅτι τοῖς δοκοῦσιν ἐκκλησιαστικοῖς τε καί ὀρθοῖς τά αἰρετικά δόγματα συγκεράσας οἷόν τι δηλητήριον φαρμάκω χρηστῷ, πολλοῖς ἀπώλειαν δι' αὐτῶν προξενεῖ. Ἀμέλει καί παρῆνει τοῖς ἀδελφοῖς μηδέ ἄχρι καί ψιλῆς ἀκοῆς τῶν ὑπ' ἐκείνου τι λεγομένων προσίεσθαι». ¹⁶

[Ἀπεχθανόταν ἰδιαίτερα τόν Ὁριγένη, διότι στά ἐκκλησιαστικά καί ὀρθά δόγματα ἀνέμιξε τά αἰρετικά, ὅπως ἕνα δηλητήριο μέ ἕνα ὠφέλιμο φάρμακο, προξενώντας τήν ἀπώλεια σέ πολλούς. Καί βεβαίως παρώτρυνε τούς ἀδελφούς, νά μὴ καταδέχονται οὔτε νά ἀκούσουν κάτι ἐξ ὧσων

* Τόν Ὁριγένη κατεδίωξε ὁ ἐπίσκοπος Δημήτριος καί ὄχι ὁ Ἡρακλᾶς. Τό σημεῖο αὐτό δείχνει ὅτι οἱ συντάκτες τῶν Βίων δέν ἐνδιέφεροντο πολύ γιά τίς ἱστορικές λεπτομέρειες.

λέγονται από εκείνον]. Ἀκόμη καί δύο ἡμέρες πρό τοῦ θανάτου του, εἶπε μεταξύ ἄλλων στούς λοιπούς μοναχοῦς:

«Ὑμεῖς δέ μνημονεύοντες ὧν ἠκούσατε αἰεί παρ' ἐμοῦ παραινέσεων, νήφετε ἐν πᾶσι· καί μηδεμίᾳ ὑμῖν ἔστω κοινωνία πρός τήν Ὠριγένους ἢ Μελετίου ἢ Ἀρείου ἢ τῶν λοιπῶν χριστομάχων αἵρεσιν ἢ ἄλλων, ὧν ὑμῖν διεστείλαμην».¹⁷

[Ἐσεῖς δέ, μνημονεύοντες πάντοτε τῶν παραινέσεων πού ἀκούσατε ἀπό ἐμένα, νά εἶστε νηφάλιοι, καί νά μήν ἔχετε καμμιά ἐπαφή μέ τίς αἵρέσεις τοῦ Ὠριγένους ἢ τοῦ Μελετίου ἢ τοῦ Ἀρείου ἢ τῶν λοιπῶν χριστομάχων, τίς ὁποῖες σᾶς διεχώρισα].

Ἰδιαίτερη σημασία ἔχει ἓνα ἐπεισόδιο μέ κάποιους ἀναχωρητές πού τόν ἐπισκέφθησαν στό κελλί του. Κατά τή συζήτηση αἰσθανόταν νά βγαίνει ἀπό αὐτούς μιά ἀνεξήγητη δυσωδία. Ὅταν ἔφυγαν, ζήτησε διά τῆς προσευχῆς νά μάθει τήν αἰτία τῆς δυσσομίας. Καί συνεχίζει ὁ βιογράφος του:

«Ὁ δέ μέγας, πύθεσθαι τήν αἰτίαν τῆς ἀηδίας αὐτῶν ἐκείνης βουλόμενος, προσηύξατο τῷ Θεῷ· παραχρήμα τε ἔγνω ὅτι δόγματα ἀσεβείας ἦν τά ἐκ τῆς ψυχῆς αὐτῶν τοσαύτην προῖεμενα λύμην. Καί μή μελλήσας κατεδίωξε τούς ἄνδρας· καί καταλαβὼν λέγει αὐτοῖς: “Θέλω ὑμᾶς ἐρωτῆσαι λόγον ἓνα”. Οἱ δέ εἶπον: “Λέγε”. Ὁ δέ εἶπεν: “Τοῦ λεγομένου Ὠριγένους τά συντάγματα ὑμεῖς ἀναγινώσκετε;” Οἱ δέ ἀκούσαντες ἠρνήσαντο λέγοντες: “Οὐχί”. Ὁ δέ ἅγιος εἶπεν: “Ἰδού μαρτύρομαι ὑμῖν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ὁ ἀναγινώσκων Ὠριγένην καί δεχόμενος αὐτοῦ τά συντάγματα εἰς πυθμένα ἄδου καταντήσῃ καί ἡ κληρονομία αὐτοῦ σκότος τό ἐξώτερον. Ἐγώ δέ, ὅπερ ἐγνωρίσθη μοι παρά Κυρίου, διεμαρτυράμην ὑμῖν, καί ἀθῶός εἰμι ὑπέρ τούτου· ὑμεῖς ὄψεσθε· ἰδού ἠκούσατε τήν ἀλήθειαν. Εἰ δέ πεισθεῖητέ μοι τόν Θεόν ἀληθῶς ἀναπαῦσαι βουλόμενοι, ὅλας τάς βίβλους Ὠριγένους λαβόντες εἰς τόν ποταμόν ρίψατε”. Καί ταῦτα εἰπὼν κατέλιπεν αὐτούς».¹⁸

Ἦ ὁ δέ μέγας, θέλοντας νά μάθει τήν αἰτία τῆς ἀηδίας αὐτῶν, προσευχήθηκε στόν θεό. Ἀμέσως κατάλαβε ὅτι ὑπῆρχαν ἀσεβῆ δόγματα στήν ψυχή τους, ἐκφέροντα τέτοια βρωμιά. Καί χωρίς νά καθυστερήσει καταδίωξε τούς ἄνδρες, καί ὅταν τούς πρόφθασε, λέγει: «Θέλω νά σᾶς ρωτήσω κάτι». Ἐκεῖνοι εἶπαν: «λέγε». Αὐτός εἶπε: «Μήπως διαβάζετε τά συγγράμματα τοῦ ὀνομαζομένου Ὠριγένους;» Ἐκεῖνοι τό ἀρνήθηκαν λέγοντας «ὄχι». Ὁ δέ ἅγιος εἶπε: «Ἰδού σᾶς μαρτυρῶ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ὅτι κάθε ἄνθρωπος πού διαβάζει τόν Ὠριγένην καί δέχεται τήν διδασκαλία του, θά καταντήσῃ στόν πυθμένα τοῦ Ἄδου καί ἡ κληρονομία του θά εἶναι τό σκότος τό ἐξώτερον. Ἐγώ δέ, ὅπως μοῦ γνωρίστηκε παρά τοῦ

Κυρίου, σᾶς προειδοποίησα, καί εἶμαι ἀθῶος γι' αὐτό. Ἐσεῖς ἀποφασίστε· ἰδοῦ, ἀκούσατε τήν ἀλήθεια. Ἐάν ὅμως πεισθεῖτε σέ μένα, θέλοντας νά ἀναπαύσετε ἀληθινά τόν θεό, λάβετε ὅλα τά βιβλία τοῦ Ὁριγένη καί ρίξτε τα στό ποτάμι». Καί ἀφοῦ εἶπε αὐτά, τούς ἄφησε].

Τί συμπέρασμα βγαίνει ἀπό αὐτή τήν ἱστορία; Ἡ δοθεῖσα ὑπόδειξη διά τῆς ἐμπνεύσεως, κατόπιν τῆς προσευχῆς, ἦταν πῶς οἱ ἀναχωρητές ἐκεῖνοι εἶχαν στήν ψυχή τους κάποια «δόγματα ἀσεβείας». Ὁ ἴδιος, λόγω τῶν προσωπικῶν του πεποιθήσεων, πίστεψε πῶς αὐτά προήρχοντο ἀπό τήν μελέτη τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ὁριγένη. Οἱ ἴδιοι τό ἀρνήθηκαν καί δέν εἶχαν λόγο νά εἰποῦν ψέματα. Ἐπομένως ἡ μέν ἐμπνευση μπορεῖ νά ἦταν σωστή, ἡ δέ σχηματισθεῖσα γνώμη ἀπό τόν Παχώμιο λανθασμένη, διότι δέν ἐμβάθυνε στήν οὐσία τῆς ὑποδείξεως.

Ἐνας ἄλλος βιογράφος, ὅμως, θέλοντας προφανῶς νά προσδώσει μεγαλύτερο κύρος στήν ἐνέργεια τοῦ Παχωμίου, συμπλήρωσε αὐτό τό σημεῖο, παρουσιάζοντας ὅτι ἡ δοθεῖσα ὑπόδειξη ἐμπεριεῖχε τήν καταγγελία ἐναντίον τοῦ Ὁριγένη:

«...Ὁ δέ μέγας ὑπέρ τοῦ μαθεῖν τήν αἰτίαν τῆς δυσωδίας ἐκείνων εἰσῆλθεν εἰς τό κελλίον αὐτοῦ καί παρεκάλεσε τόν Θεόν τοῦ γνωρίσαι αὐτῷ τήν τῆς δυσωδίας αἰτίαν. Καί ἐλθών ἄγγελος Κυρίου λέγει αὐτῷ ὅτι: «Δόγματα ἀσεβείας ἦν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν Ὁριγένους, τά τήν τοσαύτην δυσωδίαν ποιοῦντα. Ἀλλά τάχιον πέμψας ὑπόστρεψον τούς ἄνδρας καί διαμάρτυραι αὐτοῖς τοῦ μηκέτι ἐνέχεσθαι τῶν τοιούτων βλαβερῶν καί ψυχοφθόρων δογμάτων, ἐπεὶ εἰς ἀπώλειαν ἔσσονται». Παράκλημα οὖν ἐξεληθών...».¹⁹

[Ὁ δέ μέγας εἰσῆλθε στό κελλί του γιά νά μάθει τήν αἰτία τῆς δυσωδίας ἐκείνων καί παρεκάλεσε τόν θεό νά τοῦ γνωρίσει τήν αἰτία τῆς δυσωδίας. Καί ἐλθών ἄγγελος Κυρίου τοῦ λέγει: «Στήν ψυχή τους ὑπάρχουν ἀσεβῆ δόγματα τοῦ Ὁριγένη, πού προκαλοῦν τήν τόση δυσωδία. Ἀλλά γρήγορα εἰδοποίησε νά ξαναγυρίσουν οἱ ἄνδρες καί προειδοποίησέ τους νά μὴν ἀποδέχονται πλέον τέτοια βλαβερὰ καί ψυχοφθόρα δόγματα, ἐπειδὴ θά ὀδηγηθοῦν στήν ἀπώλεια». Ἀμέσως λοιπόν ἐξῆλθε... κ.λπ.].

Ἡ ἐκτενέστερη μορφή τοῦ ἀνωτέρω κειμένου φανερώνει ὅτι πρόκειται γιά μεταγενέστερη διασκευή τοῦ ἐπεισοδίου, ἡ ὁποία δέν ἀνταποκρίνεται στήν πραγματικότητα.

Ὁ Παχώμιος γεννήθηκε περί τό 290, ἀπό εἰδωλολάτρες γονεῖς, καί γνώρισε τόν Χριστιανισμό ὡς νεοσύλλεκτος στόν στρατό τοῦ Κωνσταντίνου. Ὡς ἀσκητής ἄρχισε νά περιφέρεται στήν ἔρημο τῆς περιοχῆς Ταβεννίσκος, ὅπου συνέστησε τό πρῶτο μοναστήρι, ἀφοῦ ἄκουσε φωνή ἄνωθεν πού ἔλεγε: «Παράμεινον ὧδε καί ποίησον μοναστήριον· ἐλεύσονται

γάρ πολλοί πρὸς σέ γενέσθαι μοναχοί». ²⁰ Σέ λίγο ἰδρύθηκαν συνολικῶς ἑννέα ἀνδρῶα καί δύο γυναικεῖα μοναστήρια. Μεγάλη ἐνίσχυση στήν ἐξάπλωση τῶν κοινοβίων προσέφερε ὁ βαθύπλουτος μοναχός Πετρώιος, διάδοχος τοῦ Παχωμίου.

Ὁ Παχώμιος ἔγραψε κανόνες περί τῆς ρυθμίσεως τοῦ βίου τῶν μοναχῶν, κατηχήσεις καί ἐπιστολές. Εἶχε ἀναμφισβήτητα ὀργανωτικά χαρίσματα καί πνευματικά προτερήματα, ἀλλά παράλληλα διεπόταν ἀπό φανατισμό, τροφοδοτούμενον ἀπό τήν ὑπερεκτίμηση τῶν χαρισμάτων του. Διέθετε κάποιες ὑπερβατικές ἰκανότητες, τίς ὁποῖες ὁ ἴδιος μεγαλοποιῶσε, ἐπειδή δέν ἀντιλαμβάνονταν τήν οὐσία τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ συνάντηση μέ τούς ἀναχωρητές, πού τούς θεώρησε ὠριγενιστές, ἀπό καθαρή παρεξήγηση τῆς δοθείσης πνευματικῆς ὁδηγίας. Σέ ἄλλη περίπτωση, κατηγορήθηκε σέ κάποια σύνοδο πῶς διαδίδει ὅτι περιέρχεται σέ ἔκσταση, ποιεῖ σημεῖα καί τέρατα καί βλέπει ὀράματα! Παρ' ὀλίγο τότε νά προκληθεῖ αἱματοχυσία μεταξύ τοῦ κλήρου καί τῶν ὑπερασπιστῶν του μοναχῶν, καί μετά κόπου ἀπεφεύχθησαν τά χειρότερα, ἀφοῦ τελικά κηρύχθηκε ἀθῶος!²¹

Ὅλα αὐτά φανερώνουν τό βαθύτερο ποιόν τοῦ ἀνδρός. Ὁ μ. Ἀθανάσιος, ἄν καί τόν γνώριζε προσωπικά, οὐδαμοῦ τόν ἀναφέρει στά ἔργα του. Σ' αὐτό δέν εἶναι ἄσχετο τό μῖσος τοῦ Παχωμίου γιά τόν Ὁριγένη, πού ἀποδεικνύει ὅτι ὁ φανατισμός εἶχε ὁδηγήσει τό πνεῦμα του σέ ἀκραῖες καταστάσεις. Ἡ περίεργη νοοτροπία του φαίνεται καί στήν ἀπόφασή του νά καταστρέψει μέ νερό τό βιβλίον τοῦ Ὁριγένη, καί ὄχι νά τό κάψει, διότι ἡ καύση θά ἀποτελοῦσε προσβολήν τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ, πού ἦταν γραμμένο σ' αὐτό!

Ὁ Παχώμιος ἄσκησε τεράστια ἐπίδραση στή διαμόρφωση τοῦ κοινοβιακοῦ μοναχισμοῦ. Παράλληλα μέ τήν ὀργάνωσή του, συνετέλεσε ἀποφασιστικά στόν προσανατολισμό του πρὸς τό ἰδεῶδες μῖα κατ' ἐπίφασιν σταθερᾶς ἐμμονῆς σέ συγκεκριμένες ἰδέες, πού δέν εἶναι πάντοτε σωστές, ὅπως ἀποδεικνύει ὁ φανατισμός, ἡ περιορισμένη ἀντίληψη καί ἡ μισαλλοδοξία μέ τήν ὁποία περιεβάλλοντο οἱ περισσότεροι ἀναχωρητές, γιά νά προστατευθοῦν δήθεν ἀπό ἔξωθεν προερχόμενες ἐπιδράσεις καί παρεμβάσεις. Ἡ ἴδια νοοτροπία συνεχίζεται ἐν πολλοῖς μέχρι σήμερα.

Μία ἀπό αὐτές τίς ἰδέες, ἦταν καί ἡ ὑπεράσπιση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπό τίς «κακοδοξίες» τοῦ Ὁριγένη. Αὐτή ξεκίνησε ἀπό μερικούς ἀντιωριγενιστές ἐπισκόπους καί βρῆκε πρόσφορο ἔδαφος ἀναπτύξεως διά τοῦ Παχωμίου στίς τάξεις τῶν μοναχῶν. Ἔτσι δέν εἶναι περίεργο, πού στούς ἀμέσως ἐπόμενους αἰῶνες οἱ ἐντονώτερες ἀντιωριγενιστικές κινήσεις ξεκίνησαν ἀπό τούς μοναχοὺς τῆς Αἰγύπτου καί τῆς Παλαιστίνης.

7. Δίδυμος ὁ τυφλός

Τὰ ὀνόματα τῶν Διδύμου τοῦ τυφλοῦ καί Εὐαγρίου τοῦ Ποντικοῦ συνδέθηκαν μέσα στήν παράδοση, διότι κατεκρίθησαν μαζί μέ τόν Ὁριγένη κατά τήν Ε΄ οἰκ. σύνοδο, ὡς ἀποδεχόμενοι τήν προϋπαρξη τῶν ψυχῶν καί τήν ἀποκατάσταση τῶν πάντων. (Περί τοῦ δευτέρου ἐξ αὐτῶν βλ. στήν ἐνότητα 10).

Ὁ Δίδυμος (313–398) ἀποκαλεῖται τυφλός ἐπειδή τυφλώθηκε σέ ηλικία 4 ἢ 5 ἐτῶν. Εἶχε διοριστεῖ ὑπό τοῦ μ. Ἀθανασίου διδάσκαλος στήν ἐκκλησιαστική σχολή τῆς Ἀλεξανδρείας καί ἀργότερα ἀνέλαβε καί τήν διεύθυνση αὐτῆς. Ἐθεωρεῖτο αὐθεντία στήν ἐρμηνεία τῆς Ἀγίας Γραφῆς καί ἔχαιρε παντοῦ μεγάλης φήμης, ἀκόμη καί ἐκτός τῆς Αἰγύπτου. Στή σχολή ὑπολογίζεται ὅτι ἔδρασε γιά περισσότερα ἀπό 50 ἔτη.

Ἔμαθε τά στοιχεῖα τῶν γραμμάτων διά τῆς ἀφῆς, ἀπό τά σχήματα αὐτῶν χαραγμένα σέ σανίδα, τά δέ ὀνόματα, κείμενα κ.λπ. διά τῆς συνεχοῦς ἀκροάσεως καί ἀναμνήσεως ὧσων ἄκουγε. Μέ τήν ὑπομονή καί ἐπιμονή ἀναδείχθηκε ἕνας ἀπό τούς σοφώτερους θεολόγους τῆς ἐποχῆς του, μέγας πολέμιος τοῦ ἀρειανισμοῦ, φίλος τοῦ μ. Ἀθανασίου καί φανατικός ὑποστηρικτής τῶν ἀποφάσεων τῆς Νικαίας.

Ὁ Δίδυμος ἔγραψε πλεῖστα βιβλία, ὑπομνήματα καί ἄλλα, ὥστε γιά τήν παρουσιάσή τους χρειάζοταν ἰδιαίτερος κατάλογος, ὅπως λέγει ὁ Ἱερώνυμος. Σ' αὐτά ἀκολουθεῖ σταθερά τήν θεολογική γραμμή τοῦ Ὁριγένη, χωρίς νά τόν ἀναφέρει ὀνομαστικά. Θέλοντας ὅμως κάποτε νά τόν ὑπερασπιστεῖ ἀπό τούς συκοφάντες του, ἔγραψε μιᾶ ἐρμηνεία στό *Περί Ἀρχῶν* καί ἐξ αἰτίας αὐτῆς ἄρχισε ἡ καταδίωξη του ἐκ μέρους τῶν ἀντιφρονούντων, πού κατέληξε στήν καταδίκη του.

Ὁ ἱστορικός Σωκράτης ὁ Σχολαστικός (380–439) τόν ἐπαινεῖ ἀνεπιφύλακτα, λέγοντας:

«Ὑπό δέ τούς αὐτούς χρόνους καί ἕτερον ἄνδρα πιστόν ἔδειξεν ὁ θεός δι' αὐτοῦ μαρτυρηθῆναι δικαίωσας τήν πίστιν. Δίδυμος γάρ ἀνήρ θαυμαστός καί ἐλλόγιμος, κατά τόν αὐτόν ἤνθισε χρόνον, πάση διατρέψας παιδεύσει... Οὐ μὴν ἀλλά καί τά θεῖα λόγια Παλαιᾶς καί Καινῆς Διαθήκης οὕτως ἀκριβῶς ἐγνώκει, ὥστε πολλά μὲν ἐκδοῦναι βιβλία ὑπαγορευῆσαι δέ καί τά περί Τριάδος τρία βιβλία ἐρμηνεύσαι δέ καί τά περί ἀρχῶν Ὁριγένους, ὑπομνήματά τε ἐκδούς εἰς αὐτά, δι' ὧν ἐνίστησιν ὡς εἶη ἄριστα γεγραμμένα, καί μάτην ἐρεσχελοῦσιν οἱ κατηγορεῖν τόν ἄνδρα καί τά βιβλία διασύρειν σπουδάζοντες· μηδέ γάρ αὐτούς δύνασθαί φησιν ἐλεῖν τήν τοῦ ἀνδρός σύνεσιν».²²

[Κατά τούς ίδιους χρόνους ὁ θεός ἀνέδειξε καί ἄλλον πιστόν ἄνδρα, δικαίωσας τήν πίστη διά τῆς μαρτυρίας του. Ὁ Δίδυμος, ἄνδρας θαυμαστός καί σοφός, ἄνθισε κατά τόν ἴδιο χρόνο, διαπρέφας σέ κάθε ἐκπαίδευση... Ὅχι μόνον αὐτά, ἀλλά γνώριζε τόσο ἀκριβῶς καί τά θεῖα λόγια τῆς Παλαιᾶς καί Καινῆς Διαθήκης, ὥστε πολλά μέν ἐξέδωσε βιβλία, ὑπαγόρευσε δέ καί τά τρία βιβλία περί Τριάδος. Ἐρμήνευσε δέ καί τά Περί Ἀρχῶν τοῦ Ὁριγένη, ἐκδώσας ὑπομνήματα σ' αὐτά, διά τῶν ὁποίων ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι ἄριστα γραμμένα καί ματαίως μωρολογοῦν ἐκεῖνοι πού κατηγοροῦν τόν ἄνδρα καί προσπαθοῦν νά διασύρουν τά βιβλία, διότι αὐτοί, λέγει, δέν μποροῦν νά καταστρέψουν τήν σύνεση τοῦ ἀνδρός].

Ὁ Ἱερώνυμος τόν θεωροῦσε ὡς προφήτη καί «ἀποστολικόν ἄνδρα». Μετέφρασε στά λατινικά τό βιβλίον του «Περί ἁγίου Πνεύματος», καί εἶχε στενή συνεργασία μαζί του. Ἀργότερα, κατά τόν δεινό ἀγῶνα του ἐναντίον τοῦ Ρουφίνου, ἐξ αἰτίας τοῦ Ὁριγένη, ἄλλαξε γνώμη καί ἔφθασε νά τόν χαρακτηρίσει ὡς «διεστραμμένον διδάσκαλον».²³

Ἡ καταδίκη τοῦ Διδύμου κατά τήν Ε' οἰκ. σύνοδο (553), εἶχε ὡς συνέπεια τήν ἐξαφάνιση ὅλων τῶν ἔργων του. Ἀπό τίς ἀχανεῖς ἐρμηνεῖες ὁλόκληρης ἴσως τῆς Παλαιᾶς καί Καινῆς Διαθήκης, δέν ἐσώζοντο παρά μόνο ἀποσπάσματα διάσπαρτα σέ «Σειρές». Τό 1941 ἀνεκαλύφθη, στούς παπύρους τῆς Τουγα, πλησίον τοῦ Καΐρου, τό πλήρες σχεδόν κείμενο τοῦ ὑπομνήματος τοῦ Διδύμου εἰς τόν Ζαχαρίαν, καθῶς καί ἐκτενῆ τμήματα τῶν ὑπομνημάτων εἰς τήν Γένεσιν, τόν Ἰώβ, καί τούς Ψαλμούς.

Τά νέα αὐτά ἔργα ἀπέδειξαν ὅτι ἀκολουθεῖ κατά βάση τό σύστημα τοῦ Ὁριγένη, ἐπεκτεινόμενος σέ πολλά θέματα μέ τήν εὐρυμάθεια καί πνευματικότητά του. Τό βέβαιο εἶναι, πάντως, ὅτι ἀπό τούς συγχρόνους του ἔθεωρεῖτο ὡς ἀπολύτως ὀρθόδοξος, χωρίς οὐδέποτε νά κατηγορηθεῖ σάν αἰρετικός ὅσο ζοῦσε.

Ἄλλωστε ἡ παραμονή του ἐπί 50 ἔτη στήν καίρια θέση τοῦ διδασκάλου ἢ διευθυντοῦ τῆς κατηχητικῆς σχολῆς, ἀποδεικνύει ὅτι οὐδέποτε ἀμφισβητήθηκε τό ὀρθόδοξο φρόνημά του. Σημειωτέον μάλιστα ὅτι διατήρησε τή θέση του ἀκόμη καί μετά τήν ἀπομάκρυνση τοῦ προστάτου του μ. Ἀθανασίου καί τήν κατάληψη τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπό τῶν ἀρειανοφρόνων. Ἐπομένως ἡ ἀσκηθεῖσα πολεμική ἐναντίον του, δέν ὀφειλόταν σέ ἀποδεδειγμένη παρέκκλιση ἀπό τήν ὀρθή πίστη, ἀλλά στόν ἀδικαιολόγητο καί ἀνορθόδοξο φανατισμό εἰς βάρος τοῦ Ὁριγένη καί τῆς διδασκαλίας του.

Ὁ καθηγητής Κων. Μπόνης, ἀναγνωρίζοντας τό ἄδικο τῆς καταδίκης τοῦ Διδύμου, γράφει:

«Καί διερωτᾶται τις. Ἄνδρες, διακριθέντες ἐν τῷ ὑπέρ τῆς ὀρθοδο-

ξίας ἀγῶνι καί βίον ἅγιον ἐπιδείξαντες, ἔστω καί ἄν ἡστούχησαν εἰς τι ἐπικαίρως μεμπτόν, καί καταδικασθέντες, λόγω κυρίως τῆς σκοπιμότητος τῶν καιρῶν, δέν θά ἔπρεπε κάποτε ν' ἀποκατασταθῶσι; Δέν θά ἠδύνατο ἡ τήν αὐτήν ἐξουσίαν τῆς καταδίκης ἀσκοῦσα Ἐκκλησία, νά ἄρει κάποτε τήν καταδικαστικήν ἀπόφασιν τοῦ παρελθόντος, διά ν' ἀποκαταστήσει εἰς τήν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας ἄνδρας βίον ἅγιον ἄχρι τέλους ἐπιδείξαντας καί ὑπέρ τῆς Ἐκκλησίας γενικώτερον ἐργασθέντας καί ὑπέρ τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς ὀρθοδοξίας ἀγωνισθέντας καί ὑπερμαχήσαντας διά τε τοῦ λόγου καί διά τῆς γραφίδος;»²⁴

Τό μόνο κώλυμα πού βλέπει στήν ἀποκατάσταση ὁ Κ. Μπόνης, εἶναι ὅτι μόνο οἰκουμενική σύνοδος δικαιούται νά ἄρει τήν καταδίκη, ἀφοῦ αὐτή ἐπεβλήθη ἀπό οἰκουμενική σύνοδο. Ὅπως θά ἀποδείξουμε ὁμως στό 5^ο κεφάλαιο, ἡ Ε' οἰκ. σύνοδος καθεαυτή οὐδέποτε ἔλαβε ἐπίσημη ἀπόφαση καταδίκης τῶν Ὁριγένη, Διδύμου καί Εὐαργίου, διότι ἡ ἀπόφαση αὐτή ἐλήφθη ἐκτός τῆς κανονικῆς συνόδου.

Ἀξίζει δέ νά παραθέσουμε καί τήν ἀποψη ἑνός ἄλλου ἐπιφανοῦς καθηγητοῦ, τοῦ Κων. Κοντογόνου:

«...Ὁ Δίδυμος ἦτο καί ἄσπονδος ἐχθρός πάντων τῶν αἰρετικῶν, καί μάλιστα τῶν Ἀρειανῶν, τῶν ὁποίων τά σοφίσματα ἀνεσκεύαζε καί τούς λόγους ψευδεῖς καί δολίους ἐξήλεγχεν· ἀλλ' ὁμως ἐνθερμος ὑπερασπιστής ὢν τοῦ Ὁριγένους, ἐφείλκυσε καθ' ἑαυτοῦ μετά θάνατον τήν παρά τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ε' οἰκουμενικῆς συνόδου, ἐν ἔτει 553, καταδίκην τοῦ ἀναθέματος, καίτοι πάντες οἱ ἀρχαῖοι, καί αὐτός ὁ Ἱερώνυμος ὠμίλησαν πάντοτε περί αὐτοῦ ὡς περί ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως, πιστοῦ μέχρι τέλους εἰς τήν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν διαμείναντος».²⁵

Γενῶνται τώρα τό ἐρώτημα: Τί συνέβη, ὥστε ὁ θεωρούμενος ἀπό ὅλους ὡς ὀρθόδοξος μέχρι τέλους, νά καταδικαστεῖ 155 χρόνια μετά τόν θάνατό του;

Καί ποῖοι εἶχαν δίκαιο, ἐκεῖνοι πού τόν τιμοῦσαν ἐν ζωῇ ἢ ἐκεῖνοι πού τόν καταδίκασαν μετά θάνατον;

Καί γιατί οἱ «κακοδοξίες» του δέν ἐπισημάνθηκαν ἀπό τούς ἀρμόδιους, ὅταν ἔγραφε τά ἔργα του καί δίδασκε στή σχολή τῆς Ἀλεξάνδρειας;

Καί γιατί οἱ μεγάλοι Πατέρες τῆς ἰδίας ἐποχῆς δέν ἔχουν εἰπεῖ οὔτε μία λέξη ἐναντίον του;

Μόνο μία ἀπάντηση εὐσταθεῖ: Ὁλόκληρη ἡ διδασκαλία του ἦταν καθαρά ὀρθόδοξη, ὅπως καί τοῦ Ὁριγένη, καί σαφῶς ἀποδεκτὴ ἀπό τήν ἐκκλησία. Ἀλλά ἀργότερα τά παρεισφύσαντα ζιζάνια κατώρθωσαν νά

διαβρώσουν μερικές ουσιώδεις βάσεις του Χριστιανισμού και νά ανατρέψουν τίς αντίστοιχες πλευρές του οικοδομήματος τῆς διδασκαλίας του.

8. Βασίλειος ὁ μέγας καί Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός

Οἱ δύο αὐτοί πατέρες συνδέθηκαν στενά μέ τό ὄνομα τοῦ Ὁριγένη, διότι συνέταξαν ἕνα ἀπάνθισμα ἀπό τά ἔργα του, στό ὁποῖο ἔδωσαν τό ὄνομα «Φιλοκαλία». Ἡ σύνταξη τῆς Φιλοκαλίας ἔγινε περίπου τό 358–360, ὅταν εὐρίσκοντο στό ἔρημητήριο τοῦ Πόντου. Ἐκεῖ μελετοῦσαν συστηματικά καί σέ βάθος τά συγγράμματα τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ ἔρμηνευτοῦ, τά ὁποῖα ἀπετέλεσαν τήν πρώτη πνευματική–θεολογική τροφή τους. Ἐνεκα θαυμασμοῦ πρός τά ἔργα αὐτά συνέταξαν τήν Φιλοκαλία, γιά νά δώσουν καί σέ ἄλλους τήν δυνατότητα ἐντροφήσεως στά νάματα τῆς ὠριγενείου σκέψεως καί θεολογίας.

Ἡ Φιλοκαλία ὑπῆρξε τό πρῶτο συγγραφικό ἔργο τῶν δύο πατέρων, ἐν εἶδει προοιμίου τῆς μετέπειτα μεγάλης συγγραφικῆς τους δραστηριότητος. Ὅλα τά ἐπόμενα ἔργα τους φέρουν ἄμεσα ἢ ἔμμεσα τήν σφραγίδα τοῦ Ὁριγένη.

Μνεΐα τῆς Φιλοκαλίας κάνει ὁ Γρηγόριος στήν ἐπιστολή 115 πρός τόν Θεόδωρο Τυάνων, ἡ ὁποία εἶναι τό συνοδευτικό σημείωμα ἐνός ἀντιγράφου της πού τοῦ ἔστειλε:

*Ἔϊνα δέ τι καί ὑπόμνημα παρ' ἡμῶν ἔχεις, τό δ' αὐτό καί τοῦ ἀγίου Βασιλείου, πυκτίον ἀπεστάλκαμέν σοι τῆς Ὁριγένους Φιλοκαλίας ἐκλογάς ἔχον τῶν χρησίμων τοῖς φιλολόγοις. Τοῦτο καί δέξασθαι καταξίωσον καί ἀπόδειξιν ἡμῖν δοῦναι τῆς ὠφελείας καί σπουδῆ καί πνεύματι βοηθούμενος».*²⁶ [Γιά νά ἔχεις καί κάποιο ὑπόμνημα ἀπό ἐμᾶς, τό ἴδιο καί ἀπό τόν ἅγιο Βασίλειο, σοῦ στείλαμε ἕνα δέμα πού περιέχει ἐκλογές ἀπό τήν Φιλοκαλία τοῦ Ὁριγένη, χρήσιμες στούς φιλολόγους. Ἀξιώσου νά τό δεχθεῖς καί νά μᾶς δώσεις ἀπόδειξη τῆς ὠφελείας, βοηθούμενος διά τῆς μελέτης καί τοῦ πνεύματος].

Ὁ Γρηγόριος ζητεῖ ἀπό τόν Θεόδωρο νά τοῦ δώσει ἀπόδειξη τῆς ὠφελείας πού θά ἀντλοῦσε ἀπό τή μελέτη τοῦ ἔργου αὐτοῦ, βοηθούμενος ἀπό τή φώτιση τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Αὐτό ἀποδεικνύει ὅτι καί οἱ συντάκτες τῆς Φιλοκαλίας εἶχαν ὠφεληθεῖ τά μέγιστα ἀπό τά ἔργα τοῦ Ὁριγένη. Γ' αὐτό ἄλλωστε ἀποφάσισαν νά κάνουν καί ἄλλους κοινωνοῦς τῆς ἰδικῆς τους ὠφελείας.

Ἡ γενικώτερη μελέτη καί διερεύνηση τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Ὁριγένη

στή διδασκαλία τῶν δύο αὐτῶν πατέρων, ἀπαιτεῖ συστηματική συγκριτική ἔρευνα τῶν ἔργων τους, ἀφοῦ γιά εὐνόητους λόγους ἀποφεύγουν νά ἀναφέρουν τό ὄνομά του. Ὅμως δέν ἐξαρτῶνται τυφλά ἀπό αὐτόν, ἀλλά διά τῆς ἐπιβλητικῆς πνευματικῆς τους προσωπικότητος ἀκολούθησαν ἴδιες κατευθύνσεις θεολογικοῦ στοχασμοῦ. Γι' αὐτό ἀπαιτεῖται λίαν ὀξυδερκῆς διερεύνηση, ὥστε νά ἀνιχνευθοῦν οἱ ὠριγένειες καταβολές μέσα στήν πρωτότυπη ἐκφραστική σκέψη καί διδασκαλία τους.

Ὁ μ. Βασίλειος (329–379), στό σωζόμενο συγγραφικό του ἔργο ἀναφέρει μόνο μία φορά ὀνομαστικά τόν Ὁριγένη, λέγοντας ὅτι μίλησε μέν εὐσεβῶς περί τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλά οἱ ἀντιλήψεις του περί αὐτοῦ δέν ἦσαν καθ' ὅλα πολύ ὑγιεῖς:

*«Ἦδη δέ καί Ὁριγένην ἐν πολλαῖς τῶν εἰς τοὺς ψαλμούς διαλέξεων εὕρομεν, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν δόξαν ἀποδιδόντα, ἄνδρα οὐδέ πάνυ τι ὑγιεῖς περί τοῦ Πνεύματος τὰς ὑπολήψεις ἐν πᾶσιν ἔχοντα· πλὴν ἀλλὰ πολλαχοῦ καί αὐτός τῆς συνηθείας τό ἰσχυρόν δυσωπούμενος, τὰς εὐσεβεῖς φωνάς ἀφήκε περί τοῦ Πνεύματος...».*²⁷

[Ἦδη βρήκαμε καί τόν Ὁριγένη σέ πολλές ὁμιλίες του στοὺς Ψαλμούς νά ἀποδίδει τὴν δόξα καί στό ἅγιο Πνεῦμα. Ὁ ἄνδρας αὐτός δέν ἔχει καθ' ὅλα ὑγιεῖς ἀπόψεις περί τοῦ Πνεύματος, ἀλλά καί αὐτός σέ πολλά σημεῖα, ἀναγκαζόμενος ἀπὸ τὴν ἰσχύ τῆς συνηθείας, μίλησε εὐσεβῶς περί τοῦ Πνεύματος].

Παρά τόν ἐντοπισμό τῶν, κατὰ τὴν ἀποψή του, μὴ ὀρθῶν ἀντιλήψεων, ὁ μ. Βασίλειος δέν ἐκφράζεται ὑποτιμητικά γιά τόν Ὁριγένη, γεγονός ὀφειλόμενο ἀσφαλῶς στήν ἐκτίμηση πού ἔτρεφε πρὸς αὐτόν. Τά ὅποια σφάλματα θεωροῦνται ἀνθρώπινα καί δευτερευούσης σημασίας μπροστά στό τεράστιο ἐποικοδομητικό ἔργο του.

Στό ἐν λόγω κεφάλαιο δέν κάνει θεολογική κριτική, ἀλλά μιά σύντομη ἀνασκόπηση τῶν ὧσων ἔχουν εἰπεῖ διάφοροι παλαιότεροι συγγραφεῖς περί τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀναγνωρίζει τό σεβάσμιο τῶν παλαιῶν δογμάτων καί τονίζει τίς δυσκολίες κατανοήσεως αὐτῶν, ἔνεκα τῆς ἀποσιωπήσεως μερικῶν σημείων καί τῆς ἐξασθενήσεώς των διά τοῦ χρόνου. Ἐπομένως δέν εἶναι σωστό νά κρίνεται ἡ στάση τοῦ μ. Βασιλείου ἔναντι τοῦ Ὁριγένη μόνο ἀπὸ τὴν ὑποτονική αὐτῆ φράση.

Ἐξ ἄλλου, ἐάν εἶχε διαπιστώσει καί ἄλλες λανθασμένες ἀπόψεις στά ἔργα τοῦ Ὁριγένη, πέραν τῆς ἀπλῆς αὐτῆς παρατηρήσεως, πιστεύουμε ὅτι θά τίς ἀνέφερε λεπτομερῶς καί θά τίς ἀναιροῦσε μέ περισσότερες ἐξηγήσεις.

Ὁ Γρηγόριος, ἐπίσης, οὐδέποτε ἀναφέρει ὀνομαστικά τόν Ὁριγένη, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀναφερθεῖσα ἐπιστολή του.

9. Γρηγόριος ὁ Νύσσης

Ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης (335–394), ἀδελφός τοῦ μ. Βασιλείου, εἶναι ἐκεῖνος ἐκ τῶν πατέρων πού ἐκφράζει ἐντονώτερα ἀπό ὅλους τήν ὠριγένεια θεολογία, ὄχι ὅμως ἐμφανῶς καί ἀπροκάλυπτα, ἀλλά μέσα ἀπό ἔντεχνες φιλολογικές διατυπώσεις καί φραστικές εἰκόνες.

Ὁ Γρηγόριος ἀπό μικρή ἡλικία ἐπέδειξε ἰδιαίτερο ζήλο στή μελέτη τῶν Γραφῶν καί τῆς θύραθεν σοφίας, ἔχων ὡς μοναδικό διδάσκαλο τόν ἀδελφό του. Ἡ ἐπίδραση τοῦ Ὁριγένη στή διαμόρφωση τῆς προσωπικότητός του ὑπῆρξε ἀποφασιστικῆς σημασίας, ὅπως γράφει ὁ καθηγητής Ἡλίας Μουτσούλας:

*«Ἡ ὑπό τοῦ Γρηγορίου ἀναγνώρισις τοῦ Μ. Βασιλείου ὡς διδασκάλου αὐτοῦ δύναται κάλλιστα νά ἀναφέρεται ὄχι μόνον εἰς τήν παρακολούθησιν τῶν μαθημάτων τοῦ μεγάλου του ἀδελφοῦ, καθ' ὃν χρόνον οὗτος ἐδίδαξεν εἰς τήν Καισάρειαν, ἀλλά καί εἰς τήν ἀπό κοινού μετ' αὐτοῦ μελέτην κυρίως τῆς Ἀγ. Γραφῆς ἀλλά καί διαφόρων ἄλλων συγγραμμάτων μεταξύ τῶν ὁποίων ἰδιαίτεραν θέσιν ἀσφαλῶς κατέχουν τά ἔργα τοῦ Ὁριγένους. Τοῦτο βεβαιοῦται ὄχι μόνον ἐκ τῆς Φιλοκαλίας, τήν ὁποίαν ὡς γνωστόν συνέταξεν ὁ Μ. Βασίλειος μετὰ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἀλλά καί ἐκ τῆς ἰδιαίτερας θέσεως τήν ὁποίαν κατέχει ὁ Ὁριγένης εἰς τά συγγράμματα καί τήν καθόλου διδασκαλίαν τοῦ Γρηγορίου Νύσσης».*²⁸

Ἐν τούτοις ὁ Γρηγόριος μόνο δύο φορές ἀναφέρει ὀνομαστικά τόν Ὁριγένη. Ἡ πρώτη εἶναι καθαρά εὐκαιριακή, στόν πρόλογο τῆς ἐξηγήσεως εἰς τό Ἄσμα Ἀσμάτων, τό ὁποῖο εἶχε ἐξηγήσει καί ὁ Ὁριγένης. Ἐκεῖ γράφει:

*«Εἰ δέ τοῦ Ὁριγένους φιλοπόνως περί τό βιβλίον τοῦτο σπουδασαντος καί ἡμεῖς γραφῆ παραδοῦναι τόν πόνον ἡμῶν προεθυμήθημεν, ἐγκαλείτω μηδεῖς...».*²⁹

[Ἐάν δέ, ὅπως ὁ Ὁριγένης ἀσχολήθηκε φιλοπόνως μέ αὐτό τό βιβλίον, καί ἡμεῖς προθυμοποιηθήκαμε νά παραδώσουμε γραπτῶς τά ἀποτελέσματα τῆς μελέτης μας, ἄς μή μᾶς κατηγορήσει κανένας...].

Στή συνέχεια, ἄν καί χρησιμοποιεῖ ἐν ἐκτάσει τό ἔργο του, δέν τόν μνημονεύει ἄλλη φορά.

Ἡ δεύτερη φορά πού ὁ Γρηγόριος ἀναφέρει ὀνομαστικά τόν Ὁριγένη, εἶναι στόν Λόγο του «Εἰς τόν βίον Γρηγορίου τοῦ θαυματουργοῦ», γιά τόν ὁποῖο γράφει:

«...καταλιπὼν πᾶσαν τήν περί τῆς ἔξω φιλοσοφίας σπουδήν, προσφοιτᾷ μετ' ἐκείνου τῷ κατὰ τόν χρόνον ἐκείνον τῆς τῶν χριστιανῶν

φιλοσοφίας καθηγουμένω (Ωριγένης δέ οὗτος ἦν, οὐδὲ πολὺς ἐπὶ τοῖς συγγράμμασι λόγος), δεικνύς καί διὰ τούτου οὐ μόνον τό φιλομαθές καί φιλόπονον, ἀλλά καί τό κατεσταλμένον ἐν τῷ ἦθει καί μέτριον...».³⁰

[Ἐφοῦ ἐγκατέλειψε (ὁ Γρηγόριος) κάθε σπουδή τῆς ἕξω φιλοσοφίας, γίνεται φοιτητής ἐκείνου ὁ ὁποῖος κατά τήν περίοδο ἐκείνη ἦταν καθηγούμενος τῆς φιλοσοφίας τῶν χριστιανῶν (αὐτός ἦταν ὁ Ὁριγένης, γιά τά συγγράμματα τοῦ ὁποίου γίνεται πολὺς λόγος), δείχνοντας ἔτσι ὄχι μόνο φιλομάθεια καί φιλοπονία, ἀλλά καί τήν ταπεινοφροσύνη στό ἦθος καί μετριοπάθεια...].

Καθώς, δηλαδή, ἐγκωμιάζει τόν μαθητή τοῦ Ὁριγένη, τόν Γρηγόριο Νεοκαισαρείας τόν θαυματουργό (ὁ ὁποῖος ἐκφώνησε τόν Πανηγυρικό Λόγον εἰς Ὁριγένη, κατά τήν ἀποφοίτησή του), δρᾶττεται τῆς εὐκαιρίας νά εἰπεῖ δύο λέξεις καί γιά τόν μεγάλο διδάσκαλο, χαρακτηρίζοντάς τον ὡς «καθηγούμενον τῆς τῶν χριστιανῶν φιλοσοφίας» κατά τήν ἐποχή του. Πιστεύουμε ὅτι αὐτή ἡ φράση εἶναι ἀρκετή γιά νά φανερώσει τήν μεγάλη ἐκτίμηση τοῦ Γρηγορίου πρός τόν Ὁριγένη.

Εἶπαμε προηγουμένως ὅτι ὁ Γρηγόριος διαμορφώνει μέσα σέ νέα πλαίσια τήν ὠριγένεια θεολογία. Γιά νά μήν προκαλέσει ὅμως ἔντονες ἀντιδράσεις, ἐκτός ἀπό τήν ἀποφυγή ἀναφοράς τοῦ ὀνόματος τοῦ Ὁριγένη καί τίς συγκεκαλυμμένες ἐκφράσεις, παρουσιάζει τίς ἰδέες του ὡς διανοητικά γυμνάσματα καί προσωπικές πεποιθήσεις μᾶλλον, παρά ὡς δογματικές διδασκαλίες.

Αὐτά τά "ἀνοίγματα" ὅμως δημιουργήσαν μεγάλο πονοκέφαλο στούς δογματικούς, ἀπό τήν ἀρχαιότητα μέχρι σήμερα, διότι δέν μπορούσαν νά συμβιβάσουν τίς ἰδέες του μέ τά καθιερωθέντα δόγματα, κυρίως μετά τήν Ε' οἰκ. σύνοδο. Πρίν ἀπό αὐτή δέν διέτρεξε σοβαρό κίνδυνο νά κατηγορηθεῖ ὡς ὠριγενιστής, διότι ὁ ἴδιος ἦταν κορυφαία ἠγετική φυσιογνωμία τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου καί πολὺ ἀγαπητός ἀπό τοὺς πιστούς.

Τήν σημαντικώτερη γνωστή προσπάθεια ἐρμηνείας τῆς φαινομενικῆς ἀντιφάσεως (δηλ. τοῦ πῶς ἕνας μεγάλος ὀρθόδοξος πατήρ πρεσβεύει τά τοῦ Ὁριγένους), ἐπεχείρησε ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γερμανός (715–729). Ὁ Φώτιος διέσωσε τήν περίληψη ἀπολεσθέντος ἔργου του μέ τίτλο «Ἀνταποδοτικός ἢ ἀνόθευτος», ὅπου ὑποστήριζε ὅτι τά συγγράμματα τοῦ Γρηγορίου Νύσσης εἶχαν νοθευτεῖ ἀπό τοὺς ὠριγενιστές:

«Ἀνεγνώσθη βιβλίον τόν ἐν ἀγίοις Γερμανόν φέρον συγγραφέα, ὅς μετὰ τό Κυζίκου χειροτονηθῆναι Κωνσταντινουπόλεως ἐχρημάτισεν ἀρχιερέυς· ἀνταποδοτικός δέ ἢ ἀνόθευτος τήν ἐπιγραφὴν ἔχει, ὃ ἴσον ἂν εἶη περί τῆς ἀνοθεύτου τῶν βεβιωμένων ἀνθρώποις ἀνταποδόσεως. Τῆς μὲν οὖν ἐπιγραφῆς ἢ ἐπαγγελίας τοιαύτη· ἀγωνίζεται δέ ὁ λόγος

τόν ἐν ἀγίοις τῆς Νύσσης Γρηγόριον καί τὰ τούτου συγγράμματα τῆς Ὠριγενείου παρασχεῖν ἐλεύθερα λώβης. Καί γάρ οἷς τοῦ δαιμονίου φύλου καί τῶν εἰς κόλασιν ἀτελεύτητον παραπεμπομένων ἀνθρώπων ἡ λῆρος ἀποκατάστασις φίλον, οὗτοι δὴ, ἅτε τόν ἄνδρα ὑψηλόν τε τοῖς δόγμασι καί πολύν τοῖς τῶν λόγων ρεύμασιν εἰδότες, καί λαμπράν τῆς εὐσεβείας τήν ὑπόληψιν εἰς πάντας ἀνθρώπους περιηχηθεῖσαν ὀρώντες, ἐπεβάλλοντο παρενεῖραι τοῖς ἐκείνου φωτιστικοῖς καί σωτηρίοις λόγοις τὰ ζοφώδη καί ὀλέθρια τῆς Ὠριγένους ὄνειρώξεως ἀμβλωθρίδια, τῇ τοῦ ἀνδρός περιωνύμω ἀρετῇ τε καί γνώσει τήν αἰρετικήν ὑποβαλεῖν λαθραίως διανοηθέντες ἀπόνοϊαν. Διότι τοῦτο μὲν προσθήκαις νόθοις, τοῦτο δέ καί διαστροφῇ τῶν ὀρθῶν λογισμῶν βεβιασμένη, πολλά τῶν ἀμωμήτων ἐκείνου συνταγμάτων κατακιβδηλεύειν ἐπειράθησαν καθ' ὧν Γερμανός, ὁ τῆς εὐσεβείας συνήγορος, ὄξυ τῆς ἀληθείας ἐπαφεῖς τό ξίφος, καί νεκρούς τῇ πληγῇ λιπῶν τούς πολεμίους, νικηφόρον καί πρωταγωνιστήν τόν, καθ' οὗ τὰς ἐπιβουλὰς ἡ αἰρετική φάλαγξ ἐρραδιούργει καί κατεσκεύαζε, παρεστήσατο».³¹

[Ἀνέγνωσα βιβλίον πού φέρει ὡς συγγραφέα τόν ἐν ἀγίοις Γερμανόν, ὁ ὁποῖος μετὰ τῆ χειροτονία του στήν Κύζικο ἐχρημάτισε ἀρχιερεὺς Κωνσταντινουπόλεως. Ἔχει τόν τίτλο «Ἀνταποδοτικός ἢ ἀνόθευτος», πού ἰσοδυναμεῖ περὶ τῆς ἀνοθεύτου ἀνταποδόσως τῶν βεβιωμένων στοὺς ἀνθρώπους. Τέτοια εἶναι ἡ ἐπαγγελία τοῦ τίτλου, τό δέ κείμενο ἀγωνίζεται νά ἀποδείξει ὅτι ὁ ἐν ἀγίοις Γρηγόριος Νύσσης καί τὰ συγγράμματά του εἶναι ἐλεύθερα (καθαρά) ἐκ τῆς ὠριγενείου λέπρας. Διότι οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ δαιμονίου φύλου πού πιστεύουν στήν ἀνόητη ἀποκατάσταση τῶν παραπεμπομένων σέ ἀτελεύτητη κόλαση ἀνθρώπων, αὐτοὶ λοιπόν (=οἱ ὠριγενιστές), γνωρίζοντας τό δογματικό ὕψος τοῦ ἀνδρός καί τὰ μεγάλα ρεύματα τῶν λόγων του, καί βλέποντες διάσημη σέ ὅλους τούς ἀνθρώπους τήν λαμπρὴ ὑπόληψη τῆς εὐσεβείας του, ἐπεχείρησαν νά παρεμβάλουν στοὺς φωτιστικούς καί σωτήριους λόγους του τὰ σκοτεινά καί ὀλέθρια ἐξαμβλώματα τῆς ὠριγενείου ὄνειρώξεως, διανοηθέντες νά ὑποβάλουν λαθραία στήν περιώνυμη ἀρετὴ καί γνώση τοῦ ἀνδρός τήν αἰρετικὴ παράνοια. Διότι ἄλλοτε μὲν μέ νόθες προσθήκες, ἄλλοτε δέ καί μέ βεβιασμένη διαστροφή τῶν ὀρθῶν συλλογισμῶν, προσπάθησαν νά κατανοθεύσουν πολλά ἀπὸ τὰ ἀμώμητα συγγράμματά του. Ἐναντίον αὐτῶν ὁ Γερμανός, ὁ συνήγορος τῆς εὐσεβείας, κατέφερε ὄξυ τό ξίφος τῆς ἀληθείας, καί ἀφήνοντας νεκρούς τούς ἐχθρούς διὰ τοῦ κτυπήματος, ἀνέδειξε νικηφόρο καί πρωταγωνιστὴ ἐκεῖνον κατὰ τοῦ ὁποίου ραδιουργοῦσε καί κατεσκεύαζε τίς ἐπιβουλές ἡ αἰρετικὴ φάλαγγα].

Τό ἔργο αὐτό τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ δέν σώζεται, οὔτε εἶναι γνω-

στό από άλλη πηγή. Μέσα στην ανωτέρω περίληψη, όμως, αντικατοπτρίζεται η έναγώνια προσπάθεια των εκκλησιαστικών ανδρών να δικαιολογήσουν την παρουσία ωριγενιστικών δοξασιών μέσα στα έργα του Γρηγορίου. Και επειδή δεν βρισκόταν άλλη λογική εξήγηση, κατέφυγαν στην έκδοχή της νοθεύσεως των «φωτιστικών και σωτηρίων λόγων» του, από τα «ζοφώδη και ολέθρια της Ώριγένους όνειρώξεως άμβλωθρίδια», τα όποια παρενέβαλαν δήθεν στα συγγράμματά του οί ωριγενιστές!

Οί σημερινοί θεολόγοι άσφαλώς δεν δέχονται την υπόθεση της νοθεύσεως, αλλά αντιλαμβάνονται πώς τό πρόβλημα εξακολουθεϊ να υπάρχει. Ο καθηγητής Παν. Χρήστου γράφει: «Αλλ' ένώ οί δύο πρώτοι (Βασίλειος και Γρηγόριος ό Θεολόγος) έπέρασαν άζημίως, και μάλλον έπωφελώς, τό στάδιον της ώριγενείου επιδράσεως, ό Γρηγόριος Νύσσης δεν άπηλλάγη τελείως των επιδράσεων, ως επίσης και είς άλλος μαθητής αυτών, ό Ευάγριος. Ο ίδιος φυσικά απέφευγεν ένσυνειδητύως «τάς άτόπους δογματοποιΐας» του Ώριγένους, κατ' ιδίαν μαρτυρίαν, αλλά δεν ήδυνήθη ν' άνθέξη είς την πίεσιν επί τινων σημείων. Κυρίως εΐναι σημαντική ή επίδρασις της δοξασίας του Ώριγένους περί άποκαταστάσεως επί της διδασκαλίας του Γρηγορίου, ό όποϊος δέχεται αυτήν μέ κάποιαν τροποποίησιν».³²

Τήν φόρμουλα ότι δεν δεχόταν «τάς άτόπους δογματοποιΐας» του Ώριγένη, επαναλαμβάνουν και άλλοι θεολόγοι. Η έκφραση αυτή περιέχεται στό έργο του «Διάλογος περί ψυχής και άναστάσεως», τό δε πλήρες κείμενο έχει ως εξής:

«Τό δέ ζητούμενον ήν, ει μή προϋφεστήκασιν αί ψυχάί των σωμάτων, πότε και πώς γίνονται; Και τούτου χάριν ήμίν τήν μέν περί του πώς ζητήσιν ως άνέφικτον οΰσαν άπολυπραγμόνητον άφήκεν ό λόγος· περὶ δέ του πότε τάς αρχάς αί ψυχάί της ύπάρξεως έχουσιν, ως άκόλουθον όν τοίς προεξητασμένοις, ζητεΐν καταλείπεται. Εί γάρ δοθείη τό πρό του σώματος έν ιδιαζούση τινί καταστάσει τήν ψυχήν βιοτεύειν, άνάγκη πᾶσα τάς άτόπους εκείνας δογματοποιΐας ισχύν έχειν νομίσαι των διά κακίας τάς ψυχάς είσοικιζόντων τοίς σώμασιν. Αλλά μήν έφυστερίζειν των ψυχών τήν γένεσιν και νεωτέραν της των σωμάτων εΐναι συμπλάσεως, οϋδείς άν των εϋ φρονούντων ύπο νοήσειεν, φανερού πᾶσιν όντος ότι οϋδέν των άψύχων κινητικήν τε και αύξητικήν έν εαυτώ δύναμιν έχει· των δέ τή νηδύι έντρεφομένων οϋτε ή αύξησις οϋτε ή τοπική κίνησις έστιν άμφισβητήσιμός τε και άμφίβολος. Λείπεται οϋν μίαν και τήν αύτήν ψυχής τε και σώματος τήν αρχήν της συστάσεως οΐεσθαι».³³

[Τό ζητούμενο ἦταν, ἐάν δέν προϋπῆρχαν οἱ ψυχές τῶν σωμάτων, πότε καί πῶς γίνονται; Καί ἔνεκα τούτου ὁ λόγος μας ἄφησε ἀνεξέταστη τήν ἀναζήτηση περί τοῦ “πῶς”, διότι εἶναι ἀνέφικτη, περί τοῦ “πότε” ὅμως οἱ ψυχές ἔχουν τήν ἀρχή τῆς ὑπάρξεώς τους, ἀπομένει νά τό φάξουμε, σέ συνέχεια ὅσων ἐξετάσαμε προηγουμένως.

Ἐάν δεχθοῦμε ὅτι ἡ ψυχή διαβιοῖ σέ κάποια ἰδιάζουσα κατάσταση πρό τοῦ σώματος, κατ’ ἀνάγκη θά νομίζουμε ὅτι ἰσχύουν οἱ ἄτοπες ἐκεῖνες δογματοποιῖες, ἐκείνων πού δέχονται ὅτι οἱ ψυχές ἐγκαθίστανται στά σώματα ἔνεκα τῆς κακίας. Ἀλλά καί ἡ ἄποψη ὅτι ἡ γένεση τῶν ψυχῶν καθυστερεῖ καί εἶναι μεταγενέστερη τῆς διαπλάσεως τῶν σωμάτων, δέν μπορεῖ νά γίνει ἀποδεκτή ἀπό κανένα σῶφρονα ἄνθρωπο, διότι εἶναι φανερό σέ ὅλους πῶς κανένα ἄψυχο σῶμα δέν ἔχει μέσα του κινητική καί αὐξητική δύναμη· ἐκεῖνα δέ πού ἀναπτύσσονται στήν κοιλιά, δέν ἀμφισβητεῖται οὔτε ἀμφιβάλλεται ὅτι αὐξάνονται καί κινούνται. Ἀπομένει λοιπόν νά δεχθοῦμε, ὅτι ἡ ἀρχή τῆς συστάσεως καί τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος εἶναι μία καί ἡ αὐτή].

Στό ἀπόσπασμα αὐτό φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι ὁ Γρηγόριος ἀπορρίπτει τήν ἄποψη περί προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν καί κατά συνέπεια ὅλες τίς ὠριγενιστικές «κακοδοξίες». Θεωρεῖται, λοιπόν, ἀπό τούς θεολόγους ὡς κείμενο ἀποφασιστικῆς σημασίας γιά τήν ἀξιολόγηση τῶν ἀπόψεων τοῦ Γρηγορίου ἔναντι τοῦ Ὁριγένη. Δέν ἔχουν ὅμως ἔτσι τά πράγματα καί θά διευκρινίσουμε τί ἀκριβῶς συμβαίνει.

Ὅπως ἀναφέραμε, ὁ τίτλος τοῦ ἔργου εἶναι «Διάλογος περί ψυχῆς καί ἀναστάσεως». Ἄρα, δέν πρόκειται γιά μιᾶ φιλοσοφική-θεολογική πραγματεία τοῦ Γρηγορίου περί τῆς ψυχῆς καί τῆς ἀναστάσεως, ἀλλά γιά τήν καταγραφή ἑνός διαλόγου σχετικά μέ αὐτά τά θέματα.

Ὁ διάλογος διεξήχθη μεταξύ τοῦ Γρηγορίου καί τῆς ἀδελφῆς του Μακρίνας, τήν ὁποία εἶχε ἐπισκεφθεῖ ἀνήσυχος γιά τήν κατάσταση τῆς ὑγείας της. Πράγματι ἡ Μακρίνα βρισκόταν στίς τελευταῖες ὥρες τοῦ βίου της καί τήν παραμονή τοῦ θανάτου της διεξήχθη ὁ διάλογος, τόν ὁποῖο κατέγραψε εὐθύς ἀμέσως ὁ Γρηγόριος.

Σέ ὁλόκληρο τό ἔργο ἡ Μακρίνα παρίσταται ὡς διδάσκαλος τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν, ἐνῶ ὁ Γρηγόριος ἐκφράζεται πύο συγκρατημένα. Εἶναι προφανές ὅμως, ὅτι ἡ μέν πρώτη δέν γνώριζε κατά βάθος ὀρισμένα πράγματα, ὁ δέ δεύτερος δέν ἤθελε νά προχωρήσει σέ λεπτομέρειες, ἀνατρέποντας τίς ἀπόψεις τῆς ἐτοιμοθάνατης ἀδελφῆς του.

Στό συγκεκριμένο σημεῖο, λοιπόν, δέν ὁμιλεῖ ὁ Γρηγόριος, ἀλλά ἡ Μακρίνα. Ὁ Γρηγόριος καταγράφει ἀπλῶς τίς ἀπόψεις της, χωρίς νά

τίς συμμερίζεται, διότι όταν τελείωσε εκείνη καί ἔλαβε αὐτός τόν λόγο, εἶπε:

«*Εγὼ δέ ταῦτα διεξεληθούσης τῆς διδασκάλου, ἐπειδή τοῖς πολλοῖς τῶν παρακαθημένων ἐδόκει τό προσῆκον ἐσχηκέναι πέρας ὁ λόγος, φοβηθεῖς μή οὐκέτ' εἶη ὁ διαλύων ἡμῖν τά περί τῆς ἀναστάσεως παρά τῶν ἔξωθεν προφερόμενα, εἴ τι ἐκ τῆς ἀρρωστίας ἢ διδάσκαλος πάθοι, ὃ δὴ καί ἐγένετο. Οὕτω, φημί, τοῦ κυριωτάτου τῶν κατὰ τό δόγμα ζητουμένων ὁ λόγος ἤψατο...*».³⁴

[Ἐγὼ λοιπόν, όταν ἀνέπτυξε αὐτά ἡ διδάσκαλος, ἐπειδή πολλοί ἐκ τῶν παρακαθημένων νόμισαν ὅτι ὁ λόγος ἔλαβε τό προσῆκον τέλος, φοβήθηκα μήπως δέν ὑπάρξει ἐκεῖνος πού θά ἀναιρέσει τά λεγόμενα ἀπό ἔξωχριστιανικούς κύκλους περί τῆς ἀναστάσεως, ἐάν πάθει κάτι ἢ διδάσκαλος, ὅπως καί ἔγινε. Γύ αὐτό εἶπα, ὅτι ὁ λόγος (τῆς Μακρίνας) δέν ἄγγιξε τό κυριώτερο ἀπό τά ζητούμενα σύμφωνα μέ τό δόγμα...]

Ἡ λέξη «*τῶν παρακαθημένων*» σημαίνει ὅτι ἀρκετοί ἄλλοι χριστιανοί παρακολουθοῦσαν τόν διάλογο. Ὁ Γρηγόριος, λοιπόν, φοβήθηκε μήπως σχηματίσουν λανθασμένες ἢ ἀτελεῖς ἐντυπώσεις ἀπό ὅσα ἄκουσαν, ἀφοῦ δέν θά τά εἶχε ἀναιρέσει κανένας. Σημειώνει δέ ὅτι οἱ ἀπόψεις αὐτές διεδίδοντο σέ ἔξωχριστιανικούς κύκλους καί ἐπομένως δέν ἀνήκουν στήν οὐσιαστική διδασκαλία τοῦ Χριστιανισμοῦ. Γύ αὐτό ἀνέλαβε νά συμπληρώσει τά λεχθέντα ἀπό ἄλλη πλευρά, χωρίς νά θίξει τήν ὁμιλήτρια, τονίζοντας ὅμως ὅτι ὁ λόγος της δέν ἄγγιξε τό πῶ σημαντικό δογματικό σημεῖο τοῦ θέματος.

Δέν ἀποκαλύπτει ὅμως ποιό εἶναι αὐτό τό σημεῖο, ἀλλά ἐκθέτει γενικά τίς ἰδικές του ἀπόψεις περί καθολικῆς ἀναστάσεως ὄλων τῶν ψυχῶν, ἐνῶ ἡ ἀπόρριψη τῆς συνδημιουργίας τῶν ψυχῶν ταυτόχρονα μέ τά σώματα (ὅπως ὑποστήριξε ἡ Μακρίνα), συνάγεται ἀπό ἄλλα ἔργα του, ὅπως τό ἀκόλουθο ἀπόσπασμα:

«*Ἐπειδή τῶν ἐν ἡμῖν τά μέν ὡς ἀληθῶς ἐστίν ἡμέτερα, ὅσα τῆς ψυχῆς ἐστίν ἴδια, τά δέ οἰκειούμεθα ὡς ἡμέτερα, τά περί τό σῶμά τε καί τά ἔξωθεν λέγω, διά τινος ἡμαρτημένης ὑπολήψεως ἴδια νομίζοντες τά ἀλλότρια (τί γάρ κοινόν τῇ αὐτῷ τῆς ψυχῆς φύσει πρός τήν ὑλικήν παχυμέρειαν;), τούτου χάριν ὃ γε παροιμιώδης συμβουλεύει λόγος...*».³⁵

[Ἐπειδή ἀπό ὅσα εἶναι μέσα μας ἄλλα εἶναι ἀληθινά ἰδικά μας, ὅσα ἀνήκουν στήν ψυχή, ἄλλα δέ τά οἰκειοποιούμεθα σάν ἰδικά μας, ἐννοῶ ὅσα ἀνήκουν στό σῶμα καί στό ἔξωτερικό περιβάλλον, νομίζοντας ἰδικά μας τά ξένα λόγω κάποιας λανθασμένης ἀντιλήψεως, (διότι τί κοινό

υπάρχει στην ἄλλη φύση τῆς ψυχῆς μέ τήν ὑλική παχυμέρεια;), χάριν τούτου ὁ παροιμιώδης λόγος συμβουλεύει...].

Ἡ ψυχή, λοιπόν, εἶναι αὐθύπαρκτη καί ἡ αἰθέρια φύση της δέν ἔχει τίποτε τό κοινό μέ τήν παχυλή ὕλη. Ἄρα, προϋπάρχει ὡς ὄντοτης καί ἀπλῶς οἰκαιοποιεῖται τό σῶμα, γιά νά μπορεῖ νά παραμένει μέσα στόν ὑλικό κόσμο.

Περισσότερα ἐπί αὐτοῦ τοῦ θέματος παρατίθενται στό ἐπόμενο κεφάλαιο. Ἐπομένως, ἡ ἄποψη ὅτι ὁ Γρηγόριος ἀπέριπτε δῆθεν «τάς ἀτόπους δογματοποιΐας» τοῦ Ὁριγένη δέν εὐσταθεῖ. Σέ κανένα σημεῖο τῶν ἔργων του δέν ἀντιτίθεται σέ κάποια συγκεκριμένη διδασκαλία τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ θεολόγου. Τό λάθος του ὅμως (ἂν μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ λάθος), δέν εἶναι ὅτι «δέν ἀπηλλάγει τελείως τῶν ὠριγενείων ἐπιδράσεων», ὅπως γράφει ὁ Παν. Χρήστου, ἀλλ' ὅτι δέν ἀπέφυγε νά ἀναπτύξει κάπως πύ ἀνοιχτά καί ἐλεύθερα τά πορίσματα τῆς ὠριγενείου θεολογικῆς σκέψεως, ὅπως ἔκαναν οἱ ἄλλοι μεγάλοι πατέρες.

Ὁ Γρηγόριος, ὡς ἀκραιφνῆς ὠριγενιστής, συνεχίζει τίς κατευθυντήριες γραμμές τῆς μυστικῆς χριστιανικῆς παραδόσεως, πού ξεκίνησαν ἀπό τόν Διονύσιο Ἀρεοπαγίτη καί φθάνουν μέχρι τόν Γρηγόριο Παλαμᾶ.

10. Εὐάγριος ὁ Ποντικός

Ὁ Εὐάγριος γεννήθηκε στά Ἰβηρα τοῦ Πόντου περί τό 345. Χειροθετήθηκε ἀναγνώστης ὑπό τοῦ μ. Βασιλείου στήν Καισάρεια. Ἀργότερα ἀκολούθησε τόν ἀσκητικό βίον καί σχετίσθηκε στενά μέ τούς ἐπιφανέστερους μοναχοὺς τῆς ἐποχῆς του, ὅπως ὁ Μακάριος ὁ Ἀλεξανδρέας, ὁ Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος, καί οἱ περίφημοι Μακροί Ἀδελφοί, οἱ διωχθέντες ἀργότερα γιά τίς ὠριγενιστικές ἀντιλήψεις τους. Ὁ Σωκράτης μνημονεύει τά πολυάριθμα θαύματά του (IV 23). Ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος τοῦ προσέφερε μιά ἐπισκοπική ἔδρα, τήν ὁποία ἀρνήθηκε. Ἀπεβίωσε τό 399.

Ὁ πρῶτος διδάσκαλος τοῦ Εὐαγρίου ἦταν ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός. Μελέτησε ὅλα τά ἔργα τῶν μεγάλων πατέρων τοῦ Χριστιανισμοῦ (Ὁριγένους, μ. Ἀθανασίου, μ. Βασιλείου κ.λπ.) καθώς καί τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων. Γνώρισε δέ προσωπικά τόν Δίδυμο τόν τυφλό καί ἔγινε ἕνας ἐκ τῶν πλέον πιστῶν ὀπαδῶν του.

Ἡ μόρφωση καί ἡ ἀρετή τοῦ Εὐαγρίου, ἡ διδακτική του ἰκανότητα

καί ἡ πλουσιώτατη συγγραφική του δραστηριότητα, συνετέλεσαν ὥστε τὸ ὄνομά του νά γίνει γνωστό καί σεβαστό σέ εὐρεῖς κύκλους πιστῶν. Εἶχε πολλούς θαυμαστές, ἀλλά καί πολλούς κατηγορούς, κυρίως μετά τήν ἐμπλοκή τοῦ ὀνόματός του στίς ὠριγενιστικές ἐριδες.

Τήν ἐποχή ἐκείνη οἱ μοναχοί τῆς Αἰγύπτου καί τῆς Παλαιστίνης, εἶχαν διαιρεθεῖ σέ δύο ἀντιμαχόμενες τάξεις, τούς ὠριγενιστές καί τούς ἀνθρωπομορφίτες. Τό ζήτημα ἦταν, ἐάν ὁ θεός ἔχει μορφή ἀνθρώπου ἢ ὄχι (βλ. στήν ἐπόμενη ἐνότητα). Ὁ Εὐάγριος ἀμέσως συμμερίστηκε τίς ἀπόψεις τῶν ὠριγενιστῶν καί τίς ὑποστήριξε διά λόγων καί διά τῶν συγγραμμάτων του. Οἱ ἀνθρωπομορφίτες ἀντιστάθηκαν ἐναντίον του, χωρίς ὅμως ἡ διαμάχη νά λάβει χαρακτῆρα συγκρούσεως.

Ἐν προκειμένῳ ὁ Ἱ. Μωϋσέσκου γράφει:

«Ἐκ τούτων δύναται τις νά συμπεράνη ὅτι ζῶντος ἤδη τοῦ Εὐαγρίου ἤρξατο ἀντίδρασις τις ἐκ μέρους τῶν συνασκητῶν του νά γεννᾶται ἐναντίον τῆς προφορικῆς αὐτοῦ διδασκαλίας. Δέον ὅμως νά θεωρηθῇ αὕτη ὡς ἀπήχησις μᾶλλον τῶν κατὰ τήν ἐποχήν ἐκείνην ἀτελευτήτων συζητήσεων μεταξύ τῶν ὠριγενιστῶν καί τῶν ἀνθρωπομορφιτῶν μοναχῶν, ἢ ὡς ἐπίσημος ἀντίδρασις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν κατὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγρίου. Ἐξ ὧν γνωρίζομεν σήμερον δυνάμεθα μετά βεβαιότητος νά εἴπωμεν ὅτι οὐδεμίαν κρίσιν ἐξέφρασεν ἡ Ἐκκλησία ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγρίου πρό τοῦ θανάτου αὐτοῦ».³⁶

Ἡ ἱστορία, λοιπόν, ἐπαναλαμβάνεται καί γιά τό τρίτο πρόσωπο τῆς πολυθρύλητης «αἰρετικῆς» τριάδος. Ὅπως ὁ Ὄριγένης καί ὁ Δίδυμος ὁ τυφλός, ἔτσι καί ὁ Εὐάγριος ὑπῆρξε ἄνδρας πολυμαθέστατος, πολυγرافώτατος, διακρινόμενος γιά τήν ἀρετή του καί ἐκτιμώμενος ἀπό ὅλους. Ἐξέφραζε ἀνοικτά τίς ὠριγενιστικές του ἀπόψεις, ἐφ' ὅσον ἦταν βαθειά ἐπηρεασμένος ἀπ' εὐθείας ἀπό τόν Ὄριγένη, χωρίς ποτέ νά κατηγορηθεῖ ὅσο ζοῦσε γιά τυχόν αἰρετικές διδασκαλίες.

Οἱ ὅποιες ἀντιδράσεις ἐκ μέρους τρίτων, κυρίως τῶν ἀνθρωπομορφιτῶν μοναχῶν, δέν υἱοθετήθηκαν ἐπίσημα ἀπό τήν ἐκκλησία, ἐντός τῆς ὁποίας ὁ ἴδιος ἦταν ἀποδεκτός ὡς ὑπέροχος ἀσκητής, διδάσκαλος τοῦ ἀσκητισμοῦ, καί πρωτοπόρος τῆς μυστικῆς θεολογίας στήν Ἀνατολή.

Ὁ πρῶτος πού καταφέρθηκε ἐναντίον τοῦ Εὐαγρίου εἶναι ὁ λατῖνος ἐκκλησιαστικός συγγραφέας Ἱερώνυμος. Αὐτός ἀρχικά θαύμαζε τόν Ὄριγένη, ἀλλά ἀργότερα ἐγινε φανατικός ἀντιωριγενιστής, κυρίως δέ στή διαμάχη του κατὰ τοῦ Ρουφίνου (βλ. στήν ἐνότητα 12).

Ὁ Ἱερώνυμος, ὀρμώμενος ἀπό τήν πεποίθησι ὅτι «πάσης αἵρέσεως

πατήρ ὁ Ὠριγένης», θεωροῦσε τόν ἴδιο καθὼς καί τούς μαθητές του Ρουφίνο, Εὐάγριο καί Ἰοβιανό, ὡς προδρόμους τοῦ Πελαγίου.*

Σημειωτέον ὅτι οὐδείς ἄλλος συγγραφέας ἀνέμειξε τό ὄνομα τοῦ Εὐαγρίου στήν ὑπόθεση τοῦ Πελαγιανισμοῦ. Καί ναί μέν ἡ κατηγορία κατέπεσε στό κενό, ὅμως ὁ Ἱερώνυμος κατώρθωσε νά ὑποβάλλει στούς συγχρόνους του τήν ἰδέα ὅτι ὁ Εὐάγριος ὡς ὠριγενιστής ἦταν ἕνας ἐπικίνδυνος αἰρετικός! Ἔκτοτε τό ὄνομά του ἀναφέρεται σχεδόν πάντοτε μαζί μέ τά ὀνόματα τοῦ Ὠριγένη καί τοῦ Διδύμου τοῦ τυφλοῦ, καί μαζί φέρονται ὡς καταδικασθέντες ἀπό τήν Ε΄ οἰκ. σύνοδο.

Ἡ ἀντίδραση τοῦ Ἱερωνύμου δέν ἐμπόδισε τήν εὐρεῖα διάδοση τῶν ἰδεῶν του, τόσο στήν Ἀνατολή ὅσο καί στή Δύση, ὅπου κύριος εἰσηγητής τῆς διδασκαλίας του ὑπῆρξε ὁ μαθητής του Ἰωάννης Κασσιανός (360–453). Ὁ Διάδοχος, ἐπίσκοπος Φωτικῆς (Ε΄ αἰῶνας), στά *«Κεφάλαια γνωστικά ἑκατόν»* παραλαμβάνει πιστά ὁλόκληρη σχεδόν τήν διδασκαλία τοῦ Εὐαγρίου σχετικά μέ τά πάθη, τίς ἀρετές, τήν προσευχή, τίς πνευματικές αἰσθήσεις κ.λπ.

Ὁ Εὐάγριος διέκρινε σαφῶς τά «πρακτικά» ἀπό τά «γνωστικά». Ἡ πρακτική ἀφοροῦσε τόν ἀγῶνα κατά τῶν παθῶν, πέραν τοῦ ὁποίου ἀρχίζει ἡ ὁδός τῆς γνώσεως, ἡ ὁποία κορυφοῦται στή θεωρία τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Μετά τήν Ε΄ οἰκ. σύνοδο τό ὄνομα τοῦ Εὐαγρίου ἔπαυσε νά μνημονεύεται καί τά περισσότερα ἐκ τῶν συγγραμμάτων του ἐξαφανίστηκαν. Ἐν τούτοις ἡ παράδοσή του ἐπέζησε καί ἡ ἐπίδρασή του κατά τήν μεταγενέστερη ἀνάπτυξη τῆς ἀσκητικῆς καί πνευματικῆς διδασκαλίας ὑπῆρξε ἀποφασιστικῆς σημασίας. Σπουδαιότατος ἀποδέκτης τῶν ἰδεῶν του τυγχάνει ὁ **Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής** (580–662), ὁ θεμελιωτής τοῦ βυζαντινοῦ μυστικισμοῦ.

Μεγάλη ἀπήχηση εἶχε ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐαγρίου καί στή Συρία, ὅπου ἐπεκράτησε ὅταν ἔγιναν γνωστά τά ἔργα του, ἀρκετά τῶν ὁποίων σώζονται σέ συριακές μεταφράσεις. Ἐκεῖ δέν εἶχε συνέπειες ἡ καταδικαστική ἀπόφαση.

Ὁ Εὐάγριος παραθέτει συχνά κατά λέξη χωρία ἀπό τόν Ὠριγένη,

---

* Ὁ ἐκ Βρετανίας μοναχός Πελάγιος (Ε΄ αἰῶνας) ἀπέρριπτε τό προπατορικό ἁμάρτημα, τό ὅποιο περιόριζε μόνο στούς πρωτοπλάστους, δεχόμενος ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται κυρίως ἀπό τήν βούλησή του καί τίς ἴδιες δυνάμεις του. Ἡ θεία χάρις διευκολύνει μόνο τήν σωτηρία, ἔχοντας βοηθητική σημασία, κυρίως διά τῆς διδασκαλίας καί τοῦ παραδείγματος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ πελαγιανισμός καταδικάστηκε ἀπό διάφορες συνόδους τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας.

χωρίς νά αναφέρει ούτε μία φορά τό ὄνομά του. Διαμορφώνει ὅμως μέ ἰδιαίτερο τρόπο τήν διδασκαλία του, διά τῆς χρήσεως πολλῶν φιλοσοφικῶν ὄρων, ἀντλούμενων ὄχι μόνο ἀπό τήν χριστιανική παράδοση ἀλλά καί ἀπό τήν ἑλληνική φιλοσοφία.

Μετά τόν θάνατό του διατυπώθηκαν οἱ πύο ἀντίθετες γνώμες περί τοῦ Εὐαγγρίου. Ἄλλοι τόν τοποθετοῦσαν μεταξύ τῶν ἐπικίνδυνων αἰρετικῶν, ἐνῶ ἄλλοι τόν κατέτασσαν μεταξύ τῶν ἀγίων τῆς ἐκκλησίας.

Παρά τήν ἀναμφισβήτητη ὠριγένεια ἀρχή τῆς διδασκαλίας του, σήμερα δέν εἶναι δυνατόν νά κατανοηθεῖ πλήρως, διότι τά φιλοσοφικά καί δογματικῆς ὑφῆς ἔργα του, ὅπως τά «Κεφάλαια Γνωστικά Ἐξακόσια» καί ὁ «Γνωστικός», σώζονται μόνο σέ μεταφράσεις, στίς ὁποῖες δέν ἔχει ἐπιτευχθεῖ πάντοτε ἀκριβῆς ἀπόδοση τῶν ἐκφράσεων καί ἀποχρώσεων τῶν ἐνοιῶν, ἐνῶ σέ ἄλλες περιπτώσεις οἱ ὠριγενιστικές ἀπόψεις τοῦ συγγραφέα ἔχουν ἐπιμελῶς διασκευαστεῖ.³⁷ Γι' αὐτό ἡ ἔρευνα περί τοῦ Εὐαγγρίου τοῦ Ποντικοῦ, τῆς μεγάλης αὐτῆς ἀσκητικῆς φυσιογνωμίας, δέν ἔχει ἀκόμη ὀλοκληρωθεῖ.

11. Ἐπιφάνιος Κύπρου καί Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας

Εἶδαμε στήν ἐνότητα 3, ὅτι στίς ἀρχές τοῦ Δ' αἰῶνα ἐκδηλώθηκαν οἱ πρῶτες ἀντιδράσεις κατὰ τῶν ὠριγενιστικῶν θεωριῶν, οἱ ὁποῖες παρέμειναν σέ θεωρητικό ἐπίπεδο. Ἐκτοτε οἱ σχετικές συζητήσεις ἔπαυσαν ἐντός τῶν ἐκκλησιαστικῶν καί θεολογικῶν κύκλων, ἐμφανῶς τουλάχιστον, λόγω τῆς ἐμφανίσεως ἐνός ἄλλου μεγάλου θέματος, τοῦ Ἀρειανισμοῦ. Δέν ἔπαυσε ὅμως ὁ Ὄριγένης νά ἀποτελεῖ συνεχές ἐντρυφήμα ὄλων τῶν ἐνδιαφερομένων γιά τήν διδασκαλία του.

Κατά τά τέλη τοῦ Δ' αἰῶνα οἱ ὠριγενιστικές ἔριδες ἀναζωπυρώθηκαν, ἐξ ἀφορμῆς ἐνός ζητήματος πού δίχασε τούς μοναχοὺς τῆς Αἰγύπτου καί τῆς Παλαιστίνης. Τέθηκε δηλαδή τό ζήτημα, ἐάν ὁ θεός ἔχει ἀνθρώπινη μορφή ἢ ὄχι. Οἱ πλέον μορφωμένοι, βεβαίως, οἱ ὁποῖοι εἶχαν γαλο υχηθεῖ μέ τά νάματα τῆς ὠριγενείου θεολογικῆς σκέψεως, γνώριζαν ὅτι ὁ θεός εἶναι ἀσώματος, ἀόρατος καί ἀγνωστος, ὡς διάχυτη δύναμη. Ὅμως οἱ ἀγράμματοι καί ἀπλοϊκοὶ μοναχοί, πού ἦσαν οἱ περισσότεροι, ἀδυνατοῦσαν νά συλλάβουν αὐτή τήν ὑπερβατική ἐννοια τοῦ θεοῦ, καί πίστευαν ὅτι ἔχει κανονική ἀνθρώπινη μορφή, ἐξ οὗ καί ὀνομάστηκαν «ἀνθρωπομορφίτες».

Μεταξύ τῶν δύο παρατάξεων ἔλαβε χώρα μιά ὀξύτατη ἀντιπαράθε-

ση, πού ἔφθασε μέχρι τήν Κωνσταντινούπολη καί τή Ρώμη. Ἴδού πῶς περιγράφει τήν ἔναρξη τῆς διαμάχης ὁ Σωκράτης:

«Ἦν μικρόν ἔμπροσθεν ζητήσις κινηθεῖσα, πότερον ὁ θεός σῶμά ἐστι, καί ἀνθρώπου ἔχει σχῆμα, ἢ ἀσώματος ἐστιν, καί ἀπήλλακται ἀνθρωπίνου τε καί παντός, ἀπλῶς εἰπεῖν, σωματικοῦ σχήματος. Ἐκ δέ τούτου τοῦ ζητήματος ἔριδες καί φιλονεικία παρά τοῖς πολλοῖς ἐγίνοντο· τῶν μὲν τούτῳ προστιθεμένων τῷ λόγῳ, τῶν δέ ἐτέρῳ συνηγορούντων. Καί μάλιστα μὲν πολλοί τῶν ἀπλοϊκῶν ἀσκητῶν σωματικόν καί ἀνθρωπόμορφον τόν θεόν εἶναι ἐβούλοντο. Πλείστοι δέ τούτων καταγιγνώσκοντες, ἀσώματον εἶναι τόν θεόν ἔλεγον, καί πάσης ἐκτός εἶναι σωματικῆς μορφῆς ἀπεφήναντο».³⁸

[Πρὶν ἀπό λίγο καιρό ἀνακινήθηκε τό ζήτημα, ἐάν ὁ θεός εἶναι σῶμα καί ἔχει σχῆμα ἀνθρώπου, ἢ εἶναι ἀσώματος καί ἀπαλλαγμένος γενικῶς κάθε σωματικοῦ σχήματος. Ἐξ αὐτοῦ τοῦ ζητήματος προκαλοῦντο ἔριδες καί φιλονεικίες στούς πολλούς, καθῶς ἄλλοι ὑποστήριζαν τήν μία ἄποψη, ἐνῶ ἄλλοι συνηγοροῦσαν ὑπέρ τῆς ἄλλης. Καί μάλιστα πολλοί ἀπό τούς ἀπλοϊκοὺς ἀσκητές νόμιζαν ὅτι ὁ θεός εἶναι σωματικός καί ἀνθρωπόμορφος. Πλείστοι δέ τὰ ἀρνοῦντο καί ἔλεγον ὅτι ὁ θεός εἶναι ἀσώματος καί ἐκτός κάθε σωματικῆς μορφῆς].

Εἶναι προφανές ὅτι αὐτό τό θέμα ἀπό μόνο του δέν εἶναι τόσο σημαντικό, οὔτε δικαιολογεῖ τήν προκληθεῖσα ἀναστάτωση ὀλόκληρου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἀλλά ἄς παρακολουθήσουμε τήν ἱστορική ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, περιοριζόμενοι ὅμως στούς δύο κυριώτερους πρωταγωνιστές, τόν Ἐπιφάνιο καί τόν Θεόφιλο.

Ὁ Ἐπιφάνιος ἐξελέγη τό 367 ἐπίσκοπος Κωνσταντίας στήν Κύπρο (παλαιᾶς Σαλαμίνας) καί παρέμεινε στή θέση αὐτή μέχρι τόν θάνατό του (403). Δέν εἶχε εὐρεῖα μὴ μὴ, ἀλλά ὁ ζῆλος του γιά τήν ὀρθοδοξία τόν ὀδήγησε στήν προσπάθεια καταπολεμήσεως ὅλων τῶν αἱρέσεων, μέ τὰ δύο κυριώτερα συγγράμματά του «*Ἀγκυρωτός*» (374) καί «*Πανάριον*» (377).

Στό πρῶτο κατηγορεῖ τόν Ὠριγένη γιά μερικές κακοδοξίες του, ὅπως ὅτι ὁ παράδεισος τῶν πρωτοπλάστων δέν βρισκόταν στή γῆ:

«Οὕτως οἱ πολλοί καί περί παραδείσου ἀλληγοροῦσιν, ὡς ὁ θεήλατος Ὠριγένης ἠθέλησε φαντασίαν μᾶλλον ἢπερ ἀλήθειαν τῷ βίῳ συνεισενέγκασθαι· καί φησιν· Οὐκ ἔστι παράδεισος ἐπὶ τῆς γῆς, δῆθεν ἀπό τοῦ ρητοῦ τοῦ παρά τοῦ ἀγίου Ἀποστόλου εἰρημένου...».³⁹

[Ἔτσι ἀλληγόρησαν οἱ πολλοί περί τοῦ παραδείσου, ὅπως ὁ παράφρων Ὠριγένης, ὁ ὁποῖος θέλησε νά συνεισφέρει κάποια φαντασία μᾶλ-

λον, παρά ἀλήθεια στή ζωή· καί λέγει· «Δέν ὑπάρχει παράδεισος ἐπί τῆς γῆς», δῆθεν ἀπό τό ρητό πού ἔχει λεχθεῖ παρά τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου...].

Κατηγορεῖ ἐπίσης τήν ἄποψή του περί τῶν «δερματίνων χιτώνων» (Γέν. 3, 21), ὅτι μέ αὐτούς ἐννοεῖται τό σαρκῶδες τοῦ σώματος. Ἐκεῖνοι δέ πού τό παραδέχονται, ἀποκαλοῦνται «οἱ ἡλίθιοι οἱ τῇ φρενοβλαβείᾳ Ὁριγένους τοῦτο τό μέρος ἀκολουθήσαντες». ⁴⁰

Στό δεύτερο ἔργο του κατατάσσει τόν Ὁριγένη μεταξύ τῶν αἰρετικῶν, στήν ἔκθεση τῆς 64^{ης} αἰρέσεως. Παρά τήν ἔλλειψη κριτικῆς ἐπεξεργασίας ἐκ μέρους του, οἱ ἱστορικές πληροφορίες πού παραθέτει ἀπεδείχθησαν ἐξαιρετικά πολύτιμες γιά τήν διαλεύκανση τῶν κυριωτέρων σκοτεινῶν πτυχῶν τῆς βιογραφίας τοῦ Ὁριγένη, ὅπως ἀναπτύξαμε στό 1^ο κεφάλαιο. Τά πέραν αὐτῶν ἀποτελοῦν προσωπικές του γνώμες, ἐξ αἰτίας τῆς μῆ δυνατότητός του νά εἰσχωρήσει στά βαθύτερα νοήματα τῆς ὠριγενείου Θεολογικῆς σκέψεως.

Τό 394 ὁ Ἐπιφάνιος μετέβη στά Ἱεροσόλυμα, ὅπου ἦλθε σέ διένεξη μέ τόν ἐπίσκοπο Ἰωάννη Β' (386–417), θαυμαστή τοῦ Ὁριγένη. Ὁ Ἐπιφάνιος, κηρύττων στόν ναό τοῦ Παναγίου Τάφου, παρόντος τοῦ ἐπισκόπου, ἀποκάλεσε τόν Ὁριγένη «πατέρα τοῦ Ἀρείου καί ἄλλων αἰρέσεων ρίζαν συγγενῆ». Ὁ Ἰωάννης, σφοδρά δυσαραεστημένος, μίλησε στόν ἴδιο ναό, τό ἀπόγευμα τῆς ἴδιας ἡμέρας, κατά τῶν ἀνθρωπομορφιτῶν, ὑπονοώντας ὅτι καί ὁ Ἐπιφάνιος ἀσπάζεται τίς ἀρχές τους. Ἐκεῖνος, μετά τό τέλος τῆς ὁμιλίας, καταδίκασε τήν αἵρεση τῶν ἀνθρωπομορφιτῶν, ἀλλά ζήτησε καί ἀπό τόν Ἰωάννη τήν καταδίκη τῶν ὠριγενείων δογμάτων. Αὐτός ὅμως ἀρκέσθηκε νά ἐκθέσει συνθετικῶς τήν ὀρθόδοξη πίστη του.

Τήν ἐποχή ἐκείνη εὐρίσκοντο στά Ἱεροσόλυμα καί οἱ λατῖνοι θεολόγοι Ἱερώνυμος καί Ρουφῖνος. Ὁ Ἐπιφάνιος, θεωρώντας ἀμετανόητο τόν Ἰωάννη, κήρυξε πόλεμο ἐναντίον του καί παρώτρυνε τούς μοναχοὺς νά διακόψουν τήν κοινωνία πρός αὐτόν. Χειροτόνησε δέ στή Βηθλεέμ πρεσβύτερο τόν Παυλιανό, ἀδελφό τοῦ Ἱερωνύμου. Τό γεγονός τοῦτο χαρακτηρίστηκε ὡς ἄτοπος ἀνάμειξή του στήν ἐπισκοπική δικαιοδοσία τοῦ Ἰωάννη, ὁ ὁποῖος ἀπαγόρευσε τήν εἴσοδο στό Ναό τῆς Γεννήσεως στή Βηθλεέμ ὅλων τῶν μοναχῶν πού δέχθηκαν τή χειροτονία τοῦ Παυλιανοῦ σάν κανονική.

Ἔτσι οἱ μοναχοὶ χωρίστηκαν σέ δύο παρατάξεις. Μετά ἀπό λίγο ὁ Ἐπιφάνιος ἀναχώρησε ἐξ Ἱεροσολύμων, ἐνῶ τόν ἀγῶνα κατά τοῦ Ἰωάννη συνέχιζε ὁ μεταστραφεῖς ἐκ τοῦ Ὁριγενισμού Ἱερώνυμος.

Ὁ Ἰωάννης ζήτησε τήν συνδρομή τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας Θε-

οφίλου, ὁ ὁποῖος ἀπέστειλε τὸν πρεσβύτερό του Ἰσίδωρο γιὰ νὰ ἐξετάσει ἐπὶ τόπου τὰ πράγματα. Ὁ Ἰσίδωρος δικαίωσε τὸν Ἰωάννη καὶ ἀναχωρῶν ἔλαβε ἐπιστολή του πρὸς τὸν Θεόφιλο. Ἀκολούθως ἐκεῖνος μὲ ἐπιστολή του πρὸς τοὺς μοναχοὺς τῆς Παλαιστίνης, τοὺς ζητοῦσε νὰ συνεργασθοῦν καὶ νὰ ὑποταχθοῦν στὸν Ἰωάννη.

Ὁ Θεόφιλος ἦταν ὁ τρίτος διάδοχος τοῦ μ. Ἀθανασίου στὸν ἐπισκοπικὸ θρόνο Ἀλεξανδρείας (385–412). Χαρακτηρίζεται ὡς ἐξέχουσα φυσιognωμία τῆς ἐκκλησίας, πολυμαθέστατος, δραστήριος, μὲ ζῆλο ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ ταυτόχρονα φιλόδοξος, φιλοχρήματος, βίαιος καὶ ὀρμητικὸς στὶς ἐκδηλώσεις του. Λόγω τῆς ἐπιθυμίας του νὰ κτίξει πολλὰ καὶ μεγαλοπρεπῆ κτήρια καὶ ναοὺς, ἀπεκαλεῖτο «λιθομανῆς» καὶ «χρυσολάτρης», ἐνῶ γιὰ τὴν ἀστάθεια τῶν φρονημάτων του προσονομάστηκε «ἀμφαλλάξ». Κατέστρεψε ὅλους τοὺς ἐθνικοὺς ναοὺς καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὸ περίφημο Σεραπεῖον, στή θέση τοῦ ὁποῖου κτίσθηκε μεγαλοπρεπέστατος χριστιανικὸς ναός.

Ἀρχικά ὁ Θεόφιλος ἦταν ὀπαδὸς τοῦ Ὠριγένη, ἢ μᾶλλον μελετητῆς τῶν ἔργων του, διότι ὅπως φαίνεται, οὐδέποτε κατανόησε τὴν οὐσία τῆς διδασκαλίας του. Δέν δεχόταν τὸν ἀνθρωπομορφισμό.

Ἡ στάση του αὐτὴ ἐξόργισε τοὺς ἀνθρωπομορφίτες μοναχοὺς τῆς Σκήτεως, οἱ ὁποῖοι ἐξεγέρθηκαν ἐναντίον του καὶ τὸ 399 κατῆλθαν στὴν Ἀλεξάνδρεια μὲ πολὺ κακὲς διαθέσεις. Ὁ Θεόφιλος φοβήθηκε γιὰ τὴ ζωὴ του καὶ προσπάθησε νὰ τοὺς καθησυχάσει λέγοντας: «Ἔτσι οἶς ἀντίκρισα, ὅπως τὸ πρόσωπο τοῦ θεοῦ!» Ἐκεῖνοι ἠρέμησαν ἀπὸ τὴν κολακεία, ἀλλὰ τοῦ ζήτησαν νὰ ἀναθεματίσει καὶ τὰ βιβλία τοῦ Ὠριγένη, ὅπως πράγματι συνέβη, ὅποτε ἀποχώρησαν.

Τὸ προηγούμενο ἔτος (398) ὁ Θεόφιλος εἶχε ἀποτύχει νὰ ἀναβιβάσει στὸν θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν πρεσβύτερό του Ἰσίδωρο, ἀντὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀπὸ τότε χρονολογεῖται τὸ διακαές μῖσος του ἐναντίον τοῦ Χρυσοστόμου, τὸ ὁποῖο ἐπηρέασε σοβαρὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων.

Ὅταν ὁ Ἰσίδωρος βρισκόταν στὴ Βασιλεύουσα, κάποια πλούσια χήρα τοῦ εἶχε δώσει χίλια χρυσὰ νομίσματα, γιὰ νὰ τὰ διαθέσει ὑπὲρ τῶν πτωχῶν γυναικῶν τῆς Ἀλεξάνδρειας, χωρὶς νὰ λάβει γνῶσιν ὁ Θεόφιλος, διότι θὰ τὰ σπαταλοῦσε σὲ οἰκοδομὲς. Ὁ Ἰσίδωρος πράγματι κατανάλωσε τὰ χρήματα γιὰ τὸν σκοπὸ πού ἐδόθησαν, ἀλλὰ ὁ Θεόφιλος τὸ ἔμαθε, ἐξοργίστηκε ἐναντίον του, τὸν συκοφάντησε ἐνώπιον τοῦ ἱερατείου ὅτι διέπραξε σοδομικὸ ἀμάρτημα πρὸ 18 ἐτῶν, καὶ τότε ἐκεῖνος, γιὰ νὰ ἀπο-

φύγει μία ἐνέδρα κατά τῆς ζωῆς του, διέφυγε στήν ἔρημο τῆς Νιτρίας μεταξὺ τῶν ἐκεῖ μοναχῶν.

Στή Νιτρία ὑπῆρχαν ἐκτεταμένες κοινότητες ὠριγενιστῶν μοναχῶν. Οἱ πῖο γνωστοί ἦσαν οἱ 4 Μακροὶ Ἀδελφοί, (Διόσκορος, Ἀμμώνιος, Εὐσέβιος καί Εὐθύμιος), ἀποκαλούμενοι ἔτσι λόγω τοῦ ὑψηλοῦ ἀναστήματος των. Ὁ Διόσκορος εἶχε χειροτονηθεῖ ἀπό τόν Θεόφιλο ἐπίσκοπος Ἐρμουπόλεως. Σ' αὐτούς κατέφυγε ὁ Ἰσιδωρος, ὁ δέ Θεόφιλος ἔστειλε ἐπιστολές στούς ἐπισκόπους τῆς πλησίον περιοχῆς νά ἀπομακρύνουν ὅλους τούς μοναχοὺς στά ἐνδότερα τῆς ἐρήμου.

Οἱ Μακροὶ Ἀδελφοί μαζί μέ πολλοὺς ἄλλους κατέβηκαν στήν Ἀλεξάνδρεια γιά νά μάθουν τήν αἰτία τῆς καταδιώξεώς τους. Ὁ Θεόφιλος τούς μετεχειρίσθη σκαϊότατα, ὅπως γράφει ὁ Παλλάδιος:

«ὁ δέ ὑφαίμοις ὀφθαλμοῖς δρακοντιῶδες ἐνατενίσας, ταυρηδόν ὑπεβλέπετο, ποτέ μέν πελιδνός, ποτέ δέ ὠχρός, ποτέ δέ καί σαρκάζων, ὑπ' ἀκράτου ὀργῆς φερόμενος· ἐνειλεῖ τῷ Ἀμμωνίῳ, ἀνδρὶ ἡλικιώτῃ, τό ὠμοφόριον ἐν τῷ τραχήλῳ οἰκείαις χερσί, καί πληγὰς ταῖς σιαγόσιν αὐτοῦ ἐμφορήσας, συνεσπασμένοις δακτύλοις αἰμάξας τάς ρίνας, ἐπιψοφῶν τῇ φωνῇ· “Αἰρετικέ, ἀναθεμάτισον Ὁριγένην”, μηδενός προκειμένου, πλήν τῆς ἀξιώσεως ἔνεκεν Ἰσιδώρου».⁴¹

[Ἐκεῖνος δέ μέ κόκκινα μάτια, ἀφοῦ τούς ἀτένισε μέ δρακοντοειδές βλέμμα, τούς ὑπέβλεπε σάν ταῦρος, ἄλλοτε σκυθρωπός, ἄλλοτε κίτρινος, κάποτε δέ καί μέ σαρκασμό, κυριευθεῖς ἀπό ἀκράτητη ὀργή, τυλίγει τό ὠμοφόριο στόν τράχηλο τοῦ γέροντος Ἀμμωνίου μέ τά χέρια του, καί ἀφοῦ τοῦ προξένησε πληγές στά σαγόνια καί τοῦ μάτωσε τή μύτη μέ γροθιές, τοῦ εἶπε μέ βραχνή φωνή: «Αἰρετικέ, ἀναθεμάτισε τόν Ὁριγένην», χωρίς νά ὑπάρχει ἄλλη αἰτία, ἐκτός ἀπό τήν ὑπόθεση τοῦ Ἰσιδώρου].

Ἄρα, γιά τόν Θεόφιλο, ἡ βασική αἰτία τῆς διώξεως τῶν Μακρῶν Ἀδελφῶν ἦταν ὁ Ἰσιδωρος. Τά ἐχθρικά του αἰσθήματα ἐνισχύθηκαν ὅταν ἔμαθε ὅτι τόν κατηγοροῦν ὡς φιλοχρήματο καί ἀπό τό ὅτι οἱ ἀσκητές ἐκτιμοῦσαν καί ἐσέβοντο πολύ τόν Διόσκορο. Ἐπειδή λοιπόν αὐτοί ἦσαν ὠριγενιστές, ὁ Θεόφιλος γιά νά τούς ἐκδικηθεῖ ἀκολούθησε τήν ἀντίθετη πλευρά, τοῦ ἀντιωριγενισμοῦ.

Τό 400 συγκάλεσε μία σύνοδο στήν Ἀλεξάνδρεια, ἡ ὁποία κατεδίκασε τό πρόσωπο καί τά συγγράμματα τοῦ Ὁριγένη. Δέν ἀρκέσθηκε ὅμως σέ Θεωρητικές ἀποφάσεις. Προκειμένου νά πλήξει καίρια τούς Μακρούς Ἀδελφούς, ἐξήγειρε τούς ἀνθρωπομορφίτες μοναχοὺς ἐναντίον τους, καί ἀκολούθως μέ στρατιωτική δύναμη καί πλῆθος κληρικῶν καί λαϊκῶν ἐπέτεθη κατά τῶν μοναχῶν τῆς Νιτρίας. Ὁ Σωκράτης περιγράφει λίαν παραστατικά τά γεγονότα:

«...θερμός τις, ὡς ἔοικεν ὁ Θεόφιλος ὢν, οὐ μικράν ἐποιεῖτο τήν κίνησιν κατ' αὐτῶν ἄλλά σκευωρεῖσθαι πάσαις μηχαναῖς τοὺς ἄνδρας ἐσπούδαζεν. Ἐμίσει δέ εὐθύς καί τόν αὐτῶν ἀδελφόν Διόσκορον, τόν τῆς Ἐρμουπόλεως ἐπίσκοπον. Ἐλύπει δέ αὐτόν ἱκανῶς, τό προσκεῖσθαι αὐτῷ τοὺς ἀσκητάς, καί περί αὐτόν σέβας ἔχειν πολύ. Ἐγίνωσκε τε ὡς οὐδενί τρόπῳ βλάψει τοὺς ἄνδρας, εἰ μή τοὺς μοναχοὺς ἐκπολεμήσει αὐτοῖς. Μεθόδῳ οὖν χρῆται τοιαύτη· Εὖ ἡπίστατο τοὺς ἄνδρας πολλάκις ἅμα αὐτῷ περί θεοῦ λόγους κεκινήκοτας, ὡς εἶη ὁ θεός ἀσώματος, καί οὐδαμῶς ἀνθρωπόμορφος· ἀκολουθεῖ γάρ ἐξ ἀνάγκης τῷ ἀνθρωπομόρφῳ τό ἀνθρωποπαθές, καί τοῦτο γεγύμνασται παρά τε τῶν παλαιωτέρων, καί μάλιστα παρά Ὀριγένους. Οὕτως ἔχων καί φρονῶν περί θεοῦ ὁ Θεόφιλος, διά τό ἀμύνασθαι τοὺς ἐχθρούς, ἀντιστρέφων τά καλῶς αὐτοῖς δεδομένα οὐκ ὤκνησεν ἄλλά συναρπάζει τοὺς πλείστους τῶν μοναχῶν, ἀνθρώπους ἀκεραίους μέν, ἰδιώτας δέ τῷ λόγῳ, τοὺς πολλοὺς δέ ἀγραμμάτους ὄντας. Καί διαπέμπεται τοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀσκητηρίοις, μή δεῖν πείθεσθαι Διοσκόρῳ, μήτε τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ, λέγουσιν ἀσώματον τόν θεόν. Ὁ γάρ θεός, φησίν, κατά τήν θεϊαν Γραφήν, καί ὀφθαλμούς ἔχει καί ὦτα, καί χεῖρας καί πόδας, καθά καί οἱ ἄνθρωποι. Οἱ δέ περί Διόσκορον, Ὀριγένει ἀκολουθοῦντες, βλάσφημον δόγμα εἰσάγουσιν, ὡς ἄρα ὁ θεός οὔτε ὀφθαλμούς, οὔτε ὦτα, οὔτε πόδας, οὔτε χεῖρας ἔχει. Τούτῳ τῷ σοφίσματι συναρπάζει τοὺς πλείστους τῶν μοναχῶν καί γίνεται διάπυρος στάσις ἐν αὐτοῖς. Ὅσοι μέν οὖν γεγυμνασμένον εἶχον τόν νοῦν, οὐ συνηρπάγησαν ὑπό τοῦ σοφίσματος ἄλλά καί τοῖς περί Διόσκορον καί Ὀριγένην ἐπέειθοντο. Οἱ δέ ἀπλούστεροι, πλείους τέ ὄντες, καί ζῆλον ἔχοντες θερμόν, κατά τῶν ἀδελφῶν εὐθέως ἐχώρουν. Ἦν οὖν διαίρεσις ἐν αὐτοῖς, καί ἀλλήλους ὡς ἀσεβοῦντας διέσυρον. Καί οἱ μέν Θεοφίλῳ προσέχοντες Ὀριγενιαστάς καί ἀσεβεῖς ἐκάλουν τοὺς ἀδελφούς· οἱ δέ ἕτεροι Ἀνθρωπομορφιανούς τοὺς ὑπό Θεοφίλου ἀναπεισθέντας ὠνόμαζον. Ἐκ τούτου παρατριβή γίνεται οὐ μικρά, καί ἦν μεταξύ τῶν μοναχῶν πόλεμος ἄσπονδος. Θεόφιλος δέ ὡς ἔγνω προβάντα τόν σκοπόν, ἅμα πλήθει καταλαβῶν τήν Νιτρίαν, ἔνθα εἰσὶ τά ἀσκητήρια, ἐξοπλίζει τοὺς μοναχοὺς κατά τε Διοσκόρου καί τῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν. Οἱ δέ κινδυνεύσαντες ἀπολέσθαι, μόλις διέφυγον».⁴²

[Ὁ Θεόφιλος, ἐμπαθής ὢν, ὅπως φαίνεται, δέν ἔκανε μόνο μικρές κινήσεις ἐναντίον τους (τῶν Μακρῶν Ἀδελφῶν), ἀλλά σχεδίαζε μέ πολλοὺς τρόπους νά τοὺς ἐξοντώσει. Μισοῦσε δέ πολύ καί τόν ἀδελφό τους Διόσκορο, τόν ἐπίσκοπο Ἐρμουπόλεως. Τόν λυποῦσε σφοδρά τό ὅτι οἱ ἀσκητές τόν περιστοίχιζαν μέ ἀφοσίωση καί εἶχαν μεγάλο σεβασμό γί

αὐτόν. Γνώριζε δέ, ὅτι μέ κανένα ἄλλον τρόπο δέν μπορούσε νά βλάψει τούς ἄνδρες, παρά μόνο νά τούς πολεμήσει μέσω τῶν μοναχῶν.

Χρησιμοποιεῖ λοιπόν αὐτό τό τέχνασμα: Γνώριζε καλά, ἀπό συζητήσεις πού εἶχε μαζί τους, ὅτι οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ἐδέχοντο ὅτι ὁ θεός εἶναι ἀσώματος καί καθόλου ἀνθρωπόμορφος, διότι στήν ἀνθρώπινη μορφή ἐπακολουθεῖ ἐξ ἀνάγκης καί τό ἀνθρώπινο πάθος. Αὐτά εἶχαν ἐξεταστεῖ ἀπό τούς παλαιότερους, καί μάλιστα ἀπό τόν Ὁριγένη. Ἐχοντας αὐτές τίς πεποιθήσεις ὁ Θεόφιλος, δέν δίστασε νά ἀντιστρέψει τά καλῶς παραδεδεγμένα ἀπό αὐτούς, προκειμένου νά ἀντιμετωπίσει τούς ἐχθρούς του.

Συναρπάξει λοιπόν τούς πλείστους τῶν μοναχῶν, ἀνθρώπους ἀκέραιους μέν στόν χαρακτήρα, ἀλλά ἀπλοϊκούς στόν λόγο, διότι οἱ πολλοί ἦσαν ἀγράμματοι. Καί διαμηνύει στούς εὕρισκομένους στά ἀσκητήρια τῆς ἐρήμου, νά μήν πείθονται στόν Διόσκορο καί τούς ἀδελφούς του, πού λένε ὅτι ὁ θεός εἶναι ἀσώματος. Διότι ὁ θεός, λέγει, κατά τήν θεία Γραφή, ἔχει καί ὀφθαλμούς καί ὦτα, καί χέρια καί πόδια, ὅπως καί οἱ ἀνθρωποι. Οἱ δέ περί τόν Διόσκορο, ἀκολουθοῦντες τόν Ὁριγένη, εἰσάγουν βλάσφημο δόγμα, ὅτι δῆθεν ὁ θεός οὔτε ὀφθαλμούς, οὔτε ἀφτιά, οὔτε πόδια, οὔτε χέρια ἔχει.

Μέ αὐτό τό σόφισμα ἐξάπτει τούς πλείστους τῶν μοναχῶν καί φούντωσε ἡ διχόνοια μεταξύ τους. Ὅσοι μέν εἶχαν γυμνασμένο τό μυαλό τους, δέν ἐξάφθηκαν ἀπό τό σόφισμα, ἀλλά ἐπείθοντο στούς περί τόν Διόσκορο καί τόν Ὁριγένη. Οἱ δέ ἀπλοϊκότεροι, πού ἦσαν οἱ περισσότεροι καί ἔχοντας θερμό ζῆλο, κινήθηκαν ἀμέσως ἐναντίον τῶν ἀδελφῶν. Ὑπῆρξε λοιπόν διάσταση μεταξύ τους καί διέσυραν οἱ μέν τούς δέ σάν ἀσεβεῖς. Καί οἱ μέν ἀκολουθοῦντες τόν Θεόφιλο ἀποκαλοῦσαν Ὁριγενιαστές καί ἀσεβεῖς τούς Μακρούς Ἀδελφούς, οἱ δέ ἄλλοι ὀνόμαζαν Ἀνθρωπομορφιανούς τούς πεισθέντας ὑπό τοῦ Θεοφίλου.

Ἐξ αὐτοῦ γίνεται ὄχι μικρή σύγκρουση καί ὑπῆρχε πόλεμος ἄσπονδος μεταξύ τῶν μοναχῶν. Ὁ Θεόφιλος δέ, ὅταν διαπίστωσε ὅτι προχώρησε ὁ σκοπός του, κατέλαβε μέ πλῆθος λαοῦ τή Νιτρία, ὅπου βρίσκονται τά ἀσκητήρια, καί ἐξοπλίζει τούς μοναχούς κατά τοῦ Διοσκόρου καί τῶν ἀδελφῶν του. Αὐτοί δέ κινδυνεύσαντες νά θανατωθοῦν, ξέφυγαν παρά λίγο].

Ὁ ἐπίσκοπος Διόσκορος συνελήφθη καί κακοποιήθηκε. Οἱ ἄλλοι τρεῖς Μακροί Ἀδελφοί, πληροφορηθέντες τά γεγονότα, πρόλαβαν καί κρύφτηκαν μέσα σέ ἕνα πηγάδι. Οἱ ἀκόλουθοι τοῦ Θεοφίλου, ἀφοῦ δέν τούς βρῆκαν, κατέκαυσαν τά βιβλία τους καί λεηλάτησαν καί κατέστρε-

φαν έντελῶς τίς μοναστικές ἐγκαταστάσεις. Μετά ἀπό αὐτά ὅλοι οἱ μοναχοὶ διασκορπίστηκαν.

Ἡ μεταστροφή τοῦ Θεοφίλου, λοιπόν, καί ὅλες οἱ ἐνέργειές του κατά τῶν ὠριγενιστῶν μοναχῶν, δέν ὀφειλόταν οὔτε κατά τό ἐλάχιστο στή διδασκαλία τοῦ Ὁριγένη καθ' ἑαυτή. Ὁ Θεόφιλος, ἡ σκοτεινή αὐτή προσωπικότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἀναστάτωσε τούς πάντες ἀπό τήν προσωπική του ἰδιοτέλεια, τόν φθόνο, τόν φανατισμό καί τό μῖσος, πού τόν διακατεῖχαν ἔντονα σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς ζωῆς του.

Μετά τήν ἀνωτέρω ἐπιχείρηση ὁ Θεόφιλος ἔγραψε σέ διαφόρους ἐπισκόπους, στέλνοντας καί τήν ἀπόφαση τῆς συνόδου στήν Ἀλεξάνδρεια, περί τῆς καταδίκης τοῦ Ὁριγένη. Οἱ ἀντιδράσεις τους ὑπῆρξαν ποικίλες. Μεγάλη ὅμως ἦταν ἡ χαρά καί ἡ ἱκανοποίηση τοῦ Ἐπιφανίου, ὁ ὁποῖος κατά προτροπή τοῦ Θεοφίλου, συγκάλεσε καί αὐτός ἄλλη σύνοδο στήν Κύπρο, περί τό 401, διά τῆς ὁποίας ἀπαγόρευε νά ἀναγιγνώσκονται τά βιβλία τοῦ Ὁριγένη. Τά πρακτικά ἐστάλησαν σέ διαφόρους ἐπισκόπους, καί στόν Ἰωάννη τόν Χρυσόστομο, ὁ ὁποῖος προτίμησε νά μήν ἀπαντήσει.

Ἐν τῷ μεταξύ συνεχίζοντο οἱ διώξεις κατά τῶν ὠριγενιστῶν μοναχῶν. Οἱ Μακροὶ Ἀδελφοὶ κατέφυγαν ἀρχικά στήν Παλαιστίνη καί μετά ἀπό πολλές περιπλανήσεις ἔφθασαν στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ζήτησαν δικαίωση ἀπό τόν Ἰωάννη Χρυσόστομο. Αὐτός τούς δέχτηκε μέν, ἀλλά ὄχι σέ ἐκκλησιαστική κοινωρία, καί τούς ἐγκατέστησε στόν ναό τῆς Ἀναστάσεως.

Ὁ Χρυσόστομος ἔγραψε στόν Θεόφιλο προσπαθώντας νά τούς συμβιάσει, ἀλλά ἐκεῖνος παρέμεινε ἀνένδοτος, στέλνοντας ἰδικούς του μοναχοὺς στήν πρωτεύουσα ὡς κατηγοροὺς τῶν Μακρῶν Ἀδελφῶν. Ἡ ὑπόθεση βιάδιζε πρὸς ἀδιέξοδο, ἀλλά οἱ Μακροὶ Ἀδελφοὶ κατόρθωσαν νά ἔλθουν σέ ἐπαφή μέ τήν βασίλισσα Εὐδοξία καί πέτυχαν ἀφ' ἑνός μέν νά κληθεῖ ὁ Θεόφιλος στήν Κωνσταντινούπολη γιά νά δικαστεῖ ἐνώπιον συνόδου, ὑπό τόν Ἰωάννη Χρυσόστομο, γιά 70 κατηγορίες, καί ἀφ' ἑτέρου νά φυλακιστοῦν ὅσοι μοναχοὶ ἰδικοί του εὐρίσκοντο στή Βασιλεύουσα, μέχρι νά παρουσιαστεῖ.

Ὁ Θεόφιλος δέν ἀναχώρησε ἀμέσως, ἀλλά ἔγραψε στόν Ἐπιφάνιο καί τόν παρώτρυνε νά πάει αὐτός στήν Κωνσταντινούπολη γιά νά καταπολεμήσει τόν ὠριγενισμό καί νά ἐλέγξει τόν Ἰωάννη. Πράγματι, ὁ εἰλικρινής στίς προθέσεις του ἀλλά ἀφελής κατά βάθος Ἐπιφάνιος, πείσθηκε. Πῆγε στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ὅμως δέν δέχθηκε τή φιλοξενία τοῦ Ἰωάννη, θέτων ὡς ὄρο τήν ἐκδίωξη τῶν ὠριγενιστῶν μονα-

χῶν καί τήν καταδίκη τῶν ἔργων τοῦ Ὁριγένη. Ἐκτός αὐτοῦ προέβη σέ χειροτονία διακόνου καί συγκαλοῦσε ἰδιαίτερος τούς παρεπιδημοῦντες ἐπισκόπους, γιά νά τούς προσεταιρισθεῖ. Εἶχε μαζί του τίς καθαιρετικές ἀποφάσεις τῆς συνόδου γιά τά βιβλία τοῦ Ὁριγένη καί ζητοῦσε νά τίς ὑπογράψουν. Μερικοί ἐπίσκοποι, αἰδούμενοι τόν Ἐπιφάνιο λόγω τῆς ἡλικίας του, προσυπέγραψαν, ἐνῶ ἄλλοι ἀπέφευγαν νά ὑπογράψουν. Μεταξὺ τῶν τελευταίων ἦταν καί ὁ Θεότιμος, ἐπίσκοπος Σκυθίας, ὁ ὁποῖος τοῦ ἀπάντησε:

«*Ἐγώ, ἔφη, ὦ Ἐπιφάνιε, οὔτε τόν πάλαι καλῶς κεκοιμημένον καθυβρίζειν αἰροῦμαι· οὔτε βλάσφημον ἐπιχειρεῖν πρᾶγμα τολμῶ, ἐκβάλλων ἃ οἱ πρό ἡμῶν οὐκ ἠθέτησαν*». Ἄλλως τε μήτε κακὴν εἶναι διδασκαλίαν ἐν τοῖς Ὁριγένους βιβλίοις εἰπὼν, προσκομίσας τε βιβλίον Ὁριγένους ὑπανάγνω καὶ ἐδείκνυεν τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἐκθέσεις. Καί μετὰ ταῦτα ἐπῆγε λέγων: «*Οἱ ταῦτα ὑβρίσαντες, εἰς τὰς περὶ ὧν οἱ λόγοι, ἐξυβρίσαντες ἔλαθον ἑαυτούς*».⁴³

[*Ἐγώ, εἶπε, ὦ Ἐπιφάνιε, δέν ἐπιθυμῶ νά καθυβρίζω τόν καλῶς κεκοιμημένον ἀπό παλαιά (τόν Ὁριγένη), οὔτε τολμῶ νά ἐπιχειρήσω βλάσφημη πράξη, ἀπορρίπτων ἐκεῖνα πού δέν ἀθέτησαν οἱ προηγούμενοι ἀπό ἐμᾶς*». Ἄλλως τε, λέγοντας ὅτι στά βιβλία τοῦ Ὁριγένη δέν ὑπάρχει κακὴ διδασκαλία, ἀφοῦ προσκόμισε ἓνα βιβλίον τοῦ Ὁριγένη, ἀνέγνωσε καί ἐδείκνυε τίς ἐκκλησιαστικὲς ἐκθέσεις. Καί μετὰ ἀπό αὐτὰ πρόσθεσε, λέγων: «*Οἱ ὑβρίσαντες αὐτά, στά ὁποῖα ἀναφέρονται οἱ (ἀναγνωσθέντες) λόγοι, δέν κατάλαβαν ὅτι ἐξύβρισαν τούς ἑαυτούς των*»].

Τέλος ὁ Ἐπιφάνιος, κατὰ τήν διάρκεια ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας στόν ναό τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, σκόπευε νά διαβάσει τά βιβλία τοῦ Ὁριγένη, νά ἀποκηρύξει τόν Διόσκορο καί τούς περὶ αὐτόν, καί νά κατηγορήσει τόν Ἰωάννη ὡς ὁμοφρονοῦντα μέ ἐκείνους.

Ὁ Χρυσόστομος τόν προειδοποίησε:

«*Παρά κανόνας πράττεις πολλά ὦ Ἐπιφάνιε· πρῶτον μὲν χειροτονίαν ἐν ταῖς ὑπ' ἐμέ ἐκκλησίαις ποιησάμενος· εἶθ' ὅτι μή προταγείς παρ' ἐμοῦ, ἐν αὐταῖς ἐλειτούργησας, οἰκεία ἀθθεντία χρησάμενος. Πάλιν τε αὐτόθι προτραπεῖς παρητήσω, καί νῦν αὖθις ἐπιτρέπεις σαυτῶ. Φύλαξαι οὖν, μή ταραχῆς ἐν τῷ λαῷ διαγενομένης, τόν ἐκ ταύτης κίνδυνον ἀναδέξῃ καί αὐτός*».⁴⁴

[Πολλά ἀντικανονικά πράγματα κάνεις, ὦ Ἐπιφάνιε! Πρῶτον μὲν ἔκανες χειροτονία στίς ἐκκλησίες τῆς δικαιοδοσίας μου, καί κατόπιν λειτούργησες σ' αὐτές, χωρίς νά λάβεις τήν ἄδεια ἀπό ἐμένα, χρησιμοποίησας ἰδική σου ἀθθεντία. Προηγούμενος σέ προέτρεψα καί ἀμέσως σταμάτησες, καί τώρα ἐπιτρέπεις ξανά στόν ἑαυτό σου (νά κάνει τά ἴδια).

Φυλάξου, λοιπόν, μήπως γίνει ταραχή στον λαό, και δεχθείς και εσύ τον έξ αὐτῆς κίνδυνο].

Ὁ Ἐπιφάνιος φοβήθηκε ἢ ντράπηκε καὶ ὑποχώρησε. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Μακροὶ Ἀδελφοί, τοὺς ὁποίους δὲν γνώριζε προσωπικά, ἦλθαν σὲ ἐπαφή μαζί του. Μετά τῆ συνομιλία καὶ τίς ἐξηγήσεις τους, ἔγινε μετρι-οπαθέστερος στή συμπεριφορά του, ὅποτε ἐγκατέλειψε τὸν ἀγῶνα του καὶ ἀναχώρησε μέ πλοῖο γιά τὴν Κύπρο. Καθ' ὁδὸν πέθανε (403), σὲ ἡλικία 88 ἐτῶν περίπου.

Φαίνεται πὼς ὁ Ἐπιφάνιος συνειδητοποίησε τελικά τὸν λανθασμένο δρόμο στὸν ὁποῖο τὸν εἶχε ὀδηγήσει ὑποκριτικά ὁ Θεόφιλος μέ τὸ μῖσος του ἐναντίον τοῦ Χρυσοστόμου. Διότι πρὶν ἐπιβιβαστεῖ στό πλοῖο, ὅταν ἀρκετοὶ ἐπίσκοποι συγκεντρώθηκαν γιά νά τὸν ἀποχαιρετήσουν, τοὺς εἶπε τά ἐξῆς:

«Ἀφήμι ὑμῖν τὴν πόλιν καὶ τὰ βασιλεια, καὶ τὴν ὑπόκρισιν. Ἐγὼ δὲ ἄπειμι· σπεύδω γάρ, πάνυ σπεύδω».^{44α}

[Ἀφήνω σέ σᾶς τὴν πόλη καὶ τὰ ἀνάκτορα καὶ τὴν ὑποκρισία. Ἐγὼ δὲ ἀναχωρῶ, διότι σπεύδω, σπεύδω γρήγορα].

Βάσει τοῦ αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος ὁ Θεόφιλος, συνοδευόμενος ἀπὸ ἀρκετοὺς ἐπισκόπους, ἔφθασε ἐπὶ τέλους στήν Κωνσταντινούπολη, προκειμένου νά δικαστεῖ σὲ σύνοδο γιά τίς ἐπιθέσεις του ἐναντίον τῶν μοναχῶν τῆς Νιτρίας. Δὲν δέχτηκε τὴ φιλοξενία τοῦ Ἰωάννη, ἀλλὰ παρέμεινε στό ἀνάκτορο τῶν Πλακιδιανῶν, ὅπου ὀργάνωσε τὴν ἄμυνά του μέ σχεδιασμένη ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου:

«Τότε ἐντεῦθεν ἀνεκινουῦντο κατὰ Ἰωάννου κατηγορίαι πολλαί· καὶ οὐκέτι μὲν τῶν Ὠριγένους βιβλίων μνεία τις ἦν· ἐπὶ ἐτέρας δὲ ἀτόπους κατηγορίας ἐτρέποντο».^{44β}

[Τότε ἀπὸ ἐκεῖ ἀνεκινουῦντο πολλές κατηγορίες κατὰ τοῦ Ἰωάννου (Χρυσοστόμου)· καὶ δὲν γινόταν πλέον καμμία συζήτηση γιά τὰ βιβλία τοῦ Ὠριγένη, ἀλλὰ ἐτρέποντο σὲ ἄλλες ἄτοπες κατηγορίες].

Μετά ἀπὸ λίγες ἡμέρες ὁ Θεόφιλος μέ τοὺς προσκείμενους σ' αὐτὸν ἐπισκόπους μετακόμισε στό προάστειο Δρυῶς, ὅπου ὑπῆρχε καὶ ὁ ναὸς τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. Ὁ Χρυσόστομος δὲν θέλησε νά συγκαλέσει κανονικὴ σύνοδο, ἀλλὰ προσπάθησε νά λύσει εἰρηνικά τὸ ζήτημα. Τότε ὁ Θεόφιλος, ἐπωφελούμενος τῆς μετριοπαθοῦς στάσεως τοῦ Ἰωάννη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν δυσαρέσκεια πολλῶν ἐπισκόπων ἕνεκα τῶν αὐστηρῶν ἐκκλησιαστικῶν δραστηριοτήτων του, κατόρθωσε νά ἀνατρέψει τὴν κατάσταση: Πρωτοστάτησε στή σύγκληση συνόδου, ὅπου ἐκλήθη ὡς ὑπόδικος ὁ Χρυσόστομος!

Ἡ λεγόμενη αὐτή «*παρά τήν Δρῶν σύνοδος*» (403), παρανόμως καί αὐθαιρέτως συσταθεῖσα, κατέληξε στήν καταδίκη καί ἔξορία τοῦ Χρυσοστόμου. Στή σύνοδο αὐτή πρόεδρος ἦταν ὁ πραγματικός ὑπόδικος, ὁ Θεόφιλος. Συμμετεῖχαν 45 ἐπίσκοποι, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 28 ἦσαν Αἰγύπτιοι, πού τούς εἶχε φέρει μαζί του ὁ Θεόφιλος, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι ἦσαν οἱ δυσσареστημένοι ἐναντίον τοῦ Χρυσοστόμου. Συνεπῶς οἱ ἀποφάσεις τῆς συνόδου ἦσαν προοδεδικασμένες, ὅπως ἔδειξε καί ἡ τακτική τους, νά μήν ὀλοκληρώσουν τήν ἀποδεικτική διαδικασία. Ὁ Χρυσόστομος παρέμενε στόν ἀρχιεπισκοπικό οἶκο του μέ 40 περίπου ἐπισκόπους, ἀφοσιωμένους σ' αὐτόν.

Κατά τήν διάρκεια τῆς συνόδου ὁ Θεόφιλος σταμάτησε τήν ἐξέταση τοῦ ζητήματος τῶν Μακρῶν Ἀδελφῶν, διότι οἱ δύο κυριώτεροι ἐξ αὐτῶν, ὁ Διόσκορος καί ὁ Ἀμμώνιος, εἶχαν πεθάνει, ἐνῶ οἱ ἄλλοι δύο, ἀπό ταπεινότητα, ἄν καί ἀδικούμενοι, ζήτησαν συγγνώμη.

Μετά τήν ἀποστολή στήν ἔξορία τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, ὁ λαός τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξεγέρθηκε κατά τοῦ Θεοφίλου, ὁ ὁποῖος ἀναχώρησε πάραυτα, μαζί μέ τούς ἐξ Αἰγύπτου ἐπισκόπους. Ὅταν ἐπέστρεψε στήν Ἀλεξάνδρεια, ὡς πραγματικός «ἀμφαλλάξ» ἄρχισε πάλι νά μελετᾷ τά ἔργα τοῦ Ὁριγένη! Ὅταν δέ τόν ρώτησαν, πῶς ἀσπάζεται πάλι τά βιβλία πού εἶχε ἀποκηρύξει, ἀπάντησε:

*«Τά Ὁριγένους ἔσικε βιβλία λειμῶνι πάντων ἀνθέων. Εἴ τι οὖν ἐν αὐτοῖς ἐφεύρω καλόν, τοῦτο δρέπομαι, εἰ δέ τί μοι ἀκανθῶδες φανείη, τοῦτο ὡς κεντοῦν ὑπερβαίνω».*⁴⁵

[Τοῦ Ὁριγένη τά βιβλία μοιάζουν μέ λιβάδι γεμάτο ἄνθη ὅλων τῶν εἰδῶν. Ἐάν λοιπόν ἀνακαλύψω σ' αὐτά κάτι καλό, τό συλλέγω, ἐάν δέ κάποιο μοῦ φανεῖ ἀκανθῶδες, αὐτό σάν ἀγκάθι τό ξεπερνᾶω].

Ὁ Θεόφιλος συνέχισε, μέ μεγάλη σκληρότητα καί ἄσπονδο μῖσος, τήν ἐκστρατεία του κατά τοῦ Χρυσοστόμου, χωρίς νά ἀναμιγνύεται πλέον τό θέμα τοῦ Ὁριγένη. Καί μετά τόν θάνατό του (412) τό θέμα αὐτό ἔπαυσε γιά μεγάλο χρονικό διάστημα νά ἀπασχολεῖ τούς ἐκκλησιαστικούς κύκλους.

12. Ἱερώνυμος καί Ρουφῖνος

Ὁ Ἱερώνυμος γεννήθηκε στή Στριδῶνα τῆς Δαλματίας περί τό 348. Σπο ὕδασε στή Ρώμη, συμμαθητής του δέ ἦταν ὁ Ρουφῖνος, μέ τόν ὁποῖο συγκρούσθηκε ἀργότερα. Ἐκτός τῶν λατινικῶν, γνώριζε πολύ καλά τά

έλληνικά καί τά έβραϊκά. Περί τό 373 ήλθε στην Άνατολή όπου έζησε για αρκετά χρόνια ως άσκητής, ενώ συγχρόνως εξακολουθούσε τίς μελέτες του. Τό 378 χειροτονήθηκε πρεσβύτερος στην Άντιόχεια.

Άρχικά ό Ίερώνυμος ήταν θαυμαστής του Ώριγένη, μετέφρασε δέ αρκετά έργα του στα λατινικά. Στόν πρόλογο τής μεταφράσεως του *Περί έβραϊκών ονομάτων*, έγραφε ότι μόνο ένας άμαθής μπορούσε νά μή θεωρεί τόν Ώριγένη «post Apostolos Ecclesiarum magistrum» (μετά τούς Άποστόλους διδάσκαλον τής Έκκλησίας). Μέ βάση τά *Έξαπλά* του Ώριγένη πραγματοποίησε καί τήν άναθεώρηση τής λατινικής μεταφράσεως τής Π. Διαθήκης (Itala).

Έν τούτοις δέν άποδεχόταν πλήρως όλες τίς άπόψεις του Ώριγένη, αλλά μέχρις ενός σημείου υπέρισχε ό θαυμασμός του προς αυτόν. Όταν όμως εντάθηκε ή διαμάχη μεταξύ τών ώριγενιστών καί άντιωριγενιστών, τάχθηκε σαφώς μέ τήν πλευρά τών δευτέρων, έξαντλώντας όλη τή μαχητικότητά του έναντίον τών άλλοτε ποτέ φίλων του.

Ό Ρουφίνος γεννήθηκε περί τό 345 στην Άκηλυία από χριστιανούς γονείς. Σπούδασε στή Ρώμη καί μετά τό 370 ήλθε στην Αίγυπτο, συνοδεύων τήν εύγενή Ρωμαία Μελανία τήν πρεσβυτέρα. Έκεϊ έπισκέφθηκε πολλούς μοναχούς καί παρακολούθησε τίς παραδόσεις του Διδύμου του τυφλού στή σχολή τής Άλεξανδρείας. Τό 378 μετέβη στα Ίεροσόλυμα καί περί τό 390 χειροτονήθηκε πρεσβύτερος από τόν έπίσκοπο Ίωάννη, μετά του οποίου συνεδέοντο διά του κοινού προς τόν Ώριγένη θαυμασμού.

Όταν ό Ίερώνυμος ήλθε στή Βηθλεέμ τό 386, συνδέθηκε διά στενωτάτης φιλίας μετά τών δύο αυτών άνδρών. Μετά τό 390 όμως άρχισε σταδιακώς νά μεταστρέφεται, μέχρις ότου τό 394 εμφανίζεται σφοδρός άντιωριγενιστής. Στην άλλαγή αυτή συνετέλεσαν άποφασιστικά ένας φανατικός μοναχός, όνόματι Άτέρβιος, καί ό Έπιφάνιος Κύπρου.

Τότε ήλθε σέ ζωηρή αντίθεση καί έχθρότητα προς τούς δύο ώριγενιστές φίλους του, Ίωάννη Ίεροσολύμων καί Ρουφίνο, άρνούμενος μάλιστα ότι υπήρξε ποτέ ώριγενιστής. Τό 397 έγραψε τό έργο *Κατά Ίωάννου Ίεροσολύμων*, κατηγορώντας τον ότι άκολουθεί τίς κακοδοξίες του Ώριγένη. Ό Ρουφίνος τάχθηκε μέ τό μέρος του Ίωάννη, καθώς είχε γενικευθεί ό σφοδρός ιδεολογικός άγώνας μεταξύ τών δύο παρατάξεων.

Τό ίδιο έτος (397) επήλθε κάποια συνδιαλλαγή μεταξύ Ίερωνύμου καί Ρουφίνου, αλλά για έλάχιστο χρόνο. Άμέσως μετά ό Ρουφίνος άναχώρησε για τή Ρώμη, όπου μετέφρασε σέ σύντομο διάστημα τήν *Άπολογία υπέρ Ώριγένους* τών Παμφίλου καί Εύσεβίου, συνάψας καί μία μι-

κρή μελέτη «*Περί νοθεύσεως τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ὀριγένους*». Στή μελέτη του ὑποστηρίζει ὅτι τά προσκρούοντα στήν ὀρθοδοξία χωρία τοῦ Ὀριγένη εἶχαν κακῶς ἐρμηνευθεῖ ἢ παραφθαρεῖ ὑπό τῶν αἰρετικῶν.

Τό ἐπόμενο ἔτος (398) ἐξέδωσε μία νέα μετάφραση τοῦ *Περί Ἀρχῶν*, ὄχι ὅμως κατά λέξη. Ὁ ἴδιος στόν πρόλογό του ὁμολογεῖ, ὅτι συνεχίζει τήν παράδοση τοῦ Ἱερωνύμου νά «διορθώνει» ὅσα σκανδαλώδη σημεῖα ὑπῆρχαν στό πρωτότυπο. Διευκρινίζει ὅμως ὅτι οἱ δικές του διορθώσεις, προσθηκές ἢ ἐπεξηγήσεις, δέν εἶναι αὐθαίρετες, ἀλλά τεκμηριωμένες ἀπό μεταγενέστερα ἔργα τοῦ Ὀριγένη.

Οἱ φίλοι τοῦ Ἱερωνύμου τόν πληροφόρησαν στήν Παλαιστίνη γιά τό ἔργο αὐτό καί τόν παρεκάλεσαν νά μεταφράσει πιστά τά βιβλία. Πράγματι, τό 399 ἐκδίδει νέα μετάφραση τοῦ *Περί Ἀρχῶν*, ὅπου ὑποδεικνύει τίς ὠριγενιστικές κακοδοξίες πού παρέλειψε ὁ Ρουφῖνος. Ἡ μετάφραση αὐτή, πού ἦταν πιστότερη, δέν σώζεται σήμερα.

Ὁ ἀγῶνας μεταξύ αὐτῶν συνεχίστηκε ἐντονώτερος, μέ συγγράμματα καί ἐπιστολές τῶν μέν ἐναντίον τῶν δέ. Ὁ Ρουφῖνος πέθανε τό 410, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε ἀποσυρθεῖ ἀπό τή διένεξη. Ὁ Ἱερώνυμος ὅμως συνέχισε τόν πόλεμο κατά τοῦ παλαιοῦ φίλου του, χρησιμοποιώντας ἀκόμη καί ὕβριστικές ἐκφράσεις, μέχρι τόν θάνατό του στή Βηθλεέμ τό 420.

Ὁ τρίτος τῶν Λατίνων πατέρων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ **Αὐγουστίνος**, δέν ἔλαβε μέρος στήν ὠριγενιστική διαμάχη, ἀν καί εἶναι γνωστό ἀπό τά ἔργα του ὅτι δέν ἀποδεχόταν τίς περισσότερες ἀπό τίς ἐπίμαχες ὠριγενιστικές ἀντιλήψεις. Πάντως συνιστοῦσε μετριοπάθεια καί διαλλακτικότητα ἐπί αὐτῶν τῶν θεμάτων.

13. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος εἶναι ἀναμφισβήτητα ὁ μέγιστος τῶν Πατέρων τῆς χριστιανοσύνης καί μία ἀπό τίς σημαντικώτερες προσωπικότητες τῆς παγκόσμιας Ἱστορίας.

Ὅ,τι καί νά εἰπωθεῖ, δέν θά εἶναι ἀρκετό γιά νά περιγράψει τίς ὑπεράνθρωπες κοινωνικές καί θρησκευτικές του δραστηριότητες. Ἡ σύγκρουση ὅμως μέ τήν αὐτοκράτειρα Εὐδοξία, καθῶς καί οἱ προσπάθειες καθάρσεως τῆς ἐκκλησίας ἀπό τοὺς ἀνάξιους κληρικούς, ἀκόμη καί μέ τήν καθαίρεση μερικῶν ἐπισκόπων, προκάλεσαν ἔντονες ἀντιδράσεις, μέ σοβαρές συνέπειες ἐπί τῆς ζωῆς του.

Ὁ Ἰωάννης γεννήθηκε τό 354 στήν Ἀντιόχεια, ἀπό εὐπορους γονεῖς. Ὁ πατέρας του, ἀνώτερος ἀξιωματικός τοῦ στρατοῦ τῆς Συρίας, πέθανε λίγο χρόνο μετά τή γέννησή του. Ἡ χριστιανή μητέρα του Ἀνθοῦσα φρόντισε γιά τήν ἐπιμελημένη παιδεία τοῦ υἱοῦ της, πλησίον τοῦ ἐθνικοῦ ρήτορος Λιβανίου. Κατόπιν φοίτησε στή θεολογική σχολή Ἀντιοχείας, ὅπου συνδέθηκε μέ τόν ἀρχιεπίσκοπο Ἀντιοχείας Μελέτιο καί βαπτίσθηκε ἀπό αὐτόν (372). Ἀρχικῶς ἀκολούθησε τόν μοναχικό βίο. Τό 381 χειροτονήθηκε διάκονος καί τό 386 πρεσβύτερος. Ὅταν δέ πέθανε ὁ Νεκτάριος Κωνσταντινουπόλεως, ἐξελέγη ὡς νέος ἀρχιεπίσκοπος στή Βασιλεύουσα (398).

Δέν θά ἀναφερθοῦμε στό πολυσχιδές ἔργο του, ἀλλά μόνο στή στάση του ἔναντι τοῦ ἐξεταζομένου ζητήματος, ἥτοι τοῦ Ὀριγένη καί τῆς διδασκαλίας του. Ἡ ἔρευνα αὐτή ἀναγκαστικά ἔχει ἔμμεσο χαρακτήρα, διότι μέσα στόν ἐπιβλητικό ὄγκο τῶν ἔργων του, ἀπαρτιζόμενα κυρίως ἀπό ὀμιλίες καί λόγους, τό ὄνομα τοῦ Ὀριγένη δέν ἀναφέρεται οὔτε μία φορά!

Ποῦ ὀφείλεται αὐτή ἡ ἀπόλυτη σιωπή τοῦ Χρυσοστόμου γιά τόν Ἀλεξανδρινό θεολόγο; Ἀσφαλῶς εἶχε μελετήσει τά ἔργα του. Γιατί, λοιπόν, δέν ἐξέφρασε εὐθέως κάποια γνώμη, ὑπέρ ἢ κατά τῆς διδασκαλίας του, κυρίως δέ ἐπί τῶν θεμάτων πού δημιούργησαν τόσες ἀντιθέσεις μέσα στήν ἐκκλησία;

Ἡ ἀποψή μας εἶναι, ὅτι οὐσιαστικά παραδεχόταν τίς περισσότερες ἀπό τίς θέσεις τοῦ Ὀριγένη, τίς ὁποῖες ἐνέπλεκε ἀριστοτεχνικά μέσα στους λόγους του, χωρίς νά τίς παρουσιάζει μέ ἀπόλυτη δογματική μορφή.

Ἐπίσης ἀκολουθοῦσε, στίς περισσότερες περιπτώσεις, τήν καθιερωθεῖσα ἀπό τόν Ὀριγένη ἀλληγορική ἐρμηνεία τῶν Γραφῶν. Ἡ δέ ἀποφυγή ἀναφορᾶς τοῦ ὀνόματός του, εἶναι εὐνόητο ὅτι γινόταν πρός ἀποφυγή προκλήσεως ἀντιδράσεων.

Ὅπως διαπιστώσαμε, οὐδεῖς ἀπό τούς μεγάλους Πατέρες κατηγόρησε ποτέ τόν Ὀριγένη, οὔτε ἀπέριψε τίς διδασκαλίες του σάν αἰρετικές. Τήν ἴδια τακτική ἀκολουθεῖ καί ὁ Χρυσόστομος. Πιστεύουμε ὅτι ἂν εὗρισκε κάτι οὐσιωδῶς ἀντίθετο πρός τήν χριστιανική διδασκαλία, δέν θά δίσταζε ἄμεσα ἢ ἔμμεσα νά τό καταδικάσει.

Ὅταν ἐνεπλάκη τό πρόσωπό του στίς ὠριγενιστικές ἔριδες, ἔνεκα τῆς ἐχθρότητος τοῦ Θεοφίλου ἔναντίον τῶν Μακρῶν Ἀδελφῶν, κράτησε στάση μετριοπαθῆ καί διαλλακτική, χωρίς νά ἀναμιχθεῖ ἐπίσημα καί χωρίς νά ἀπαντήσει στίς κατηγορίες τῶν ἀντιπάλων του, ὅτι καί ὁ ἴδιος ἦταν ὠριγενιστής.

Στή συγκληθεῖσα πραξικοπηματική σύνοδο παρά τήν Δρῦν (βλ. στήν ενότητα 11), ἀπαγγέθηκαν πλεῖστες κατηγορίες ἐναντίον του, τίς ὁποῖες διέσωσε ὁ Φώτιος, τονίζοντας ὅτι στή σύνοδο αὐτή οἱ ἴδιοι ἐπίσκοποι «καί κριταί καί κατήγοροι καί μάρτυρες ἦσαν». ⁴⁶

Οἱ περισσότερες κατηγορίες εἶναι γελοῖες, ὅπως τό ὅτι συνήθιζε νά τρώγει μόνος του ἀσώτως (!), ἢ κοινές συκοφαντίες καί μάλιστα γιά ἀσήμαντα θέματα. Θά παραμείνουμε μόνο σέ ὅσες περιλαμβάνουν τό θέμα τοῦ ὠριγενισμοῦ.

Πρῶτος κατήγορος ἦταν ἕνας διάκονος τοῦ Χρυσοστόμου, ὀνομαζόμενος ἐπίσης Ἰωάννης. Ἀπήγγειλε 29 κατηγορίες ἐναντίον του, ἀλλά καμμία δέν περιέχει τήν παραμικρή νύξη γιά τίς ἀπόψεις του· ὅλες ἀναφέρονται σέ περιστατικά συμπεριφορᾶς του πρὸς κληρικούς, μοναχούς κ.λπ. ἢ ἀπό τήν ἰδιωτική του ζωή. Ὁ Χρυσόστομος προσκλήθηκε 4 φορές γιά νά ἀπαντήσει στίς κατηγορίες (οὐσιαστικά, γιά νά ὑποστεῖ τήν ποινή τῆς «στημένης» συνόδου), ἀλλ' ἐκεῖνος τούς ἀπάντησε:

«Εἰ τούς προφανεῖς ἐχθρούς ἀπό τῆς τάξεως τῶν κρινόντων παραστέλλετε ἔτοιμός εἰμι καί παραγενέσθαι, καί ἀπολογεῖσθαι εἴ τίς μου κατηγορεῖ· εἰ δέ τοῦτο ποιεῖν οὐ βούλεσθε, ὁσάκις ἂν ἀποστείλητε, οὐδ' ἐν πλέον ἀνυσθήσεται».

[Ἐάν διαχωρίσετε τούς προφανεῖς ἐχθρούς μου ἀπό τήν τάξη τῶν κρινόντων, εἰμαι ἔτοιμος καί νά παρουσιασῶ καί νά ἀπολογηθῶ, ἐάν κάποιος μέ κατηγορεῖ. Ἐάν ὅμως δέν θέλετε νά τό κάνετε αὐτό, ὅσες φορές καί ἂν μέ εἰδοποιήσετε, δέν θά καταφέρετε τίποτε περισσότερο].

Βλέποντας τήν σταθερή στάση τοῦ Χρυσοστόμου, ἀλλά καί μέ ἐπίγνωση τῆς γελοιότητος τῶν κατηγοριῶν, ἐξέτασαν μερικές ἀπό αὐτές καί κατόπιν στράφηκαν πρὸς ἄλλη κατεύθυνση. Κάποιος μοναχός Ἰωάννης, γιά τόν ὁποῖο ὁ διάκονος Ἰωάννης εἶχε εἰπεῖ ὅτι: «ἐξ ἐπιτροπῆς τοῦ Χρυσοστόμου ἐτυπτήθη, ὡς φησί, καί ἐσύρη καί μετά τῶν δαιμονίων τῶν ἐσιδηροφόρησε», κατηγόρησε τόν Χρυσόστομο ὅτι χειροτόνησε ἐπίσκοπο Ἐφέσου τόν «Ὁριγενειαστήν» Ἡρακλείδη, ὁ ὁποῖος ἐπίσης ἦταν ὑπόδικος στή σύνοδο. Ὁ μοναχός Ἰωάννης «ἐνεκάλει δέ καί κατ' αὐτοῦ τοῦ Χρυσοστόμου, ὡς πολλά κακά παθῶν χάριν τῶν Ὁριγενειαστῶν διά Σαραπίωνος καί παρ' αὐτοῦ ἐκείνου».

Κατόπιν ὁ ἐπίσκοπος Ἰσαάκιος κατηγόρησε πάλι τόν Ἡρακλείδη ὡς Ὁριγενειαστήν καί ἐπανῆλθε στό θέμα τοῦ Χρυσοστόμου μέ 17 νέες κατηγορίες, ἐκ τῶν ὁποίων τρεῖς μόνο σχετίζονται μέ τό ζήτημα τοῦ ὠριγενισμοῦ:

«ἐπέδωκε δέ ὁ αὐτός Ἰσαάκιος καί λίβελλον κατά Χρυσοστόμου, περιέχοντα ταῦτα· πρῶτον περί τοῦ πολλάκις μνημονευθέντος Ἰωάν-

νου τοῦ μοναχοῦ, ὅτι ἐδάρη διά τούς Ὠριγενειαστάς καί ὅτι ἐσιδηροφόρησε· δεύτερον, ὅτι ὁ μακάριος Ἐπιφάνιος διά τούς Ὠριγενειαστάς Ἀμμώνιον, Εὐθύμιον, Εὐσέβιον, καί Ἡρακλείδην, καί Παλλάδιον οὐκ ἠθέλησε κοινωνῆσαι ... πεντεκαίδεκατον, ὅτι τούς μέν Ὠριγενειαστάς ἐδέξατο, τούς δέ κοινωνικούς τῆς Ἐκκλησίας μετά συστατικῶν ἐλθόντας γραμμάτων καί ἐν τῇ φυλακῇ βληθέντας οὐκ ἐξείλετο, ἀλλά καί ἀποθανόντας ἐν αὐτῇ οὐδ' ὄλως ἐπεσκέψατο...».

[Ὁ ἴδιος ὁ Ἰσαάκιος ἐπέδωσε (στή σύνοδο) λίβελλον κατά τοῦ Χρυσοστόμου, πού περιεῖχε τά ἑξῆς: Πρῶτον, περί τοῦ πολλάκις μνημονευθέντος Ἰωάννου τοῦ μοναχοῦ, ὅτι δάρθηκε ἔνεκα τῶν Ὠριγενειαστῶν καί δέθηκε μέ ἀλυσίδες· δεύτερον, ὅτι ὁ μακάριος Ἐπιφάνιος (ὁ ἐπίσκοπος Κύπρου) δέν θέλησε νά ἔχει ἐπικοινωνία μαζί του, ἔνεκα τῶν Ὠριγενειαστῶν Ἀμμωνίου, Εὐθυμίου, Εὐσεβίου, Ἡρακλείδη καί Παλλαδίου ... δέκατον πέμπτον, διότι τούς μέν Ὠριγενειαστάς ἐδέχθη (τούς Μακρούς Ἀδελφούς), τούς δέ κοινωνούς τῆς ἐκκλησίας, πού ἦλθαν μέ συστατικά γράμματα καί ρίχτηκαν στή φυλακή (ἦτοι τούς ἀπεσταλμένους μοναχούς ὑπό τοῦ Θεοφίλου), δέν τούς ἐξήγαγε (ἀπό τήν φυλακή), ἀλλά καί ἀποθανόντας εἰς αὐτήν δέν τούς ἐπισκέφθηκε καθόλου].

Καμμία κατηγορία, λοιπόν, δέν ἀφοροῦσε στήν ἀποδοχή ἀπό τόν Χρυσόστομο τοῦ Ὠριγένη ἢ τῆς διδασκαλίας του, παρά μόνο τήν συμπεριφορά του ἔναντι τῶν «Ὠριγενειαστῶν». Ἄλλωστε ὁ σκοπός τῆς συνόδου ἦταν ἡ μέ κάθε τρόπο καθαίρεση τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐξετάστηκαν 5-6 ἀπό τίς 50 περίπου συνολικά διατυπωθεῖσες κατηγορίες καί κατόπιν θέλησαν νά ἐπισπεύσουν τήν διαδικασία:

«Τούτων οὖν ἐξετασθέντων αὐτοί τε οἱ προειρημένοι πρεσβύτεροι, καί Εὐδαίμων ἔτι καί Ὀνήσιμος, ἤτοῦντο ἐπιταχῦναι τῇ ἀποφάσει, καί πρῶτος τῆς συνόδου Παῦλος ὁ Ἡρακλείας ἠξίωσεν ἅπαντας ἀποφηνασθαι. Καί ἀπεφῆναντο τήν τοῦ ἁγίου, ὡς ἔδοξαν ἑαυτοῖς, καθαίρειν...».

[Ἀφοῦ ἐξετάστηκαν αὐτά, οἱ περισσότεροι πρεσβύτεροι καί ἀκόμη ὁ Εὐδαίμων καί ὁ Ὀνήσιμος, ἀπαίτησαν νά ἐπιταχυνθεῖ ἡ ἀπόφαση, καί πρῶτος ὁ Παῦλος ὁ ἐπίσκοπος Ἡρακλείας ἀξίωσε νά ἀποφανθοῦν ὅλα τά μέλη τῆς συνόδου. Καί ἀποφάσισαν, ὅπως τούς φάνηκε καλό, τήν καθαίρεση τοῦ ἁγίου...].

Παρά τίς ἔντονες ἀντιδράσεις τοῦ λαοῦ, ὁ Χρυσόστομος καθαιρέθηκε καί μεταφέρθηκε στή Βιθυνία. Προτοῦ ὅμως ἀποφασισθεῖ ὁ ὀριστικός τόπος τῆς ἐξορίας, «συνέβη θραῦσίν τινα γενέσθαι ἐν τῷ κοιτῶνι» τῆς βασίλισσας Εὐδοξίας.⁴⁷ Ἐπρόκειτο γιά μιά ἰσχυρή ἀφύσικη θραύση κά-

ποιου αντικειμένου, σάν έκρηξη, ή όποία ήταν καθαρά πνευματιστικό φαινόμενο. Οί αυλικόι τρομοκρατήθηκαν από αυτό τό φαινόμενο τής θραύσεως καί ανακάλεσαν τόν Ίωάννη, ό όποϊός επανήλθε μετά από λίγες ήμέρες, ένώ ό Θεόφιλος αναχώρησε έσπευσμένα, διότι τό πλήθος άπειλοῦσε νά τόν ρίξει στή θάλασσα!

Ό Ίωάννης ήθελε νά άποκατασταθεϊ από σύνοδο μεγαλύτερη εκείνης πού τόν καθαίρεσε, αλλά ό λαός, ένθουσιασμένος από τήν γρήγορη έπιστροφή του, άπαιτοῦσε τήν άμεση επανεγκατάστασή του στόν άρχιεπισκοπικό θρόνο, όπως καί έγινε.

Η Εὐδοξία εξέφρασε μέ έπιστολή τή χαρά της γιά τήν επάνοδο τοῦ άρχιεπισκόπου. Οί όμαλές σχέσεις τους όμως δέν διήρκεσαν πολύ. Ό Χρυσόστομος άρχισε νά μιλάει πάλι μέ αυστηρότητα, ιδιαίτερα δέ μετά τήν ύψωση άργυροῦ αγάλματος τής Εὐδοξίας έναντι τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ. Εκείνη, επηρεαζόμενη καί από τό περιβάλλον της, ζητοῦσε άφορμή νά απαλλαγεί όριστικά από τήν παρουσία του. Έγραψε στόν Θεόφιλο καί εκείνος απάντησε, ότι μία σύνοδος θά μπορούσε νά τόν απομακρύνει μέ τό αίτιολογικό ότι εἶναι καταδικασμένος χωρίς νά έχει άποκατασταθεϊ δι' άλλης συνόδου!

Αυτό πράγματι συνέβη, αλλά ό Χρυσόστομος άρνήθηκε νά έγκαταλείψει τήν εκκλησία. Τήν παραμονή τοῦ Πάσχα τοῦ 404 συνελήφθη από στρατιωτική δύναμη καί τήν Πεντηκοστή έξορίστηκε εκ νέου. Μετά από ταξίδι ένδεκα εβδομάδων, μέ στρατιωτική συνοδεία, έφθασε στό χωριό Κουκουσό, στά σύνορα τής Καππαδοκίας καί Άρμενίας, όπου έγινε φιλικά δεκτός. Από εκεί μέ έπιστολές παρηγοροῦσε τούς συνεχώς διωκόμενους φίλους του, ένώ μέ άλλες έπιστολές στους άρχηγούς διαφόρων εκκλησιῶν ζητοῦσε τήν επέμβαση καί τήν ύποστήριξή τους.

Ό Ίνοκέντιος Ρώμης επεχείρησε νά συγκαλέσει σύνοδο στή Θεσσαλονίκη πρὸς άποκατάσταση τοῦ Χρυσοστόμου, χωρίς όμως νά τό κατορθώσει, διότι ό αυτοκράτωρ Θεοδόσιος επέμενε στήν άπόφαση τής έξορίας, καίτοι εἶχε πεθάνει ή Εὐδοξία. Έπειδή δέ οί προσπάθειες πρὸς επαναφορά του συνεχίζοντο καί πολλοί φίλοι του τόν επισκέπτοντο στόν Κουκουσό, διατάχθηκε ή μεταφορά του στά Κόμανα τοῦ Πόντου. Καθ' όδόν απέθανε στήν Πιτυοῦντα, στίς 14 Σεπτεμβρίου 407. Οί τελευταῖοι του λόγοι ήσαν: «δόξα τῷ Θεῷ πάντων ένεκεν».

Έλεκταθήκαμε λίγο στήν περιγραφή τῶν γεγονότων τής παρά τήν Δρῦν συνόδου, γιά νά δείξουμε πόσο άδिका καί άντικανονικά καθαιρέθηκε ό Χρυσόστομος. Βεβαίως ό ίδιος έχει άποκατασταθεϊ στή συνείδηση τοῦ λαοῦ καί τής εκκλησίας. Όμως ή άπόφαση τής συνόδου εκείνης

τυπικά παραμένει σέ ἰσχύ. Μετά τήν ἐπιστροφή του ἀπό τήν πρώτη ἐξορία ἐπεδίωξε τήν ἀκύρωσή της ἀπό μεγαλύτερη σύνοδο. Αὐτό δέν συνέβη τότε, οὔτε κατόπιν στή δεύτερη ἐξορία, οὔτε μετά τόν θάνατό του. Πιστεύουμε, λοιπόν, ὅτι δέν θά θεωρηθεῖ ἀδικαιολόγητη μία ἀνάλογη πρωτοβουλία ἐκ μέρους τῆς σημερινῆς ἐκκλησίας, ὥστε νά ἐξαλειφθεῖ τό μελανό αὐτό στίγμα εἰς βάρος τῆς ἱστορικῆς του μνήμης.

Μετά τό θάνατό του τό ὄνομα τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου ἀνεγράφη στά δίπτυχα τῶν ἐκκλησιῶν Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας καί Ἄντιοχείας. Τοῦτο ὅμως δέν ἀρκεῖ. Μόνο μία μείζων σύνοδος ἐπιβάλλεται γιά νά ἀποκατασταθεῖ ἡ τάξη, ὅπως ἄλλωστε ἐπιθυμοῦσε καί ὁ ἴδιος.

14. Παλλάδιος, Συνέσιος, Σωκράτης, Βικέντιος

Οἱ 4 οὔτοι ἄνδρες συγκαταλέγονται μεταξύ τῶν θαυμαστῶν τοῦ Ὀριγένη, χωρίς ὅμως νά ἀναμιχθοῦν ἐνεργῶς στίς ὠριγενιστικές ἔριδες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ὁ Παλλάδιος γεννήθηκε τό 364 στή Γαλατία. Σέ ἡλικία 20 ἐτῶν ἀκολούθησε τόν μοναχικό βίο. Ἐπισκέφθηκε 2000 περίπου ἀσκητές, συλλέγων πληροφορίες καί διηγήσεις ἀπό τή ζωή καί τή δράση τους. Ἀργότερα, περί τό 419–420, συγκέντρωσε τίς ἀναμνήσεις του σέ ἕνα ἔργο, ἀποκαλούμενο «*Λαυσαϊκή Ἱστορία*», τό ὁποῖο ἀποτελεῖ πολύτιμη πηγή γιά τήν ἱστορία τοῦ ἀρχαίου μοναχισμοῦ.

Ἐκτός αὐτοῦ ἔγραψε καί ἕναν «*Διάλογο περί τοῦ βίου τοῦ Χρυσοστόμου*», ὅπου ὁμιλεῖ κυρίως γιά τά γεγονότα τῆς τελευταίας περιόδου τῆς ζωῆς τοῦ ἱεράρχου, προκειμένου νά τόν ὑποστηρίξει ἀπό τίς κατηγορίες πού ἐξαπέλυσε ἐναντίον του ὁ Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας. Τό ἔργο ἐγράφη περί τό 407–408 ὑπό μορφή πλατωνικοῦ διαλόγου καί ἔχει ἀπολογητικό χαρακτήρα.

Στόν *Διάλογο* δέν γίνεται καθόλου λόγος περί ὠριγενισμοῦ, οὔτε στή *Λαυσαϊκή ἱστορία*. Εἶναι γνωστό ὅμως, ὅτι ὁ Παλλάδιος ὑπῆρξε μαθητής τοῦ Εὐαγρίου τοῦ Ποντικοῦ καί ἀπό αὐτόν ἀσφαλῶς διδάχθηκε τά τοῦ Ὀριγένους.

Ὁ Ἱερώνυμος στόν *Διάλογο κατά Πελαγιανῶν* ἐπιτίθεται δριμύτατα κατά τοῦ Παλλαδίου λέγοντας: «Ὁ Παλλάδιος, δουλικῆς φαυλότητος ἐπεχείρησεν, ἵνα ἀνανεώσῃ τήν αὐτήν αἵρεσιν τοῦ Ὀριγένους καί ἤλεγξε τήν ἀπό τοῦ ἐβραϊκοῦ κειμένου μετάφρασίν μου».

Ὁ ἴδιος διέσωσε, σέ λατινική μετάφραση, καί μία ἐπιστολή τοῦ Ἐπιφανίου πρὸς τὸν ἐπίσκοπο Ἱεροσολύμων Ἰωάννη, ὅπου μεταξύ ἄλλων γράφει: «Προφυλάσσου ἀπὸ τοῦ Γαλάτου Παλλαδίου ὅστις ἦτο ποτὲ ἡμῖν προσφιλής, νῦν δὲ δεῖται τοῦ ἐλέους τοῦ θεοῦ, διότι τὴν Ὁριγένους κηρύσσει καί διδάσκει αἵρεσιν, ὅπως μὴ ἐξαπατήσῃ τινὰς τῶν ὑμῖν ἐμπεπιστευμένων καί προσελκύσῃ εἰς τὴν κακίαν τῆς πλάνης αὐτοῦ». ⁴⁸

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ὅτι ὁ Παλλάδιος ἦταν ὠριγενιστής, χωρὶς ὅμως νὰ διακηρύσσει ἀνοιχτὰ τίς ἀπόψεις του.

Ὁ Συνέσιος ἀποτελεῖ ἰδιάζουσα περίπτωση ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος ἀσπάστηκε τὸν Χριστιανισμό, χωρὶς ὅμως νὰ ἐγκαταλείψει τελείως τίς ἐθνικές ἀντιλήψεις του. Γεννήθηκε τὸ 372 στὴν Κυρήνη τῆς Ἀφρικῆς, ἀπὸ ἐπιφανεῖς καί πλούσιους γονεῖς. Ἀπὸ μικρὴ ἡλικία ἐπεδίδeto στὴ μελέτη βιβλίων καί στὸν ἀθλητισμό. Παρακολούθησε μαθήματα τῆς φιλοσόφου Ὑπατίας, τὴν ὁποία καί ἐθαύμαζε. Ὅταν δὲ ἐπισκέφθηκε τὴν Ἀθήνα, αἰσθάνθηκε βαθεῖα ἀπογοήτευση γιὰ τὴν κατάπτωση τοῦ περικλεοῦς κέντρου τῆς φιλοσοφίας.

Ὅταν τὸ 409 χήρεσε ἡ ἐπισκοπὴ Πτολεμαΐδος, οἱ συμπολίτες του, κληρικοί καί λαϊκοί, ἐκτιμώντας τὴν λαμπρὴ μὀρφωση καί τὸ ἐξάαιρετο ἦθος του, τὸν ἐξέλεξαν ἐπίσκοπο τῆς πόλεως. Προηγουμένως εἶχε προσφέρει καί ἄλλες μεγάλες ὑπηρεσίες στὴν πατρίδα του, ἰδίως κατὰ τίς ἐπανελημμένες ἐπιδρομές τῶν βαρβάρων, κατὰ τίς ὁποῖες ἐπέδειξε μεγάλη τόλμη καί ἠγετικές ἀρετές, διασώσας τὴν πόλη.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὅταν ἐξελέγη ἐπίσκοπος δὲν εἶχε ἀκόμη βαπτισθεῖ χριστιανός! Ἡ σύζυγός του ὅμως ἦταν χριστιανή καί ὁ γάμος τους εἶχε εὐλογηθεῖ ἀπὸ τὸν Θεόφιλο Ἀλεξανδρείας. Ὅταν πληροφορήθηκε τὴν ἐκλογὴ του, κατ' ἀρχὴν ἐδίστασε, διότι ὡς ὀπαδός τῆς νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας θεωροῦσε ὅτι πολλὲς ἀπόψεις του ἦσαν ἀντίθετες τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Συζήτησε τὸ θέμα μέ τὸν Θεόφιλο, ἀλλὰ ἐκεῖνος δέχθηκε νὰ τὸν χειροτονήσει, ὑπὸ τὸν ὄρο νὰ μὴ διδάσκει δημοσίως τίς ἀπόψεις του, ὅπως τὴν προῦπαρξη τῶν ψυχῶν, τὴν αἰωνιότητα τοῦ κόσμου, καί τὴν μὴ ἀνάσταση τοῦ ὑλικοῦ σώματος. Ὁ Συνέσιος συμφώνησε καί ἡ χειροτονία του ἔγινε τὸ 410, βαπτισθεὶς ὀλίγον πρό τῆς χειροτονίας.

Θεωρεῖται παράδοξο πῶς ὁ Θεόφιλος, ὁ ὁποῖος εἶχε τόσο πολεμήσει τοὺς ὠριγενιστές, δέχθηκε νὰ χειροτονήσει ἐπίσκοπο τὸν Συνέσιο, μέ τίς ὠριγενίζουσες φιλοσοφικές ἀντιλήψεις του. Ὅμως τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ὅπως εἶδαμε, ὁ Θεόφιλος εἶχε σταματήσει τελείως τὸν ἀγῶνα του κατὰ

τῶν ὠριγενιστῶν, ἐκλιπόντος καί τοῦ Χρυσοστόμου, καί μελετοῦσε πάσι τά βιβλία τοῦ Ὁριγένη. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ περίεργη συμπεριφορά του, χωρίς νά ὑποκρύπτει σκοτεινά ἐλατήρια.

Ὁ Συνέσιος ἔζησε ὡς ἐπίσκοπος 3-4 ἔτη, ἐν μέσῳ ποικίλων ἀντιξοοτήτων καί πέθανε περί τό 414. Συνέγραψε πολλά ἔργα, ἀλλά ἀπό ὅσα σώζονται σήμερα, τά περισσότερα προέρχονται ἀπό τήν περίοδο τοῦ ἐθνικοῦ βίου του.

Ὁ Σωκράτης (380-439), ὁ ἀποκληθεῖς Σχολαστικός, κατὰ τήν συγγραφή τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας του χρησιμοποίησε πλῆθος ἀρχαίων πηγῶν (συνοδικές ἀποφάσεις, πρακτικά, ἐπιστολές κ.λπ.) καί ὑπῆρξε ἐξαιρετικά προσεκτικός καί ἀντικειμενικός μελετητής αὐτῶν. Ἐπί πλέον, ὡς λαϊκός, ἐνδιαφερόταν περισσότερο γιά τήν ἱστορική ἀλήθεια, χωρίς νά φανατίζεται ἀπό τίς δογματικές ἔριδες. Ἀπό τήν πλευρά αὐτή ἡ στάση του ἔναντι τοῦ Ὁριγένη καί τῶν μετέπειτα γεγονότων, μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ ὡς ἱστορικά ἀντικειμενική. Σέ μερικές ἐκφράσεις του ὅμως διαφαίνεται καί κάποιος θαυμασμός γιά τόν Ἀλεξανδρινό θεολόγο. Ἀπό τό ΣΤ' βιβλίῳ τῆς Ἱστορίας του παραθέτουμε ὀλόκληρο τό ΙΓ' κεφάλαιο, πού ἀναφέρεται σ' αὐτόν:

«Ἐπειδή δέ οἱ φιλολοῖδοροι τοὺς πολλοὺς συνήρπασαν, ὡς βλασφημῶ προσέχειν τῷ Ὁριγένει, μικρά διελθεῖν περί τούτων οὐκ ἄκαιρον εἶναι ἡγοῦμαι. Οἱ εὐτελεῖς καί ἀφ' ἑαυτῶν μή δυνάμενοι φαίνεσθαι, ἐκ τοῦ ψέγειν τοὺς ἑαυτῶν κρείττονας δείκνυσθαι βούλονται. Τοῦτο πέπονθε πρῶτος Μεθόδιος, τῆς ἐν Λυκία πόλεως λεγομένης Ὀλύμπου ἐπίσκοπος· εἶτα Εὐστάθιος ὁ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ πρὸς ὀλίγον Ἐκκλησίας προστάς· καί μετὰ ταῦτα Ἀπολινάριος, καί τό τελευταῖον Θεόφιλος. Αὕτη τῶν κακολόγων τετρακτύς, οὐ κατὰ ταυτόν ἐλθόντες, τόν ἄνδρα διέβαλλον· ἄλλος γάρ δι' ἄλλο ἐπί τήν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν ἐχώρησαν, δεικνύντες ἕκαστοι, ὡς ὃ μή διέβαλλον, τοῦτο πάντως ἐδέξαντο. Ἐπειδή γάρ ἄλλου δόγματος ὁ καθ' εἰς ἐπελαμβάνοντο, δῆλον ὡς ἕκαστος ὃ μή ἔσκωπτεν, τοῦτο ὡς ἀληθές πάντως ἐδέχετο, τῷ ἀποσιωπᾶν ἐπαινῶν τοῦτο ὃ μή διέβαλλε. Μεθόδιος μὲν οὖν πολλά καταδραμών τοῦ Ὁριγένους, ὕστερον ὡς ἐκ παλινωδίας θαυμάζει τόν ἄνδρα ἐν τῷ διαλόγῳ, ᾧ ἐπέγραψε Ξενῶνα. Ἐγὼ δέ τι καί πλέον ἐκ τῆς ἐκείνων αἰτιάσεως εἰς σύστασιν Ὁριγένους φημί. Οἱ γάρ κινήσαντες ὅσαπερ ὦντο μέμψεως ἄξια, δι' ὧν ὡς κακῶς δοξάζοντα περί τῆς ἁγίας Τριάδος οὐδ' ὅλως ἐμέμψαντο, δείκνυνται περιφανῶς τήν ὀρθήν εὐσέβειαν μαρτυροῦντες αὐτῷ. Οὗτοι μὲν οὖν διά τοῦ μή μέμψασθαι μαρτυροῦσιν αὐτῷ. Ἀθανάσιος δέ ὁ τῆς ὁμοουσίου πίστεως ὑπερασπιστής, ἐν τοῖς

κατά Ἀρειανῶν λόγοις, μεγάλη τῇ φωνῇ μάρτυρα τῆς οἰκείας πίστεως τόν ἄνδρα καλεῖ, τούς ἐκείνου λόγους τοῖς ἰδίοις συνάπτων καί λέγων Ὁ Θαυμαστός, φησί, καί φιλοπονώτατος Ὁριγένης τάδε περί τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τῇ ἡμετέρα δόξῃ μαρτυρεῖ, συναῖδιον αὐτόν λέγων τῷ Πατρί. Ἔλαθον οὖν ἑαυτούς οἱ λοιδορήσαντες Ὁριγένην, βλασφημῆσαντες καί τόν ἐπαινέτην αὐτοῦ Ἀθανάσιον. Περί μὲν οὖν Ὁριγένους τοσαῦτα εἰρήσθω· ἐξῆς δέ τῆς ἱστορίας ἐχώμεθα». ⁴⁹

[Ἐπειδή οἱ φιλοκατήγοροι ἐπηρέασαν τούς πολλούς, ὥστε νά νομίζουν τόν Ὁριγένη βλάσφημο, δέν νομίζω πώς εἶναι ἄκαιρο νά ἀσχοληθῶ λίγο μέ αὐτούς.

Οἱ εὐτελεῖς καί μή δυνάμενοι νά διακρίνονται μέ τήν ἰδική τους ἀξία, θέλουν νά ἀναδεικνύονται κατηγορώντας τούς καλλιτέρους των. Αὐτό ἔπαθε πρῶτος ὁ Μεθόδιος, ὁ ἐπίσκοπος τῆς λεγομένης πόλεως Ὀλυμπος στή Λυκία, κατόπιν ὁ Εὐστάθιος, ὁ γιά λίγο χρόνο ἐπί κεφαλῆς τῆς ἐκκλησίας Ἀντιοχείας, καί μετά ταῦτα ὁ Ἀπολινάριος, καί τελευταῖα ὁ Θεόφιλος. Αὐτή εἶναι ἡ τετρακτύς (ἡ τετράδα) τῶν κακολόγων, πού συκοφάντησαν τόν ἄνδρα (τόν Ὁριγένη), χωρίς νά συμπέσουν στίς ἀπόψεις τους, διότι ὁ καθένας προχώρησε σέ διαφορετική κατηγορία ἐναντίον του, ἀποδεικνύοντας ὁ καθένας, ὅτι ἐκεῖνο πού δέν κατηγορήσαν, αὐτό πάντως τό ἐδέχοντο. Διότι ἐπειδή ὁ καθένας ἀσχολήθηκε μέ διαφορετικό δόγμα, εἶναι φανερό ὅτι ὁ καθένας ἐκεῖνο πού δέν ἔσκωπτε, τό δεχόταν πάντως ὡς ἀληθές, ἐπαινῶν αὐτό πού δέν κατηγοροῦσε, διά τῆς ἀποσιωπήσεώς του.

Ὁ Μεθόδιος, λοιπόν, ἀφοῦ καταλόγισε πολλά στόν Ὁριγένη, ὕστερα σάν ἀπό παλινωδία τόν θαυμάζει, στόν διάλογο μέ τήν ἐπιγραφή «Ξενῶνας».

Ἐγώ δέ λέγω κάτι περισσότερο ἐκ τῆς αἰτίαςσεως ἐκείνων σέ ὑπεράσπιση τοῦ Ὁριγένη. Διότι οἱ ἀνακινήσαντες ὅσα νόμιζαν ἄξια μομφῆς, χωρίς νά τοῦ καταλογίσουν λανθασμένες ἀπόψεις περί τῆς ἁγίας Τριάδος, ἀποδεικνύονται περιφανῶς μάρτυρες τῆς εὐσεβείας του. Αὐτοί μὲν λοιπόν μαρτυροῦν ὑπέρ αὐτοῦ μέ τό ὅτι δέν τόν κατηγορήσαν (γιά τίς ἀπόψεις του περί τῆς Ἁγίας Τριάδος).

Ὁ Ἀθανάσιος δέ, ὁ ὑπερασπιστής τῆς ὁμοουσίου πίστεως, στούς λόγους του κατά Ἀρειανῶν, διά μεγάλης φωνῆς ἀποκαλεῖ τόν ἄνδρα μάρτυρα τῆς οἰκείας πίστεως, συνάπτων τούς λόγους του στούς ἰδικούς του καί λέγων: «Ὁ θαυμαστός καί φιλοπονώτατος Ὁριγένης μαρτυρεῖ τά ἐξῆς περί τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ στίς ἀπόψεις μας, ἀποκαλώντας αὐτόν συναῖδιον πρὸς τόν Πατέρα». Ἐπομένως οἱ λοιδορήσαντες τόν Ὁριγένη, δέν ἀντελήφθησαν ὅτι ἐβλασφήμησαν ἔτσι καί τόν ἐπαινέτην αὐτοῦ Ἀθα-

νάσιον. Περί μὲν τοῦ Ὁριγένους ἅς ἀρκεσθοῦμε σ' αὐτά, ἐφεξῆς δέ ἅς συνεχίσουμε τὴν ἱστορίαν].

Τέλος ὁ λατῖνος μοναχός **Βικέντιος ὁ ἐκ Λερίνου** (+450), γράφων περὶ τοῦ Ὁριγένους λέγει:

«Τίς ποτέ ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος τοῦ Ὁριγένους; Ἀναρίθμητοι ἐκ τῆς σχολῆς αὐτοῦ ἐξῆλθον διδάσκαλοι, ἀναρίθμητοι ἱερεῖς, ὁμολογηταὶ καὶ μάρτυρες. Ἀλλὰ πόσον μέγας ὁ παρ' ἅπασιν δεικνυόμενος πρὸς αὐτόν θαυμασμός, πόσον μεγάλη ἡ δόξα αὐτοῦ, πόσον μεγάλη ἡ χάρις αὐτοῦ, τίς δύναται νά περιγράψῃ ταῦτα; Ποῖος ἔχων ἔρωτα πρὸς τὴν θρησκείαν δέν ἔσπευδε πρὸς αὐτόν ἐκ τῶν ἐσχατιῶν τῆς γῆς; Ποῖος χριστιανός δέν ἐσέβετο αὐτόν σχεδόν ὡς προφήτην; Ποῖος φιλόσοφος δέν ἐσέβετο αὐτόν ὡς διδάσκαλον; Ὁ Ὁριγένης ἐξετιμήθη οὐ μόνον ὑπὸ ἰδιωτῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ αὐτοκρατορικῶν προσώπων, ὡς λ.χ. ὑπὸ τῆς μητρὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης Ἀλεξάνδρου Σεβήρου, τῆς Ἰουλίας Μαμμαίας... Τίνες θά ἐπεθύμουν ἄνδρα τηλικούτου πνεύματος, τηλικαύτης πολυμαθείας, τηλικαύτης χάριτος, μετὰ κουφότητος ν' ἀπαρνηθῶσι, καὶ οὐχὶ μᾶλλον θά ἐπανελάμβανον τὸ ἀπόφθεγμα ἐκεῖνο· προτιμότερον ἠθέλομεν νά πλανώμεθα μετὰ τοῦ Ὁριγένους, ἢ μετ' ἄλλων νά λέγωμεν τὴν ἀλήθειαν».⁵⁰

15. Κύριλλος, Ἰσίδωρος, Ἀντίπατρος, Θεόδωρος

Ἀντίθετα ἀπὸ τούς προηγούμενους, οἱ 4 αὐτοὶ ἄνδρες ἀποτελοῦν τούς κυριώτερους ἐκπροσώπους τοῦ ἀντιωριγενισμοῦ, ἀπὸ θεωρητικῆς πλευρᾶς. Δηλαδή, δέν καταφέρονται συνήθως ἄμεσα ἐναντίον τοῦ προσώπου τοῦ Ὁριγένη, ἀλλὰ προσπαθοῦν νά ἀποδείξουν τὰ πεπλανημένα ἢ αἰρετικά γι' αὐτούς σημεῖα τῆς διδασκαλίας του, χωρὶς νά φθάνουν σὲ ἐπίπεδο θρησκευτικῆς ὀξύτητος.

Ὁ **Κύριλλος Ἀλεξανδρείας** (375–444) ἦταν ἀνεψιός τοῦ Θεοφίλου καὶ διάδοχός του στὸν ἀλεξανδρινό θρόνο (412). Δέν διέθετε μεγάλη κλασικὴ παιδεία, ἀλλὰ συνέταξε πολλὰ συγγράμματα, κυρίως ἐρμηνευτικὰ στὴν ἀγία Γραφή, ἐκ τῶν ὁποίων σώζονται περίπου τὰ μισά. Πρωτοστάτησε στὴν καταδίκη τοῦ Νεστορίου. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του συνέβη καὶ τὸ θλιβερό γεγονός τῆς δολοφονίας τῆς φιλοσόφου Ὑπατίας, στὸ ὁποῖο δέν ἔχει διευκρινιστεῖ ἐάν εἶχε ἀνάμιξη ἢ ὄχι.

Φάνηκε κατ' ἀρχάς ἀνένδοτος στό θέμα τῆς ἐγγραφῆς τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου στά δίπτυχα τῆς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, ὅπως εἶχε συμβεῖ μέ τίς ἐκκλησίες Ἀντιοχείας καί Κωνσταντινουπόλεως. Ὑποχώρησε ὅμως κατόπιν πιέσεων. Ἡ στάση του αὐτή δείχνει ὅτι μέχρι ἐνός σημείου ἀκολουθοῦσε τήν τακτική τοῦ θείου του Θεοφίλου. Ἡ ἴδια στάση υἱοθετεῖται καί στό θέμα τοῦ ὠριγενισμού.

Στόν Λόγον κατά Ὁριγένους τοῦ Ἰουστινιανοῦ, σώζονται μερικά τεμάχια ἐπιστολῆς του πρός τούς ἐν Φουᾶ μοναχοῦς, ὅπου καταπολεμοῦνται οἱ κακοδοξίες τοῦ Ὁριγένη περί τῆς προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν καί περί τῆς μή ἀναστάσεως τῶν σωμάτων:

«...Ἔστι δέ ἡ τοιαύτη κακοδοξία τῆς Ὁριγένους φρενοβλαβείας ὃν καί οἱ πατέρες ἡμῶν ὡς διαστρέφοντα τήν ἀλήθειαν ἀπεκήρυξαν καί ἀνεθεμάτισαν. Οὐ γάρ ἐφρόνησεν ὡς χριστιανός, ἀλλά ταῖς Ἑλλήνων ἀκολουθήσας φλυαρίαις πεπλάνηται. Ἡ δέ ἀρχή τοῦ νοσήματος ἐντεῦθεν αὐτῷ συμβέβηκε. Φησὶ γάρ ὅτι προϋπάρχουσιν αἱ ψυχαὶ τῶν σωμάτων, καί ἀπό ἀγιασμοῦ παρηνέχθησαν εἰς ἐπιθυμίας πονηράς καί ἀπέστησαν θεοῦ καί ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας κατεδίκασεν αὐτάς, καί ἐσωμάτωσεν, καί εἰσὶν ὡς ἐν δεσμοτηρίῳ ἐν σαρκί... Εἰ γάρ, ὡς φησὶν ὁ πεπλανημένος Ὁριγένης, ἐκ τῶν προγενεστέρων ἀμαρτημάτων λόγῳ κολάσεως ἦτοι τιμωρίας ἐδέξατο τό σῶμα ἢ ψυχή, διά ποίαν αἰτίαν ἠπέιλησε θάνατον τοῖς ἀμαρτάνουσιν;...».⁵¹

[Ἡ τοιαύτη κακοδοξία (περί τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων) ἀνήκει στή φρενοβλάβεια τοῦ Ὁριγένη, τόν ὁποῖο καί οἱ πατέρες μας ἀπεκήρυξαν καί ἀνεθεμάτισαν ὡς διαστρέφοντα τήν ἀλήθεια. Διότι δέν σκεπτόταν σάν χριστιανός, ἀλλά πλανήθηκε ἀκολουθήσας τίς φλυαρίες τῶν Ἑλλήνων. Ἀπό ἐδῶ τοῦ συνέβη ἡ ἀρχή τοῦ νοσήματος. Λέγει ὅτι οἱ ψυχές προϋπάρχουν τῶν σωμάτων καί ἀπό τόν ἀγιασμό περιῆλθαν σέ ἐπιθυμίες πονηρές καί ἀπεμακρύνθησαν ἐκ τοῦ θεοῦ. Ἐνεκα αὐτῆς τῆς αἰτίας τίς κατεδίκασε καί τίς ἔβαλε σέ σώματα, ὥστε νά βρίσκονται σάν σέ δεσμοτήριο μέσα στή σάρκα... Διότι ἐάν ἡ ψυχή δέχθηκε τό σῶμα λόγῳ κολάσεως, ἦτοι τιμωρίας ἐκ τῶν προγενεστέρων ἀμαρτημάτων, ὅπως λέγει ὁ πεπλανημένος Ὁριγένης, γιά ποιά αἰτία ἀπέιλησε μέ θάνατο τούς ἀμαρτάνοντας;].

Ὁ Κύριλλος ἀρνεῖτο ὅτι ὁ Ἀδάμ εἶναι ἓνα συμβολικό ὄνομα, γιά νά ὑποδηλώνεται τό γεγονός ὅτι ἀμάρτησαν πάντες οἱ ἄνθρωποι.⁵² Δέχεται ὅτι ὁ Ἀδάμ ἦταν ἓνας ἀπλός ἄνθρωπος καί ἐκ τῆς παρακοῆς του βαρύνονται κληρονομικά ὅλοι οἱ ἐξ αὐτοῦ προελθόντες. Ἡ κυριολεκτική ἐρμηνεία τῆς βιβλικῆς διηγήσεως φανερώνει ὅτι δέν διέθετε μεγάλη ἰκα-

νότητα διεισδύσεως στά βαθύτερα νοήματα τῶν Γραφῶν. Καταφέρθηκε ὁμως ἐναντίον τῶν ἀνθρωπομορφιτῶν.

Ὁ Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης γεννήθηκε στήν Ἀλεξάνδρεια περί τό 370 καί ἔλαβε ἐπιμελημένη μόρφωση. Ἐνωρίς ἀποσύρθηκε στό μοναχικό στάδιο καί χειροτονήθηκε ἱερέυς· διητέλεσε δέ πιθανῶς καί ἡγούμενος τῆς μονῆς του. Δέν ἔγραψε συγγράμματα, ἀλλά ἓνα μέγα πλῆθος ἐπιστολῶν (ἄνω τῶν 2000), ὅπου πραγματεύεται ζητήματα δογματικά, ἠθικά, ἐρμηνευτικά, μοναχικοῦ βίου καί ἄλλα.

Στή διένεξη Θεοφίλου-Χρυσοστόμου ἀγανάκτησε ἐναντίον τοῦ πρώτου, ὑπερασπιζόμενος τόν δεύτερο. Σέ ἐπιστολή του πρὸς κάποιον Σύμμοχο (I 152) γράφει:

«Ἐρωτᾶς τήν περί τόν θεσπέσιον Ἰωάννην τραγωδίαν. Ἀλλά φράσαι ταύτην ἀπορωῶ. Νικᾷ τόν νοῦν τό τοῦ πράγματος... Τόν λιθομανῆ γάρ καί χρυσολάτριν προβαλλομένη Θεόφιλον, τέσσαρσι συνεργοῖς, ἧ μᾶλλον συναποστάταις ὀχυρωθέντα, τόν θεοφιλῆ καί θεολόγον κατεπολέμησεν ἄνθρωπον, τήν περί τόν ἐμοί ὁμώνυμον ἀπέχθειαν καί δυσμένειαν ὀρμητήριον τῆς οἰκείας εὐρηκότα σκαϊότητος».

[Ἐρωτᾶς γιά τήν τραγωδία τοῦ θεσπέσιου Ἰωάννη. Ἀλλά ἀπορωῶ πῶς νά τό ἐκφράσω. Διότι ἡ ὑπόθεση ὑπερβαίνει τά ὅρια τοῦ νοῦ... Διότι ὁ λιθομανῆς καί χρυσολάτρης Θεόφιλος, ὀχυρωθεῖς σέ τέσσερις συνεργούς, ἧ μᾶλλον συναποστάτες, κατεπολέμησε τόν θεοφιλῆ καί θεολόγο ἄνθρωπο, ἔχοντας σάν ὀρμητήριο τῆς ἰδικῆς του βαναυσότητος, τήν ἀπέχθεια καί δυσμένεια γιά τόν ὁμώνυμό μου (τόν Ἰσίδωρο)].

Ἀναγνωρίζει λοιπόν καί αὐτός ὁ συγγραφέας, ὅτι τό μοναδικό κίνητρο τοῦ Θεοφίλου ἦταν νά ἐκδικηθεῖ τόν πρώην πρεσβύτερό του Ἰσίδωρο. Ἡ ἀνάμιξη τοῦ ὀριγενισμοῦ στίς ἐνέργειές του ἔγινε ἀποκλειστικά γιά τήν ἐξυπηρέτηση αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ.

Σέ ἄλλη ἐπιστολή του (IV 163) ἐπιγραφομένη *Κατά Ἰωριγένους*, ἀρνεῖται τήν προϋπαρξη τῶν ψυχῶν, ἀλλά ἐμφανίζει κάποιον σκεπτικισμό ἀπό τήν ἄγνοια τοῦ θέματος:

«Τόν περί τῆς τῶν ψυχῶν ἐκπτώσεως λόγον, ἀληθῆ μέν, ὡς οἶμαι, οὐκ ὄντα, πιθανόν δέ δοκοῦντα, πολλά μέν καί ἄλλα, δύο δέ, κατά γε τόν ἡμέτερον λόγον ἀνατρέπειν δοκεῖ ἐν μέν, τό μή σαφῶς κεκηρύχθαι ἐν ταῖς Γραφαῖς· δεύτερον δέ, ἡ ἄκρατος λήθη».

Ὁ λόγος περί τῆς καταπτώσεως τῶν ψυχῶν, δέν νομίζω πῶς εἶναι ἀληθής, ἀλλά φαίνεται πιθανός. Πολλά μέν καί ἄλλα τόν ἀνατρέπουν, κυρίως ὁμως δύο, κατά τήν ἀποψή μου: Ἐνα μέν, τό ὅτι δέν κηρύσσεται

σαφῶς στίς Γραφές, δεύτερον δέ, ἡ πλήρης λήθη (τῶν προγενεστέρων ὑπάρξεών μας)].

Στό τέλος δέ τῆς ἐπιστολῆς γράφει ὅτι ἀνεξάρτητα ποιά ἄποψη εἶναι ἀληθινή, τήν πρωτεύουσα θέση στόν βίο τῶν ἀνθρώπων πρέπει νά κατέχει ἡ ἀρετή:

«Εἴτε γάρ ἐκπέπτωκεν, ὡς ἐκεῖνοι φασίν, ἀρετῆς χρεία πρός τήν ἐπάνοδον· εἴτε ἀγωνιουμένη παρήχθη, ὡς ἡμεῖς φαμέν, δι' ἀρετῆς οἱ στέφανοι πλέκονται».

[Διότι ἐάν ἡ ψυχή κατέπεσε, ὅπως λέγουν ἐκεῖνοι (οἱ ὠριγενιστές), χρειάζεται ἡ ἀρετή πρός τήν ἐπάνοδο· ἐάν δέ ἦλθε γιά νά ἀγωνιστεῖ, ὅπως λέμε ἐμεῖς, οἱ στέφανοι (τῆς νίκης) πλέκονται διά τῆς ἀρετῆς].

Μέσα στό κείμενο δέν ἀναφέρεται τό ὄνομα τοῦ Ὁριγένη. Ἡ παρουσία του στόν τίτλο τῆς ἐπιστολῆς ὀφείλεται σέ ἐκείνους πού τίς συγκέντρωσαν καί τίς ἐξέδωκαν. Δέν προέρχεται ἀπό τόν Ἰσίδωρο, ὁ ὁποῖος, ἀκόμη καί στήν καταπολέμηση τῶν αἰρέσεων, προτιμᾷ νά διατηρεῖ χαμηλοῦς τόνους, κηρύττων τρία πράγματα ὡς ἀπαραίτητα γιά τή σωτηρία: τήν προσευχή, τήν ἀρετή, καί τήν πίστη.

Ὁ Ἀντίπατρος, ἐπίσκοπος Βόστρων στήν Ἀραβία, ἔζησε κατά τό β' ἡμισυ τοῦ Ε' αἰῶνος. Ἐγράψε ἓνα σύγγραμμα κατά τῆς Ἀπολογίας ὑπέρ Ὁριγένους τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας, ὅπου ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Εὐσέβιος, ἄν καί γνώριζε ὅλα τά παλαιότερα συγγράμματα, δέν διέθετε ἐξ ἴσου καλή γνώση καί τῶν δογμάτων. Μέ τό ἔργο του προσπαθεῖ νά ἀνατρέψει τό ἐπιχείρημα, ὅτι ὁ πολυμαθέστατος Εὐσέβιος δέν θά τολμοῦσε ποτέ νά ὑποστηρίξει τόν Ὁριγένη, ἐάν ἡ διδασκαλία του δέν ἦταν σύμφωνη μέ τήν χριστιανική παράδοση, ὅπως διετηρεῖτο στά βασιλικά ἀρχεῖα. Γράφει συγκεκριμένα:

«Ἐπειδὴ γάρ πολυῖστωρ ὁ ἀνήρ γέγονε [ὁ Εὐσέβιος], πάσας τὰς τῶν ἀρχαιοτέρων βίβλους τε καί συγγράμματα ἐξερευνήσας καί ἀνιχνεύσας, καί τὰς πάντων μικροῦ δεῖν δόξας ἐκθέμενος, καί πλεῖστα συγγράμματα καταλείψας τῷ βίῳ· ὧν ἕνια καί πάσης ἀποδοχῆς ἄξια τυγχάνει· τῇ τοιαύτῃ τοῦ ἀνδρός ὑπολήψει χρώμενοι, συναρπάξουσιν ἐπιχειροῦσιν ἐνίους, ὡς ὅτι, φησιν, οὐκ ἄν εἴλετο Εὐσέβιος ἐπὶ τοῦτο ἰδεῖν, ἢ μή πάσας ἀκριβῶς ἠπίστατο τῶν παλαιῶν τὰς δόξας τοῦτο βουλόμενος. Ἐγὼ δέ, ὅτι μέν πολυῖστωρ ὁ ἀνήρ, καί οὐδέν τι τῶν παλαιωτέρων συγγραμμάτων τήν ἐκείνου διέλαθε γνώσιν, σύμφημι καί ὁμολογῶ. Βασιλικῇ γάρ συνεργίᾳ χρώμενος, ραδίως τά πανταχοῦ πρός ἑαυτὸν συνάγειν ἠδύνατο. Οὐκέτι δέ πρός τήν τῶν δογμάτων ἀκρί-

βειαν φθάσαι φημί τόν ἄνδρα. Ὅθεν πολυμαθίας μὲν παραχωρητέον αὐτῷ, δογματῶν δέ γνῶσιν οὐκέτι... Ὅστε δὴ, ἵνα μὴ δόξωμεν ἐπιβαίνειν τῷ ἀνδρὶ, περὶ ᾧ οὐ πρόκειται ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος λέγειν, ἵνα βασανίζοντες πρὸς ἀκρίβειαν τὴν γενομένην ἀπολογία, αἰρετικούς ἀποδείξωμεν τοὺς ἀμφοτέρους, αὐτόν τε τὸν ἀπολογησάμενον καὶ τὸν ὑπὲρ ὅτου τὴν ἀπολογία συντάξε...». ⁵³

[Ἐπειδὴ ὁ Εὐσέβιος ἦταν πολυμαθὴς, ἐξερευνήσας καὶ ἀνιχνεύσας ὅλα τὰ βιβλία καὶ συγγράμματα τῶν παλαιότερων, ἐξέθεσε τίς γνῶμες σχεδόν ὅλων, καὶ ἄφησε πλεῖστα συγγράμματα, μερικά τῶν ὁποίων εἶναι ἄξια κάθε ἀποδοχῆς. Ἐπωφελοῦμενοι τῆς ἀξίας τοῦ ἀνδρός, προσπαθοῦν νὰ ἐπηρεάσουν μερικούς, διότι, λέγουν, δέν θά ἐπέλεγε νὰ ὑποστηρίξει αὐτό τό θέμα (τοῦ Ὁριγένη) ὁ Εὐσέβιος, ἐάν δέν γνώριζε ἐπακριβῶς ὅλες τίς ἀπόψεις τῶν παλαιῶν.

Ἐγὼ δέ συμφωνῶ καὶ ὁμολογῶ, ὅτι ὁ ἄνδρας αὐτός ἦταν πολυμαθὴς καὶ δέν τοῦ διέφυγε ἡ γνώση οὐδενός τῶν παλαιότερων συγγραμμάτων. Διότι ἔχοντας τὴ βασιλικὴ συνεργασία, μπορούσε νὰ ἀποκτήσει εὐκόλα ὅ,τιδήποτε. Λέγω ὅμως, ὅτι δέν ἔφθασε στὴν ἀκριβῆ κατανόηση τῶν δογμάτων. Γι' αὐτό τοῦ ἀναγνωρίζω τὴν πολυμάθεια, ὅχι ὅμως τὴ γνώση τῶν δογμάτων... Ὅστε γιὰ νὰ μὴ φανοῦμε ὅτι τὸν κατηγοροῦμε ἄδικα, γιὰ ὅσα δέν πρόκειται νὰ ἀναφερθοῦμε ἐπὶ τοῦ παρόντος, βασανίζοντες μὲ ἀκρίβεια τὴν γενομένη ἀπολογία, θά ἀποδείξουμε αἰρετικούς καὶ τοὺς δύο, καὶ αὐτόν πού ἔγραψε τὴν ἀπολογία, καὶ αὐτόν ὑπὲρ τοῦ ὁποίου τὴν συντάξε].

Τό ἔργο αὐτό τοῦ Ἀντιπάτρου ἔχει ἀπολεσθεῖ καὶ μόνον ἐλάχιστα ἀποσπάσματα σώζονται. Ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός παραθέτει μερικά ἀποσπάσματα ἐκ τῆς πραγματείας του «Κατὰ τῶν βλασφημιῶν τοῦ δυσωνύμου Ὁριγένους» ⁵⁴, ἡ ὁποία κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐμπεριείχετο στὴν κατάκριση τῆς Ἀπολογίας τοῦ Εὐσέβιου.

Ὁ Θεόδωρος, ἐπίσκοπος Μοψουεστίας τῆς Κιλικίας (350–428), μαθήτευσε πλησίον τοῦ σοφιστοῦ Λιβανίου καὶ συνδέθηκε διὰ στενῆς φιλίας μὲ τὸν Ἰωάννη Χρυσόστομο. Πέθανε τιμώμενος ὑπὸ πάντων, μετὰ ἐπισκοπικὸ βίον 36 ὁλόκληρων ἐτῶν. Ἀργότερα ὅμως μερικές ἀντιλήψεις του θεωρήθηκαν αἰρετικές καὶ ὑπῆρξε ὁ ἓνας ἀπὸ τὰ «Τρία Κεφάλαια» πού καταδικάστηκαν στὴν Ἐ' οἰκ. σύνοδο. Περὶ αὐτῶν ἀσχολούμεθα ἀναλυτικώτερα στό 4^ο κεφάλαιο.

Ὁ ἐκ Καρχηδόνας διάκονος Λιβεράτος, ὁ ὁποῖος ὑποστήριξε ὅτι ἡ καταδίκη τῶν Τριῶν Κεφαλαίων ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦταν σφάλμα, σέ βιβλίον του πού γράφτηκε περὶ τό 560, ἀναφέρει ὅτι ὁ Θεόδωρος Μο-

ψουεστίας είχε συγγράψει πολλά συγγράμματα κατά τοῦ Ὁριγένους. Σύμφωνα μέ πληροφορίες ἄλλων, ἀπέρριπτε μόνο τήν ἀλληγορική μέθοδο του στήν ἐρμηνεία τῆς ἁγίας Γραφῆς. Ἐναντίον τοῦ Ὁριγένη κατεφέρετο στήν ἀπολεσθεῖσα μελέτη του «Περί διαφορᾶς θεωρίας καί ἀλληγορίας».

16. Ἀνακεφαλαίωση

Εἶναι γνωστό ὅτι ὅλοι οἱ μεγάλοι ἄνδρες τῆς Ἱστορίας δημιουργοῦν περίξ τοῦ ὀνόματός των ἰσχυρές συμπάθειες καί ἀντιπάθειες, μέ κίνητρα πού πολλές φορές εἶναι ἄσχετα μέ τήν ἀλήθεια ἢ μή τῶν ἰδεολογικῶν τους κατευθύνσεων, ἀλλά ὑποθάλπονται ἀπό ἐνδόμυχα ἀπροσδιόριστα συναισθήματα ἢ ἀπό προσωπικά πάθη.

Ὁ Ὁριγένης, κατά τήν διάρκεια τῆς ζωῆς του, ἐπέσυρε ἐναντίον του τήν μῆνιν τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας Δημητρίου, τοῦ ὁποῖου οἱ ἐνέργειες εἶχαν στόχο τούς δύο ἄλλους ἐπισκόπους, τόν Θεόκτιστο Καισαρείας καί τόν Ἀλέξανδρο Ἱεροσολύμων, τούς ὁποίους, ὡς φαίνεται, ἀντιπαθοῦσε θανάσιμα. Ὅμως ἡ ἐπιβλητική προσωπικότητα τοῦ Ὁριγένη στόν χῶρο τῆς ἐκκλησίας καί τό ἀλώβητο ἦθος του, ὑπερκέρασαν τήν ἀντίδραση καί οὐδέποτε πλέον δημιουργήθηκε κάποια σημαντική κίνηση στρεφόμενη ἐναντίον του. Ὅσο ζοῦσε, ὅλοι τόν ἐκτιμοῦσαν καί τόν ἐσέβοντο ὡς χαλκέντερο μαχητή τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

Μετά τόν θάνατό του, ἡ ἀλληγορική ἐρμηνεία τῶν Γραφῶν καθώς καί ὀρισμένες ἀπόψεις πού δέν διατυπώνονται σαφῶς στά ἱερά κείμενα, προκάλεσαν τήν ἐμφάνιση ἀντιδράσεων ἀπό ἐκείνους πού δέν μποροῦσαν νά τίς κατανοήσουν. Ὅσοι ὁμως γνώριζαν τήν ἀπόρρητη διδασκαλία, ἀντιλαμβάνοντο ὅτι ὁ Ὁριγένης ἔχει δίκαιο στά περισσότερα σημεῖα, καί γι' αὐτό δέν καταφέρθηκαν ποτέ ἐναντίον του. Ἔτσι ἐμφανίστηκαν κατά καιρούς οἱ λεγόμενες ὠριγενιστικές ἐριδες, ὅταν ἡ ἀντίθεση τῶν ἀντιωριγενιστῶν ἀποκτοῦσε, γιά διάφορους λόγους, μεγάλες διαστάσεις. Ἀντίθετα, οἱ ὑποστηρικτές τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ θεολόγου κρατοῦσαν πάντοτε χαμηλούς τόνους, πού ἔφθαναν μέχρι τῆς τελείας ἀποφυγῆς ἀναφορᾶς τοῦ ὀνόματός του.

Ἡ α' φάση τῶν ὠριγενιστικῶν ἐρίδων τοποθετεῖται κατά τά τέλη τοῦ Γ' καί ἀρχές Δ' αἰῶνα, περιορισθεῖσα σέ θεωρητικές μᾶλλον συζητήσεις. Ἡ β' φάση, ἓνα αἰῶνα σχεδόν ἀργότερα, διήρκεσε κατά τήν περίοδο 395-410, μέ κύριο ὑπαίτιο τόν Θεόφιλο Ἀλεξανδρείας, ἀλλά χωρίς νά

είναι ὁ ὠριγενισμός ἡ πρωταρχική αἰτία τῶν διενέξεων. Ἡ αἰτία ἦταν ἡ ἐχθρότητα τοῦ Θεοφίλου ἀφ' ἑνός πρὸς τὸν πρεβύτερό του Ἰσίδωρο καὶ τοὺς Μακροὺς Ἀδελφούς, καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς τὸν Ἰωάννη Χρυσόστομο. Ἐκτοτε οἱ ἀντιθέσεις κατευνάζονται, μέχρι τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' αἰῶνα, ὁπότε ἡ ἀναζωπύρωση τῶν ὠριγενιστικῶν ἐρίδων (γ' φάση) κατέληξε στὰ γεγονότα τῆς Ε' οἰκουμενικῆς συνόδου. Πάντως καὶ σέ αὐτή τὴν φάση ὁ ὠριγενισμός ἦταν τὸ δευτερεῦον καὶ ὄχι τὸ πρωτεῦον θέμα.

Βεβαίως, στὰ διαστήματα μεταξύ αὐτῶν τῶν φάσεων δὲν σταμάτησαν οἱ σχετικές συζητήσεις, οὔτε ἔλλειπαν οἱ ἀντεγκλήσεις, χωρὶς ὅμως νὰ φθάνουν σέ ὀξύτητες. Οἱ ἀναφερθέντες σ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιο εἶναι οἱ σημαντικώτεροι πού ἐξέφρασαν ἀπόψεις ὑπὲρ ἢ κατὰ τοῦ Ὠριγένη, ἐνῶ ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι δευτερευούσης σημασίας, πού δὲν συμπεριελήφθησαν στὴν παρούσα γενική ἐπισκόπηση.

Τὸ κυριώτερο χαρακτηριστικὸ αὐτῆς τῆς ἐνδοξότερης περιόδου τοῦ Χριστιανισμοῦ (Δ' καὶ Ε' αἰῶνες) εἶναι ὅτι οἱ μεγάλοι πατέρες τῆς ἐκκλησίας ἐλαχιστότατη μνεία κάνουν γιὰ τὸν Ὠριγένη, γεγονός πού φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως περιέργο, σέ σχέση μέ τὸ ἔργο του καὶ τὸ θεολογικὸ του ἀνάστημα. Ἡ ἐξήγηση αὐτοῦ τοῦ γεγονότος εἶναι, ὅπως καὶ ἄλλοτε τονίσαμε, ὅτι οἱ μεγάλοι πατέρες ἀπεδέχοντο τίς περισσότερες ἐκ τῶν ὠριγενείων ἀντιλήψεων, ἐπειδὴ γνώριζαν ὅτι εἶναι σύμφωνες μέ τὴν ἀπόρρητη διδασκαλία τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀποφεύγουν ὅμως συστηματικὰ νὰ ἀναφέρουν τὸ ὄνομά του, πρῶτον γιὰ νὰ μὴν προκαλέσουν ἀντιδράσεις καὶ διαμάχες ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, καὶ δεύτερον γιὰ νὰ μὴν δώσουν λεπτομερέστερες ἐπεξηγήσεις αὐτῶν τῶν θεμάτων πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἀπλῶν πιστῶν, πού δὲν διέθεταν τὸ κατάλληλο γνωσιολογικὸ ὑπόβαθρο γιὰ νὰ τίς κατανοήσουν. Μόνο σέ 2-3 περιπτώσεις ἐκφράζουν διαφορετικὴ ἄποψη ἀπὸ τὸν Ὠριγένη, ἐπὶ δευτερευόντων ζητημάτων, ἀλλὰ αὐτές δὲν εἶναι ἀρκετές γιὰ νὰ χαρακτηρίσουν σάν ἀρνητικὴ τὴν στάση τους ἀπέναντί του. Ἄλλωστε εἶναι γνωστό ὅτι ὄλοι μελετοῦσαν συστηματικὰ καὶ χρησιμοποιοῦσαν εὐρέως τὰ ἔργα του.

Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἀντιλήψεις αὐτές δὲν γίνονται ἀποδεκτές ἀπὸ τὴν ἰσχύουσα σήμερα Δογματικὴ, οἱ νεώτεροι ἐρευνητές, γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὴν στάση τῶν μεγάλων πατέρων, ὑποστηρίζουν πὼς καὶ αὐτοὶ δὲν τίς ἐδέχοντο. Ἐπὶ παραδείγματι ὁ Βασ. Σταυρίδης, ἓνας ἀπὸ τοὺς σημαντικώτερους ἐρευνητές τοῦ ὠριγενισμοῦ στὴν Ἑλλάδα, γράφει:

«Βεβαίως τὸ πνεῦμα καὶ ἡ παράδοσις τοῦ Ὠριγένους ἐξηκολούθουν νὰ θαυμάζωνται καὶ νὰ θεραπεύωνται ὑπὸ πολλῶν. Οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἦσαν θαυμασταὶ καὶ ἀκόλουθοι τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ ἀρχῶν, ἅς ἐκεῖνος ἔθεσεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς

Θεολογίας, χωρίς να δέχονται όμως και τās λελανθασμένας αὐτοῦ ἀντιλήψεις.⁵⁵

Μέ τήν γενική αὐτή διατύπωση ὑπονοεῖται ὅτι οἱ πατέρες δέν ἐδέχοντο ὅσες ἀντιλήψεις θεωροῦνται σήμερα λανθασμένες. Ἐς μᾶς εἰποῦν ὅμως οἱ ὑποστηρίζοντες παρόμοιες ἀπόψεις, πότε οἱ πατέρες ἀπέρριψαν ξεκάθαρα σάν λανθασμένες ἀντιλήψεις τήν προὔπαρξη τῶν ψυχῶν, τήν μετενσάρκωση, τήν οὐράνια φύση τοῦ παραδείσου, τήν συμμετοχή ὄλων τῶν ὄντοτήτων (ψυχῶν) στό ἀρχέγονο προπατορικό ἀμάρτημα, τήν αὐλή ὑφή τοῦ πνευματικοῦ σώματος, καί τόσα ἄλλα, γιά τά ὁποῖα κατακρίθηκε ἀργότερα ὁ Ὁριγένης καί ἀπορρίπτονται σήμερα ἀπό τήν ἰσχύουσα Δογματική;

Ἐφ' ὅσον ὅλα αὐτά ἀποτελοῦσαν καίρια καί ἐπίμαχα θέματα, ἦσαν δέ γνωστές σέ ὅλους οἱ ἀπόψεις τοῦ Ὁριγένη, οἱ μεγάλοι πατέρες ἔπρεπε νά λάβουν θέση ὑπέρ ἢ κατά. Ἐάν δέν τίς ἐδέχοντο, πιστεύουμε ὅτι δέν θά δίσταζαν νά τίς ἀπορρίψουν δημόσια, ὅπως κατέκριναν καί τίς ἀπόψεις τόσων ἄλλων αἰρετικῶν. Ἐπειδή ὅμως κατά βάθος τίς ἀπεδέχοντο ὡς ὀρθές, δέν θέλησαν νά τίς διακηρύξουν ἐκ νέου, ἀλλά προτίμησαν νά τίς διατυπώνουν διαφορετικά, μέ πλάγιες ἀναφορές καί νύξεις μέσα στά ἔργα τους, χωρίς νά προβαίνουν σέ εὐρύτερες ἀναλύσεις. Διά τοῦ τρόπου αὐτοῦ τά νοήματά τους ἐγίνοντο ἀντιληπτά μόνο ἀπό ἐκείνους πού γνώριζαν τήν οὐσία τῶν πραγμάτων.

Χαρακτηριστική τοῦ κλίματος καί τῶν πνευματικῶν ζυμώσεων τῆς ἐποχῆς εἶναι μία ἐκτενής ἐρώτηση πού ὑπέβαλε ἕνας μοναχός στόν Βαρσανούφιο, ἡ ὁποία ἀρχίζει ὡς ἐξῆς:

*«Οὐκ ὀκνοῦσι, πάτερ, οἱ ταῦτα φρονοῦντες λέγειν περί τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζῶν, ὅτι καί αὐτός ἐκτίθεται περί τῆς προὔπαρξεως ἐν τοῖς αὐτοῦ συγγράμμασι τοῖς αὐτοῦ ρηθεῖσιν ἐν τε τοῖς τοῦ Κυρίου γενεθλίοις καί ἐν τῇ τοῦ Πάσχα ἡμέρᾳ, ἐρμηνεύοντές τινα ρητά κατά τήν αὐτῶν καρδίαν, καί παρατρέχοντες τά ἐκεῖ σαφῶς εἰρημένα περὶ τῆς πρώτης τοῦ ἀνθρώπου δημιουργίας, τῆς τε αὐτοῦ ψυχῆς καί τοῦ σώματος κατά τήν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν...».*⁵⁶

[Ἦσοι τά πιστεύουν αὐτά, πάτερ, δέν διστάζουν νά λέγουν περί τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, ὅτι καί αὐτός ὁμιλεῖ περί τῆς προὔπαρξεως (τῶν ψυχῶν) στούς λόγους του στά γενέθλια του Κυρίου καί στήν ἡμέρα τοῦ Πάσχα. Ἐρμηνεύουν μερικά ρητά σύμφωνα μέ τήν ἐπιθυμία τους καί ἀποφεύγουν τά ἐκεῖ σαφῶς λεχθέντα περί τῆς πρώτης δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου, καί τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος, κατά τήν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας...].

Ὁ Βαρσανούφιος, ὁ ἀποκληθεῖς μέγας, ὑπῆρξε ἐπιφανῆς μοναχός

τοῦ ΣΤ' αἰῶνα καί πέθανε περί τό 540. Παρέμεινε ἔγκλειστος ἐπί 18 ἔτη, χωρίς νά δέχεται κανέναν, παρά μόνο τόν μοναχό Σέριδον, μέσω τοῦ ὁποίου ἔδινε τίς ἀπαντήσεις του στούς μοναχοῦς πού ὑπέβαλλαν ἐρωτήσεις ἐπί διαφόρων ζητημάτων.

Στό ὀλοκληρωμένο κείμενο τῆς ἐρωτήσεως διαγράφονται μέ ἐνάργεια οἱ ἀλληλοσυγκρουόμενες ἀπόψεις ὡς πρός τίς πραγματικές θέσεις τῶν πατέρων στά συζητούμενα θέματα. Ὁ ἐρωτῶν φαίνεται νά εἶναι ἕνας ἀπλοϊκός μοναχός, πού βρίσκεται σέ σύγχυση. Βλέπει ὅτι ὅσοι ὑποστηρίζουν τίς ὠριγενιστικές ἐρμηνεῖες τῶν πατέρων ἔχουν ἰσχυρά ἐπιχειρήματα, ἀλλά ὁ ἴδιος δέν μπορεῖ νά τίς δεχτεῖ. Ἀπευθύνεται λοιπόν στόν Βαρσανούφιο γιά νά τόν βγάλει ἀπό τό ἀδιέξοδο. Ἐκεῖνος ὅμως, ἂν καί ἦταν ἀντιωριγενιστής ἐκ πεποιθήσεως, δέν τοῦ ἀπαντᾷ εὐθέως, ἀλλά τοῦ συνιστᾷ νά μὴν ἀσχολεῖται μέ αὐτά τά θέματα, προσέχοντας περισσότερο τή σωτηρία του, μέ τήν κάθαρση τοῦ ἑαυτοῦ του ἀπό τά πάθη καί τίς ἁμαρτίες.

Γιά τούς ἴδιους ἀκριβῶς λόγους καί οἱ μεγάλοι πατέρες δέν ἀνέπτυξαν ἐμφανῶς καί ἐκτενέστερα τίς ὠριγενιστικές ἀντιλήψεις. Αὐτό ὅμως δέν σημαίνει ὅτι τίς ἀπέρριπταν ἢ ὅτι τίς θεωροῦσαν σάν «κακοδοξίες», ὅπως πιστεύεται σήμερα. Ἀντιθέτως, μπορούμε νά εἰποῦμε μέ βεβαιότητα, ὅτι ὅλοι ἦσαν ὠριγενιστές, ὅπως ἀποδεικνύει καί ἡ γενικώτερη στάση τους ἔναντι τοῦ μεγάλου Ἀλεξανδρινοῦ θεολόγου.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ 2^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Βασιλείου Θ. Σταυρίδου, Αί ώριγενιστικά έριδες, «Θεολογία» τόμ. 28 (1957) καί 29 (1958).
2. Τοῦ ίδιου, Ἡ Ἀλεξανδρινή Σχολή μετά τόν Ὁριγένη, σελ. 72.
3. Β. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία, σελ. 168–9.
4. Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, Ἐξηγητικά ἀποσπάσματα I· ΒΕΠ 17, 248.
5. Φωτίου, Βιβλιοθήκη 106· ΡΓ 103, 373.
6. Μ. Ἀθανασίου, Περί τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου 25, 2· ΒΕΠ 31, 165.
7. Μ. Ἀθανασίου, Ἐπιστολή πρὸς Σεραπίωνα περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος 9· ΒΕΠ 33, 139.
8. Φωτίου, Βιβλιοθήκη 118 καί 119· ΡΓ 103, 400.
9. Πέτρου Ἀλεξανδρείας, Ἀποσπάσματα· ΒΕΠ 18, 255.
10. Εὐσταθίου Ἀντιοχείας, Εἰς τό τῆς Ἐγγαστριμύθου θεώρημα διαγνωστικός III· ΒΕΠ 18, 285.
11. Μ. Ἀθανασίου, Περί τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου 27, 1· ΒΕΠ 31, 167–8.
12. Μ. Ἀθανασίου, Ἐπιστολή πρὸς Σεραπίωνα 9· ΒΕΠ 33, 139.
13. Μ. Ἀθανασίου, Ἀμφιβαλλόμενα: α) Ἐρμηνεία εἰς τό κατά Ματθαῖον ΒΕΠ 35, 30, β) Πρὸς Ἀντίοχον Ἄρχοντα· ΒΕΠ 35, 120, καί γ) Περί τῆς κοινωνίας Πατρὸς, Υἱοῦ καί Πνεύματος 49· ΒΕΠ 35, 282.
14. Μ. Ἀθανασίου, Βίος καί πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου· ΒΕΠ 33, 11–57.
15. Βίος ἕτερος Παχωμίου 27· ΒΕΠ 40, 239.
16. Βίος τέταρτος Παχωμίου 37· ΒΕΠ 41, 101.
17. Βίος ἕτερος Παχωμίου 88· ΒΕΠ 40, 280.
18. Βίος ἕτερος Παχωμίου 68· ΒΕΠ 40, 265.
19. Περί Παχωμίου καί Θεοδώρου παραλειπόμενα 7· ΒΕΠ 40, 199.
20. Βίος πρῶτος Παχωμίου 12· ΒΕΠ 40, 133.
21. Κων. Μπόνη, Εἰσαγωγικά εἰς Παχώμιον, ΒΕΠ 40, 105.
22. Σωκράτους, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία IV 25· ΡΓ 67, 525.
23. Γ. Φλορόφσκυ, Δίδυμος· ἄρθρο στή «Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια», τόμ. 4 σελ. 1205.
24. Κων. Μπόνη, Εἰσαγωγικά εἰς Δίδυμον τόν Ἀλεξανδρέα, ΒΕΠ 43, 116.
25. Κων. Κοντογόνου, Φιλολογική καί κριτική ἱστορία, τόμ. Β', σελ. 513.
26. Γρηγορίου Θεολόγου, Ἐπιστολαί, ἀρ. 115· ΒΕΠ 60, 276.
27. Μ. Βασιλείου, Περί τοῦ ἁγίου Πνεύματος ΚΘ' 73· ΒΕΠ 52, 293.
28. Ἡλία Μουτσούλα, Εἰσαγωγικά εἰς Γρηγόριον Νύσσης· ΒΕΠ 65, 28.
29. Γρηγορίου Νύσσης, Ἐξήγησις τοῦ Ἄσματος τῶν Ἀσμάτων· ΒΕΠ 66, 111.
30. Γρηγορίου Νύσσης, Εἰς τόν βίον Γρηγορίου τοῦ θαυματουργοῦ· ΒΕΠ 69, 298.
31. Φωτίου, Βιβλιοθήκη 233· ΡΓ 103, 1105.

32. Παν. Χρήστου, Ἑλληνική Πατρολογία, τόμ. Δ', σελ. 200.
3. Γρηγορίου Νύσσης, Περί ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως διάλογος· ΒΕΠ 68, 362.
34. Στο ἴδιο ἔργο· ΒΕΠ 68, 364.
35. Γρηγορίου Νύσσης, Ἐξήγησις τοῦ Ἄσματος τῶν Ἀσμάτων Θ'· ΒΕΠ 66, 235.
36. Ἰουστίνου Μωϋσέσκου, Εὐάγριος ὁ Ποντικός, σελ. 37.
37. Γ. Φλορόφσκυ, Εὐάγριος· ἄρθρο στή «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», τόμ. 5, σελ. 991.
38. Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία VI 7· PG 67, 684.
39. Ἐπιφανίου, Ἀγκυρωτός 54. Στή συνέχεια ἐννοεῖ τό χωρίο Β' Κορ. 12, 2.
40. Ἐπιφανίου, Ἀγκυρωτός 62· PG 43, 128.
41. Παλλαδίου, Διάλογος περὶ τοῦ βίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου VI· PG 47, 23.
42. Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία VI 7· PG 67, 684.
43. Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία VI 12· PG 67, 701.
44. Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία VI 14· PG 67, 705.
- 44^α. Σωζομενοῦ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία VIII 15· PG 67, 1556.
- 44^β. Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία VI 15· PG 67, 709.
45. Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία VI 17· PG 67, 716.
46. Φωτίου, Βιβλιοθήκη 59· PG 103, 105 κ.έ. Ἀπὸ τὴν περίληψη αὐτῆ τοῦ Φωτίου προέρχονται τὰ κατωτέρω ἀποσπάσματα.
47. Παλλαδίου, Διάλογος περὶ τοῦ βίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου IX· PG 47, 30.
48. Ἰ. Φωκυλίδου, Παλλάδιος ἐπίσκοπος Ἐλενοπόλεως καὶ ἡ Λαυσαϊκὴ ἱστορία, «Νέα Σιών» IB' (1902), σελ. 509–530.
49. Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία VI 13· PG 67, 701.
50. Γ. Δέρβου, Χριστιανικὴ Γραμματολογία, τόμ. Β', σελ. 545.
51. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ἐπιστολὴ 81· PG 77, 373· βλ. καὶ PG 86A, 967–969.
52. Βλ. σχετικῶς στό κεφάλαιο 3, ἐνότητα 6.
53. Ἀντιπάτρου Βόστρων, Τεμάχια ἐκ λόγων...· PG 85, 1792–3.
54. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Παράλληλα ἔτερα· PG 96, 488–505.
55. Βασιλείου Σταυρίδου, Αἱ ὠριγενιστικά ἔριδες. «Θεολογία», τόμ. 29 (1958), σελ. 37.
56. Τοῦ ἁγίου Βαρσανουφίου διδασκαλία...· PG 86 A, 892–901.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΟΙ ΩΡΙΓΕΝΙΣΤΙΚΕΣ «ΚΑΚΟΔΟΞΙΕΣ»

1. Ποιές ἦσαν οἱ ὠριγενιστικές «κακοδοξίες»*

Ἀπό τήν ἐποχή τῶν ὠριγενιστικῶν ἐρίδων καταβλήθηκε προσπάθεια νά προσδιοριστοῦν ὅλα ἐκεῖνα τά σημεῖα στή θεολογία τοῦ Ὁριγένη, πού ἐθεωροῦντο ἀντίθετα πρὸς τήν χριστιανική διδασκαλία. Ὁ Ἱερώνυμος ἀπαριθμεῖ ὀκτώ πλάνες τοῦ Ὁριγένη στό ἔργο του «Κατά Ἰωάννου Ἱεροσολύμων» (396) καί καλεῖ τόν Ἰωάννη νά τίς καταδικάσει.¹ Αὐτές εἶναι οἱ ἑξῆς:

1. Ὁ Υἱός δέν δύναται νά ἰδεῖ τόν Πατέρα, τό δέ ἅγιο Πνεῦμα δέν δύναται νά ἰδεῖ τόν Υἱό.

2. Οἱ ψυχές προϋπήρχαν μεταξύ τῶν λογικῶν ὄντων στούς Οὐρανοῦς καί τώρα βρίσκονται κλεισμένες σάν σέ φυλακή μέσα στό σῶμα πρὸς τιμωρία.

3. Ὁ διάβολος καί οἱ δαίμονες κάποτε θά μετανοήσουν καί τέλος θά βασιλεύσουν μετά τῶν ἁγίων.

---

* Ἡ λέξη αὐτή πρέπει νά θεωρεῖται πάντοτε ὅτι γράφεται ἐντός εἰσαγωγικῶν, διότι Ὡπως ἀποδεικνύεται στή συνέχεια, οἱ περισσότερες ἀπό τίς θεωρούμενες σάν «κακοδοξίες» τοῦ Ὁριγένη ἦσαν σύμφωνες μέ τήν μυστική διδασκαλία τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐνῶ μερικές ἀπό αὐτές δέν ἦσαν πραγματικές ἀπόψεις τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ θεολόγου, διότι παρερσιέφρυσαν διά τῆς νοθεύσεως τῶν ἔργων του.

4. Οἱ δερμάτινοι χιτῶνες πού ἐνδύθηκαν ὁ Ἄδὰμ καί ἡ Εὐὰ μετὰ τήν πτώση τους (Γέν. 8, 21) εἶναι τά ὑλικά σώματα, ἐνῶ στόν παράδεισο ἦσαν χωρίς σάρκα, νεῦρα καί ὀστᾶ.

5. Δέν θά ἀναστηθοῦν τά ὑλικά σώματα, οἱ δέ ἀναστηθέντες δέν θά ἔχουν τά σωματικά γνωρίσματα ἀνδρός καί γυναικός.

6. Ὁ παράδεισος ἐκλαμβάνεται ἀλληγορικά, καθῶς καί ὅλα ὅσα λέγονται περί αὐτοῦ, δέντρα, ποταμοί κτλ.

7. Τά ὑπεράνω τῶν Οὐρανῶν ὕδατα, πού ἀναφέρονται στίς Γραφές, εἶναι ἅγιες καί ἐπουράνιες οὐσίες, ἐνῶ τά κάτωθεν τῆς γῆς εἶναι δαιμονικές οὐσίες.

8. Ἡ εἰκόνα καί ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ, κατά τήν ὁποία ἐπλάσθη ὁ ἄνθρωπος, χάθηκε ἀπό αὐτόν καί δέν ὑπῆρχε μετὰ τήν ἀποπομπή ἐκ τοῦ παραδείσου.

Οἱ διάφοροι ἀντιωριγενιστές σημειώνουν σποραδικά διάφορες κακοδοξίες, χωρίς νά ἐπιχειροῦν συστηματική καταγραφή τους. Οἱ μεγάλοι πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ὅπως ἔχουμε τονίσει, δέν ἀναφέρονται σέ καμμία ἀπολύτως κακοδοξία, δηλαδή ἀντιχριστιανική διδασκαλία τοῦ Ὁριγένη, ἐκτός ἀπό ἐλάχιστες παρατηρήσεις δευτερευούσης σημασίας.

Μετά τόν Ἱερώνυμο, ὁ ἐπόμενος κατάλογος ἀπαντᾶται στόν «*Λόγο κατά Ὁριγένους τοῦ δυσεβοῦς καί τῶν ἀνοσίων αὐτοῦ δογμάτων*», πού ἔστειλε ὁ Ἰουστινιανός στόν πατριάρχη Μηνᾶ τό 543. Στό τέλος τοῦ Λόγου ἐντοπίζονται διάφορες «βλασφημίες» ἀπό ἔργα τοῦ Ὁριγένη καί ὑποδεικνύονται δέκα ἀναθεματισμοί, ἐκ τῶν ὁποίων συνάγονται οἱ ἐξῆς κακοδοξίες του:

1. Οἱ ψυχές τῶν ἀνθρώπων προϋπῆρχαν ὡς νέες καί ἅγιες δυνάμεις, ἐπειδή δέ ἐκορέσθησαν ἀπό τήν θεία θεωρία, ἐτράπησαν πρός τό χειρότερο καί κατεπέμφθησαν στά σώματα πρός τιμωρία.

2. Ἡ ψυχή τοῦ Κυρίου προϋπῆρχε ἐνωμένη μέ τόν Θεόν Λόγον πρό τῆς σαρκώσεως καί γεννήσεώς του ὑπό τῆς Παρθένου.

3. Πρῶτον ἐπλάσθη τό σῶμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ στή μήτρα τῆς ἁγίας Παρθένου καί κατόπιν ἐνώθηκε πρός αὐτό ὁ Θεός Λόγος.

4. Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐξομοιώθηκε μέ ὅλα τά ἐπουράνια τάγματα, γενόμενος Χερουβίμ πρός τά Χερουβίμ, Σεραφίμ πρός τά Σεραφίμ, κτλ.

5. Στήν ἀνάσταση τά σώματα τῶν ἀνθρώπων θά ἔχουν σφαιροειδῆ μορφή.

6. Ὁ οὐρανός, ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη, οἱ ἀστέρες καί τά ὕδατα τά ὑπεράνω τῶν Οὐρανῶν, εἶναι κάποιες ἔμψυχες καί ὑλικές δυνάμεις.

7. Ὁ δεσπότης Χριστός, στὸν μέλλοντα αἰῶνα θὰ σταυρωθεῖ ὑπὲρ τῶν δαιμόνων, ὅπως καὶ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων.

8. Ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ εἶναι πεπερασμένη, διότι αὐτὸς δημιούργησε ὅσα μπορούσε νὰ συκρατήσῃ.

9. Ἡ κόλαση τῶν δαιμόνων καὶ τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων εἶναι πρόσκαιρη· μετὰ ἀπὸ κάποιον χρόνο θὰ λάβει τέλος καὶ θὰ γίνῃ ἀποκατάσταση τῶν πάντων.

Ἀφοῦ ἀναθεματίζονται αὐτές οἱ ἀντιλήψεις, ὁ 10^{ος} ἀναθεματισμὸς ἀναφέρεται στὸ πρόσωπο τοῦ Ὁριγένη καὶ σὲ ὅσους ἀποδέχονται τὴ διδασκαλία του.

Τέλος ἀπὸ τὴν Ε' οἰκουμενικὴ σύνοδο φέρονται ὡς ἐκδοθέντες *Δεκαπέντε κανόνες**, οἱ ὁποῖοι περιλαμβάνουν τὶς ἀκόλουθες κακοδοξίες:

1. Οἱ ψυχές προϋπάρχουν καὶ κάποτε θὰ γίνῃ ἀποκατάσταση τῶν πάντων.

2. Ἡ παραγωγή τῶν λογικῶν ὄντων ἔγινε ἀπὸ ἄλλους καὶ ἀσώματους νόες, οἱ ὁποῖοι κορεσθέντες ἀπὸ τὴν θεία θεωρία, ἐτράπησαν πρὸς τὸ χειρότερο καὶ ἔλαβαν κατ' ἀναλογία σώματα λεπτομερέστερα ἢ παχύτερα, ὥστε νὰ ἐμφανισθοῦν οἱ διαφορετικὲς τάξεις ὄντοτήτων.

3. Ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστέρες εἶναι ἔμψυχα ὄντα, τὰ ὁποῖα ἐξέπεσαν, ὅπως καὶ τὰ προηγούμενα, ἀπὸ τὴν ἴδια ἐνότητα τῶν λογικῶν ὄντων.

4. Τὰ λογικά ὄντα πού ἐνδύθηκαν παχύτερα σώματα, εἶναι οἱ ἄνθρωποι, ἐνῶ ὅσα ἔφθασαν στὴν ἀκρότητα τῆς κακίας, ἐνδυθέντα ψυχρά καὶ ζοφερά σώματα, εἶναι οἱ δαίμονες.

5. Ἐκ τῆς ἀγγελικῆς καταστάσεως ἔγινε ἡ ψυχικὴ κατάσταση, ἐξ αὐτῆς ἔγινε ἡ ἀνθρώπινη καὶ ἡ δαιμονιώδης κατάσταση, ἐξ αὐτῶν δὲ θὰ γίνουν πάλι οἱ οὐράνιες δυνάμεις.

6. Τὸ γένος τῶν δαιμόνων εἶναι διττό, συγκροτούμενο ἀπὸ ψυχές ἀνθρώπινες καὶ ἀπὸ ὑψηλότερα καταπίπτοντα πνεύματα. Μόνον ἓνας νοῦς παρέμεινε ἀκίνητος ἐντὸς τῆς θείας ἀγάπης, ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος ἀνέδειξε τὸν κόσμον ἐκ προϋπαρχόντων στοιχείων.

7. Ὁ Χριστός ἐνώθη μετὰ τὸν Θεὸν Λόγον καὶ ἔγινε ἄνθρωπος, μεταμφιέσθηκε δὲ διάφορα σώματα, ἀνάλογα μετὰ τὰ εἶδη τῶν λογικῶν ὄντων, *«πάντα πᾶσι γεγεννημένος»*.

---

* Οἱ κανόνες αὐτοὶ ὁπωσδήποτε δὲν ψηφίστηκαν ἀπὸ τὴν ὀλομέλεια τῆς συνόδου, διότι ὑπῆρχαν πολλὲς διαφωνίες, ὅπως ἐξηγοῦμε ἀναλυτικὰ στὸ 5^ο κεφάλαιο. Ὁλόκληρο τὸ κείμενο τῶν κανόνων καταχωρεῖται στὴν ἐνότητα 14 τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ.

8. Ὁ σαρκωθείς καί ἐνανθρωπήσας Χριστός εἶναι διαφορετικός ἀπό τόν Θεόν Λόγον, τόν ὁμοούσιο στόν Πατέρα καί τό Ἅγιο Πνεῦμα.

9. Δέν κατῆλθε στόν Ἄδη οὔτε ἀνέβηκε στόν Οὐρανό ὁ σαρκωθείς Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀλλά ὁ λεγόμενος «κυρίως Χριστός».

10. Τό ἐξ ἀναστάσεως σῶμα τοῦ Κυρίου ἦταν αἰθέριο καί σφαιροειδές, ὅπως θά εἶναι καί τά σώματα τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ τά ὑλικά σώματα θά παύσουν νά ὑπάρχουν.

11. Ἡ μέλλουσα κρίση σημαίνει τήν ὀλοκληρωτική ἀναίρεση τῶν σωμάτων καί τῆς ὑλης καθόλου, οἱ δέ νόες θά εἶναι γυμνοί.

12. Μετά τοῦ Θεοῦ Λόγου θά ἐνωθοῦν ὅλες οἱ ἐπουράνιες δυνάμεις καί οἱ ἄνθρωποι καί οἱ δαίμονες.

13. Ὁ Χριστός δέν θά ἔχει καμμία διαφορά ἀπό τά ὑπόλοιπα λογικά ὄντα, ἀλλά οἱ πάντες θά βρίσκονται ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ.

14. Θά ἀναιρεθοῦν οἱ ὑποστάσεις ὅλων τῶν λογικῶν ὄντων, ὥστε νά ἀποτελέσουν μία ἐνότητα, ὅπως ἦσαν στήν ἀρχική τους κατάσταση.

15. Ἡ ἀγωγή τῶν νοῶν θά εἶναι ἡ ἴδια ὅπως καί πρό τῆς καταπτώσεως των (ἦτοι θά λάβουν ἀκριβῶς τήν ἀρχική τους θέση).

Ἀπό τήν προηγούμενη συνοπτική ἔκθεση γίνεται φανερό ὅτι οἱ ἀντιρρήσεις κατά τῆς ὠριγενείου θεολογικῆς σκέψεως ξεκίνησαν κατ' ἐξοχήν ἀπό τό ὄντολογικό ἐπίπεδο καί κατέληξαν κατ' ἐξοχήν στό χριστολογικό ἐπίπεδο. Δέν θά ἐπεκταθοῦμε στό δεύτερο, ἀλλά θά παραμείνουμε μόνο στό πρῶτο ἐπίπεδο καί στίς ἐπόμενες ἐνότητες θά ἀναπτύξουμε τά ἀκόλουθα θέματα:

- Ἡ προὔπαρξη τῶν ψυχῶν.
- Ἡ μετενσάρκωση.
- Ἡ πραγματική θέση τοῦ παραδείσου.
- Ἡ καθολική συμμετοχή στό προπατορικό ἁμάρτημα.
- Τά ὑλικά καί τά πνευματικά σώματα.
- Περὶ τοῦ διαβόλου καί τῶν δαιμόνων.
- Ἡ αἰώνια κόλαση.
- Ἡ ἀποκατάσταση τῶν πάντων.

Τά θέματα αὐτά, ὅπως ἐξηγεῖται σέ κάθε ἐνότητα, εἶναι ἐκεῖνα γιά τά ὁποῖα ὁ Ὄριγένης ἔχει γίνει εὐρέως γνωστός. Τά εἰδικά θέματα ἐπὶ τῆς Χριστολογίας, τοῦ ἐμψύχου τῶν ἀστέρων κ.λπ., εἶναι ἐξαιρετικά ἐνδιαφέροντα καθ' ἑαυτά, ἀλλά καί δυσνόητα.

Ὅσον ἀφορᾷ τό δεύτερο θέμα, τό πῶς πολυσυζητημένο ἀπό ὅλα, θεω-

ροῦμε ἀξιοπερίεργο τό γεγονός ὅτι κανένας ἀπό τούς ἀρχαίους συγγραφεῖς δέν ἔχει ἀναφέρει τήν μετενσάρκωση σάν «κακοδοξία» τοῦ Ὁριγένη! Ὅλοι ἐξαντλοῦν τά ἐπιχειρήματά τους μόνο κατά τῆς προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν, πιστεύοντας ἴσως ὅτι ἔτσι καλύπτεται καί ἡ μετενσάρκωση. Ἐν τούτοις ἀποτελοῦν δύο διαφορετικά θέματα, διότι οἱ ψυχές μπορούσαν νά προϋπάρχουν καί νά ἐνσαρκώνονται μόνο μιά φορά, χωρίς στή συνέχεια νά μετενσαρκώνονται σέ ἄλλα σώματα.

Ἡ μετενσάρκωση, τό πῶς ἀμφιλεγόμενο ζήτημα μέχρι σήμερα, δηλώνεται σαφῶς μέσα στά κείμενα τοῦ Ὁριγένη, ὅπως θά δοῦμε στή συνέχεια. Γιατί λοιπόν δέν τοποθετεῖται ἀνάμεσα στίς κακοδοξίες του; Ὁ πιθανότερος λόγος εἶναι ὅτι δέν τήν πρόσεξαν οἱ πρῶτοι διερευνήσαντες τά κείμενα, ἐνῶ οἱ μεταγενέστεροι ἐπανελάμβαναν ἀπλῶς τίς ἀπόψεις τῶν προηγουμένων, χωρίς νά ἐξετάζουν περισσότερο τά πράγματα σ' αὐτόν τόν τομέα. Αὐτοί ἔδωσαν πρωταρχική βαρύτητα στόν κλάδο τῆς Χριστολογίας, ἰδιαίτερα μετά τίς χριστολογικές ἔριδες, οἱ ὁποῖες ὑπῆρξαν πολύ πῶς ἔντονες καί μακροχρόνιες ἀπό τίς ὠριγενιστικές.

Μερικές ἄλλες κακοδοξίες θεωρεῖται ἀμφίβολο ἂν τίς ὑποστήριξε πραγματικά ὁ Ὁριγένης ἢ ἂν ἀποτελοῦν παρανοήσεις ἢ νοθεύσεις τῆς διδασκαλίας του. Δέν θά ἀσχοληθοῦμε ὅμως μέ αὐτό τό σημεῖο.

Τά ἀναφερθέντα θέματα ἐξετάζονται κατά τόν ἀκόλουθο τρόπο: Κατ' ἀρχάς παρατίθενται ἀποσπάσματα ἀπό τά κείμενα τοῦ Ὁριγένη πού ἀναφέρονται σ' αὐτά. Κατόπιν τά τυχόν σχετικά χωρία ἀπό τήν Καινή Διαθήκη, καί τέλος ἀποσπάσματα ἀπό κείμενα κυρίως τῶν 5 μεγάλων πατέρων τῆς ἐκκλησίας (μ. Ἀθανασίου, μ. Βασιλείου, Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Γρηγορίου Νύσσης καί Ἰωάννου Χρυσοστόμου), διά τῶν ὁποῖων τεκμηριώνονται οἱ ἀπόψεις τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ διδασκάλου των. Μεταξύ τῶν διαφόρων κειμένων παρεμβάλλονται καί ἰδικά μας σχόλια.

Ἡ μέθοδος τῆς παραθέσεως αὐτούσιων κειμένων προτιμήθηκε, διότι παρουσιάζει μέ ἐνάργεια καί ἀπόλυτη λεξιλογική ἀκρίβεια τίς ἀπόψεις τῶν συγγραφέων τους. Κάθε μετάφραση ἀπομακρύνεται ἀναγκαστικά λίγο ἢ πολύ ἀπό τό πρωτότυπο κείμενο, χωρίς νά ἀποκλείεται ἡ περίπτωση μεγάλων παρανοήσεων. Δέν ἦταν ἐφικτό, βεβαίως, νά παρατεθοῦν ὅλα τά σχετικά κείμενα, ἀλλά καταβλήθηκε προσπάθεια νά ἐπιλεγοῦν τά πῶς ἀντιπροσωπευτικά καί τά πῶς ἐκφραστικά τῶν ἐξεταζομένων θέσεων.

Κατά τούς πρώτους αἰῶνες ἡ χριστιανική διδασκαλία χωριζόταν σέ δύο κύριους κλάδους: τήν κοινή καί τήν ἀπόρρητη. Ἡ πρώτη γινόταν γνωστή σταδιακά στούς εἰσερχομένους στόν Χριστιανισμό (ὡς κατηχού-

μενοι) καί ἀποτελοῦσε τό περιεχόμενο τῶν διδακτικῶν συγγραμμάτων καί τῶν κηρυγμάτων στίς ἐκκλησίες. Ὁ δεύτερος κλάδος ὁμως γινόταν γνωστός μόνο στούς πύ προηγμένους πιστούς καί πάντοτε διά τῆς προφορικῆς μεταδόσεως. Ἀκόμη καί ἄν ἐγράφησαν μερικά στοιχεῖα τῆς κατὰ τοῦς ἀποστολικούς χρόνους, αὐτά ἐτηροῦντο μυστικά. Κάποτε δέ ἔπαψαν νά ἀντιγράφονται καί ἐξαφανίστηκαν.

Ἡ ὑπαρξη τῆς ἀπόρρητης μή γραπτῆς διδασκαλίας μαρτυρεῖται ἀπό ὅλους τοῦς μεγάλους Πατέρες, οἱ ὅποιοι ἦσαν κάτοχοι αὐτῆς, ὅπως καί ὁ Ὁριγένης. Μόνο ἔτσι ἐξηγεῖται τό ὅτι δέν ἐξέφρασαν τήν παραμικρή μομφή ἐναντίον του, ἐνῶ ἀντιθέτως τόν θαυμάζουν σιωπηρά καί χρησιμοποιοῦν ἀπερίοριστα τίς ἀλληγορικές ἐρμηνευτικές του μεθόδους.

Σήμερα ἡ ἀπόρρητη διδασκαλία τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔχει λησμονηθεῖ πλήρως καί τά κενά καλύπτονται μέ διάφορες δογματικές ἐπινοήσεις, πολλές ἀπό τίς ὁποῖες δέν εὐσταθοῦν.

Στήν ἀποκατάσταση τῆς γνήσιας χριστιανικῆς διδασκαλίας ἔρχονται ὡς πολυτιμότερος ὁδηγός τά συγγράμματα τοῦ Ὁριγένη, τοῦ πατέρα τῆς Θεολογίας, ὅπως δίκαια τόν ἔχουν ἀποκαλέσει. Σ' αὐτή τήν προσπάθεια συμβάλλει ἀποτελεσματικά καί ἡ παροῦσα ἐργασία, ἡ ὁποία ἐλπίζουμε ὅτι θά ἀποτελέσει τήν ἀφετηρία γιά τήν περαιτέρω διερεύνηση καί ἄλλων θεμάτων, πού δέν θίγονται ἐδῶ, ὥστε νά ὀλοκληρωθεῖ ἀπό ὅλες τίς πλευρές ἡ ἐργασία τῆς ἀποκαταστάσεως.

Προτοῦ, λοιπόν, προχωρήσουμε στήν ἐξέταση τῶν ὑποτιθέμενων κακοδοξιῶν τοῦ Ὁριγένη, παραθέτουμε τίς σημαντικότερες μαρτυρίες γιά τήν ὑπαρξη τῆς ἀπόρρητης διδασκαλίας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τό ἀφανές συνεκτικό ὑπόβαθρο τοῦ περιεχομένου τῶν συγγραμμάτων ὅλων τῶν μεγάλων πατέρων*.

2. Ἡ ἀπόρρητη διδασκαλία

Ὁ Ἰησοῦς Χριστός δίδασκε μέ παραβολές, ὥστε τά διδάγματα του νά εἶναι κατανοητά ἀπό ὅλους. Στούς μαθητές του ὁμως ἐξηγοῦσε τά βαθύτερα νοήματα: *«Καί τοιαύταις παραβολαῖς πολλαῖς ἐλάλει αὐτοῖς*

* Ἀρκετά ἀπό τά θέματα τοῦ παρόντος κεφαλαίου ἀναπτύσσονται πύ ἀναλυτικά στό ἄλλο ἔργο τοῦ γράφοντος: *Πνευματισμός. Ἱστορικά τεκμήρια ἀπό τήν Ἑλλάδα καί τόν Χριστιανισμό*, Ἀθήνα 1995. Γ' αὐτό ἐδῶ εἴμαστε σχετικά συντομώτεροι σέ μερικά σημεῖα.

τόν λόγον, καθώς ἠδύναντο ἀκούειν χωρίς δέ παραβολῆς οὐκ ἐλάλει αὐτοῖς, κατ' ἰδίαν δέ τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς ἐπέλυεν πάντα» (Μάρκ. 4, 33-34).

Ἐπῆρχε συνεπῶς μιά βαθύτερη καί πύ ἀποκαλυπτική διδασκαλία, ἡ ὁποία δέν ἐγνωστοποιεῖτο στό εὐρύτερο κοινό, διότι οἱ ἀπλοῖ ἀνθρωποὶ δέν μπορούσαν νά τήν ἀντιληφθοῦν.

Τήν ἴδια τακτική ἀκολούθησαν καί οἱ μαθητές τοῦ Κυρίου κατά τό ἀποστολικό ἔργο τους. Ἐτσι δημιουργήθηκαν δύο κύρια ρεύματα στήν χριστιανική διδασκαλία: τό ἕνα περιελάμβανε τήν γνωστή ἢ κατηχητική διδασκαλία καί τό ἄλλο τήν μυστική ἢ ἀπόρρητη διδασκαλία.

Πρῶτος ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης*, διδασκόμενος ἀπό τόν ἀπόστολο Παῦλο, κάνει σαφέστατο διαχωρισμό τῶν δύο κλάδων λέγοντας:

*«Καί τοῦτο ἐνοῆσαι χρῆ, τό διττήν εἶναι τήν τῶν θεολόγων παράδοσιν, τήν μὲν ἀπόρρητον καί μυστικήν, τήν δέ ἐμφανῆ καί γνωριμοτέραν, καί τήν μὲν συμβολικήν καί τελεστικήν, τήν δέ φιλόσοφον καί ἀποδεικτικήν καί συμπλέκεται τῷ ρητῷ τό ἄρρητον, καί τό μὲν πείθει καί καταδεῖται τῶν λεγομένων τήν ἀλήθειαν, τό δέ δρᾶ καί ἐνιδρύει τῷ Θεῷ ταῖς ἀδιδάκτοις μυσταγωγίαις».*²

[Αὐτό πρέπει νά κατανοήσεις, ὅτι ἡ θεολογική παράδοση εἶναι διττή: Ἡ μία πλευρά της εἶναι ἀπόρρητη καί μυστική, ἡ δέ ἄλλη ἐμφανής καί γνωστότερη καί ἡ μὲν εἶναι συμβολική καί τελεστική, ἡ δέ φιλοσοφική καί ἀποδεικτική. Ἐτσι συμπλέκεται τό ρητό μέ τό ἄρρητο καί τό μὲν πείθει καί συνδέει τήν ἀλήθεια τῶν λεγομένων, τό δέ ἄλλο ἐνεργεῖ καί ἐγκαθιστᾶ (τόν πιστό) ἐντός τοῦ θεοῦ μέ τίς ἀφανέρωτες μυσταγωγίες].

Τήν ὑπαρξη τῆς ἀγραφῆς ἀπόρρητης διδασκαλίας μαρτυρεῖ σαφῶς καί ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς στό ἔργο του «Στρωματεῖς», τό ὁποῖο γράφτηκε περίπου στήν ἀρχή τοῦ Γ' αἰῶνα:

«Εἰ τοίνυν αὐτόν τε τόν Χριστόν σοφίαν φαμέν..., σοφία εἴη ἂν ἡ γνῶσις, ἐπιστήμη οὕσα καί κατάληψις τῶν ὄντων τε καί ἐσομένων καί

* Τά ἔργα τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου ἀνήκαν στήν ἀπόρρητη διδασκαλία καί ὡς ἐκ τούτου ἦσαν ἄγνωστα στό εὐρύ κοινό. Ὁ ἴδιος ἄλλωστε συνιστᾶ ἀρκετές φορές νά μήν γίνονται γνωστά στοὺς ἀμύητους. Ἀπό τήν ἐποχή τῆς τυχαίας ἐμφανίσεώς των τόν ΣΤ' αἰῶνα οὐδέποτε ἀμφισβητήθηκαν σοβαρά, ἐκτός ἀπό κάποιες ἀρχικές ἀντιρρήσεις. Ἀπό τά τέλη ὁμοῦ τοῦ 19^{ου} αἰῶνα ἐπεκράτησε ἡ ἄποψη ὅτι εἶναι ψευδεπίγραφα καί ἔπι ἐγράφησαν τόν Ε' αἰῶνα ἀπό κάποιον ἄγνωστο συγγραφέα, ὁ ὁποῖος χρησιμοποίησε τό ὄνομα τοῦ Διονυσίου καί ἀποκαλεῖται συμβατικά ψευδο-Διονύσιος. Ὁ γράφων πιστεύει ἀκράδαντα ὅτι τά ἔργα αὐτά ἐγράφησαν πράγματι ἀπό τόν Διονύσιο Ἀρεοπαγίτη, ὅπως ἔχει ἀναπτύξει σέ ἄλλο (ἀνέκδοτο) ἔργο του.

παρωχηκότων βεβαία καί ἀσφαλής, ὡς ἂν παρά τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ παραδοθεῖσα καί ἀποκαλυφθεῖσα... Ἡ γνῶσις δέ αὕτη κατά διαδοχάς εἰς ὀλίγους ἐκ τῶν ἀποστόλων ἀγράφως παραδοθεῖσα κατελήλυθεν».³

[Ἐάν λοιπόν ἀποκαλοῦμε σοφία τόν ἴδιο τόν Χριστό..., σοφία δέ εἶναι ἡ γνῶσις, ἡ ὁποία εἶναι βεβαία καί ἀσφαλής ἐπιστήμη καί κατανόηση τῶν παρόντων πραγμάτων, τῶν μελλοντικῶν καί τῶν περασμένων, ὡς παραδοθεῖσα καί ἀποκαλυφθεῖσα παρά τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ... Ἡ γνῶσις δέ αὕτη παραδοθεῖσα ἀγράφως ἐκ τῶν ἀποστόλων ἔφθασε διαδοχικά μέχρις ἐμᾶς].

Ὁ ἴδιος σέ ἄλλη περίπτωση γράφει:

«Ἐπειδή δέ μή κοινή ἡ παράδοσις καί πάνδημος τῷ γε αἰσθημένῳ τῆς μεγαλειότητος τοῦ λόγου, ἐπικρυπτέον οὖν τήν ἐν μυστηρίῳ λαλούμενην σοφίαν, ἣν ἐδίδαξεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ... Χαλεπὸν γάρ τούς περί τοῦ ἀληθινοῦ φωτός καθαρούς ὄντως καί διανυγεῖς ἐπιδείξει λόγους ἀκροατῶν τοῖς ὑῤοδεσί τε καί ἀπαιδευτοῖς... Ἄλλ' ὃ ἠκούσατε εἰς τό οὗς, φησὶν ὁ Κύριος, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωματίων, τάς ἀποκρύφους τῆς ἀληθοῦς γνώσεως παραδόσεις ὑψηλῶς καί ἐξόχως ἐρμηνευόμενας ἐκδέχεσθαι κελεύων, καί καθάπερ ἠκούσαμεν εἰς τό οὗς, οὕτω καί παραδιδόναι οἷς δεόν, οὐχί δέ πᾶσιν ἀνέδην ἐκδιδόναι τά ἐν παραβολαῖς εἰρημένα πρός αὐτούς παραγγέλλων...».⁴

[Ἐπειδή δέ εἶναι κοινή καί πάνδημη ἡ παράδοση σέ ὅποιον αἰσθάνεται τήν μεγαλειότητα τοῦ λόγου, ἃς ἐπικρύπτεται ἡ μυστηριακά λαλούμενη σοφία (Α' Κορ. 2, 7), τήν ὁποία ἐδίδαξε ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ... Διότι εἶναι δύσκολο νά ἐπιδείξει κάποιος τούς πραγματικά καθαρούς καί διανυγεῖς λόγους περί τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, στούς ἀπαιδευτούς καί ἀσελγεῖς ἐκ τῶν ἀκροατῶν... Ἄλλ' αὐτό πού ἀκούσατε στό αὐτί, λέγει ὁ Κύριος, νά τό κηρύξετε στά δωμάτια (Ματθ. 10, 27), μέ τήν ἐντολή νά ἀποδεχόμεστε τίς ἀπόκρυφες παραδόσεις τῆς ἀληθοῦς γνώσεως ἔξοχα ἐρμηνευόμενες, καί ὅπως τίς ἀκούσαμε στό αὐτί, ἔτσι νά τίς παραδίδουμε σέ ὅσους πρέπει, παραγγέλλων ὅτι δέν ἐπιτρέπεται νά ἀποκαλύπτονται ἐλεύθερα σέ ὅλους τά λεχθέντα μέ παραβολές].

Ὁ Ὁριγένης μαθήτευσε πλησίον τοῦ Κλήμεντος, τόν ὁποῖο διαδέχθηκε στή διεύθυνση τῆς κατηχητικῆς σχολῆς μετά τήν ἀναχώρησή του λόγω τοῦ διωγμοῦ ἐπὶ Σευήρου (203). Ἀσφαλῶς, λοιπόν, γνώριζε τήν ἀπόρρητη διδασκαλία καί αὕτη ἀπετέλεσε τόν καθοδηγητικό φανό τῆς πορείας του στήν ἐρμηνεία τῶν Γραφῶν.

Μέσα στά ἔργα του μιλάει ἀρκετές φορές γιά τήν ἀπόρρητη διδασκα-

λία καί τά μυστικά νοήματα πού εἶναι κρυμμένα κάτω ἀπό τίς περιγραφικές εἰκόνες τῶν ἱερῶν κειμένων. Παραθέτουμε μερικά χαρακτηριστικά ἀποσπάσματα:

«Καί ἐπί τῶν λεγομένων ἐν ταῖς γραφαῖς ἃ μὲν ἐστὶν ἀπορρητότερα καί μυστικώτερα, ἃ δέ αὐτόθεν χρήσιμα τοῖς νοοῦσι. Περί μὲν τῶν ἀπορρητοτέρων οἶμαι λέγεται τό “ἀκούσατε” περί δέ τῶν αὐτόθεν χρησίμων καί χωρίς ἐρμηνείας δυναμένων ὠφελῆσαι τόν ἀκούοντα τό “ἐνωτίσασθε”».⁵

[Ἀπό τά λεγόμενα στίς γραφές, ἄλλα μὲν εἶναι πίο ἀπόρρητα καί μυστικά, ἄλλα δέ ἄμεσα χρήσιμα στούς ἀναγνώστες. Γιά μὲν τά πίο ἀπόρρητα νομίζω ὅτι λέγεται τό «ἀκούσατε», γιά δέ τά ἄμεσα χρήσιμα καί δυνάμενα νά ὠφελήσουν χωρίς ἐρμηνεία ὅποιον τά ἀκούει, λέγεται τό «ἐνωτίσασθε»].

«Καί γάρ τά κυριώτερα καί θεϊκότερα τῶν μυστηρίων τοῦ θεοῦ, ἔνια μὲν οὐ κεχώρηκεν γραφή, ἔνια δέ οὐδέ ἀνθρωπίνη φωνή κατά τά συνήθη τῶν σημαιομένων καί γλῶσσα ἀνθρωπική».⁶

[Διότι ἀπό τά κυριώτερα καί θεϊότερα τῶν μυστηρίων τοῦ θεοῦ, μερικά μὲν δέν καταχωρήθηκαν γραπτῶς, μερικά δέ οὔτε ἀνθρώπινη φωνή καί ἀνθρώπινη γλῶσσα μπόρεσε νά τά περιγράψει, μέ τίς συνήθεις σημασίες τῶν λέξεων].

«Καί οὐπω λέγω περί τῆς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις τηρήσεως πάντων τῶν γεγραμμένων ὧν ἕκαστον πολύν καί δυσθεώρητον οὐ μόνον τοῖς πολλοῖς ἀλλά καί τισι τῶν συνετῶν περιέχει λόγον, ἔχοντα διήγησιν βαθυτάτην παραβολῶν...».⁷

[Καί δέν ὁμιλῶ περί τῆς τηρήσεως ὅλων τῶν γεγραμμένων στά εὐαγγέλια, καθένα τῶν ὁποίων, ἔχοντας βαθύτατη διήγησι παραβολῶν, ἐμπεριέχει πολύν καί δυσθεώρητον λόγον, ὄχι μόνο γιά τούς πολλούς, ἀλλά καί γιά μερικούς ἐκ τῶν συνετῶν].

Αὐτά, λοιπόν, πού δέν τά ἔχει χωρέσει ἡ Γραφή, αὐτά πού δύσκολα γίνονται κατανοητά ἀκόμη καί ἀπό τούς συνετούς, αὐτά πού ἡ ἀνθρώπινη γλῶσσα δέν διαθέτει τίς κατάλληλες ἐκφραστικές δυνάμεις γιά νά τά περιγράψει, ἀνέλαβε κατά τό δυνατόν νά τά διατυπώσει ὁ Ὁριγένης στά ἔργα του. Ὁ ἴδιος ἀναφερόμενος στήν προσπάθειά του αὐτή γράφει:

«Ἀπαξιαπλῶς δέ χρή φρονεῖν περί πάσης παραβολῆς, ἧς μή ἀναγέγραπται ἢ διήγησις ὑπό τῶν εὐαγγελιστῶν, ὅτι καί Ἰησοῦς “τοῖς ἰδίους μαθηταῖς κατ’ ἰδίαν ἐπέλυε πάντα” καί διά τοῦτο ἀπέκρυψαν οἱ τά εὐαγγέλια γράφοντες τήν σαφήνειαν τῶν παραβολῶν, ἐπεὶ μείζονα ἦν τά κατ’ αὐτάς δηλούμενα τῆς τῶν γραμμάτων φύσεως... Ἄλλ’ ἐρεῖ τις ὅτι μήποτε ἀσεβοῦμεν οἱ θέλοντες (διά τό ἀπόρρητον τινων καί μυστικόν)

τῶν ὑπεράνω γραμμάτων εἶναι δηλωτικά ταῦτα καί πειρώμενοι ταῦτα σαφηνίσαι, κἄν δοκῇ καθ' ὑπόθεσιν, ὅτι ἔγνωμεν ἐπιμελῶς αὐτῶν τό βούλημα. Λεκτέον δέ καί πρός τοῦτο ὅτι οἱ μέν ἀκριβῶς εἰληφότες αὐτά νοεῖν οἶδασι τό πρακτέον αὐτοῖς, ἡμεῖς δέ οἱ ὁμολογοῦντες ἀπολείπεσθαι τοῦ δυνηθῆναι ἐπί τό βάθος φθάσαι τῶν δηλουμένων ἐν τούτοις, εἰ καί τινα βραχυτέραν περίνοιαν ἐπί ποσόν λαμβάνομεν τῶν κατὰ τόν τόπον, φήσομεν ὅτι τινά μέν ὦν ἐκ πολλῆς βασάνου καί ζητήσεως εὐρίσκειν δοκοῦμεν, εἴτε χάριτι Θεοῦ εἴτε δυνάμει τοῦ ἐν ἡμῖν νοῦ, οὐ τολμῶμεν ἐμπιστεῦσαι γράμμασι, τινά δέ γυμνασίας ἡμετέρας καί τῆς τῶν ἐντευζομένων χάριν ἐπί ποσόν ἐκτιθέμεθα».⁸

[Γενικά δέ γιά κάθε παραβολή, τῆς ὁποίας ἡ ἔρμηνεία δέν ἔχει ἀναγραφεί ἀπό τούς εὐαγγελιστές, πρέπει νά γνωρίζουμε ὅτι καί ὁ Ἰησοῦς «στούς μαθητές του τά ἐπεξηγοῦσε ὅλα ἰδιαίτερος» (Μάρκ. 4, 34), καί γί' αὐτό οἱ γράψαντες τά εὐαγγέλια ἀπέκρυσαν τήν σαφήνεια τῶν παραβολῶν, διότι τά ὑποδηλούμενα σ' αὐτές ἦσαν ἀνώτερα τῆς φύσεως τῶν λέξεων... Ἀλλά θά εἰπεῖ κάποιος, μήπως ἀσεβοῦμε οἱ θέλοντες καί προσπαθοῦντες νά ἀποσαφηνίσουμε αὐτά τά δηλούμενα ὑπεράνω τῶν λέξεων (ἐπειδή μερικά εἶναι ἀπόρρητα καί μυστικά), ἀκόμη καί ἂν ὑποτεθεῖ ὅτι γνωρίζουμε καλῶς τό νόημά τους. Περί αὐτοῦ ἅς εἰποῦμε, ὅτι ἐκεῖνοι πού τά κατανοοῦν ἀκριβῶς, γνωρίζουν τί πρέπει νά πράξουν. Ἐμεῖς δέ, ὁμολογοῦμε ὅτι ὑστεροῦμε ἀπό τήν δυνατότητα νά φθάσουμε στό βάθος τῶν δηλουμένων σ' αὐτά, ἂν καί λαμβάνουμε κάποια μικρότερη ἐπίνοια ποσοτικῶς ἀπό τά ἐξετάζόμενα. Γί' αὐτό θά εἰποῦμε, ὅτι μερικά μέν πού νομίζουμε ὅτι βρίσκουμε, μετά ἀπό πολλές ἐξετάσεις καί ἀναζητήσεις, εἴτε διά τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ εἴτε διά τῆς δυνάμεως τοῦ νοῦ μας, δέν τολμοῦμε νά τά ἐμπιστευθοῦμε γραπτῶς, μερικά ὅμως τά ἐκθέτουμε κατὰ ἓνα ποσοστό, χάριν ἀσκήσεως ἰδικῆς μας καί τῶν μελετητῶν].

Ἐπομένως καί ὁ Ὠριγένης, συνεχίζοντας τήν παράδοση, δέν ἀποκαλύπτει ὅλα ὅσα γνώρισε, εἴτε ἐξ ἀκοῆς εἴτε ἐξ ἀποκαλύψεως, ἢ ἀκόμη καί διά τῆς ἐπισταμένης λογικῆς ἐξετάσεως τῶν λεγομένων.

Οἱ μεγάλοι πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ἀκολουθώντας τήν ἴδια τακτική, καθοδηγοῦνται μέν ἀπό τήν ἄγραφη ἀπόρρητη διδασκαλία, ἀλλά δέν τήν ἀποκαλύπτουν δημόσια. Γιά νά μήν μακρυγορήσουμε περισσότερο, παραθέτουμε μερικά ἀποσπάσματα ἀπό ἓνα ἔργο τοῦ **μ. Βασιλείου**:

«Τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καί κηρυγμάτων, τά μέν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τά δέ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδεξάμεθα· ἅπερ ἀμφοτέρα τήν αὐτήν ἰσχύν ἔχει πρός τήν εὐσέβειαν... Οὐ γάρ δὴ τού-

τοῖς ἀρκοῦμεθα, ὧν ὁ ἀπόστολος ἢ τό εὐαγγέλιον ἐπεμνήσθη, ἀλλά καί προλέγομεν καί ἐπιλέγομεν ἕτερα, ὡς μεγάλην ἔχοντα πρὸς τό μυστήριον τὴν ἰσχύ, ἐκ τῆς ἀγράφου διδασκαλίας παραλαβόντες. Εὐλογοῦμεν δέ τό τε ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος καί τό ἔλαιον τῆς χρίσεως καί προσέτι αὐτόν τόν βαπτίζομενον. Ἀπό ποίων ἐγγράφων; Οὐκ ἀπό τῆς σιωπωμένης καί μυστικῆς παραδόσεως;... Οὐκ ἐκ τῆς ἀδημοσιεύτου ταύτης καί ἀπορρήτου διδασκαλίας, ἣν ἐν ἀπολυπραγμονήτῳ καί ἀπεριεργάστῳ σιγῇ οἱ πατέρες ἡμῶν ἐφύλαξαν, καλῶς ἐκεῖνοι δεδιδασμένοι, τῶν μυστηρίων τό σεμνόν σιωπῇ διασώζεσθαι; Ἄ γάρ οὐδέ ἐποπτεύειν ἔξεστι τοῖς ἀμύητοις, τούτων πῶς ἂν ἦν εἰκός τὴν διδασκαλίαν ἐκθριαμβεύειν ἐν γράμμασιν;...

»Οὗτος ὁ λόγος τῆς τῶν ἀγράφων παραδόσεως, ὡς μή καταμεληθεῖσαν τῶν δογμάτων τὴν γνῶσιν εὐκαταφρόνητον τοῖς πολλοῖς γενέσθαι διὰ συνήθειαν. Ἄλλο γάρ δόγμα καί ἄλλο κήρυγμα. Τό μὲν γάρ σιωπᾶται, τά δέ κηρύγματα δημοσιεύεται. Σιωπῆς δέ εἶδος καί ἡ ἀσάφεια, ἣ κέχρηται ἡ Γραφή, δυσθεώρητον κατασκευάζουσα τῶν δογμάτων τόν νοῦν πρὸς τό τῶν ἐντυγχάνοντων λυσιτελέσῃ.⁹

[Ἀπό τά φυλαγμένα στήν Ἐκκλησία δόγματα καί κηρύγματα, μερικά μὲν τά ἔχουμε ἀπό τὴν γραπτὴ διδασκαλία, μερικά δέ τά δεχθήκαμε ἀπὸ τὴν παράδοση τῶν ἀποστόλων, διαδοθέντα μέχρις ἐμᾶς ὡς μυστήρια. Καί τά δύο ἔχουν τὴν ἴδια ἰσχύ πρὸς τὴν εὐσέβεια... Διότι δὲν ἀρκοῦμεθα σ' αὐτά πού μνημονεύει ὁ ἀπόστολος ἢ τό εὐαγγέλιο, ἀλλά πρὶν καί μετὰ λέμε ἄλλα, ὡς ἔχοντα μεγάλη ἰσχύ πρὸς τό μυστήριον, τά ὅποια παραλάβαμε ἀπὸ τὴν ἀγραφή διδασκαλία. Εὐλογοῦμε τό ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος καί τό ἔλαιον τῆς χρίσεως καί ἀκόμη τόν ἴδιο τόν βαπτίζομενον. Ἀπὸ ποῖα ἔγγραφα; Μήπως ὄχι ἀπὸ τὴν σιωπώμενη καί μυστικὴ παράδοση;... Μήπως ὄχι ἀπὸ τὴν ἀδημοσίευτη καί ἀπόρρητη διδασκαλία, τὴν ὅποια φύλαξαν οἱ πατέρες μας μέ σιωπῇ, χωρίς περιέργεια καί πολυπραγμοσύνη, ἐπειδὴ ἦσαν καλὰ διδασμένοι νά διαφυλάττουν στή σιωπῇ τὴν ἱερότητα τῶν μυστηρίων; Ἐκεῖνα, λοιπόν, πού δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε νά τά βλέπουν οἱ ἀμύητοι, πῶς θά μπορούσε ἡ διδασκαλία νά τά ἀποκαλύψει σέ γραπτὰ κείμενα;...

Αὐτός εἶναι ὁ λόγος τῆς παραδόσεως τῶν ἀγράφων (διδασκαλιῶν), ὥστε νά μὴν παραμεληθεῖ ἡ γνῶση τῶν δογμάτων καί γίνει εὐκαταφρόνητη στούς πολλούς, ἔνεκα τῆς συνηθείας. Διότι ἄλλο εἶναι τό δόγμα καί ἄλλο τό κήρυγμα. Τό μὲν ἀποσιωπᾶται, ἐνῶ τά κηρύγματα δημοσιεύονται. Εἶδος δέ σιωπῆς εἶναι καί ἡ ἀσάφεια, τὴν ὅποια χρησιμοποιεῖ ἡ Γραφή,

κατασκευάζουσα δυσδιάκριτο τό νόημα τῶν δογμάτων, γιά τήν ὠφέλεια τῶν μελετητῶν].

Ὁ μ. Βασίλειος δέν ἐννοεῖ ἀπλῶς τήν παράδοση πού ἔχει καθιερώσει τό τυπικό τελέσεως τῶν μυστηρίων, ἀλλά τήν οὐσιαστική ἐρμηνεία αὐτοῦ τοῦ τυπικοῦ καί τῶν ἐκφωνουμένων λόγων, ἡ ὁποία ἀπορρέει, ἢ μᾶλλον θεμελιώνεται στήν ἀπόρρητη διδασκαλία. Στήν ἄγραφη παράδοση, λοιπόν, βρισκόταν καί ἡ οὐσία τῶν χριστιανικῶν δογμάτων, τήν ὁποία, ὅπως λέγει, οἱ πατέρες φύλαξαν μέ σιωπή, χωρίς περιέργεια καί πολυπραγμοσύνη. Καί ὁ ἴδιος ἀκόμη γράφει πύ κάτω:

*«Ἐπιλείψει με ἡ ἡμέρα, τά ἄγραφα τῆς Ἐκκλησίας μυστήρια διηγούμενον».*¹⁰

[Νά μέ ἐξαφανίσει ἡ ἡμέρα πού θά φανερώσω τά ἄγραφα μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας!].

Ἄς πάρουμε γιά παράδειγμα τό ἐπίμαχο θέμα τῆς **μετενσαρκώσεως**. Ἰσχυρίζομαστε ὅτι αὐτό ἀποτελοῦσε θεμελιῶδες δόγμα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας κατά τούς πρώτους αἰῶνες. Ἄνῃκε ὅμως στό μυστικό καί ἀπόρρητο σέλος της, γι' αὐτό δέν διδασκόταν φανερά, ἀλλά ἐτηρεῖτο σέ σιωπή.

Ὁ Ὀριγένης ἔχει διακηρύξει σαφῶς τήν μετενσάρκωση, χωρίς νά τήν ἀναλύει λεπτομερειακά. Ἄλλωστε αὐτή ἐκτίθεται κυρίως στό *Περί Ἀρχῶν*, πού δέν προοριζόταν γιά κοινή χρήση. Οἱ μεταγενέστεροι μεγάλοι πατέρες γνώριζαν ὅτι βασιζέται στά μυστικά δόγματα καί τήν ἀπεδέχοντο πλήρως, συνεχίζοντας ὅμως νά τήν διατηροῦν στή σιωπή, μαζί μέ ὅλα τά ἄλλα ἀπόρρητα δόγματα. Εἶναι πολύ χαρακτηριστική ἐν προκειμένῳ ἡ φράση τοῦ μ. Βασιλείου ἀπό τό προηγούμενο κείμενό του: **«Τό μὲν δόγμα σιωπᾶται, τά δέ κηρύγματα δημοσιεύεται».**

Ἔτσι ἐξηγοῦνται δύο πράγματα: Πρῶτον, τό ὅτι οὐδέποτε ἔχουν ἀπορρίψει τήν μετενσάρκωση, οὔτε κάνουν λόγο γι' αὐτήν, ἐκτός ἀπό ἐλάχιστες νύξεις, ὅπου φαίνεται ἐμμέσως ὅτι τήν ἀποδέχονται. Καί δεύτερον, ὅτι οὐδέποτε ἐξέφρασαν τήν παραμικρή κατηγορία ἐναντίον τῆς σχετικῆς διδασκαλίας τοῦ Ὀριγένη. Ἡ στάση τους αὐτή δέν μπορεῖ νά ἐρμηνευθεῖ κατά ἄλλον τρόπο. Ἐάν δεχθοῦμε τήν ὑπόθεση ὅτι δέν ἀπεδέχοντο τήν μετενσάρκωση, τότε εἶναι ἐντελῶς ἀνεξήγητη ἡ πλήρης σιωπή τους σ' αὐτά τά θέματα.

Ἡ σιωπή αὐτή τῶν πατέρων σέ πολλά τέτοια οὐσιωδέστατα δόγματα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, διαφύλαξε τότε τήν σχετική εἰρήνη ἐντός τῆς ἐκκλησίας, ἀλλά μετέπειτα, μετά τήν βαθμιαία ἐξαφάνιση τῆς ἀπόρρητης διδασκαλίας, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νά ἐμφανιστοῦν σημαντικά κενά στή διατύπωση τῶν δογμάτων. Αὐτά τά κενά οἱ νεώτεροι θεολόγοι τά

συμπλήρωσαν μέ λανθασμένες ώς επί τό πλείστον παραδοχές, οί όποίες δέν έφαρμόζουν άκριβώς νοηματικά μέ τό ύπάρχον «πλαίσιο» τής γνωστής γραπτής διδασκαλίας.

Στό γεγονός αυτό όφείλονται καί οί πάμπολλες διαφωνίες τών θεολόγων καί τών κληρικών, τόσο ώς πρός τίς διατυπώσεις τών δογμάτων όσο καί ώς πρός τήν έρμηνεία πλείστων γραφικών χωρίων.

Πιστεύουμε, λοιπόν, ότι εΐναι πλέον καιρός νά καταρριφθεΐ ό χάρτινος πύργος τών πεποημένων έπίπλαστων δογμάτων καί νά άποκαλυφθεΐ εκ νέου ή γνήσια χριστιανική διδασκαλία, ή όποία δίνει τίς άκριβέστατες καί πληρέστατες άπαντήσεις σε όλα τά προβλήματα πού άπασχολούν τήν ανθρωπότητα.

Μέσα στά πλαίσια τής άπόρρητης διδασκαλίας, όλες σχεδόν οί εκληφθεΐσες σάν κακοδοξίες του Ώριγένη, παύουν νά εΐναι τέτοιες, άποδεικνύομενες ώς σύμφωνες μέ τήν άληθινή διδασκαλία του Χριστιανισμού.

3. Ή προΰπαρξη τών ψυχών

Ή προΰπαρξη τών ψυχών διατηρήθηκε, μέσα στην παράδοση, ώς ή κυριώτερη δογματική κακοδοξία του Ώριγένη, ένω ή σημασία όλων τών άλλων λίγο-πολύ άτόνισε. Σ΄ αυτήν προστέθηκε έσχάτως καί ή μετενσάρκωση, γιά τήν όποία θά μιλήσουμε στην επόμενη ένότητα.

Όλες οί ψυχές, κατά τον Ώριγένη, δημιουργήθηκαν υπό του Θεού ώς καθαροί νόες:

«...πρό τών αιώνων νόες ήσαν πάντες καθαροί, καί οί δαίμονες καί αΐ ψυχαί καί οί άγγελοι, λειτουργούντες τῷ Θεῷ καί τάς έντολάς αυτού ποιοῦντες. Ο δέ διάβολος εΐς ὧν επειδή τό αΰτεξούσιον εΐχεν, ήβουλήθη αντιστῆναι τῷ θεῷ καί άπώσατο αυτόν ό θεός. Συναπέστησαν δέ αὐτῷ πᾶσαι αΐ άλλαι δυνάμεις. Καί οί μέν πάνυ άμαρτήσαντες, δαίμονες έγένοντο· οί δέ έπι έλαττον, άγγελοι· οί δέ έπι έλαττον, αρχάγγελοι· καί οὕτως έφεξῆς εκαστος πρός τήν οικείαν άμαρτίαν απέλαβεν. Ύπελείποντο δέ αΐ ψυχαί, αΐτινες οὐδέ τοσαῦτα ήσαν άμαρτήσασαι, ίνα δαίμονες γένωνται, οὐδέ πάλιν οὕτω κουφοτέρως, ίνα άγγελοι γένωνται. Εποίησεν οὖν <ό θεός> τον παρόντα κόσμον, καί τήν ψυχήν συνέδησε τῷ σώματι πρός κόλασιν».¹¹

[. . . Πρίν από τούς αιώνες όλοι ήσαν καθαροί νόες, καί οί δαίμονες καί οί ψυχές καί οί άγγελοι, ύπηρετοῦντες τον θεό καί τηροῦντες τίς έντολές του. Ο δέ διάβολος, ένας από αυτούς, επειδή εΐχε τό αΰτεξού-

σιο, θέλησε νά ἀντισταθεῖ στόν θεό, καί τόν ἀπώθησε ὁ θεός. Μαζί του ἀποστάτησαν ὅλες οἱ ἄλλες δυνάμεις. Καί ὅσοι ἀμάρτησαν πολύ ἔγιναν δαίμονες· ὅσοι δέ λιγώτερο, ἄγγελοι· ὅσοι δέ ἀκόμη λιγώτερο, ἀρχάγγελοι· καί ἔτσι ἐφεξῆς ὁ καθένας διαχωρίστηκε ἀνάλογα πρὸς τὴν οἰκεία ἀμαρτία. Ὑπολείποντο δέ οἱ ψυχές, οἱ ὁποῖες δέν ἀμάρτησαν τόσο πολύ, ὥστε νά γίνουν δαίμονες, οὔτε πάλι τόσο ἐλαφρά, ὥστε νά γίνουν ἄγγελοι. Κατασκεύασε λοιπὸν ὁ θεὸς τὸν παρόντα κόσμον καί συνέδεσε τὴν ψυχὴ στό σῶμα πρὸς ἐξιλέωση].

Στό ἀπόσπασμα αὐτὸ ἐκτίθεται περιληπτικά ἡ ὠριγένεια θεώρησης περὶ τῆς Δημιουργίας. Οἱ νόες-ψυχές δημιουργήθηκαν ὡς τέλειες ὄντο-τητες, ἀλλὰ διὰ τοῦ παραπτώματός των ἐξέπεσαν καί κατέλαβαν θέσεις ἀνάλογες μέ τὸν βαθμὸ τῆς συμμετοχῆς τους στό λεγόμενο προπατορικό ἀμάρτημα. Τό σημεῖο αὐτό, τῆς καθολικῆς συμμετοχῆς ὄλων τῶν ψυχῶν στό προπατορικό ἀμάρτημα, εἶναι ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρον καί κρίσιμο γιὰ τὴν ἀποκάλυψη τῶν ἀληθινῶν ἀντιλήψεων τῶν πατέρων. Γι' αὐτὸ θά ἐξεταστῆῖ ἰδιαίτερα πῶς κάτω, στήν ἐνότητα 6.

Πρὸς τεκμηρίωση τῆς ἀπόψεώς του ὁ Ὁριγένης ἐρμηνεύει μερικά βιβλικά χωρία βάσει τῆς προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν στόν οὐρανό, πρὸ τῆς ἐνσαρκώσεώς των στή γῆ. Μερικά τέτοια παραδείγματα εἶναι:

«...τό γάρ εἰπεῖν τὸν προφήτην “πρὶν ἢ ταπεινωθῆναί με, ἐγὼ ἐπλημμέλησα”, ἐξ αὐτῆς φησι τῆς ψυχῆς ὁ λόγος, ὡς ἄνω ἐν οὐρανῶ ἐπλημμέλησε, πρὶν ἢ ἐν τῷ σῶματι τεταπεινωθῆσαι...».¹²

[Ὅταν ὁ προφήτης λέγει: «πρὶν ταπεινωθῶ ἐγὼ ἀμάρτησα» (Ψαλμ. 118, 67), ὁ λόγος του ἀναφέρεται στήν ἴδια τὴν ψυχὴ του, ἡ ὁποία ἀμάρτησε ἐπάνω στόν οὐρανό, πρὶν ταπεινωθεῖ στό σῶμα].

«Ἐτερος δέ συγχρώμενος καί τῷ “Πᾶς ὁ ἀκούσας παρά τοῦ πατρὸς καί μαθὼν ἔρχεται πρὸς με· οὐχ ὅτι τὸν πατέρα εἶρα κέν τις εἰ μὴ ὁ ὢν παρά τῷ πατρί, οὗτος εἶρακε τὸν πατέρα”, ἐρεῖ ὅτι εἰσὶν τινες τῶν ἐνσωματωμένων ψυχῶν πρὶν εἰς γένεσιν ἐλθεῖν μαθητευόμενοι παρά τῷ πατρί καί ἀκούσασαι αὐτοῦ, αἵτινες καί ἔρχονται πρὸς τὸν σωτήρα».¹³

[Ἄλλος δε, χρησιμοποιοῦν καί τό: «καθένας πού ἄκουσε παρά τοῦ πατρὸς καί ἔμαθε, ἔρχεται πρὸς ἐμέ· ὄχι ὅτι ἔχει ἰδεῖ τὸν πατέρα, παρά μόνον ὁ εὐρισκόμενος πλησίον τοῦ πατρὸς, αὐτὸς ἔχει ἰδεῖ τὸν πατέρα» (Ἰωάν. 6, 45–46), θά εἰπεῖ ὅτι ὑπάρχουν μερικές ἀπὸ τίς ἐνσωματωμένες ψυχές οἱ ὁποῖες πρὶν ἔλθουν σέ γένεση ἔχουν μαθητεύσει πλησίον τοῦ πατρὸς καί διδάχθηκαν ἀπὸ αὐτόν· αὐτές εἶναι πού ἔρχονται πρὸς τὸν Σωτήρα].

«Ἐπι δέ πληκτικώτερον πρὸς τὸ ἐτέρωθὲν ποθεν ἀπεστάλθαι τὸν Ἰωάννην ἐνσωματούμενον ὑπόθεσιν οὐκ ἄλλην τῆς εἰς τὸν βίον ἐπιδημίας ἔχοντα ἢ τὴν περὶ τοῦ φωτός μαρτυρίαν... Τῷ γάρ τηροῦντι τὸ μηδὲν ἀδίκως μηδὲ κατὰ συντυχίαν ἢ ἀποκλήρωσιν ποιεῖν ἀναγκαῖον παραδέξασθαι πρεσβυτέραν οὖσαν τὴν Ἰωάννου ψυχὴν τοῦ σώματος καὶ πρότερον ὑφειστώσαν πεπέμφθαι ἐπὶ διακονίαν τῆς περὶ τοῦ φωτός μαρτυρίας. Πρὸς τούτοις δὲ οὐ καταφρονητέον καὶ τοῦ “Αὐτός ἐστιν Ἡλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι”. Ἐάν δέ κρατῇ ὁ καθόλου περὶ ψυχῆς λόγος ὡς οὐ συνεσπαρμένης τῷ σώματι ἀλλὰ πρὸ αὐτοῦ τυγχανούσης καὶ διὰ ποικίλας αἰτίας ἐνδυομένης σαρκὶ καὶ αἵματι, τὸ “ἀπεσταλμένος ὑπὸ θεοῦ” οὐκέτι δόξει ἐξαίρετον εἶναι περὶ Ἰωάννου λεγόμενον».¹⁴

[Ἀκόμη πιὸ ἀποδεικτικό τοῦ ὅτι ἀπὸ κάπου ἄλλοῦ ἀπεστάλη ὁ Ἰωάννης ἐνσωματούμενος, εἶναι πού δὲν εἶχε ἄλλον σκοπὸ τῆς ἐλεύσεως στὴ ζωὴ, παρὰ τὴν μαρτυρία περὶ τοῦ φωτός (βλ. Ἰωάν. 1, 6–7)... Διότι ὅποιος τηρεῖ τὴν ἀρχή, ὅτι τίποτε δὲν γίνεται ἀδίκως οὔτε τυχαίως ἢ παρὰ λόγως, ἀναγκαστικά θὰ παραδεχτῆ ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ Ἰωάννη εἶναι πρεσβύτερη (προγενέστερη) τοῦ σώματος, καὶ ὑπάρχουσα προηγουμένως, ἀπεστάλη γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῆς μαρτυρίας περὶ τοῦ φωτός. Ἀκόμη, δὲν εἶναι καταφρονητέο καὶ τὸ «Αὐτός εἶναι ὁ Ἡλίας, ὁ μέλλων νὰ ἔλθει» (Ματθ. 11, 14). Ἐάν δέ ἰσχύει γενικά ὁ λόγος περὶ τῆς ψυχῆς, ὅτι δὲν συν-σπείρεται μὲ τὸ σῶμα, ἀλλὰ ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ αὐτό καὶ ἐνδύεται σάρκα καὶ αἷμα γιὰ διάφορες αἰτίες, τότε τὸ «ἀπεσταλμένος ὑπὸ τοῦ θεοῦ» (Ἰωάν. 1, 6), δὲν θὰ φανεῖ ὅτι λέγεται κατ’ ἐξαίρεση περὶ τοῦ Ἰωάννου].

Οἱ ἐρμηνεῖες τῶν ἀνωτέρω ἀποσπασμάτων εἶναι ἀρκετές γιὰ νὰ καταδείξουν τὸ βάθος τῆς ὠριγενείου θεολογικῆς σκέψεως. Κάθε ἄλλη ἐρμηνεία πού δὲν δέχεται τὴν προϋπαρξὴ τῶν ψυχῶν, γίνεται βεβιασμένη καὶ ξεφεύγει ἀπὸ τὴν λογικὴ ἀπλότητα τῶν κειμένων.

Στὸ πρῶτο ὁ ψαλμωδὸς ὁμολογεῖ ὅτι ἐπλημμέλησε προτοῦ νὰ «ταπεινωθεῖ». Ἡ λέξη «ταπεινώσις» χρησιμοποιεῖται σὲ καταστάσεις καταπτώσεως, ἀθλιότητος καὶ ἐξευτελισμοῦ. Τέτοιες καταστάσεις μπορεῖ νὰ ἐμφανιστοῦν στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ σὲ πολλὰ γραφικά χωρία ἔχει τὴν ἔννοια τῆς καταπτώσεως τῶν ψυχῶν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ στὴ γῆ. Ἐπομένως ἐδῶ ἡ ἀναγνώριση τῶν πλημμελημάτων πρὸ τῆς ταπεινώσεως πού ὑπέστη, σημαίνει ὅτι ἡμάρτησε πρὶν ἀπὸ τὴν κάθοδο τῆς ψυχῆς του στὴ γῆ. Ἄρα ὑπῆρχε ὡς ὄντοτις πρὸ τῆς γεννήσεώς του.

Στὸ δεῦτερο χωρίο γίνεται λόγος γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι «ἀκούσαντες παρὰ τοῦ πατρὸς», ἥτοι διδαχθέντες περὶ τοῦ Κυρί-

ου, προσέρχονται αὐθόρμητα πρὸς αὐτόν. Γεννᾶται λοιπόν τό ἐρώτημα: Πότε διδάχθηκαν παρά τοῦ πατρός; Καί ὁ Ὀριγένης ἀπαντᾷ, ὅτι μερικές ἀπό τίς ἐνσωματωμένες ψυχές, πρὶν κατέλθουν σέ γένεση ἔχουν μαθητεύσει στόν οὐράνιο κόσμο, ἔχουν ἀκούσει τήν φωνή τοῦ πατρός καί ἔχουν ἐνδομύχως τήν ἐπίγνωση τῆς ἀληθινῆς διδασκαλίας. Ὡθούμενοι λοιπόν ἀπό τό ὑποσυνείδητό τους, ἀναγνωρίζουν τόν Ἰησοῦ Χριστό ὡς τόν ἀληθινό Σωτήρα τῆς ἀνθρωπότητος καί τόν ἀκολουθοῦν ὡς ἐπίγειοι μαθητές. Ἄρα, ὄλες οἱ ψυχές προϋπάρχουν τῆς γενέσεώς των ἐπὶ τῆς γῆς.

Τό ἴδιο συμπέρασμα συνάγεται καί ἀπό τό τρίτο χωρίο ὅπου ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής ἀποκαλεῖται «ἀπεσταλμένος ἀπό τόν θεόν». Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ ψυχή τοῦ Ἰωάννου, πού ἀντιπροσωπεύει τήν καθ' ἑαυτό ὄντότητά του, προϋπήρχε τοῦ σώματος καί ἀπεστάλη στόν κόσμο προκειμένου νά δώσει τήν μαρτυρία του ὑπέρ τοῦ ἀληθινοῦ φωτός. Ἐάν δέ, συνεχίζει ὁ Ὀριγένης, τό λεγόμενο περί τοῦ Ἰωάννου δέν ἀποτελεῖ εἰδική ἐξαίρεση, ἔπεται ὅτι τό ἴδιο ἰσχύει γιά ὄλες τίς ψυχές. Δηλαδή, κάθε ψυχή δέν συν-σπείρεται μέ τό σῶμα, ἀλλά προϋπάρχει καί ἐνδύεται μέ αὐτό, γιά ποικίλες αἰτίες.

Ἐάν οἱ ψυχές δέν προϋπάρχουν, τότε θά ἔπρεπε μέ κάθε νέα γέννηση ἀνθρώπου νά δημιουργεῖται καί μία νέα ψυχή. Αὐτό δέχεται ἡ σημερινή Δογματική. Οἱ μεγάλοι πατέρες, ὅμως, οὐδέποτε ὑποστήριξαν ὅτι ἡ ψυχή δημιουργεῖται μαζί μέ τό σῶμα, χωρίς καί πάλι νά ἐπεκτείνονται σέ λεπτομέρειες, κωλυόμενοι ἀπό τήν ἐπιβαλλόμενη μυστικότητα τῶν ἀπορρήτων δογμάτων. Κατά βάθος συμφωνοῦν καί σέ αὐτό τό θέμα μέ τόν Ὀριγένη, ἀποδεχόμενοι τήν ἀρχέγονη δημιουργία ὄλων τῶν ψυχῶν μαζί, πρό τῆς δημιουργίας τοῦ ὕλικου κόσμου. Θά παραθέσουμε μερικά ἀποσπάσματα πού συνηγοροῦν ὑπέρ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως.

Γράφει ὁ μ. Ἀθανάσιος:

*«Ἀγαθός γάρ οὖν καί φιλόανθρωπος ὁ Θεός καί κηδόμενος τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων ψυχῶν...».*¹⁵

Ἡ μετοχή «γενομένων» ἀναφέρεται ἀκριβῶς στήν ἀρχική δημιουργία τῶν ψυχῶν, ἐνῶ ἐάν ὑφίστατο συνεχῆς ἐμφάνιση νέων ψυχῶν θά ἔλεγε «γιγνομένων».

Ὁ ἴδιος, τονίζοντας τήν ἀθανασία τῆς ψυχῆς καί τήν κυριαρχία της ἐπὶ τοῦ σώματος, γράφει ὅτι ἡ ψυχή «ἐπιβέβηκε καί συνδέεται» μέ τό σῶμα καί ὅτι «ὁ συνδήσας αὐτήν» εἶναι ὁ θεός. Ἡ σύνδεση προϋποθέτει τήν ἀνεξάρτητη ὕπαρξη τῆς ψυχῆς καί ὄχι τήν συνδημιουργία της. Μέ αὐτήν τήν σύνδεση οἱ ψυχές ἀπομακρύνθηκαν ἀπό τόν θεό, ἀλλά μποροῦν νά ἐπιστρέψουν σ' αὐτόν:

«*Ἐπιστρέψαι δέ δύνανται, ἐάν ὄν ἐνεδύσαντο ρύπον πάσης ἐπιθυμίας, ἀπόθωνται, καί τοσοῦτον ἀπονίψωνται, ἕως ἄν ἀπόθωνται πᾶν τό συμβεβηκός ἀλλότριον τῇ ψυχῇ, καί μόνην αὐτήν ὥσπερ γέγονεν, ἀποδείξωσιν*». ¹⁶

[Μποροῦν δέ νά ἐπιστρέφουν, ἐάν ἀποβάλλουν τόν ρύπον κάθε ἐπιθυμίας πού ἐνεδύθησαν, καί νιφθoῦν τόσο, μέχρις οὔτου ἀποβάλλουν κάθε τι πού τούς συνέβη ξένο πρός τήν ψυχή, καί ἀναδείξουν μόνον αὐτή (καθαρή), ὅπως δημιουργήθηκε].

Ἄρα οἱ ἄνθρωποι πρέπει νά καθαρίσουν τήν ψυχή τους ἀπό τά ξένα στοιχεῖα τῶν παθῶν καί τῶν ἐπιθυμιῶν, γιά νά ἀναδειχτεῖ ἡ ἀρχική της λαμπρότητα.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ἐπισημαίνοντας τήν δυσκολία κατανοήσεως τοῦ θεοῦ καί τῶν θείων πραγμάτων, προχωρεῖ σέ μιᾶ σειρᾶ ἐρωτήσεων πού ἀναδεικνύουν τό δυσεπίλυτο τῶν σχετικῶν προβλημάτων:

«*Ἴνα γάρ τᾶλλα ἐάσας, φησί, πρός ἑμαυτόν βλέψω καί πᾶσαν τήν ἀνθρωπίνην φύσιν καί σύμπηξιν, τίς ἡ μίξις ἡμῶν; Τίς ἡ κίνησις; Πῶς τό ἀθάνατον τῷ θνητῷ συνεκράθη; Πῶς κάτω ρέω καί ἄνω φέρομαι; Πῶς ψυχή περιγράφεται; Πῶς ζωὴν δίδωσι καί πάθους μεταλαμβάνει;... Καί ἐπι πρός τούτων, τίς ἡ πρώτη πλάσις ἡμῶν καί σύστασις ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ;...*». ¹⁷

[Γιά νά ἀφήσω τά ἄλλα, λέγει, καί νά κοιτάξω πρός τόν ἑαυτό μου καί ὅλη τήν ἀνθρώπινη φύση καί σύμπηξη, διερωτῶμαι: Ποιά εἶναι ἡ μείξις μας; Ποιά εἶναι ἡ κίνησις; Πῶς τό ἀθάνατο συνενώθηκε μέ τό θνητό; Πῶς ρέω πρός τά κάτω καί φέρομαι πρός τά ἄνω; Πῶς περιγράφεται ἡ ψυχή; Πῶς δίδει ζωὴν καί συμμετέχει στό πάθος;... Καί ἀκόμη πρὶν ἀπό αὐτά: Ποιά ἦταν ἡ πρώτη διάπλαση καί σύστασή μας στό ἐργαστήριό τῆς φύσεως;...].

Στή συνέχεια δέν ἀπαντᾷ σέ αὐτά τά ἐρωτήματα, ἀλλά οἱ ἐκφράσεις του περί συνδέσεως τῆς ψυχῆς πρός τό σῶμα, ὅτι ρέει πρός τά κάτω (κατά τή γέννηση) καί φέρεται πρός τά ἄνω (κατά τόν θάνατο) κ.λπ., δείχνουν τήν πλήρη ἀνομοιογένεια καί ἀνεξαρτησία τῶν δύο αὐτῶν στοιχείων. Μέ αὐτά τά δεδομένα δέν μποροῦν παρά νά προϋπάρχουν οἱ ψυχές ὡς αὐτοτελεῖς ὀντότητες πρό τῆς συνδέσεώς των μέ τό σῶμα, ἀφοῦ ἄλλωστε δέν γίνεται ἡ παραμικρή νύξη γιά τό ἐνδεχόμενο συνδημιουργίας σώματος καί ψυχῆς.

Ὁ Γρηγόριος Νύσσης, ἀντικατοπτρίζων ἐντονώτερα τήν ὠριγένεια παρέδοση, εἶναι περισσότερο ἀποκαλυπτικός:

«Μεμέρισται πᾶσα ἡ λογική κτίσις εἰς τε τὴν ἀσώματον καὶ τὴν ἐνσώματον φύσιν. Ἔστι δὲ ἀγγελικὴ μὲν ἡ ἀσώματος· τὸ δὲ ἕτερον εἶδος ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι. Ἡ μὲν οὖν νοητή,... ἡ δὲ ἕτερα διὰ τὴν τοῦ σώματος ἡμῶν πρὸς τὸ γεῶδες συγγένειαν, οἷόν τινα ἰλύος ὑποστάθμην, κατ' ἀνάγκην τὸ περίγειον τοῦτον εἴληχε βίον».¹⁸

[Ὅλη ἡ λογική κτίση διαχωρίστηκε στὴν ἀσώματη καὶ τὴν ἐνσώματη φύση. Ἡ μὲν ἀσώματη εἶναι ἡ ἀγγελικὴ, τὸ δὲ ἄλλο εἶδος ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι. Ἡ πρώτη εἶναι νοητή,... ἡ δὲ ἄλλη λόγω τῆς συγγένειας τοῦ σώματος μας πρὸς τὸ γεῶδες, σὰν κάποια ὑποστάθμη λάσπης, ἀναγκαστικά ἔλαχε τὴν ἐπίγεια ζωή].

Ἡ λογική κτίση, ἥτοι οἱ ἀρχικά δημιουργηθέντες νόες, διαχωρίστηκαν σὲ δύο φύσεις, τὴν ἀγγελικὴ καὶ τὴν ἀνθρώπινη, ὅπως ἀκριβῶς δέχεται καὶ ὁ Ὁριγένης. (Ἐδῶ δὲν ἀναφέρεται ἡ φύση τῶν δαιμόνων). Ἄρα οἱ ἄνθρωποι ὄντολογικῶς εἶναι τῆς ἰδίας φύσεως μὲ τοὺς ἀγγέλους, μὲ μοναδικὴ διαφορά τὸ ὅτι ἐμβιοτεύουν διὰ τοῦ σώματος στὸν περίγειο τόπο. Ἐπομένως ἡ δημιουργία τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν συμπίπτει μὲ τὴν δημιουργία τῶν ἀγγέλων, ἀφοῦ ἀρχικῶς μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν κατηγοριῶν δὲν ὑπῆρχε καμμία διαφορά, διότι ὅλοι μαζί ἀποτελοῦσαν τὴν λογικὴ κτίση, τὴν ἐνιαῖα ὁμάδα τῶν δημιουργηθέντων λογικῶν ὄντων. Ἔτσι δικαιολογεῖται σαφέστατα καὶ τὸ συχνάκις λεγόμενο ἀπὸ τοὺς πατέρες, ὅτι οἱ τελειοποιηθέντες ἄνθρωποι κατατάσσονται μεταξύ τῶν ἀγγέλων, δηλαδή ἀνακοῦν τὴν ἀρχικὴ φύση τους. Ἡ προϋπαρξη τῆς ψυχῆς ἀναφορικὰ μὲ τὸ σῶμα φαίνεται καθαρά στό ἐξῆς ἀπόσπασμα:

«Ἐπεὶ οὖν τῆς νοητῆς κτίσεως προϋποστάσης,... εἶτα κατεσκευάσθη τὸ γήινον πλάσμα, τῆς ἄνω δυνάμεως ἀπεικόνισμα· τοῦτο δὲ τὸ ζῶον ὁ ἄνθρωπος· καὶ ἦν ἐν αὐτῷ τὸ θεοειδές τῆς νοητῆς φύσεως κάλλος, ἀρρήτῳ τινὶ δυνάμει συγκεκραμένον».¹⁹

[Ἐπειδὴ λοιπὸν προϋφίστατο ἡ νοητὴ κτίση (ἥτοι ἡ ψυχὴ),... κατόπιν κατεσκευάσθη τὸ γήινο πλάσμα, ὡς ἀπεικόνισμα τῆς ἄνω δυνάμεως, αὐτὸ τὸ ζωντανὸ ὄν ὁ ἄνθρωπος· καὶ ὑπῆρχε ἐντὸς του τὸ θεοειδές κάλλος τῆς νοητῆς φύσεως, συγκεκραμένο μὲ κάποια ἄρρητη δύναμη].

Τὰ ἴδια συμπεράσματα βγαίνουν καὶ ἀπὸ μερικές χαρακτηριστικὲς φράσεις τοῦ μ. Βασιλείου, διότι οὔτε αὐτὸς ἐξηγεῖ κάπου τὰ σχετικὰ περὶ τῆς δημιουργίας τῶν ψυχῶν:

«Ἀσώματον ἐννόει τὸν θεόν ἐκ τῆς ἐνυπαρχούσης σοι ψυχῆς ἀσώματου, μὴ περιγραφόμενον τόπῳ, ἐπειδὴ οὐδέ ὁ σὸς νοῦς προηγουμένην ἔχει τὴν ἐν τόπῳ διατριβήν, ἀλλὰ διὰ τῆς πρὸς τὸ σῶμα συναφείας ἐν τόπῳ γίνεται... Θαύμαζε τὸν τεχνίτην πῶς τῆς ψυχῆς σου τὴν δύναμιν

πρός τό σῶμα συνέδησεν, ὡς, μέχρι τῶν περατῶν αὐτοῦ δικνουμένην... Πρόσχες, εἰ δοκεῖ, μετά τήν τῆς ψυχῆς θεωρίαν καί τῇ τοῦ σώματος κατασκευῇ καί θαύμασον ὅπως πρόπον αὐτό καταγώγιον τῇ λογικῇ ψυχῇ, ὁ ἀριστοτέχνης ἐδημιούργησεν...». ²⁰

[Νά ἐννοεῖς ἀσώματον τόν θεό, ἀπό τήν ὑπάρχουσα ἐντός σου ἀσώματη ψυχή, μή περιοριζόμενον τοπικά, ἐπειδή οὔτε ὁ νοῦς σου ἔχει προηγουμένως τήν διαμονή σέ τόπο, ἀλλά ἔνεκα τῆς συνάφειας πρὸς τό σῶμα εὐρίσκεται σέ τόπον... Θαύμαζε τόν τεχνίτη, πῶς συνέδεσε τήν δύναμη τῆς ψυχῆς σου πρὸς τό σῶμα, ὥστε νά φθάνει μέχρι τά ἀκράϊα σημεῖα του... Πρόσεχε, ἂν θέλεις, μετά τήν θεωρία τῆς ψυχῆς, καί τήν κατασκευή τοῦ σώματος, καί θαύμασε πῶς ὁ ἀριστοτέχνης τό δημιούργησε κατάλληλο καταγώγιον τῆς λογικῆς ψυχῆς...].

Τό σῶμα κατασκευάστηκε ὑπό τοῦ θεοῦ ὡς τό κατάλληλο «καταγώγιον» τῆς ψυχῆς, δηλαδή τό οἶκμα, ἡ ἀκριβέστερα τό «σκάφανδρο» διά τοῦ ὁποίου καθίσταται ἐφικτή ἡ διαμονή τῆς ἐντός τοῦ ὑλικοῦ κόσμου. Ἡ ἀπουσία οἰασδήποτε παρατηρήσεως γιά ἀντίστοιχη ὁμόχρονη κατασκευή καί τῆς ψυχῆς, δείχνει σαφῶς ὅτι οἱ ἀσώματες ψυχές, οἱ ὁμοούσιες μέ τήν φύση τοῦ Θεοῦ, προϋπάρχουν καί ἀπλῶς κατέρχονται γιά νά ἐνωθῶν μέ τό σῶμα.

Ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος, ἐπίσης, οὐδέποτε ἀναφέρεται στή δημιουργία τῶν ψυχῶν. Συχνά ὁμως ἐπαναλαμβάνει ὅτι ἐδῶ στή Γῆ βρισκόμαστε σάν Ξένοι καί παρεπίδημοι, ἐνῶ ἡ ἀληθινή πατρίδα μας εἶναι ὁ Οὐρανός (βλ. Ἐβρ. 11, 13):

«Τοῦτο λόγισαι καί νῦν, ὅτι ξένος εἶ καί παρεπίδημος, καί μηδέν σε τῶν ἐν τῇ ξένη ταύτῃ θορυβεῖτω· καί γάρ πόλιν ἔχεις, ἧς τεχνίτης καί δημιουργός ὁ θεός· ἡ δέ παροίκησις αὐτῇ πρὸς βραχύ γίνεται καί ὀλίγον». ²¹

[Αὐτό σκέψου καί τώρα, ὅτι εἶσαι ξένος καί προσωρινός μετανάστης, καί νά μή σέ θορυβεῖ τίποτε στήν ξένη αὐτή πατρίδα· διότι ἔχεις καί πόλη τῆς ὁποίας τεχνίτης καί δημιουργός εἶναι ὁ θεός, ἡ δέ παροίκηση αὐτῇ (στή γῆ) γίνεται σύντομα καί γιά λίγο].

Διδάσκοντας δέ τήν φιλανθρωπία καί τήν ἀνταπόδοση τῶν διδομένων πρὸς τούς πένητες, λέγει:

«...ἀλλ’ ἄπερ ἂν ἀποθῇ εἰς τάς τῶν πενήτων χεῖρας, ταῦτα εἰς ἀσφαλές ταμιεῖον ἀποθήσῃ τήν τοῦ θεοῦ χεῖρα. Αὕτη γάρ ἀκέραιον καί τήν τούτων φυλακὴν παρέξει, καί ἐπειδάν ἐπανέλθῃς εἰς τήν οἰκείαν πατρίδα, μετά τῆς ἐκείνων ἀποδόσεως καί ἀνακηρύξει, καί στεφανώσει, καί ἐν πάσῃ εὐρυχωρίᾳ καί ἀνέσει καταστήσει». ²²

[Ἄλλ' ὅσα ἀποθέσεις στά χέρια πτωχῶν, αὐτά θά τά ἀποθέσεις σέ ἀσφαλές ταμεῖο, στό χέρι τοῦ θεοῦ. Αὐτό θά σοῦ ἐξασφαλίσαι ἀκέραιο (τό ποσό) καί τήν φύλαξή του, ὅταν δέ ἐπανέλθης στήν οἰκεία πατρίδα, μαζί μέ τήν ἀπόδοση ἐκείνων, θά σέ ἀναγορεύσει καί θά σέ στεφανώσαι καί θά σέ ἀποκαταστήσει μέ κάθε εὐρυχωρία καί ἄνεση].

Ἡ σημαίνουσα φράση ἐδῶ εἶναι τό «*ἐπειδάν ἐπανέλθης εἰς τήν οἰκείαν πατρίδα*». Ἡ οἰκεία πατρίδα, ἡ κανονική πατρίδα ὅλων μας, εἶναι ὁ Οὐρανός. Ἐφ' ὅσον ἐπανερχόμαστε σ' αὐτήν μετά τόν γήινο θάνατο, σημαίνει ὅτι ἀπό ἐκεῖ ἔχουμε φύγει γιά νά ἐνσαρκωθοῦμε στή γῆ. Συνεπῶς τό ρῆμα «*ἐπανέλθης*» ἀποτελεῖ σαφέστατη ἐπιβεβαίωση τῆς προϋπάρξεως τῆς ψυχῆς στόν οὐράνιο κόσμο πρῖν ἀπό τήν κάθοδό της στή γῆ.

Σημειώτεον ὅτι στά βιβλία Δογματικῆς ἐλάχιστος λόγος γίνεται γιά τήν προϋπαρξη τῶν ψυχῶν. Ἀναφέρουν ἀπλῶς ὅτι ἡ θεωρία αὐτή ἀπορρίφθηκε ἀπό τήν Ἐκκλησία μέ τήν καταδίκη τοῦ Ὠριγένη. Ἀποδέχονται δέ τήν ἄποψη τῆς ταυτόχρονης δημιουργίας τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος, παραπέμποντας εἴτε στό Ρωμ. 5, 12–18 (μέ τήν ἔννοια ὅτι ὅλοι κατάγονται ἐξ ἑνός ἀνθρώπου, τοῦ Ἀδάμ), εἴτε στό ἔργο τοῦ Γρηγορίου Νύσσης *Περί κατασκευῆς ἀνθρώπου*, κεφ. 28, ὅπου ἀναπτύσσεται ἀκριβῶς αὐτή ἡ ἄποψη, ὅτι οἱ ψυχές οὔτε προϋφίστανται οὔτε ἔπονται τῶν σωμάτων, ἀλλά καί τά δύο αὐτά στοιχεῖα τοῦ ἀνθρώπου ἔχουν μία κοινή ἀρχή.

Τό ἐν λόγω ἔργο, στή σωζόμενη μορφή του, ἀποτελεῖται ἀπό 30 κεφάλαια. Ὅμως, ὅπως δέχονται οἱ εἰδικοί ἐρευνητές, εἶναι βέβαιο ὅτι ἔχει ὑποστεί νοθεύσεις καί ἀλλοιώσεις.²³ Στό συγκεκριμένο κεφάλαιο, ὁ τρόπος ἀναπτύξεως τῶν συλλογισμῶν καί οἱ χρησιμοποιούμενες ἐκφράσεις εἶναι τόσο ξένα πρὸς τό ὕφος καί τήν τακτική τοῦ Γρηγορίου, ὥστε εἶναι καταφανέστατο πῶς τό κεφάλαιο αὐτό ἐξῆλθε ἀπό τήν γραφίδα ἑνός φανατικοῦ ἀντιωριγενιστοῦ. Προστέθηκε δέ στό τέλος τοῦ ἔργου, ἐνῶ ὁ Γρηγόριος ἔχει ἤδη μιλήσει περί τῆς ψυχῆς στό κεφ. 16, ὅπου μεταξύ ἄλλων γράφει:

«*Εἰπὼν ὁ λόγος ὅτι "ἐποίησεν ὁ θεός τόν ἄνθρωπον" τῷ ἀορίστῳ τῆς σημασίας ἅπαν ἐνδείκνυται τό ἀνθρώπινον· οὐ γάρ συνωνομάσθη τῷ κτίσματι νῦν ὁ Ἀδάμ, καθὼς ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἡ ἱστορία φησίν· ἀλλ' ὄνομα τῷ κτισθέντι ἀνθρώπῳ οὐχ ὁ τίς ἀλλ' ὁ καθόλου ἐστίν· οὐκοῦν τῇ καθολικῇ τῆς φύσεως κλήσει τοιοῦτόν τι ὑπονοεῖν ἐναγόμεθα, ὅτι τῇ θεῖα προγνώσει τε καί δυνάμει πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης ἐν τῇ πρώτῃ κατασκευῇ περιεῖληπται*».²⁴

[Ὅταν εἶπε ὁ Λόγος, ὅτι «ἐποίησε ὁ Θεός τόν ἄνθρωπον» (Γέν. 1, 17), μέ τήν ἀοριστία τῆς σημασίας ὑποδηλώνει ὀλόκληρο τό ἀνθρώπι-

νο γένος. Διότι δέν ὀνομάστηκε μαζί μέ τό δημιουργήμα ὁ Ἄδάμ, ὅπως λέγει στή συνέχεια ἡ ἱστορία (τῆς Γενέσεως), ἀλλά τό ὄνομα πού δόθηκε στόν δημιουργηθέντα ἄνθρωπον δέν ἦταν ὁ κάποιος (δηλαδή, ἕνας συγκεκριμένος ἄνθρωπος), ἀλλά ὁ συνολικός. Συνεπῶς μέ τήν καθολική ὀνομασία τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως (δηλ. μέ τό ὄνομα Ἄδάμ), κάτι τέτοιο παρακινούμεθα νά ὑπονοήσουμε, ὅτι μέ τήν θεία πρόγνωση καί δύναμη, ὀλόκληρη ἡ ἀνθρωπότητα περιελήφθη στήν πρώτη κατασκευή].

Ἐπομένως ὁ Γρηγόριος ἀποδέχεται ὄχι μόνο τήν προϋπαρξη τῶν ψυχῶν, ἀλλά καί τήν ἐξ ἀρχῆς δημιουργία ὅλων τῶν ψυχῶν μαζί, κατά τήν «πρώτη κατασκευή», ὅπως τήν ἀποκαλεῖ. Ὁ δέ Ἄδάμ δέν ἦταν ἕνας κάποιος (συγκεκριμένος) ἄνθρωπος, ἀλλ’ ἡ συμβολική ὀνομασία τοῦ συνόλου τῶν δημιουργηθεισῶν ψυχῶν.

Ἐπισημαίνουμε δέ ὅτι ὁ Γρηγόριος ὄλα αὐτά δέν τά διατυπώνει μέ κατηγορηματικό ὕφος, ἀλλά σάν λογικά συμπεράσματα, μέ ἐκφράσεις ὅπως «*τοιούτον τι ὑπονοεῖν ἐναγόμεθα*». Ὁ ἴδιος ἀσφαλῶς τά γνώριζε πολύ καλά αὐτά τά θέματα, ἀλλά δέν ἤθελε νά φανερώσει ἀπροκάλυπτα τίς μυστικές πλευρές τῆς ἀπόρρητης διδασκαλίας καί γι’ αὐτό μιλάει συγκρατημένα γιά μερικά μόνον βασικά στοιχεῖα αὐτῆς.

Μερικοί πίστευαν καί τότε, ὅτι οἱ ψυχές τῶν ἀνθρώπων δημιουργοῦνται κατά τήν γέννηση. Ἀποροῦσαν λοιπόν, πῶς θά ἐγίνοντο οἱ ψυχές ἐάν οἱ δύο ἀρχικοί ἄνθρωποι παρέμεναν ἀναμάρτητοι, διότι, ἀφοῦ δέν ἀναφέρεται παιδοποιῶα στόν παράδεισο, δέν θά ἐλάμβανε χώρα ἡ δημιουργία νέων ψυχῶν!

Ὁ Γρηγόριος ἀπαντᾷ βάσει τοῦ χωρίου Λουκ. 20, 35–36, ὅτι στούς καταξιωθέντας τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως δέν ὑπάρχει γάμος, οὔτε θάνατος, διότι ἔχουν γίνει «*ἰσάγγελοι*», ἴσοι πρός τούς ἀγγέλους. Ὅμως ἡ χάρις τῆς ἀναστάσεως δέν σημαίνει τίποτε ἄλλο, παρά τήν ἀποκατάσταση τῶν πεπτωκότων στόν παράδεισο. Ἐάν λοιπόν ἡ ζωή τῶν ἀποκαθισταμένων εἶναι παρόμοια μέ τήν ζωή τῶν ἀγγέλων, εἶναι φανερό ὅτι καί ὁ πρό τῆς παραβάσεως βίος ἦταν ἀγγελικός. Ὅπως δέ οἱ στρατιές τῶν ἀγγέλων εἶναι ἄπειρες μυριάδες, χωρίς νά ὑπάρχει γάμος σ’ αὐτούς, ἔτσι καί οἱ ἄνθρωποι, οἱ παρόμοιοι πρός αὐτούς, δέν θά εἶχαν ἀνάγκη γάμου γιά τόν πολλαπλασιασμό τους ὡς ψυχῶν.

Προσθέτει δέ συμπερασματικά ὁ Γρηγόριος:

«*Εἰ δέ στενοχωρεῖταις τις, ἐπιζητῶν τόν τῆς γενέσεως τῶν ψυχῶν τρόπον, εἰ μή προσεδέθη τῆς διά τοῦ γάμου συνεργίας ὁ ἄνθρωπος, ἀντερωτήσομεν καί ἡμεῖς τόν τῆς ἀγγελικῆς ὑποστάσεως τρόπον, πῶς ἐν ἀπείροις μυριάσιν ἐκεῖνοι, καί μία οὐσία ὄντες καί ἐν πολλοῖς ἀριθμούμενοι τοῦτο γάρ προσφόρως ἀποκρινόμεθα τῷ προφέροντι, πῶς*

ἄν ἦν δίχα τοῦ γάμου ὁ ἄνθρωπος; εἰπόντες, ὅτι καθὼς εἰσι χωρὶς γάμου οἱ ἄγγελοι· τό γάρ ὁμοίως ἐκείνοις τόν ἄνθρωπον εἶναι πρό τῆς παραβάσεως, δείκνυσιν ἢ εἰς ἐκεῖνο πάλιν ἀποκατάστασις».²⁵

Ἐάν δέ στενοχωρεῖται κάποιος, ἀναζητώντας τόν τρόπο γενέσεως τῶν ψυχῶν, ἐάν δέν χρειαζόταν καί ὁ ἄνθρωπος διά τῆς συνεργίας τοῦ γάμου, θά τόν ρωτήσουμε καί ἐμεῖς γιά τόν τρόπο τῆς ἀγγελικῆς ὑποστάσεως, πῶς εἶναι ἄπειρες μυριάδες καί ἐκ μιᾶς οὐσίας καί ἀριθμούμενοι σέ πολλούς. Διότι σέ ἐκεῖνον πού ἐρωτᾷ: «Πῶς θά ὑπῆρχε χωρὶς τόν γάμο ὁ ἄνθρωπος;», αὐτό θά τοῦ ἀπαντήσουμε κατάλληλα, λέγοντας: Μέ τόν ἴδιο τρόπο πού καί οἱ ἄγγελοι ὑπάρχουν χωρὶς τόν γάμο. Διότι ὁ ἄνθρωπος ὑπῆρχε σέ ὅμοια κατάσταση μέ ἐκείνους πρό τῆς παραβάσεως, ὅπως ἀποδεικνύει ἡ ἀποκατάστασή του πάλι στό ἴδιο (ἀγγελικό) σχῆμα].

Ἄρα, τά δύο αὐτά κεφάλαια (16 καί 17) ἀνατρέπουν ἄρδην τό διά νοθεύσεως προστεθέν κεφάλαιο 28 περί τῆς συνδημιουργίας τῆς κάθε ψυχῆς μετά τοῦ σώματος.

Θά μπορούσαμε νά παραθέσουμε ἀρκετά ἀκόμη παρόμοια χωρία, ἀλλά δέν ἐπεκτεινόμαστε περισσότερο, διότι πιστεύουμε ὅτι τό ζητούμενο ἔχει ἀποδειχτεῖ ἱκανοποιητικά.

4. Ἡ μετενάρκωση

Κατ' ἀρχήν πρέπει νά διευκρινίσουμε τίς δύο βασικές ἔννοιες πού χρησιμοποιοῦμε στήν παροῦσα ἐνότητα:

Μετενάρκωση σημαίνει τήν ἐπαναγέννηση τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν πάλι με ἀνθρώπινη μορφή, ἀποκλειομένης παντελῶς τῆς εἰσόδου των σέ σώματα ζώων ἢ φυτῶν.

Μετεμψύχωση σημαίνει τήν δυνατότητα εἰσόδου τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν καί σέ σώματα ζώων ἢ φυτῶν κατά τήν ἐπαναγέννησή τους στόν ὕλικό κόσμο.

Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς καί φιλόσοφοι ἀσχολήθηκαν ἀρκετά μέ αὐτές τίς δύο ἐννοιες. Ὁ Πυθαγόρας, ὁ Ἴπποκράτης καί ὁ Ἀριστοτέλης, ἀπεδέχθησαν τήν μετενάρκωση, ἐνῶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς καί ὁ Πλάτων κατέληξαν στήν μετεμψύχωση.²⁶

Σήμερα γνωρίζουμε ὅτι ἡ μόνη σωστή θεωρία εἶναι ἡ μετενάρκωση.

Τό λάθος λοιπόν του Πλάτωνα, λόγω του φιλοσοφικού κύρους του, δημιούργησε μεγάλη σύγχυση στην αρχαιότητα, ή οποία συνεχίζεται μέχρι την εποχή μας. Οι νεοπλατωνικοί (Πλωτίνος, Πρόκλος, Ίάμβλιχος) απέριψαν την μετεμψύωση προσπαθώντας να διορθώσουν τό λάθος αυτό, αλλά ή φωνή τους δέν είχε μεγάλη απήχηση.

Οί πατέρες τής εκκλησίας επίσης, βασιζόμενοι στην άπόρρητη διδασκαλία, **άπορρίπτουν τήν μετεμψύωση καί άποδέχονται μόνο τήν μετενσάρκωση**. Δέν έπεκτείνονται όμως αναλυτικά σέ αυτά τά θέματα, διότι όπως έχουμε τονίσει, άποτελούσαν πτυχές των μυστικών δογμάτων, τά όποια έτηρούντο μέ εύλάβεια στή σιωπή, διότι ή κοινοποίησή τους θα επέφερε άναστάτωση στά πνεύματα των άπλοϊκών πιστών καί έντονες αντιδράσεις άπό τούς φανατικούς.

Μερικοί νεώτεροι μελετητές, βασιζόμενοι στά έλάχιστα χωρία των πατέρων όπου άπορρίπτεται ή μετεμψύωση, ισχυρίζονται ότι άπέριπταν καί τήν μετενσάρκωση, χωρίς μάλιστα να κάνουν διάκριση μεταξύ των δύο έννοιών.²⁷

Σέ ένα ήμιτελές ελληνικό άπόσπασμα άπό τό έργο του Ώριγένη *Περί Αρχών* αναγράφεται:

«...τό τή φύσει λεπτόν καί εύκίνητον, όπερ έστίν ή ψυχή, πρώτον μέν έμβριθές καί κατωφερές γίνεσθαι, τοίς άνθρωπίοις σώμασι διά κακίας εισοικιζόμενον· είτα τής λογικής δυνάμεως άποσβεσθείσης τοίς άλόγοις έμβιοτεύειν· έκειθεν δέ καί τής τοιαύτης των αίσθήσεων χάριτος άφαιρεθείσης, τήν άναίσθητον ταύτην ζωήν τήν έν τοίς φυτοίς μεταλαμβάνειν· άπό τούτου δέ πάλιν καί διά των αυτών άνιέναι βαθμών, καί προς ούράνιον χώρον άποκαθίστασθαι».²⁸

[Τό εκ φύσεως λεπτό καί εύκίνητο, δηλαδή ή ψυχή, πρώτα μέν γίνεται συμπαγές καί κινείται προς τά κάτω, έγκαθιστάμενο στά ανθρώπινα σώματα λόγω κακίας· κατόπιν όταν άποσβεσθεί ή λογική δύναμη έμβιοτεύει στα άλογα (ζώα)· άπό εκεί δέ άφαιρεθείσης καί τής χάριτος των αίσθήσεων, μεταλαμβάνει καί τήν χωρίς αίσθήσεις ζωή έντός των φυτών. Άπό εκεί δέ άνέρχεται πάλι διά των ίδιων βαθμίδων καί άποκαθίσταται στό ν ούράνιο χώρο].

Έδώ εκ πρώτης όψεως ύποστηρίζεται ή μετεμψύωση, μέ τήν κατάπτωση των ανθρώπινων ψυχών μέχρι τά ζώα καί τά φυτά. Άπό τό όλοκληρωμένο λατινικό κείμενο, όμως, φαίνεται καθαρά ότι ο Ώριγένης άπορρίπτει αυτές τίς άπόψεις, τίς όποίες μάλλον καταπολεμούσε σαν λανθασμένες αντιλήψεις τής έθνικής φιλοσοφίας.

Στή συνέχεια του ίδιου άποσπάσματος γράφει:

«Εἰ γάρ διά τινος κακίας ἀποσπασθεῖσα τῆς ὑψηλοτέρας ἢ ψυχῆ θεωρίας, μετά τό ἅπαξ γεύσασθαι τοῦ σωματικοῦ βίου πάλιν ἄνθρωπος γίνεται, ἐμπαθέστερος δέ πάντως ὁ ἐν σαρκί βίος ὁμολογεῖται παρά τόν αἰδίων καί ἀσώματον, ἀνάγκη πᾶσα τήν ἐν τῷ τοιοῦτῳ γινομένη βίῳ, ἐν ᾧ πλείους αἱ πρός τό ἁμαρτάνειν εἰσὶν ἀφορμαί...».²⁹

[Διότι ἐάν ἡ ψυχῆ, ἡ ὁποῖα ἔχει ἀποσπαστεῖ λόγω κακίας ἀπό τήν ὑψηλότερη θεωρία, ἀφου δοκιμάσει τόν σωματικό βίο μία φορά, γίνεται πάλι ἄνθρωπος, ὁ δέ σαρκικός βίος ἀναγνωρίζεται ὡς ἐμπαθέστερος ἀπό τόν αἰώνιο καί ἀσώματο, εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη κατά τήν διαμονή της στόν βίο αὐτόν, στόν ὁποῖο ὑπάρχουν περισσότερες ἀφορμές πρός τήν ἁμαρτία...].

Αὐτή τήν ἐκδοχή δέχεται ὁ Ὁριγένης, ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ψυχῆ «**πάλιν ἄνθρωπος γίνεται**», διότι στά ζῶα καί στά φυτά δέν ὑπάρχει ἡ ἔννοια τῆς ἀρετῆς καί τῶν παθῶν, ὅπως στούς ἀνθρώπους, καί συνεπῶς σ' αὐτά δέν ὑφίσταται ἡ ἀντίστοιχη πρόοδος πρός τό καλό ἢ τό κακό. Τά δέ λεγόμενα περί ἐμβιοτεύσεως τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν σέ σώματα ζῶων ἢ φυτῶν, ὁ Ὁριγένης τά ἐξηγεῖ μεταφορικά, δηλαδή ὁ ἄνθρωπος ἀνάλογα μέ τόν βαθμό τῆς κακίας του ἀποκτηνώνεται καί ἀποθηριώνεται, ἀποκτώντας συμπεριφορά παρόμοια μέ τῶν ζῶων.

Ἡ εἴσοδος τῶν ψυχῶν στά σώματα ἔγινε πρός τιμωρία, ἢ μάλλον πρός ἀποκάθαρση ἀπό τήν ἁμαρτία, γιά νά ἐπανέλθουν στήν ἀρχική τους κατάσταση:

«Τῶν δέ λογικῶν τά ἁμαρτήσαντα καί διά τοῦτο ἐκπεσόντα τῆς ἐν ἧ ἦσαν καταστάσεως, κατά τήν ἀναλογίαν τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων τιμωρίας χάριν σώμασιν ἐνεβλήθη, καί καθαιρόμενα πάλιν ἀνάγονται ἐν ἧ πρότερον ἦσαν καταστάσει, παντελῶς τήν κακίαν ἀποτιθέμενα καί τά σώματα. Καί πάλιν ἐκ δευτέρου καί τρίτου καί πλεονάκις διάφόροις ἐμβάλλονται σώμασι πρός τιμωρίαν».³⁰

[Ὅσα ἀπό τά λογικά ὄντα ἁμάρτησαν καί διά τοῦτο ἐξέπεσαν ἀπό τήν κατάσταση πού εὐρίσκοντο, κατά τήν ἀναλογία τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων τους κλείστηκαν σέ σώματα χάριν τιμωρίας καί καθαριζόμενα ἀνάγονται πάλι στήν κατάσταση πού ἦσαν προηγουμένως, ἀπορρίπτοντα παντελῶς τήν κακία καί τά σώματα. Καί πάλι γιά δεύτερη καί τρίτη καί περισσότερες φορές ἐμβάλλονται σέ διάφορα σώματα πρός τιμωρία].

Τά σώματα αὐτά εἶναι πάντοτε ἀνθρώπινα σώματα. Τό ὅτι ὁ Ὁριγένης δεχόταν τήν μετενσάρκωση ἀπορρίπτοντας κατηγορηματικά τήν μετεμψύχωση προκύπτει καί ἀπό ἀποσπάσματα ἄλλων ἔργων του, ὅπως τά ἐξῆς:

«Οὐδαμῶς μέντοι γε λέγοντες μετενσωμάτωσιν εἶναι ψυχῆς καί κατάπτωσιν αὐτῆς μέχρι τῶν ἀλόγων ζώων δηλονότι οὐδ' ὁμοίως Πυθαγόρα...». ³¹

[Λέγοντες μετενσωμάτωση τῆς ψυχῆς, δέν ἐννοοῦμε καθόλου τήν κατάπτωση αὐτῆς μέχρι τῶν ἀλόγων ζώων, δηλαδή ὄχι ὁμοίως μέ τόν Πυθαγόρα...].

«εἰ δέ ἦν ἐννοήσας τί ἀκολουθεῖ ψυχῇ ἐν αἰωνίῳ ἔσομένη ζωῇ καί τί χρῆ φρονεῖν περί τῆς οὐσίας αὐτῆς καί περί τῶν ἀρχῶν αὐτῆς, οὐκ ἂν οὕτως διέσυρε τόν ἀθάνατον εἰς θνητόν ἐρχόμενον σῶμα, οὐ κατά τήν Πλάτωνος μετενσωμάτωσιν ἀλλά κατ' ἄλλην τινά ὑψηλοτέραν θεωρίαν». ^{31α}

[Διότι ἐάν εἶχε κατανοήσει (ὁ Κέλσος) τί ἐπακολουθεῖ στήν ψυχή, ὅταν θά βρῆσκειται στήν αἰώνια ζωή, καί τί πρέπει νά πιστεῦει γιά τήν οὐσία της καί γιά τίς ἀρχές της, δέν θά διέσυρε μέ αὐτόν τόν τρόπο τόν ἀθάνατον (θεόν) ἐρχόμενον σέ θνητό σῶμα, (ὡς θεϊκή ἀνθρώπινη ψυχή), ὄχι σύμφωνα μέ τήν μετεμψύχωση τοῦ Πλάτωνος, ἀλλά σύμφωνα μέ κάποια ἄλλη ὑψηλότερη θεωρία].

«Εἰ μή ἄρα διά τούτων ληληθότως βούλεται Κέλσος (καί γάρ ἐν πολλοῖς Πλατωνίζειν θέλει) ὁμοειδῆ εἶναι πᾶσαν ψυχῆν, καί μηδέν διαφέρειν τήν τοῦ ἀνθρώπου τῆς τῶν μυρμηκῶν καί τῶν μελισσῶν ὅπερ κατάγοντός ἐστί τήν ψυχῆν ἀπό τῶν ἀψίδων τοῦ οὐρανοῦ οὐκ ἐπί τό ἀνθρώπινον σῶμα μόνον ἀλλά καί ἐπί τά λοιπά. Τούτοις δ' οὐ πείσονται χριστιανοί, προκατειληφότες τό κατ' εἰκόνα γεγονέναι θεοῦ τήν ἀνθρωπίνην ψυχῆν καί ὁρῶντες ὅτι ἀμήχανόν ἐστί τήν κατ' εἰκόνα θεοῦ δεδημιουργημένην φύσιν πάντη ἀπαλεῖψαι τούς χαρακτήρας αὐτῆς καί ἄλλους ἀναλαβεῖν οὐκ οἶδα κατ' εἰκόνας τίνων γεγενημένους ἐν τοῖς ἀλόγοις». ³²

[Μέ αὐτά ὁ Κέλσος θέλει νά εἰπεῖ (διότι σέ πολλά ἀκολουθεῖ τόν Πλάτωνα), ὅτι ὅλες οἱ ψυχές εἶναι ὁμοειδεῖς καί δέν διαφέρει σέ τίποτε ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τῶν μυρμηκῶν καί τῶν μελισσῶν. Αὐτό σημαίνει ὅτι κατεβάξει τήν ψυχή ἀπό τίς ἀψίδες τοῦ οὐρανοῦ ὄχι σέ ἀνθρώπινο σῶμα μόνον, ἀλλά καί στά λοιπά. Σ' αὐτά δέν πείθονται οἱ χριστιανοί, γνωρίζοντας ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ψυχή ἔγινε κατ' εἰκόνα θεοῦ καί βλέποντες ὅτι εἶναι ἀδύνατον ἡ κατ' εἰκόνα θεοῦ δημιουργημένη φύση νά ἀπαλείψει ἐντελῶς τά χαρακτηριστικά της καί νά ἀναλάβει ἄλλα, δέν γνωρίζω κατ' εἰκόνα ποίων, ἀπό ὅσα ἐμφανίζονται στά ἄλογα ζῶα].

Δέν ὑπάρχει λοιπόν καμμία ἀμφιβολία, ὅτι ὁ Ὀριγένης δέχεται μόνο τήν μετενσάρκωση. Ἐν τούτοις σέ μιά ἄλλη ὁμιλία του, σχολιάζοντας τά

ἐδάφια Ματθ. 17, 10–13, όπου οι μαθητές ρώτησαν τόν Ἰησοῦ περί τοῦ Ἑλίας, φαίνεται ὅτι ὑποστηρίζει τήν μετεμψύχωση:

*«Ἐν τούτοις Ἑλίας οὐχ ἡ ψυχή <Ἑλίου> δοκεῖ μοι λέγεσθαι, ἵνα μή ἐμπίπτω εἰς τό ἀλλότριον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ περί τῆς μετενσωματώσεως δόγμα, οὔτε παραδιδόμενον ὑπό τῶν ἀποστόλων, οὔτε ἐμφαινόμενόν που τῶν γραφῶν...».*³³

Προσθέτει, κατόπιν, ὅτι ἐάν ὁ Ἰωάννης ἦταν ὁ Ἑλίας, θά ἔπρεπε νά ὀνομάζεται καί πάλι Ἑλίας. Παρεμβάλλονται δέ καί ἄλλα ἐπιχειρήματα κατά τῆς μετενσωματώσεως, ὅπως τό ὅτι οἱ ψυχές θά ἔπρεπε νά ἐπανερχονται συνεχῶς σέ σώματα, γιά τά προηγούμενα ἁμαρτήματά τους.

Ἡ ἀντίφαση αἶρεται μέ τήν παραδοχή ὅτι τό συγκεκριμένο κείμενο εἶναι νοθευμένο μέ προσθήκες δι' ἄλλης χειρός. Ἡ νόθευση ἔργων τοῦ Ὁριγένη μαρτυρεῖται ἀπό τήν ἐποχή πού βρισκόταν ἀκόμη στή ζωή. Τά λεγόμενα λοιπόν στήν ἀνωτέρω ὁμιλία κατά τῆς μετενσωματώσεως (=μετενσαρκώσεως) δέν προῆλθαν ἀπό τήν γραφίδα τοῦ Ὁριγένη. Αὐτός πού τά πρόσθεσε, θέλησε νά δείξει ὅτι ὁ Ἰωάννης δέν εἶναι ὁ Ἑλίας. Δέν φρόντισε ὅμως νά ἐξαλείψει μία φράση στή συνέχεια τοῦ κειμένου, ὅπου λέγεται ὅτι ὁ Ἰωάννης ἦταν πράγματι ὁ Ἑλίας:

*«Ἐπί μέν οὖν τόν Ἑλισσαῖον μόνον “ἀναπέπαιται τό Ἑλίου πνεῦμα”, ὁ δέ Ἰωάννης προεῆλθεν <ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ> οὐκ ἐν μόνῳ τῷ πνεύματι, ἀλλά καί ἐν “δυνάμει Ἑλίου”, διό καί Ἑλισσαῖος μέν οὐκ ἄν Ἑλίας εἶρητο, Ἰωάννης δέ αὐτός ἦν Ἑλίας».*³⁴

[Ἐπάνω στόν Ἑλισσαῖο ἀνεπαύθη μόνο τό πνεῦμα τοῦ Ἑλίου (Δ' Βασ. 2, 15), ὁ δέ Ἰωάννης προῆλθε ἐνώπιον τοῦ Κυρίου ὄχι μόνο ἐν τῷ πνεύματι, ἀλλά καί ἐν δυνάμει Ἑλίου (Λουκ. 1, 17). Διά τοῦτο ὁ Ἑλισσαῖος μέν δέν ἀπεκλήθη Ἑλίας, ὁ δέ Ἰωάννης ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Ἑλίας].

Ἡ συνταύτιση τῶν δύο ὄντοτήτων δηλώνει ξεκάθαρα τήν μετεγσάρκωση. Τήν ἴδια ἐρμηνεία δίνει ὁ Ὁριγένης καί στήν ὁμιλία του εἰς τό κατά Ἰωάννην 1, 21, όπου τονίζει μάλιστα πώς τό δόγμα αὐτό δέν ἦταν ξένο πρός τήν ἀπόρρητη διδασκαλία τῶν Ἰουδαίων:

*«Εἰ δέ οὐκ ἠγνοεῖτο ἡ ἐκ Ζαχαρίου γένεσις Ἰωάννου, ἔπεμπον δέ οἱ ἀπό Ἱεροσολύμων Ἰουδαῖοι διά τῶν Λευιτῶν καί ἱερέων πευσόμενοι τό “Σύ Ἑλίας εἶ,” δῆλον ὅτι τοῦτο ἔλεγον τό περί μετενσωματώσεως δόγμα οἴομενοι εἶναι ἀληθές ὡς πάτριον τυγχάνον καί οὐκ ἀλλότριον τῆς ἐν ἀπορρήτοις διδασκαλίας αὐτῶν. Διά τοῦτο οὖν λέγει: “Οὐκ εἰμί Ἑλίας” ὁ Ἰωάννης, ἐπεὶ ἀγνοεῖ τόν ἴδιον πρότερον βίον».*³⁵

[Ἀφοῦ δέν ἀγνοοῦσαν τήν γέννηση τοῦ Ἰωάννου ἀπό τόν Ζαχαρία, ἔστειλαν δέ οἱ Ἰουδαῖοι ἀπό τά Ἱεροσόλυμα διά τῶν Λευιτῶν καί ἱερέων νά μάθουν τό «Σύ εἶσαι ὁ Ἑλίας;», εἶναι φανερό ὅτι τό ἔλεγον πιστεύον-

τας ὅτι εἶναι ἀληθινό τό δόγμα περί μετενσωματώσεως, ὡς πατροπαράδοτο καί ὄχι ξένο πρὸς τήν ἀπόρρητη διδασκαλία τους. Γι' αὐτό λοιπόν ὁ Ἰωάννης λέγει «Δέν εἶμαι ὁ Ἡλίας», ἐπειδή ἄγνοεῖ τήν προηγούμενη ζωή του].

Στήν Καινή Διαθήκη ὑπάρχει ἡ ἐξῆς φράση τοῦ Κυρίου γιά τόν Ἰωάννη: «αὐτός ἐστίν Ἡλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι» (Ματθ. 11, 14).

Ἐκτός ἀπό τήν κατηγορηματική συνταύτιση τῶν δύο ἀνδρῶν μέ τό πρῶτο σκέλος «αὐτός ἐστίν Ἡλίας», ὑπάρχει καί τό δεύτερο σκέλος: «ὁ μέλλων ἔρχεσθαι», τό ὁποῖο συνήθως μεταφράζεται «ὁ ὁποῖος ἐπρόκειτο νά ἔλθει». Ἐάν ἦταν ἔτσι, τό κείμενο θά ἔλεγε: «ὡς ἔμελλε ἐλθεῖν». Ὅμως κατά λέξη σημαίνει «ὁ ὁποῖος μέλλει νά ἔλθει», δηλαδή πρόκειται νά ἐπανέλθει στή γῆ διά μιᾶς νέας ἐνσαρκώσεως. Ἔτσι δικαιολογεῖται καί ἡ παράδοση, ὅτι ὁ Ἰωάννης θά εἶναι ἕνας ἀπό τούς δύο μάρτυρες πού προφητεύονται στήν Ἀποκάλυψη 11, 3–4. Ἐπομένως, μόνο διά τῆς μετενσαρκώσεως δίδεται ἡ ἀκριβής ἐρμηνεία τοῦ χωρίου, χωρίς νά ἀνατρέπεται ὁ χρονικός προσδιορισμός, ὅπως γίνεται συνήθως γιά νά ἀποφύγουν τόν σκόπελο οἱ ἀρνητές της.

Μία ἄλλη σαφέστατη ἀναφορά στή μετενσάρκωση ὑπάρχει στό ἐδάφιο Α' Πέτρου 4, 6: «εἰς τοῦτο γάρ καί νεκροῖς εὐηγγελίσθη, ἵνα κριθῶσι μέν κατά ἀνθρώπους σαρκί, ζῶσι δέ κατά θεόν πνεύματι».

Ἄρα ὁ Χριστός, κατά τήν κάθοδό του στόν Ἄδη, εὐαγγελίσθηκε, ἦτοι δίδαξε τούς νεκρούς, «ἵνα κριθῶσι κατά ἀνθρώπους σαρκί», δηλαδή γιά νά ἐπανέλθουν οἱ ψυχές τους μέ σάρκα (σῶμα) μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, προκειμένου νά ἐξιλεωθοῦν ἀπό τίς ἁμαρτίες τους.*

Οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ἐκτός τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, τηροῦν καί σέ αὐτό τό θέμα σχεδόν ἀπόλυτη σιγή. Μόνο τρεῖς ἔμμεσες ἀναφορές καταφέραμε νά ἐντοπίσουμε. Ἡ πρώτη βρίσκεται στό ἀκόλουθα λόγια τοῦ μ. Βασιλείου:

«Φεῦγε φληνάφους τῶν σοβαρῶν φιλοσόφων, οἳ οὐκ αἰσχύνονται τάς ἐαυτῶν ψυχάς καί τάς κυνεῖας ὁμοειδεῖς ἀλλήλαις τιθέμενοι· οἱ λέγοντες ἐαυτούς γεγενῆσθαι ποτε καί γυναῖκας καί θάμνους καί ἰχθύας θαλασσίους».³⁶

* Οἱ ἀναφορές τῆς Καινῆς Διαθήκης σχετικά μέ τά θέματα τῆς προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν καί τῆς μετενσαρκώσεως ἀναλύονται ἐκτενέστερα στό βιβλίο τοῦ συγγραφέα «Πνευματισμός. Ἱστορικά τεκμήρια ἀπό τήν Ἑλλάδα καί τόν Χριστιανισμό», σελ. 239 – 247.

Ἀσφαλῶς ἐδῶ ἔχει ὑπόψιν του τούς ἐξῆς στίχους τοῦ Ἐμπεδοκλῆ:

«Ἦδη γάρ ποτ' ἐγὼ γενόμην κοῦρός τε κόρη τε
θάμνος τ' οἰωνός τε καί ἔξαλος ἔλλοπος ἰχθύς».³⁷

Ὁ Ἐμπεδοκλῆς, λοιπόν, πιστεύοντας στή μετεμψύχωση, λέγει γιὰ τὸν ἑαυτό του: «Ἦδη ἐγὼ ἔγινα κάποτε καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκα καὶ θάμνος καὶ πουλί καὶ θαλάσσιος ἄφωνος ἰχθύς».

Συγκρίνοντας τὴν φράση αὐτὴ μέ τὸ δεύτερο μέρος τοῦ ἀποσπάσματος τοῦ μ. Βασιλείου, παρατηροῦμε ὅτι ὁ τελευταῖος ἀπορρίπτει μόνον τὸν ἰσχυρισμὸ τοῦ φιλοσόφου ὅτι γεννήθηκε καὶ σάν γυναῖκα καὶ σάν θάμνος καὶ σάν ἰχθύς, χωρὶς ὅμως νά ἀναφέρει καὶ τὴν πρώτη ἐκδοχή, ὅτι εἶχε γεννηθεῖ σάν ἄνδρας.

Ἡ παράλειψη τῆς πρώτης λέξεως δέν εἶναι τυχαία, ἀλλὰ ὀφείλεται στήν πεποίθηση τοῦ μ. Βασιλείου, ὅτι ὁ Ἐμπεδοκλῆς μόνο ὡς ἄνδρας μπορούσε νά εἶχε γεννηθεῖ, ἀφοῦ οἱ ἀνθρώπινες ψυχές εἶναι ἐντελῶς διαφορετικές ἀπὸ αὐτές τῶν ζώων. Ἐπομένως τὸ ὀλοκληρωμένο νόημα τοῦ ἀποσπάσματος διατυπώνεται ὡς ἐξῆς:

«Ἀπόφευγε τίς ἀνοησίες τῶν σοβαρῶν φιλοσόφων, οἱ ὁποῖοι δέν αἰσχύνονται νά τοποθετοῦν τίς ψυχές τους σάν ὁμοειδεῖς μέ ἐκείνες τῶν σκύλων· οἱ λέγοντες γιὰ τούς ἑαυτούς των ὅτι γεννήθηκαν κάποτε (ὄχι μόνον ὡς ἄνδρες, ἀλλά) καὶ σάν γυναῖκες καὶ θάμνοι καὶ ἰχθύες».

Τὸ τμήμα τῆς φράσεως μέσα στήν παρένθεση παραλείπεται κατὰ τὴν διατύπωση, ἀκριβῶς διότι ὁ μ. Βασίλειος δέν ἤθελε νά ἀποκαλύψει ἄμεσα τὴν ἀλήθεια τῆς μετενσαρκώσεως. Μόνο ἔτσι ὅμως ὀλοκληρώνεται τὸ νόημα καὶ καλύπτεται τὸ κενὸ τῆς σκόπιμης παράλειψης.

Ἀπὸ τὴν προηγούμενη ἐρμηνεία βγαίνει καὶ ἓνα ἄλλο πολὺ σημαντικό συμπέρασμα: Οἱ ψυχές τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν εἶναι διαφορετικές ὡς πρὸς τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά τους· συνεπῶς μία «ἀνδρική» ψυχὴ δέν ἐνσαρκώνεται σέ γυναικεῖο σῶμα ἢ τὸ ἀντίθετο. Βεβαίως, οἱ ψυχές δέν ἔχουν τὰ γνωρίσματα τοῦ φύλου, ἀλλὰ διακρίνονται ἀπὸ ἄλλες ποιητικές διαφορές, τίς ὁποῖες δέν εἴμαστε σέ θέση νά γνωρίζουμε.

Σήμερα ὑπάρχουν πολλοὶ οἱ ὁποῖοι πιστεύουν ὅτι οἱ ἀνθρώπινες ψυχές ἔρχονται ἀδιακρίτως σάν ἄνδρες ἢ γυναῖκες. Ἡ ἄποψη αὐτὴ εἶναι οὐσιωδῶς λανθασμένη. Καὶ ἀπὸ τὸ προηγούμενο ἀπόσπασμα φαίνεται σαφῶς, ὅτι δέν γινόταν δεκτὴ ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ διδασκαλία.

Ἡ δεύτερη ἐντοπισθεῖσα ἀναφορά βρίσκεται σέ μερικά λόγια τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, ἐξ ἀφορμῆς ἀπόψεων μερικῶν ἐθνικῶν φιλοσόφων τῆς ἐποχῆς του:

«Εἰ γάρ ἡ μὲν ἡμετέρα ψυχὴ τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας ἐστίν, ἡ δέ με-

τενσωμάτωσις καί εἰς σικυούς καί πέποννας ἐκβαίνει καί κρόμμυα, ἄρα τοῦ Θεοῦ ἡ οὐσία εἰς σικυούς ἔσται... Ἄλλ’ οὐ τό κρόμμυον ἐν τῷ θεῷ, ἀλλ’ ὁ θεός ἐν τῷ κρομμύῳ ἐστί. Μή γάρ τό κρόμμυον ἔστω θεός. Τί φεύγεις τήν μετενσωμάτωσιν τοῦ θεοῦ; Αἰσχρόν, φησίν, ἐστίν. Οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον τοῦτο αἰσχρόν».³⁸

[Διότι εἴαν ἡ ψυχή μας προέρχεται ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ, ἡ δέ μετενσωμάτωση κατεβαίνει καί σέ ἀγγούρια καί σέ πεπόνια καί σέ κρεμμύδια, τότε ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ θά βρισκόταν στά ἀγγούρια... Διότι δέν βρίσκειται τό κρόμμυον ἐντός τοῦ θεοῦ, ἀλλ’ ὁ θεός ἐντός τοῦ κρομμύου. Διότι ἄς μή γίνεται τό κρόμμυον θεός. – Γιατί ἀποφεύγεις τήν μετενσωμάτωση τοῦ θεοῦ; – Εἶναι αἰσχρό, λέγει. – Λοιπόν, αὐτό εἶναι πολύ περισσότερο αἰσχρό].

Ἐδῶ διατυπώνεται κατ’ ἀρχήν ἡ ὑπόθεση: «Ἐάν ἡ μετενσωμάτωση κατεβαίνει καί σέ ἀγγούρια...». Από αὐτήν ἐξυπακούεται ἔμμεσα τό συμπέρασμα, ὅτι ἡ μετενσωμάτωση ὑφίσταται μέν, ἀλλά δέν κατέρχεται μέχρι τά ἀγγούρια καί τά πεπόνια, ἀλλά παραμένει ἀποκλειστικά στό ἀνθρώπινο ἐπίπεδο. Τοῦτο δέ, διότι οἱ ἀνθρώπινες ψυχές, ὡς προερχόμενες ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ, δέν εἶναι δυνατόν νά εἰσέρχονται σέ φυτά, διότι τότε καί τά φυτά θά ἦσαν θεϊκά ὄντα, ὅπως εἶναι οἱ ἄνθρωποι.

Ἡ ἀπόρριψη τῆς μετεμψυχώσεως ἀκολουθεῖται ἀπό τήν κάπως αἰνιγματική ἐρώτηση τοῦ ἱεροῦ πατρός πρὸς τόν ἀνώνυμο συνομιλητή του, ἴσως κάποιον ἐθνικό φιλόσοφο: «Γιατί ἀποφεύγεις τήν μετενσωμάτωση τοῦ θεοῦ;».

Ἡ ἔννοιά της, σύμφωνα μέ τήν ἐρμηνεία μας εἶναι: «Γιατί δέν δέχεσαι τήν σωστή μετενσωμάτωση, τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν μόνο σέ ἀνθρώπινα σώματα, ἔτσι ὅπως καθιερώθηκε καί εἶναι ἀρεστή στόν θεό;».

Ὁ συνομιλητής ἀπαντᾷ, ὅτι αὐτό εἶναι αἰσχρό. Ὁ δέ Χρυσόστομος τοῦ λέγει, ὅτι εἶναι πολύ περισσότερο αἰσχρό νά καταβιβάζεται ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ, ἢτοι οἱ ἀνθρώπινες ψυχές, σέ φυτά καί ζῶα.

Ὁ Γρηγόριος Νύσσης εἶναι περισσότερο ἀποκαλυπτικός. Λέγοντας ὅτι αὐτεξουσίως συνδεθήκαμε μέ τό κακό καί μεταμορφωθήκαμε πρὸς τήν κακία, προσθέτει:

«...τούτου ἔνεκεν οἷόν τι σκεῦος ὀστράκινον πάλιν ὁ ἄνθρωπος εἰς γῆν ἀναλύεται, ὅπως ἂν τῆς νῦν ἐναπειλημμένης αὐτῷ ρυπαρίας ἀποκριθείσης εἰς τό ἐξ ἀρχῆς σχῆμα διά τῆς ἀναστάσεως ἀναπλασθείη».³⁹

[Ἐνεκα τούτου, ὁ ἄνθρωπος ἀναλύεται καί πάλι σέ χῶμα, ὅπως κάποιο κεραμικό σκεῦος, ὥστε νά ἀπομακρυνθεῖ ἡ ρυπαρότητα πού πα-

ρέμεινε τώρα εντός του, και νά αναπλασθεῖ στό ἀρχικό σχῆμα μέ τήν ἀνάσταση].

Πιο κάτω ἐξηγεῖ τόν συλλογισμό του: Ἐάν κατά τήν κατασκευή ἐνός σκεύους κολλήσουν ἐπάνω του ξένα σώματα, πού δέν μποροῦν νά ἀφαιρεθοῦν, ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ σκεύους τό κομματιάζει, τό λιώνει, ἀφαιρεῖ τά ξένα σώματα καί τό ἀναπλάθει στό ἀρχικό σχῆμα του. Κατ' ἀνάλογο τρόπο ἡ ὄντοτητα πού φεύγει ἀπό τήν γῆ διατηρώντας τά πάθη καί τίς ἀμαρτίες της, πού ἀποτελοῦν ρύπους τῆς ψυχῆς, ἐπιστρέφει πάλι στή γῆ μέχρις ὅτου καθαριστεῖ ἐντελῶς. Οἱ ρύποι αὐτοί δέν εἶναι δυνατόν νά καθαριστοῦν εὐκόλα στόν Οὐράνιο κόσμο, διότι κατά κάποιον τρόπο εἶναι «στερεοποιημένοι» ἐπάνω στήν ψυχή. Ἐπομένως ἡ ἔκφραση *«πάλιν ὁ ἄνθρωπος εἰς γῆν ἀναλύεται»* ἀποτελεῖ μία συγκεκριμένη περιφραστική διατύπωση τῆς μετενσαρκώσεως.

Τήν ἴδια ἀκριβῶς ἔννοια ἔχει καί τό ἐξῆς χωρίο:

*«Ἐν τῇ διπλῇ ταύτῃ ζωῇ μερισθεῖσα πᾶσα ἡ λογική διήρηται φύσις, ἡ μέν ἀσώματος τήν οὐράνιαν λαχοῦσα μακαριότητα, ἡ δέ διά σαρκός εἰς γῆν ἐπιστρεφόμενη διά τήν πρός αὐτήν οἰκειότητα».*⁴⁰

[Ἡ ὀλόκληρη ἡ λογική φύση χωρίστηκε στή διπλῇ αὐτῇ ζωῇ· ἡ μέν ἀσώματη ἔλαχε τήν οὐράνια μακαριότητα, ἡ δέ ἐπιστρέφεται στή γῆ διά σαρκός (σώματος), ἔνεκα τῆς πρός αὐτήν οἰκειότητος].

Συναντᾶμε πάλι τήν ἄποψη τῆς ἀρχικῆς ἐνότητος ὄλων τῶν λογικῶν ὄντων καί τήν μεταγενέστερη διαίρεση σέ δύο κύριες τάξεις: τήν ἀγγελική, πού παρέμεινε στήν οὐράνια μακαριότητα, καί τήν ἀνθρώπινη, πού εἶναι ἡ *«διά σαρκός εἰς γῆν ἐπιστρεφόμενη»*.

Ἡ παθητική μετοχή δηλώνει ὅτι οἱ ἀνθρώπινες ψυχές μετά τόν θάνατο ἐξετάζονται στόν Οὐράνιο κόσμο καί ἐάν δέν εὐρεθοῦν ἀρκούντως καθαρές, τότε δέν γίνονται δεκτές καί «ἐπιστρέφονται» πάλι στόν γήινο κόσμο. Ἡ ἐπιστροφή αὐτή γίνεται «διά σαρκός», δηλαδή μέ ἕνα νέο ὑλικό σῶμα. Ἄρα οἱ ἀνθρώπινες ψυχές ἐπιστρέφουν συνεχῶς καί πολλές φορές στή γῆ, ἥτοι μετενσαρκώνονται, μέχρι τήν ὀλοκληρωτική τους ἀποκάθαρση, ὅποτε μετατίθενται στήν πρώτη τάξη τῶν ἀγγελικῶν ὄντοτήτων, χωρίς νά ἐπανέλθουν ἄλλη φορά.

Ὅλες αὐτές οἱ μαρτυρίες ἀποδεικνύουν, ὅπως ἔχουμε τονίσει, ὅτι οἱ μεγάλοι πατέρες ἀπορρίπτουν τήν μετεμψύχωση, *οὐδέποτε ὅμως ἔχουν ἀπορρίψει τήν μετενσαρκώση*. Σέ συνδυασμό δέ μέ τό γεγονός ὅτι ἀποφεύγουν συστηματικά νά ἀναπτύξουν αὐτό τό θέμα, ἡ ἔστω νά ἀναφέρουν ρητά ἄν ἰσχύει ἢ ὄχι, ἐπιβεβαιώνουν τήν ἄποψή μας ὅτι *ἐδέχοντο*

τήν μετενσάρκωση ὡς θεμελιῶδες δόγμα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλί-
ας.

Ἀπό ἱστορικῆς πλευρᾶς θεωροῦνται ἀξιοσημεῖωτα τά ὅσα γράφει ὁ
καθηγητής τῆς Θεολογικῆς σχολῆς καί ἀκαδημαϊκός **Γρηγόριος Παπαμι-
χαήλ**, ἀναφερόμενος στή θεωρία τῆς μετεμψυχώσεως, ὅπως ὁ ἴδιος τήν
ἀποκαλεῖ:

*«Πρός τήν διδασκαλίαν ταύτην δέν ἐφαίνοντο παντελῶς ἀδιάφοροι
καί ἄλλοι τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, οἱοί ὁ Μεθόδιος, Κλήμης
ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ Νεμέσιος, ὁ Συνέσιος, ὁ Ἀρνόβιος, ὁ Δίδυμος, ὁ
Εὐάγριος, ὁ Ἰωάννης Ἱεροσολύμων καί τινες ἄλλοι, ὡς ἀποδεικνύου-
σιν οἱ εἰδικῶς περί τό ζήτημα τῆς γενέσεως τῆς ψυχῆς ἀσχοληθέντες
νεώτεροι θεολόγοι».*⁴¹

Ἄναγνωρίζεται λοιπόν καί ἐξ ἐπισήμων ὀρθοδόξων χειλέων, ὅτι ἐκτός
ἀπό τόν Ὁριγένη, ὀκτώ τουλάχιστον σημαντικοί πατέρες καί συγγρα-
φεῖς τῶν πρώτων αἰώνων ἀπεδέχοντο τήν μετενσάρκωση. Ἀσφαλῶς θά
ὑπῆρχαν καί ἄλλοι, τῶν ὁποίων τά ἔργα δέν εἶναι γνωστά σήμερα. Ὅλοι
αὐτοί ἦσαν πεπλανημένοι; Δέν γνῶριζαν τήν ἀληθινή χριστιανική διδα-
σκαλία; Ἡ μήπως τήν γνῶριζαν καί ἐπ’ αὐτῆς βασιζόμενοι συνέγραψαν
τά ἔργα τους; Καί ἐάν ἦσαν πεπλανημένοι, γιατί οἱ μεγάλοι ἐκ τῶν πα-
τέρων δέν διόρθωσαν ἀργότερα τό λάθος αὐτό, γιά νά μήν παραπλανη-
θοῦν καί οἱ πιστοί;

Ὁ Γρ. Παπαμιχαήλ στό ἐν λόγω ἐκτενές ἄρθρο του καταφέρεται ἐναν-
τίον τοῦ πνευματισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπό τά μέσα τοῦ 19^{ου} αἰῶνα ἐπανεφέρε
στό προσκήνιο καί τήν μετενσάρκωση. Θέλοντας, λοιπόν, νά ἀποδείξει
ὅτι ὁ πνευματισμός δέν προσφέρει κάτι τό καινούργιο στήν ἀνθρώπινη
διανόηση, ἀναδιφεῖ τήν ἀρχαιότητα τοῦ δόγματος αὐτοῦ καί ὁμολογεῖ
τήν εὐρύτατη διάδοσή του στούς κόλπους τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἐπομένως στήν ἀρχική χριστιανική παράδοση, μέχρι τόν Ε΄ αἰῶνα,
ἡ μετενσάρκωση ἦταν καθολικά ἀποδεκτή, δεδομένου μάλιστα ὅτι δέν
ὑπάρχει οὔτε ἓνα γνήσιο ἔργο τῶν μεγάλων πατέρων πού νά τήν ἀναιρεῖ.
Ὅμως ἀπό τόν ΣΤ΄ αἰῶνα μέχρι σήμερα, μετά τήν καταδίκη τοῦ Ὁριγέ-
νη, ἀντεστράφησαν τά πράγματα καί κατά παράδοση ἡ μετενσάρκωση
εἶναι καθολικά ἀπορριπτέα.

Γενῶνται τώρα τό ἐρώτημα: Ποία ἐκ τῶν δύο παραδόσεων εἶναι ἡ
σωστή, ἡ ἀρχική ἢ ἡ μεταγενέστερη; Ἐμεῖς τιθέμεθα ὑπέρ τῆς πρώτης,
διότι αὐτή βρίσκεται πλησιέστερα πρός τήν αὐθεντική διδασκαλία τοῦ
Κυρίου.

Ἡ μετενσάρκωση δέν εἶναι θεωρητική ὑπόθεση, ἀλλά μιά λογική καί

ἀδιαμφισβήτητη ἀλήθεια. Οἱ κακές συγκυρίες τῆς παραδόσεως τὴν ἐκτόπισαν ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, ἀλλ' ὅταν διαλυθοῦν τὰ νέφη τῆς ἄγνοιας, θὰ ἐπανέλθει καταλαμβάνοντας τὴν ἀρχικὴ θέση τῆς καὶ δικαίωνοντας τὸν χαλκέντερο πατέρα τῆς Θεολογίας, τὸν μεγάλο Ὠριγένη.

5. Ποῦ βρισκόταν ὁ παράδεισος

Ὅπως εἶπαμε, ἡ ἀρχέγονη δημιουργία ὅλων τῶν ψυχῶν μαζί, συμβολίζεται στὴν Παλαιά Διαθήκη διὰ τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὕας. Ἐπομένως οἱ πρωτόπλαστοι δέν ἦσαν δύο συγκεκριμένοι ἄνθρωποι, ἄνδρας καὶ γυναῖκα, ἀλλ' ἐκπροσωποῦν τὸ σύνολο τῶν ἀπείρων ψυχῶν οἱ ὁποῖες δημιουργήθηκαν σέ καθαρὴ πνευματικὴ κατάσταση, καὶ χωρίζονται σέ δύο διαφορετικὲς «κατηγορίες» ἢ «ποιότητες». Αὐτές δέν διαθέτουν τὰ γήινα χαρακτηριστικά τοῦ φύλου, ἀλλ' ἔχουν ἄλλες ὄντολογικὲς διαφορές, ἀγνώστου φύσεως.

Ὅλες αὐτές οἱ ψυχές τοποθετήθηκαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ στὸν παράδεισο. Ὁ ὑλικὸς κόσμος δέν εἶχε ἀκόμη δημιουργηθεῖ. Ἄρα, ὁ παράδεισος ἦταν ἓνας οὐράνιος πνευματικὸς χῶρος, καὶ ὄχι κάποια περιοχὴ τῆς γῆς, ὅπως γενικά πιστεύεται σήμερα.

Ἡ οὐράνια θέση τοῦ παραδείσου ἀποτελεῖ ἓνα ἀκόμη κομμάτι πού συμπληρώνει τὸ ὠριγένειο θεολογικὸ σύστημα. Θὰ ἀποδείξουμε δέ, ὅτι τὴν ἀποδέχονται ὅλοι οἱ μεγάλοι πατέρες, χωρὶς ὅμως νά τὴν τονίζουν ὑπερβολικά, γιὰ τούς ἴδιους λόγους τῆς ἀποσιωπήσεως τῆς μυστικῆς διδασκαλίας.

Ὁ Ὠριγένης, στὰ σωζόμενα ἔργα του, ἀναφέρεται σ' αὐτὸ τὸ θέμα κατὰ τὴν ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία τῆς Γενέσεως: «Ἄλλ' εἰ καὶ ὁ παράδεισος θεῖόν τι χωρίον ἐστί...».⁴²

Ὅλες δέ οἱ συναφεῖς ἔννοιες, ὅπως τὸ δέντρο τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, οἱ ποταμοί, ὁ ὄφιν κτλ., ἐρμηνεύονται συμβολικά, βάσει τῆς πνευματικῆς καταστάσεως, ἢ ὁποῖα ἐπικρατεῖ ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ χώρου.

Οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ὅπως εἶπαμε, ἀποφεύγουν νά δηλώσουν κατηγορηματικά ὅτι ὁ ἀρχικὸς παράδεισος ἦταν οὐράνιος. Γνωρίζοντας ὅμως αὐτὴ τὴν ἀλήθεια, λέγουν συχνά ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἐξέπεσε στὴ γῆ. Θὰ παραθέσουμε μερικὰ τέτοια παραδείγματα γιὰ νά τὰ σχολιάσουμε στὴ συνέχεια.

Γράφει ὁ Εἰρηναῖος (Β' αἰῶνας):

«*τοῦ οὖν ἐτέθη ὁ πρῶτος ἄνθρωπος; Ἐν τῷ παραδείσῳ δηλονότι, καθὼς γέγραπται... Καί ἐκεῖθεν ἐξεβλήθη εἰς τόνδε τόν κόσμον παρακούσας*».⁴³

[Ποῦ λοιπόν τοποθετήθηκε ὁ πρῶτος ἄνθρωπος; Στόν παράδεισο, βέβαια, ὅπως λέγει ἡ Γραφή... Καί ἀπό ἐκεῖ, μετὰ τήν παρακοή του, ἐξεβλήθη σ' αὐτόν ἐδῶ τόν κόσμο].

Ὁ Μελίτων Σάρδεων (Β' αἰῶνας) ἀναφερόμενος στή διαβίωση τῶν πρωτοπλάστων στόν παράδεισο γράφει:

«*Ὁ δέ ἄνθρωπος φύσει δεκτικός ὦν ἀγαθοῦ καί πονηροῦ, ὡσεὶ βῶλος τῶν ἐκατέρων σπερμάτων, ἐδέξατο τόν ἐχθρόν καί λίχνον σύμβουλον, καί προσαψάμενος τοῦ ξύλου παρέβη τήν ἐντολήν καί παρήκουσε τοῦ θεοῦ. Ἐξεβλήθη γοῦν εἰς τοῦτον τόν κόσμον ὡς εἰς δεσμοτήριον καταδίκων...*».⁴⁴

[Ὁ δέ ἄνθρωπος, ἐκ φύσεως ἐπιδεκτικός τοῦ ἀγαθοῦ καί πονηροῦ, σάν μείγμα τῶν ἀντιθέτων σπερμάτων, ἀπεδέχθη τόν ἐχθρικό καί ἄπληστο σύμβουλο, καί προσεγγίσας τό δέντρο (τῆς γνώσεως) παρέβη τήν ἐντολήν καί παρήκουσε τόν θεό. Ἐξεβλήθη λοιπόν σ' αὐτόν ἐδῶ τόν κόσμο, σάν σέ δεσμοτήριο καταδίκων...].

Ἐπίσης ὁ ἴδιος ὁ Ὁριγένης λέγει:

«*Προφήτης δέ ἐστὶ καί ὁ εἰπὼν τό “ἐταπείνωσας ἡμᾶς ἐν τόπῳ κακώσεως”, κακώσεως τόπον λέγων τόν περίγειον τόπον, ἐφ' ὃν ἐκβληθεὶς ἀπὸ τοῦ παραδείσου διὰ τήν κακίαν ἐλήλυθεν ὁ Ἀδάμ, ὅπερ ἐστὶν ἄνθρωπος*».⁴⁵

[Προφήτης εἶναι καί ἐκεῖνος πού εἶπε «μᾶς ταπείνωσες σέ τόπο κακώσεως» (Ψαλμ. 43, 20), ἀποκαλώντας τόπο κακώσεως τόν ἐπίγειο τόπο, στόν ὁποῖο ἔφθασε ἐκβληθεὶς ἀπὸ τοῦ παραδείσου λόγω κακίας ὁ Ἀδάμ, πού σημαίνει «ἄνθρωπος»].

Τέλος ὁ μ. Βασίλειος, στή μυστική εὐχή τοῦ ἱερέως κατά τήν ἁγία ἀναφορά, γράφει περὶ τοῦ ἀνθρώπου:

«*...ἀλλά παρακούσαντα σοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ, τοῦ κτίσαντος αὐτόν καί τῇ ἀπάτῃ τοῦ ὄφεως ὑπαχθέντα, νεκρωθέντα τε αὐτόν τοῖς οἰκείοις αὐτοῦ παραπτώμασιν, ἐξώρισας αὐτόν ἐν τῇ δικαιοκρίσιᾳ σου, ὁ θεός, ἐκ τοῦ παραδείσου εἰς τόν κόσμον τοῦτον καί ἀπέστρεψας αὐτόν εἰς τήν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθη, οἰκονομῶν αὐτῷ τήν ἐκ παλινγενεσίας σωτηρίαν...*».⁴⁶

[Ἄλλ' ὅταν παρήκουσε ἐσένα τόν ἀληθινό θεό, τόν δημιουργό του, καί ὑπέκυψε στήν ἀπάτη τοῦ ὄφεως, νεκρώθηκε δέ ἔνεκα τῶν ἰδικῶν του παραπτωμάτων, τόν ἐξόρισες μέ τήν δίκαιη κρίση σου, ὁ θεός, ἐκ τοῦ

παραδείσου εις αὐτόν τόν κόσμο, καί τόν ἀνάγκασες νά γυρίσει πίσω στή γῆ, ἀπό τήν ὁποία ἐλήφθη, χορηγώντας εις αὐτόν τήν σωτηρία ἐκ παλιγγενεσίας].

Ὅλα τά ἀνωτέρω χωρία περιέχουν τήν ἴδια βασικὴ τυποποιημένη ἔκφραση, μέ παρεμφερεῖς διατυπώσεις, ὅτι ὁ ἀμαρτήσας ἄνθρωπος ἐξεβλήθη ἀπό τόν παράδεισο «*εἰς τοῦτον τόν κόσμον*», προφανῶς στόν γήινο κόσμο, στόν «*περίγειον τόπον*» κατά τόν Ὀριγένη. Ἀπό αὐτά βεβαίως ἐξυπακούεται ἡ προϋπόθεση ὅτι ὁ παράδεισος, στόν ὁποῖο εὐρίσκοντο οἱ πρωτόπλαστοι, ἦταν ἓνας οὐράνιος χῶρος.

Στό τελευταῖο κείμενο, τοῦ μ. Βασιλείου, διακρίνονται δύο φάσεις τοῦ σωτηριολογικοῦ ἔργου τοῦ θεοῦ:

Ἡ πρώτη περιέχεται στή φράση «*ἐξώρισας αὐτόν ἐν τῇ δικαιοκρίσει σου, ὁ θεός, ἐκ τοῦ παραδείσου εις τόν κόσμον τοῦτον*», ἀναφερόμενη προφανῶς στήν ἀρχική ἐξορία τῶν πρωτοπλάστων ἀπό τόν οὐράνιο παράδεισο στόν ὑλικό κόσμο.

Ἡ δεύτερη φάση περιέχεται στή συνέχεια τοῦ κείμενου: «*...καί ἀπεστρεψας αὐτόν εις τήν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθη, οἰκονομῶν αὐτῷ τήν ἐκ παλιγγενεσίας σωτηρίαν...*». Ἐδῶ ὑποδηλώνονται οἱ διαδοχικές «ἐπιστροφές» στήν γῆ τῶν μὴ καθαρῶν ὄντοτήτων, διά τῆς «*παλιγγενεσίας*», πού σημαίνει τήν ἐπάνοδο στή ζωὴ μέ νέα γέννηση, δηλαδή ἔννοεῖ συγκεκαλυμμένα τήν μετενσάρκωση, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ τελικά στή σωτηρία.

6. Ἡ καθολικὴ συμμετοχὴ στό προπατορικό ἁμάρτημα

Εἶδαμε ὅτι ὅλα τά λογικά ὄντα δημιουργήθηκαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ ὡς νόες-ψυχές καί ἐτέθησαν ἐντός τοῦ οὐρανοῦ παραδείσου, ὅπου ζοῦσαν σέ πλήρη εὐτυχία καί μακαριότητα. Ἐντός αὐτοῦ ἔλαβε χώρα τό λεγόμενο «*προπατορικό ἁμάρτημα*», τό ὁποῖο συνίστατο στήν ἀνυπακοή τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῶν ψυχῶν νά ἐφαρμόσουν τίς ἐντολές τοῦ Ἀνάρχου γιά περαιτέρω πρόοδο διά τῆς αὐτοκαλλιέργειας των.*

Ἀφετηρία τοῦ ἁμαρτήματος ὑπῆρξε τό γεγονός ὅτι οἱ ψυχές ἢ νόες «ἐκορέσθησαν ἀπό τήν θεία θεωρία καί ἐτράπησαν πρὸς τό χειρότερο»,

* Ἐφ' ὅσον τό προπατορικό ἁμάρτημα συνέβη στόν οὐρανό, δέν ἔχει καμμία ἀπολύτως συνάφεια μέ τίς σχέσεις τῶν δύο φύλων στή γῆ.

σύμφωνα μέ τήν διατύπωση τῶν ὠριγενιστικῶν κακοδοξιῶν (βλ. στήν ἐνότητα 1). Αυτό σημαίνει ὅτι «χόρτασαν» νά βλέπουν συνεχῶς τά θεϊκά πράγματα καί ἐπεθύμησαν κάτι τό διαφορετικό. Ἐπειδή δέ εὐρίσκοντο στήν τελειότητα τοῦ οὐράνιου κόσμου, ἡ ὁποιαδήποτε διαφορετική κατάσταση θά ἦταν χειρότερη ἀπό τήν ἰδική τους.

Τότε ἐμφανίστηκε ὁ Ἐωσφόρος καί τοὺς ὑποσχέθηκε νά ἱκανοποιήσει τήν ἐπιθυμία τους γιά κάτι «διαφορετικό», τό ὁποῖο ἦταν ὁ ὑλικός κόσμος. Ἄρα, τό «μήλο» τῶν πρωτοπλάστων ἦταν ἡ Γῆ. Ἔβλεπαν τίς εἰκόνες τῆς γήινης ζωῆς σάν σέ κινηματογραφική ταινία καί ἡ διέγερση τῆς ἐπιθυμίας τους νά γνωρίσουν ἀπό κοντά τόν καινούργιο κόσμο συμβολίζεται στή Γραφή μέ τό «δάγκωμα» τοῦ μήλου. Ἔτσι ἀδιαφόρησαν γιά τά οὐράνια καθήκοντά τους, ἀναζητώντας νέες ἐμπειρίες.

Ἡ ἀδιαφορία τους αὐτή ὀφείλεται στήν ἀδράνεια τοῦ πνεύματός των. Ὁ βαθμός δέ τῆς ἀδιαφορίας καί τῆς παραμελήσεως ἐφαρμογῆς τῶν καθηκόντων τους, ἰσοδυναμεῖ μέ τόν βαθμό πού ἀμάρτησαν. Ἔτσι, ὅπως λέγει ὁ Ὁριγένης (βλ. στήν ἐνότητα 3), ὅσες ψυχές ἀμάρτησαν πάρα πολύ ἔγιναν δαίμονες, ὅσες ἀμάρτησαν λίγο ἢ ἐλάχιστα ἔγιναν ἄγγελοι ἢ ἀρχάγγελοι, ἐνῶ οἱ ἐνδιάμεσου βαθμοῦ ἀμαρτήσαντες ἔγιναν ἄνθρωποι, ἀρχίζοντας τήν διαδικασία τῆς ἀποκαθάρσεώς των διά μέσου τῶν διαδοχικῶν μετενσαρκώσεων.

Ἐπομένως ἡ συμμετοχή στό προπατορικό ἀμάρτημα ὑπῆρξε καθολική, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως τῶν ὄντοτήτων, χωρίς ὁ Δημιουργός νά ἀναμιχθεῖ προσωποληπτικά ὑπέρ ἢ κατά τοῦ ἑνός ἢ τοῦ ἄλλου.

Βεβαίως, ὅλα αὐτά δέν τά ἀποδέχεται ἡ σημερινή Δογματική, διότι ἀπορρίπτει τήν προϋπαρξη τῶν ψυχῶν. Στήν περίπτωση αὐτή, ὅμως, δημιουργεῖται ἕνα τεράστιο θεολογικό πρόβλημα: Ἀφοῦ εἶναι κοινά ἀποδεκτό ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐπιβαρύνονται μέ τό προπατορικό ἀμάρτημα, κατά ποιόν τρόπο λαμβάνει χώρα αὐτή ἡ ἐπιβάρυνση;

Οἱ μεγάλοι πατέρες γνώριζαν πολύ καλά τά περί τῆς ἀρχικῆς συμμετοχῆς ὄλων μας σ' αὐτό καί ἐπαναλαμβάνουν συνεχῶς, ὅπως θά δοῦμε στή συνέχεια, ὅτι ἡ προπατορική ἀμαρτία εἶναι ἰδική μας ἀμαρτία. Ὅμως μετά τήν δογματική κατάργηση τῆς προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν, δέν ὑπῆρξε ἄλλος ἀπλούστερος τρόπος γιά νά ἐπιλυθεῖ αὐτό τό πρόβλημα, παρά μόνο ἡ ἐκδοχή τῆς κληρονομικῆς μεταδόσεως.

Ἄλλά οἱ μεγάλοι πατέρες οὐδέποτε μιλάνε γιά κληρονομική μετάδοση τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος! Ἔτσι οἱ θεολόγοι κατέφυγαν σέ ἕνα χωρίο τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας (Ε' αἰῶνας) καί ἀγκιστρώθηκαν ἀπό αὐτό σάν ἀπό σανίδα σωτηρίας τοῦ καθιερωθέντος δόγματος.

Ὁ Κύριλλος δέν διέθετε κλασική παιδεία, οὔτε γνώριζε τήν ἀπόρρητη διδασκαλία, ὅπως δείχνει καί ἡ πολεμική του κατά τοῦ ὠριγενισμού. Στό ἐν λόγω χωρίο γράφει:

*«Ἀμαρτωλοί δέ γεγόναμεν διά τῆς παρακοῆς τοῦ Ἀδάμ διά τοιόνδε τρόπον... Νενόσηκεν οὖν ἡ φύσις τήν ἀμαρτίαν διά τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνός, τουτέστιν Ἀδάμ· οὕτως ἀμαρτωλοί κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὐχ ὡς τῷ Ἀδάμ συμπαραβεβηκότες, οὐ γάρ ἦσαν πώποτε, ἀλλ' ὡς τῆς ἐκείνου φύσεως ὄντες τῆς ὑπό νόμον πεσοῦσης τόν τῆς ἀμαρτίας. Ὡσπερ τοίνυν ἠρρώστησεν ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν Ἀδάμ διά τῆς παρακοῆς τήν φθοράν, εἰσέδου τε οὕτως αὐτήν τά πάθη, οὕτως ἀπήλλακται πάλιν ἐν Χριστῷ...».*⁴⁷

[Γίναμε ἀμαρτωλοί διά τῆς παρακοῆς τοῦ Ἀδάμ κατά τόν ἐξῆς τρόπον... Ἡ ἀνθρώπινη φύση, λοιπόν, νόσησε μέ τήν ἀμαρτία διά τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνός, ἤτοι τοῦ Ἀδάμ· ἔτσι οἱ πολλοί κατέστησαν ἀμαρτωλοί, ὄχι ἐπειδή παρέβησαν τήν ἐντολή μαζί μέ τόν Ἀδάμ, διότι τότε δέν ὑπῆρχαν, ἀλλ' ὡς προερχόμενοι ἐκ τῆς φύσεως ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ὑπέπεσε στόν νόμο τῆς ἀμαρτίας. Ὡπως λοιπόν ἀσθένησε ἡ φύση τοῦ ἀνθρώπου στόν Ἀδάμ διά τῆς παρακοῆς πρός τήν φθορά, καί ἔτσι εἰσέδυσαν σ' αὐτή τά πάθη, ἔτσι θά ἀπαλλαγεῖ πάλι ἐν Χριστῷ...].

Δέχεται λοιπόν ὁ Κύριλλος, καί μαζί του σχεδόν ὅλοι οἱ σύγχρονοι θεολόγοι καί κληρικοί, ὅτι διά τῆς ἀμαρτίας τοῦ Ἀδάμ εἰσέδυσσε στή φύση του ἡ φθορά ὑπό μορφή παθῶν, καί ἀπό αὐτόν μεταδίδεται κληρονομικά στους ἀπογόνους του. Ἔτσι ἐρμηνεύουν κυριολεκτικά τό χωρίο Ρωμ. 5, 19: *«διά τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνός ἀνθρώπου ἀμαρτωλοί κατεστάθησαν οἱ πολλοί».*

Ἡ προσπάθεια νά συγκρατηθεῖ τό δόγμα ἀπό ἕνα τέτοιο, δευτερευοῦσης σημασίας χωρίο, δέν μπορεῖ νά εὐοδώνεται ἐπί μακρόν, διότι ἀγνοεῖ σὺν τοῖς ἄλλοις πλεῖστα χωρία τῶν μεγάλων πατέρων, πού βεβαιώνουν ὅτι ὅλοι αὐτοπροσώπως ἀμαρτήσαμε. Ἐπομένως ἡ κληρονομική μετάδοση τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος δέν εἶναι παρά ἕνα τεχνητό σόφισμα, πού υἰοθετήθηκε γιά νά καλύψει τό κενό, μετά τήν ἄρνηση τῆς προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν.

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος γράφει: *«πάντες γάρ ἡμαρτον καί ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ»* (Ρωμ. 3, 23).

Μέ τήν φράση αὐτή δηλώνει κατηγορηματικά, ὅτι ὅλοι ἀμάρτησαν. Στήν ἴδια ἐπιστολή πύ κάτω συνεχίζει: *«Διά τοῦτο ὥσπερ δι' ἐνός ἀνθρώπου ἡ ἀμαρτία εἰς τόν κόσμον εἰσῆλθεν, καί διά τῆς ἀμαρτίας ὁ θάνατος, καί οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ'*

ὧ πάντες ἡμαρτον...» (Ρωμ. 5, 12).

Ὁ Ἀδάμ δέν θεωρεῖται ἕνας συγκεκριμένος ἄνθρωπος, ἀλλά ἡ προσωποποίηση τοῦ συνόλου τῶν ψυχῶν οἱ ὁποῖες ἀμάρτησαν μέσα στόν οὐράνιο παράδεισο, πρό τῆς καθόδου των στή γῆ. Αὐτό συμπεραίνεται σαφῶς ἀπό τήν ἔκφραση «ἐφ’ ᾧ πάντες ἡμαρτον», ἥτοι ὅλοι ἀμάρτησαν ἐπί τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀδάμ.

Τό ἴδιο νόημα βγαίνει καί ἀπό τόν ἐπόμενο στίχο, πού ὁμως ἔχει ὑποστεί ἀλλοιώσεις. Στή σημερινή του μορφή ἔχει ὡς ἑξῆς:

«ἀλλά ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπό Ἀδάμ μέχρι Μωϋσέως καί ἐπί τούς μή ἀμαρτήσαντας ἐπί τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ, ὅς ἐστιν τύπος τοῦ μέλλοντος» (Ρωμ. 5, 14).

Σύμφωνα μέ τήν κριτική ἔκδοση Nestle–Aland, τό ἀρνητικό «μή» παραλείπεται σέ μερικούς ἀρχαίους ἑλληνικούς καί λατινικούς κώδικες, καθῶς καί σέ παραθέσεις τοῦ χωρίου ὑπό τοῦ Ὀριγένους, τοῦ Ἀμβροσιαστοῦ καί τοῦ Αὐγουστίνου. Ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν, σχολιάζοντας τό χωρίο Ἰωάν. 8, 52, γράφει περί τῶν Ἰουδαίων:

«...ἔβλεπον δέ καί ὅτι “ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἐπί τούς ἀμαρτήσαντας ἐπί τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ”, καί ἦν αὐτοῖς ὁ λόγος περί τοῦ διά τήν ἀμαρτίαν θανάτου εἰς πάντας ἀνθρώπους διεληλυθότος ἐπί τῷ πάντας ἡμαρτηκένοι».⁴⁸

[...ἔβλεπαν δέ ὅτι «ἐβασίλευσε ὁ θάνατος ἐπάνω στους ἀμαρτήσαντες στό ὁμοίωμα τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδάμ» καί συζητοῦσαν περί τοῦ θανάτου ἔνεκα τῆς ἀμαρτίας, ὁ ὁποῖος ἔφθασε σέ ὅλους τούς ἀνθρώπους, διότι ὅλοι ἀμάρτησαν].

Πιστεύουμε, λοιπόν, ὅτι αὐτή ἀκριβῶς ἦταν ἡ ἀρχική μορφή τοῦ χωρίου, χωρίς τό ἀρνητικό «μή». Ἐφ’ ὅσον ὁ θάνατος ὑπῆρξε ἀποτέλεσμα τῆς ἀμαρτίας, δέν ὑπῆρχε λόγος νά βασιλεύσει «καί ἐπί τούς μή ἀμαρτήσαντας». Ἐξ ἄλλου, οὐδεῖς ἄνθρωπος, ἐκτός τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, θεωρεῖται ὡς ἀναμάρτητος. Ἄρα τό «μή» ἀποτελεῖ μεταγενέστερη προσθήκη στό κείμενο, διότι δέν ἔχει κανένα ἀπολύτως νόημα.

Συνεπῶς στό σημεῖο αὐτό τό κείμενο πρέπει νά ἀποκατασταθεῖ ἀκριβῶς ὅπως παραδίδεται ἀπό τόν Ὀριγένη: *«ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἐπί τούς ἀμαρτήσαντας ἐπί τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ»*. Αὐτό σημαίνει, ὅτι ἡ παράβαση τοῦ Ἀδάμ ἀποτελεῖ τό «ὁμοίωμα» τῆς παραβάσεως ὅλων τῶν ἀνθρώπων, γεγονός πού περιγράφεται μέ τήν ἴδια ἀκριβολογία καί στήν ἔκφραση «ἐφ’ ᾧ πάντες ἡμαρτον».

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀναλύει στή συνέχεια τό σωτηριολογικό ἔργο τοῦ Κυρίου ἀρχίζοντας μέ τήν φράση: *«Ἄλλ’ οὐχ ὡς τό παράπτωμα, οὕτως καί τό χάρισμα...»* (Ρωμ. 5, 15).

Ἄρα, τό παράπτωμα καί τό χάρισμα ἔχουν οὐσιώδη διαφορά μεταξύ τους. Τό χάρισμα δόθηκε πράγματι «δί' ἑνός ἀνθρώπου», ἥτοι διά τῆς σταυρικῆς θυσίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐάν ὅμως καί τό παράπτωμα, ἥτοι ἡ ἁμαρτία, εἶχε διαδοθεῖ στόν κόσμο πάλι «δί' ἑνός ἀνθρώπου» (τοῦ Ἀδάμ, ἐκλαμβανόμενος σάν ἕνας συγκεκριμένος ἀνθρωπος), τότε θά ὑφίστατο πλήρης ἀναλογία μεταξύ παραπτώματος καί χαρίσματος. Ὁ Παῦλος λοιπόν θέλει νά τονίσει, ὅτι ἐνώ τό παράπτωμα ὑπῆρξε καθολικό καί ὅτι ὅλοι στερηθήκαμε τῆς θείας δόξης μέ τήν ἰδική μας βούληση, ἀντιθέτως τό χάρισμα τῆς σωτηρίας δόθηκε στήν ἀνθρωπότητα δι' ἑνός μόνον ἀνθρώπου, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὅλα αὐτά τά γνώριζαν οἱ μεγάλοι ἐκ τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας, ἀλλά δέν μπορούσαν νά τά ἀναπτύξουν ξεκάθαρα. Τονίζουν ὅμως ἐπιεικῶς, ὅτι τό προπατορικό ἁμάρτημα εἶναι προσωπικό ἁμάρτημα ὅλων τῶν ἀνθρώπων καί ὅτι ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ὑποπέσαμε σ' αὐτό, παρακούοντας τίς θεῖες ἐντολές πού μᾶς δόθηκαν. Παραθέτουμε μερικά τέτοια χαρακτηριστικά ἀποσπάσματα.

Ἰουστίνος: «...οὐδέ τό γεννηθῆναι αὐτόν [Χριστόν] καί σταυρωθῆναι ὡς ἐνδεής τούτων ὑπέμεινεν, ἀλλ' ὑπέρ τοῦ γένους τοῦ τῶν ἀνθρώπων, ὃ ἀπό τοῦ Ἀδάμ ὑπό θάνατον καί πλάνην τήν τοῦ ὄφους ἐπεπτώκει, παρά τήν ἰδίαν αἰτίαν ἐκάστου αὐτῶν πονηρευσαμένου».⁴⁹

[Ὁ Χριστός δέν ὑπέμεινε τήν γέννηση καί τήν σταύρωση, διότι εἶχε ἀνάγκη ἀπό αὐτά (γιά νά ἐξιλωθεῖ), ἀλλ' ὑπέρ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, τό ὁποῖο ἀπό τοῦ Ἀδάμ ἐξέπεσε στόν θάνατο καί τήν πλάνη τοῦ ὄφους, διότι ἀπό τήν ἰδική του αἰτία ὁ καθένας ἐξ αὐτῶν (τῶν ἀνθρώπων) ἔγινε πονηρός].

Μ. Βασίλειος: «Ἐπεὶ οὖν καί ἡμεῖς ἤμεν ποτέ ἔνδοξοι ἐπί τῆς τοῦ παραδείσου διαγωγῆς, ἐγενόμεθα δέ ἄδοξοι καί ταπεινοί διά τήν ἐκπτώσιν, ὁ θεός ἡμῶν ἐλεεῖ, ὁρῶν ἡμᾶς οἷοι ἀνθ' οἷων γεγόναμεν».⁵⁰

[Ἐπειδή λοιπόν καί ἐμεῖς ἤμαστε κάποτε ἔνδοξοι στή διαμονή τοῦ παραδείσου, γίναμε δέ ἄδοξοι καί ταπεινοί λόγω τῆς ἐκπτώσεως, ὁ θεός μᾶς ἐλεεῖ, βλέποντάς μας πῶς ἤμασταν καί πῶς γίναμε!].

Ὁ ἴδιος: «Πᾶσα ἀνθρωπίνη ψυχὴ ὑπέκυψε τῷ πονηρῷ τῆς δουλείας ζυγῷ τοῦ κοινοῦ πάντων ἐχθροῦ· καί παρά τοῦ κτίσαντος αὐτήν ἐλευθερίαν ἀφαιρεθεῖσα, αἰχμάλωτος ἤχθη διά τῆς ἁμαρτίας».⁵¹

[Κάθε ἀνθρωπίνη ψυχὴ ὑπέκυψε στόν πονηρό ζυγό τῆς δουλείας τοῦ

κοινοῦ ἐχθροῦ ὄλων καί ἀφοῦ τῆς ἀφαιρέθηκε ἡ ἐλευθερία παρά τοῦ δημιουργοῦ της, ἀπήχθη αἰχμάλωτος λόγω τῆς ἁμαρτίας].

Γρηγόριος Νύσσης: *«Ἐπειδή γάρ τῷ αὐτεξουσίῳ κινήματι τοῦ κακοῦ τήν κοινωνίαν ἐξεσπασάμεθα, διά τινος ἡδονῆς οἷόν τι δηλητήριον μέλιτι παραρτυθέν τῇ φύσει τό κακόν καταμίξαντες, καί διά τοῦτο τῆς κατά τό ἀπαθές νοουμένης μακαριότητος ἐκπεσόντες, πρός τήν κακίαν μετεμορφώθημεν».*⁵²

[Ἐπειδή μέ αὐτεξούσια κίνηση ἀνασύραμε τήν ἐπικοινωνία πρός τό κακό, ἀναμίξαντες τό κακό στή φύση μας διά τῆς ἡδονῆς, σάν κάποιο δηλητήριο πού προστίθεται στό μέλι, καί ἔνεκα τούτου ἐκπεσόντες ἀπό τήν ἀπαθῶς νοούμενη μακαριότητα, μεταμορφωθήκαμε πρός τήν κακία].

Ὁ ἴδιος: *«Τίς ἐξοικισθέντα με τοῦ παραδείσου καί τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἔξω γενόμενον καί τῷ βαράθρῳ τῆς ὑλικῆς ζωῆς συγκαλυφθέντα, ἐπί τήν πρώτην ἔλκει μακαριότητα;».*⁵³

[Ποιός μέ ἔλκει πρός τήν πρώτη μακαριότητα, ἐμένα πού ξεσπιτώθηκα ἀπό τόν παράδεισο καί βρέθηκα ἔξω ἀπό τό δέντρο τῆς ζωῆς, καί σκεπιάστηκα ἀπό τό βάραθρο τῆς ὑλικῆς ζωῆς;].

Ὁ ἴδιος: *«Ὡς γάρ ζῶντος ἐν ἡμῖν τοῦ Ἀδάμ πάντες οἱ καθ' ἕκαστον ἄνθρωποι ἕως τούς δερματίνους τούτους χιτῶνας περί τήν ἑαυτῶν βλέπομεν φύσιν, καί τά πρόσκαιρα φύλλα τῆς ὑλικῆς ταύτης ζωῆς ἅπερ τῶν ἰδίων τε καί λαμπρῶν ἐνδυμάτων γυμνωθέντες κακῶς ἑαυτοῖς συνερράψαμεν... ἀντί τῶν θείων περιβολῶν μετενδυσάμενοι· καί μέχρις ἂν τόν τῆς σαρκώσεως βλέπομεν τόπον, ἐν ᾧ κατεδικάσθημεν παροικεῖν... ἀλλ' ὡς ἐν ἀνατολαῖς τῆς πρώτης ἡμῶν πατρίδος οὔσης· λέγω δέ τῆς ἐν παραδείσῳ διαγωγῆς, ἧς ἐκπεπτώκαμεν».*⁵⁴

[Σάν νά εἶναι ζωντανός μέσα μας ὁ Ἀδάμ, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι βλέπουμε τήν φύση γύρω μας μέχρι αὐτούς τούς δερμάτινους χιτῶνες καί συνερράψαμε γιά τούς ἑαυτούς μας κακῶς τά πρόσκαιρα φύλλα τῆς ὑλικῆς αὐτῆς ζωῆς, γυμνωθέντες ἀπό τά ἰδικά μας λαμπρά ἐνδύματα... τά ὁποῖα ντυθήκαμε, ἀλλάζοντας τά θεῖα περιβλήματά μας. Καί βλέπουμε ἀκόμη μέχρι τόν τόπο τῆς ἐνσαρκώσεως, στόν ὁποῖο καταδικαστήκαμε νά παροικοῦμε... Ἀλλά σάν πρός τήν ἀνατολή βρίσκεται ἡ πρώτη μας πατρίδα· ἐννοῶ τήν διαμονή στόν παράδεισο, ἀπό τήν ὁποῖα ἐκπέσαμε].

Γρηγόριος Ναζιανζηνός: *«φεῦ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας! Ἐμή γάρ ἡ τοῦ προπάτορος».*⁵⁵

[Ἀλοίμονο γιά τήν ἀδυναμία μου! Διότι ἰδική μου ἦταν ἡ ἀδυναμία τοῦ προπάτορος (Ἀδάμ)].

Ἰωάννης Χρυσόστομος: «Καί εἰ χρήσιμον ἦν, φησί, τό ἐκπεσεῖν τοῦ παραδείσου, τίνος ἕνεκεν ἐδίδου παρά τήν ἀρχήν τόν παράδεισον ὁ θεός;... Ἵνα τήν οἰκείαν ἐπιδείξηται φιλανθρωπίαν, καί ὅτι αὐτός μέν παρεσκεύαστο πρὸς μείζονα τιμὴν ἄγειν ἡμᾶς αἰεὶ, ἡμεῖς δέ αἴτιοι πανταχοῦ τῶν κολάσεων καί τῶν τιμωριῶν, ἐκβαλόντες ἑαυτοῦς διὰ ραθυμίας τῶν δεδομένων ἡμῖν ἀγαθῶν».⁵⁶

[Καί ἐάν ἦταν χρήσιμη, λέγει, ἡ ἐκπτώση ἀπό τόν παράδεισο, γιά ποιόν λόγο ἔδωσε ἐξ ἀρχῆς τόν παράδεισο ὁ θεός;... Γιά νά ἐπιδείξει τήν φιλανθρωπία του, καί ὅτι αὐτός μέν σχεδίαζε νά μᾶς ὀδηγεῖ συνεχῶς πρὸς μεγαλύτερη τιμή, ἐμεῖς δέ γίναμε αἴτιοι παντοῦ τῶν κολάσεων καί τῶν τιμωριῶν, ἐκδιώξαντες τούς ἑαυτοῦς μας λόγω ραθυμίας πρὸς τά ἀγαθά πού μᾶς δόθηκαν].

Θά μπορούσαμε νά συνεχίσουμε ἐπὶ μακρόν τήν παράθεση τέτοιων κειμένων μέ προσωπικό χαρακτήρα. Ὅλα αὐτά δείχνουν ὅτι οἱ πατέρες ἐδέχοντο ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὑπέπεσαν οἱ ἴδιοι αὐτοπροσώπως στό προπατορικό ἀμάρτημα, καί ὄχι μόνο δύο ὄντότητες, ἀπό τίς ὁποῖες ἐπιβαρύνονται κληρονομικά οἱ ἀπόγονοί τους.

Βεβαίως, ὑπάρχουν καί ἄλλα κείμενά τους, ὅπου ὁ Ἀδάμ ἐμφανίζεται σάν ἕνας κανονικός ἄνθρωπος. Ἀλλά τά τοιαῦτα λέγονται κατ' οἰκονομία τῆς κατηχητικῆς διδασχῆς πρὸς ἐκείνους οἱ ὅποιοι δέν γνώριζαν ἀκόμη τά βαθύτερα νοήματα τῆς πίστεως.

7. Τά ὑλικά καί τά πνευματικά σώματα

Κατά τόν Ὀριγένη, τό σῶμα εἶναι τό δεσμοτήριο τῆς ψυχῆς, ὅπου ἀποστέλλεται γιά τήν ἀπαλλαγὴ της ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν. Ὡς ἐκ τούτου τό σῶμα δέν ἀποτελεῖ ὀργανικό μέρος τῆς ὄντοτητας, ἀλλά τό κατάλληλο «ἔνδυμα» γιά νά διαβιώνει ἄνετα μέσα στόν ὑλικό κόσμο, ὁ ὁποῖος εἶναι διαφορετικῆς φύσεως ἀπό τήν ἰδική της. Ὅταν ὅμως βρίσκεται στόν οὐράνιο κόσμο, δέν ἔχει ἀνάγκη τοῦ ὑλικοῦ σώματος-ἐνδύματος, ἀλλά διαφορετικοῦ σώματος, προσαρμοσμένου στίς συνθήκες τοῦ ἐκεῖ περιβάλλοντος.

Ἐπὶ τοῦ ὅτι ὑπάρχουν λοιπόν δύο εἴδη σωμάτων, τά ὑλικά καί τά πνευματικά, τά ὁποῖα ἐνδύονται οἱ ψυχές, ἀναλόγως τοῦ κόσμου ὅπου βρίσκονται. Τά πρῶτα εἶναι γνωστά μορφολογικῶς, ἐνῶ τά δεύτερα, τά ὁποῖα ἔχουν ἐντελῶς διαφορετικὴ φύση, παραμένουν ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον ἄγνωστα στήν ἀνθρώπινη γνώση, ἐκτός ἀπό μερικά γενικά χαρακτηριστικά τους.

Ἡ διαφορά τοῦ πνευματικοῦ σώματος καθορίζεται ἀπό τόν Ὁριγένη στό ἀκόλουθο χωρίο:

«...ἡ τῆ ἑαυτῆς φύσει ἀσώματος καί ἀόρατος ψυχή ἐν παντί σωματικῶ τόπῳ τυγχάνουσα δέεται σώματος οἰκείου τῆ φύσει τῷ τόπῳ ἐκείνῳ· ὅπερ ὅπου μὲν φορεῖ ἀπεκδυσασμένη τό πρότερον ἀναγκαῖον μὲν περισσόν δέ ὡς πρός τά δεύτερα, ὅπου δέ ἐπενδυσασμένη ᾧ πρότερον εἶχε, δεομένη κρείττονος ἐνδύματος εἰς τούς καθαρωτέρους καί αἰθερίους καί οὐράνιους τόπους». ⁵⁷

[Ἡ ἐκ φύσεως ἀσώματη καί ἀόρατη ψυχή, ἐντυγχάνουσα σέ κάθε σωματικό τόπο, χρειάζεται σῶμα οἰκείο στή φύση τοῦ τόπου ἐκείνου (δηλ. ὑλικοῦ σώματος), τό ὁποῖο φορεῖ βγάζοντας τό ἀναγκαῖο στήν προηγούμενη οὐράνια θέση της (τό πνευματικό), ἀλλά περιττό ὡς πρός τήν δεύτερη (γῆνη) κατάστασή της. Ἄλλοτε δέ ξαναντύνεται αὐτό πού εἶχε προηγουμένως, ἐπειδή χρειάζεται ἀνώτερο ἔνδυμα στούς καθαρώτερους καί αἰθερίους καί οὐράνιους τόπους].

Γίνεται πολὺς λόγος στή Δογματική, ὅτι κατά τήν ἀνάσταση θά ἀνασηματισθοῦν τά ὑλικά σώματα τῶν ἀνθρώπων, γιά νά ἐνωθοῦν πάλι μέ τίς ἐντίστοιχες ψυχές τους. Ἡ ἀντίληψη αὐτή δέν εὐσταθεῖ, ὅπως ἐξηγοῦμε στή συνέχεια.

Τά ὑλικά σώματα δέν εἶναι ὅλα τέλεια, ἀλλά ὑπάρχουν πολλά μέ κακομορφίες, ἀναπηρίες, κακώσεις, ἀσθένειες κ.λπ. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τά πνευματικά σώματα, τά ὁποῖα παρουσιάζουν ποικίλες ἀτέλειες, ἀνάλογες πρός τήν φύση τους καί ὀφειλόμενες στά μειονεκτήματα τῆς ψυχοπνευματικῆς ὀντότητας. Ἄρα καί στόν οὐράνιο κόσμο ὑπάρχει ἀνάλογη σωματική ἐξέλιξη, ἡ ὁποία συμβαδίζει μέ τήν βελτίωση καί τήν πρόοδο τῆς ὀντότητας.

Ὅσες ψυχές ἔχουν πνευματικό σῶμα σκοτεινό, ἀσύμμετρο καί μέ κακομορφίες, πρέπει νά ἐνσαρκωθοῦν πάλι στή γῆ προκειμένου νά βελτιωθοῦν διά μέσου τῶν δοκιμασιῶν, γιά νά ἀκολουθήσουν στή συνέχεια τά ἀνώτερα στάδια ἐξέλιξεως στόν οὐράνιο κόσμο. Ὅταν δέ μία ὀντότης φθάσει στό ἐπίπεδο ἀπό ὅπου δέν χρειάζεται νά ἐνσαρκωθεί ἄλλη φορά, λέγεται ὅτι ἀπέκτησε τήν ἀθανασία ἢ ὅτι ἀνεστήθη ἐκ νεκρῶν. Τότε καί τό πνευματικό σῶμα της ἔχει φθάσει σέ σχετική τελειότητα, ὥστε νά εἶναι αἰθερίο, ὅπως ἦταν πρό τῆς πτώσεως στήν ἁμαρτία, καί ὅπως εἶναι τά σώματα τῶν ἀγγέλων, ὅπως γράφει ὁ Ὁριγένης:

«...ὡς οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι γίνονται οἱ καταξιούμενοι τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἀλλά καί κατά τά μετασηματιζόμενα αὐτῶν τά σώματα τῆς ταπεινώσεως γίνεσθαι τοιαῦτα, ὁποῖά ἐστί τά τῶν ἀγγέλων σώματα, αἰθέρια καί αὐγοειδές φῶς». ⁵⁸

[Ὅσοι καταξιώνονται τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, γίνονται ὅπως οἱ ἄγγελοι στὸν οὐρανό, ἀλλὰ καὶ τὰ σώματα τῆς ταπεινώσεως (ἐνσαρκώσεως) μετασχηματιζόμενα γίνονται τέτοια, ὅπως εἶναι καὶ τὰ σώματα τῶν ἀγγέλων, δηλαδή αἰθέρια καὶ αὐγοειδές φῶς].

Ἡ ἄποψη περὶ τῶν αὐγοειδῶν ἢ σφαιροειδῶν φωτεινῶν σωμάτων ἀποτέλεσε μία ἀπὸ τῆς κατακριθεῖσες κακοδοξίας τοῦ Ὀριγένη. Προκύπτει ὁμως ἄμεσα ἀπὸ τὸ ἐδάφιο Φιλίπ. 3, 21: «καὶ σωτήρα ἀπεκδεχόμεθα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ».

Τὸ «σῶμα τῆς δόξης» τοῦ Κυρίου εἰκονογραφεῖται στὶς ἐκκλησίες ὡς ἀκτινοβόλο αὐγοειδές ἢ σφαιροειδές περίβλημα τῆς μορφῆς του. Ἀναλόγου μορφῆς, λοιπόν, θὰ εἶναι καὶ τὰ σώματα τῶν τελειοποιηθέντων ἤτοι ἀναστηθέντων ἀνθρώπων. Οἱ δὲ σχηματισμοί, συνδυασμοί καὶ ἀποχρώσεις τῶν ἀκτινοβολιῶν, φανερώνουν τὸν βαθμὸ ἐξελίξεως, τὰ συναισθήματα καὶ τῆς ιδιότητος κάθε ὄντοτος: μὲ μία λέξη συνιστοῦν τὴν οὐράνια προσωπικότητά της.

Ἡ ἰδέα περὶ ἀνασχηματισμοῦ τοῦ ὑλικοῦ σώματος προέκυψε ἴσως ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι μερικές φορές οἱ ἐμφανιζόμενοι νεκροὶ ἔχουν τὴν γήϊνη μορφή τους. Γράφει ὁ Ὀριγένης:

*«Καὶ τάχα τὸ τῆς ψυχῆς ἅμα τῇ ἀπαλλαγῇ σχῆμα ὁμοειδές ὃν τῷ παχεῖ καὶ γήινῳ σώματι δύναται οὕτως λαμβάνεσθαι. Εἴ ποτε γοῦν ἰστορήται τις τῶν κεκοιμημένων φαινόμενος, ὅμοιος ἐώραται τῷ ὅτε τὴν σάρκα εἶχε σχήματι».*⁵⁹

[Καὶ βεβαίως τὸ σχῆμα τῆς ψυχῆς, μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴ της, μπορεῖ νὰ λαμβάνεται ὁμοειδές πρὸς τὸ παχύλο καὶ γήϊνο σῶμα. Διότι ἐάν κάποτε ἐξιστορεῖται ὅτι ἐμφανίστηκε κάποιος ἀπὸ τοὺς κεκοιμημένους, τὸν εἶδαν ὅμοιον στό σχῆμα ὅπως ὅταν εἶχε σάρκα].

Ὅμως ἡ ὁμοιότητα τῆς μορφῆς δέν σημαίνει καὶ ταυτότητα τῆς οὐσίας. Ἐπὶ πλέον ὁ Ὀριγένης πιστεύει, ὅτι οἱ ἐμφανίσεις αὐτές δέν ἔχουν μόνο ἐξωτερικὴ ὁμοιότητα, ἀλλὰ διαθέτουν καὶ ἐσωτερικὴ δομὴ, ἀνάλογη ἐκείνης τῶν ὑλικῶν σωμάτων:

*«Ἐσχηματίσθαι γάρ τῶν ἐπουρανίων τὰ σώματα, ὡς καὶ γόνατα σωματικά ἔχειν αὐτά, ὑπολαμβάνειν οὐ πάνυ τι χρή, σφαιροειδῶν παρὰ τοῖς ἀκριβῶς περὶ τούτων διειληφόσιν ἀποδεδειγμένων αὐτῶν σωμάτων... Σφόδρα δὲ μωρῶς ἀναστραφήσεται, ἐάν τρόπον ἀνδριάντων τις νομίξῃ τὴν μὲν ἐπιφάνειαν μόνην εἶναι ἀνθρωποειδῆ οὐκέτι δὲ καὶ τὰ ἐν βάθει».*⁶⁰

[Διότι καὶ τὰ σώματα τῶν ἐπουρανίων περιγράφονται σάν νὰ ἔχουν μέχρι καὶ σωματικά γόνατα· αὐτά δέν πρέπει νὰ λαμβάνονται κατὰ λέ-

ξη, διότι οί ἐξετάσαντες ἀκριβῶς τά σώματά τους ἔχουν ἀποδείξει πῶς εἶναι σφαιροειδῆ. Πολύ ἀνόητα λοιπόν θά παραπλανηθεῖ κάποιος, ἐάν νομίζει ὅτι ὅπως στά ἀγάλματα μόνον ἡ ἐπιφάνεια εἶναι ἀνθρωποειδής, ὄχι ἔμως καί τά εὐρισκόμενα στό βάθος].

Οἱ ἐμφανίσεις φασμάτων ἔχουν ὅπωςδῆποτε κάποια ὑποκείμενη οὐσία, ἀντίστοιχη τῆς ὕλης στά γήινα σώματα:

*«τά μὲν οὖν γινόμενα περί ψυχῆς τεθνηκότων φαντάσματα ἀπό τινος ὑποκειμένου γίνεται, τοῦ κατά τήν ὑφεστηκυῖαν ἐν τῷ καλουμένῳ αὐγοειδεῖ σώματι ψυχῆν».*⁶¹

[Τά φαντάσματα πού γίνονται ἀπό τίς ψυχές τῶν ἀποθανόντων, γίνονται ἀπό κάποια ὑποκείμενη οὐσία, σύμφωνα μέ τήν ὑφιστάμενη ψυχή ἐντός τοῦ ὀνομαζομένου αὐγοειδοῦς σώματος].

Ὁ Ὀριγένης εἶχε διαπραγματευθεῖ ὅλα τά σχετικά θέματα στό ἀπολεσθέν ἔργο του «Περί Ἀναστάσεως», τοῦ ὁποίου μιά ἐπιτομή διέσωσε ὁ Μεθόδιος. Ἐκθέτοντας κατ' ἀρχάς τίς διάφορες ὑποστηριζόμενες ἀπόψεις περί σωματικῆς (ὕλικῆς) ἀναστάσεως, καταλήγει στό ἐξῆς σχόλιο:

*«Χρή δέ πάντα τόν φιλαλήθη κατά ταυτόν τούτοις τόν νοῦν ἐπιστήσαντα περί τῆς ἀναστάσεως ἀγωνίασθαι, σῶσαί τε καί τήν τῶν ἀρχαίων παράδοσιν καί φυλάξασθαι μή ἐμπεσεῖν εἰς φλυαρίαν πτωχῶν νοημάτων, ἀδυνάτων τε ἅμα καί θεοῦ ἀναξίων».*⁶²

[Πρέπει, λοιπόν, ὁ κάθε φιλαλήθης ἄνθρωπος, ἀφοῦ ἐπιστήσει τόν νοῦ του σέ αὐτά ἀκριβῶς, νά διερευνήσει τό θέμα τῆς ἀναστάσεως, ὥστε καί νά διασώσει τήν ἀρχαία παράδοση, καί νά προφυλαχθεῖ γιά νά μήν ὑποπέσει στή φλυαρία πτωχῶν νοημάτων, τά ὁποῖα εἶναι ἀδύνατα καί ἀνάξια τοῦ θεοῦ].

Δέν ὑπάρχει καλλίτερη κριτική γιά τήν ἰδέα περί ἀναστάσεως τῶν ὕλικῶν σωμάτων, ἀπό τό ὅτι ἀποτελεῖ «φλυαρίαν πτωχῶν νοημάτων». Αὐτά θεωροῦνται ἀνάξια τοῦ θεοῦ, διότι δέν λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ θεός, ἀντί νά ἀφθαρτοποιήσει τήν παχυλή ὕλη, μπορεῖ νά δημιουργήσει γιά τίς ψυχές νέα τελειότερα σώματα, ἀνάλογα πρός τήν αἰθέρια φύση τους.

Προσθέτει δέ, ὅτι δέν μπορεῖ νά ἀναστηθεῖ τό ὕλικό σῶμα, διότι ἡ ὕλη ἀπό τήν ὁποία ἀποτελεῖται μεταβάλλεται συνεχῶς, ὥστε οὔτε γιά δύο ἡμέρες δέν παραμένει ἡ ἴδια. Ποιά ὕλη, λοιπόν, θά χρησιμοποιηθεῖ γιά νά συγκροτήσῃ τό ἀναστηθέν σῶμα;

Πρός ἐπίλυση τοῦ προβλήματος ὁ Ὀριγένης ἀποδέχεται τήν ἀριστοτελική διάκριση μεταξύ **ὕλης** καί **εἶδους**. Ἡ ὕλη τοῦ σώματος, ὅπως εἶπαμε, δέν μένει ποτέ σταθερή. Ἀντίθετα τό εἶδος παραμένει σχετικά σταθερό σέ ὅλη τή ζωή μας καί βάσει αὐτοῦ ἀναγνωρίζεται ὁ κάθε ἄν-

θρωπος. Παραμένει, δηλαδή, η ποιότητα του σώματος και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, όπως σημάδια, ούλες, τα διάφορα ὄργανα κ.λπ., ἔστω και ἂν εἶναι ρευστή ἡ φύση τῆς ὑποκείμενης οὐσίας τοῦ ὑλικοῦ σώματος, ἥτοι τῆς ὕλης του. **Τό εἶδος, λοιπόν, εἶναι ἐκεῖνο πού διατηρεῖται κατά τήν ἀνάσταση:**

«...οὕτω μέλλοντας κληρονομεῖν βασιλείαν οὐρανῶν καί ἐν τόποις διαφέρουσιν ἔσεσθαι, ἀναγκαῖον χρῆσθαι σώμασι πνευματικοῖς, οὐχί τοῦ εἶδους τοῦ προτέρου ἀφανιζομένου, κἄν ἐπί τό ἐνδοξότερον γένηται αὐτοῦ ἡ τροπή...». ^{62a}

[Ἔτσι οἱ μέλλοντες νά κληρονομήσουν τήν βασιλεία τῶν οὐρανῶν καί νά εὐρίσκονται σέ διαφορετικούς τόπους, εἶναι ἀνάγκη νά χρησιμοποιοῦν καί πνευματικά σώματα, χωρίς νά ἐξαφανίζεται τό εἶδος τοῦ προηγούμενου σώματος (τοῦ ὑλικοῦ), ἔστω καί ἂν μετατρέπεται σέ ἐνδοξότερη κατάσταση...].

Ἄρα, τό πνευματικό σῶμα θά ἔχει τό ἴδιο εἶδος, σέ ἐνδοξότερη διάπλαση. Γίνεται ἔτσι ἀπό τόν Ὠριγένη ἡ σαφῆς διάκριση μεταξύ τοῦ σώματος καί τῆς σάρκας, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ὑποκείμενη οὐσία μόνο τοῦ ὑλικοῦ σώματος:

«καί ἐπιφέρει πάλιν ὁ ἀπόστολος, σχεδόν τήν γήϊνην ποιότητα διδασκῶν ἀποτίθεσθαι μέλλειν ἡμᾶς, τοῦ εἶδους σωζομένου κατά τήν ἀνάστασιν· “τοῦτο δέ φημί, ἀδελφοί, ὅτι σὰρξ καί αἷμα βασιλείαν θεοῦ κληρονομησαί οὐ δύναται, οὐδέ ἡ φθορά τήν ἀφθαρσίαν”. Σῶμα μέν γάρ ἔσται περί τόν ἅγιον διακρατούμενον ὑπό τοῦ εἰδοποιούντος ποτε τήν σάρκα· σὰρξ δέ οὐκέτι· ἀλλ’ ὅπερ ποτέ ἐχαρακτηρίζετο ἐν τῇ σαρκί, τοῦτο χαρακτηρισθήσεται ἐν τῷ πνευματικῷ σώματι». ^{62b}

[Καί συνεχίζει πάλι ὁ ἀπόστολος, διδασκῶν ὅτι πρόκειται νά ἀποθέσουμε τήν γήϊνην ποιότητα, ἐνῶ ἡ μορφή διατηρεῖται κατά τήν ἀνάσταση: «αὐτό δέ λέγω, ἀδελφοί, ὅτι σάρκα καί αἷμα δέν μποροῦν νά κληρονομήσουν τήν βασιλεία τοῦ θεοῦ, οὔτε ἡ φθορά τήν ἀφθαρσία» (Α΄ Κορ. 15, 20). Διότι σῶμα μέν θά ὑπάρχει στόν ἅγιο (τόν οὐράνιο ἄνθρωπο), διατηρούμενο ἀπό αὐτό πού κάποτε διαμόρφωνε τήν σάρκα, ἡ σάρκα ὅμως δέν θά ὑπάρχει πλέον. Κάθε τί πού χαρακτηριζόταν στή σάρκα, αὐτό θά χαρακτηριστεῖ στό πνευματικό σῶμα].

Τήν ἴδια διάκριση κάνει καί ὁ Ἀναστάσιος Ἀντιοχείας ὁ Σιναΐτης (ΣΤ΄ αἰῶνας), ἀναφερόμενος στό σῶμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου:

«Εἰ τοίνυν ὁ μετασχηματισμός ἐπί τό πνευματικόν ἐστὶ μεταποίησις, σύμμορφον δέ τοῦτο τῷ σώματι τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, πνευματικόν ἄρα σῶμα ἀνέστη ἔχων ὁ Κύριος, οὐκ ἄλλο ἐκεῖνο τοῦ ἐν ἀτιμίας

σπαρέντος ἀλλ’ αὐτό ἐκεῖνο πρὸς τιμὴν μεταποιηθέντος. Ὅπερ σῶμα μὲν ἀληθῶς μεμένηκε σὰρξ δὲ οὐδαμῶς, οὐ τῆς ὑποκειμένης ἀπολομένης οὐσίας ἀλλ’ ἐπὶ τό ἐνδοξότερον μεταποιηθείσης».⁶³

[Ἐάν λοιπόν ὁ μετασχηματισμός πρὸς τό πνευματικό σῶμα εἶναι μεταποίησις, τοῦτο δέ εἶναι σύμμορφο πρὸς τό σῶμα τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ (Φιλιπ. 3, 21), ἄρα ὁ Κύριος ἀναστήθηκε ἔχων πνευματικό σῶμα, ὄχι ἄλλο ἀπό ἐκεῖνο πού εἶχε σπαρεῖ «ἐν ἀτιμίας», ἀλλ’ αὐτό τό ἴδιο μεταποιηθέν «πρὸς τιμὴν». Τοῦτο σημαίνει ὅτι τό σῶμα μὲν ἀληθινά διατηρήθηκε, ἡ σάρκα δὲ οὐδὲν ὄλως, ὄχι ἐπειδὴ χάθηκε ἡ ὑποκείμενη οὐσία, ἀλλὰ μεταποιήθηκε πρὸς τό ἐνδοξότερον].

Ἐπομένως τό σῶμα εἶναι κάτι ἐντελῶς διαφορετικό ἀπό τὴν σάρκα, ἀφοῦ τό πρῶτο διατηρεῖται κατὰ τὴν ἀνάστασις, ὄχι ὅμως καί ἡ δεύτερη. Σήμερα, ὅμως, μέ τὴν κοινὴ ἀντίληψη αὐτά τά δύο συνταυτίζονται, διότι ὅταν λέμε «σῶμα» ἐννοοῦμε τὴν «σάρκα». Ὁ μὴ διαχωρισμός τῶν δύο αὐτῶν ἐννοιῶν ἀπό τούς νεώτερους θεολόγους, ἔχει συσσωρεύσει μεγάλο πλῆθος συγχύσεων καί ἀντιφάσεων.

Μερικοί νομίζουν ὅτι ἡ ψυχὴ πρέπει νά ἀναλάβει τό ὑλικό της σῶμα προκειμένου νά τιμωρηθεῖ, κατὰ τὴν μέλλουσα κρίσις, γιὰ ὅσα ἔπραξε ὅταν βρισκόταν μέσα σ’ αὐτό. Μιά τέτοια ἀντίληψη ἰσοδυναμεῖ μέ τό νά ἰσχυριζόμαστε, ὅτι ἕνας ἐγκληματίας πρέπει νά τιμωρεῖται φορώντας τά ἐνδύματα πού εἶχε ὅταν διέπραξε τό ἔγκλημα!

Ὅπως, λοιπόν, τά ἐνδύματα δέν ἔχουν καμμία σημασία γιὰ τὴν τιμωρία, ἔτσι καί τό ὑλικό σῶμα δέν χρειάζεται νά ἀνασυσταθεῖ γιὰ νά συμμετάσχει στήν τιμωρία τῆς ὀντότητας. Διότι ἡ οὐράνια τιμωρία δέν ἔχει τὴν ἀνθρώπινη ἐννοια τῆς ποινῆς, ἀλλ’ ἀποσκοπεῖ στήν ἀποκάθαρση τῆς ψυχῆς ἀπό τούς ρύπους τῶν ἁμαρτιῶν πού ἔχουν συσσωρευθεῖ ἐπάνω της.

Στό πνευματικό σῶμα οἱ ἁμαρτίες καί τά πάθη ἀποτυπώνονται μέ τὴν μορφή μελανῶν ἢ ἀσύμμετρων ἢ ἀνώμαλων ἀκτινοβολιῶν, οἱ ὁποῖες κατέ κάποιον τρόπο ἀπεικονίζουν τίς κακές πράξεις καί τά ἐλαττώματα τῆς ὀντότητας. Βάσει αὐτῶν κρίνεται στόν οὐρανό, χωρὶς νά χρειάζεται πλέον τό ὑλικό σῶμα.

Μέ τά προηγούμενα ἀποσαφηνίζεται καί ἕνα δυσνόητο χωρίο τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἕνεκα μιᾶς μικρῆς ἀλλοιώσεως πού ἔχει ὑποστῆ. Ἡ καθιερωμένη διατύπωση εἶναι ἡ ἑξῆς:

«τούς γάρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος

του Χριστού, ἵνα κομήσῃται ἕκαστος τά διά τοῦ σώματος πρός ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν εἴτε φαῦλον» (Β' Κορ. 5, 10).

Ἐναντίον τῆς πρόθεσης «διά» ὑπάρχει ἡ διαφορητική γραφή «ἴδια»⁸. Πιστεύουμε ὅτι αὐτή ἦταν ἡ ἀρχική λέξη τοῦ κειμένου. Τό νόημα εἶναι, ὅτι ὅλοι θά ἐμφανιστοῦμε κάποτε ἐνώπιον τοῦ Κυρίου κομίζοντας ἕκαστος «τά ἴδια τοῦ σώματος πρός ἃ ἔπραξεν», ἤτοι τίς εἰκόνες τῶν πράξεων του ὁ καθένας, ἀποτυπωμένες ὡς ἰδιομορφίες ἀκτινοβολιῶν τοῦ πνευματικοῦ του σώματος. Μέ τήν λέξη «ἴδια», λοιπόν, τό χωρίο αὐτό ἀποκτᾶ ἐξαιρετική σπουδαιότητα, διότι ἐπιλύει καταλυτικά τό πρόβλημα τῆς οὐσιαστικῆς διαφορᾶς στή φύση τῶν δύο σωμάτων.

Ἐδῶ προσθέτουμε καί ἕνα σχετικό ἀπόσπασμα τοῦ Ἀναστασίου Ἀντιοχείας, ὅπου ἀναφέρει ὅτι ἡ μέλλουσα κρίση δέν θά εἶναι σωματική, ἀλλά θά γίνει βάσει τῶν ἀποτυπωμένων στή συνείδηση τοῦ καθενός:

«...γυμνοί δέ πάντες καί ἔρημοι τῶν ἀλλοτρίων (ἀλλότρια δέ τά περί ἡμᾶς πάντα) παριστάμεθα τῷ τῆς κρίσεως βήματι καί βίβλοι ἀνοίγονται πρός ἔλεγχον ἡμῶν, δηλοῦσαι διά τῶν τῆ συνειδήσει τετυπωμένων, τίνι μᾶλλον ἕκαστος ἠκολούθησε, σαρκί ἢ πνεύματι, Χριστῷ ἢ κόσμῳ...».⁶⁴

[Ὅλοι δέ γυμνοί καί ἔρημοι ἀπό τά ἀλλότρια (διότι ἀλλότρια εἶναι ὅλα τά πράγματα γύρω μας), παριστάμεθα στό βῆμα τῆς κρίσεως, καί ἀνοίγονται βίβλοι γιά τόν ἔλεγχό μας, πού δηλώνουν, διά τῶν ἐντυπωμένων στή συνείδηση, τί ἀκολούθησε περισσότερο ὁ καθένας, τήν σάρκα ἢ τό πνεῦμα, τόν Χριστό ἢ τόν κόσμο...].

Στήν Καινή Διαθήκη ὁ διαχωρισμός, ἀλλά καί ὁ συσχετισμός τῶν δύο σωμάτων γίνεται ἀπό τόν ἀπόστολο Παῦλο στό κεφάλαιο Α' Κορ. 15, 35-58, ὅπου ὁμιλεῖ περί τῆς ἐγέρσεως τῶν νεκρῶν καί διά ποίου σώματος ἔρχονται. Λέγει μεταξύ ἄλλων:

«...Καί σώματα ἐπουράνια, καί σώματα ἐπίγεια· ἀλλά ἑτέρα μὲν ἡ τῶν ἐπουρανίων δόξα, ἑτέρα δέ ἡ τῶν ἐπιγείων... Οὕτως καί ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν... σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. Εἰ ἔστιν σῶμα ψυχικόν, ἔστιν καί πνευματικόν... Ἄλλ' οὐ πρῶτον τό πνευματικόν ἀλλά τό ψυχικόν, ἔπειτα τό πνευματικόν. Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ. Οἶος ὁ

⁸ Ἡ γραφή αὐτή μαρτυρεῖται: α) σέ ἕναν ἀπό τούς ἀρχαιότερους παπύρους μέ κείμενα τῆς Κ. Διαθήκης, τόν P 46 (περί τό 200 μ. Χ.), β) ἀπό τόν Ἀναστάσιο Σιναΐτη πού παραθέτει ἕνα ἀπόσπασμα ἀπό τόν Διονύσιο Ἀρεοπαγίτη (PG 89, 536 D), γ) ἀπό τόν Ὀριγένη (BEI 15, 317), καί δ) ἀπό τήν Vulgata καί μερικά λατινικά χειρόγραφα.

χοϊκός τοιοῦτοι καί οἱ χοϊκοί, καί οἷος ὁ ἐπουράνιος τοιοῦτοι καί οἱ ἐπουράνιοι· καί καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσομεν καί τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανόου. Τοῦτο δέ φημί, ἀδελφοί, ὅτι σὰρξ καί αἷμα βασιλείαν θεοῦ κληρονομησαί οὐ δύναται, οὐδέ ἡ φθορά τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ...».

Δέν εἰσερχόμεστε στίς λεπτομέρειες τοῦ πολυσυζητημένου αὐτοῦ κειμένου. Ἐπισημαίνουμε μόνο ὅτι ὁ Παῦλος μιλάει καθαρά γιά «εἰκόνες» πού φοροῦμε, ἤτοι γιά τὰ «ἐνδύματα» τῆς ψυχῆς κατά τὴν παραμονή της στόν ἓνα ἢ τόν ἄλλο κόσμο.

Τό σημεῖο πού ἔχει δημιουργήσει μεγάλη δογματική σύγχυση, εἶναι τὰ λεγόμενα τῶν πατέρων περί ἀφθαρτοποιήσεως, μεταποιήσεως, μεταστοιχειώσεως κ.λπ. τοῦ ὑλικοῦ σώματος. Αὐτά ἔχουν ὀδηγήσει στό συμπέρασμα, ὅτι τό ἴδιο τό ὑλικό σῶμα δέν ἀλλάζει σύσταση, ἀλλά γίνεται τό ἀφθαρτο σῶμα τῆς ψυχῆς, μέ ἀφθαρτοποίηση τῆς ὕλης του.

Ἡ παρεξήγηση αὐτή ξεκαθαρίζεται μέ βάση τό φαινόμενο τοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς ὕλης σέ ἐνέργεια, ὅπως ἔχει ἐπαληθευτεῖ ἀπό τὴν νεώτερη φυσική ἐπιστήμη. Οἱ χριστιανοί πατέρες γνώριζαν τό φαινόμενο καί τό περιγράφουν σάν μεταστοιχειώση τῆς ὕλης, χωρίς βέβαια νά δίνουν πολλές ἐξηγήσεις. Δηλαδή, ἡ οὐσία τῶν πνευματικῶν σωμάτων συνίσταται ἀπό ὕλη μετασχηματισμένη σέ φωτεινή ἐνέργεια.

Ἐπομένως ἰσχύει ἐπακριβῶς ἡ ἔκφραση τοῦ Ἀναστασίου Ἀντιοχείας, στό ἀπόσπασμα πού παραθέσαμε προηγουμένως: «οὐ τῆς ὑποκειμένης ἀπολομένης οὐσίας, ἀλλ' ἐπί τό ἐνδοξότερον μεταποιηθείσης». Ἡ ὑποκείμενη οὐσία τοῦ ὑλικοῦ σώματος (ἡ ὕλη), δέν χάνεται, ἀλλά μετασχηματίζεται σέ φῶς, τό ὁποῖο ἀποτελεῖ τὴν ὑποκείμενη οὐσία τοῦ πνευματικοῦ σώματος.

Αὐτά, ὅμως, δέν σημαίνουν ὅτι ἡ οὐσία ἐνός πνευματικοῦ σώματος εἶναι ἡ ἴδια ἀκριβῶς μεταστοιχειωθείσα ὕλη τοῦ ὑλικοῦ σώματος. Ἄλλωστε ἡ οὐσία αὐτή δέν παραμένει σταθερή. Ὅπως ἡ οὐσία τοῦ γήινου σώματος μεταβάλλεται καί ἀντικαθίσταται συνεχῶς ἀπό νέα ὕλη, ἔτσι καί ἡ ἐνεργειακή οὐσία τοῦ πνευματικοῦ σώματος μεταβάλλεται συνεχῶς, μέ ἐκπομπές καί ἀπορροφήσεις διαφόρων ἀκτινοβολιῶν.*

Αὐτή εἶναι ἡ ἀληθινή ἔννοια τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων, καί ὄχι ὅτι πρόκειται νά γίνει ἀνασχηματισμός καί ἀφθαρτοποίηση τῶν ὑλικῶν

* Ἐκτενέστερη ἀνάπτυξη αὐτοῦ τοῦ θέματος γίνεται στό ἀναφερθέν βιβλίο τοῦ συγγραφέως: «Πνευματισμός. Ἱστορικά τεκμήρια ἀπό τὴν Ἑλλάδα καί τόν Χριστιανισμό», σελ. 134-137, 247-252 καί 328-333.

σωμάτων πρό τῆς τελικῆς κρίσεως. Οἱ πατέρες, ὅπως εἶπαμε, γνώριζαν ἄρκετά καλά θεωρητικῶς τό μυστήριο τῆς ἐξαϋλώσεως (ἤτοι τήν μετατροπή τῆς ὕλης σέ ἐνέργεια), ἀλλά λόγω τοῦ μεταφυσικοῦ χαρακτήρα τοῦ θέματος καί τῆς δυσκολίας γιά τήν κατανοητή ἐπεξήγηση τοῦ φαινομένου, στίς ἀναφορές τους χρησιμοποιοῦν περιφραστικές ἢ μεταφορικές ἐκφράσεις. Ἡ ἀσάφεια αὐτή, ὅμως, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα οἱ νεώτεροι θεολόγοι νά τίς ἐκλάβουν κατά γράμμα καί νά καταλήξουν στά γνωστά συμπεράσματα.

Γράφει ὁ Ὁριγένης: «Ἐπεὶ δ' ἐπί πλέον κεκωμώδηκε [ὁ Κέλσος] τήν κεκηρυγμένην μέν τῆς σαρκός ἀνάστασιν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ὑπό δέ τῶν συνενωτέρων τρανότερον νενοημένην... Οὔτε μέν οὖν ἡμεῖς οὔτε τά θεῖα γράμματα αὐταῖς φησί σαρεῖ, μηδεμίαν μεταβολήν ἀνειληφύαις τήν ἐπί τό βέλτιον, ζήσεσθαι τοὺς πάλαι ἀποθανόντας, ἀπό τῆς γῆς ἀναδύντας...».⁶⁵

[Ἐπειδή ἐπί πλέον ὁ Κέλσος διακωμώδησε τήν διακηρυγμένη στίς ἐκκλησίες ἀνάσταση τῆς σαρκός, ἡ ὁποία ὅμως κατανοεῖται καθαρότερα ἀπό τοὺς πό συνετούς... Λοιπόν, οὔτε ἐμεῖς οὔτε οἱ θεῖες γραφές ὑποστηρίζουν ὅτι οἱ παλαιοὶ ἀποθανόντες θά ζήσουν ἀναδυθέντες ἀπό τήν γῆ μέ τίς ἴδιες σάρκες, χωρίς νά ἔχουν λάβει καμμία μεταβολή πρὸς βελτιωμένη ποιότητα...].

Δηλαδή, δέν θά ἀναζήσουν αὐτές καθ' ἑαυτές οἱ σάρκες τοῦ ἔνταφιασθέντος νεκροῦ, ἀλλά θά συμβεῖ κάτι ἄλλο, πολύ τελειότερο, κατά μία ἀνάσταση «τρανότερον νενοημένην» καί ἄσχετη πρὸς τήν ὑλική παχύτητα.

8. Περὶ τοῦ διαβόλου καί τῶν δαιμόνων

Ὅπως λέγει ἡ Γραφή, ὁ Σατανᾶς ἦταν ὁ κάλλιστος τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ. Ἄρα, ὀντολογικῶς εἶναι τῆς ἰδίας φύσεως μέ τά λοιπά λογικά ὄντα. Δέν δημιουργήθηκε ὑπό τοῦ Ἀνάρχου σάν πονηρό πνεῦμα οὔτε πλάστηκε γιά νά γίνει τέτοιο, ἀλλά ἐξ ἑαυτοῦ του ἐξέπεσε τῆς θείας μακαριότητος, ὅπως ἄλλωστε καί ὅλες οἱ ψυχές αὐτοβούλως ὑπέπεσαν στό προπατορικό ἀμάρτημα.

Ὁ Ὁριγένης τονίζει: «ἀλλ' ὁ διάβολος δέδεικται ὅτι τοιοῦτος μέν οὐκ ἐκτίσθη, ἐξ ἰδίας δέ πονηρίας εἰς τοῦτο κατέπεσε».⁶⁶

Ἐπαναλαμβάνει δε, ὅτι ἐάν εἶχε δημιουργηθεῖ ἀπό ἄλλη οὐσία, δια-

φορετική εκείνης τῶν ἀγαθῶν ὄντων, τότε δέν θά ἦταν ὑπεύθυνος τῶν κακῶν ἐνεργειῶν του:

*«Πολλάκις δέ εἶπομεν, ὅτι ἐάν συγχωρηθῆ τοῦτο τό ἀδύνατον (λέγω δέ τό εἶναι οὐσίας ἐτέρας καί ἀνεπίδεκτον τῶν κρειττόνων τόν διάβολον) περί μέν ἐκείνου ἀπολογησόμεθα ὡς οὐδαμοῦ αἰτίου τῆς πονηρίας, τό δέ ἔγκλημα τῷ αὐτόν οὐσιώσαντι καί δημιουργήσαντι προσάψομεν, ὅπερ ἐστί πάντων ἀτοπώτατον».*⁶⁷

[Πολλές φορές εἶπαμε, ὅτι ἐάν δεχθοῦμε αὐτό τό ἀδύνατον (ἐννοῶ τό νά εἶναι ὁ διάβολος ἀπό ἄλλη οὐσία καί ἀνεπίδεκτος τῶν καλλιτέρων), θά ἀπολογηθοῦμε περί ἐκείνου ὅτι εἶναι πλήρως ἀναίτιος γιά τήν πονηρία του, θά προσάψουμε δέ τό ἔγκλημα σέ ἐκείνον πού τοῦ ἔδωσε τήν οὐσία καί τόν δημιούργησε, τό ὅποιο εἶναι ἐξ ὅλων τό πίο ἄτοπο].

Ὁ διάβολος, λοιπόν, ὑπῆρξε ὁ αἴτιος τῆς ἀνυπακοῆς τῶν ψυχῶν στίς θεῖες ἐντολές, ὅταν εὐρίσκοντο στόν οὐράνιο παράδεισο. Ἀλλά καί στή γῆ, ὅπου βρίσκεται κατ' ἐπίφασιν τό βασιλείο του, λόγω τῶν πολύμορφων ἔλξεων τῆς ὕλης, ἐπιφέρει μέ τίς ἐνεργειές του κάθε εἶδους ἀναστατώσεις, ἐνοχλήσεις, συσκοτισμούς, ἀνωμαλίες, ζιζάνια, παραπλανήσεις κ.λπ. μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, ἐξωθώντας αὐτούς πρός κάθε κατεύθυνση ἀντίθετη τῆς ὀρθότητος.

Ὡς συνεργάτες ἔχει τούς δαίμονες, πού εἶναι τά σέ μεγάλο βαθμό ἀμαρτήσαντα λογικά ὄντα. Ἐκτός αὐτῶν ὑπάρχουν καί ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι κατατάσσονται μετά θάνατον στίς τάξεις του, ἐπειδή στή γῆ ὑπέπεσαν σέ πολύ μεγάλα ἀμαρτήματα. Συνεπῶς:

*«Διττόν πεφυκέναι τό γένος τῶν δαιμόνων, συγκροτούμενον ἐκ τε ψυχῶν ἀνθρωπίνων καί ἐκ κρειττόνων καταπιπτόντων εἰς τοῦτο πνευμάτων».*⁶⁸

[Τό γένος τῶν δαιμόνων σχηματίζεται διττῶς, συγκροτούμενο ἀπό ἀνθρώπινες ψυχές καί ἀπό ἀνώτερα πνεύματα καταπίπτοντα σ' αὐτό].

Πῶς ὅμως ὁ θεός τούς ἐπιτρέπει νά ἐνεργοῦν καταστροφικά καί γιά ποιόν σκοπό; Ὁ Ὀριγένης ἐξέτασε τό θέμα αὐτό σέ βάθος καί κατέληξε στό συμπέρασμα ὅτι ἀφέθησαν ἐλεύθεροι μέχρι ἐνός σημείου κατά θεία οἰκονομία, εἴτε γιά νά ἐπαναφέρουν στόν ὀρθό δρόμο τούς παραστρατήσαντες εἴτε πρός ἐκγύμναση τοῦ λογικοῦ. Δέν ἔχουν ὅμως τήν δυνατότητα νά κάνουν ὅ,τι θέλουν, διότι ἐμποδίζονται ἀπό τίς ἰσχυρότερες θεῖες δυνάμεις:

«Πάντα ταῦτα δαίμονες αὐτουργοῦσι δήμιοι, κρίσει τινί θεία λαβόντες ἐξουσίαν ἐν καιροῖς τισι ταῦτ' ἐνεργεῖν εἴτε εἰς ἐπιστροφὴν ἀνθρώπων, ἐπί τήν χύσιν τῆς κακίας ἐξοκειλάντων, εἴτε καί εἰς γυμνάσιον τοῦ λογικοῦ γένους... Μαρτυρεῖ δέ ὁ ὕμνωδός τῷ, ὅτι θεία κρίσει

αὐτουργεῖται τὰ σκυθρωπότερα ὑπὸ τινων πονηρῶν ἀγγέλων, ἐν τῷ “ἀπέστειλεν εἰς αὐτούς ὀργὴν θυμοῦ αὐτοῦ, θυμόν καὶ ὀργὴν καὶ θλίψιν ἀποστολὴν δι’ ἀγγέλων πονηρῶν”. Εἰ δὲ καὶ ἄλλο τι παρά ταῦτα γίνεται, ὅθ’ οἱ δαίμονες ἐπιτρέπονται, αἰεὶ μὲν βουλόμενοι ταῦτα ποιεῖν οὐκ αἰεὶ δὲ δυνάμενοι διὰ τὸ κωλύεσθαι, ὁ δυνάμενος ἐξεταζέτω...». ⁶⁹

[Ὅλα αὐτὰ τὰ κάνουν δαίμονες δῆμιοι, λαβόντες τὴν ἐξουσία νὰ ἐνεργοῦν ἔτσι κατὰ θεία κρίση σὲ κάποιους καιρούς, εἴτε γιὰ τὴν ἐπιστροφή ἀνθρώπων, πού ἐξώκειλαν στὴν ἐκδήλωση τῆς κακίας, εἴτε γιὰ ἄσκηση τοῦ λογικοῦ γένους... Γιὰ τὸ ὅτι κατὰ θεία κρίση ἐνεργοῦνται τὰ ἀπαίσιμα πράγματα ἀπὸ μερικοῦς πονηροῦς ἀγγέλους, μαρτυρεῖ καὶ ὁ ὕμνος μὲ τὸ «ἀπέστειλε σ’ αὐτούς τὴν ὀργὴν τοῦ θυμοῦ του, θυμό καὶ ὀργὴν καὶ θλίψη, ἀποστολὴ μὲ πονηροῦς ἀγγέλους» (Ψαλμ. 77, 49). Ἐάν δὲ γίνεται καὶ κάτι ἄλλο ἐκτός ἀπὸ αὐτὰ, πού ἐπιτρέπεται στοὺς δαίμονες, οἱ ὁποῖοι πάντοτε θέλουν νὰ τὰ κάνουν, ἀλλὰ δὲν ἔχουν πάντοτε τὴν δυνατότητα ἐπειδὴ ἐμποδίζονται, ὅποιος μπορεῖ ἄς τὸ ἐξετάσει].

Τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων εἰς βᾶρος τῶν ἀνθρώπων εἶναι πολλά. Ἐν τούτοις ἔχουν περιορισμένες δυνατότητες, παρά τὴν ἀπεριόριστη ἐπιθυμία τους νὰ καταστρέφουν τὰ πάντα. Δέν ἔχουν ὅμως καθόλου τὴν εὐχέρεια νὰ ἐπεμβαίνουν στοὺς ἐνάρετους ἀνθρώπους. Σχολιάζοντας τὸ χωρίο Ματθ. 12, 43–45, ὅπου τὸ πονηρὸ πνεῦμα ἐπιστρέφει μαζί μὲ ἑπτὰ ἄλλα πνεύματα πονηρότερα, ὁ Ὁριγένης γράφει:

Ἐκ τούτου μανθάνομεν ὅτι ἀνεπίβατος τῷ δαίμονι ὁ τὰ καλλίω προαιρούμενος, ἔμφραγμα τῆς εἰσόδου τὴν ἀρετὴν προῖσχομενος καὶ τόπον ἑαυτοῦ μηδένα ἀφιεῖς...». ⁷⁰

[Ἀπὸ αὐτὸ μαθαίνουμε ὅτι ὁ ἀκολουθῶν τὰ ἀγαθὰ πράγματα εἶναι ἀπλησίαστος ἀπὸ τὸν δαίμονα, διότι προβάλλει τὴν ἀρετὴ ὡς ἔμφραγμα τῆς εἰσόδου καὶ δέν ἀφήνει ἀνοιχτὸ κανένα τόπο τοῦ ἑαυτοῦ του].

Οἱ δικαιοδοσίες τῶν δαιμόνων εἶναι καθορισμένες ἀπὸ τοὺς θείους νόμους, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἔχουν τάξει σάν ἐπιστάτες καὶ τιμωροὺς ἐκείνων πού ὑπέταξαν τοὺς ἑαυτοὺς των στὴν κακία:

«Καὶ κατὰ νόμους μὲν θεοῦ οὐδεὶς εἴληχε δαίμων τὰ ἐπὶ γῆς διὰ δὲ τὴν σφῶν παρανομίαν τάχα μὲν αὐτοῖς διελόντες τοὺς τόπους, ἔνθα ἐρημία ἐστὶ γνώσεως θεοῦ καὶ τοῦ κατ’ αὐτόν βίου ἢ ἐνθα πολὺς ἐστὶν ὁ τῆς θειότητος ἀλλότριος, τάχα δὲ ὡς ἄξιοι τῶν πονηρῶν ἐπιστάται καὶ κολασταὶ αὐτῶν ὑπὸ τοῦ διοικοῦντος τὰ ὅλα λόγου ἐτάχθησαν ἄρχειν τῶν ἑαυτοῦς ὑποταξάντων τῇ κακίᾳ καὶ οὐ τῷ θεῷ». ⁷¹

[Καὶ κατὰ τοὺς θείους νόμους, οὐδεὶς δαίμων ἔλαχε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ ἔνεκα τῆς παρανομίας τους διᾶλεξαν τοὺς τόπους ὅπου ἔλλείπει ἡ γνώση τοῦ θεοῦ καὶ ὁ ἠθικός βίος, ἢ ὅπου ὑπάρχει μεγάλη ἀποξένωση

ἀπό τήν θεϊκότητα. Μᾶλλον δέ τάχθηκαν ὑπό τοῦ διοικοῦντος τά πάντα λόγου ὡς ἐπιστάτες καί τιμωροί τῶν πονηρῶν (ἀνθρώπων), ὥστε νά ἐξουσιάζουν ἐκείνους πού ὑπέταξαν τούς ἑαυτούς των στήν κακία καί ὄχι στόν θεό].

Ὁ Ἰησοῦς Χριστός κατέλυσε τό κράτος τῶν δαιμόνων. Γι' αὐτό τονίζει ὁ Ὁριγένης ὅτι: *«πρό τῆς ἐπιδημίας τοῦ Σωτήρος ἰσχυρότεροι ἡμῶν ἦσαν οἱ δαίμονες, νῦν δέ τούτων ἡμεῖς ἐπικρατέστεροι, οἷς ἔδωκεν ὁ Χριστός “πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καί σκορπίων καί ἐπί πᾶσαν τήν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ” (Λουκ. 10,19)»*.⁷²

Ὑπάρχει ὅμως καί μία πολύ σημαντική πτυχή αὐτοῦ τοῦ θέματος, ἡ ὁποία χρήζει ἰδιαίτερης προσοχῆς: Οἱ συνεχεῖς καί συχνές ἀναφορές στόν σατανᾶ καί τούς δαίμονες ἐνισχύουν κατά κάποιον τρόπο τήν ἐνεργητική παρουσία τους ἐντός τοῦ κόσμου καί ἐξ αὐτοῦ διευκολύνονται νά ἐκδηλώνουν τήν ὑπόστασή τους καί νά ἐπιτυγχάνουν εὐκολώτερα ἐκεῖνα πού ἐπιδιώκουν.

Δέν πρέπει νά λησμονοῦμε ὅτι ὁ Ἐωσφόρος ὑπῆρξε ὁ κάλλιστος τῶν ἀγγέλων καί συνεπῶς γνωρίζει πολλά ἀπό τά μυστήρια της Δημιουργίας. Ἡ πονηρία του ὑπερβαίνει κατά πολλές κλάσεις τήν πονηρία ὄλων μαζί τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων. Ἐπομένως οὐδεὶς ἄνθρωπος εἶναι σέ θέση νά τόν ἀντιμετωπίσει σέ ἐνδεχόμενη ἀναμέτρηση μαζί του. Ὁ μόνος τρόπος εἶναι νά τόν ἀγνοήσουμε, ἀποφεύγοντας παντοιοτρόπως τίς πονηρές ὑποδείξεις του, ὁπότε βάσει τῶν θείων νόμων δέν ἔχει τήν δυνατότητα νά μᾶς ἐπηρεάσει στό ἐλάχιστο.

Ἐπειδή δέ ἀκόμη καί οἱ ἀπλές ἀναφορές σ' αὐτόν μπορεῖ νά ἐκφοβίσουν τούς ἀπλοϊκοὺς, ὁ Κύριος συνέστησε στοὺς μαθητές Του νά μὴ ἀποκαλύπτουν τήν ὑπαρξή του: *«Εβούλετο δέ ὁ σωτήρ καθ' ὅλην τήν οἰκονομίαν λανθάνειν τόν διάβολον, καί γοῦν ἐνετέλλετο τοῖς μαθηταῖς μὴ φανερόν ποιεῖν αὐτόν»*.⁷³

Ὁ Ὁριγένης καί οἱ λοιποὶ πατέρες καταπολέμησαν μέ δριμύτητα καί σφοδρότητα τά ἔργα τοῦ διαβόλου, ἐπειδή τό ἀπαιτοῦσαν οἱ συνθήκες τῆς ἐποχῆς, τό ἐχθρικό περιβάλλον τῶν ἐθνικῶν θρησκειῶν, καί τό χαμηλό πνευματικό ἐπίπεδο τῶν λαῶν. Σήμερα ὅμως πού οἱ συνθήκες ἔχουν ἀλλάξει, δέν χρειάζεται κἄν νά μιᾶμε περὶ τοῦ διαβόλου, ἀλλά νά διδάσκουμε τόν δρόμο τῆς ἀρετῆς καί τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἡ ἐφαρμογή τῶν ὁποίων εἶναι ὁ καλλίτερος τρόπος γιά νά ἐξουδετερώνονται οἱ ἀφανεῖς ἐνέργειές του.

Ὅσο γιά τήν ἐπάνοδο τῶν δαιμόνων στίς τάξεις τῶν ἀγγέλων, ὅπως πίστευε ὁ Ὁριγένης, θά τήν ἐξετάσουμε στήν μεθεπόμενη ἐνότητα. Ἐδῶ προσθέτουμε μόνο μιά πολύ σημαντική φράση τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστό-

μου: «οὐκ ἔστι φύσει πονηρός ὁ διάβολος». ⁷⁴ Ἀφοῦ λοιπόν ὁ διάβολος δέν εἶναι ἐκ φύσεως πονηρός (ὅπως δεχόταν καί ὁ Ὀριγένης), δέν εἶναι δυνατόν νά διατηρεῖται γιά πάντα στήν ἀφύσικη κατάσταση τῆς κακίας καί τῆς πονηρίας πού βρίσκεται σήμερα. Ἐπομένως καί ἡ δογματική ἀντίληψη ὅτι τά πονηρά πνεύματα ἔχουν παγιωθεῖ ὀριστικά στήν κακία καί εἶναι ἄτρεπτα πρός τό καλό, δέν εἶναι σωστή.

9. Εἶναι ἡ κόλαση ἀτελεύτητη;

Οἱ ἁμαρτήσαντες ἄνθρωποι, ὅπως εἶναι γνωστό, τιμωροῦνται στόν Ἅδη. Ὁ τόπος τῆς τιμωρίας των ἀποκαλεῖται Κόλαση (ἀπό τό ρῆμα κολλάω = τιμωρῶ, ἐπιβάλλω ποινή) καί θεωρεῖται ἀντίθετος πρός τόν τόπο μακαριότητος τῶν ἀγαθῶν, τόν Παράδεισο.

Ἡ σημερινή Δογματική δέχεται, ὅτι οἱ ψυχές τῶν ἀνθρώπων μετά τόν θάνατο ὑφίστανται μία «μερική κρίση» σύμφωνα μέ τό ἐδάφιο Ἐβρ. 9, 27: «καί καθ' ὅσον ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἀπαξ ἀποθανεῖν, μετά δέ τοῦτο κρίσις». Κατόπιν παραμένουν σέ μιά κατάσταση ἀναμονῆς, ὅπου προγεύονται τά μελλοντικά ἀγαθά ἢ κακά πού θά τύχουν, μέχρι τήν δευτέρα παρουσία τοῦ Κυρίου καί τήν τελική κρίση ὅλων, κατά τήν ὁποία θά γίνει ὁ διαχωρισμός τῶν εὐσεβῶν ἀπό τούς ἁμαρτωλούς. Οἱ πρῶτοι θά πᾶνε στόν παράδεισο καί οἱ δεύτεροι στήν κόλαση, σύμφωνα μέ τό ἐδάφιο Ματθ. 25, 46: «καί ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δέ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον». Ὁ ἐνδιάμεσος χρόνος μέχρι τότε, ἀποκαλεῖται «μέση κατάσταση τῶν ψυχῶν».

Τό προηγούμενο ἐδάφιο τοῦ Ματθαίου, περί τῆς ἀπελεύσεως τῶν ἁμαρτωλῶν «εἰς κόλασιν αἰώνιον», ἀποτελεῖ ἓνα ἀπό τά μεγαλύτερα προβλήματα τῆς Δογματικῆς, διότι ἔχει ἐπικρατήσει ἡ ἄποψη, ὅτι ἐκεῖ θά παραμείνουν στό διηνεκές, δηλαδή ὅτι ἡ τιμωρία τους (ἡ κόλασή τους) θά εἶναι ἀτελεύτητη. Στήν ἐνίσχυση αὐτῆς τῆς ἀπόψεως ἐπέδρασαν ἀποφασιστικά μερικές φράσεις τῶν Πατέρων, οἱ ὁποῖες ὁμως ἐλέγοντο μέ διαφορετική σημασία ἀπό ὅ,τι σήμερα ἐκλαμβάνονται, ὅπως θά ἀναπτύξουμε στή συνέχεια.

Οὐδεὶς ἄνθρωπος λογικά σκεπτόμενος εἶναι ποτέ δυνατό νά ἀποδεχτεῖ τήν ἀτελεύτητη τιμωρία σάν σύμφωνη μέ τήν ἄπειρη ἀγαθότητα, σοφία καί δικαιοσύνη τοῦ θεοῦ. Ἀλλά καί οἱ δογματικοὶ θεολόγοι, ἀντιλαμβανόμενοι τίς τρομακτικές συνέπειες τοῦ ἰσχυρισμοῦ των καί μή ἔχον-

τας ἄλλη δικαιολογία, ἐπιρρίπτουν τίς ἀπόψεις τους στίς ἀνεξερευνήτες βουλές τοῦ θεοῦ!

Πῶς ὅμως ἐπεκράτησε σάν δόγμα αὐτό τό τερατώδες ψεῦδος; Δύο λόγοι συντελέσαν κυρίως: Πρῶτον, ἡ παρερμηνεία τῆς λέξεως «αἰώνιος», καί Δεύτερον, ἡ παρερμηνεία ὅσων λέγουν οἱ πατέρες περί τῆς κολάσεως.

Στό ἀναφερθέν ἐδάφιο τοῦ Ματθαίου 25, 46, ἡ κόλασις ἀποκαλεῖται αἰώνιος. Εἶναι ἡ μοναδική φορά πού χρησιμοποιεῖται αὐτή ἡ λέξη μέ τήν ἔννοια τοῦ τόπου τιμωρίας*.

Ἐκτός αὐτοῦ, ἀπό τό κριτικό ὑπόμνημα τῆς ἐκδόσεως Nestle - Aland φαίνεται ὅτι σέ πλεῖστα ἀρχαία λατινικά χειρόγραφα ὑπάρχει ἡ ἀντίστοιχη λέξη «πῦρ» (ignem). Δέν θεωρεῖται ἀπίθανο, λοιπόν, νά ἔχει γίνει ὑποκατάσταση τῆς ἀρχικῆς λέξεως, ἡ ὁποία νά καθιερώθηκε μετά τήν ἐπικράτηση τῆς ἰδέας τῆς κολάσεως ὡς τόπου τιμωρίας.

Ἄλλά καί ὁ χαρακτηρισμός «αἰώνιος» προκειμένου περί τῆς κολάσεως ἢ τοῦ πυρός, δέν ἔχει τήν ἔννοια τοῦ ἀτελεύτητου, ἀλλά ἐκείνου πού ἔχει τήν διάρκεια ἑνός αἰῶνος. Στήν ἀρχαία ἐσωτερική παράδοση ὁ αἰών δέν εἶναι μία περίοδος 100 ἐτῶν, ἀλλά μία κοσμική περίοδος ἐξελίξεως μέ συγκεκριμένη ἀρχή καί τέλος.

Τό πεπερασμένον τῆς διάρκειας αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος φαίνεται καθαρά στήν ἐρώτηση τῶν μαθητῶν πρὸς τόν Κύριο: «εἶπέ ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσται, καί τί τό σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας καί συντελείας τοῦ αἰῶνος;» (Ματθ. 24, 3) Ἡ λέξη «συντέλεια» σημαίνει τήν ὀλοκλήρωση, δηλαδή τό τέλος αὐτῆς τῆς περιόδου. Ἡ δέ ἐκφραση «εἰς τούς αἰῶνας τῶν αἰῶνων» (Φιλ. 4, 20 κ. ἄ.) φανερώνει ὅτι ὁ ἀριθμός τῶν διαδοχικῶν αὐτῶν κοσμικῶν περιόδων δέν ἔχει τέλος.

Συνεπῶς ἡ «αἰώνιος κόλασις» ἢ τό «αἰώνιον πῦρ» (τό ὁποῖο ἀναφέρεται καί στά χωρία Ματθ. 18, 8 καί 25, 41) ἔχει τήν ἔννοια τῆς τιμωρίας πού θά διαρκέσει καθ' ὅλον τόν παρόντα αἰῶνα, ἤτοι τήν κοσμικήν περίοδο πού διανύει ἡ ἀνθρωπότητα ἀπό τήν ἐμφάνισή της ἐπί τῆς γῆς μέχρι τή λήξη της στό ἀπώτατο μέλλον. Δέν σημαίνει, ὅμως, ὅτι οἱ ἐπιβληθεῖσες τιμωρίες θά ἐξακολουθοῦν νά ὑφίστανται καί σέ ὅλους τούς ἐπόμενους αἰῶνες.

* Ἐνας σαφῆς διαχωρισμός γίνεται ἀπό τόν ἀπόστολο Παῦλο στήν

---

* Ἡ λέξη «κόλασις» ἀπαντᾶται μόνο μία ἀκόμη φορά στήν Καινή Διαθήκη, στό χωρίο Α' Ἰωάν. 4, 18: «ἀλλ' ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τόν φόβον, ὅτι ὁ φόβος κόλασιν ἔχει», ὅπου δηλώνει ἀπλῶς τήν ἐμπεριεχόμενη σωφρονιστική ἐνέργεια ἐντός τοῦ φόβου.

ἐπιστολή πρὸς Ἐφεσίους. Στὸ ἐδάφιο Ἐφ. 2, 1, γράφει: «Καὶ ὑμᾶς ὄντας νεκροὺς τοῖς παραπτώμασιν καὶ ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν, ἐν αἷς ποτε περιεπατήσατε κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου...».

Πρόκειται βέβαια γιὰ τὸν αἰῶνα τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ὑφιστάμεθα τίς συνέπειες τῶν ἁμαρτιῶν μας. Στὴ συνέχεια, (Ἐφ. 2, 4-7), γράφει: «ὁ δὲ θεὸς πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει... συνεζωοποίησεν τῷ Χριστῷ... ἵνα ἐνδείξῃται ἐν τοῖς αἰῶσιν τοῖς ἐπερχομένοις τὸ ὑπερβάλλον πλοῦτος τῆς χάριτος αὐτοῦ...».

Συνεπῶς κατὰ τοὺς ἐπερχόμενους αἰῶνες, μετὰ τὸ τέλος τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, ἡ χάρις τοῦ θεοῦ λαμβάνει ἄλλες διαστάσεις καὶ ὀλοκληρώνει τὸ ἔργο τῆς σωτηριολογικῆς ἐπεμβάσεως ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ πῶς, εἶναι ἄγνωστο.

Τὸ πραγματικὸ νόημα τῆς φράσεως τοῦ Ματθ. 25, 46 περὶ διαχωρισμοῦ τῶν ἀνθρώπων, ἀποδίδεται σαφέστερα στὴν ἀντίστοιχη φράση στὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννου:

«Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστὶν ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσουσιν τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ οἱ ἀκούοντες ζήσουνται... Μὴ θαυμάζετε τοῦτο, ὅτι ἔρχεται ὥρα ἐν ἧ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσουσιν τῆς φωνῆς αὐτοῦ καὶ ἐκπορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως» (Ἰωάν. 5, 25-29).

Ἐπομένως οἱ ἁμαρτωλοὶ δὲν ὀδεύουν εἰς «αἰώνιον κόλασιν», ἀλλὰ εἰς «ἀνάστασιν κρίσεως». Κάτω ἀπὸ αὐτὲς τίς λέξεις μπορούμε νὰ διακρίνουμε τὴν ἔννοια τῆς μετενσαρκώσεως: Ὅσοι ἐκ τῶν ἀποθανόντων ὑπῆρξαν φαῦλοι στὴ ζωὴ τους, ἀνασταίνονται γιὰ νὰ κριθοῦν, δηλαδὴ ἐνσαρκώνονται πάλι στὴ γῆ προκειμένου νὰ κριθοῦν ἐκ νέου κάτω ἀπὸ ἄλλες συνθήκες καὶ μέ διαφορετικὲς δοκιμασίες. Ὅσοι δὲ ὑπῆρξαν ἀγαθοί, ἀνασταίνονται στὴν αἰώνια ζωὴ, δηλαδὴ κερδίζουν τὴν ἀθανασία, χωρὶς νὰ ἐνσαρκωθοῦν ἄλλη φορά, ἐκτός γιὰ εἰδικούς λόγους.

Ἡ δευτέρα οὐσιώδης παρερμηνεία ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ εἶναι τὰ λεγόμενα τῶν πατέρων, οἱ ὁποῖοι πράγματι μερικές φορές χρησιμοποιοῦν ἐκφράσεις ὅπου ἡ κόλαση τῶν ἁμαρτωλῶν ἐμφανίζεται σάν ἀτελεύτητη. Ἰδιαιτέρα μάλιστα ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος εἶναι ἐξαιρετικὰ δριμύς στὶς περιγραφές τῶν τιμωριῶν μετὰ θάνατον. Ὅμως ὅλα αὐτὰ δὲν ἔχουν δογματικὸ χαρακτήρα, ἀλλὰ τὰ ἔλεγε ὥστε διὰ τοῦ φόβου νὰ συνετίσει τοὺς ἀπλοὺς ἀνθρώπους πού ἄκουγαν τὰ κηρύγματα του. Ἄλλωστε τὰ ὑπερβατικὰ θέματα ὑπήγοντο στὴν ἀπόρρητη διδασκαλία, τὴν ἄγραφη καὶ μὴ ἀνακοινώσιμη, ἐνῶ τὰ ἠθικοῦ περιεχομένου κηρύγματα ἄφηναν

μεγαλύτερη έλευθερία έκφρασεως καί κάποιες σκόπιμες ρητορική άδειά υπερβολές, προκειμένου νά έπιτύχουν τόν στόχο τους.

Ο Χρυσόστομος τονίζει ότι τήν ίδια τακτική άκολουθοῦσε καί ο θεός, ὥστε μέ τίς φοβερές άπειλές, διά τοῦ στόματος τῶν προφητῶν, νά συνεντίσει τούς Ἰουδαίους. Σέ μιá ὁμιλία του λέγει μεταξύ άλλων, σχετικά μέ αὐτό τό θέμα:

«Φιλάνθρωπος ὢν ὁ θεός, καί περί τό ἐλεεῖν ὀξύς, πρός δέ τό τιμωρεῖσθαι καί κολάζειν ἀναδυόμενος, ὥστε μή τούς Ἰουδαίους παραδοῦναι τιμωρίαις, προφήτας ἔπεμψε, φοβῶν αὐτούς διά τῶν ρημάτων, ὥστε μή κολᾶσαι διά τῶν πραγμάτων... Καί καθάπερ πατήρ φιλόστοργος παῖδα ἀκόλαστον ἔχων καί ράθυμον, σωφρονίσει θέλων, ἰμάντας ἐπιζητεῖ, σχοίνους ἀπειλεῖ, λέγων· δήσω, μαστίξω, ἀναιρήσω, καί γίνεται ἐν τοῖς ρήμασι φοβερός, ὥστε ταύτη τήν κακίαν ἀναστεῖλαι τοῦ νέου· οὕτω δὴ καί ὁ θεός ἠπείλει συνεχῶς, τῷ φόβῳ ποιῆσαι βελτίους βουλόμενος».⁷⁵

[Ὁ θεός, ἐπειδή εἶναι φιλάνθρωπος καί ταχύς στό νά ἐλεεῖ, ἀποφεύγει δέ νά τιμωρεῖ καί νά κολάζει, γιά νά μήν παραδώσει τούς Ἰουδαίους σέ τιμωρίες, ἔστειλε τούς προφήτες, έκφοβίζων αὐτούς διά τῶν λόγων ὥστε νά μήν τούς κολάσει διά τῶν ἔργων... Καί ὅπως ὁ φιλόστοργος πατέρας, πού ἔχει ἓνα παιδί ἀκόλαστο καί ὀκνηρό, θέλοντας νά τό σωφρονίσει, ἀναζητεῖ μαστίγια, ἀπειλεῖ σχοινιά, λέγοντας· θά σέ δέσω, θά σέ μασπιγῶσω, θά σέ σκοτώσω, καί γίνεται φοβερός στά λόγια, ὥστε μέ αὐτά νά ἀναστεῖλαι τήν κακία τοῦ νέου, ἔτσι λοιπόν καί ὁ θεός ἀπειλοῦσε συνεχῶς, θέλοντας νά τούς κάνει καλλίτερους διά τοῦ φόβου].

Όλες αὐτές τίς έκφράσεις τῶν πατέρων, οἱ ὁποῖες λέγονται γιά καθαρά παιδαγωγικούς λόγους, οἱ νεώτεροι θεολόγοι τίς ἐξέλαβαν κυριολεκτικά καί ἔτσι κατέληξαν στό δόγμα τῆς ἀτελευτήτου κολάσεως.

Ο Ὁριγένης ἀπορρίπτει κατηγορηματικά τήν αἰώνια (= ἀτελεύτητη) κόλαση: *«γίνεται νεκρῶν ἀνάστασις καί γίνεται κόλασις, ἀλλ' οὐκ ἀπέραντος· κολαζόμενου γάρ τοῦ σώματος κατά μικρόν καθαίρεται ἡ ψυχή, καί οὕτως ἀποκαθίσταται εἰς τήν ἀρχαίαν τάξιν...».⁷⁶*

Ἡ τιμωρία, λοιπόν, ἡ οὐράνια τιμωρία, δέν εἶναι αὐτοσκοπός οὔτε ἐμπεριέχει τήν ἔννοια τῆς έκδικήσεως, ἀλλά ἐπιδιώκει τήν κάθαρση τῆς ψυχῆς. Ἐπομένως μιá ἀτελεύτητη τιμωρία σημαίνει ὅτι οἱ ὑπαγόμενοι σ' αὐτήν δέν εἶναι δυνατόν νά καθαριστοῦν ἀπό τήν κακία τους· γεγονός πού ἀνάγεται στήν ἀδυναμία τοῦ θείου σχεδίου νά ὀλοκληρώσει τήν σωτηρία ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Κάτι τέτοιο βεβαίως ἀντίκειται πρός τήν παντοδυναμία τοῦ θείου λόγου. Γι' αὐτό ὁ Ὁριγένης πιστεύει πώς ὁ λόγος τελικά θά ἐπικρατήσῃ ὀλοσχερῶς, ἀποκαθαίροντας κάθε ψυχή:

«...ἡμεῖς δέ τῆς λογικῆς φύσεώς φαμεν ὅλης κρατῆσαί ποτε τόν λόγον καί μεταποιῆσαι πᾶσαν ψυχήν εἰς τήν ἑαυτοῦ τελειότητα... Πάντων γάρ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ κακῶν δυνατώτερος ὢν ὁ λόγος καί ἡ ἐν αὐτῷ θεραπεία προσάγει κατά βούλησιν θεοῦ ἐκάστῳ αὐτήν, καί τό τέλος τῶν πραγμάτων ἀναιρεθῆναι ἐστι τήν κακίαν... Πολλά μὲν οὖν αἱ προφητεῖαι περί τῆς παντελοῦς ἀναιρέσεως τῶν κακῶν καί διορθώσεως πάσης ψυχῆς ἐν ἀπορρήτοις λέγουσιν...». ⁷⁷

[Ἐμεῖς δέ ὑποστηρίζουμε, ὅτι ὁ θεῖος λόγος θά ἐπικρατήσῃ κάποτε ὅλης τῆς λογικῆς φύσεως καί θά μεταποιήσῃ κάθε ψυχή πρός τήν τελειότητά του... Διότι ὁ λόγος εἶναι ἰσχυρότερος ἀπό ὅλα τά κακά ἐντός τῆς ψυχῆς, καί ἡ δι' αὐτοῦ θεραπεία προσελκύει τήν ψυχή κατά βούληση τοῦ θεοῦ, καί τό τέλος τῶν πραγμάτων θά εἶναι ἡ ἀναίρεση τῆς κακίας... Οἱ προφητεῖες, μέ ἀπόρρητο τρόπο, λένε πολλά περί τῆς παντελοῦς ἀναιρέσεως τῶν κακῶν καί τῆς διορθώσεως κάθε ψυχῆς...].

Τό μέγιστο τῶν ἁμαρτημάτων, στήν Καινή Διαθήκη, εἶναι ἡ βλασφημία κατά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πού δέν συγχωρεῖται «οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι». (Ματθ. 12, 31–32). Ὁ Ὀριγένης ὁμως ὑποστηρίζει ὅτι καί αὐτό ἀκόμη κάποτε θά ἐπανορθωθεῖ στούς μετέπειτα αἰῶνες:

«...οὔτω μὴ ποτε, πλείονων αἰώνων οἰονεῖ ἐνιαυτόν αἰώνων συμπληρούντων, συντέλειά ἐστιν ὁ ἐνεστώς αἰών, μεθ' ὃν μέλλοντες τινες αἰῶνες ἐνστήσονται, ὧν ἀρχή ἐστιν ὁ μέλλων, καί ἐν ἐκείνοις τοῖς μέλλουσιν ἐνδειξεται ὁ θεός τόν πλοῦτον «τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν χρηστότητι» τοῦ ἁμαρτωλοτάτου καί εἰς ἅγιον πνεῦμα δυσφημήσαντος κρατουμένου παρά τῆς ἁμαρτίας ἐν ὅλῳ τῷ ἐνεστώτῳ αἰῶνι καί ἀρχῆθεν μέχρι τέλους τῷ μέλλοντι μετά ταῦτα οὐκ οἶδ' ὅπως οἰκονομησομένου». ⁷⁸

[Ἔτσι, καθώς συμπληρώνονται περισσότεροι αἰῶνες, σάν ἕνας χρονικός κύκλος αἰώνων, ὁ ἐνεστώς αἰών δέν εἶναι ἡ συντέλεια, διότι μετά ἀπό αὐτόν θά ἀκολουθήσουν μερικοί μελλοντικοί αἰῶνες, τῶν ὁποίων ἀρχή εἶναι ὁ μέλλων. Καί σέ ἐκείνους τούς μελλοντικούς αἰῶνες θά ἐπιδείξει ὁ θεός τόν πλοῦτο «τῆς χάριτος αὐτοῦ σέ χρηστότητα» (Ἐφ. 2, 7), ὥστε καί ὁ πῶς ἁμαρτωλός πού δυσφήμησε κάποτε τό ἅγιο πνεῦμα καί κρατεῖται παρά τῆς ἁμαρτίας σε ὅλον τόν παρόντα αἰῶνα, θά διευθετηθεῖ ἀπό τήν ἀρχή μέχρι τέλους στόν μέλλοντα αἰῶνα μετά ἀπό αὐτά. Πῶς θά γίνει αὐτό, δέν τό γνωρίζω].

Συνεπῶς θά φθάσουμε κάποτε στήν κατάσταση ὅπου δέν θά ὑπάρχει τό ἐλάχιστο κακό, ἔφ' ὅσον οὔτε στήν ἀρχή τῆς δημιουργίας ὑπῆρχε: «Ἦν ὅτε οὐκ ἦν κακόν, καί ἔσται ὅτε οὐκ ἔσται· ἀνεξάλειπτα γάρ τά σπέρματα τῆς ἀρετῆς...». ⁷⁹

Δηλαδή, τὰ φύσει ὑπάρχοντα σπέρματα τῆς ἀρετῆς μέσα σέ κάθε ψυχὴ οὐδέποτε εἶναι δυνατόν νά ἐξαλειφθοῦν ὑπὸ τῆς κακίας καί βλαστάνουν πάλι κάτω ἀπὸ κατάλληλες συνθήκες. Οἱ δέ καρποὶ τους εἶναι ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς, μέ τὴν ἐξουδετέρωση τῶν ἐπίπλαστων ρύπων καί δεσμῶν τῆς κακίας.

Ὅλα αὐτά, βεβαίως, δέν ἦταν ἐφικτό νά ἐξηγηθοῦν μέ ἀπλά λόγια στὸν πολὺ κόσμον. Ἀποτελοῦσαν θέματα τῆς ἀνωτέρας ἐσωτερικῆς γνώσεως, προοριζόμενα γιὰ τοὺς λίγους μνημένους στὰ βαθύτερα νοήματα. Οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι ἐνδιέφεροντο κυρίως γιὰ τὴν προσωπικὴ τους σωτηρία καί ὄχι γιὰ τὸ τί θά γίνουν μετὰ θάνατον ἢ στοὺς ἐπόμενους αἰῶνες. Χάριν αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς ἀνάγκης σωτηρίας στήν παρούσα ζωὴ, τὰ ἱερά κείμενα καί οἱ πατέρες καταφεύγουν σέ ἐκφράσεις χωρὶς ἀπόλυτη κυριολεκτικὴ σημασία, ἀλλὰ μέ ἔμφαση στὸν ἐπιδιωκόμενο στόχο, τῆς μεταστροφῆς τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴν ἁμαρτία.

Ὁ Ὀριγένης, ἀπαντώντας στίς κατηγορίες καί εἰρωνεῖες τοῦ Κέλσου «περὶ τοῦ ἐπαγομένου πυρός ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καί περὶ τῶν συμβησομένων τοῖς ἁμαρτήσασιν», γράφει:

καὶ τάχα ὡπερ τοῖς παισὶν ἀρμόζει τινὰ λέγεσθαι κατάλληλα τῇ νηπιότητι αὐτῶν πρὸς τὸ ὡς παῖδας κομιδῇ νηπίους ἐπιστρέφειν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ βέλτιον, οὕτως οἷς ὠνόμασεν ὁ λόγος μωροῖς τοῦ κόσμου καί ἀγενεῖς καί ἐξουδενωμένους ἡ πρόχειρος ἀρμόζει περὶ τῶν κολάσεων ἐκδοχῇ, οὐ χωροῦσιν ἄλλην ἢ τὴν διὰ φόβου καί φαντασίας τῶν κολάσεων ἐπιστροφὴν καί τῶν πολλῶν κακῶν ἀποχήν».⁸⁰

[Ὅπως στὰ παιδιά ἀρμόζει νά λέγονται πράγματα κατάλληλα στὴ νηπιότητά τους, γιὰ νά τὰ ἐπαναφέρουν στήν ὀρθότητα σάν παιδιά ἐντελῶς ἀνώριμα, ἔτσι καί σ' αὐτοὺς πού ὁ λόγος τοὺς ἀπεκάλεσε μωροὺς τοῦ κόσμου καί ἀγενεῖς καί ταπεινωμένους (Α΄ Κορ. 1, 27–28), ἀρμόζει ἡ πρόχειρη ἐκδοχῇ περὶ τῶν κολάσεων, διότι τίποτα δέν εἶναι ἀποτελεσματικώτερο γιὰ τὴν ἐπιστροφή τους καί τὴν ἀποχὴ ἐκ τῶν πολλῶν κακῶν, παρά ὁ φόβος καί ἡ φαντασία τῶν τιμωριῶν].

Προσθέτει ἀκόμη, ὅτι ἐκεῖνοι πού συστέλλονται καί ἁμαρτάνουν λιγώτερο ἀπὸ τὸν φόβο τῆς αἰωνίου κολάσεως, δέν χρειάζονται περισσότερη διδασκαλία περὶ τῆς ὑπερβατικῆς πλευρᾶς τῶν τιμωριῶν:

«...ἄτε τῶν πολλῶν οὐ χρηζόντων πλείονος διδασκαλίας παρά τὴν περὶ τῆς κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων κολάσεως. Εἰς γάρ τὰ ὑπερέκεινα αὐτῆς οὐ χρήσιμον ἀναβαίνειν διὰ τοὺς μόγις φόβῳ τῆς αἰωνίου κολάσεως κἄν συστέλλοντας ἐπὶ ποσὸν τῆς κακίας καί τῶν ἀπ' αὐτῆς ἁμαρτανομένων λύσιν».⁸¹

[Στοὺς πολλοὺς δέν χρειάζεται περισσότερη διδασκαλία, ἐκτός ἀπὸ

τά λεγόμενα περί τῆς τιμωρίας τῶν ἁμαρτανόντων. Διότι δέν εἶναι χρήσιμο νά ἀνέρχονται στά ὑπερκεείμενα νοήματά της, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι, ἔστω καί διά τοῦ φόβου τῆς αἰωνίου κολάσεως, δύσκολα περιορίζουν κατά ἓνα ποσοστό τήν κακία τους καί τήν ἀφθονία τῶν ἐξ αὐτῆς ἁμαρτημάτων].

Στήν Καινή Διαθήκη ὑπάρχουν πολλά ἐδάφια, ἀπό τά ὁποῖα προκύπτει ἄμεσα ἡ τελική σωτηρία ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Παραθέτουμε τά σημαντικώτερα :

Ἰωάν. 6, 37-39: «Πᾶν ὃ δίδωσίν μοι ὁ πατήρ πρὸς ἐμέ ἤξει... Τοῦτο δέ ἐστίν τό θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέν μοι μή ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλά ἀναστήσω αὐτό ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ».

Ἰωάν. 12, 32: «κἀγὼ ἐάν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἐλκύσω πρὸς ἐμαυτόν».

Α΄ Κορ. 15, 22: «Ὡσπερ γάρ ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκουσι, οὕτως καί ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται».

Ἐφεσ. 1, 10: «...εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἀνακεφαλαιώσασθαι τά πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τά ἐπί τοῖς οὐρανοῖς καί τά ἐπί τῆς γῆς».

Τίτ. 2, 11: «Ἐπεφάνη γάρ ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς...».

Σέ ὅλα αὐτά δέν ὑπάρχει ὑπόνοια κάποιας ἀποκλίσεως ἀπό τήν καθολική σωτηρία ὄλων τῶν ἀνθρώπων καί τήν ἀνακεφαλαίωση τῶν πάντων ἐν Χριστῷ, ὅπως δίδασκε καί ὁ Ὀριγένης.

Γιά νά μήν ἐπεκταθοῦμε στά συγγράμματα τῶν ἄλλων μεγάλων Πατέρων, θά παραμείνουμε μόνο στόν Ἰωάννη Χρυσόστομο, διότι, ὅπως ὑποστηρίζουν οἱ δογματικοί, ἀπό αὐτόν κυρίως ἐδραιώθηκε τό δόγμα τῆς ἀτελευτήτου κολάσεως τῶν ἁμαρτωλῶν.

Πράγματι, ὁ Χρυσόστομος, ὅπως εἶπαμε, σέ ἀρκετά σημεῖα τῶν ὁμιλιῶν του λέγει, ὅτι ἡ μετά θάνατον φοβερή γέενα τῆς κολάσεως θά εἶναι ἀθάνατη, αἰώνια, ἀτελεύτητη κ.λπ. Πρέπει ὅμως νά ἐξετάσουμε βαθύτερα τό ἐξῆς: Πίστευε πράγματι κυριολεκτικά ὅσα ἔλεγε, ἢ ἀναφερόταν στό ἀτελεύτητο τῆς κολάσεως γιά καθαρά παιδαγωγικούς λόγους, χάριν τῶν ἀκροατῶν του;

Πιστεύουμε ὅτι τό δεύτερο εἶναι σωστό, διότι συνεχῶς τονίζει τήν χρησιμότητα τῶν τιμωριῶν πρὸς ἀπαλλαγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τήν σήψη τῆς ἁμαρτίας:

«Ἡ ἁμαρτία σησεπὼν ἐστίν, ἡ κόλασις σιδήριον ἱατρικόν ὥσπερ

οὖν ὁ σηπεδόνα ἔχων, κἄν μὴ τέμνηται, ἀρρωστεῖ, καὶ τότε μᾶλλον ἔστιν ἐν κακοῖς, ὅταν μὴ τέμνηται· οὕτω καὶ ὁ ἁμαρτάνων, κἄν μὴ κολάζεται πάντων ἔστιν ἀθλιώτατος καὶ τότε μάλιστα ἄθλιος, ὅταν μὴ κολάζεται, μηδὲ πάσχη μηδὲν δεινόν... Ἐάν τοίνυν ἴδῃς τινὰς ἐν ταῖς αὐταῖς ὄντας ἁμαρτίαις, καὶ τοὺς μὲν λιμῶ παλαίοντας διηνεκεῖ, καὶ μυρίοις κακοῖς, τοὺς δὲ μεθύοντας καὶ γαστριζομένους καὶ τρυφῶντας, τοὺς τὰ δεινὰ πάσχοντας μακάριζε μᾶλλον».⁸²

[Ἡ ἁμαρτία εἶναι σήψη (γάγγραινα)· ἡ τιμωρία εἶναι ἰατρικὴ μάχαιρα. Ὅπως λοιπὸν ὁ ἔχων σήψη ἀσθενεῖ, ἀκόμη καὶ ὅταν δέν ἐγχειρίζεται, καὶ μάλιστα τόσο περισσότερο κακοπαθεῖ, ὅταν δέν ἐγχειρίζεται, ἔτσι καὶ ὁ ἁμαρτάνων εἶναι ὁ ἀθλιώτερος πάντων, ἀκόμη καὶ ὅταν δέν τιμωρεῖται, καὶ μάλιστα τόσο περισσότερο ἄθλιος, ὅταν δέν τιμωρεῖται οὔτε παθαίνει κάποια συμφορὰ... Ἐάν λοιπὸν ἴδῃς μερικοὺς μέσα στίς ἴδιες ἁμαρτίες, καὶ οἱ μὲν παλεύουν συνεχῶς μέ τὴν πείνα καὶ μύρια κακά, οἱ δὲ μεθοῦν καὶ γλεντοκοποῦν καὶ διάγουν ἀκόλαστο βίον, νὰ μακαρίζεις περισσότερο ἐκείνους πού πάσχουν τὰ δεινὰ].

Ἡ σκοπός, λοιπὸν, τῆς γέενας εἶναι διὰ τοῦ φόβου νὰ καταστήσει τοὺς ἀνθρώπους ἐκ νέου ἄξιους νὰ ἀπολαύσουν τὴν οὐράνια βασιλεία καὶ τὰ ἄγνωστα λαμπρὰ ἀγαθὰ τῆς:

«Αὐτὴν τὴν γέεναν διὰ τοῦτο παρεσκεύασεν, ἵνα ὁ τῆς τιμωρίας φόβος καὶ τῆς κολάσεως τὸ ἀφόρητον πρὸς τὴν βασιλείαν ἡμᾶς συνωθήσῃ. Εἶδες εὐμήχανον τοῦ Δεσπότη φιλανθρωπία; Πῶς πάντα ποιεῖ καὶ πραγματεύεται ὡς μὴ μόνον σῶσαι τοὺς ὑπ’ αὐτοῦ δημιουργηθέντας, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν ἀξιῶσαι; Διὰ τοῦτο καὶ τὸ αὐτεξούσιον ἡμῖν δεδώρηται, καὶ ἐν τῇ φύσει καὶ ἐν τῷ συνειδότι ἡμῶν ἐναπέθετο τὴν γνῶσιν τῆς κακίας καὶ τῆς ἀρετῆς, καὶ τὸν διάβολον συνεχώρησεν εἶναι, καὶ τὴν γέεναν ἠπέιλησεν, ἵνα μήτε τῆς γέενης πείραν λάβωμεν, καὶ τῆς βασιλείας ἐπιτύχωμεν».⁸³

[Γι’ αὐτὸν τὸν λόγο (ὁ θεός) παρασκεύασε τὴν γέενα, ὥστε ὁ φόβος τῆς τιμωρίας καὶ τὸ ἀφόρητο τῆς κολάσεως, νὰ μᾶς συγκεντρώσουν πρὸς τὴν βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Βλέπεις τὴν σοφὰ σχεδιασμένη φιλανθρωπία τοῦ Δεσπότη; Πῶς κάνει καὶ πραγματεύεται τὰ πάντα, ὥστε ὄχι μόνο νὰ σώσει τοὺς δημιουργηθέντες ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς καταστήσει ἄξιους τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν; Διὰ τοῦτο μᾶς ἐδώρησε καὶ τὸ αὐτεξούσιο, καὶ ἐναπέθεσε στὴ φύση καὶ στὴ συνειδησή μας τὴν γνώση τῆς κακίας καὶ τῆς ἀρετῆς, καὶ ἐπέτρεψε νὰ ὑπάρχει ὁ διάβολος, καὶ ἀπέιλησε μέ τὴν γέενα, ὥστε οὔτε νὰ λάβουμε πείρα τῆς γέενας, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιτύχουμε τῆς βασιλείας].

Ἡ Κύριος προσπαθεῖ νὰ ἐπαναφέρει τὸν ἄνθρωπο στὴν ὑγιᾶ κατά-

σταση μέ τά ἥπια φάρμακα, δηλαδή μέ τήν ἐφαρμογή στήν πράξη τῆς διδασκαλίας του. Γιά ὅσους ἀρνοῦνται νά λάβουν αὐτά τά φάρμακα, ἐφαρμόζεται ὁ σκληρότερος τρόπος τῆς τιμωρίας:

«Ἐπειδή δέ παθῶν εὖ οὐκ ἐγένου βελτίων, ἐτέρω σέ διορθοῦται τρόπῳ, τῷ τῆς κολάσεως, τῷ τῆς τιμωρίας. Ὡστε καί τοῦτο εὐεργεσίας εἶδος ἐστί. Παρέδωκε τοῖς βασανιστοῖς, ἵνα κακίαν ἐξέλη ψυχῆς, καθάπερ ἰατρός ἄριστος. Οὐκ εἶξας φαρμάκῳ προσηνεῖ, σιδήρου σοι δεῖ καί πυρός λοιπόν...»⁸⁴

[Ἐπειδή δέν βελτιώθηκες ὅταν βρισκόσουν σέ καλές συνθήκες, σέ διορθώνει μέ ἄλλον τρόπο, τόν τῆς κολάσεως, τόν τῆς τιμωρίας. Ἐπομένως καί αὐτό εἶναι ἓνα εἶδος εὐεργεσίας. Σέ παρέδωσε στούς βασανιστές, γιά νά ἀφαιρέσει τήν κακία ἀπό τήν ψυχή σου, ὅπως ἓνας ἄριστος ἰατρός. Δέν θεραπεύθηκες μέ τό μαλακό φάρμακο· σοῦ χρειάζεται λοιπόν ἡ μάχαιρα καί ἡ φωτιά...].

Ποῖο θά εἶναι, ὅμως, τό τελικό ἀποτέλεσμα; Ὁ «ἄριστος ἰατρός» δέν θά δυνηθεῖ νά ἀπελευθερώσει μερικές ψυχές ἀπό τήν κακία τους, ὥστε νά παραμείνουν στήν ἀτελεύτητη τιμωρία; Καί ποιόν σκοπό θά ἐξυπηρετοῦσε μέσα στό θεῖο σχέδιο μιά τέτοια τιμωρία, ὅταν δέν ὑλοποιεῖται ὁ ἀντικειμενικός σκοπός τῆς καθάρσεως καί ἐπαναφορᾶς τῶν ἀνθρώπων πλησίον τοῦ θεοῦ;

Ὁ Χρυσόστομος μιλάει πολλές φορές μέ πάθος γι' αὐτό τό θέμα. Οὐδεῖς μέχρι σήμερα ἔχει διαπραγματευθεῖ τήν οὐσία τῶν ὁμιλιῶν του, ἀπό αὐτή τήν πλευρά, διότι οἱ περισσότεροι ἐρευνητές ἀκολουθοῦν τυπικές, σχολαστικές μεθόδους ἐρμηνείας. Ὁ ζωντανός λόγος τῶν πατέρων ἔχει ἐκλείψει καί τή θέση του ἔχει πάρει ἓνας τυπολατρικός δογματισμός σέ ὅλα τά θέματα τῆς θρησκείας.

Δέν εἶναι δυνατόν ἡ κακία νά ἀποδειχτεῖ ἰσχυρότερη ἀπό τήν ἐνέργεια τοῦ θεοῦ λόγου, οὔτε νά εἶναι ἰσοδύναμη πρὸς αὐτήν, ὥστε νά διαιωνιστεῖ ἐπ' ἄπειρον ἡ λεγόμενη «διαρχία» μεταξύ τοῦ Καλοῦ καί τοῦ Κακοῦ. Οὐδέποτε ὑπεστήριξε κάτι τέτοιο ὁ Χρυσόστομος. Αὐτοί πού θέσπισαν τό δόγμα τῆς ἀτελευτήτου κολάσεως ἐξέλαβαν κατά ἀπόλυτο τρόπο τήν παιδαγωγική τακτική του, χωρίς νά δώσουν σημασία σέ ἄλλα, οὐσιωδέστερα ἀπό θεολογικῆς πλευρᾶς, σημεῖα τῶν ἔργων του.

Ὁ Χρυσόστομος γνώριζε πολλά ἀπό τά ἀπόρρητα μυστήρια τοῦ Οὐρανοῦ. Πίστευε, λοιπόν, ὅτι ἡ πρόνοια τοῦ θεοῦ μεριμνᾷ ἐξ ἴσου γιά ὅλους, ἀλλά μέ ἰδιαίτερο τρόπο γιά τόν καθένα:

«Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς, ὅς οὐκ ἀπολαύει τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας. Εἰ δέ μή πάντες ὁμοίως, μηδέ καθ' ἓνα τρόπον, καί τοῦτο προνοίας μέγιστον

εἶδος ἐστι. Πρὸς γὰρ τῷ ἐκάστῳ λυσιτελοῦν καὶ τό τῆς προνοίας ἐπιδείκνυται». ⁸⁵

[Δέν ὑπάρχει κανεὶς πού νά μὴν ἀπολαμβάνει τὴν πρόνοια τοῦ θεοῦ. Ἐάν αὐτό δέν συμβαίνει γιὰ ὅλους ὁμοίως, οὔτε κατὰ ἓναν τρόπο, εἶναι καὶ τοῦτο μέγιστον εἶδος προνοίας. Διότι ἡ πρόνοια ἐπιδεικνύει γιὰ τὸν καθένα τὴν πρὸς ἀποτελεσματικὴ μέθοδο].

Τί, λοιπόν, θά δεχθοῦμε; Ὅτι ὁ Χρυσόστομος πίστευε πὼς ἡ θεία πρόνοια δέν θά ὀλοκληρώσει τό ἔργο της; Μὴ γένοιτο!

Γράφει ὁ ἴδιος περὶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου:

«Εὐαγγέλιον δέ αὐτοῦ τὴν πραγματεῖαν εἰκότως ἐκάλεσε. Καὶ γὰρ κολάσεως ἀναίρεσιν, καὶ ἀμαρτημάτων λύσιν, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἁγιασμόν, καὶ ἀπολύτρωσιν, καὶ υἰοθεσίαν, καὶ κληρονομίαν τῶν οὐρανῶν, καὶ συγγένειαν πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, πᾶσιν ἦλθεν ἀπαγγέλλων. Τοῖς ἐχθροῖς, τοῖς ἀγνώμοσι, τοῖς ἐν σκότῳ καθημένοις». ⁸⁶

[Ὁ Ματθαῖος εὐλόγα ἀποκάλεσε τὴν πραγματεία του «εὐαγγέλιον». Διότι ἦλθε νά ἀναγγεῖλει τὴν ἀναίρεση τῆς κολάσεως, τὴν λύση τῶν ἀμαρτημάτων, τὴν δικαιοσύνη, τὸν ἁγιασμό, τὴν ἀπολύτρωση, τὴν υἰοθεσία, τὴν κληρονομία τῶν οὐρανῶν καὶ τὴν συγγένεια πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, σέ ὅλους τοὺς ἐχθρούς, τοὺς ἀγνώμονες καὶ τοὺς εὐρισκόμενους στό σκότος].

Ἄφου, λοιπόν, διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἀναγγέλλεται πρὸς πάντας, ἀκόμη καὶ τοὺς καθημένους στό σκότος (ἦτοι τοὺς τιμωρημένους στό ἔρεβος), ἡ λύση τῶν ἀμαρτημάτων καὶ ἡ ἀναίρεση τῆς κολάσεως, ἔπεται ὅτι τό δόγμα τῆς ἀτελευτήτου κολάσεως ἔρχεται σέ πλήρη ἀντίφαση καὶ μέ τό σωτηριολογικὸ ἔργο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ μέ τὰ θεμελιώδη διδάγματα τῶν μεγάλων πατέρων τῆς ἐκκλησίας.

10. Ἡ ἀποκατάσταση τῶν πάντων

Ἡ ἀποκατάσταση τῶν πάντων εἶναι μία ἔννοια γενικώτερη ἀπὸ τὸν τερματισμὸ τῆς κολάσεως. Σημαίνει τὴν ἐπάνοδο τῶν πάντων, ἀκόμη καὶ τῶν πονηρῶν πνευμάτων, στήν ἀρχέγονη οὐράνια εὐδαιμονία καὶ μακαριότητα, ὥστε πλήρεις ἀγαλλιάσεως νά ἀποτελέσουν ὅλοι τὴν νέα παραδεισιακὴ πολιτεία.

Εἶδαμε ὅτι, κατὰ τὸν Ὠριγένη, ὅλα τὰ λογικά ὄντα δημιουργήθηκαν ἴσα μεταξύ τους. Ὅμως αὐτὰ ὡς δημιουργήματα ἦσαν τρεπτὰ καὶ μεταβλητὰ, ἔνεκα τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως καὶ τῆς αὐτεξουσίου ἐνεργείας

των. Διά τῆς παρακοῆς πρὸς τίς θεῖες ἐντολές ἐπῆλθε ὁ διαχωρισμός τους σέ ἀγγέλους, ἀνθρώπους καὶ δαίμονες, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ ἀπομακρύνσεως ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ.

Ὁ ὑλικὸς κόσμος δημιουργήθηκε γιὰ τὴν κάθαρση τῶν πεπτωκότων, διὰ μέσου τῶν συνεχῶν μετενσαρκώσεων. Ἐπειδὴ δέ, κατὰ τὸν Ὁριγένη, τὸ τέλος τοῦ κόσμου πρέπει νὰ εἶναι ὅμοιο πρὸς τὴν ἀρχὴ αὐτοῦ, τὰ πάντα προώριστα νὰ ἐπιστρέφουν πάλι πλησίον τοῦ θεοῦ, ἐφ' ὅσον κάποτε τὰ πάντα ἦσαν σέ ἀρμονία πρὸς τὸν θεό. Ὁ τελικὸς αὐτὸς στόχος εἶναι ἡ λεγόμενη ἀποκατάσταση τῶν πάντων.

Ὁ Ὁριγένης διατυπώνει τὴν ἄποψή του μέ τὸν ἀκόλουθο κατηγορηματικὸ τρόπο: «...πάντων εὐσεβῶν ἀνθρώπων καὶ πρὸς γε δαιμόνων ἢ κόλασις πέρας ἔχει. Καὶ ἀποκατασταθήσονται ἀσεβεῖς τε καὶ δαίμονες εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν τάξιν».⁸⁷

Τό καίριο σημεῖο, τό ὁποῖο προβληματίζει καὶ «σοκάρει» κάπως τοὺς νεώτερους μελετητές, εἶναι ἡ ἐπαναφορά τῶν δαιμόνων ἐντὸς τῆς θείας ἀγαθότητος. Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσα ἀντίληψη τῆς Δογματικῆς, οἱ δαίμονες ἔχουν γίνει πλεον ἄτρεπτοι πρὸς τό ἀγαθό, ἢ ἔχει ἀποκλειστεῖ γι' αὐτούς ἡ ὁδὸς τῆς σωτηρίας. Οὐδεμία ὅμως ἀπὸ τίς ἐκδοχές αὐτές εὐσταθεῖ, πρῶτον διότι δέν ἔχουν χάσει τὴν ιδιότητα τοῦ αὐτεξουσίου καὶ τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως, καὶ δεύτερον διότι οὐδέποτε θά μπορούσε ὁ θεός νὰ ἀπορρίψει τὴν ἐπάνοδο τῶν δημιουργημάτων του, εἴαν αὐτὰ μετανοήσουν εἰλικρινά.

Ἐπομένως τό ζητούμενο εἶναι, οἱ προϋποθέσεις καὶ ἡ διαδικασία τῆς ἐπαναφορᾶς τῶν δαιμόνων. Αὐτή, κατὰ τὸν Ὁριγένη, γίνεται διὰ μέσου τῶν τιμωριῶν καὶ τῶν κολάσεων, οἱ ὁποῖες στήν οὐσία τους εἶναι ὀδυνηρές θεραπείες γιὰ τὴν κάθαρση τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὴν κακία. Οἱ δαίμονες θά ὑποστοῦν τίς ἴδιες μεθόδους, ἀλλὰ σέ μεγαλύτερο βαθμό, διότι ἔχουν ἀμαρτήσῃ περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ἄρα, δέν τοὺς δίδεται χάρις γιὰ νὰ ἐπιστρέφουν πλησίον τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ θά κερδίσουν τὴ σωτηρία τους διὰ μέσου τῶν σκληρῶν δοκιμασιῶν.

Βασικὸ στοιχεῖο τῆς ὠριγένειας ἐσχατολογίας εἶναι τό «καθάρσιον πῦρ». Αὐτό ἔχει τὴν ἔννοια τῆς καθαρῆς θείας ἐνεργείας ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων βάσει τοῦ χωρίου Ἐβρ. 12, 29: «καὶ γάρ ὁ θεός ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον». Οἱ ἐξηγήσεις τοῦ Ὁριγένη δίδονται στό ἀκόλουθο ἀπόσπασμα:

«Φησί δὴ ὁ θεῖος λόγος τὸν θεόν ἡμῶν εἶναι “πῦρ καταναλίσκον”... Ἐπὶ οὖν λέγεται πῦρ εἶναι καταναλίσκον, ζητοῦμεν, τίνα πρέπει ὑπὸ θεοῦ καταναλίσκεσθαι, καὶ φαμεν ὅτι τὴν κακίαν καὶ τὰ ἀπ' αὐτῆς πραττόμενα καὶ τροπικῶς λεγόμενα “ξύλα” εἶναι καὶ “χόρτον” καὶ “καλάμη” καταναλίσκει ὁ θεός ὡς πῦρ... Οὐκοῦν ὁ θεός ἡμῶν “πῦρ

κατακαλίσκον" ἐστίν, ὡς ἀποδεδώκαμεν, καί οὕτως "εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου", χωνεύσων τήν λογικήν φύσιν, πεπληρωμένην τοῦ ἀπό τῆς κακίας μολύβδου καί τῶν ἄλλων ἀκαθάρτων ὑλῶν, τήν τοῦ χρυσοῦ, ἴν' οὕτως ὀνομάσω, φύσιν τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ ἀργύρου δολωσάντων. Οὕτω δέ καί ποταμοί πυρός ἔμπροσθεν λέγονται εἶναι τοῦ θεοῦ, τοῦ ἐξαφανιοῦντος τήν δι' ὅλης τῆς ψυχῆς ἀνακεκραμένην κακίαν». ⁸⁸

[Ὁ θεῖος λόγος λέγει ὅτι ὁ θεός ἡμῶν εἶναι «πῦρ κατακαλίσκον». Ἐπειδή ἀποκαλεῖται ἔτσι, ἀναζητοῦμε ποιὰ πράγματα πρέπει νά κατακαλίσκονται ὑπό τοῦ θεοῦ, καί λέμε ὅτι εἶναι ἡ κακία καί τά ἐξ αὐτῆς πρατόμενα, συμβολικῶς λεγόμενα ξύλα καί χορτάρι καί καλαμιές, (Α' Κορ. 3, 12), πού κατακαλίσκει ὁ θεός ὡς πῦρ. Λοιπόν, ὁ θεός μας εἶναι «πῦρ κατακαλίσκον», ὅπως ἐξηγήσαμε, καί ἔτσι «εἰσέρχεται σάν πῦρ χωνευτηρίου» (Μαλ. 3, 2), γιά νά χωνεύσει τήν λογική φύση, γεμάτη ἀπό τόν μολύβδο καί τίς ἄλλες ἀκάθαρτες ὕλες τῆς κακίας, πού ἔχουν δεσμεύσει τήν χρυσή, ἄς τήν ὀνομάσω ἔτσι, φύση τῆς ψυχῆς ἢ τήν ἀργυρή. Ὅμοίως λέγεται ὅτι ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ ὑπάρχουν ποταμοί πυρός (Δαν. 7, 10), τό ὅποιο θά ἐξαφανίσει ἀπό ὅλη τήν ψυχή τήν ἀναμειγμένη κακία].

Ἐπειδή λοιπόν ἡ ἰσχὺς τῆς θείας ἐνέργειας, ἐκφραζόμενη διά τοῦ καθαροῦ πυρός, εἶναι παντοδύναμη, τελικῶς θά ἐξουδετερώσει κάθε μορφή τῆς κακίας, ἐπαναφέροντας ὅλα τά λογικά ὄντα στήν ἀρχική τους καθαρότητα.

Στήν Καινή Διαθήκη ἡ λέξη «ἀποκατάστασις» ἀπαντᾶται μόνον μία φορά στό χωρίο Πράξ. 3, 19–21: «Μετανοήσατε οὖν καί ἐπιστρέψατε πρός τό ἐξαλειφθῆναι ὑμῶν τάς ἀμαρτίας, ὅπως ἂν ἔλθωσιν καιροί ἀναψύξεως ἀπό προσώπου τοῦ κυρίου καί ἀποστείλῃ τόν προκεχειρισμένον ὑμῖν Χριστόν Ἰησοῦν, ὃν δεῖ οὐρανόν μὲν δέξασθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων ὧν ἐλάλησεν ὁ θεός διά στόματος τῶν ἁγίων ἀπ' αἰῶνος αὐτοῦ προφητῶν».

Στήν ἐρμηνεία τοῦ ἀνωτέρω χωρίου, οἱ ἀρνούμενοι τήν καθολική ἐπιαναφορά τῶν πάντων στήν ἀρχική τους κατάστασις ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ ἔννοια αὐτῆς τῆς λέξεως συνδέεται μέ τίς ἐπόμενες λέξεις, ἤτοι τῆς «ἀποκαταστάσεως πάντων ὧν ἐλάλησεν ὁ θεός», τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ὧν ἐπαγγέθησαν διά τοῦ στόματος τῶν προφητῶν. Ἀλλά καί σέ αὐτή τήν περίπτωσι, ἐάν ἐξεταστοῦν κατά βάθος τά λεγόμενα ὑπό τῶν προφητῶν, διαπιστώνεται ὅτι καταλήγουν πάλι στήν ἴδια ἀκριβῶς ἔννοια: Τήν ἐπιαναφορά τῶν πάντων πλησίον τοῦ Δημιουργοῦ.

Μέ τήν περιορισμένη σημασία τῆς ἡ ἔννοια τῆς ἀποκαταστάσεως ἀναφέρεται στό ἔργο τοῦ Ἡλία, ἐλθόντος ὑπό τήν μορφή τοῦ Ἰωάννου

τοῦ Βαπτιστοῦ, στό Ματθ. 17, 11: «ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν Ἰησοῦς μέν ἔρχεται καὶ ἀποκαταστήσει πάντα...» (βλ. καὶ Μάρκ. 9, 12).

Ἀνάλογη, λέγουν, θά εἶναι καὶ ἡ ἀποκατάσταση τῶν πάντων διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, νοούμενη ὄχι καθολικά, ἀλλὰ μέσα στά πλαίσια τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ του ἀξιώματος.

Πέραν αὐτῶν ὅμως, τά πράγματα διευκρινίζονται σαφέστερα στό κλασσικό ἐσχατολογικό χωρίο Α΄ Κορ. 15, 22–28:

«Ὡσπερ γάρ ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. Ἐκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι ἀπαρχὴ Χριστός, ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, εἶτα τό τέλος, ὅταν παραδιδῷ τήν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχήν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. Δεῖ γάρ αὐτόν βασιλεύειν ἄχρις οὗ θῆ πάντας τοὺς ἐχθρούς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἐσχατος ἐχθρός καταργεῖται ὁ θάνατος· πάντα γάρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ὅταν δὲ εἴπῃ ὅτι πάντα ὑποτέτακται, δῆλον ὅτι ἐκτός τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τά πάντα. Ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τά πάντα, τότε καὶ αὐτός ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τά πάντα, ἵνα ᾗ ὁ θεός τά πάντα ἐν πᾶσιν».

Ἡ σημαντικώτερη φράση, σχετικά μέ τό θέμα μας, τοῦ ἀνωτέρω κειμένου, εἶναι ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός θά καταργήσῃ «πᾶσαν ἀρχήν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν». Ἡ ἀπόλυτα κατηγορηματική διατύπωση δέν ἀφήνει περιθώρια διατηρήσεως οἰασδήποτε ἀρχῆς ἢ ἐξουσίας ἢ δυνάμεως ἐκτός τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος θά ἔχει ὑποτάξει τά πάντα ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.

Ὁ Σατανᾶς, ὁ λεγόμενος καὶ «ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου» (Ἰωάν. 12, 31), ἢ «ὁ ἄρχων τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος» (Ἐφ. 2, 2), ἢ «ὁ ἄρχων τῶν δαιμονίων» (Ματθ. 9, 34), ἀποτελεῖ μία διαφορετική ἀρχή, ἔχοντας ἰδιαίτερη ἐξουσία καὶ δύναμη νά ἐνεργεῖ ἀντίθετα τῶν θελήσεων τοῦ Κυρίου. Βάσει τῶν ἀνωτέρω, ἡ ἀρχή του, ἡ ἐξουσία καὶ ἡ δύναμή του, τελικά θά καταργηθοῦν ὀλοσχερῶς, ὁπότε καὶ ὁ ἴδιος θά ὑποταγεῖ ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ Κυρίου.

Τό ἴδιο ἀκριβῶς συμπέρασμα συνάγεται καὶ ἀπό τό χωρίο Φιλ. 2, 9–10: «διό καὶ ὁ θεός αὐτόν ὑπερύψωσεν καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ τό ὄνομα τό ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων».

Δέν ἀφήνεται τό παραμικρό περιθώριο σέ κανένα ἀπό τά λογικά ὄντα πού νά μὴν ὑποταγεῖ στό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, οὔτε τῶν ἐπουρανίων (ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων), οὔτε τῶν ἐπιγείων (ἀνθρώπων), οὔτε τῶν

καταχθονίων (δαιμόνων μετά τοῦ Σατανᾶ). Ὅλοι ἀνεξαίρετως θά κάμψουν τό γόνυ ἐνώπιον τοῦ Κυρίου.

Ἐάν ὑποθέσουμε ὅτι οἱ τιμωρημένοι παραμείνουν στήν ἀτελεύτητη κόλαση, αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ δύναμη τῆς κακίας θά ἐξακολουθεῖ νά τούς κρατᾷ μακράν τοῦ Κυρίου. Ἐπίσης, ἐάν ὁ Σατανᾶς, ὁ ἄρχων τοῦ σκότους, παραμείνει ἔχοντας τούς δαίμονες ὑπό τήν ἐξουσία του, τότε θά ἔχουμε διαιώνιση τῶν δύο ἀντιθέτων ἀρχῶν. Εἶναι ἡ ὀνομαζόμενη στή Δογματική «*διαρχία*», στήν ὁποία πιστεύουν ὅτι θά καταλήξει ὁ δημιουργηθείς κόσμος μετά τήν συντέλεια. Δηλαδή, ἀπό τό ἕνα μέρος θά ὑπάρχει ὁ Παράδεισος τῶν δικαίων, ὑπό τήν ἀρχή τοῦ Ἰησοῦ, καί ἀπό τό ἄλλο ἡ Κόλαση τῶν ἁμαρτωλῶν, ὅπου θά τιμωροῦνται ἀτελεύτητα ὑπό τήν ἀρχή τοῦ Σατανᾶ. Ὅμως, βάσει τῶν παρατεθέντων χωρίων, ἡ δύναμη τῆς κακίας θά ἐκμηδενιστεῖ, ἡ δέ ἀρχή καί ἐξουσία τοῦ Σατανᾶ θά καταργηθεῖ.

Ἡ περίπτωση τῆς τελικῆς διαρχίας ἀπορρίπτεται κατηγορηματικά ἀπό τούς μεγάλους πατέρες. Ὅλοι τονίζουν ὅτι ἡ κακία δέν **μπορεῖ νά ὑφίσταται αἰώνια, ἀφοῦ δέν ὑπῆρχε ἐξ ἀρχῆς οὔτε προέρχεται ἀπό τόν θεό**. Ἐπίσης λέγουν ὅτι τελικῶς θά καταργηθεῖ κάθε τι τό κακό, ὅτι στίς γραφές ὑπάρχουν μυριάδες μαρτυρίες γιά τήν τελική καθαίρεση τοῦ ἐχθροῦ (τοῦ διαβόλου), ὅτι τίποτε δέν θά παραμείνει ἔξω τοῦ ἀγαθοῦ καί ἄλλα πολλά. Μάλιστα ὁ Χρυσόστομος ἀποκαλεῖ βλασφημίαν τήν ἄποψη ὅτι ἡ κακία δέν θά καταστραφεῖ καί ὅτι τό κακό, ὡς ἀτελεύτητο, θά εἶναι ἰσοδύναμο πρὸς τόν θεό*.

Τήν διδασκαλία τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων ἀναπτύσσει ἐκτενέστερα ὁ τολμηρός ὠριγενιστής Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἀποφεύγοντας ὅμως διατυπώσεις πού θά προκαλοῦσαν ἀντιδράσεις ἐκ μέρους τῶν ἀντιφρονούντων. Ἡ οὐσία ὅμως τῶν νοημάτων εἶναι ἡ ἴδια.

Ὅταν ὁ Χριστός ὑποτάξει τά πάντα ὑπό τούς πόδας αὐτοῦ, τότε καί ὁ ἴδιος θά ὑποταγεῖ πρὸς τόν Πατέρα (Α΄ Κορ. 15, 28· βλ. τά προηγουμένα), φέρων ἀσφαλῶς μεθ' ἑαυτοῦ τό σύνολο τῶν λογικῶν ὄντων, ὥστε ὁ θεός νά εἶναι «*τά πάντα ἐν πᾶσιν*». Ἐπισημαίνουμε ἐδῶ τό ἀπαραίτητο ἐνδιάμεσο στάδιο τῆς ὑποταγῆς τῶν πάντων στόν Χριστό, διά τῆς καταργήσεως κάθε ἀντίθετης ἀρχῆς καί ἐξουσίας, πρὸ τῆς ἐπαναφορᾶς τῶν πάντων πλησίον τοῦ θεοῦ.

* Τεῖ σχετικά ἀποσπάσματα παρατίθενται στό ἀναφερθέν βιβλίο: «*Πνευματισμός. Ἱστορικά τεκμήρια ἀπό τήν Ἑλλάδα καί τόν Χριστιανισμό*», στήν ἐνότητα «*Τό τέλος τοῦ Κεκοῦ*», σελ. 322-328.

Ὁ ἐπανασχηματισμός τῆς ἀρχικῆς ἐνότητος ὑπονοεῖται καί στό χωρίο Ρωμ. 5, 14, ὅπου ὁ Ἀδάμ ἀποκαλεῖται «τύπος τοῦ μέλλοντος». Γιά τήν ἐκφραση αὐτή δέν ἔχει δοθεῖ καμμία ἱκανοποιητική ἐρμηνεία.

Ἔχουμε ἀναφέρει, ὅτι μέ τό συμβολικό ὄνομα «Ἀδάμ» ἐννοεῖται τό σύνολο τῶν λογικῶν ὄντων τά ὁποῖα δημιουργήθηκαν ἀπό τόν θεό, καί ἀποτελοῦσαν τήν ἀρχική ἐνότητα. Ἐπειδή ὁμως ὅλοι, πλὴν ἐνός, ὑπέπεσαν κατά διαφόρους βαθμούς στό προπατορικό ἀμάρτημα, διασπάστηκε ἡ ἐνότητα καί τά λογικά ὄντα διαχωρίστηκαν στίς τρεῖς κατηγορίες: ἄγγελοι, ἄνθρωποι, δαίμονες. Αὐτός ἦταν ὁ «πρῶτος Ἀδάμ», ὁ ὁποῖος «ἐγένετο εἰς ψυχὴν ζῶσαν» (Α΄ Κορ. 15, 45), διότι τά κατακερματισμένα μέρη τῆς ἀρχικῆς ἐνότητος μετετράπησαν σέ ἀνεξάρτητες ὀντότητες, τίς ψυχές.

Ἐπομένως ὁ Ἀδάμ μέ τήν ἔννοια «τύπος τοῦ μέλλοντος» εἶναι ὁ «ἔσχατος Ἀδάμ», ἤτοι ὁ ἐπανασχηματισμός τῆς ἀρχικῆς ἐνότητος, ἀπό ὅλα ἀνεξαιρέτως τά λογικά ὄντα, ὅπως ἦσαν κατά τήν ἀρχή τῆς δημιουργίας τους.*

Φθάνουμε ἔτσι στήν ὁλοκλήρωση τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων, ὅπου τά πάντα εὐρίσκονται ἐκ νέου ἐντός τῆς ἀπειρης θείας ἀγαθότητος. Ἡ κατάσταση αὐτή δέν θά εἶναι ἀκριβῶς ὅμοια μέ τήν ἀρχική, διότι ὅλα τά ὄντα διά μέσου τῆς πολύμορφης ἐκπαιδεύσεώς τους στόν ὑλικό ἀλλά καί στόν οὐράνιο κόσμο, διά μέσου τῶν τόσων δοκιμασιῶν καί ταλαιπωριῶν, θά ἔχουν ἀποκτήσει ἀνώτερο ψυχικό σθένος καί πνευματικές γνώσεις. Μέ ἄλλα λόγια θά ἔχουν τελειοποιηθεῖ, ὥστε νά διαφέρουν ἀπό τήν ἀρχική τους κατάσταση, ὅπως ἕνας ἀπόφοιτος πανεπιστημίου σέ σχέση μέ τήν ἐποχή πού πῆγαινε ἀκόμη στό νηπιαγωγεῖο.

Τί θά γίνει ὁμως στή συνέχεια; Ἡ νέα αὐτή κατάσταση θά διατηρεῖται ἀτελεῦτητα στό διηνεκές;

Ὅχι, ἀπαντᾷ ὁ Ὁριγένης. Ἐφ' ὅσον τά λογικά ὄντα δέν χάνουν ποτέ τήν ἐλεύθερη βούληση, οὔτε τό αὐτεξούσιο στίς ἐνέργειές τους, ἔπεται ὅτι θά ὑφίσταται πάντοτε τό ἐνδεχόμενο νά ἀποκλίνουν πάλι ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ. Τότε θά ἀκολουθήσει μία νέα πτώση καί ἡ δημιουργία ἐνός νέου κόσμου πρὸς ἀποκατάσταση τῶν πεπτωκότων καί οὕτω καθ' ἑξῆς. Οἱ

* Τό χωρίο πού ἀναφέραμε (Α΄ Κορ. 15, 45) στή σημερινή του μορφή ἔχει ὡς ἐξῆς: «ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδάμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὁ ἔσχατος Ἀδάμ εἰς πνεῦμα ζωοποιῶν». Ὅμως ἡ λέξις «ἄνθρωπος» παραλείπεται στόν Βατικανικό κώδικα Β καί ἀπό τοὺς Ὁριγένη, Εἰρηναῖο καί Ἀμβροσιαστή. Πιστεύουμε, λοιπόν, ὅτι δέν ὑπῆρχε στό ἀρχικό κείμενο τῆς ἐπιστολῆς, διότι ὁ Ἀδάμ δέν ἦταν ἄνθρωπος.

κόσμοι θά διαδέχονται ἀλλήλους, συνεχῶς ἐξελισσόμενοι, ἐνῶ οἱ ἐνδιάμεσες ἀποκαταστάσεις δέν θά ἔχουν ἀπόλυτη σταθερότητα.⁸⁹

Ὁ διδάσκαλος τοῦ Ὠριγένη, ὁ Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς, πίστευε ὅτι καί ὁ σημερινὸς μας κόσμος δέν εἶναι ὁ πρῶτος δημιουργηθεῖς ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἀλλά ὑπῆρξαν ἄπειροι κόσμοι προηγουμένως. Γράφει γι’ αὐτόν ὁ Φώτιος, ὅτι στό ἄγνωστο σήμερα ἔργο του «Υποτυπώσεις» ὑποστήριζε καί αὐτὴ τὴν ἄποψη: «Ἐπι δέ μετεμψυχώσεις καί πολλοὺς πρό τοῦ Ἀδάμ κόσμους τερατεύεται».⁹⁰

Κάτι τέτοιο φαίνεται πράγματι σάν τερατολογία, ἀλλ’ ὅμως, ὅπως δείχνουν τὰ πράγματα, ἀποτελοῦσε μία ἀκόμη πτυχή τῆς ἀπόρρητης χριστιανικῆς διδασκαλίας.

Ἡ διαδοχὴ σειρᾶς κόσμων δέν εἶναι ἄγνωστη στὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ φιλοσοφία, ἀλλὰ λείπουν λεπτομερεῖς πληροφορίες γιὰ αὐτή. Μόνο γιὰ τοὺς Στωϊκοὺς γνωρίζουμε ὅτι ἐδέχοντο τὴν ἐπανάληψη ὅλων ἐπακριβῶς τῶν ἱστορικῶν γεγονότων σέ κάθε κοσμικὴ περίοδο καί τὰ ἴδια ἢ ἀπαράλλακτα ἄτομα θά ξαναζήσουν τὰ ἴδια ἀκριβῶς πράγματα. Κατ’ αὐτούς, λοιπόν, ὁ κάθε κόσμος θά εἶναι σάν νά παίζεται πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἢ ἴδια κινηματογραφικὴ ταινία.

Ὁ Ὠριγένης ἀπορρίπτει αὐτὴ τὴν ἄποψη, ἀκόμη καί ἂν τὰ ζῶντα ἄτομα δέν εἶναι τὰ ἴδια, ἀλλὰ ἀπαράλλακτα:

*«τῶν δέ Στωϊκῶν οἱ πλείους οὐ μόνον τὴν τῶν θνητῶν περίοδον τοιαύτην εἶναί φασιν ἀλλὰ καί τὴν τῶν ἀθανάτων καί τῶν κατ’ αὐτούς θεῶν. Μετά γάρ τὴν τοῦ παντός ἐκπύρωσιν, ἀπειράκις γενομένην καί ἀπειράκις ἐσομένην, ἡ αὐτὴ τάξις ἀπ’ ἀρχῆς μέχρι τέλους πάντων γεγονέ τε καί ἔσται... Οὐκ οἶδα δέ πῶς ὁ μὲν κόσμος αἰεὶ ὁ αὐτός ἔστι καί οὐκ ἀπαράλλακτος ἕτερος ἐτέρω, τὰ δ’ ἐν αὐτῷ οὐ τὰ αὐτὰ ἀλλὰ ἀπαράλλακτα».*⁹¹

[Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Στωϊκοὺς λέγουν ὅτι δέν εἶναι τέτοια μόνον ἡ περίοδος τῶν θνητῶν (ὄντων), ἀλλὰ καί ἡ τῶν ἀθανάτων καί τῶν κατ’ αὐτούς θεῶν. Διότι μετά τὴν ἐκπύρωση τοῦ παντός, πού ἔγινε ἄπειρες φορές καί θά γίνει ἄπειρες φορές, ἡ ἴδια τάξις ἀπ’ ἀρχῆς μέχρι τέλους τῶν πάντων ἔγινε καί θά γίνεται... Δέν γνωρίζω δέ πῶς ὁ μὲν κόσμος εἶναι πάντοτε ὁ ἴδιος καί ὄχι ἀπαράλλακτος ὁ ἕνας ἀπὸ τόν ἄλλον, τὰ δέ ἐντός αὐτοῦ δέν εἶναι τὰ ἴδια, ἀλλὰ ἀπαράλλακτα].

Ἐπειδὴ στά σωζόμενα ἔργα τοῦ Ὠριγένη δέν ὑπάρχουν περισσότερες πληροφορίες γι’ αὐτὸ τό θέμα, θά προσπαθήσουμε νά ὀλοκληρώσουμε Θεωρητικά τίς ἀπόψεις του.

Τὰ λογικά ὄντα (οἱ νόες) εἶπαμε ὅτι θά βρίσκονται σέ πολὺ ἀνώτερα ἐπίπεδα, ἀπὸ ψυχικῆς καί πνευματικῆς πλευρᾶς, ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἦσαν

κατά τήν πτώση τους πρό τῆς δημιουργίας τοῦ παρόντος κόσμου. Ἐπομένως ἡ νέα ἀπόκλιση ἀπό τό ἀγαθό θά ἔχει ἐντελῶς διαφορετικό χαρακτήρα, ὅποτε γιά νά πραγματοποιηθεῖ ἡ νέα ἀποκατάσταση, θά ἀπαιτηθοῦν ἐντελῶς διαφορετικές παιδαγωγικές μέθοδοι, ἤτοι δοκιμασίες καί τιμωρίες.

Γιά τήν ἐπαναφορά τους, μετά τήν νέα πτώση τους, θά δημιουργηθεῖ ἕνας νέος ὑλικός κόσμος, ὁ ὁποῖος ἀποκλείεται νά εἶναι ὁμοιος πρός τόν παρόντα. Πολύ περισσότερο ἀποκλείεται νά ἐπαναληφθοῦν ἐπακριβῶς τά ἴδια γεγονότα, ὅπως δέν συμβαίνουν τά ἴδια πράγματα κατά τίς διαδοχικές ἐνσαρκώσεις μιᾶς ψυχῆς.

Ὁ πλανήτης Γῆ θά ἔχει καταστραφεῖ ὡς φυσικός κόσμος διά τῆς ἐκπύρωσεως. Ἐπομένως τό πιθανότερο εἶναι ὅτι ὁ νέος κόσμος θά δημιουργηθεῖ σέ κάποιον ἄλλον ἀστέρα τοῦ Σύμπαντος, ὅπου οἱ συνθήκες θά εἶναι διαφορετικές καί καταλληλότερες γιά νά περιβάλλουν τίς πολύ πύ ἐξελιγμένες ἐκεῖνες ὀντότητες ἀπό ὅ,τι εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι σήμερα. Ἡ ἀνθρώπινη μορφή θά διατηρεῖται καί σέ ἐκεῖνες, μέ τήν διαφορά ὅτι θά ἔχουν ἀναπτύξει πολύ περισσότερο τίς φυσικές, πνευματικές, καί ψυχικές τους ιδιότητες.

Ὁ νέος αὐτός κόσμος θά ἀποτελέσει ἕνα νέον αἰῶνα, μέσα στή σειρά τῶν ἀπείρων αἰώνων τῆς Θείας Δημιουργίας, ἡ ὁποία ἔτσι θά ἐξελίσσεται στό διηγεκές.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ 3^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Βασ. Σταυρίδου, Αί ώριγενιστικάί έριδες. «Θεολογία» τόμ. 29 (1958), σελ. 43.
2. Διονυσίου Άρεοπαγίτου, Έπιστολή Θ' 1· PG 3, 1105 D.
3. Κλήμεντος Άλεξανδρέως, Στρωματεΐς ΣΤ' 8· ΒΕΠ 8, 200.
4. Τοῦ ίδιου, Στρωματεΐς Α' 12· ΒΕΠ 7, 257.
5. Όριγένους, Όμιλία εΐς Έρεμίαν ΙΒ' 7· ΒΕΠ 11, 80. 'Η φράση τοῦ Κυρίου «ἀκούσατε καί ένωτίσασθε», πού άναφέρει έδώ ό Όριγένης, δέν ύπάρχει στό σημερινό κείμενο τής Κ. Διαθήκης.
6. Όριγένους, Όμιλία εΐς τό κατά 'Ιωάννην ΙΓ' 5· ΒΕΠ 12, 118.
7. Όριγένους, Κατά Κέλσου Γ' 21· ΒΕΠ 9, 192.
8. Όριγένους, Εΐς τό κατά Ματθαΐον ΙΔ' 12· ΒΕΠ 13, 279–281.
9. Μ. Βασιλείου, Περί τοῦ Άγίου Πνεύματος ΚΖ' 66· ΒΕΠ 52, 286–288.
10. Στο ίδιο, ΚΖ' 67· ΒΕΠ 52, 288.
11. Όριγένους, Περί Άρχών Α', κεφ. 8· ΒΕΠ 16, 306.
12. Όριγένους, Περί Άρχών Β', κεφ. 8· ΒΕΠ 16, 310.
13. Όριγένους, Εΐς τό κατά 'Ιωάννην, τόμ. Κ' 7· ΒΕΠ 12, 209–210.
14. Όριγένους, Εΐς τό κατά 'Ιωάννην, τόμ. Β' 30· ΒΕΠ 11, 316.
15. Μ. Άθανασίου, Λόγος κατά Έλλήνων 35· ΒΕΠ 30, 61.
16. Στο ίδιο, 33–34· ΒΕΠ 30, 59–60.
17. Γρ. Θεολόγου, Θεολογικός δεύτερος (ΚΗ') 22· ΒΕΠ 59, 230.
18. Γρ. Νύσσης, Εΐς τήν προσευχήν Δ'· ΒΕΠ 66, 353.
19. Γρ. Νύσσης, Λόγος Κατηχητικός 6,4· ΒΕΠ 68, 369.
20. Μ. Βασιλείου, Εΐς τό «πρόσεχε σεαυτῶ» 7–8· ΒΕΠ 54, 36.
21. 'Ι. Χρυσοστόμου, Εΐς τό κατά 'Ιωάννην ΟΘ' 3· PG 59, 430.
22. 'Ι. Χρυσοστόμου, Εΐς τήν Γένεσιν Κ'· PG 53, 174.
23. Παναγ. Χρήστου, Έλληνική Πατρολογία, τόμ. Δ', σελ. 166–167.
24. Γρ. Νύσσης, Περί κατασκευής άνθρώπου, κεφ. 16· ΒΕΠ 65Α, 50.
25. Στο ίδιο, κεφ. 17· ΒΕΠ 65Α, 52.
26. Βλ. στο άναφερθέν βιβλίο τοῦ συγγραφέως «Πνευματισμός. 'Ιστορικά τεκμήρια από τήν Ελλάδα καί τόν Χριστιανισμό», σελ. 128 κ.έ.
27. Τήν τακτική αυτή άκολουθεΐ καί ό π. Άντ. Άλεβιζόπουλος στο έργο του «Μετενάρκωση ή άνάσταση;», Πρέβεζα, 1992.
28. Όριγένους, Περί Άρχών Α', κεφ. 8· ΒΕΠ 16, 307.
29. Στο ίδιο· ΒΕΠ 16, 308.
30. Όριγένους, Περί Άρχών Β', κεφ. 8· ΒΕΠ 16, 311.
31. Όριγένους, Κατά Κέλσου Η' 30· ΒΕΠ 10, 196.
- 31α. Όριγένους, Κατά Κέλσου Δ' 17· ΒΕΠ 9, 243.
32. Όριγένους, Κατά Κέλσου Δ' 83· ΒΕΠ 9, 293.
33. Όριγένους, Εΐς τό κατά Ματθαΐον ΙΓ' 1 κ.έ· ΒΕΠ 13, 162.
34. Στο ίδιο· ΒΕΠ 13, 170.

35. Ὀριγένους, Εἰς τό κατά Ἰωάννην ΣΤ' 12· ΒΕΠ 12, 24.
36. Μ. Βασιλείου, Ὁμιλία εἰς τήν Ἑξαήμερον Η' 2· ΒΕΠ 51, 255.
37. H. Diels – W. Kranz, Die Fragmente der Vorsokratiker I, 359· ἄπ. Β 117.
38. Ἰ. Χρυσόστομου, Εἰς τάς Πράξεις Β' 5· ΡΓ 60, 32.
39. Γρ. Νύσσης, Μέγας Κατηχητικός 8, 2· ΒΕΠ 68, 393.
40. Γρ. Νύσσης, Εἰς τήν προσευχήν Δ'· ΒΕΠ 66, 353.
41. Γρ. Παπαμιχαήλ, Πνευματισμός καί Χριστιανισμός. «Ἐκκλησιαστικός Φάρος», τόμ. 10 (1912), σελ. 51.
42. Ὀριγένους, Εἰς τήν Γένεσιν ἐκλογαί· ΒΕΠ 15, 130, 29.
43. Εἰρηναίου, ἀπόσπασμα 74· ΒΕΠ 5, 163.
44. Μελίτωνος, Ὁμιλία εἰς τό Πάθος ἢ περί Πάσχα 4850. Ἔκδοσι Κων. Δρατσελλᾶ, Ἀθήναι, 1971.
45. Ὀριγένους, Κατά Κέλσου Ζ' 50· ΒΕΠ 10, 161
46. Μ. Βασιλείου, Θεία Λειτουργία· ΒΕΠ 56, 33.
47. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Εἰς τήν πρός Ῥωμαίους V 19· ΡΓ 74, 789.
48. Ὀριγένους, Εἰς τό κατά Ἰωάννην Κ' 42· ΒΕΠ 12, 253.
49. Ἰουστίνου, Διάλογος 88, 4· ΒΕΠ 3, 292.
50. Μ. Βασιλείου, Εἰς τόν ΡΙΑ' Ψαλμόν 3· ΒΕΠ 52, 140.
51. Μ. Βασιλείου, Εἰς τόν ΜΗ' Ψαλμόν 3· ΒΕΠ 52, 117.
52. Γρ. Νύσσης, Μέγας Κατηχητικός 8· ΒΕΠ 68, 393.
53. Γρ. Νύσσης, Εἰς τήν Προσευχήν Α'· ΒΕΠ 66, 330.
54. Γρ. Νύσσης, Εἰς τήν Προσευχήν Ε'· ΒΕΠ 66, 363.
55. Γρ. Ναζιανζηνοῦ, Λόγος ΔΗ' 12· ΒΕΠ 60, 69.
56. Ἰ. Χρυσόστομου, Ὅτι οἱ δαίμονες δέν διοικοῦν τά ἀνθρώπινα Α'· ΡΓ 49, 249.
57. Ὀριγένους, Κατά Κέλσου Ζ' 32· ΒΕΠ 10, 147
58. Ὀριγένους, Εἰς τό κατά Ματθαῖον, Τόμ. ΙΖ' 30· ΒΕΠ 14, 197.
59. Ὀριγένους, ἀπόσπασμα ἐκ τῶν Περί Ἀναστάσεως· ΒΕΠ 16, 349.
60. Ὀριγένους, Περί Εὐχῆς XXXI 3· ΒΕΠ 10, 303.
61. Ὀριγένους, Κατά Κέλσου Β' 60· ΒΕΠ 9, 167.
62. Μεθοδίου, Ἀγλαοφῶν ἢ Περί Ἀναστάσεως XXII· ΒΕΠ 18, 112.
- 62α. Στο ἴδιο· ΒΕΠ 18, 113.
- 62β. Στο ἴδιο· ΒΕΠ 18, 113.
63. Ἀναστασίου Ἀντιοχείας, Δογματική Ἐκθεσις, Λόγος Ε' 17.
64. Ἀναστασίου Ἀντιοχείας, Λόγος εἰς τήν Μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου Α'· ΡΓ 89, 1364.
65. Ὀριγένους, Κατά Κέλσου Ε' 18· ΒΕΠ 10, 2324.
66. Ὀριγένους, Περί Ἀρχῶν Α', κεφ. 8· ΒΕΠ 16, 307.
67. Ὀριγένους, Εἰς τό κατά Ἰωάννην, τόμ. Κ' 24· ΒΕΠ 12, 229.
68. Ὀριγένους, Περί Ἀρχῶν Β', κεφ. 8· ΒΕΠ 16, 310.
69. Ὀριγένους, Κατά Κέλσου Η' 31–32· ΒΕΠ 10, 197.

70. Ὀριγένους, Ἀποσπάσματα ἐκ τῶν Σειρῶν τῶν Εὐαγγελίων 280· ΒΕΠ 14, 315.
71. Ὀριγένους, Κατά Κέλσου Η' 33· ΒΕΠ 10, 199.
72. Ἐκ τῶν Ὀριγένους εἰς Ψαλμούς Ἐκλογαί, Ψαλμός ΙΖ' 16–18· ΒΕΠ 15, 333.
73. Ὀριγένους, Εἰς τό κατά Λουκᾶν, Ὁμιλία ΣΤ'· ΒΕΠ 15, 19.
74. Ἰ. Χρυσοστόμου: Πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας τίνος ἔνεκεν οὐκ ἐκ μέσου γέγονεν ὁ διάβολος... , 2· ΡΓ 49, 259.
75. Ἰ. Χρυσοστόμου, Εἰς τὴν προφητικὴν ρῆσιν τὴν λέγουσαν «Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ἐποίησα φῶς καὶ σκότος...»· ΡΓ 56, 151.
76. Ὀριγένους, Περί Ἀρχῶν Β', κεφ. 10· ΒΕΠ 16, 311.
77. Ὀριγένους, Κατά Κέλσου Η' 72· ΒΕΠ 10, 228.
78. Ὀριγένους, Περί εὐχῆς XXVII 15· ΒΕΠ 10, 286.
79. Ἐκ τῶν Ὀριγένους εἰς Παροιμίας, κεφ. Ε'· ΒΕΠ 16, 188.
80. Ὀριγένους, Κατά Κέλσου Ε' 16· ΒΕΠ 10, 22–23.
81. Ὀριγένους, Κατά Κέλσου ΣΤ' 26· ΒΕΠ 10, 79.
82. Ἰ. Χρυσοστόμου, Εἰς τοὺς ἀνδριάντας ΣΤ' 6· ΡΓ 49, 89.
83. Ἰ. Χρυσοστόμου, Εἰς τὴν Γένεσιν ΚΓ' 6· ΡΓ 53, 205.
84. Ἰ. Χρυσοστόμου, Περί εἰμαρμένης καὶ προνοίας Δ'· ΡΓ 50, 764.
85. Ἰ. Χρυσοστόμου, Εἰς τό κατά Ματθαῖον ΚΗ' 3· ΡΓ 57, 354.
86. Ἰ. Χρυσοστόμου, Εἰς τό κατά Ματθαῖον Α' 2· ΡΓ 57, 15.
87. Ὀριγένους, Περί Ἀρχῶν Β', κεφ. 10· ΒΕΠ 16, 311.
88. Ὀριγένους, Κατά Κέλσου Δ' 13· ΒΕΠ 9, 240–241.
89. Τά θέματα αὐτά ἀνεπτύσσοντο κυρίως στό σύγγραμμα «Περί Ἀρχῶν».
90. Φωτίου, Βιβλιοθήκη 109· ΡΓ 103, 384.
91. Ὀριγένους, Κατά Κέλσου Δ' 68· ΒΕΠ 9, 282.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΤΑ “ΤΡΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ”

1. «σημείον ἀντιλεγόμενον»

Όταν ὁ Ἰωσήφ καί ἡ Μαρία ἔφεραν τό βρέφος Ἰησοῦν στό ναό, ὁ γέροντας Συμεών εἶπε πρὸς τήν μητέρα του:

«Ἴδού οὗτος κεῖται εἰς πτώσιν καί ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραήλ καί εἰς σημείον ἀντιλεγόμενον,... ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί» (Λουκ. 2, 34).

Οὐδεὶς μποροῦσε τότε νά φανταστεῖ ὅποια τρομακτική ἐπαλήθευση θά εἶχαν τά προφητικά ἐκεῖνα λόγια σέ ὅλους τούς ἐπερχόμενους αἰῶνες.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὑπῆρξε ἀναμφισβήτητα μιά ἐξαιρετικά μοναδική προσωπικότητα. Γι’ αὐτό, μετὰ τήν εὐρύτερη διάδοση τῆς διδασκαλίας του ὑπό τήν μορφή μιᾶς νέας θρησκείας, κατέστη ἐπιτακτική ἡ ἀνάγκη νά προσδιοριστεῖ μέ σαφήνεια ἡ φύση τῆς ὀντότητός του καί νά ἀποδειχθεῖ ὅτι ὁ ἐμφανισθεὶς μέ αὐτό τό ὄνομα ἄνθρωπος, στήν πραγματικότητα ἦταν ἐνανθρωπήσας θεός καί ὡς ἐκ τούτου διέφερε πλήρως ἀπό ὅλους τούς λατρευόμενους σάν θεούς στίς ἄλλες θρησκείες.

Ἄρχισε τότε ἡ ἀνάπτυξη ἐνός ἰδιαίτερου κλάδου τῆς χριστιανικῆς γραμματείας, ἡ Χριστολογία. Μεταγενέστερα ἄρχισαν νά διατυπώνονται καί ἀπόψεις πού ἐθεωροῦντο μή ὀρθές, ἤτοι αἰρετικές. Ἔτσι τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ κατέστη «σημείον ἀντιλεγόμενον», μέ ἐντονώτατες ἀντιπαραθέσεις καί συγκρούσεις, πού τάραξαν τήν ζωὴ τῆς ἐκκλησίας

για μερικούς αιώνες και επέδρασαν αρνητικά στην εξάπλωση του Χριστιανισμού και στη διατήρηση του ύψηλου ιδεώδους του.

Από τις αντιμαχόμενες πλευρές χρησιμοποιήθηκε ένα μεγάλο πλήθος χριστολογικών όρων, οι οποίοι αποτέλεσαν σημεία τριβής και αναπτύξεως επιχειρημάτων υπέρ της μιάς ή της άλλης απόψεως. Οι σημαντικότεροι εκ των όρων αυτών είναι:

α) Από την πλευρά της προσωπικότητός του έχουμε τους όρους: *Ἰησοῦς* (ή ὀνομασία του ὡς ἀνθρώπου), *Χριστός* (ὡς κεχρισμένος), *Υἱός*, καὶ *Λόγος*.

β) Από την ὄντολογική πλευρά χρησιμοποιήθηκαν οι ὅροι: *φύσις*, *πρόσωπον*, *οὐσία*, *ὑπόστασις*.

γ) Από την πλευρά της γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ ὑπό τοῦ Πατρὸς, ὑπάρχουν οι ὅροι: *γέννησις*, *προβολή*, *παραγωγή*, *κτίσις*, *αἰώνιος γέννησις*, καὶ ἄλλοι.

δ) Ἡ τετάρτη πλευρά, πού προκάλεσε καὶ τίς μεγαλύτερες διαμάχες, ἀναφέρεται στήν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ στίς σχέσεις μεταξύ τῶν δύο φύσεων, τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρώπινης, καθὼς καὶ στόν τρόπο συνυπάρξεώς τους στόν ἄνθρωπο Ἰησοῦν. Οἱ χρησιμοποιηθέντες ὅροι εἶναι πάρα πολλοί, μέ εἰδικές ἢ γενικές σημασίες, ὅπως: *ἐνανθρώπησις*, *ἐνοίκησις ἐν σώματι*, *κένωσις τῆς ὑποστάσεως*, *σάρκωσις*, *ἐνσάρκωσις*, *ἐνσωμάτωσις*, *καθ' ὑπόστασιν ἔνωσις*, *κατά φύσιν ἔνωσις*, *συνάφεια*, *κοινωνία*, *ἐμψύχωσις*, *κρᾶσις*, *μίξις*, *διαίρεσις*, *συμπλοκή* κ.λπ. Ὅλη αὐτή ἢ ἐκτεταμένη καὶ πολυποικίλη ὀρολογία, σέ συνδυασμό πάντοτε μέ τούς προηγούμενους ὅρους, δημιούργησε μιά πρωτοφανή δαιδαλώδη κατάσταση γύρω ἀπό ὅλα τά ζητήματα τῆς Χριστολογίας, ὥστε μόνον εἰδική μελέτη μπορεῖ νά τήν περιγράψει συνολικά.

Θά ἀναφέρουμε ἐπιγραμματικά τούς πρωταίτιους τῶν κυριωτέρων χριστολογικῶν ἐρίδων:

Ὁ Ἄρειος ἐδέχετο ὅτι ὁ Υἱὸς δέν εἶναι συναΐδιος πρὸς τόν Θεό, ἀλλά ἔλαβε ἀρχήν τῆς ὑπάρξεώς του ἐν χρόνῳ, ὡς δημιούργημα (κτίσμα) αὐτοῦ. Ἐπίσης δίδασκε ὅτι δέν εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας μετά τοῦ Θεοῦ (ὁμοούσιος), ἀλλά διαφορετικῆς οὐσίας (ἐτερούσιος ἢ ὁμοιούσιος), ἀμφισβητώντας ἔτσι τήν θεότητά του. Καταδικάσθηκε ἀπό τήν Α' οἰκουμενική σύνοδο τῆς Νικαίας (325).

Ὁ Ἀπολινάριος δέν ἐδέχετο ὅτι ὁ Χριστός ἦταν συγχρόνως τέλειος θεός καὶ τέλειος ἄνθρωπος, καταλήξας στό συμπέρασμα ὅτι εἶχε μόνο μία πλήρη φύσιν, τήν θεία. Οἱ ἀπόψεις του καταδικάστηκαν ἀπό τήν Σύνοδο τῆς Ἀντιοχείας (379) καὶ τήν Β' οἰκουμενική σύνοδο (381).

Ὁ Νεστόριος ἐδέχετο τίς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, τήν θεία καί τήν ἀνθρώπινη, ἐκάστη τῶν ὁποίων εἶναι τέλεια καθ' ἑαυτή, ἀλλά ἡ ἔνωσή τους δέν πραγματοποιεῖται καθ' οὐσίαν καί καθ' ὑπόστασιν, διότι πρόκειται περί δύο διαφόρων, ἀνεξαρτήτων φύσεων, μέ διαφορετικές ιδιότητες. Καταδικάστηκε ἀπό τήν Γ' οἰκουμενική σύνοδο (431).

Ὁ ἀρχιμανδρίτης Εὐτυχῆς ἐδέχετο ὅτι ἐκ τῆς ἀναμίξεως καί τῆς συγκράσεως τῶν δύο ἐνωθειῶν φύσεων (τῆς θείας καί τῆς ἀνθρώπινης) ἐν τῷ Χριστῷ, προῆλθε μόνο μία φύσις, ἡ θεία. Αὕτη εἶναι ἡ αἴρεση τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ. Ὁ Εὐτυχῆς καταδικάστηκε ἀπό τήν Δ' οἰκουμενική σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος (451).

Ἐκτός τῶν βασικῶν αὐτῶν αἱρέσεων, ὑπῆρξαν δεκάδες ἄλλες μικρότερες, οἱ ὁποῖες ἐλάμβαναν τό ὄνομά τους ἀπό τό ὄνομα τοῦ ἰδρυτοῦ ἢ ἀπό τό κυριώτερο στοιχεῖο τῆς δοξασίας πού ὑποστήριζαν, ὅπως Μοναρχιανισμός, Πατροπασχητισμός, Μονοθελητισμός, Μονοενεργητισμός, Σαβελλιανισμός κ.λπ.

Στίς συνόδους ὁ πρωταρχικός σκοπός ἦταν ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἐνότητος τῆς ἐκκλησίας, μέ τήν ἀποπομπή ἐκείνων πού προκαλοῦσαν τήν διάσπαση. Παράλληλα διατυπώνοντο καί ὀρισμένοι δογματικοί κανόνες, ὥστε νά ὑπάρχει μία κοινή ὁρολογία περισσότερο ἀποδεκτή καί νά ἀποφεύγονται οἱ συγκρούσεις.

Πράγματι, ἐάν ἀναλύσουμε πολλά ἀπό τά κείμενα τῶν ἀντιπάλων μερίδων κατά τήν διάρκεια τῶν χριστολογικῶν ἐρίδων, θά διαπιστώσουμε ὅτι καθ' οὐσία συμφωνοῦν μεταξύ τους, ἀλλά διαφέρουν μόνο κατά τόν τρόπο ἐκφράσεως ἢ κατά τό πλάτος τῶν χρησιμοποιουμένων ὄρων.

Ἐπειδή, λόγω τῆς δυσκολίας τοῦ θέματος, οἱ ὄροι δέν ἀποσαφηνίζοντο ἐντελῶς, τοῦτο ἦταν ἀφορμή νά ἐκλαμβάνονται ἀπό τούς ἀντιπάλους μέ διαφορετικό περιεχόμενο ἀπό ὅ,τι τούς χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἀρχικοί συγγραφεῖς. Ἔτσι δημιουργοῦντο ἀτελεύτητες συγχύσεις καί διαπληκτισμοί, χωρίς νά ὑπάρχει κατά βάθος σοβαρός λόγος.

Γιά παράδειγμα, οἱ ὄροι πού χρησιμοποιήθηκαν γιά νά περιγράψουν τόν τρόπο ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ, τῆς θεϊκῆς μέ τήν ἀνθρώπινη, καθώς καί τόν τρόπο συνυπάρξεως καί ἐκδηλώσεως τῆς ἐνεργείας των, οὐσιαστικά ταυτίζονται ἢ ἀλληλοσυμπληρώνονται. Δηλαδή, περιγράφουν τό ἴδιο γεγονός ἀπό μία κάπως διαφορετική πλευρά ὁ καθένας, χωρίς οὐδεῖς ἐξ αὐτῶν νά διεκδικεῖ τήν πλήρη ἀκρίβεια, πληρότητα καί ἀποκλειστικότητα. Διότι τό γεγονός τῆς συνυπάρξεως τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ εἶναι τόσο πολύμορφο, μυστηριώδες καί πολύπλοκο, ὥστε καί ὅλοι μαζί οἱ ὄροι δέν φθάνουν γιά νά τό καλύψουν.

Ὅταν ὁμως κάποιοι ἐπέμεναν στούς ὄρους τῆς προτιμῆσεώς των, πο-

λεμώντας ταυτόχρονα μέ εμπάθεια τούς άλλους, τότε άρχιζε ό άγώνας μεταξύ τών έκκλησιαστικών άνδρών. Δέν μπορούσαν νά καταλάβουν όπι τό περιορισμένο ανθρώπινο μυαλό δέν είναι σέ θέση νά συλλάβει τήν ούσία τής θεότητας. Άρα, όλες οι χριστολογικές διαμάχες είχαν σάν φαινομενικό αίτιο τίς αντίθετες δογματικές άπόψεις, αλλά ή βαθύτερη αίτία τους ήταν οι «*διαλογισμοί τών καρδιών*» τών ανθρώπων εκείνων, οι όποιοι άποκαλυπτόμενοι διά τής έμπαθοϋς συμπεριφορās, άπεδείκνυαν τήν πραγματική πνευματική τους ποιότητα.

Γιά παράδειγμα, ό Νεστοριος ύποστήριζε όπι ή Παρθένος Μαρία δέν έπρεπε νά όνομάζεται Θεοτόκος, αλλά Χριστοτόκος. Μερικές όψεις τής έριδος περιγράφονται ως εξής από τόν καθηγητή Β. Στεφανίδη:

«...Συμφώνως πρός τήν αντίληψιν και φρασεολογίαν ταύτην του Νεστορίου, ή Παρθένος ώνομάζετο όχι Θεοτόκος, αλλά Χριστοτόκος. Άκριβώς τό όνομα τουτο έδωσεν άφορμήν εις έριδας. Ό Νεστόριος έν έπιστολή πρός τόν Άντιοχείας Ιωάννην έχει ίσχυρισθή όπι ή έρις προϋπήρχεν έν Κων/πόλει και όπι εύρεν αύτήν εκεί. Δέν είναι άπίθανον, όπι ύπήρχεν ή έρις έν τή πόλει εκείνη μεταξύ Άντιοχέων, άφ' ενός, ύποστηριζόντων τό όνομα "άνθρωποτόκος", και τών όρθοδόξων και Άπολιναριστών, άφ' έτέρου, ύποστηριζόντων τό όνομα "θεοτόκος". Άλλά τότε, ως φαίνεται, δέν άνεμινύετο ή έπίσημος Έκκλησία. Τώρα εις έκ τών πολλών υπό του Νεστορίου άχθέντων Άντιοχέων κληρικών, ό σύγκελλος Άναστάσιος, έκηρύχθη σαφώς ή συγκεκαλυμμένως ύπέρ του ονόματος "άνθρωποτόκος". Ό Νεστόριος εις κηρύγματά του, φαινομενικώς συμβιβάζων τρόπον τινά τά διεστώτα, συνέστησε τό όνομα "χριστοτόκος". Άντέδρασαν μάλιστα μέν μοναχοί, αλλά και κληρικοί, δυσηρεστημένοι έκ τής έπελάσεως τών Άντιοχέων κληρικών. Ό νομικός Εύσέβιος, λαϊκός άκόμη τότε, έπειτα έπίσκοπος Δορυλαίου, συχνά διέκοπτε τόν Νεστόριον και ήρχετο μετ' αύτου εις δογματικήν στιχομυθίαν, αλλά τέλος εις τόν ναόν τής Αγίας Σοφίας, έτοιχοκόλησε κατηγορητήριον κατ' αύτου... κλπ.»¹

Είναι προφανές, όπι οι προϋπάρχουσες συζητήσεις μετετρέπησαν σέ έριδα όταν κάποιος προσπάθησαν νά επιβάλλουν ως μοναδικό κάποιον όρο ή διατύπωση, άποκλείοντας τούς άλλους. Στή συγκεκριμένη περίπτωση, όλοι οι όροι (θεοτόκος, άνθρωποτόκος, χριστοτόκος) είναι όρθοί, μέ συμπληρωματικές έννοιες μεταξύ τους. Η έμμονή επί τής άποδοχής του ενός, μέ ταυτόχρονο άποκλεισμό τών άλλων, άποτελέσει τήν άφετηρία τών δογματικών συγκρούσεων.

Ό Ίησοϋς Χριστός δέν επηρεάζεται όντολογικώς από τίς διαφορετικές άντιλήψεις τών ανθρώπων. Όμως ή στάση τών ανθρώπων άπέναντι

του εἶναι ἡ λυδία λίθος τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς πραγματικῆς ποιότητος τοῦ ἔσωτερικοῦ των κόσμου, γιά νά ἐπακολουθήσει μέ ἀπόλυτη δικαιοσύνη ἡ «πτῶσις» ἢ ἡ «ἀνάστασις» αὐτῶν, σύμφωνα μέ τήν προφητικῆ ρῆση τοῦ γέροντος Συμεών.

Ἐπισημαίνεται ὅτι ἡ «ὄρος πίστεως» τῆς Δ' οἰκουμενικῆς συνόδου στή Χαλκηδόνα, περιλαμβάνει τά ἀκόλουθα περί τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ:

«Ἐπόμενοι τοίνυν τοῖς ἁγίοις Πατράσιν, ἕνα καί τόν αὐτόν ὁμολογεῖν Υἱόν τόν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν συμφώνως ἅπαντες ἐκδιδάσκομεν, τέλειον τόν αὐτόν ἐν θεότητι καί τέλειον τόν αὐτόν ἐν ἀνθρωπότητι, Θεόν ἀληθῶς καί ἄνθρωπον ἀληθῶς τόν αὐτόν ἐκ ψυχῆς λογικῆς καί σώματος, ὁμοούσιον τῷ Πατρί κατά τήν θεότητα, καί ὁμοούσιον ἡμῖν τόν αὐτόν κατά τήν ἀνθρωπότητα, κατά πάντα ὅμοιον ἡμῖν χωρίς ἁμαρτίας» πρό αἰώνων μέν ἐκ τοῦ Πατρός γεννηθέντα κατά τήν θεότητα, ἐπ' ἐσχάτων δέ τῶν ἡμερῶν τόν αὐτόν δι' ἡμᾶς καί διά τήν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου τῆς Θεοτόκου κατά τήν ἀνθρωπότητα, ἕνα καί τόν αὐτόν Χριστόν, υἱόν, κύριον, μονογενῆ, ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον, οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διά τήν ἔνωσιν, σφιζομένης δέ μᾶλλον τῆς ιδιότητος ἐκατέρας φύσεως καί εἰς ἐν πρόσωπον καί μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης, οὐκ εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον ἢ διαιρούμενον, ἀλλ' ἕνα καί τόν αὐτόν υἱόν μονογενῆ, Θεόν Λόγον, Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καθάπερ ἄνωθεν οἱ προφῆται περί αὐτοῦ καί αὐτός ἡμᾶς ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός ἐξεπαίδευσεν καί τό τῶν Πατέρων ἡμῖν παραδέδωκε Σύμβολον».²

Θά παραμείνουμε μόνο στή φράση ὅτι ὁ Χριστός ἦταν «κατά πάντα ὅμοιος ἡμῖν χωρίς ἁμαρτίας», δηλαδή κατά πάντα ὅμοιος μέ ὅλους ἐμᾶς τούς ἀνθρώπους, ἐκτός ἀπό τήν συμμετοχή στό προπατορικό ἁμάρτημα.

Ἐπισημαίνεται ὅτι ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει ἐντός του τό θεῖο στοιχεῖο τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία εἶναι συνδεδεμένη μέ τό υἱλικό σῶμα. Ὁ τρόπος συνδέσεώς της εἶναι ἄγνωστος, ὅπως ἄγνωστη εἶναι καί ἡ ἴδια ἡ ψυχὴ ὡς πρός τήν οὐσία της. Ἀφοῦ, λοιπόν, δέν γνωρίζουμε μέ ποιόν τρόπο ἡ δική μας ψυχὴ συνδέεται μέ τό σῶμα μας, δηλαδή ἀφοῦ δέν γνωρίζουμε τόν ἑαυτό μας, πῶς εἶναι δυνατόν νά ἐπιλύσουμε τό πολύ δυσκολώτερο πρόβλημα τῆς συνδέσεως τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ;

Ἄρα, τό πρῶτο βῆμα γιά τήν προσέγγιση τοῦ χριστολογικοῦ προβλήματος, εἶναι ἡ προσπάθεια κατανοήσεως τῆς ἐνώσεως τῆς ψυχῆς μέ τό σῶμα. Ἀπό ἐκεῖ καί πέρα ὑπάρχουν ἄπειρα ἄλλα βήματα πού μποροῦν νά γίνουν, χωρίς ποτέ νά φθάσουμε στήν ὀριστικῆ καί ὀλοκληρωμένη

λύση του, διότι οί πεπερασμένες ικανότητες του ανθρώπινου πνεύματος δέν φθάνουν ποτέ στή σύλληψη του άπειρου τών θείων δυνάμεων καί ιδιοτήτων.

Στήν έποχή μας ό Ίησοϋς Χριστός έξακολουθεῖ νά εἶναι «σημεῖον ἀντιλεγόμενον», ἀλλά ἀπό διαφορετικές πλευρές. Άλλοι ἀμφισβητοῦν τήν θεία του ἀποστολή καί ἄλλοι τήν θεϊκή φύση του. Άλλοι τόν θεωροῦν πρόδρομο τών προλεταριακῶν ἀγώνων, ἐνῶ ἄλλοι σάν ὑπερασπιστή τῆς ἀστικῆς πλουτοκρατικῆς τάξεως, ἐπειδή δίδασκε τήν ὑποταγή τών δούλων στούς κυρίους των. Άλλοι τόν ἐκλαμβάνουν σάν ψυχολογικῶς ἀνώμαλο τύπο (ὅπως καί τόν Σωκράτη), ἐνῶ ἄλλοι σάν ἀπλό κοινωνικό ἀναμορφωτή, ὅπως ὑπῆρξαν καί πολλοί ἄλλοι. Μερικοί τόν νομίζουν ἔμπειρο θαυματοποιό, μάγο, ἀπατεῶνα, ἀγύρτη κ.λπ. Τέλος ὑπάρχουν πολλοί πού ἀρνοῦνται ἢ ἀμφισβητοῦν καί αὐτήν ἀκόμα τήν ἱστορική του ὑπαρξη.

Δέν ὑπάρχει λόγος νά ἀσχοληθεῖ κανείς μέ ὅλες αὐτές τίς πολύμορφες καί δαιδαλώδεις πνευματικές διαστροφές. Ένα μόνο θά ἐπισημάνουμε: Ὅτι οί ἀκολουθοῦντες, γιά τό πρόσωπο τοῦ Ίησοῦ Χριστοῦ, ἀντιλήψεις ἀποκλίνουσες ἀπό τήν ὀρθόδοξη παράδοση, δέν ἐπιτυγχάνουν τίποτε ἄλλο παρά νά ἀποκαλύπτουν τούς διαλογισμούς τῆς καρδίας των, γιά νά εἶναι φανερή σέ ὅλους ἡ ἄμεροληψία τῆς δικαίας κρίσεως τοῦ πνευματικοῦ δικαστοῦ. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ὑποκριτικῶς ἐμφανίζονται ὅτι τόν ἀκολουθοῦν καί τόν πιστεύουν, ἐνῶ δέν ἐφαρμόζουν στήν πράξη τά ὅσα δίδαξε.

2. Τά λεγόμενα «Τρία Κεφάλαια»*

Μέ τόν ὄρο «Τρία Κεφάλαια» πέρασε στήν ἐκκλησιαστική Ἱστορία ἡ ἐνιαία ἀντιμετώπιση τριῶν ὑποθέσεων, πού ἔχουν ὡς κοινό τους στοιχεῖο τήν κατηγορία τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ Νεστορίου. Τά ἄτομα αὐτά πού κατηγορήθηκαν γιά νεστοριανισμό εἶναι:

α) Ὁ Θεόδωρος, ἐπίσκοπος τῆς πόλεως Μοψουεστίας τῆς Κιλικίας

---

* Οἱ ἀναγνωστές πού εἶναι κατατοπισμένοι καί γνωρίζουν ὅτι ἡ Ε' οἰκουμενική σύνοδος συγκλήθηκε ἀποκλειστικά γιά τήν καταδίκη τῶν Τριῶν Κεφαλαίων, μπορούν ἀρχικά νά παραλείψουν τήν μελέτη τοῦ ὑπολοίπου μέρους τοῦ κεφαλαίου 4, καθώς καί τῶν ἐνοτήτων 3-8 τοῦ κεφαλαίου 5.

(392–428), ὁ ὁποῖος μετὰ θάνατον θεωρήθηκε ὡς διδάσκαλος τοῦ Νεστορίου·

β) Ὁ Θεόδωρος, ἐπίσκοπος τῆς πόλεως Κύρου τῆς Εὐφρατησίας (428–457), ὁ ὁποῖος ἀντιτάχθηκε στήν καταδίκη τοῦ Νεστορίου κατὰ τήν Γ' οἰκουμενική σύνοδο· καί

γ) Ὁ Ἰβας, μητροπολίτης Ἐδέσσης τῆς Ὀσροηνῆς (436–457), κοντά στόν Εὐφράτη ποταμό, ὁ ὁποῖος στή φερώνυμη ἐπιστολή του κατηγορεῖ τόν Κύριλλο Ἀλεξανδρείας (πρωτοστατήσαντα στήν καταδίκη τοῦ Νεστορίου) καί ἐπαινεῖ τόν Θεόδωρο Μοψουεστίας.

Τά «Τρία Κεφάλαια» δέν ἔχουν ἄμεση σχέση μέ τόν Ὁριγένη καί τό θεολογικό του σύστημα, οὔτε μέ τίς ὠριγενιστικές ἔριδες. Ἡ ἀφιέρωση τοῦ παρόντος κεφαλαίου σ' αὐτά, ὀφείλεται στό γεγονός ὅτι ἀποτελέσαν τήν αἰτία συγκλήσεως τῆς Ε' οἰκουμενικῆς συνόδου, ἡ ὁποία σύμφωνα μέ τήν παράδοση καταδίκασε τόν Ὁριγένη. Θέλουμε λοιπόν νά ἀποδείξουμε, μέσα ἀπό τήν ἱστορική ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, ὅτι ὁ ἀποκλειστικός λόγος συγκλήσεως τῆς Ε' οἰκουμενικῆς συνόδου ἦταν τά Τρία Κεφάλαια, χωρίς νά ἀναμινύεται οὔτε στό ἐλάχιστο τό θέμα τοῦ Ὁριγένη σ' αὐτή ἐκ τῶν προτέρων.

Ἡ ληστρική σύνοδος (βλ. στήν ἐνότητα 6), καθαίρεσε τούς Θεόδωρο καί Ἰβας, ἐνῶ δέν ἀσχολήθηκε ἐπίσημα μέ τόν Θεόδωρο, διότι δέν ζοῦσε πλέον. Ἡ Δ' οἰκουμενική σύνοδος τούς ἀποκατέστησε, ἀφοῦ τούς ὑποχρέωσε νά ἀναθεματίσουν τόν Νεστόριο (βλ. στή συνέχεια). Ἐν τούτοις ἡ ὑπόθεση τῶν Τριῶν Κεφαλαίων δέν σταμάτησε ἐκεῖ. Δημιουργήθηκαν πολλές ἐκκλησιαστικές διαφωνίες, πού ὡς φαίνεται εἶχαν βαθύτερα αἷτια, πέρα τῶν ἐπιφανειακῶν θεολογικῶν ἀντιθέσεων.

Τό 544 ὁ Ἰουστινιανός ἐξέδωσε διάταγμα κατὰ τῶν Τριῶν Κεφαλαίων. Ἐπειδή ὅμως τοῦτο προκάλεσε πολλές ἀντιδράσεις, κυρίως στή Δύση, ἀποφασίστηκε ἡ σύγκληση οἰκουμενικῆς συνόδου πρὸς ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος. Αὐτή συνήλθε τό 553 μετὰ ἀπό πολλές περιπέτειες καί καταδίκασε τά Τρία Κεφάλαια.

Ὁ πάπας Βιγίλιος, χωρίς νά συμμετάσχει στή σύνοδο, ἀναγνώρισε τίς ἀποφάσεις της ἐκ τῶν ὑστέρων. Τό αὐτό ἔπραξε καί ὁ διάδοχός του Πελάγιος Α'. Πολλοί ὅμως ἐπίσκοποι τῆς Δύσεως, κυρίως τῆς Λομβαρδίας, τῆς ἡπειρωτικῆς Ἐνετίας καί τῆς χερσονήσου τῆς Ἰστρίας, ἀρνήθηκαν νά ἀναγνωρίσουν τή σύνοδο καί τό παπικό *Constitutum*. Ἔτσι προκλήθηκε τό λεγόμενο «ἰστριανόν σχίσμα» πού διήρκησε ἐπὶ ἐνάμισιν αἰῶνα περίπου, καί βεβαίως δέν ἔμεινε ἄσχετο μέ τίς πολιτικο-στρατιωτικές συνθήκες πού ἀφοροῦσαν τήν περιοχή τῆς Ἰστρίας.

Ἡ σύνοδος τοῦ Λατερανοῦ (649) δέχτηκε τήν Ε' οἰκουμενική σύνοδο

ὡς ἰσοκύρη μέ τις προηγούμενες. Ἐκτοτε τό ζήτημα τῶν Τριῶν Κεφαλαίων θεωρήθηκε ἐπίσημως λήξαν, μέχρι τήν ἐκ νέου ἀνακίνησή του κατά τούς νεώτερους χρόνους, ἀπό δυτικούς κυρίως θεολόγους.

Δέν θά μᾶς ἀπασχολήσουν ἐδῶ οἱ λεπτομέρειες τῆς ἐξελίξεως τοῦ ζητήματος. Θά δώσουμε μόνο μερικά ἱστορικά καί κριτικά στοιχεῖα γιά τά τρία ἐμπλεκόμενα πρόσωπα, κυρίως μέ σταχυολόγηση ἀπόψεων ἀπό τήν ἑλληνική βιβλιογραφία, καθώς καί γιά τά καθέκαστα κατά τίς δύο συνόδους πού ἀσχολήθηκαν μέ αὐτούς, τήν ληστρική καί τήν Δ' οἰκ. σύνοδο. Τά σχετικά μέ τήν Ε' οἰκ. σύνοδο θά ἀναπτυχθοῦν ἐκτενέστερα στό ἐπόμενο κεφάλαιο.

3. Θεόδωρος Μοψουεστίας

Ὁ Θεόδωρος γεννήθηκε στήν Ἀντιόχεια περί τό 350, ἀπό ἐπιφανῆ καί πλούσια οἰκογένεια. Διετέλεσε μαθητής τοῦ ρήτορος Λιβανίου καί μετεστράφη στόν Χριστιανισμό ἀπό τήν ἐπίδραση τοῦ συμπατριώτου του Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Τό 383 χειροτονήθηκε πρεσβύτερος καί τό 402 ἐξελέγη ἐπίσκοπος Μοψουεστίας, ἔχοντας ἀποκτήσει φήμη σοφοῦ ἀνδρός καί ἀμύντορος τῆς ὀρθοδοξίας.

Στά συγγράμματά του ἀκολούθησε τίς ἐρμηνευτικές καί θεολογικές ἀρχές τῆς σχολῆς τῆς Ἀντιοχείας, ἡ ὁποία ἀντετίθετο στήν ὑπερβολική τάση πρὸς τήν ἀλληγορία πού ἀκολουθοῦσε ἡ σχολή τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἰδιαίτερα ἀκολούθησε τίς ἀρχές τοῦ Διοδώρου, ἐπισκόπου Ταρσοῦ. Ἐῖχε ἐξαιρετικές σχέσεις μέ τόν Γρηγόριο τόν Ναζιανζηνό καί τόν Κύριλλο Ἀλεξανδρείας, πράγμα πού ἀποδεικνύει ὅτι ἡ διδασκαλία του δέν ἐθεωρεῖτο ἐπικίνδυνη. Πέθανε τό 428, χωρίς ποτέ νά κατηγορηθεῖ σάν αἰρετικός κατά τήν διάρκεια τῆς ζωῆς του.

Μετά τόν θάνατό του ἄρχισε ἡ ἀνάμιξη τοῦ ὀνόματός του στήν αἵρεση τοῦ Νεστορίου. Ὁ Λεόντιος Βυζάντιος (ΣΤ' αἰῶνας) δίνει τήν ἀκόλουθη ἐξήγηση τῶν γεγονότων:

«Πρὸς δέ τούς χρόνους ἐκείνους ἐγένοντο δύο ἄνδρες μεγάλοι, Διόδωρος ὁ Ταρσοῦ ἐπίσκοπος καί Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας» οἵτινες ἀντηγωνίσαντο πρὸς Ἀρειανούς, καί Μακεδόσιον, καί Ἀπολινάριον, καί τήν ἄλλην Γραφήν ὑπεμνημάτισαν, καί ἐν τιμῇ ὄντες μεγάλη ἀπέθανον· καί οὐδεὶς ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν ἐπελάβετό τινος αὐτῶν· ἀλλ' ἐγκώμια ἔγραψαν εἰς αὐτούς πολλοί. Καί Βασίλειος γάρ αὐτούς ἐγκωμιάζει, καί Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ὑστερον δέ κινουμένου τοῦ Νεστοριανοῦ

δόγματος, ἠναγκάσθη Κύριλλος, ὁ πρῶν αὐτοῦς ἐπαινῶν, κατὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν γράψαι· ἐπειδὴ ἀπ' αὐτῶν ἰσχυρίζετο τό δόγμα αὐτοῦ ὁ Νεστόριος. Ὑπομνηματίσαντες γάρ οὗτοι τήν ἁγίαν Γραφήν, οὐκ ἔστησαν ἄχρι τοῦ δέοντος, ἀλλά βουληθέντες μερίσαι τάς ἐν τῇ ἁγία Γραφῇ φωνάς, τάς μὲν τῇ θεότητι, τάς δέ τῇ ἀνθρωπότητι· εὐρέθησαν δύο ὑποστάσεις τοῦ Χριστοῦ κατὰ διαίρεσιν εἰσάγοντες. Καί δι' αὐτό ἠναγκάσθη ὁ Κύριλλος κατ' αὐτῶν γράψαι, ἐπεὶ ἀπ' αὐτῶν ἰσχυρίζετο τό δόγμα αὐτοῦ ὁ Νεστόριος. Διά τοῦτο δέ ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν οὐδεὶς αὐτοῖς ἀντεῖπεν, ἐπειδὴ τό μάχεσθαι πρὸς τάς μείζους αἱρέσεις, ἔσκεπε τά τοιαῦτα δόγματα. Μετά δέ χρόνον ὀλίγον τοῦ ἀποθανεῖν Θεόδωρον καί Διόδωρον, ἀνέστη ἡ αἵρεσις τοῦ Νεστορίου· ἦν δέ Κωνσταντινουπόλεως αὐτός ὁ Νεστόριος ἐπίσκοπος, Ἀλεξανδρείας δέ Κύριλλος, Ἀντιοχείας δέ Ἰωάννης».³

Ἐάν ἡ ἀνωτέρω ἐξήγησις τοῦ Λεοντίου εἶναι ἀληθινή, τότε τό πρόβλημα μετατοπίζεται στό ποιός ἔχει δίκιο στήν ἀξιολόγησις τῶν ἔργων τοῦ Θεοδώρου: Ἐκεῖνοι πού τά ἔκριναν ὡς ὀρθόδοξα ὅταν βρισκόταν στή ζωῇ, μεταξύ τῶν ὁποίων συγκαταλέγονται οἱ Χρυσόστομος, μ. Βασίλειος καί Κύριλλος, ἢ ἐκεῖνοι πού τά ἔκριναν ὡς νεστοριανίζοντα, μετά θάνατον, μέ ἐπί κεφαλῆς τόν ἴδιο τόν Κύριλλο Ἀλεξανδρείας;

Τά περισσότερα ἐκ τῶν συγγραμμάτων του ἀπωλέσθησαν μετά τήν καταδίκη του. Τελευταίως ἀνευρέθησαν μερικά σημαντικά ἔργα του (ὅπως οἱ Κατηχήσεις) σέ συριακές μεταφράσεις, γεγονός πού ἀποτελέσσει τήν ἀφετηρία νέων ἀξιολογήσεων τῶν ἀπόψεών του. Ἀντί ἄλλης κριτικῆς, παραθέτουμε ἕνα ἀπόσπασμα ἀπό τήν Ἑλληνική Πατρολογία τοῦ καθηγητοῦ Π. Χρήστου:

«Ὁ τρόπος κατὰ τόν ὁποῖον τό θεῖον καί τό ἀνθρώπινον ἦλθον εἰς ἔνωσιν ἐν τῷ Χριστῷ συνιστᾷ τήν βάσιν τοῦ χριστολογικοῦ προβλήματος. Ἡ ἰσχύουσα παλαιότερον ἄποψις ἦτο ὅτι ὁ Θεόδωρος εἰς τό πρόβλημα τοῦτο ἦτο Νεστόριος πρὸ τοῦ Νεστορίου, ὁ πραγματικός ἐκπονητής τῆς χριστιανικῆς αἱρέσεως, ἡ ὁποία κατεδικάσθη εἰς τήν Ἔφεσον. Ἀπό τῆς δημοσιεύσεως τῶν Κατηχῆσεων ἤρχισε κάποια διαφοροποίησις τῶν ἀπόψεων. Αἱ Κατηχῆσεις ὁμως εἶναι οἰκοδομητικόν ἔργον καί ἐπομένως εἶναι ἐπιφυλακτικόν εἰς τήν διατύπωσιν πρωτοτύπων ἀπόψεων.

Ὁ Θεόδωρος ἀκολουθῶν τήν γραμμὴν τῶν Ἀντιοχέων, ἡ ὁποία συνίστατο εἰς τήν σύνδεσιν τοῦ πνευματικοῦ στοιχείου μέ τό σωματικόν κατὰ τρόπον, ὥστε ταῦτα νά μή συγχέονται, ἐδέχετο ὅτι αἱ δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ κατὰ τήν ἔνωσιν τῶν ἦσαν καί ἔμειναν τέλειαι, ἄρα δέ τέλειαι εἶναι καί τά πρόσωπα τοῦ Θεανθρώπου, τά ἀντιστοιχοῦντα εἰς

τάς δύο φύσεις καί παραμένοντα ἐπίσης τέλεια. Ὁ Θεός δέν ἐνοικεῖ κατ' οὐσίαν εἰς τόν ἄνθρωπον "οὐσία μὲν λέγειν ἐνοικεῖν τόν Θεόν, τῶν ἀπρεπεστάτων εἰσίν".⁴

Αἱ δύο φύσεις διακρίνονται σαφῶς, δέν ἐνώνονται. Ὁ Θεός Λόγος ἐνώκει εἰς τόν Υἱόν τῆς Μαρίας ὡς ἐν ναῶ, ἄρα συνδέεται μέ τόν ἄνθρωπον κατὰ τήν ἔννοιαν τῆς συναφείας. Ὁ Θεόδωρος ἔκαμε τήν ὑποχώρησιν νά δεχθῆ μοναδικόν πρόσωπον μόνον ἐν σχέσει μέ τήν σύνδεσιν τῶν δύο φύσεων, ὅποτε δέν πρόκειται περί προσώπου κατ' οὐσίαν ἀλλά κατ' εὐδοκίαν καί ἡ ἔνωσις δέν εἶναι φυσική ἀλλά μᾶλλον νομική. "Ὅταν μέντοι ἐπί τήν συνάφειαν ἀπιδώμεν, ἐν πρόσωπον τότε φαμέν"⁵. Αἱ δύο φύσεις εἶναι ἡνωμένα, καθώς προσφέρονται εἰς προσκύνησιν». ⁶

Κατά τήν ἄποψή μας, ἡ οὐσία τοῦ προβλήματος ἔγκειται στό πλάτος καί στή σημασία πού ἀποδίδεται στους χρησιμοποιούμενους ὅρους. Ἐπί παραδείγματι, ὁ Θεόδωρος γιά νά δηλώσει τήν ἔνωση τῆς θείας καί τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Χριστοῦ χρησιμοποίησε τόν ὅρο «συνάφεια». Ἡ λέξη αὐτή ἀπό μόνη της δέν προσδιορίζει ἐπακριβῶς τήν σκέψη τοῦ συγγραφέα, διότι στήν ἑλληνική γλώσσα ὅλα τά ἀφηρημένα οὐσιαστικά ἔχουν πολλές ἔννοιες, κυριολεκτικές ἢ μεταφορικές. Ἐπομένως ὁ προσδιορισμός τῶν πεποιθήσεων τοῦ συγγραφέα γίνεται μέσα ἀπό τίς περαιτέρω ἀναλύσεις του, διά τῶν ὁποίων προσδίδει στόν ὅρο «συνάφεια» πῶς συγκεκριμένο περιεχόμενο καί ἔτσι καθορίζεται τό κατ'αὐτόν πλάτος τοῦ ὅρου.

Γιά νά ἀντιληφθοῦμε τό πλάτος ὅπως τό ἐννοεῖ ὁ συγγραφέας, πρέπει νά λάβουμε ὑπ' ὄψη τό σύνολο εἰ δυνατόν τοῦ ἔργου του, λόγω τῆς ἐξαιρετικῆς λεπτότητος τοῦ θέματος, πού ἔχει ἀνάγκη λεπτομερῶν ἐπεξηγήσεων. Ἐάν διαλέξουμε μόνο μερικά ἀποσπάσματα, εἶναι πολύ εὐκολο νά «ἀποδείξουμε» ὅτι ὁ συγγραφέας ὑποστηρίζει ἀπόψεις πολύ διαφορετικές ἀπό ἐκεῖνες πού πραγματικά ἀποδέχεται.

Ἐνῶ λοιπόν ὁ Θεόδωρος ἀπέδιδε στόν ὅρο «συνάφεια» ἕνα πλάτος μέ ὀρθόδοξο περιεχόμενο, ὁ Νεστόριος ἀπομόνωσε μερικές ἐκφράσεις ἀπό τά ἔργα του καί τίς θεώρησε σάν ἀφετηριακές καταβολές τῶν ἰδικῶν του ἀπόψεων. Ὁ Κύριλλος, ἀντί νά προσπαθῆσαι νά ἀναιρέσει τούς λανθασμένους ἰσχυρισμούς τοῦ Νεστορίου, τούς θεώρησε σάν ἀληθινούς καί ἐστράφη ἐναντίον τοῦ Θεοδώρου, τόν ὁποῖο ἄλλοτε θαύμαζε!

Ἀπό τότε ἄρχισε ἡ ἔντονη ἀμφισβήτηση, ἐάν ὁ Θεόδωρος ὑπῆρξε ἢ ὄχι ὀρθόδοξος. Ἐγράφοντο συνεχῶς πολλά ἐκ μέρους τῶν ἀντιμαχομένων πλευρῶν. Ὅμως ἡ ληστρική σύνοδος καί ἀκολούθως ἡ Δ' οἰκ. σύνοδος, δέν ἀσχολήθηκαν μέ τόν Θεόδωρο, ἐπειδή εἶχε πεθάνει. Ἡ ἄγραφη

παράδοση τῆς ἐκκλησίας δέν ἐπέτρεπε τήν καταδίκη τῶν ἀπόντων, πολύ περισσότερο δέ τῶν ἀποβιωσάντων. Προκειμένου γιά τήν καταδίκη του Ἰβρα ἀπό τήν ληστρική, οἱ πατέρες τῆς Δ΄ οἰκ. συνόδου εἶπαν: «Τά κατά ἀπόντος γινόμενα ἀργεῖτω. Ταῦτα πάντες λέγομεν οὐδεῖς ἀπόντα κατακρίνει».

Ὁ δέ Ἰουστινιανός, γιά νά ἀνατρέψει αὐτή τήν παράδοση, ἀναγκάστηκε νά κάνει ὀλόκληρο στρατηγικό ἐλιγμό, προκειμένου νά ἐπιτύχει τήν καταδίκη τοῦ Θεοδώρου.

Σήμερα ἡ θεολογική ἐπιστήμη δέν ἔχει εἰπεῖ ἀκόμη τήν τελευταία λέξη της. Οἱ περισσότεροι δέχονται ὅτι πράγματι ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας ὑπῆρξε πρόδρομος τοῦ Νεστορίου. Ἀπό τούς δυτικούς θεολόγους, οἱ ὁποῖοι ἐπεκτείνονται σέ εὐρύτερες ἀναλύσεις, ἄλλοι τόν ὑποστηρίζουν ὡς ὀρθόδοξο, ἐνῶ ἄλλοι δέχονται ὅτι εἶχε ἐκδηλες νεστοριανίζουσες τάσεις.

4. Θεodώρητος Κύρου

Ὁ Θεodώρητος, ὁ τελευταῖος μέγας ἐκπρόσωπος τῆς Ἀντιοχεια-νῆς σχολῆς, γεννήθηκε τό 393 ἀπό ἐπιφανῆ χριστιανική οἰκογένεια καί ἔλαβε ἐπιμελημένη μόρφωση. Σέ ἡλικία 30 ἐτῶν, τό 423, ἐξελέγη ἐπίσκοπος τῆς πόλεως Κύρου στήν Ἀντιόχεια. Ἡ ἐπαρχία του ἦταν ἐκτεταμένη καί ὀρεινή. Κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες γιά τήν ἀνακούφιση τῶν κατοίκων, μέ τήν κατασκευή ὑδραγωγείων, γεφυρῶν, δημόσιων λουτρῶν, καθῶς καί μέ τήν ὀργάνωση τῆς ἰατρικῆς περιθάλψεως. Ὑπῆρξε δέ πολυγραφώτατος.

Στήν περιοχή ὑπῆρχε ἕνα μεγάλο πλῆθος ὀπαδῶν διαφόρων αἱρέσεων, παλαιῶν καί νεωτέρων. Ἀπό αὐτούς ἐπανέφερε στήν ὀρθόδοξη πίστη περισσότερους τῶν δέκα χιλιάδων.

Ὑπῆρξε φίλος τοῦ Νεστορίου καί τόν ὑποστήριξε κατά τήν ἐκδηλωθεῖσα ἔριδα. Ὁ καθηγητής Π. Χρήστου γράφει:

«Δέν ἤρεσκετο εἰς τάς θεολογικάς διαμάχας, ἀλλ' ἐπέπρωτο ὄχι μόνον νά ἐμπλακῆ εἰς αὐτάς, ἀλλά καί νά ταλαιπωρηθῆ ἀπό αὐτάς. Ὅταν ἐξερράγη ἡ ἔρις μεταξύ Νεστορίου καί Κυρίλλου δέν ἠδυνήθη ν' ἀποφύγη τήν ἀνάμιξίν του, ἀφ' ἑνός μὲν λόγῳ τῆς φιλίας του μέ τόν πρῶτον, ἀφ' ἑτέρου δέ λόγῳ τῆς παραγγελίας τοῦ Ἰωάννου Ἀντιοχείας ν' ἀνικρούση τούς Δώδεκα Ἀναθεματισμούς τοῦ Κυρίλλου, εἰς τούς ὁποῖους μάλιστα καί ὁ ἴδιος ἔβλεπε σαφῆ στοιχεῖα ἀπολιναριστικῶν τάσεων, ὡς καί ἄλλας δυσεβείας...».⁷

Στή ληστρική σύνοδο τῆς Ἐφέσου (449), στήν ὁποία τοῦ ἀπαγορεύθηκε ἡ συμμετοχή, καταδικάστηκε μαζί μέ ἄλλους παλαιούς φίλους τοῦ Νεστορίου. Παραβρέθηκε στήν Δ΄ οἰκ. σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος (451) καί στήν ὄγδοη συνεδρίαση αὐτῆς, κατόπιν ἀρκετῶν πείσεων ἐκ μέρους τῶν ἐπισκόπων, ἀναθεμάτισε τόν Νεστόριο. Ἐκτοτε ἔγινε δεκτός ὡς ὀρθόδοξος καί ἀποκαταστάθηκε στήν ἐπαρχία του, ἐκτιμώμενος ἀπό ὅλους γιά τήν μεγάλη του προσφορά στά θεολογικά γράμματα καί τό φιλανθρωπικό του ἔργο.

Ἡ δογματική διδασκαλία τοῦ Θεοδωρήτου διερευνᾶται στό ἔργο τοῦ Ἀνδρέου Θεοδώρου: «*Ἡ χριστολογική ὀρολογία καί διδασκαλία Κυρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας καί Θεοδωρήτου Κύρου*». Στόν πρόλογο ὁ συγγραφέας γράφει γιά τούς δύο αὐτούς πρωταγωνιστές τῆς νεστοριανῆς ἔριδος:

«*Περί τῶν ἡμετέρων διδασκάλων πολλά ἐγράφησαν ἀπό μέρους τῶν θεολόγων. Ἐξήρθη κυρίως τό ἔργον αὐτῶν καί ἡ μεγάλη συμβολή των εἰς τήν ἀνάπτυξιν καί κατοχύρωσιν τοῦ χριστολογικοῦ δόγματος. Δέν ἔλειπον ὅμως ἐκάστοτε καί ἐκεῖνοι οἵτινες ὑπεστήριζαν ὅτι οἱ ἡμέτεροι Πατέρες συνεμερίσθησαν ἐνεργῶς τάς χριστολογικάς κακοδοξίας τῆς ἐποχῆς των, συγκεκριμένως δέ ὅτι ὁ ἱερός Κύριλλος συνεμερίσθη τήν κακοδοξίαν τοῦ Ἀπολιναρίου, ὁ δέ Θεοδώρητος τήν τοῦ Νεστορίου.*

Εἶναι βεβαίως ἀναμφίβολον ὅτι ἐν τῇ κατοχυρώσει τῆς χριστολογικῆς διδασκαλίας καί δῆ καί ἐν τῇ ἀναιρέσει τῶν σχετικῶν κακοδοξιῶν, οἱ ἡμέτεροι διδάσκαλοι παρουσιάζουσιν ἐν τῇ ὀρολογίᾳ αὐτῶν τάσιν τινά προσανατολισμοῦ καί κατευθύνσεως πρὸς τάς ἐν λόγῳ κακοδοξίας. Ἡ τάσις ὅμως αὕτη, εἰς ἣν ἄλλως ὤθουν αὐτούς αἱ τῶν οἰκείων Σχολῶν ἀρχαί καί κατευθύνσεις, εἶναι τάσις ἀπλῆ, χωρίς νά ἐμφαίνῃ καί τήν ἐνεργόν υἰοθέτησιν τῶν αἰρετικῶν τούτων διδαγμάτων. Ὁ τε ἱερός Κύριλλος καί ὁ Θεοδώρητος, παρά τάς παρατηρουμένας μεταξύ αὐτῶν διαφοράς καί ἀντιθέσεις περί τήν ὀρολογίαν καί ἐκφρασιν, εἶναι κατ' οὐσίαν ὀρθόδοξοι, οὐ μόνον δέ ἀλλά καί παραμένουσιν οἱ σπουδαιότεροι δογματικοί διδάσκαλοι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας κατά τό πρῶτον ἡμισυ τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος».

Στά Συμπεράσματα δέ στό τέλος τοῦ βιβλίου (σελ. 121–126), καταλήγει:

«*Κατόπιν τῶν ὧν ἐλέχθησαν κατανοεῖ τις ἐν ἰκανῷ μέτρῳ τά ὀρθόδοξα τοῦ Θεοδωρήτου φρονήματα. Πιστός ὁπαδός καί κατ' ἐξοχήν ἐκπρόσωπος τῆς Ἀντιοχειανῆς Σχολῆς καί παραδόσεως, ἀνεδείχθη πράγματι πρωταθλητής καί πολέμιος ἀμείλικτος κατά τοῦ Μονοφυσι-*

τισμοῦ, ὑφ' οἰανδήποτε μορφήν οὗτος παρουσιάσθη. Ἀνά πᾶν βῆμα ὁ Θεοδώρητος τονίζει τό διακεκριμένον καί ἑτεροφυές τῶν δύο τοῦ Κυρίου φύσεων, ἀποδεχόμενος ταυτοχρόνως καί τήν ἀδιαίρετον ἐνότητα τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου, σφοδρῶς καί περιπαθῶς ἀγωνιζόμενος ὅπως ἀποτρίψῃ τήν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν τῶν Ἀλεξανδρινῶν ἐπί διαιρέσει τῶν προσώπων ἐν τῷ Χριστῷ...

Δέν ὑπάρχει βεβαίως ἀμφιβολία ὅτι ὁ Θεοδώρητος χρησιμοποιεῖ φράσεις ἡχούσας νεστοριανικῶς. Ὅτι ὅμως αἱ τοιαῦται φράσεις - καί δὴ λόγῳ τῆς ἀνεπαρκείας τῶν χριστολογικῶν ὄρων - δύνανται νά ἐκληφθῶσι καί ὀρθοδόξως, πείθεται τις συγκρίνων τά κείμενα καί ὑπό τοῦ ὅλου πνεύματος τοῦ συγγραφέως διαπνεόμενος.

Ἀντίθετα ὁ μητροπολίτης Μελέτιος, στήν εἰσαγωγή τῆς μεταφράσεως τῶν πρακτικῶν τῆς Ε' οἰκ. συνόδου⁸, θεωρεῖ τόν Θεοδώρητο ὡς αἰρετικό, λέγοντας ὅτι κατὰ τήν ληστρική σύνοδο «ἡ δίκη τοῦ Θεοδωρήτου ὑπῆρξεν ἀντικανονική» (σελ. 65), ἐπειδή δέν παρίστατο ὁ ἴδιος, ἀλλά «καί ἰδέαι του ἦσαν βλασφημιαί, δηλ. αἰρετικάί, νεστοριαναί». Προσθέτει δέ στή συνέχεια:

«Ἄλλ' ὁ Θεοδώρητος δέν ἐσυνετίσθη. Ἡ ἐπιστολή του πρός Ἰωάννην τόν ἐπίσκοπον Γερμανικίας, γραφεῖσα μετὰ τήν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς ληστρικῆς συνόδου, μαρτυρεῖ περιτράνως, ὅτι ἦτο ἄξιός τῆς ἐπιβληθείσης εἰς αὐτόν καθαιρέσεως».

Προσπαθώντας τέλος ὁ ἴδιος νά συμβιβάσῃ καί τήν ἄρση τῆς καταδίκης ἀπό τήν Δ' οἰκ. σύνοδο, καταλήγει στά ἑξῆς:

«Ἐκ τούτου συμπεραίνομεν ὅτι: α) Οἱ ἅγιοι Πατέρες ἐδέχοντο ὡς ὀρθόν τό κατὰ τοῦ Θεοδωρήτου κατηγορητήριον τῆς ληστρικῆς καί ὡς ὀρθήν ἐνέργειαν τήν καθαίρεσίν του. β) Οἱ ἅγιοι Πατέρες εἰς τό σύνολόν τους ἔβλεπαν τόν Θεοδώρητον ὡς φιλονεστοριανόν. γ) Κατά τούς ἁγίους Πατέρας διά τόν Θεοδώρητον ὑπῆρχεν μία μόνον ὁδός ἐπιστροφῆς καί ἐνώσεως μέ τήν καθολικήν Ἐκκλησίαν ὁ ἀναθεματισμός τῆς αἵρέσεως. δ) Περί τό πρόσωπον τοῦ Θεοδωρήτου ὑπῆρχεν ἡ ἀμφιβολία, ἃν θά ἐδέχετο νά ἀναθεματίσῃ τόν Νεστόριον καί τά δόγματά του. ε) Ὁ Θεοδώρητος, παρά τας κατ' αὐτοῦ ὑποψίας, τας ὁποίας διέλυσε διά τοῦ ἀναθεματισμοῦ τοῦ Νεστορίου, ὡς διδάσκαλος ἐθαυμάζετο».

Τά ἰδικά μας συμπεράσματα ἀπό ὅλη αὐτή τήν ἱστορία, εἶναι ὅτι οἱ περισσότερες διαμάχες καί ἀντεγκλήσεις μεταξύ τῶν πατέρων ὀφείλοντο κατέ βάση στήν διαφορετική κατανόηση τοῦ πλάτους καί τῆς σημασίας

τῶν χρησιμοποιουμένων ὄρων. Ἡ μεταβολή τῆς ἀντιλήψεως γιά τό νόημα τους ἐπέφερε καί τήν διαφορετική ἀντιμετώπιση τῶν ἰδίων ἀκριβῶς κειμένων ἢ τῶν συγγραφέων τους. Καί ὅταν ἡ κατάσταση ἔφθανε στό ἀπροχώρητο, ἀρκοῦσε, κατά τήν ἐκκλησιαστική δεοντολογία, ἡ ἐκφορά ἐνός ἀναθεματισμοῦ, γιά νά μεταστρέψει ἄρδην τήν εἰς βάρος ἐνός ὑποδίκου ἀσφυκτική κατάσταση σέ πλήρη ἀποδοχή τοῦ ἰδίου καί τῶν συγγραμμάτων του!

Δέν ἐπεκτεινόμαστε σέ λεπτομέρειες, διότι θά ξεφύγουμε ἀπό τό κυρίως θέμα μας. Πάντως οἱ ἀνωτέρω ἀλληλοσυγκρουόμενες ἀπόψεις τῶν δύο συγχρόνων θεολόγων, τοῦ Ἀνδρέου Θεοδώρου καί τοῦ μητροπολίτου Μελετίου, εἶναι ἐνδεικτικές γιά νά ἀντιληφθοῦμε τί συνέβαινε τότε. Διότι οἱ διαφωνίες δέν παρέμεναν στό θεωρητικό ἐπίπεδο, ἀλλά συχνά ἐλάμβαναν τήν μορφή ἐντόνων ἀντιπαραθέσεων καί συγκρούσεων, συνοδευόμενες ἀπό τόν φανατισμό, τήν ἰσχυρογνωμοσύνη, καί τήν ἀντιπάθεια τῶν μέν πρὸς τούς δέ.

5. Ἰβας Ἐδέσης

Ὁ Ἰβας ἤκμασε κατά τό α' ἡμισυ τοῦ Ε' αἰῶνα καί οἱ δραστηριότητες του ἀναπτύχθηκαν στήν πόλη Ἐδεσσα τῆς Συρίας. Ἀρχικά ἦταν διευθυντής τῆς ἐκεῖ θεολογικῆς σχολῆς, ὅπου δίδασκε κυρίως τήν θεολογία τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας, τόν ὁποῖο θαύμαζε καί εἶχε μεταφράσει πολλά ἔργα του στή συριακή γλώσσα.

Ἐπίσκοπος Ἐδέσης ἦταν ὁ Ραβουλαῶς (412–436), φανατικός ἀντίπαλος τοῦ Νεστορίου, τόν ὁποῖο πολέμησε καί καταδίκασε. Ἐπειδή ἡ διδασκαλία τοῦ Θεοδώρου θεωρήθηκε νεστοριανίζουσα, ὁ Ραβουλαῶς διέλυσε τήν σχολή καί ἐξεδίωξε τόν πρεσβύτερο τότε Ἰβα.

Ὅμως μετά τόν θάνατο τοῦ Ραβουλαῶ (436) ἀνῆλθε στόν ἐπισκοπικό θρόνο ὁ Ἰβας καί ἄρχισε πάλι νά ὑποστηρίζει ἐνεργά τήν διδασκαλία τοῦ Θεοδώρου, προκαλώντας ἀρκετές ἀντιδράσεις ἐκ μέρους τῶν ἀντιφρονούντων κληρικῶν, οἱ ὁποῖοι τόν κατηγοροῦσαν γιά νεστοριανισμό, διοικητικές παρεκτροπές, διασπάθιση τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας καί μεροληψία ὑπέρ τῶν ὁμοϊδεατῶν του.

Γιά ὅλα αὐτά ὁ Ἰβας σέ μιά τοπική σύνοδο (Βηρυτοῦ–Τύρου) εἶχε καταδικαστεῖ κατ' ἀρχάς, ἀλλά κατόπιν ἀθωώθηκε. Τό ἐνδιαφέρον του ὅμως γιά τόν Θεόδωρο Μοψουεστίας συνέχιζε νά προκαλεῖ πολλές ἐπιθέσεις ἐναντίον του καί ὑπῆρξε ἡ αἰτία τῆς καταδίκης του ἀπό τήν ληστρι-

κή σύνοδο, στήν ὁποία ὁ ἴδιος δέν παρουσιάστηκε γιά νά ἀπολογηθεῖ.

Στή σύνοδο αὐτή ἀνεγνώσθησαν ὡς ἀποδεικτικά στοιχεῖα διάφορες ἀναφορές κληρικῶν καί κατοίκων τῆς Ἑδέσσης, ὅπου τόν χαρακτηρίζουν «νεστοριανό», προσάπτοντας πολλές ἀκόμη κατηγορίες. Τέλος ἀνεγνώσθη ἡ πρὸς Μάριν ἐπιστολή, ἡ ὁποία ἀποτελέσσει τήν κυριώτερη πέτρα τοῦ σκανδαλοῦ στήν μετέπειτα ἐξέλιξη τῆς ὑποθέσεώς του.

Ἡ ἐπιστολή αὐτή πρὸς τόν μαθητή του Μάριν εἶναι τό μοναδικό κείμενο τοῦ Ἰβᾶ πού σώζεται στήν ἑλληνική γλῶσσα. Γράφτηκε πιθανῶς περί τό 433, ὅταν ὁ Ραβουλαῶς ἐξεδίωξε τόν Ἰβᾶ. Περιέχει αἰχμές κατά τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος πρωτοστάτησε στήν καταδίκη τοῦ Νεστορίου, ἐνῶ παράλληλα ἐπαινεῖται ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας, ἀποκαλούμενος «ὁ κῆρυξ τῆς ἀληθείας καί διδάσκαλος τῆς ἐκκλησίας».

Μέ τήν ἐπιστολή του ὁ Ἰβᾶς ἐνημερώνει τόν Μάριν γιά τά τρέχοντα γεγονότα. Ἀρχίζει μέ τήν διαμάχη Κυρίλλου–Νεστορίου, συνεχίζει μέ τά συμβάντα κατά τήν Γ΄ οἰκ. σύνοδο, κατόπιν μέ τήν ἀντιπαράθεση Κυρίλλου–Ἰωάννου Ἀντιοχείας, καί τελειώνει μέ τήν συνδιαλλαγή τῶν τελευταίων καί τήν ἀποκατάσταση τῆς εἰρήνης στήν ἐκκλησία.

Στό σημεῖο αὐτό θά κάνουμε μία παρένθεση. Ἡ ἐπιστολή δέν ἔχει δογματικό χαρακτήρα. Μέσα σ’ αὐτήν ὅμως ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθη δογματικοῦ περιεχομένου φράση:

«Ἡ γάρ ἐκκλησία οὕτως λέγει, ὡς καί ἡ σὴ θεοσέβεια ἐπίσταται, καί ἐξ ἀρχῆς ἐδιδάχθην, καί ἐστηρίχθη τῇ θείᾳ διδασκαλίᾳ, ἐκ τῶν λόγων τῶν μακαρίων πατέρων· δύο φύσεις, μία δύναμις, ἓν πρόσωπον· ὅπερ ἐστίν, εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός».

Ἄρα ὁ Ἰβᾶς ἀποδέχεται τήν βασική ὀρολογία τοῦ χριστολογικοῦ δόγματος «δύο φύσεις, ἓν πρόσωπον», ἀπορρίπτοντας τόν μονοφυσιτισμό.

Ἐνας ὅμως νεώτερος ἱστορικός, ὁ καθηγητής Βασ. Στεφανίδης, σχολιάζει αὐτό τό σημεῖο ὡς ἐξῆς:

«Ὁ Ἰβᾶς ἔγραψε πρὸς τόν ἡγούμενον Μάριν ἐπιστολήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐδέχετο δύο φύσεις καί ἓν πρόσωπον. Ὑπό τό ἓν τοῦτο πρόσωπον ἀναμφιβόλως δέν ἐνόει πραγματικόν πρόσωπον (τόν θεῖον Λόγον), διότι ἤρνεῖτο τήν μετάδοσιν πραγματικῶν ιδιωμάτων. Ἄρα, ὑπό τό ἓν τοῦτο πρόσωπον ἐνόει ἐνιαίαν πνευματικὴν ἐνέργειαν δύο ἐν Χριστῶ προσώπων (φαινομενικόν πρόσωπον)».⁹

Τοῦτο εἶναι ἓνα παράδειγμα ὅπου ἓνας συγγραφέας χρησιμοποιεῖ μέ καθαρά ὀρθόδοξο τρόπο τούς ὄρους «φύσεις» καί «πρόσωπον», ἐνῶ ὁ σχολιαστής του παρεμβάλλει καί τούς ὄρους «θεῖος Λόγος» καί «μετάδοσις

ιδιωμάτων» (μεταξύ τῆς θείας καί τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Χριστοῦ), καταλήγοντας στό ἀναμφίβολο γι' αὐτόν συμπέρασμα, ὅτι «*ὑπό τό ἔν τοῦτο πρόσωπον ἐνόει ἐνιαίαν πνευματικήν ἐνέργειαν δύο ἐν Χριστῷ προσώπων*». Αὐτό σημαίνει οὐσιαστικά ἀποδοχήν δύο προσώπων, ἀσχέτως ἐάν αὐτά συνταυτίζονται ὡς πρός τήν ἐνέργειά τους.

Ἄρα, ἐνῶ ὁ Ἰβας μιλάει σαφῶς γιά ἕνα πρόσωπο, ὁ Στεφανίδης συμπεραίνει ὅτι ἐνοοῦσε δύο πρόσωπα μέ ἐνιαία ἐνέργεια! Τέτοια παραδείγματα ὑπάρχουν ἄπειρα μέσα στά συγγράμματα καί τίς ἐπιστολές πού ἀντήλλασαν οἱ πατέρες ἀναφορικά μέ τά χριστολογικά προβλήματα, καί αὐτές ἀκριβῶς οἱ παρανοήσεις προκαλοῦσαν τίς ἐντονώτατες ἀντιπαραθέσεις μεταξύ τους. Κλείνει ἡ παρένθεση.

Στή ληστρική σύνοδο ὁ Ἰβας καθαιρέθηκε. Ἡ ὑπόθεσή του ἐπανῆλθε στή Δ' οἰκ. σύνοδο, ὅπου ἐκδικάστηκε κατά τίς Πράξεις Γ' καί ΙΑ'. Ἡ ἀπόφαση τῆς καθαιρέσεώς του ἀκυρώθηκε, ἐπειδή δέν εἶχε προσέλθει νά ἀπολογηθεῖ καί ἐπειδή δέν προέκυψαν νέα ἐνοχοποιητικά στοιχεῖα ἐναντίον του. Τόν ὑποχρέωσαν ὅμως νά ἀναθεματίσει τόν Νεστορίο, ὅπως καί ἔγινε. Ἔτσι ἀποκαταστάθηκε στήν ἔδρα του.

Κατά τήν διάρκεια τῆς συνόδου, ἀνεγνώσθη πάλι ἀπό τούς κατηγόρους του ἡ ἐπιστολή πρός Μάριν. Ὁ Ἰβας δέν ἀπάντησε εὐθέως, ἀλλά ἔστρεψε τήν διαδικασία στήν ἀνάγνωση μιᾶς ἄλλης ἐπιστολῆς τῶν κληρικῶν τῆς Ἐδέσσης, εὐνοϊκῆς γι' αὐτόν. Ἀφοῦ ὀλοκληρώθηκε ἡ ἀνάγνωση τῶν ἐγγράφων, ἀκολούθησαν αἱ «*διαλαλιαί*» τῶν συνέδρων, πού κήρυξαν τόν Ἰβαν ἄθῶον.

Δύο ἀπό αὐτούς ἀναφέρθηκαν καί στήν ἐπιστολή: Ὁ Πασχαῖνος ἐκ μέρους τῶν τοποτηρητῶν τοῦ πάπα Λέοντος εἶπε: «*...ἀναγνωσθείσης γάρ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ, ἐπέγνωμεν αὐτόν ὑπάρχειν ὀρθόδοξον*».

Ὁ δέ Μάξιμος Ἀντιοχείας εἶπε: «*καί ἐκ τοῦ ἀναγνωσθέντος ἀντιγράφου τῆς ἐπιστολῆς, τοῦ προσκομισθέντος παρά τοῦ ἀντιδίκου αὐτοῦ, ὀρθόδοξος ὤφθη αὐτοῦ ἡ ὑπαγορία*».

Μέ τήν ἀποκατάσταση τοῦ Ἰβαν θεωρήθηκε ὅτι ἀπέκτησε ὀρθόδοξο δογματικό περιεχόμενο ὀλόκληρη ἡ ἐπιστολή! Εἶπαμε ὅμως ὅτι περιέχει αἰχμές κατά τοῦ Κυρίλλου, ἡ σημαντικώτερη τῶν ὁποίων ἐντοπίζεται στήν ἐξῆς φράση:

«*...ἐν τῇ καθαιρέσει Νεστορίου τῇ γενομένῃ παρ' αὐτῶν τά «Δώδεκα Κεφάλαια» τά συγγραφέντα παρά Κυρίλλου, ἐναντία ὄντα τῇ πίστει τῇ ἀληθινῇ, ἀνέθηκαν καί ἐβεβαίωσαν καί συνέθεντο αὐτοῖς ὡς τῇ ἀληθινῇ πίστει συμφωνοῦσι...»*.

[Στήν καθάριση τοῦ Νεστορίου, ἡ ὁποία ἔγινε ἀπό αὐτούς (τούς

πατέρες τῆς Δ' οἰκ. συνόδου), τὰ «Δώδεκα Κεφάλαια» πού συνέγραψε ὁ Κύριλλος, τὰ ὅποια εἶναι ἀντίθετα στήν ἀληθινή πίστη, τὰ ἐμπιστευτήκαν καί τὰ βεβαίωσαν καί ἀποδέχτηκαν ὅτι συμφωνοῦν μέ τήν ἀληθινή πίστη...].

Τὰ «Δώδεκα Κεφάλαια» ἦσαν οἱ δώδεκα ἀναθεματισμοί πού συνέταξε ὁ Κύριλλος κατά τοῦ Νεστορίου, τῶν ὁποίων κατά τὰ ἀνωτέρω ἀρνεῖται τήν ὀρθότητα ὁ Ἰβας. Οἱ πατέρες τῆς Δ' οἰκ. συνόδου φαίνεται ὅτι δέν ἔδωσαν σημασία σέ τέτοιες λεπτομέρειες, οὔτε σέ μερικά ἄλλα εἰδικώτερα σημεῖα τῆς ἐπιστολῆς. Ἀρκέστηκαν στόν ἀναθεματισμό τοῦ Νεστορίου γιά νά δεχτοῦν τόν Ἰβα ὡς ὀρθόδοξο, χωρίς νά τὰ ἐξετάσουν.

Ὅμως οἱ μονοφυσίτες, στηριζόμενοι στά ἐν λόγῳ σημεῖα, ὑποστήριζαν ὅτι ἡ Δ' οἰκ. σύνοδος, ἀφοῦ δέχτηκε τήν ἐπιστολή τοῦ Ἰβα σάν ὀρθόδοξη, δέχτηκε καί τό ὅτι οἱ δώδεκα ἀναθεματισμοί τοῦ Κυρίλλου ἦσαν ἀντίθετοι στήν ἀληθινή πίστη (ὅπως γράφει ὁ Ἰβας) καί ἐπομένως κακῶς ἀναγνώρισε τήν καταδίκη τοῦ Νεστορίου! Ἔτσι ἡ διαμάχη συνεχίστηκε μέ διάφορες φάσεις, μέχρι τήν κατάληξή της στήν Ε' οἰκ. σύνοδο μετά ἀπό ἕναν αἰῶνα!

Κατά τή γνώμη μας, ἡ ἐπιστολή Ἰβα δέν εἶναι δογματικό κείμενο, ὅπως ἦταν ὁ Τόμος Λέοντος. Ἐνημέρωνε τόν Μάριν γιά τὰ τρέχοντα γεγονότα, μέ παρεμβολή μερικῶν προσωπικῶν σκέψεων τοῦ ἀποστολέα της. Ἡ δέ καταχώρησή της στά πρακτικά τῆς Δ' οἰκ. συνόδου δέν σημαίνει καθόλου πλήρη ἀποδοχή τοῦ περιεχομένου της καί μάλιστα μέ δογματική χροιά. Οὐδέποτε ἀναγνωρίστηκε ὡς αὐθεντικό κείμενο ἐρμηνείας τῆς πίστεως, ἀφοῦ ἄλλωστε προσκομίστηκε ἀπό τούς κατηγορούς τοῦ Ἰβα καί ἐλάχιστος λόγος ἔγινε στή συνέχεια γι' αὐτήν. Ἐπομένως ὅλη ἡ διαμάχη γύρω ἀπό τήν πολύκροτη αὐτή ἐπιστολή ἦταν «πολύ κακό γιά τό τίποτα»!

6. Ἡ «ληστρική» σύνοδος

Οἱ διαμάχες, οἱ συγκρούσεις καί οἱ διαπληκτισμοί ἐντός τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας κατά τούς πρώτους αἰῶνες εἶναι κάτι τό πρωτοφανές! Ἐπίσκοποι, ἱερεῖς καί μοναχοί, διαιροῦντο σέ ἀντίπαλες μερίδες, καταφερόμενοι δριμύτατα ἐναντίων ἀλλήλων σάν νά ἦσαν κοινοί ἐχθροί. Τά κύρια διδάγματα τοῦ Θεανθρώπου περί ἀγάπης καί πραότητος, περί μή κριτικῆς τῶν συνανθρώπων μας καί συγχωρήσεως αὐτῶν, λησμονήθηκαν. Δηλαδή, τέθηκαν σέ δεύτερη μοῖρα, ἀπό τήν ἀνένδοτη ἐπιμονή

ἐπὶ τῶν δογματικῶν διαφορῶν, πού στίς περισσότερες περιπτώσεις ἦταν θέμα λεκτικῆς διατυπώσεως ἢ ἐρμηνείας μιᾶς διατυπώσεως.

Ὅταν ἡ ὀξύτητα ἔφθανε στό ἀπροχώρητο, τότε συνεκαλεῖτο μία σύνοδος γιά νά ἐπιλύσει τό πρόβλημα. Ἐπειδή ἡ σύγκληση τῶν συνόδων γινόταν μέ αὐτοκρατορικό διάταγμα, ἡ ἀνάμιξη τῆς πολιτικῆς στά ἐκκλησιαστικά θέματα ἔκανε πύο περίπλοκη τήν κατάσταση. Καί ἐπειδή οἱ ἀποφάσεις μιᾶς συνόδου οὐδέποτε ἱκανοποιοῦσαν ὅλες τίς πλευρές, τά προβλήματα συνέχιζαν νά ὑφίστανται ὑπό διαφορετική μορφή, ἀλλά μέ τήν ἴδια ἔνταση. Μόνο μετά τήν πάροδο ἀρκετοῦ χρόνου ἠρέμησαν κάπως τά πράγματα, χωρίς νά ἀμφισβητοῦνται πλέον οἱ καθιερωθεῖσες δογματικές διατυπώσεις γιά τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Δέν θά ἀσχοληθοῦμε μέ τήν ἐξιστόρηση τῶν ἐρίδων αὐτῶν, ἀλλά μόνο μέ τήν παρουσίαση μερικῶν ἱστορικῶν στοιχείων γιά τίς δύο συνόδους πού σχετίζονται μέ τά Τρία Κεφάλαια.

Στήν Γ' οἰκ. σύνοδο τῆς Ἐφέσου (431), μέ πρόεδρο τόν πατριάρχη Ἀλεξανδρείας Κύριλλο, καταδικάστηκε καί καθαίρεθηκε ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νεστόριος. Οἱ ἐπίσκοποι τῆς Συρίας, μέ ἐπί κεφαλῆς τόν πατριάρχη Ἀντιοχείας Ἰωάννη, καθυστέρησαν, γιά ἄγνωστο λόγο, καί ἔφθασαν στήν Ἐφεσο μετά τήν λήξη τῆς συνόδου. Ἀπό ἀντίδραση συγκρότησαν ἰδιαίτερη σύνοδο, ἀπό 54 τελικά ἐπισκόπους, ἡ ὁποία προέβη στήν καθαίρεση τοῦ Ἀλεξανδρείας Κυρίλλου. Μαζί τους συνεργάστηκε καί ὁ αὐτοκρατορικός ἀντιπρόσωπος Κανδινιανός.

Ὁ Κύριλλος βρέθηκε ἀποκλεισμένος στήν Ἐφεσο. Κατόρθωσε ὅμως νά στείλει στήν Κωνσταντινούπολη τόν ἰατρό του μέ «χρυσές εὐλογίες» σέ ἰσχυρούς αὐλικούς καί μέ παρέμβαση τοῦ αὐτοκράτορα, μετά ἀπό κοπιώδεις διαπραγματεύσεις, ἐπιτεύχθηκε συμβιβασμός μεταξύ τῶν δύο μερίδων.*

Στή συνεννόηση ἀντέδρασαν οἱ αὐστηροί ὀπαδοί κάθε μερίδος. Ἀπό τούς Ἀντιοχεῖς ὁ Θεοδώρητος Κύρου ἀρνήθηκε νά ἀναγνωρίσει τήν καταδίκη τοῦ Νεστορίου, ἐνῶ οἱ ἀλεξανδρινοί μοναχοί ζητοῦσαν ἐπί πλέον τήν καταδίκη τοῦ Διοδώρου Ταρσοῦ καί τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας.

Μεταξύ Θεοδωρήτου καί Κυρίλλου συνεχίστηκε ὁ συγγραφικός ἀγῶνας, ἀλλά τό ζήτημα ἐπισημῶς εἶχε κριθεῖ. Ὅμως μετά τήν ὑποχώρηση τοῦ νεστοριανισμοῦ ἄρχισε νά ἀναπτύσσεται ὁ μονοφυσιτισμός. Κύριος ἐκπρόσωπος ἦταν ὁ μοναχός τῆς Κων/πόλεως Εὐτυχής.

* Αὐτά ἀκριβῶς τά γεγονότα ἐξιστοροῦνται στή γνωστή ἐπιστολή τοῦ Ἰβᾶ Ἐδέσσης.

Ὁ μονοφυσισμός ὑπῆρχε καί προηγουμένως θεωρητικά. Τά συγγράμματα τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, πού ἀποτελοῦν τήν πρώτη συστηματική ἀνάπτυξη τοῦ χριστιανικοῦ μυστικισμοῦ, ἔχουν διατυπώσεις οἱ ὁποῖες μποροῦν νά θεωρηθοῦν μονοφυσιτικές. Ὁ Εὐτυχῆς ἐπέμενε ἰδιαίτερος σέ ὀρισμένα σημεῖα, ὅπως ὅτι τό ἀνθρώπινο σῶμα τοῦ Κυρίου δέν ἦταν ὁμοούσιο μέ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἡ διδασκαλία του εἶναι γνωστή ἀπό τά ἔγγραφα τῆς δίκης, γιατί ὁ ἴδιος δέν ἄφησε γραπτά ἔργα.

Μετά ἀπό καταγγελίες στόν αὐτοκράτορα Θεοδόσιο Β' συνήλθε τό 448 ἡ ἐνδημοῦσα σύνοδος στήν Κων/πολη γιά νά ἐξετάσει τό ζήτημα. Ὁ Εὐτυχῆς δέχτηκε ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ εἶναι «ὁμοούσιος ἡμῖν», ἀλλά ἀρνήθηκε νά ἀναθεματίσει τά προηγούμενα φρονήματά του. Ἡ σύνοδος τόν καθαίρεσε, τόν ἔπασσε ἀπό ἡγούμενο καί τόν ἀφόρισε.

Ὁ Εὐτυχῆς ἦταν ὁ πνευματικός πατήρ τοῦ ἀντάρχου Χρυσοφίου, μέσω τοῦ ὁποῖου ἀσκοῦσε ἐπιρροή στά ἀνάκτορα. Ὑποστηρικτής τοῦ Εὐτυχοῦς παρουσιάστηκε καί ὁ Ἀλεξανδρείας Διόσκορος (διάδοχος τοῦ Κυρίλλου). Ἀπό αὐτούς πείστηκε ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος καί συγκάλεσε νέα σύνοδο στήν Ἔφεσο, τό 449, μέ πρόεδρο τόν Διόσκορο.

Πρὶν ἀπό τήν πραγματοποίηση τῆς συνόδου ἔγιναν πολλά θλιβερά ἔκτροπα ἀπό φανατικούς μονοφυσίτες μοναχοῦς. Ὁ Εὐτυχῆς ἀθωώθηκε ἀπό τήν σύνοδο. Ὁ Κων/πόλεως Φλαβιανός, πού δέν τοῦ εἶχε δοθεῖ δικαίωμα ψήφου, ἐπειδή αὐτός εἶχε δικάσει τόν προηγούμενο χρόνο τόν Εὐτυχή, προτάθηκε νά καθαίρεθεῖ. Γιά νά γλυτώσει ἀπό τίς τρομοκρατικές ἐνέργειες ἐναντίον του, προσπάθησε νά καταφύγει κάτω ἀπό τήν ἀγία Τράπεζα τοῦ ναοῦ ὅπου ἐγίνοντο οἱ συνεδριάσεις. Δέν τό κατόρθωσε ὅμως καί μέ σπρωξίες καί χτυπήματα τόν ἔβγαλαν ἔξω ἀπό τόν ναό, τόν καθαίρεσαν καί τόν ἐξόρισαν.

Ἀπό τήν σύνοδο καθαιρέθηκαν ἐπίσης οἱ ἐπίσκοποι Ἰβας Ἐδέσσης, Θεοδώρητος Κύρου καί ἄλλοι, χωρίς νά ἀπολογηθοῦν, διότι κρίθηκαν ὡς νεστοριανίζοντες.

Ὁ Θεοδόσιος Β' ἐπικύρωσε τίς ἀποφάσεις τῆς συνόδου, ἀλλά ὁ Ρώμης Λέων τίς ἀπέριψε, ἀποκαλώντας τήν «ληστρική». Μέ αὐτό τό ὄνομα πέρασε στήν ἱστορία.

Τό ἐπόμενο ἔτος ὁ αὐτοκράτωρ ἔπεσε ἀπό τό ἄλογό του καί σκοτώθηκε. Τήν ἐξουσία ἀνέλαβε ἡ ἀδελφή του Πουλχερία, ἡ ὁποία διέταξε τήν θανάτωση τοῦ Χρυσοφίου. Μαζί δέ μέ τόν σύζυγό της Μαρκιανό προχώρησαν στή σύγκληση τῆς Δ' οἰκ. συνόδου.

7. Ἡ Δ΄ οἰκουμένηκή σύνοδος

Ἡ ἔκρυθμη κατάσταση πού δημιουργήθηκε μετά τήν ληστρική σύνοδο, ἔγινε προσπάθεια νά διευθετηθεῖ ἀπό μία νέα οἰκουμένηκή σύνοδο, τήν ὁποία συγκάλεσαν οἱ αὐτοκράτορες Πουλχερία καί Μαρκιανός στή Χαλκηδόνα, ἀπέναντι ἀπό τήν Κων/πολη. Αὐτή εἶναι ἡ Δ΄ οἰκουμένηκή σύνοδος (451).

Παρέστησαν περί τούς 600 ἐπίσκοποι, καί κατηγορούμενοι ἦσαν ὁ Εὐτυχής καί ὁ Ἀλεξανδρείας Διόσκορος. Ἡ σύνοδος ἀκύρωσε τίς ἀποφάσεις τῆς ληστρικής, ἥτοι τήν ἀθώωση τοῦ Εὐτυχοῦς, ἐπαναφέροντας σέ ἰσχύ τήν καταδίκη του ἀπό τήν σύνοδο τοῦ ἔτους 448 στήν Κων/πολη. Ἐπίσης καθαίρεσε τόν Ἀλεξανδρείας Διόσκορο, τόν πρόεδρο τῆς ληστρικής, καί ἀμφοτέρω ἑστάλησαν ἀπό τόν αὐτοκράτορα σέ ἐξορία.

Οἱ καθαιρεθέντες ἀπό τήν ληστρική, Ἰβας Ἐδέσσης καί Θεοδώρητος Κύρου, ἀποκαταστάθηκαν στίς ἐπισκοπικές θέσεις τους, ἀφοῦ ὑποχρεώθηκαν νά ἀναθεματίσουν τόν Νεστόριο.

Βασικό δογματικό κείμενο τῆς Δ΄ οἰκ. συνόδου ἀποτελέσει μία ἐπιστολή τοῦ Ρώμης Λέοντος πρὸς τόν Κων/πόλεως Φλαβιανό, γραφεῖσα τό 449. Γιά τήν ἐπιστολή αὐτή ὑπάρχει μία ἐνδιαφέρουσα ἱστορία, διασωθεῖσα ὑπό τοῦ Ἰωάννου Μόσχου στό «Λειμωνάριον»:

«Διηγῆσατο ἡμῖν καί τοῦτο ὁ ἀββᾶς Μηνᾶς..., περί τοῦ ἀγιωτάτου καί μακαριωτάτου Λέοντος τοῦ πάπα Ρώμης, ὅτι ἐμφέρεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Ρώμης ἐγγράφως, ὅτι γράψας τήν ἐπιστολήν πρὸς τόν ἐν ἀγίοις Φλαβιανόν τόν πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ Εὐτυχέως καί Νεστορίου τῶν δυσωνύμων, τέθηκεν αὐτήν ἐν τῷ τάφῳ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου, καί δεήσεσι καί νηστεῖαις καί χαμεννίαις σχολάσας ἐδέετο τοῦ πρωτοστάτου τῶν μαθητῶν, λέγων· “Ὅ,τι ὡς ἄνθρωπος παρέλειψα, αὐτός ὡς πεπιστευμένος τήν Ἐκκλησίαν καί τόν θρόνον παρά τοῦ Κυρίου καί Θεοῦ, καί Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διόρθωσον”. Καί μετά τεσσαράκοντα ἡμέρας ὤφθη αὐτῷ ὁ ἀπόστολος εὐχομένῳ, καί λέγει αὐτῷ: “Ἀνέγνω καί διορθώσαμην”. Καί δὴ λαβὼν τήν ἐπιστολήν ἐκ τοῦ τάφου τοῦ ἀγίου Πέτρου, ἀνέπτυξεν καί εὗρεν χειρὶ τοῦ ἀποστόλου διορθωθεῖσαν».¹⁰

Ἡ ἐπιστολή αὐτή, γνωστή καί ὡς «**Τόμος Λέοντος**», ἔγινε γενικά ἀποδεκτή, τόσο ἀπό τήν Δ΄ ὅσο καί ἀπό τήν Ε΄ οἰκ. σύνοδο. Ἀκόμη καί ὁ ἴδιος ὁ Νεστόριος τήν ἀναγνώρισε ὡς «ὁμολογίαν πίστεως ὀρθόδοξον καί ἄμπετον»¹¹. Συνεπῶς, λόγῳ τῆς πνευματικῆς διορθώσεως τοῦ κειμένου ἀπό τόν ἀπόστολο Πέτρο, ὁ Τόμος Λέοντος εἶναι ἓνα σωστό καί ἀκριβές δογματικό κείμενο.

Όμως, οὔτε αὐτή ἡ σύνοδος κατόρθωσε νά θέσει σέ τάξη τά ἐκκλησιαστικά πράγματα γενικῶς. Κατά τῶν ἀποφάσεών της ἀντέδρασαν οἱ μονοφυσίτες τῆς Αἰγύπτου καί τῆς Συρίας, καί ἔτσι τά προβλήματα καί οἱ συγκρούσεις ἐξακολούθησαν νά διαταράσσουν τίς χριστιανικές κοινότητες.

8. Ἡ ἐξέλιξη τοῦ ζητήματος μέχρι τήν Ε΄ οἰκουμένηκή σύνοδο

Στήν ἐνότητα αὐτή θά ἐκτεθοῦν μέ συντομία τά γεγονότα πού ἐπακολούθησαν τῆς Δ΄ οἰκ. συνόδου καί τίς προσπάθειες ἐπιλύσεως τοῦ προβλήματος τοῦ μονοφυσισμοῦ.

Ὁ ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιος εἶχε μετάσχει στή σύνοδο καί τήν εἶχε ἀποδεχθεῖ. Ἀλλά ἕνας αἰγύπτιος μονοφυσίτης μοναχός, ὀνόματι Θεοδόσιος, ἐξήγειρε τούς μοναχούς τῆς Παλαιστίνης ἐναντίον του καί τελικῶς ἐξελέγη αὐτός ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων, ἐνῶ ὁ Ἰουβενάλιος, διασωθεῖς ἀπό δολοφονική ἀπόπειρα, ἔφυγε γιά τήν Κων/πολη. Ὁ αὐτοκράτωρ Μαρκιανός ἐξεδίωξε τόν Θεοδόσιο καί ἐπανάφερε τόν Ἰουβενάλιο. Κατά τήν διάρκεια ἐπεισοδίων ἐφονεύθησαν πολλοί μοναχοί ὑπό στρατιωτῶν. Ἀκολούθως στήν Παλαιστίνη ἐπεκράτησε βαθμηδόν ἡ ὀρθοδοξία.

Στήν Ἀλεξάνδρεια, μετά τήν ἐξορία τοῦ Διοσκόρου, διορίστηκε ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος, ὁ Προτέριος. Ὁ Διόσκορος πέθανε τό 454, ἐνῶ ὁ Προτέριος φονεύθηκε ἀπό τόν ὄχλο καί ἐξελέγη μονοφυσίτης ἐπίσκοπος, ὁ Τιμόθεος ὁ Αἴλουρος. Ἀργότερα καί στήν Ἀντιόχεια ἐξελέγη μονοφυσίτης, ὁ Πέτρος ὁ Γναφεύς (470).

Ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Α΄ ἐξεδίωξε τούς ἀνωτέρω μονοφυσίτες ἐπισκόπους Ἀλεξανδρείας καί Ἀντιοχείας, διορίζοντας ὀρθόδοξους στίς θέσεις των. Ὁ Βασιλίσκος, γυναικάδελφος τοῦ Λέοντος Α΄, ἀνελθών στόν θρόνο μετά τόν θάνατό του, ἐξέδωσε αὐτοκρατορικό διάταγμα, τό «*Ἐγκύκλιον*», διά τοῦ ὁποίου ἐπέβαλε τόν μονοφυσισμó καί ἀποκατέστησε τούς δύο μονοφυσίτες ἐπισκόπους. Ἐπειδή σχεδίαζε νά διορίσει μονοφυσίτη ἐπίσκοπο καί στήν Κων/πολη, ὁ λαός ἐξεγέρθηκε καί τόν ἀνάγκασε νά ἐγκαταλείψει τόν θρόνο.

Ὁ διάδοχός του Ζήνων (476), γαμβρός τοῦ Λέοντος Α΄, στήν προσπάθειά του νά συμβιβάσει διπλωματικῶς τά ἀντίθετα μέρη, ἐξέδωσε τό «*Ἐνωτικόν*» (482), διά τοῦ ὁποίου καταδικάζοντο ὁ Νεστόριος καί ὁ

Εὐτυχῆς, καί καθορίζοντο μερικές δογματικές διατυπώσεις. Γράφει σχετικά ὁ Β. Στεφανίδης:

«Τό Ἐνωτικόν ἐζήτει νά κρατήσῃ τήν μέσσην ὁδόν μεταξύ ὀρθοδόξων καί μονοφυσιτῶν καί εὐχαριστήσῃ ἀμφοτέρας τάς μερίδας. Ἀπετέλει ἐγκατάλειψιν τῆς Δ' οἰκ. συνόδου καί ἦτο εὐπρόσδεκτος εἰς τούς μονοφυσίτας, ἀλλ' ἀπετέλει τοιαύτην πλαγίαν ἐγκατάλειψιν, ὥστε ὑπ' αὐτό ἠδύναντο νά στεγασθῶσι καί οἱ ὀπαδοί τῆς συνόδου ταύτης. Καθ' ὅλον μάλιστα τό διάστημα, κατά τό ὁποῖον παρέμεινε ἐν ἰσχύϊ τό Ἐνωτικόν, ἐπανειλημμένως διευτώθη ὁ φανταστικός ἰσχυρισμός, ὅτι τό ἔγγραφον τοῦτο δέν ἦρε τήν Δ' οἰκ. σύνοδον».¹²

Τό Ἐνωτικόν τό δέχτηκαν ὅλες οἱ ἐκκλησίες τῆς Ἀνατολῆς. Ὅσοι μονοφυσίτες δέν τό δέχτηκαν, ἀποσχίστηκαν βαθμηδόν ἀπό τούς οἰκείους ἐπισκόπους καί ὀνομάστηκαν «ἀκέφαλοι».

Ἄπό δογματικῆς πλευρᾶς οἱ μονοφυσίτες κατηγοροῦσαν τήν Δ' οἰκ. σύνοδο ὡς νεστοριανίζουσαν γιά δύο πράγματα: Πρῶτον γιά μερικές υἱοθετηθεῖσες διατυπώσεις ἐπὶ τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ, καί δεύτερον γιά τήν ἀποκατάσταση τῶν θεωρουμένων ὡς νεστοριανιζόντων Ἰβρα καί Θεοδωρήτου. Ὅμως, μέ τίς θρησκευτικές διενέξεις συνδυάζοντο καί ἰσχυρές ἐθνικιστικές τάσεις, ἀντίθετες πρὸς τήν βυζαντινὴ κυριαρχία. Διά τοῦτο ἡ αὐτοκρατορική πολιτική ἐπέδωκε τήν ἐπίτευξη θρησκευτικῆς ἐνότητας, ὥστε νά ἐξασφαλίζεται καί ἡ ἐνότητα τοῦ κράτους.

Τό Ἐνωτικόν τοῦ Ζήνωνος δέν εἶχε τὰ ἀποτελέσματα πού ἀνέμεναν οἱ ἐμπνευστές του. Γιά αὐτό, μετά ἀπό πολλά γεγονότα καί συζητήσεις, καταργήθηκε τό Ἐνωτικόν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Ἰουστίνου καί Ἰουστινιανοῦ, ἀποκαταστάθηκε ἡ Δ' οἰκ. σύνοδος, καί ἀναζητήθηκαν ἄλλοι τρόποι προσεταιρισμοῦ τῶν μονοφυσιτῶν.

Ὁ Ἰουστινιανός μέ διάταγμα τοῦ 533 ἐπέβαλε μετριοπαθέστερες δογματικές διατυπώσεις, κοινῆς ἀποδοχῆς. Τό διάταγμα ἐγίνε ἀποδεκτό στήν Ἀνατολή καί στή Δύση. Ὅμως στό περιβάλλον τοῦ αὐτοκράτορα ὑπῆρχαν μονοφυσίτες, ὅπως ἡ σύζυγός του Θεοδώρα καί ὁ νέος πατριάρχης Κων/πόλεως Ἄνθιμος (535). Τελικῶς ὁ Ἄνθιμος παραιτήθηκε καί ἐξελέγη πατριάρχης ὁ ὀρθόδοξος Μηνᾶς (536).

Ἐν τῷ μεταξύ στήν Παλαιστίνη εἶχε ἀρχίσει ἡ νέα φάση τῶν ὠριγενιστικῶν ἐρίδων. Ὁ Ἰουστινιανός διά νέου διατάγματος (543) καταδίκασε τίς κακοδοξίες τοῦ Ὠριγένη (βλ. στό ἐπόμενο κεφάλαιο). Ἐπειδή ὅμως οἱ ἔριδες συνεχίζοντο καί ὁ Ἰουστινιανός σχεδίαζε νά λάβει νέα μέτρα, ὁ ὠριγενιστής Θεόδωρος Ἀσκιδᾶς, εὐρισκόμενος στό στενὸ περιβάλλον τοῦ αὐτοκράτορα, σκέφθηκε νά τόν ἀποστρέψῃ σέ ἄλλη κατεύ-

θυνση, καί συγκεκριμένα στήν προσπάθεια ενώσεως τῶν μονοφυσιῶν ἀκεφάλων.

Οἱ δογματικές ἀντιρρήσεις τῶν ἀκεφάλων εἶχαν ικανοποιηθεῖ ἀρκετά μέ τό πρῶτο διάταγμα. Ἀπέμενε νά ἀρθεῖ καί ἡ δεύτερη κατηγορία, τῆς ἀπο καταστάσεως τῶν νεστοριανιζόντων συγγραφέων. Ἔτσι προέκυψε τό τρίτο διάταγμα (544), διά τοῦ ὁποίου καταδικάζοντο τά Τρία Κεφάλαια, ἥτοι: α) ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας καί τά συγγράμματά του, β) τά συγγράμματα τοῦ Θεοδωρήτου Κύρου κατά τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, καί γ) ἡ πρὸς Μάριν ἐπιστολή τοῦ Ἰβρα Ἐδέσσης.

Τό διάταγμα αὐτό προκάλεσε τήν ἀναζωπύρωση ἑνός προβλήματος πού εἶχε ἀτονίσει ἀφ' ἑαυτοῦ. Θεωρήθηκε ὅτι θίγει τό κῦρος τῆς Δ' οἰκ. συνόδου, διότι μέ αὐτό καταδικάζοντο ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους εἶχε ἀποκαταστήσει ἡ σύνοδος, ἥτοι ὁ Θεοδώρητος καί ὁ Ἰβας. Γι' αὐτό ζητήθηκε ἡ ὑπογραφή τῶν πατριαρχῶν. Οἱ τῆς Ἀνατολῆς ὑπέγραψαν, ὄχι χωρίς ἀντίσταση, ἐνῶ ὁ Ρώμης Βιγίλιος ἀρνήθηκε νά ὑπογράψει. Λέγεται, πῶς ὅταν μία ἡμέρα ἱερουργούσε στόν ναό τῆς ἁγίας Καικίλιας τῆς Ρώμης, ὄργανα τῆς ἐξουσίας τόν συνέλαβαν καί τόν ἔστειλαν μέ πλοῖο στήν Κων/πολη. Ἐκεῖ μετέβαλε γνώμη καί συνέταξε ἔγγραφο (Judicatum, Ἀπόφασις, 548) μέ τό ὁποῖο δεχόταν τήν καταδίκη τῶν Τριῶν Κεφαλαίων, μέ τήν ἐπιφύλαξη ὅτι ἡ Δ' οἰκ. σύνοδος δέν θά ὑφίστατο μείωσιν.

Ἡ Δύση ἀποδοκίμασε τόν Βιγίλιο, ὥστε ἀναγκάστηκε νά ἀποσύρει τό ἔγγραφο αὐτό (550), ἀλλά ὑποσχέθηκε ἐνόρκως νά συνεργαστεῖ κατά δύναμη στήν καταδίκη τῶν Τριῶν Κεφαλαίων. Πρότεινε μάλιστα τήν σύγκληση συνόδου στή Δύση, ἀλλά τελικά δέχτηκε νά πραγματοποιηθεῖ αὐτή στήν Ἀνατολή. Μετά ἀπό πολλές διαπραγματεύσεις ὁ Ἰουστινιανός συγκάλεσε στήν Κων/πολη τήν Ε' οἰκ. σύνοδο (553), μέ ἀποκλειστικό σκοπό τήν καταδίκη τῶν Τριῶν Κεφαλαίων. Στή σύνοδο αὐτή δέν προσῆλθαν ἐπίσκοποι ἐκ τῆς Δύσεως, ὁ δέ Βιγίλιος ἀρνήθηκε νά συμμετάσχει.

Τά γεγονότα πού μᾶς ἐνδιαφέρουν ἄμεσα, ἥτοι ἀπό τό 543 καί ἐντεῦθεν, ἀναπτύσσονται ἐκτενέστερα στό ἐπόμενο κεφάλαιο.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ 4^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Βασ. Στεφανίδου, 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Δ' έκδ., 'Αθήναι 1978, σελ. 215.
2. 'Ι. Καρμίρη, Τά δογματικά καί συμβολικά μνημεία, Τόμ. Ι, Β' έκδ. 1960, σελ. 175.
3. Λεοντίου Βυζαντίου, Σχόλια, Πράξις IV· PG 86, 1221.
4. Θεοδώρου Μοψουεστίας, Περί ένανθρωπήσεως· PG 66, 972 C.
5. Στο ίδιο, PG 66, 981.
6. Π. Χρήστου, 'Ελληνική Πατρολογία, τόμ. Δ', σελ. 420 - 1.
7. Π. Χρήστου, 'Ελληνική Πατρολογία, τόμ. Δ', σελ. 448.
8. Μητροπολίτου Μελετίου, 'Η Πέμπτη Οίκουμενική Σύνοδος, 'Αθήναι 1985, σελ. 65-72.
9. Βασ. Στεφανίδου, 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Δ' έκδ., 'Αθήναι 1978, σελ. 219.
10. 'Ιωάννου Μόσχου, Λειμωνάριον 147· PG 87 Γ', 3012.
11. Β. Στεφανίδου, 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, σελ. 226.
12. Β. Στεφανίδου, 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, σελ. 228.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η Ε' ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ

1. Τό γενικό πρόβλημα¹

Ἡ Ε' οἰκουμένη συνόδος συγκλήθηκε τόν Μάϊο τοῦ 553, βάσει διατάγματος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, μέ ἀποκλειστικό σκοπό τήν ἐξέταση τοῦ θέματος τῶν Τριῶν Κεφαλαίων.

Ἐν τούτοις τό ὄνομα τῆς συνόδου αὐτῆς ἔχει συνδεθεῖ στενά καί μέ τήν καταδίκη τοῦ Ὁριγένη καί τῶν ὠριγενιστῶν Διδύμου τοῦ τυφλοῦ καί Εὐαγρίου τοῦ Ποντικοῦ. Πολλές φορές μάλιστα, στίς ἀναφορές τῶν μεταγενεστέρων σ' αὐτή, ἡ καταδίκη τοῦ Ὁριγένη ἐπισκιάζει ἐντελῶς τήν καταδίκη τῶν Τριῶν Κεφαλαίων.

Τό ἑλληνικό πρωτότυπο κείμενο τῶν πρακτικῶν τῆς συνόδου ἔχει χαθεῖ. Σώζεται μόνο ἡ λατινική μετάφραση, ὅπου ὅμως γίνεται λόγος μόνο γιά τήν καταδίκη τῶν Τριῶν Κεφαλαίων, σέ ὅλη τήν διάρκεια τῶν συζητήσεων.

Τό πρόβλημα, λοιπόν, εἶναι, ἐάν καί πότε ἡ συνόδος αὐτή ἀσχολήθηκε μέ τό ζήτημα τοῦ Ὁριγένη καί τῶν ὠριγενιστῶν. Ἡ ἱστορική ἔρευνα μέχρι στιγμῆς δέν ἔχει καταλήξει σέ κάποια κοινά ἀποδεκτῆ ἀπάντηση καί τό πρόβλημα οὐσιαστικά ἐξακολουθεῖ νά ὑφίσταται.

Τό μοναδικό ντοκουμέντο πού ὑπάρχει εἶναι ἓνα ἔγγραφο εὐρισκόμε-
νο στή βιβλιοθήκη τῆς Βιέννης, μέ τίτλο «*Τῶν ἁγίων ρξε΄ Πατέρων τῆς
ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγίας πέμπτης συνόδου κανόνες δέκα πέντε*».
Τό ἔγγραφο δέν φέρει χρονολογία, οὔτε ὑπογραφές, καί ἀμφισβητεῖται
κατά πόσον συνδέεται πραγματικά μέ τήν Ε΄ οἰκ. σύνοδο, ἀφοῦ δέν γίνε-
ται καμμία μνεῖα τέτοιου κειμένου στά πρακτικά.

Γιά τήν ἐπίλυση τοῦ προβλήματος ἔχουν διατυπωθεῖ κατά καιρούς
διάφορες ἀπόψεις, οἱ ὁποῖες συνοψίζονται στίς ἀκόλουθες ἐκδοχές:

α) Ἡ Ε΄ οἰκ. σύνοδος δέν ἀσχολήθηκε καθόλου μέ τόν Ὁριγένη. Ἡ
θέση αὐτή στηρίζεται στό ἀνωτέρω γεγονός, ὅτι τά μεταφρασμένα πρα-
κτικά δέν περιέχουν καμμία σχετική συζήτηση. Δέν δικαιολογεῖ ὁμως τίς
πολλές μεταγενέστερες μαρτυρίες, πού βεβαιώνουν ὅτι πράγματι ἔλαβε
χώρα μιά τέτοια καταδίκη. Σήμερα ἔχει ἐγκαταλειφθεῖ.

β) Ὁ Ὁριγένης καταδικάστηκε ἀπό τήν ἐνδημοῦσα σύνοδο ἐπί πα-
τριάρχου Μηνᾶ τό 543, βάσει τοῦ Λόγου πού ἔστειλε ὁ Ἰουστινιανός
πρός τόν Μηνᾶ τό ἔτος ἐκεῖνο. Ὑποθέτουν, ὅτι τά πρακτικά αὐτῆς τῆς
συνόδου ἐνσωματώθηκαν μέ τά πρακτικά τῆς Ε΄ οἰκ. συνόδου καί ἔτσι
ἐθεωροῦντο πλέον σάν μιά σύνοδος. Ἡ δέ ἀπουσία τους ἀπό τήν λατινι-
κή μετάφραση ἐξηγεῖται ἀπό τό γεγονός ὅτι ἡ Δύση δέν ἐνδιαφερόταν
πλέον γιά τό θέμα τοῦ ὠριγενισμού, ἀφοί οἱ ἔριδες διατηροῦντο μόνο
στήν Ἀνατολή. Ὅμως καί αὐτή ἡ ἐκδοχή παρουσιάζει πολλά μειονεκτή-
ματα.

γ) Ὁ Ὁριγένης καταδικάστηκε πράγματι ἀπό τή Ε΄ οἰκ. σύνοδο,
ἀλλά χάθηκε τό τμήμα τῶν πρακτικῶν πού περιεῖχε τίς σχετικές συζητή-
σεις, ἡ δέν μεταφράστηκε, γιά τόν ἴδιο λόγο, ὅπως προηγουμένως. Ἐπί-
σης καί αὐτή ἡ ἐκδοχή δέν εἶναι ἱκανοποιητική, διότι δέν ἐξηγεῖ ἀρκετά
γεγονότα, ὅπως τό γιατί δέν περιλαμβάνεται τό ὠριγενιστικό ζήτημα
στόν βασιλικό τύπο συγκλήσεως τῆς συνόδου ἀπό τόν Ἰουστινιανό. Ἐξ
ἄλλου τά πρακτικά ἔχουν νοηματική συνέχεια, χωρίς νά ἀφήνουν ὑπό-
νοια ὅτι ὑπάρχει κάποιο κενό, στή διάρκεια τοῦ ὁποῖου ἐξετάστηκαν
ἄλλα θέματα.

δ) Πρός ἄρση ὄλων αὐτῶν τῶν δυσκολιῶν, ὁ F. Diekamp παρουσίασε
τό 1899 τή θεωρία, ὅτι ὁ Ὁριγένης καταδικάστηκε προ-συνοδικῶς, δη-
λαδή 1–2 μήνες πρό τῆς ἐνάρξεως τῆς Ε΄ οἰκ. συνόδου, ἀπό τοὺς ἐπισκό-
πους πού εὐρίσκοντο ἤδη στήν Κων/πολη. Περὶ τῆς θεωρίας αὐτῆς, πού
θεωρεῖται ἡ ἐπικρατέστερη σήμερα, ὁ Εὐάγγελος Χρυσός γράφει:

«Ὁ F. Diekamp διετύπωσε ἐν ἔτει 1899 τήν θεωρίαν ὅτι ἡ πέμπτη
οἰκουμενική σύνοδος ἠσχολήθη καί ἔλαβεν ἀποφάσεις μόνον περὶ τῶν

Τριῶν Κεφαλαίων, ἤτοι τοῦ προσώπου καί τοῦ ἔργου τοῦ Θεοδώρου Μουσουεστίας, τοῦ ἔργου τοῦ Θεοδωρήτου Κύρου κατά τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας καί τῆς γ΄ οἰκουμενικῆς συνόδου ὡς καί τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἰβᾶ Ἐδέσσης πρὸς τὸν πέρσην Μάριν. Ὁ Ὠριγένης καί οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ δὲν ἀπετέλεσαν θέμα συζητήσεως τῆς συνόδου ταύτης, ἀλλ' ἀνεθεματίσθησαν ὑπὸ τινος ἐνδημούσης συνόδου συνελθούσης ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ Μάρτιον ἢ Ἀπρίλιον 553. Τὴν σύνοδον ταύτην συνεκρότησαν οἱ ἐπίσκοποι, οἵτινες εἶχον προσκληθῆ εἰς τὴν πρωτεύουσαν χάριν τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου καί εὐρίσκοντο ἐκεῖ ἀναμένοντες τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς. Ἡ θεωρία τοῦ Diekamp ἐγένετο ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῶν θεολόγων καί τῶν ἱστορικῶν οὐχὶ μόνον λόγῳ τῆς πειστικότητος τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτοῦ, ἀλλὰ καί λόγῳ τῆς ἰδιαίτερας συμπαθείας τῶν θεολόγων πρὸς τὸ ἔργον τοῦ Ὠριγένους καί τῆς διὰ τῆς νέας θεωρίας ἀπαλλαγῆς τοῦ μεγάλου θεολόγου ἐκ τοῦ ἀναθέματος τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου. Ὁ Diekamp ὁμως οὐδεμίαν διέθετεν ἱστορικὴν μαρτυρίαν ὑποστηρίζουσαν ἀμέσως τὴν θεωρίαν του».²

Ὁ ἴδιος σέ ὑποσημείωση τοῦ ἐν λόγῳ ἄρθρου του σχετικὰ μέ τὴν ἀποδοχὴ τῆς θεωρίας, προσθέτει:

«Ὁ μοναδικὸς ἐρευνητὴς ὁ ὁποῖος ἐξέφρασεν ἀντιρρήσεις, ὁ A. Julincher..., ἐσιώπησε μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ συμπληρωματικοῦ ἄρθρου τοῦ Diekamp... Ὁ Ἐδουάρδος Schwartz γράφει ὅτι ὁ Diekamp ἐπέτυχε νὰ ἀποδείξῃ τὴν θεωρίαν του «μέ εὐρύτατη πολυμάθεια καί ὑποδειγματικὴ κριτικὴ»... Παρὰ ταῦτα τὰ Ἐγχειρίδια τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ὡς καί τὰ Λεξικά καί αἱ Ἐγκυκλοπαιδεῖαι δὲν ἐφιλοξένησαν δεόντως τὴν θεωρίαν τοῦ Diekamp».

Ἡ μὴ ἀποδοχὴ στὴν πράξιν τῆς θεωρίας τοῦ Diekamp ἀποδεικνύει ὅτι κατὰ βᾶθος δὲν ἱκανοποίησε τοὺς μελετητὲς καί γι' αὐτὸ δὲν τῆς ἀπέδωσαν τὴν σημασίαν πού προοιῶνισε ἡ ἀρχικὴ θετικὴ τῆς ἐκτίμησις.

ε) Στὴν παροῦσα ἐργασία μας προτείνεται μία πέμπτη ἄποψη, ἡ ὁποία πιστεύουμε ὅτι ἀνταποκρίνεται πλήρως στὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα. Μέ συντομία αὐτὴ ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ὁ σκοπὸς τῆς συγκλήσεως τῆς Ε΄ οἰκ. συνόδου ἦταν ἡ καταδικὴ μόνον τῶν Τριῶν Κεφαλαίων, ὅπως φαίνεται καί ἀπὸ τὰ πρακτικά. Ὁ ὠριγενισμὸς ὑπῆρχε ὡς πρόβλημα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ΣΤ΄ αἰῶνα καί εἶχε ἤδη ἀπασχολῆσαι τὸν Ἰουστινιανό. Ἀλλὰ ἡ ἐπίσημη ἀνακίνηση τοῦ ζητήματος ἐγίνε ἀμέσως μετὰ τὴν λήξιν τῶν κανονικῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου, μέ τὸ γνωστὸ Γράμμα πού ἔστειλε ὁ αὐτοκράτωρ στοὺς ἐπισκόπους νὰ ἐπιληφθοῦν καί αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως. Τότε οἱ ἐπίσκοποι συνήλθαν

σέ νέες συνεδριάσεις, οί όποίες κατέληξαν στήν καταδίκη τοῦ Ὁριγένη καί τήν ἔκδοση τῶν 15 ἀναθεματισμῶν (κανόνων). Δηλαδή ὁ Ὁριγένης δέν καταδικάστηκε προ-συνοδικῶς, ὅπως πρότεινε ὁ Diekamp, ἀλλά **μετα-συνοδικῶς**.

Ἡ θεωρία αὐτή, ὅπως θά ἀποδείξουμε στή συνέχεια, ἔρχεται σέ ἀπόλυτη συμφωνία μέ τίς ὑπάρχουσες ἱστορικές μαρτυρίες. Ἐξηγεῖ ἐπίσης τό γιατί ὅλοι οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς θεωροῦν τήν καταδίκη τοῦ Ὁριγένη ὡς ἔργο αὐτῆς ταύτης τῆς Ε΄ οἰκ. συνόδου. Διότι οἱ μετασυνοδικές ἀποφάσεις, ἔστω καί γιά θέματα ἐκτός τῆς προγραμματισμένης ἡμερησίας διατάξεως, θεωρήθηκαν εὐκολώτατα σάν ἀποφάσεις τῆς ἰδίας συνόδου, λόγω τοῦ μικροῦ μεσολαβήσαντος χρόνου καί τῆς συμμετοχῆς τῶν ἰδίων συνέδρων.

Τά πρακτικά αὐτῶν τῶν συνεδριάσεων (δύο ἢ περισσοτέρων) δέν εἶναι γνωστά, ἴσως λόγω τῶν ἐπεισοδίων πού δημιουργήθηκαν, ἀφοῦ μερικοί ἐκ τῶν ἐπισκόπων ἦσαν ὠριγενιστές. Δέν περιελήφθησαν δέ στή λατινική μετάφραση, διότι πράγματι τό ζήτημα τοῦ ὠριγενισμού ἦταν ἄσχετο πρὸς τό κυρίως θέμα τῆς συνόδου, δηλαδή τά Τρία Κεφάλαια.

Τό συμπέρασμα εἶναι, ὅτι ἡ καταδίκη τοῦ Ὁριγένη, μέ ὅποιον τρόπο καί νά ἔλαβε χώρα, δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὡς ἀπόφαση τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου. Ἡ Ε΄ οἰκ. σύνοδος συγκλήθηκε ἀποκλειστικά γιά τά Τρία Κεφάλαια καί ἔληξε μέ τήν ἔκδοση τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως γι' αὐτά. Οἱ μεταγενέστερες συνεδριάσεις, ἔστω καί ἂν ἀπαρτίζοντο ἐκ τῶν ἰδίων προσώπων, δέν ἀποτελοῦν συνέχεια ἐκείνης, ἀλλά ξεχωριστή **ἐνδημοῦσαν σύνοδον**, καί μάλιστα μέ ἀρκετές διαφωνίες.

Οἱ μετέπειτα συγγραφεῖς καί ἰδιαίτερα οἱ φανατικοί ἀντιωριγενιστές συνέδεσαν τίς ἀποφάσεις τῆς ἐνδημούσης συνόδου, πού ἐπακολούθησε, μέ τίς ἀποφάσεις τῆς Ε΄ οἰκ. συνόδου, χωρίς νά κάνουν διάκριση τῶν μέν ἀπό τίς δέ. Δηλαδή, γιά νά δώσουν μεγαλύτερη ἔμφαση, διεκήρυτταν ὅτι ἡ καταδίκη τοῦ Ὁριγένη ἔγινε ἀπό τήν συγκληθεῖσα οἰκουμενική σύνοδο. Ἔτσι ἡ ἄποψη αὐτή ἐπεκράτησε μέχρι σήμερα.

Πρὶν ἀπό τήν ἀνάπτυξη τῆς θεωρίας μας ἐκθέτουμε μέ συντομία τά προηγηθέντα γεγονότα, καθώς καί μιᾶ ἐπισκόπηση τῶν πεπραγμένων τῆς κανονικῆς συνόδου, βάσει τῆς μεταφράσεως τοῦ λατινικοῦ κειμένου τῶν πρακτικῶν αὐτῆς.

2. Ὁ «Λόγος κατά Ὁριγένους» τοῦ Ἰουστινιανοῦ (543)

Ἀπό τίς ἀρχές τοῦ ΣΤ΄ αἰῶνα ἄρχισε νά ἀναζωπυρώνεται στήν Παλαιστίνη ὁ ὠριγενισμός. Ἡ πρώτη δυναμική ἐμφάνιση τοῦ νέου κινήματος ἔγινε περί τό 507, ὅταν 60 μοναχοί τῆς Μεγάλης Λαύρας, ἀπό τούς πλέον μορφωμένους, διαφώνησαν μέ τόν ἡγούμενο τῆς μονῆς Σάββα τόν ἡγιασμένο καί ἰδρυσαν τήν **Νέα Λαύρα**, ἡ ὁποία ἔγινε κέντρο τοῦ ὠριγενισμού. Ἀρχηγοί τῆς κινήσεως ὑπῆρξαν ὁ **Νόννος ὁ Παλαιστινός** καί ὁ **Λέοντιος ὁ Βυζάντιος**.

Μέ πολύ ζήλο οἱ ὠριγενιστές μοναχοί κατώρθωσαν νά διαδώσουν τίς ἰδέες τους σέ ὅλα σχεδόν τά μοναστήρια τῆς Παλαιστίνης. Δύο ἀπό αὐτούς, ὁ **Δομετιανός** καί ὁ ἐξάρχων τῆς Νέας Λαύρας **Θεόδωρος Ἀσκιδάς**, μετέβησαν στήν Κωνσταντινούπολη, ἀπέκτησαν ἐπιρροή στά ἀνάκτορα καί τό ἔτος 537 χειροτονήθηκαν ὁ μέν πρῶτος ἐπίσκοπος Ἀγκύρας, ὁ δέ δεύτερος Καισαρείας. Παρέμειναν ὅμως καί οἱ δύο στή Βασιλεύουσα, γιά νά ἐνισχύουν παντοιοτρόπως τούς ὠριγενιστές τῆς Παλαιστίνης.

Παράλληλα δραστηριοποιήθηκαν καί οἱ ἀντιωριγενιστές, οἱ ὁποῖοι υπέβαλαν ἕναν «λίβελλο» ζητώντας ἀπό τόν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανό, νά καταδικάσει τόν Ὁριγένη. Τήν αἴτηση ὑποστήριξαν ὁ ὀρθόδοξος πατριάρχης **Μηνᾶς** καί ὁ παπικός ἀντιπρόσωπος **Πελάγιος**. Πράγματι, ὁ αὐτοκράτωρ τό 543 ἐξέδωσε ἕνα διάταγμα, τό ὁποῖο ἐπιγράφεται «*Λόγος πρός Μηνᾶν τόν ἀγιώτατον, καί μακαριώτατον ἀρχιεπίσκοπον τῆς εὐδαιμόνου πόλεως καί πατριάρχην, κατά Ὁριγένους τοῦ δυσσεβοῦς καί τῶν ἀνοσίων αὐτοῦ δογμάτων*».

Στόν **Λόγον**, μετά τό προοίμιο, ἐκτίθενται οἱ «κακοδοξίες» τοῦ Ὁριγένη. Ἰδιαίτερα μεγάλη ἔκταση δίδεται στά ἐπιχειρήματα κατά τῆς προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν, καί τῆς ἀπόψεως ὅτι ἐνεκλείσθησαν στά σώματα λόγω προηγουμένων ἀμαρτιῶν των. Φαίνεται πώς εἰδικά αὐτές οἱ «κακοδοξίες» προκαλοῦσαν τίς μεγαλύτερες ἀντιδράσεις ἐκ μέρους τῶν ἀντιφρονούντων. Προστίθενται ὅμως καί ἄλλες, ὅπως περί τῶν σχέσεων τῆς Τριαδικῆς Θεότητος, τῆς προϋπάρξεως τῆς ψυχῆς τοῦ Κυρίου καί τῆς ἐνώσεως αὐτῆς μέ τόν Θεῖο Λόγο, τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων ὑπό σφαιροειδῆ μορφή, τοῦ μή ἀτελευτήτου τῆς κολάσεως κ.λπ.

Μέσα στόν **Λόγον** παρατίθενται καί πολλά ἀποσπάσματα ἀπό ἔργα διαφόρων πατέρων, χωρίς ὅμως νά ἀνταποκρίνονται πάντοτε ἀκριβῶς στά νοήματά του.

Ἰδιαίτερη σημασία, ὅμως, ἔχει τό γεγονός ὅτι γίνεται ἐμφανῆς προσπάθεια νά παρουσιαστεῖ ὁ Ὁριγένης σάν καταδικασμένος καί ἀφορι-

σμένος από τό σύνολο τῶν παλαιότερων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἴδού μερικές χαρακτηριστικές φράσεις τοῦ Λόγου:

«τίς ὅλως Χριστιανῶν ἀνέξεται αὐτοῦ Ὁριγένους... παρά τῶν ἁγίων πατέρων ἔκπαλαι ὑπό ἀνάθεμα γενομένου μετά τῶν μισαρῶν αὐτοῦ δογμάτων;».

«Ὅτι δέ ταῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς ἀκολουθοῦντες οἱ ἅγιοι πατέρες τά τοιαῦτα κατέκριναν δόγματα, σύν Ὁριγένει τῷ ταῦτα μυθολογήσαντι...».

«Ἔστι δέ ἡ τοιαύτη κακοδοξία τῆς Ὁριγένους φρενοβλαβείας ὅν καί οἱ πατέρες ἡμῶν ὡς διαστρέφοντα τήν ἀλήθειαν ἀπεκήρυξαν καί ἀνεθεμάτισαν».

Ὅταν ὁμως χρειάζεται νά προσδιορίσει ὀνομαστικά ποῖοι ἐκ τῶν πατέρων «ἀπεκήρυξαν καί ἀνεθεμάτισαν» τόν Ὁριγένη, δέν ἀναφέρει παρά μόνο τόν Πέτρο Ἀλεξανδρείας, καθώς καί τόν Θεόφιλο Ἀλεξανδρείας μαζί μέ τόν Ἀναστάσιο Ρώμης. Περὶ τοῦ πρώτου (βλ. κεφ. 2, ἐνότητα 3) δέν διαθέτουμε ἀρκετά στοιχεῖα, γιά νά ἀποφανθοῦμε σχετικά μέ τήν γενικώτερη στάση του ἔναντι τοῦ Ὁριγένη καί τῆς διδασκαλίας του. Τό ὅτι ἀπέρριπτε πιθανῶς τήν προὔπαρξη τῶν ψυχῶν, δέν σημαίνει ὅτι εἶχε ἀποκηρύξει ὀλόκληρο τό ἔργο τοῦ προκατόχου του στήν κατηχητική σχολή τῆς Ἀλεξανδρείας. Ὅσο γιά τόν Θεόφιλο, εἶναι γνωστός ὁ βίος καί ἡ πολιτεία του, ἀφοῦ αὐτός καταδίωξε ἀπηνῶς καί τόν Ἰωάννη Χρυσόστομο (βλ. κεφ. 2, ἐνότητες 11 καί 13).

Ἀπό τόν πίνακα τῶν κατηγορῶν τοῦ Ὁριγένη ἀπουσιάζουν ὅλοι οἱ μεγάλοι πατέρες. Τά δέ χρησιμοποιούμενα ἀποσπάσματα ἐκ τῶν ἔργων τους πρὸς ἀπόδειξη τῶν «κακοδοξιῶν» του, δέν συνάδουν πρὸς τά συμπεράσματα πού ἐπιδιώκεται νά ἀποδειχτοῦν.

Στό τέλος τοῦ Λόγου ὁ Ἰουστινιανός γράφει πρὸς τόν Μηνᾶ:

«Βουλόμενοι δέ πᾶν σκάνδαλον τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας ἀπελάσαι..., τήν παροῦσαν ἡμῶν ἐπιστολήν πρὸς τήν σὴν ποιούμεθα μακαριότητα, δι' ἧς προτρέπομεν αὐτήν συναγαγεῖν ἅπαντας τοὺς ἐνδημοῦντας κατὰ ταύτην τήν βασιλίδα πόλιν ὀσιωτάτους ἐπισκόπους, καί τοὺς θεοφιλεστάτους τῶν ἐνταῦθα εὐαγῶν μοναστηρίων ἡγουμένους καί παρασκευάσαι πάντας ἐγγράφως τόν εἰρημένον δυσσεβῆ τε, καί θεομάχον Ὁριγένην..., καί τά αὐτοῦ μισαρά, καί ἀσεβῆ δόγματα, καί τά ὑποτεταγμένα πάντα κεφάλαια πᾶσι τρόποις ἀναθεματίσαι».

Ἐπιθυμοῦντες νά ἐκδιώξουμε κάθε σκάνδαλο ἀπό τήν ἀγιώτατη ἐκκλησία..., ἀποστέλλομε τήν παροῦσα ἐπιστολή πρὸς τήν μακαριότητά σου, διά τῆς ὁποίας προτρέπομε νά συγκεντρώσεις ὅλους τοὺς ὀσιωτά-

τους ἐπισκόπους πού βρίσκονται σ' αὐτή τήν βασιλεύουσα πόλη, καθώς καί τούς θεοφιλεστάτους ἡγουμένους τῶν ἐνταῦθα εὐσεβῶν μοναστηρίων καί ὅλοι νά «τακτοποιήσουν» ἐγγράφως τόν εἰρημένον δυσσεβῆ καί θεομάχο Ὀριγένη, καί νά ἀναθεματίσουν τά μυσσάρά καί ἀσεβῆ δόγματά του καί ὅλα τά συνημμένα κεφάλαια].

Τά «ὑποτεταγμένα κεφάλαια» ἦσαν δέκα ἀναθεματισμοί μέ τούς ὁποίους καταδικάζοντο ἐννέα «κακοδοξίες» τοῦ Ὀριγένη (μέ ἀποδεικτικά στοιχεῖα 23 ἀποσπάσματα ἐκ διαφόρων ἔργων του), ἐνῶ ὁ 10^{ος} ἀναθεματισμός ἀναφερόταν στό πρόσωπο τοῦ Ὀριγένη.

Ἐπάρχει τώρα τό ἐρώτημα, ποιές ἦσαν οἱ ἐνέργειες τοῦ πατριάρχου Μηνᾶ, ὅταν ἔλαβε τήν ἐπιστολή. Δύο εἶναι οἱ πιθανές ἐκδοχές: Ἡ συγκάλεσε κανονική ἐνδημοῦσα σύνοδο πρός ὑπογραφή τοῦ διατάγματος, ἢ καλοῦσε μεμονωμένα τούς παρεπιδημοῦντες ἐπισκόπους καί ἡγουμένους νά ὑπογράψουν.

Οἱ περισσότεροι μελετητές δέχονται ὅτι ὁ Μηνᾶς συγκάλεσε πρᾶγματι ἐνδημοῦσα σύνοδο τό ἴδιο ἔτος 543, ἡ ὁποία καταδίκασε τόν Ὀριγένη καί τή διδασκαλία του, βάσει τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τύπου. Ὅμως μία σύγκληση συνόδου σημαίνει τακτικές συνεδριάσεις, συζητήσεις, ἀνάγνωση ἐγγράφων, τήρηση πρακτικῶν, καί ἐκδοση τελικῆς ἀποφάσεως. Δέν ἔχουμε καμμία πληροφορία ὅτι συνέβησαν ὅλα αὐτά κατά τό ἔτος ἐκεῖνο. Ἄρα, ἡ ἐκδοχή περί ἐνδημούσης συνόδου τό 543 δέν ἔχει ἱστορικό ἔρεισμα.

Ἐπομένως τό πιθανώτερο εἶναι, ὅτι ὁ Μηνᾶς ἀρκέστηκε νά ἐνημερώσει περιστασιακά τούς ἐπισκόπους καί ἡγουμένους, ζητώντας ἀπό αὐτούς νά ἀποδεχτοῦν τό διάταγμα διά τῆς ὑπογραφῆς των. Γνωρίζουμε ὅτι οἱ ὠριγενιστές Δομετιανός καί Θεόδωρος Ἀσκιδᾶς τό ὑπέγραψαν, ἴσως γιά νά μήν προκαλέσουν ἄσκοπες ἀντιδράσεις. Μερικοί ὅμως ἀρνήθηκαν νά ὑπογράψουν, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ φανατικός ἀντιωριγενιστής Κύριλλος ὁ Σκυθοπολίτης:

«...ὄντινα λίβελλον ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν δεξάμενος βασιλεύς ἰδικτον κατά Ὀριγένους πεποίηκε δογμάτων ὧτινι ἰδίκτω καθυπέγραψεν Μηνᾶς ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως μετά τῆς ὑπ' αὐτόν συνόδου. Ἦναγκάσθησαν δέ καί οἱ περί Δομετιανόν καί Θεόδωρον ὑπογράψαι, ὧντινων ἡ ὑπόκρισις ἐκδηλος τοῖς πᾶσιν γέγονεν. Ὁ μὲν γάρ Δομετιανός ὑπογράψας καί γνούς τινάς τῆς Ὀριγένους κακοδοξίας λαθόντας καί μή ὑπογράψαντας λύπη καί ἀδημονία περιπεσών κείρας ἑαυτοῦ τόν πῶγωνα ἐχώρισεν ἑαυτόν τῆς καθολικῆς κοινωρίας καί οὕτως ὑδρωπιάσας ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐτελεύτησεν ἀκοινώνητος...».³

[Όταν ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς ἡμῶν ἔλαβε τὸν λίβελλο (τῶν ἀντιωριγενιστῶν μοναχῶν), ἐξέδωσε διάταγμα κατὰ τῶν δογμάτων τοῦ Ὁριγένη, τὸ ὁποῖο συνυπέγραψε ὁ πατριάρχης Μηνᾶς μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν συνόδου. Ἀναγκάσθηκαν δὲ νὰ ὑπογράψουν καὶ οἱ ὁμοϊδεάτες τοῦ Δομετιανοῦ καὶ τοῦ Θεοδώρου (Ἀσκιδᾶ), τῶν ὁποίων ἡ ὑποκρισία ἔγινε φανερὴ σέ ὅλους. Διότι ὁ Δομετιανὸς ἀφοῦ ὑπέγραψε καὶ ἔμαθε ὅτι μερικοὶ ὀπαδοὶ τῆς Ὁριγενείου κακοδοξίας ξέφυγαν καὶ δὲν ὑπέγραψαν, περιπεσῶν σέ ἀδημονία καὶ λύπη, ξύρισε τὸν πῶγωνα καὶ ἀπομονώθηκε ἀπὸ τοὺς ἄλλους· ἔτσι ἔπαθε ὑδρωπικία καὶ πέθανε στὴν Κωνσταντινούπολη ἀκοινωνήτος].

Ὁ Κύριλλος στό κείμενο αὐτό ὁμιλεῖ περὶ συνόδου, ἀλλὰ δὲν φαίνεται νὰ πρόκειται γιὰ ἐνδημοῦσα σύνοδο. Ἴσως ἐννοεῖ κάποιο εἶδος συμβουλίου ἀπαρτιζόμενο ἀπὸ μικρὸ ἀριθμὸ ἐπισκόπων, στό ὁποῖο ἐτέθη ὑπ' ὄψιν ἡ ἐπιστολὴ καὶ ὑπέγραψαν ὅλοι. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ ἔκφραση: «...καθυπέγραψεν Μηνᾶς... μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν συνόδου». Οἱ ὑπόλοιποι ἐπίσκοποι καὶ ἡγούμενοι πού εὐρίσκοντο στὴν Κωνσταντινούπολη ὑπέγραψαν περιστασιακά. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο μπόρεσαν μερικοὶ ὠριγενιστές νὰ διαλάβουν τῆς προσοχῆς καὶ τελικὰ νὰ μὴν ὑπογράψουν. Αὐτὸ φυσικὰ δὲν θὰ μπορούσε νὰ συμβεῖ ἐάν γινόταν κανονικὴ σύνοδος, διότι θὰ ἐγίνοντο ἄμεσα γνωστοὶ ἐκεῖνοι πού δὲν θὰ ὑπέγραψαν τίς ἀποφάσεις τῆς καὶ θὰ εἶχαν τίς ἀνάλογες συνέπειες ἀπὸ τὴν ἄτεγκτη αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία.

Πιστεύουμε, λοιπόν, ὅτι τὸ 543 δὲν συγκλήθηκε ἐνδημοῦσα σύνοδος κατὰ τοῦ Ὁριγένη, ἀλλὰ τὸ διάταγμα ἔγινε δεκτὸ μεμονωμένως ἀπὸ ὅσους ἐπισκόπους τὸ ὑπέγραψαν. Ἐπὶ πλέον, ὅμως, ὁ Ἰουστινιανὸς ζητοῦσε ἀπὸ τὸν Μηνᾶ νὰ ἀποστείλει ἀντίγραφο τοῦ Λόγου καὶ πρὸς ὅλους τοὺς ἄλλους ἐπισκόπους καὶ ἡγουμένους μοναστηριῶν, ὥστε νὰ ἀναθεματίσουν καὶ αὐτοὶ διὰ τῆς ὑπογραφῆς των τὸν Ὁριγένη καὶ τὴ διδασκαλία του. Πρόσθετε δε, ὅτι στό ἐξῆς δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ χειροτονεῖται κάποιος ἐπίσκοπος ἢ ἡγούμενος, ἐάν προηγουμένως δὲν ἀναθεματιζοῦσε καὶ τὸν Ὁριγένη μαζί μέ τοὺς ἄλλους αἰρετικούς, Σαβέλλιο, Ἄρειο, Ἀπολλινάριο, Νεστόριο, Εὐτυχῆ κ.λπ.

Τὸ διάταγμα τὸ δέχτηκαν ὁ Ρώμης Βιγίλιος, ὁ Ἀλεξανδρείας Ζωῖλος, ὁ Ἀντιοχείας Ἐφραίμ καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Πέτρος, χωρὶς, ὅπως φαίνεται, νὰ γίνεῖ ἀπὸ αὐτοὺς σύγκληση συνόδου.

Στὴν Παλαιστίνη οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ὠριγενιστῶν ἀρνήθηκαν νὰ ὑπογράψουν, ὅποτε ἀφορίστηκαν καὶ ἀναγκάστηκαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴ Νέα Λαύρα. Ὁ Θεόδωρος Ἀσκιδᾶς τοὺς ἐπανεῖφερε καὶ ἐπὶ πλέον κατῳρθώ-

σε, μετά από αρκετές διαμάχες, νά επιβληθοῦν οἱ ὠριγενιστές μοναχοὶ στό μεγαλύτερο μέρος τῆς Παλαιστίνης. Διορίστηκαν ἀρκετοὶ ἐπίσκοποι ὠριγενιστές, ἀκόμη καί ἓνας ἡγούμενος ἐπί ἐπτάμηνο στό κέντρο τοῦ ἀντιωριγενισμού, τὴν Μεγάλη Λαύρα!

Μεταξύ τους ὁμως διαιρέθηκαν σέ δύο μερίδες: Οἱ «ἰσόχριστοι» ἐδέχοντο ὅτι στή μέλλουσα ζωὴ οἱ ἀνθρώπινες ψυχές εἶναι ἴσες πρὸς τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ οἱ «πρωτοκτίσται» ἐδέχοντο τὴν ψυχὴ τοῦ Χριστοῦ ἀνώτερη ὅλων τῶν ἄλλων, ὡς τὸ πρῶτο δημιούργημα τοῦ Θεοῦ. Οἱ δεῦτεροι ἦσαν μία μικρὴ μειοψηφία καί τελικὰ προσχώρησαν στοὺς ὀρθοδόξους (552).

Ἐπειδὴ οἱ διαμάχες συνεχίζοντο, ὁ Ἰουστινιανὸς σχεδίαζε νά λάβει νέα μέτρα κατὰ τῶν ὠριγενιστῶν, διὰ τῆς ἐκδόσεως δευτέρου διατάγματος. Τότε ὁ Θεόδωρος Ἀσκιδᾶς ἀνέλαβε νέα δράση...

3. Ἡ ἀνακίνηση τοῦ ζητήματος τῶν Τριῶν Κεφαλαίων

Μετά τὸ διάταγμα τοῦ 543 κατὰ τοῦ Ὁριγένους, φαίνεται πῶς ὁ Ἰουστινιανὸς σχεδίαζε νά συνεχίσει τίς ἐνέργειές του κατὰ τῶν ὠριγενιστῶν. Ἐπειδὴ δὲν ἱκανοποιήθηκε ἀπὸ τὴν ἀποδοχὴ του, ἀφοῦ καί ἐντὸς τῆς Κων/πόλεως ἀρκετοὶ ἐπίσκοποι δὲν τὸ ὑπέγραψαν, πιθανῶς εἶχε ἀποφασίσει νά λάβει δραστικώτερα μέτρα, ὅπως τὴ σύγκληση οἰκουμενικῆς συνόδου γιὰ τὴν ἐξέταση τοῦ θέματος.

Τότε παρενέβη ὁ Θεόδωρος Ἀσκιδᾶς καί γιὰ νά τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὰ ἐπικίνδυνα γιὰ τοὺς ὠριγενιστές σχέδιά του, ἔστρεψε τὸ ἐνδιαφέρον του πρὸς ἄλλη κατεύθυνση: Τοῦ ὑπέδειξε νά ἀσχοληθεῖ μέ τὴν καταδίκη τῶν Τριῶν Κεφαλαίων, σάν συνέχεια καί συμπλήρωση τοῦ πρώτου διατάγματος (533), προκειμένου νά ἀρθοῦν οἱ κατηγορίες τῶν μονοφυσιτῶν κατὰ τῆς Δ΄ οἰκ. συνόδου, ὥστε νά ἐπιτευχθεῖ ἡ ἔνωση τῶν «ἀκεφάλων»!

Ἀπὸ τίς ἱστορικές πηγές, κυρίως τοῦ Εὐαγγρίου Σχολαστικοῦ, ἡ συγκεκριμένη αὐτὴ ἐνέργεια τοῦ Ἀσκιδᾶ τοποθετεῖται στό ἔτος 552, ὅταν ὁ ἡγούμενος τῆς Μεγάλης Λαύρας Κόνων ἔφθασε στήν Κων/πολη γιὰ νά διαμαρτυρηθεῖ κατὰ τῶν ὠριγενιστῶν (βλ. στήν ἐπόμενη ἐνότητα). Ὅμως τὸ ἔτος ἐκεῖνο εἶχε ἤδη πραγματοποιηθεῖ ὁ προγραμματισμὸς τῆς Ε΄ οἰκ. συνόδου κατὰ τῶν Τριῶν Κεφαλαίων καί οἱ ἐπίσκοποι εἶχαν ἀρχίσει νά συρρέουν στήν πρωτεύουσα. Ἐπομένως ὁ διπλωματικὸς ἐλιγμὸς

τοῦ Θεοδώρου Ἀσκιδᾶ εἶχε τεθεῖ σέ ἐφαρμογή ἄρκετά ἔτη προηγουμένως. Δέν ἀποκλείεται νά συνέλαβε τό σχέδιό του ἀμέσως μετά τό ἀντιωριγενιστικό διάταγμα τοῦ 543, διότι μόνον ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ ἀπότομη στροφή τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἐνδιαφέροντος κατά τῶν Τριῶν Κεφαλαίων, ἡ ὁποία ἐκδηλώθηκε μέ νέο διάταγμα τό ἐπόμενο ἔτος 544.

Τό διάταγμα αὐτό τοῦ Ἰουστινιανοῦ δέν διασώθηκε. Ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων σέ ἔργα ἄλλων συγγραφέων συμπεραίνεται ὅτι τό διάταγμα ἦταν ἐκτενής θεολογική πραγματεία, ἡ ὁποία ἀνασκεύαζε τή διδασκαλία τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας, τοῦ Θεοδωρήτου Κύρου, καί τῆς πρὸς Μάριν ἐπιστολῆς τοῦ Ἰβᾶ Ἐδέσσης (τά γνωστά Τρία Κεφάλαια), καί κατέληγε στόν ἀναθεματισμό τους. Αὐτή ἄλλωστε ἦταν ἡ συνήθης τακτική τοῦ αὐτοκράτορα, ὅπως συνέβη καί μέ τόν Λόγον κατά τοῦ Ὠριγένους.

Τό διάταγμα αὐτό ἦταν ἡ ἀφετηρία μιᾶς δεκαετοῦς ἀναστατώσεως στόν χῶρο τῆς ἐκκλησίας, ἰδιαίτερα μάλιστα στίς σχέσεις Ἀνατολῆς – Δύσεως. Ὁ πατριάρχης Κων/πόλεως Μηνᾶς δίστασε κατ' ἀρχάς νά ὑπογράψει, φοβούμενος ὅτι τό διάταγμα προσβάλλει τή σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος, διότι μέ αὐτό καταδικάζοντο οἱ Θεοδώρητος καί Ἰβας, τοὺς ὁποίους ἡ σύνοδος ἐκείνη εἶχε ἀποκαταστήσει. Ἀργότερα ὁμως ὑπέγραψε, ἀφοῦ ἔλαβε ὑπόσχεση ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορα, ὅτι θά τοῦ ἐπετρέπετο νά ἀποσύρει τήν ὑπογραφή του, ἐάν ὁ πάπας Βιγίλιος διαφωνοῦσε μέ αὐτό.

Ἀνάλογες ἀντιδράσεις προέβησαν καί πολλοί ἄλλοι ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλά τελικά ὑποχώρησαν. Οἱ πατριάρχες Ζωῖλος Ἀλεξανδρείας καί Πέτρος Ἱεροσολύμων ἀρνήθηκαν νά ἐπικυρώσουν τό διάταγμα· ἐκλήθησαν ὁμως στήν πρωτεύουσα καί ἐκεῖ ὑποχώρησαν καί ὑπέγραψαν.

Ὁ κύριος λόγος τῶν ἀντιρρήσεών τους ἦταν ὁ φόβος μήπως ἡ καταδίκη τῶν Τριῶν Κεφαλαίων ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τίς ἀποφάσεις τῆς Δ' οἰκ. συνόδου τῆς Χαλκηδόνος. Ἡ προσπάθεια γιά νέα καταδίκη ἐκείνων τοὺς ὁποίους εἶχε ἀποκαταστήσει (Θεοδωρήτου καί Ἰβᾶ), ἦταν φυσικό νά δημιουργεῖ φόβους ὅτι ἔτσι μειώνεται τό κῦρος της. Ὁ αὐτοκράτωρ ὁμως τοὺς διαβεβαίωσε ὅτι δέν ἀποσκοπεῖ στή μείωση τῆς αὐθεντίας της καί διακήρυξε τήν ἀφοσίωσή του στίς ἀποφάσεις ὅλων τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων.

Στή Δύση οἱ ἀντιδράσεις ὑπῆρξαν πολύ ἐντονώτερες. Ὁ ἀποκριστῆριος τοῦ πάπα στήν πρωτεύουσα, διάκονος Στέφανος, καί οἱ ἐνδημοῦντες ἐκεῖ ἐπίσκοποι τῆς Δύσεως, ἀπέρριψαν τό διάταγμα καί διέκοψαν τήν ἐκκλησιαστική κοινωνία μέ τόν πατριάρχη Μηνᾶ καί ὄσους ἄλλους

ὑπέγραψαν. Ἐπίσης, ἀντιπρόσωποι τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως παρώτρυναν τόν πάπα νά μὴν δεχθεῖ τόν δογματικό νεωτερισμό.

Τόν Νοέμβριο τοῦ 545 ὁ πάπας Βιγίλιος ἀναχώρησε ἀπό τή Ρώμη μέ προορισμό τήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἔφθασε ἀφοῦ πρῶτα παρέμεινε δέκα μῆνες στή Σικελία. Οἱ ἱστορικές πηγές, κυρίως δυτικῆς προελεύσεως, λέγουν ὅτι ὁ πάπας ἀπήχθη ἀπό βυζαντινούς στρατιῶτες καθώς ἱερουργοῦσε στόν ναό τῆς Ἁγίας Καικιλίας τῆς Ρώμης καί μεταφέρθηκε βιαίως στήν πρωτεύουσα, προκειμένου νά πεισθεῖ νά ὑπογράψει τό διάταγμα. Ἡ ἐκδοχή αὐτή φαίνεται πολύ πιθανή, δεδομένου ὅτι ὁ Ἰουστινιανός ἤθελε πάντοτε νά ἐπιβάλλει μέ κάθε τρόπο τίς ἀποφάσεις του.

Ὅμως ὁ Ε. Χρυσός ὑποστηρίζει μιᾶ διαφορετική ἄποψη: Πιστεύει, ὅτι ὁ πάπας Βιγίλιος ἔφυγε ἀπό τή Ρώμη τό φθινόπωρο τοῦ 545, ἐπειδὴ ἡ πόλις ἐπολιορκεῖτο ἀπό τά στρατεύματα τῶν Γότθων. Ὁ πρόκατοχός του Σιλβέριος εἶχε τοποθετηθεῖ στόν θρόνο κατ' ἐντολή τοῦ βασιλέως τῶν Γότθων Θευδάτου. Ὅταν ὅμως ὁ στρατηγός Βελισάριος ἀνακατέλαβε τήν πόλη, τόν ἀπομάκρυνε καί τοποθέτησε τόν Βιγίλιο. Φοβόταν λοιπόν γιά τή ζωή του, ἐάν οἱ Γότθοι κατελάμβαναν ἐκ νέου τή Ρώμη, πράγμα πού συνέβη τόν Δεκέμβριο τοῦ ἐπομένου ἔτους 546.⁴ Ἔτσι δικαιολογεῖται ἡ παραμονή του ἐπί δέκα μῆνες στή Σικελία, διότι ἐάν ἐπρόκειτο γιά ἀπαγωγή, θά τόν μετέφεραν στήν Κωνσταντινούπολη χωρίς καθυστερήσεις.

Ὁ Βιγίλιος ἔφθασε στήν Κων/πολη στίς 25 Ἰανουαρίου 547 καί τοῦ ἐπιφυλάχθηκε πανηγυρική ὑποδοχή. Οἱ ἀντιρρήσεις του ὅμως δέν εἶχαν ἐξουδετερωθεῖ. Εἶχε ἤδη στείλει ἀντιπροσώπους στόν αὐτοκράτορα μέ τήν παράκληση νά ἀνακαλέσει τό διάταγμα· σέ ἐπιστολή του δέ πρός τόν Μηνᾶ ἐπεκύρωνε τήν διακοπή τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἀπό τόν Στέφανο. Ἡ «ἀκοινωνησία» αὐτή διήρκεσε τέσσερις μῆνες, μέχρι τόν Ἰούνιο 547. Δέν γνωρίζουμε τί ἀκριβῶς μεσολάβησε. Ὁ Βιγίλιος πάντως τελικά ὑποχώρησε, διαβεβαιώνοντας τόν Ἰουστινιανό ὅτι ἀποδέχεται τήν καταδίκη τῶν Τριῶν Κεφαλαίων, ὑπό τόν ὄρο νά μείνει μυστική ἡ συγκατάθεσή του, γιά νά μὴν ἐξεγερθοῦν οἱ ἀντιφρονούντες συνεργάτες του.

Ὅσοι ἐπίσκοποι εὐρίσκοντο στήν πρωτεύουσα καί δέν εἶχαν ὑπογράψει, συνῆλθαν σέ σύσκεψη, ὑπό τήν προεδρεία τοῦ πάπα, γιά νά ἐξετάσουν τό θέμα. Στήν τρίτη συνεδρίασή της ὁ Φακοῦνδος, (ἐπίσκοπος Ἑρμιανῆς στήν Τύνιδα τῆς Ἀφρικῆς, ἔνθερμος ὑπέρμαχος τῶν Τριῶν Κεφαλαίων), ἐπέμεινε ὅτι μέ τό διάταγμα καταργεῖται ἡ σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος. Ὁ Βιγίλιος τότε διέκοψε τή συνεδρίαση καί ζήτησε ἀπό

τούς συνέδρους νά ἐκφράσουν ἐγγράφως τίς ἀπόψεις τους. Οἱ περισσότεροι ὑποχώρησαν καί ὑπέβαλαν τίς ζητηθεῖσες ὁμολογίες. Κατόπιν αὐτοῦ ὁ Βιγίλιος τόν Ἀπρίλιο τοῦ 548 ἐξέδωσε τό **Judicatum** (= Ἀπόφασις), καταδικάζων τά Τρία Κεφάλαια, τονίζοντας συγχρόνως ὅτι δέν ἀποσκοπεῖται ἐλάττωσι τοῦ κύρους τῆς Δ' οἰκ. συνόδου τῆς Χαλκηδόνος.

Ἡ ἔκδοσι τοῦ **Judicatum** προκάλεσε μεγάλη ἀναστάτωση στή Δύση. Οἱ διαφωνοῦντες τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος τοῦ πάπα, μέ ἐπικεφαλῆς τόν ἀνεπιό του διάκονο Ρούστικο, ἔστειλαν ἀντίγραφα σέ πολλές ἐπαρχίες τῆς Δύσεως, μέ συνοδευτικά ὑπομνήματα. Ὁ πάπας τότε ἀναγκάστηκε νά τοῦς καθαιρέσει. Ὁ Φακοῦνδος ἐπέστρεψε στήν Ἀφρική, μέ σκοπό νά ὀργανώσει τόν ἀγῶνα κατά τοῦ πάπα. Πράγματι, τό 550 οἱ ἀφρικανοί ἐπίσκοποι ἀποφάσισαν τήν ἄρσι τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωσίας μέ τόν πάπα. Ἀνάλογες ἀντιδράσεις, ἄν καί ὄχι τόσο θεαματικές, ἐξεδήλωσαν πολλοί ἄλλοι ἐπίσκοποι. Γενικά, ὅλες οἱ ἐπαρχίες τῆς δικαιοδοσίας τοῦ πάπα ἀρνήθηκαν νά συμμορφωθοῦν μέ τήν ἀπόφασί του, μέ ἀποτέλεσμα νά ἐκπίπτει συνεχῶς τό κῦρος τῆς παπικῆς ἔδρας.

Πρό τῆς τοιαύτης καταστάσεως, πού ὀδηγοῦσε σέ ἀδιέξοδο, ἀποφασίστηκε, περί τά μέσα τοῦ ἔτους 550, ἡ ἀκύρωσι τοῦ **Judicatum** καί ἡ σύγκλησι οἰκουμενικῆς συνόδου. Ὁ Ἰουστινιανός, γιά νά εἶναι ἐξασφαλισμένος, ἀπέσπασε ἐγγραφῆ δῆλωσι τοῦ Βιγιλίου, ὅτι θά συνεχίσει νά ἐργάζεται μέ ὅλες τίς δυνάμεις καί τό κῦρος του γιά τήν καταδικῆ τῶν Τριῶν Κεφαλαίων. Τό ἐγγραφο συντάχθηκε μυστικά, τό παρουσίασε ὅμως ὁ αὐτοκράτωρ ἀργότερα ἐνώπιον τῆς συνόδου. Τά δύο μέρη συμφώνησαν ἀκόμη νά μήν ἀναλάβουν ὁποιανδήποτε πρωτοβουλία ὑπέρ ἢ κατά τῶν Τριῶν Κεφαλαίων, μέχρι νά συγκροτηθεῖ ἡ σύνοδος.

Σχετικά μέ τήν ἐξέλιξι τοῦ ὅλου ζητήματος, ὁ Ε. Χρυσός γράφει:

*«Εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ καταδικῆ τῶν Τριῶν Κεφαλαίων θά εἶχε παραμείνει εἰς τήν ἱστορίαν ὡς ἀσήμαντος ἐπέμβασις τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος εἰς τά πράγματα τῆς ἐκκλησίας, ἐάν δέν ὑπῆρχεν ἡ ἀντίδρασις ἐκ μέρους τῆς ἀφρικανικῆς ἐκκλησίας».*⁵

Μέ ἐπέκτασι τοῦ ἀνωτέρω συλλογισμοῦ, μπορούμε νά εἰποῦμε ὅτι ἡ ὑπόθεσι τῶν Τριῶν Κεφαλαίων εἶχε ἤδη ἀτονίσει καί θά ξεχνιόταν σάν κάτι χωρίς ἰδιαίτερη σημασία, ἐάν ὁ Ἰουστινιανός δέν ἀποφάσιζε νά τήν ἀναμοχλεύσει. Ἐπρόκειτο γιά μιά πληγή πού εἶχε σχεδόν κλείσει, ἀλλά μέ τήν ἀνακίνησι τοῦ θέματος ἄρχισε καί πάλι νά αἰμορραγεῖ...

4. Τά προηγηθέντα τῆς συνόδου

Εἶπαμε ὅτι ἡ σύγκληση τῆς συνόδου ἀποφασίστηκε τά μέσα τοῦ 550. Ὑπῆρξαν διαφωνίες ὡς πρὸς τὴν ἀναλογία καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐπισκόπων πού θά προσκαλοῦντο. Τελικά ὅμως οἱ Δυτικοί, παρά τὴν ἀκύρωση τοῦ *Judicatum*, ἀρνήθηκαν νά ἀνταποκριθοῦν στὴν πρόσκληση συμμετοχῆς τους στὴ σύνοδο. Μόνο ἀπὸ τὴν Ἀφρική ἦλθαν τέσσερις ἐπίσκοποι. Ἦταν φανερό ὅτι ὁ πάπας δέν μπορούσε νά τοὺς ἐπηρεάσει. Ὁ Ἰουστινιανὸς προσπάθησε νά δημιουργήσει κατὰ τόπους εὐνοϊκὸ κλίμα μέ χειροτονία ἰδικῶν του ἐπισκόπων σέ κενές θέσεις, ἀλλὰ τὸ μέτρο αὐτὸ δέν μπορούσε νά ἐφαρμοστεῖ σέ εὐρεῖα κλίμακα.

Ἐνα σοβαρὸ ἐπιχείρημα πού προέβαλαν οἱ ἀντίπαλοι, ἦταν τὸ ὅτι οἱ κανόνες τῆς ἐκκλησίας ἀπαγορεύουν τὸν μετὰ θάνατον ἀναθεματισμὸ τῶν αἰρετικῶν. Ἐτσι ἡ ληστρική σύνοδος στὴν Ἐφεσο καὶ ἡ Δ΄ οἰκ. σύνοδος δέν ἀσχολήθηκαν μέ τὸν Θεόδωρο Μοψουεστίας, ἐπειδὴ εἶχε πεθάνει. Γιά τὴν ἀνατροπὴ τοῦ ἐπιχειρήματος ὁ Ἰουστινιανὸς συγκάλεσε τὸν Μάιο τοῦ 550 τοπικὴ σύνοδο στὴ Μοψουεστία, ὅπου μέ ἔρευνα τῶν διπτύχων τῆς πόλεως διαπιστώθηκε ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοδώρου εἶχε διαγραφεῖ τουλάχιστον πρὸ 80 ἐτῶν. Ὁ Θεόδωρος εἶχε πεθάνει περί τὸ 428, ὅποτε ἡ διαγραφή του θεωρήθηκε συνέπεια μεταθανάτιας καταδίκης.

Μέ ἀφετηρία αὐτὸ τό στοιχεῖο, καθὼς καὶ μερικά ἄλλα συναφῆ, ὁ Ἰουστινιανὸς συνέγραψε μία νέα θεολογικὴ πραγματεία, τὴν ὁποία δημοσίευσε ὑπὸ τύπον αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος (*edictum*), καὶ διέταξε νά ἀναρτηθοῦν ἀντίγραφά του στὶς θύρες τῶν ἐκκλησιῶν.

Ἡ πρωτοβουλία αὐτὴ ἀποτελοῦσε ἀθέτηση τῆς συμφωνίας μέ τὸν πάπα, περὶ μὴ ἀναλήψεως πρωτοβουλιῶν πρὸ τῆς συνόδου, καὶ προκάλεσε τὴν ἄμεση ἀντίδραση τοῦ Βιγίλιου, ὁ ὁποῖος συγκάλεσε μεγάλη σύσκεψη ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν στὴν κατοικία του, στὸ μέγαρο Πλακιδίας, καταγγέλλοντας τὴν ἐνέργεια τοῦ αὐτοκράτορα καὶ ζητώντας ἀκύρωση τοῦ διατάγματος. Ἀκολούθησαν ἀπερίσκεπτες προκλήσεις τῶν ἀνατολικῶν, προεξάρχοντος τοῦ Θεοδώρου Ἀσκιδᾶ, μέ ἀποτέλεσμα ὁ Βιγίλιος νά ἀφορίσει τὸν πατριάρχη Μηνᾶ καὶ ὄσους ὑπέγραψαν τὸ διάταγμα. Δέν κοινοποίησε ὅμως ἀμέσως τὴν ἀπόφασή του.

Συγχρόνως ὁ πάπας ἐγκατέλειψε τὸ μέγαρο Πλακιδίας καὶ κατέφυγε στὴ βασιλικὴ τοῦ ἀγίου Πέτρου, πού βρισκόταν κοντὰ στὸ αὐτοκρατορικὸ παλάτι. Ἐκεῖ συνέβη μιά δραματικὴ σκηνή. Κάποια ἡμέρα ὁ ἀστυνομικὸς διευθυντής, μέ πολυάριθμη ἔνοπλη συνοδεία εἰσῆλθε στὸν ναὸ καὶ

προσπάθησε νά ἐκδιώξει τόν πάπα. Ἐκεῖνος κρατήθηκε γερά ἀπό τούς κίονες τῆς μαρμάρινης ἀγίας Τράπεζας, ὥστε τήν παρέσυρε μαζί του καθώς οἱ στρατιῶτες τόν τραβοῦσαν γιά νά τόν ἀπομακρύνουν. Παρά λίγο μάλιστα νά ἔπεφτε ἐπάνω του ἡ Τράπεζα, ἐάν δέν τήν συγκρατοῦσαν οἱ διάκονοί του. Τότε ὁ πραιτώρ ἐγκατέλειψε τό ἐγχείρημα καί ἔφυγε.

Ἡ ἀπόπειρα ἐκδιώξεως τοῦ πάπα δέν μπορεῖ νά ἐγινε παρά μόνο μέ ἐντολή τοῦ αὐτοκράτορα. Ἐπειδή ἀπέτυχε διά τῆς βίας, τοῦ ζήτησε νά ἐπιστρέφει οἰκειοθελῶς στήν κατοικία του, μέ τήν ὑπόσχεση ὅτι δέν θά ἀσκήσει βία ἐναντίον του. Μετά ἀπό διαπραγματεύσεις ὁ Βιγίλιος ἐπα- νῆλθε στό μέγαρο Πλακιδίας περί τά τέλη Αὐγούστου 551.

Ὅμως οἱ ὑποσχέσεις περί μή βίας δέν τηρήθηκαν. Σέ βάρος τοῦ πάπα καί τοῦ περιβάλλοντός του συνεχίστηκαν οἱ πιέσεις, ἐνοχλήσεις καί προ- κλήσεις, ὥστε ἐπανειλημμένως διαμαρτυρήθηκε στόν αὐτοκράτορα. Πα- ράλληλα στήν Ἰταλία καλλιεργεῖτο κλίμα δυσφήμισης τοῦ πάπα, πρὸς ἐξέγερση τοῦ λαοῦ ἐναντίον του.

Ὁ Βιγίλιος, δυσαρεστημένος καί ἀνίκανος νά ἀντιδράσει μέ ἄλλον τρόπο, τήν παραμονή Χριστουγέννων τοῦ 551 κατέφυγε στή βασιλική τῆς ἀγίας Εὐφημίας στή Χαλκηδόνα, ἀκριβῶς ἐκεῖ ὅπου εἶχε συνέλθει ἡ Δ΄ οἰκ. σύνοδος. Ὅλες οἱ προσπάθειες νά τόν πείσουν νά ἐπανέλθει στήν κατοικία του ἀπέτυχαν. Ἦταν ἀποφασισμένος νά μὴν ἐγκαταλείψει τά ἄσυλό του, ἐάν ὁ Ἰουστινιανός δέν ἀκύρωνε τό δεύτερο διάταγμα.

Τόν Φεβρουάριο τοῦ 552 κοινοποίησε τόν ἀφορισμό τοῦ Μηνᾶ και ὅσων τό ὑπέγραψαν. Ταυτόχρονα μέ ἐπιστολή του κατήγγειλε τίς σέ βάρος του ἐνέργειες, προτείνοντας νέες διαπραγματεύσεις μεταξύ μιᾶς αὐτοκρατορικής καί μιᾶς παπικῆς ἀντιπροσωπείας.

Μετά ἀπό διαβουλεύσεις καί ζυμώσεις λίγων μηνῶν, οἱ ἀνατολικοὶ ἐπίσκοποι ἀπέστειλαν στόν πάπα ἀντίγραφα μιᾶς κοινῆς ὁμολογίας πί- στεως στίς ἀποφάσεις τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, ἀποδεχόμενοι τήν ἀκύρωση τῶν συγγραφέντων «λιβέλλων», ἐννοώντας τό διάταγμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἀπό τά γεγονότα ὑπονοεῖται ὅτι δέν ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Ἰου- στινιανός πού ἀπέσυρε τό διάταγμα του, ἀλλά μέ τήν παρασκηνακὴ συναίνεσή του οἱ ἐπίσκοποι ἀκύρωσαν τίς ὑπογραφές τους. Ἐτσι λύθηκε τό ἀδιέξοδο, ἐνῶ σώθηκε μέχρις ἐνός σημείου τό κῦρος τοῦ αὐτοκράτο- ρα. Τό διάταγμα ὅμως οὐσιαστικά δέν ἀκυρώθηκε, ἀφοῦ τά ἐπιχειρήμα- τα καί συμπεράσματά του χρησιμοποιήθηκαν εὐρύτατα στίς ἐργασίες τῆς συνόδου, ἀλλά χωρίς νά γίνεται μνεῖα αὐτοῦ.

Ὁ διπλωματικός ἐλιγμός ἱκανοποίησε τόν πάπα. Ἄρχισε ἀμέσως δια- πραγματεύσεις γιά νά συγκληθεῖ ἐπὶ τέλους ἡ σύνοδος.

Τόν Αύγουστο τοῦ 552 πέθανε ξαφνικά ὁ πατριάρχης Μηνᾶς καί ἀνῆλθε στόν θρόνο Κων/πόλεως ὁ Εὐτύχιος, τοποτηρητής στήν πρωτεύουσα τοῦ μητροπολίτου Ἀμασείας. Ὁ Εὐτύχιος εἶχε κερδίσει τήν εὐνοία τοῦ αὐτοκράτορα, ἐπειδή προσκόμισε σ' αὐτόν νέα ἐπιχειρήματα γιά τή δυνατοῦτητα τῆς μετά θάνατον καταδίκης τῶν αἰρετικῶν. Ἄνδρας μέ μεγάλη θεολογική μόρφωση, ἀνέλαβε τήν πρωτοβουλία γιά τήν περαιτέρω διοργάνωση τῆς συνόδου.

Τόν Ὀκτώβριο τοῦ 552 πέθανε καί ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Πέτρος. Λίγες ἡμέρες πρίν, εἶχε φθάσει στήν Κων/πολη ἀπό τήν Παλαιστίνη ὁ νέος ἡγούμενος τῆς Μεγάλης Λαύρας, ὁ Κόνων, προκειμένου νά ἐνημερώσει τόν αὐτοκράτορα γιά τίς ἐναντίον του ἐνέργειες τῶν ὠριγενιστῶν μοναχῶν. Μετά τόν θάνατο τοῦ Πέτρου, οἱ ὠριγενιστές τῆς Νέας Λαύρας ἀνακήρυξαν στή θέση του τόν Μακάριο. Μέ ἐνέργειες ὁμως τοῦ Κόνωνα, ὁ αὐτοκράτωρ τοποθέτησε ὡς πατριάρχη Ἱεροσολύμων τόν Εὐστόχιο.

Στά γεγονότα αὐτά ἀναφέρονται δύο σημαντικά κείμενα, τά ὁποῖα χρήζουν ἰδιαίτερης προσοχῆς, ἐπειδή συνδέονται ἄμεσα μέ τό θέμα τοῦ ὠριγενισμοῦ. Τό πρῶτο εἶναι ἕνα ἀπόσπασμα ἀπό τόν «Βίον τοῦ ἀγίου Σάββα» τοῦ Κυρίλλου Σκυθοπολίτου:

«Οἱ μὲν οὖν περί τόν ἀββᾶν Κόνωνα ἐν Κωνσταντινουπόλει γεγονότες καί διαφόροις θλίψεσιν ὑπό τοῦ Ἀσκιδᾶ καθυποβληθέντες διά τῆς ὑπομονῆς νικηφόροι ἀνεδείχθησαν. Ὀλίγων γάρ διελθουσῶν ἡμερῶν Πέτρου τοῦ ἀρχιεπισκόπου τελευτήσαντος καί Μακαρίου ὑπό τῆς αὐθαδεΐας τῶν Νεολαυριτῶν χειροτονηθέντος καί πολέμου ἐν τῇ ἀγίᾳ πόλει γεγονότος ὁ μὲν εὐσεβέστατος βασιλεὺς σφοδρῶς ἀγανακτήσας κατά τε τοῦ Ἀσκιδᾶ καί τῶν Ὁριγενιαστῶν Μακάριον τῆς ἐπισκοπῆς ἐξεωθῆναι ἐκέλευσεν, οἱ δέ περί τόν ἀββᾶν Κόνωνα καιροῦ ἐπιτηδείου δραξάμενοι τά καθ' ἑαυτούς τῷ βασιλεῖ γνωρίσαντες λίβελλον αὐτῷ ἐπιδεδώκασι πᾶσαν τήν τῶν Ὁριγενιαστῶν ἀσέβειαν ἐμφανῆ ποιήσαντες Ἰσιδώρου τελευτήσαντος. Καί ἐντεῦθεν πλείστης παρρησίας μετασχόντες Εὐστόχιον οἰκονόμον ὄντα Ἀλεξανδρείας καί ἐν Κωνσταντινουπόλει γεγονότα ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων προβάλλονται, ὁ δέ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς Εὐστόχιον μὲν πατριάρχην γενέσθαι ἐθέσπισεν, ἐκέλευσεν δέ καί σύνοδον οἰκουμενικήν γενέσθαι...

Τῆς τοίνυν ἀγίας καί οἰκουμενικῆς πέμπτης συνόδου ἐν Κωνσταντινουπόλει συναθροισθείσης κοινῶ καί καθολικῶ καθυπεβλήθησαν ἀναθέματι Ὁριγένης τε καί Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας καί τά περί προϋπάρ-

ξεως καί ἀποκαταστάσεως Εὐαγρίῳ καί Διδύμῳ εἰρημένα παρόντων τῶν τεσσάρων πατριαρχῶν καί τούτοις συναινούντων».⁶

[Οἱ μοναχοί περί τόν ἀββᾶ Κόνωνα στήν Κωνσταντινούπολη ὑπεβλήθησαν σέ διάφορες θλίψεις ἀπό τόν Ἀσκιδᾶ, ἀλλ' ἀνεδείχθησαν νικηφόροι διά τῆς ὑπομονῆς. Διότι μετά ἀπό λίγες ἡμέρες, ἀφοῦ ἀπεβίωσε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πέτρος καί χειροτονήθηκε διά τῆς αὐθαιρεσίας τῶν Νεολαυριτῶν ὁ Μακάριος, ἔγιναν συγκρούσεις στήν ἀγία πόλη (Ἱεροσόλυμα) καί ὁ μέν εὐσεβέστατος βασιλεύς, ἀγανακτήσας σφοδρῶς κατά τοῦ Ἀσκιδᾶ καί τῶν Ὀριγενιαστῶν, διέταξε νά ἐκδιωχθεῖ ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς ὁ Μακάριος, οἱ δέ περί τόν ἀββᾶ Κόνωνα, ἐπωφεληθέντες τοῦ καταλλήλου καιροῦ, γνωστοποίησαν στόν βασιλέα τήν ὑπόθεσή τους καί τοῦ ἐπέδωσαν λίβελλον, ἐκθέτοντες ὅλη τήν ἀσέβεια τῶν Ὀριγενιαστῶν μετά τόν θάνατο τοῦ Ἰσιδώρου. Ἀκολούθως μέ μεγάλη παρρησία προβάλλουν ὡς ἐπίσκοπο Ἱεροσολύμων τόν Εὐστόχιο, οἰκονόμο τῆς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος βρισκόταν στήν Κωνσταντινούπολη. Ὁ δέ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεύς ἐθέσπισε μέν νά γίνει πατριάρχης ὁ Εὐστόχιος, διέταξε δέ νά γίνει καί οἰκουμενική σύνοδος...

Συγκληθείσης λοιπόν τῆς ἀγίας καί οἰκουμενικῆς πέμπτης συνόδου, καθυπεβλήθησαν σέ κοινό καί καθολικό ἀνάθεμα ὁ Ὀριγένης καί ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας καί τά λεχθέντα περί προϋπάρξεως (τῶν ψυχῶν) καί ἀποκαταστάσεως ὑπό τοῦ Εὐαγρίου καί Διδύμου, παρόντων τῶν τεσσάρων πατριαρχῶν καί συμφωνούντων μέ αὐτά].

Ἡ κρίσιμη φράση στό ἀνωτέρω κείμενο εἶναι τό ὅτι ὁ βασιλεύς: «ἐκέλευσεν σύνοδον οἰκουμενικήν γενέσθαι».

Ἀπό αὐτήν ὑπέθεσαν μερικοί, ὅτι ἡ σύνοδος συγκλήθηκε κατ' ἀρχήν γιά νά ἀποφασίσει τήν καταδίκη τοῦ Ὀριγένη. Ὅμως οἱ ἀποφάσεις γιά τή σύγκληση τῆς συνόδου εἶχαν ληφθεῖ δύο χρόνια πρίν, μέ σκοπό τήν καταδίκη τῶν Τριῶν Κεφαλαίων. Πρός τά ἐκεῖ ἄλλωστε στρέφονται ὅλες οἱ ἐνέργειες τοῦ αὐτοκράτορα κατά τήν προηγούμενη διετία. Ἡ παρουσία τῶν ἀντιωριγενιστῶν μοναχῶν ὑπό τόν Κόνωνα στήν πρωτεύουσα, ἀποτελεῖ καθαρά συμπτωματικό γεγονός, ἀνεξαρτήτως ἐάν ἐκ τῶν ὑστέρων συνδυάστηκε μέ τήν γενόμενη σύνοδο.

Ὁ Κύριλλος Σκυθοπολίτης, ὡς φανατικός ἀντιωριγενιστής, θέλοντας νά δώσει ἔμφαση στόν ἀγῶνα τῶν μοναχῶν, ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Ἰουστινιανός ἀποφάσισε νά γίνει ἡ οἰκουμενική σύνοδος γιά τήν καταδίκη τοῦ Ὀριγένη! Δέν πρόκειται ὅμως γιά κάποια προ-συνοδική διάσκεψη, ὅπως ὑπέθεσε ὁ Diekamp (βλ. στήν ἐνότητα 1). Ὁ συγγραφέας ἐννοεῖ τήν ἴδια

τὴν Ε΄ οἰκουμένην σύνοδο, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τῆ συνέχεια τοῦ κειμένου του, ὅτι σ΄ αὐτὴ ἀναθεματίσθησαν ἀπὸ κοινοῦ κατὰ σειράν οἱ ἑξῆς: Πρῶτος ὁ Ὁριγένης (ἐπειδὴ τὸ ὄνομά του κυριαρχεῖ στὴ σκέψη του), κατόπιν ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας (ὁ μοναδικὸς ἀναφερόμενος ἀπὸ τὰ Τρία Κεφάλαια, διότι αὐτοὶ δὲν τὸν ἐνδιαφέρουν πολὺ), καὶ τέλος οἱ Εὐάγγριος καὶ Δίδυμος, πού καταδικάσθησαν μαζί μέ τὸν Ὁριγένη.

Ἐκ τῆς σειράς τῶν ὀνομάτων καὶ τῆς ἀπουσίας τῶν ἄλλων δύο (Θεοδωρήτου Κύρου καὶ Ἰβᾶ Ἐδέσσης), καθίσταται προφανὴς ἡ διάθεση τοῦ Κυρίλλου νὰ ἐξυψώσει τοὺς ἀντιωριγενιστὲς μοναχοὺς, χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρεται πολὺ γιὰ τὰ καθ΄ ἑαυτὸ γεγονότα ἔξω τῆς Παλαιστίνης. Ἐπομένως ἡ ἐν λόγῳ φράση ὀφείλεται στὸν ἀντιωριγενιστικὸ φανατισμὸ του καὶ συνεπῶς δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει τὴν βαρῦτητα πού τῆς ἀποδίδουν, ἀφοῦ ἄλλωστε δὲν συμβιβάζεται μέ τὰ γεγονότα. Ἡ ἐνημέρωση τοῦ αὐτοκράτορα πρὸς τὴ σύνοδο γιὰ τὸ θέμα τοῦ ὠριγενισμοῦ ἔγινε μετα-συνοδικῶς, ὅπως θὰ ἀποδείξουμε στὴ συνέχεια τοῦ κεφαλαίου.

Τὸ δεύτερο κείμενο προέρχεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τοῦ Εὐαγγρίου τοῦ Σχολαστικοῦ, πού εἶναι τὸ πληρέστερο σχετικὰ μέ τὰ γεγονότα καὶ θὰ τὸ ἐξετάσουμε κατὰ τμήματα.

(Α΄ τμήμα τοῦ κειμένου τοῦ Εὐαγγρίου)

«Περὶ τῆς ἁγίας οἰκουμένηκῆς πέμπτῆς συνόδου, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν συνέστη.

Τῆς πρεσβυτέρας μὲν οὖν Ρώμης ἡγουμένου Βιγλίου· τῆς δὲ νέας πρῶτα μὲν Μηνᾶ, εἴτ' Εὐτυχίου· τῆς δὲ Ἀλεξάνδρου Ἀπολιναρίου, καὶ τῆς Ἀντιόχου Δομίνου, Ἱεροσολύμων τε Εὐστοχίου, τὴν πέμπτῃν μεταπέμπεται σύνοδον Ἰουστινιανός ἐξ αἰτίας τοιαύδε· Εὐστόχιος, κατακρατούντων καὶ μάλιστα ἐν τῇ καλουμένῃ Νέα Λαύρα τῶν τὰ Ὁριγένους πρεσβευόντων δόγματα, πᾶσαν ἔθετο σπουδὴν τούτους ἀπελάσαι. Καὶ καταλαβὼν τὴν αὐτὴν Νέαν Λαύραν, ἅπαντας ἐκβεβλήκει, ὥσπερ ἄγῃ κοινὰ μακρὰν ἐκδιώξας· οἳ καὶ σποράδες γινόμενοι, πολλοὺς σφίσι προσηταιρίσαντο. Τούτων ὑπερήσπιζε Θεόδωρος ὁ ἐπίκλην Ἀσκιδᾶς, ἐπίσκοπος μὲν τῆς Καίσαρος, ἢ προκάθηται τοῦ Καππαδοκῶν ἔθνους· Ἰουστινιανῷ δὲ προσεδρεύων, πιστός τε οἱ καθεστώς, καὶ ἐς τὰ μάλιστα ἐπιτήδειος. Κυκῶντος οὖν αὐτοῦ τὰ βασιλεία, καὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀθεμιτοσύνην τὸ πρᾶγμα καλοῦντος, στέλλονται πρὸς τὴν βασιλέως πόλιν πρὸς Εὐστοχίου, Ροῦφος ἡγούμενος τῆς Θεοδοσίου μονῆς, καὶ Κόνων τῆς Σάβα, τὰ πρόωιστα τῆς ἐρήμου φέροντες, ἕκ τε τῆς οἰκείας ἀξιώσεως, καὶ ὧν ἡγοῦντο φροντιστηρίων. Γεγόνασι δὲ σὺν αὐ-

τοῖς καί ἕτεροι, οὐ πολλῶ τῆς ἀξίας αὐτῶν λειπόμενοι· καί οὗτοι μὲν τὰ κατὰ τὸν Ὠριγένην πρωτοτύπως ἐκίνουν, καί Εὐάγριον, καί Δίδυμον. Θεόδωρος δὲ ὁ Καππαδόκης ἐτέρωθι τούτους ἀφέλκειν ἐθέλων, ἐπεισάγει τὰ κατὰ Θεόδωρον τὸν Μοψουεστίας, καί Θεοδώρητον, καί Ἰβαν τοῦ παναγάθου Θεοῦ πάντα καλῶς οἰκονομήσαντος, ἵν' ἐκεῖθεν ἐντεῦθεν τὰ βέβηλα ἐξωσθεῖη. Πρώτης τοίνυν κινήσεως γενομένης, εἰ δέοι τοὺς τετελευτηκότας ἀναθέμασι περιβληθῆναι, Εὐτύχιος παρὼν τὴν θείαν ἐς ἄκρον ἐξησηκήμενος Γραφήν, ἐσέτι ζῶντος Μηνᾶ, οὐδέ τῶν διαφανῶν ὧν (ταῖς γὰρ ἀποκρίσει τοῦ Ἀμασειᾶς ἐπισκόπου διηκονεῖτο), διαρρηδὴν εἶπεν, οὐκ ἐν φρονήματι μόνον, ἀλλὰ καί ἐν καταφρονήματι τοὺς ἀλισθέντας ἑωρακώς, μηδὲ βουλής τοῦτο δεῖσθαι· ἐπεὶ καί Ἰωσίας ὁ βασιλεύς, οὐ τοὺς ζῶντας ἱερέας τῶν δαιμόνων πάλαι μόνον κατέσφαξεν, ἀλλὰ καί τῶν πρό πολλοῦ τεθνηκότων τὰς θήκας ἀνώρυξε. Τοῦτο πρὸς ἔπος ἅπασι ἔδοξε λελέχθαι. Ὅπερ καί Ἰουστινιανός ἐγνωκώς, ἐς τὸν τῆς βασιλευούσης αὐτὸν ἀνεβίβασεν θρόνον, παραυτίκα Μηνᾶ τελευτήσαντος. Βιγίλιος μὲν οὖν ἐγγράφως συνθέμενος συνεδρεῦειν οὐχ εἴλετο».⁷

[Περὶ τῆς ἀγίας οἰκουμενικῆς πέμπτης συνόδου καί γιὰ ποιά αἰτία συγκλήθηκε.

Ὅταν ἡγούμενος τῆς μὲν πρεσβυτέρας Ρώμης ἦταν ὁ Βιγίλιος, τῆς δὲ νέας (Ρώμης) πρῶτα μὲν ὁ Μηνᾶς καί κατόπιν ὁ Εὐτύχιος, τῆς δὲ Ἀλεξανδρείας ὁ Ἀπολινάριος, τῆς Ἀντιοχείας ὁ Δομνῖνος καί τῶν Ἱεροσολύμων ὁ Εὐστόχιος, συγκάλεσε ὁ Ἰουστινιανός τὴν πέμπτη σύνοδο γιὰ τὴν ἐξῆς αἰτία: Στὴν Παλαιστίνη ἐπικρατοῦσαν οἱ πρεσβεύοντες τὰ δόγματα τοῦ Ὠριγένους, καί μάλιστα στὴν ἀποκαλούμενη Νέα Λαύρα, ὁ δὲ Εὐστόχιος ἀποφάσισε νὰ τοὺς ἐκδιώξει. Καί καταλαβὼν τὴ Νέα Λαύρα τοὺς ἔδιωξε ὅλους, σάν νὰ ἀπομάκρυνε κοινὰ μιάσματα. Αὐτοὶ ἂν καί διασκορπισμένοι, προσεταιρίστηκαν πολλοὺς.

Αὐτούς τοὺς ὑπεράσπιζε ὁ Θεόδωρος ὁ ἐπονομαζόμενος Ἀσκιδᾶς, ἐπίσκοπος μὲν Καισαρείας, πρωτεύουσα τοῦ ἔθνους τῶν Καππαδοκῶν, προεδρεύων δὲ πλησίον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, πιστός στό καθεστώς καί πάρα πολὺ ἐπιτήδειος. Ἐπειδὴ ἀνακάτωνα τό βασιλικὸ περιβάλλον προκαλώντας κάθε ἀσέβεια καί ἀθέμιτο ἔργο, στέλλονται ὑπὸ τοῦ Εὐστοχίου στὴ Βασιλεύουσα ὁ Ροῦφος, ἡγούμενος τῆς μονῆς Θεοδοσίου, καί ὁ Κόνων τῆς μονῆς Σάβα, συνοδευόμενοι ἀπὸ τοὺς πρώτιστους μοναχοὺς τῆς ἐρήμου, κατόπιν προσωπικῆς ἐπιλογῆς ἀπὸ τὰ φροντιστήρια πού ἡγοῦντο. Μαζί τους ἦσαν καί ἄλλοι, ὅχι κατώτεροι σὲ ἀξία· καί αὐτοὶ μὲν ὑποκινούσαν ἀρχικῶς τὰ ἐναντίον τοῦ Ὠριγένη, Εὐαγρίου καί Διδύμου. Ὁ

Θεόδωρος δέ ὁ Καππαδόκης (= ὁ Ἄσκιδᾶς), θέλοντας νά τούς παρασύρει πρὸς ἄλλη κατεύθυνση, ἐπεισάγει τὰ περί Θεοδώρου Μοψουεστίας καὶ Θεοδωρήτου καὶ Ἰβρα΄ καὶ ὁ πανάγαθος θεὸς διευθέτησε καλῶς τὰ πάντα, ὥστε οἱ βέβηλες ἐνέργειες νά ἐξωσθοῦν ἀπὸ ἐκεῖ πρὸς τὰ ἐδῶ.

Καθὼς ἔγινε ἡ πρώτη κίνηση, ἐάν πρέπει νά καθυποβάλλονται σέ ἀνάθεμα οἱ ἀποβιώσαντες, ὁ Εὐτύχιος, παρῶν καὶ ἐξασκημένος βαθειά στή θεία Γραφή, ἐνῶ ζοῦσε ἀκόμη ὁ Μηνᾶς, χωρὶς νά εἶναι πολὺ γνωστός (διότι ὑπηρετοῦσε ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐπισκόπου Ἀμασειας), εἶπε ἀπερίφραστα ὅτι: «Ὅχι στοὺς φρόνημα μόνο, ἀλλὰ καὶ στήν καταφρόνηση ἔχει ἰδεῖ τοὺς καταδικασθέντας· δέν χρειάζεται γι' αὐτὸ σκέψη. Ἐπειδὴ καὶ ὁ βασιλεὺς Ἰωσίας παλαιά, ὅχι μόνο τοὺς ζῶντες ἱερεῖς τῶν δαιμόνων κατέσφαξε, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸ πολλοῦ ἀποθανόντων ἀνοιξε τὰ μνήματα» (Δ' Βασ. 23, 16). Αὐτὸ φάνηκε νά λέγεται σάν ἀντιλογία πρὸς ὅλους. Ὅταν τὸ ἔμαθε ὁ Ἰουστινιανός, τὸν ἀναβίβασε στὸν θρόνο τῆς βασιλεύουσας, ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Μηνᾶ. Ὁ Βιγίλιος συμφώνησε ἐγγράφως, ἀλλὰ δέν συμμετεῖχε στίς συνεδριάσεις].

Ὁ Εὐάγριος προσπαθεῖ νά περιγράψει τὰ γεγονότα ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀλλὰ δέν ἀποφεύγει μιὰ ἱστορική ἀνακρίβεια: Λέγει ὅτι ὁ Κόνων καὶ οἱ περὶ αὐτὸν μοναχοὶ ἐστάλησαν στήν Κων/πολη ἀπὸ τὸν πατριάρχη Εὐστόχιο, μετὰ τὴν ἀπὸ αὐτὸν διάλυση τῆς Νέας Λαύρας! Ὅμως σχετικὰ μέ αὐτὸ τὸ θέμα ὁ Κύριλλος Σκυθοπολίτης εἶναι ἀκριβέστερος: Ὁ Κόνων ἔφθασε στήν Κων/πολη ὅταν ἦταν ἀκόμη πατριάρχης ὁ Πέτρος, ὁ ὁποῖος πέθανε μετὰ ἀπὸ λίγες ἡμέρες. Ἀκολούθησε ἡ διαδοχὴ τοῦ ὠριγενιστοῦ Μακαρίου καὶ κατόπιν ἡ χειροτονία τοῦ Εὐστοχίου στήν Κων/πολη, παρόντος τοῦ Κόνωνος. Ἡ δὲ διάλυση τῆς μονῆς τῆς Νέας Λαύρας ἔγινε ἀπὸ τὸν Εὐστόχιο ὀκτώ μῆνες μετὰ τὴ λήξη τῶν ἐργασιῶν τῆς Ε΄ οἰκ. συνόδου, ὅπως γράφει ὁ Κύριλλος στή συνέχεια τοῦ ἀνωτέρω κειμένου του.

Οἱ ἀνακρίβειες αὐτές εἶναι ἀρκετές γιὰ νά διασκεδάσουν κάποια ἀόριστη πρώτη ἐντύπωση, ὅτι ὡς αἰτία συγκλήσεως τῆς συνόδου θεωρεῖται τὸ ὠριγενιστικὸ ζήτημα, ἐπειδὴ σ' αὐτὸ ἀναφέρεται ἐξ ἀρχῆς ὁ Εὐάγριος. Ὅμως θέλει νά δείξει κάτι ἐντελῶς διαφορετικό: Ὅτι τὸ ζήτημα τῶν Τριῶν Κεφαλαίων τὸ εἰσηγήθηκε στὸν Ἰουστινιανὸ ὁ Θεόδωρος Ἄσκιδᾶς, γιὰ νά τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὰ σχέδιά του γιὰ τὴν καταδίκη τοῦ ὠριγενισμοῦ!

Ἡ κρίσιμη φράση εἶναι ἡ ἐξῆς:

«Θεόδωρος δέ ὁ Καππαδόκης ἐτέρωθι τούτους ἀφέλκειν ἐθέλων,

ἐπεισάγει τὰ κατὰ Θεόδωρον τόν Μοψουεστίας, καί Θεοδώρητον, καί Ἰβαν τοῦ παναγάθου θεοῦ πάντα καλῶς οἰκονομήσαντος, ἵν' ἐκεῖθεν ἐντεῦθεν τὰ βέβηλα ἐξωσθεῖη».

Μέ τήν ἀντωνυμία «τούτους» ἐννοοῦνται ὁ Κόνων καί οἱ λοιποὶ μοναχοί τῆς Παλαιστίνης. Ἡ ἀντίδραση τοῦ Θεοδώρου Ἀσκιδᾶ στήν παρουσία τους εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νά μήν προβεῖ ὁ Ἰουστινιανός σέ ἄμεσες ἐνέργειες κατὰ τῶν ὠριγενιστῶν, πέραν τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ Μακαρίου ἀπό τόν Εὐστόχιο. Ἐκείνη τήν περίοδο ἀσχολεῖτο ἐντατικά μέ τήν προετοιμασία τῆς συνόδου κατὰ τῶν Τριῶν Κεφαλαίων, πού τόσα προβλήματα καί ἀντιξοότητες τοῦ εἶχε δημιουργήσει. Κράτησε ὅμως τούς ἐπιδοθέντες λιβέλλους ἀπό τόν Κόνωνα καί ἐπελήφθη τῆς ὑποθέσεως μετά τή λήξη τῆς κανονικῆς συνόδου.

Τό τέχνασμα τοῦ Θεοδώρου Ἀσκιδᾶ νά στρέψει τό ἐνδιαφέρον τοῦ Ἰουστινιανοῦ πρὸς τὰ Τρία Κεφάλαια, δέν ὀφείλεται στήν ἔλευση τῶν Παλαιστινίων μοναχῶν, ὅπως γράφει ὁ Εὐάγριος. Λογικά πρέπει νά εἶχε ἀρχίσει ἀπό παλαιότερα, ἴσως ἀπό τό 543, μετά τό πρῶτο ἀντιωριγενιστικό διάταγμα. Ἡ παρουσία τοῦ Κόνωνα τόν ἔκανε νά ἐπιμείνει περισσότερο στήν ὀλοκλήρωση τοῦ σχεδίου του, τό ὁποῖο πραγματοποιήθηκε μέν, ἀλλά χωρίς τελικά νά ἐπιτευχθεῖ ὁ ἀρχικός ἀντικειμενικός του σκοπός.

Ὁ Εὐάγριος στή συνέχεια ἀναφέρεται ἀναλυτικά στήν καταδίκη τῶν Τριῶν Κεφαλαίων καί κατόπιν τοῦ Ὁριγένους. Θά ἐπανέλθουμε στή συνέχεια τοῦ κειμένου αὐτοῦ πύ κάτω, στίς ἐνότητες 10 καί 13.

Ἐπανερχόμεστε τώρα στά γεγονότα πού ἀφοροῦν τήν ὑπό σύγκληση σύνοδο. Στίς 6 Ἰανουαρίου 553 ὁ νέος πατριάρχης Εὐτύχιος ἔστειλε θερμή ἐπιστολή πρὸς τόν πάπα, ὅπου ἐξέφραζε τήν ἐπιθυμία του νά διατηρηθεῖ ἡ ἐκκλησιαστική ἐνότητα καί τοῦ πρότεινε νά ἀναλάβει τήν προεδρία τῆς συνόδου. Ὁ Βιγίλιος ἀπάντησε μέ νέα ἐξ ἴσου θερμή ἐπιστολή. Ἔτσι φάνηκε πρὸς στιγμήν ὅτι δημιουργεῖται εὐνοϊκό κλίμα γιά τήν ἐξέλιξη τοῦ ζητήματος.

Ἡ παροδική συνδιαλλαγή δέν εἶχε συνέχεια. Στίς διαπραγματεύσεις πού ἀκολούθησαν, μέ συνεχεῖς προτάσεις καί ἀντιπροτάσεις, κάθε πλευρά προσπαθοῦσε νά ἐξασφαλίσει ἐκ τῶν προτέρων τήν ἐπικύρωση τῶν ἀπόψεών της ἀπό τή σύνοδο. Ὁ πάπας π.χ. πρότεινε τή συμμετοχή ἴσου ἀριθμοῦ ἀνατολικῶν καί δυτικῶν ἐπισκόπων, ἐνῶ ὁ Ἰουστινιανός ἤθελε ἴσον ἀριθμό ἀπό κάθε πατριαρχεῖο, ὅποτε οἱ ἀνατολικοὶ θά ἦσαν τετραπλάσιοι τῶν δυτικῶν.

Όλες οί προσπάθειες συμβιβασμοῦ ἀπέτυχαν. Ὁ Ἰουστινιανός ἀποφάσισε πλέον ὀριστικά τή σύγκληση τῆς συνόδου, ἔστω καί μέ τήν ἀπουσία τοῦ πάπα. Στόν «βασιλικό τύπο» πρός τή σύνοδο ἀναφέρεται στίς ἀποτυχοῦσες διαπραγματεύσεις, ἐνώ προσθέτει ὅτι ἐπέτρεψε στούς ἀντιφρονουῦντες νά ἐκφράσουν τίς προσωπικές τους ἀπόψεις.

Ὁ Βιγίλιος ἀσχολεῖτο μέ τή συγγραφή τῶν ἀπόψεῶν του λίγες ἡμέρες πρό τοῦ Πάσχα (20 Ἀπριλίου 553). Μετά τό Πάσχα ζήτησε νέα προθεσμία εἴκοσι ἡμερῶν, ἐπειδή εἶχε καθυστερήσει λόγω ἀσθενείας του, ἰσχυριζόμενος ὅτι εἶναι ἀντικανονικό νά συνέλθει ἡ σύνοδος πρῖν ἀπό τήν ἔκδοση τῆς παπικῆς ἀποφάσεως.

Ὁ αὐτοκράτωρ συμφώνησε νά δοθεῖ ἡ προθεσμία, μόνο ἐάν δεχόταν τελικά νά μετάσχει στή σύνοδο. Ἐπειδή ὅμως ὁ Βιγίλιος ἀρνήθηκε, ὁ Ἰουστινιανός ἀπέρριψε τήν αἴτηση ἀναβολῆς καί ἔδωσε ἐντολή νά ἀρχίσει ἡ σύνοδος τίς ἐργασίες της χωρίς τόν πάπα.

5. Οἱ τρεῖς πρῶτες συνεδριάσεις

Ἡ σύνοδος ἄρχισε τίς ἐργασίες της στίς 5 Μαΐου 553. Παρευρίσκοντο 152 ἐπίσκοποι, ἤτοι 82 ἀπό τό πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως, 10 ἀπό τό πατριαρχεῖο Ἀλεξανδρείας, 39 ἀπό τό πατριαρχεῖο Ἀντιοχείας, 5 ἀπό τό πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων, 9 ἀπό τό Ἀνατολικό Ἰλλυρικόν καί 7 ἀπό τήν Ἀφρική. Ὁ ἴδιος κατάλογος ἰσχύει μέ ἐλάχιστες παραλλαγές γιά ὅλες τίς συνεδριάσεις. Ὁ πάπας Βιγίλιος καί 14 ἀκόμη δυτικοί ἐπίσκοποι εὐρισκόμενοι στήν πρωτεύουσα, ἀρνήθηκαν νά μετάσχουν.

Πρόεδρος τῆς συνόδου ἦταν ὁ πατριάρχης Εὐτύχιος, χωρίς ὅμως ἰδιαιτέρες ἀρμοδιότητες, ἀλλ' ὡς ὁ πρῶτος τῆ τάξει μεταξύ τῶν παρισταμένων 3 πατριαρχῶν.

Μέ τήν ἔναρξη τῆς συνεδριάσεως ὁ σιλεντάριος Θεόδωρος (ἀνώτατος ἀξιωματοῦχος τοῦ κράτους) ἐπέδωσε τόν «βασιλικόν τύπον» τοῦ αὐτοκράτορα πρός τή σύνοδο. Ἀρχικῶς ὁ τύπος ἐξέθετε τό ἔργο τῶν προηγουμένων συνόδων, κατόπιν ἀνέπτυξε τό ἱστορικό τοῦ ὑπό συζήτησι θέματος τῶν Τριῶν Κεφαλαίων, καί τέλος ἐδίδοτο ἐντολή νά ἐξεταστῇ τοῦτο ἀπό τή σύνοδο.

Ὁ Ἰουστινιανός, βεβαίως, κατακρίνει τά Τρία Κεφάλαια. Ἐν τούτοις ἡ κατάληξη τοῦ τύπου δέν περιέχει «ἐντολήν καταδίκης», ἀλλά «ἐντολήν ἐξετάσεως» μέ τήν ἐξῆς διατύπωση:

«Μελετήσατε λοιπόν όλα τά ως ἄνω θέματα μετά πάσης προσοχῆς, ὅπως ἀρμόζει εἰς ἱερεῖς, πού ἔχουν πάντοτε εἰς τόν νοῦν τόν φόβον τοῦ Θεοῦ καί τήν μέλλουσαν κρίσιν... Λαμβάνοντας δέ ὑπ' ὄψιν σας..., φροντίσατε νά μᾶς γνωστοποιήσετε ταχέως τήν γνώμην σας ἐπί τῶν ἐρωτημάτων, πού Σᾶς ὑπεβάλαμεν».⁸

Τό σημεῖο αὐτό ἔχει μεγάλη σημασία, διότι ἔρχεται σέ πλήρη ἀντίθεση μέ τή ρητή «ἐντολήν καταδίκης» τοῦ Ὁριγένη, πού δόθηκε ἀργότερα ἀπό τόν Ἰουστινιανό, μέ τό **Γράμμα** του πρός τή σύνοδο.

Μετά τήν ἀνάγνωση τοῦ τύπου, ἀνεγνώσθησαν οἱ ἐπιστολές πού ἀντηλλάγησαν μεταξύ Εὐτυχίου καί Βιγίλιου. Δόθηκε ἔμφαση στό γεγονός ὅτι ὁ πάπας εἶχε ὑποσχεθεῖ νά μετάσχει στή σύνοδο καί ὅτι εἶχε γραπτῶς καί προφορικῶς καταδικάσει τά Τρία Κεφάλαια, ἐμφανιζόμενος τώρα ὡς παλίμβουλος.

Μετά ἀπό συζήτηση κατέληξαν νά ἀποστείλουν εἰκοσαμελῆ ἀντιπροσωπεῖα πρός τόν πάπα, μέ ἐπί κεφαλῆς τούς τρεῖς πατριάρχες, γιά νά τόν καλέσουν νά μετάσχει στή σύνοδο. Ὁ Βιγίλιος εἶπε, ὅτι λόγω τῆς ἀσθενείας του δέν μπορεῖ νά ἀνταποκριθεῖ στήν πρότασή τους, καί ὑποσχέθηκε ὅτι θά ἔδινε ὀριστική ἀπάντηση τήν ἐπομένη. Ἔτσι ἔληξε ἡ πρώτη συνεδρίαση.

Τήν ἄλλη ἡμέρα (6 Μαΐου) ἡ ἀντιπροσωπεῖα ἐπισκέφθηκε πάλι τόν πάπα, ὁ ὁποῖος ἀρνήθηκε νά προσέλθει, μέ τό αἰτιολογικό ὅτι στή σύνοδο παρίσταντο ὀλίγοι μόνο δυτικοί ἐπίσκοποι, ὁ δέ αὐτοκράτωρ δέν εἶχε τηρήσει τήν ὑπόσχεσή του νά προσκαλέσει καί ἄλλους ἐπισκόπους ἀπό τήν Ἰταλία.

Στίς 7 Μαΐου ἐστάλη ἀπό τόν αὐτοκράτορα μικτή ἐπιτροπή 4 ἀξιωματούχων καί 12 ἐπισκόπων γιά νά πείσει τόν Βιγίλιο, ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπέμνε στίς ἀπόψεις του. Αὐτοκρατορικοί ἐκπρόσωποι εἶχαν ἐπισκεφθεῖ τόν πάπα καί πρίν ἀπό τήν ἔναρξη τῆς συνόδου, τήν 1 Μαΐου, χωρίς ἀποτέλεσμα.

Οἱ ἐνέργειες τῶν ἐπιτροπῶν μέ τίς γενόμενες συζητήσεις, παρουσιάστηκαν στή δεύτερη συνεδρίαση τῆς συνόδου, πού ἔγινε στίς 8 Μαΐου. Κατεβλήθη τότε μία ὑστατη προσπάθεια νά προσέλθουν 4 ἐκ τῶν παρεπιδημούντων δυτικῶν ἐπισκόπων, ἦτοι ὁ Πριμάσιος ἐξ Ἀφρικῆς, καί Σαβινιανός, Προϊεκτος καί Παῦλος ἐκ τοῦ Ἰλλυρικοῦ. Καί αὐτοί ὅμως ἀπέρριψαν τήν πρόσκληση. Ἔτσι ἔληξε καί ἡ δεύτερη συνεδρίαση, μέ τή σταθερή ἀπόφαση τῶν δυτικῶν νά παραμείνουν ἀμέτοχοι, ἀλλά καί τήν ἐπίσης σταθερή ἀπόφαση τῶν ἀνατολικῶν νά συνεχίσουν τίς ἐργασίες τους.

Ἡ τρίτη συνεδρίαση ἔγινε τήν ἐπομένη ἡμέρα, 9 Μαΐου. Τά πρακτικά περιέχουν μόνο μία «ὁμολογία πίστεως» τῆς συνόδου, διά τῆς ὁποίας οἱ συνοδικοί ἀποδέχονται τίς ἀποφάσεις τῶν προηγουμένων συνόδων καί τίς διδασκαλίες τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας, καταδικάζουν δέ ὅποιον δέν συμφωνεῖ μέ αὐτές.

Ἡ ἀφιέρωση μιᾶς ὁλόκληρης συνεδριάσεως γιά τήν ἀνάγνωση μιᾶς μικρῆς (3 σελίδων) ὁμολογίας πίστεως, δέν ἦταν κάτι συνηθισμένο στίς προηγούμενες συνόδους. Πιθανῶς ὑπαγορεύθηκε ἀπό τήν ἀνάγκη νέας διακηρύξεως ὅτι ἡ σύνοδος δέν ἐπρόκειτο νά στραφεῖ κατά τῆς συνόδου τῆς Χαλκηδόνος.

Μετά τίς προκαταρκτικές αὐτές συνεδριάσεις, ἄρχισε ἡ ἐξέταση τοῦ ζητήματος τῶν Τριῶν Κεφαλαίων.

6. Ἡ καταδίκη τῶν Τριῶν Κεφαλαίων

Στήν τέταρτη συνεδρίαση (13 Μαΐου) ἡ σύνοδος ἄρχισε τό κυρίως ἔργο της. Ἀνεγνώσθησαν 71 ἀποσπάσματα ἀπό διάφορα ἔργα τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας καθώς καί τό ὑπ' αὐτοῦ «*παραπλασθέν Σύμβολον*». Ἡ ἀνάγνωση διακόπηκε μία φορά μέ «ἐκβοήσεις» κατά τοῦ Θεοδώρου καί τῆς διδασκαλίας του, οἱ ὁποῖες ἐπανελήφθησαν στό τέλος τῆς συνεδριάσεως.

Τό ἀνθολόγιο τῶν ἀναγνωσθέντων ἀποσπασμάτων προερχόταν ἀπό τούς κύκλους τοῦ αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος τό εἶχε στείλει καί στόν Βιγίλιο πρῖν ἀπό τήν ἔναρξη τῆς συνόδου. Ἡ γνησιότητά τους δέν μπορεῖ νά ἀμφισβητηθεῖ σοβαρά, διότι τότε κυκλοφοροῦσαν ἀκόμη τά συγγράμματα τοῦ Θεοδώρου καί μπορούσε εὐκόλα νά ἀποκαλυφθεῖ ἡ νοθεία καί μάλιστα ἀπό τούς δυτικούς ὑποστηρικτές του. Τό μεμπτό σημεῖο τῆς ὑποθέσεως εἶναι ὅτι ἐπελέγησαν χωρίς τήν ἀπαραίτητη συνάφεια μέ τό ὑπόλοιπο κείμενο, ὅποτε ἦταν εὐκόλη ἡ δυνατότητα παρερμηνείας, ἐνῶ ἀγνοήθηκαν ἄλλα οὐσιωδέστερα σημεῖα τῶν ἔργων του.

Ἄφοῦ οἱ συνεδριάζοντες κατέκριναν καί ἀναθεμάτισαν μέ ἀναφωνήσεις τόν Θεόδωρο καί τούς ὀπαδούς του, ὁ πρόεδρος τῆς συνόδου ἀνακοίνωσε ὅτι δέν λαμβάνεται ἀμέσως ἡ ἀπόφαση τῆς καταδίκης, διότι ἡ ἐξέταση θά συνεχιστεῖ καί στήν ἐπόμενη συνεδρίαση.

Κατά τήν πέμπτη συνεδρίαση (17 Μαΐου) ἀνεγνώσθησαν: α) Ἀποσπάσματα ἔργων διαφόρων πατέρων καί ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων,

ὅπου ἐπικρίνεται ὁ Θεόδωρος, καθώς καί μερικά ὅπου κακῶς νομίζουν πολλοί ὅτι ἐπαινείται. β) Ἀποσπάσματα ἔργων καί ἐπιχειρήματα τῶν εἰσηγητῶν, πού ὑποστηρίζουν τήν δυνατότητα τῆς μετά θάνατον καταδίκης τῶν αἰρετικῶν. γ) Τά πρακτικά τῆς συνόδου τῆς Μοψουεστίας (550), στά ὁποῖα ἀναφερόταν ὅτι τό ὄνομα τοῦ Θεοδώρου εἶχε διαγραφεῖ ἀπό τά δίπτυχα τῆς ἐκκλησίας Μοψουεστίας τουλάχιστον πρό 80 ἐτῶν καί στή θέση ἐκείνου εἶχε ἐγγραφεῖ ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας.

Ἔτσι τελείωσε ἡ ἀποδεικτική διαδικασία κατά τοῦ πρώτου Κεφαλαίου, ἀλλά ἡ σύνοδος ἐπιφυλάχθηκε νά ἐκδώσει τήν τελική της ἀπόφαση ἀργότερα.

Στή συνέχεια ἐπακολούθησε ἡ ἀνάγνωση 14 ἀποσπασμάτων ἀπό ἔργα καί ἐπιστολές τοῦ Θεοδωρήτου Κύρου. Ὁ μικρός ἀριθμός δείχνει ὅτι αὐτό τό Κεφάλαιο δέν ἀπασχολοῦσε ἰδιαίτερα τούς πρωτεργάτες τῆς συνόδου. Στά πρακτικά δέν καταγράφονται ἀναφωνήσεις κατά τοῦ Θεοδωρήτου, ἴσως λόγω κοπώσεως τῶν συνέδρων, καί ἡ σύνοδος ἐπιφυλάχθηκε πάλι νά ἐκδώσει τήν ἀπόφασή της.

Ἡ ἕκτη συνεδρίαση (19 Μαΐου) ἄρχισε μέ τήν ἀνάγνωση τῆς ἐπίμαχης ἐπιστολῆς τοῦ Ἰβᾶ Ἐδέσσης. Κατόπιν ἀνεγνώσθησαν ἐπιστολές πατέρων καί τμήματα τῶν πρακτικῶν τῶν συνόδων Ἐφέσου καί Χαλκηδόνος, μεταξύ τῶν ὁποίων καί ὁ «Τόμος Λέοντος», μέ σκοπό νά ἀποδειχτεῖ ὅτι ἡ Δ΄ οἰκ. σύνοδος δέν εἶχε ἀναγνωρίσει ὡς ὀρθόδοξο τό περιεχόμενο τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς, ἀφοῦ ἦταν ἀντίθετη πρός τόν Ὅρον περί τῆς ὀρθῆς πίστεως. Τελικά ἡ ἐπιστολή καταδικάζεται μέ ἐκβοήσεις. Τό δέ προεδρεῖο τῆς συνόδου ἀνακοίνωσε ὅτι στήν ἐπόμενη συνεδρίαση θά ληφθοῦν οἱ τελικές ἀποφάσεις γιά τά Τρία Κεφάλαια.

Ἡ ἕβδομη συνεδρίαση (26 Μαΐου) καλύπτεται ἐκτάκτως μέ τήν ἀνακοίνωση διαφόρων ἐγγράφων πού ἀφοροῦσαν τόν πάπα Βιγίλιο. Μέ αὐτήν θά ἀσχοληθοῦμε στήν ἐπόμενη ἐνότητα. Ἔτσι οἱ τελικές ἀποφάσεις κατά τῶν Τριῶν Κεφαλαίων ἐλήφθησαν στήν ὄγδοη συνεδρίαση (2 Ἰουνίου), μέ τήν ἔκδοση τῆς Συνοδικῆς Ψήφου καί τῶν 14 δογματικῶν κανόνων.

Ἡ Συνοδική Ψήφος περιλαμβάνει τήν ἀνακεφαλαίωση τοῦ ζητήματος καί καταλήγει στήν ἀκόλουθη ἀπόφαση: Ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας κατακρίνεται καί ἀναθεματίζεται προσωπικῶς, μαζί μέ τά ἀσεβῆ αὐτοῦ συγγράμματα. Ἐπίσης κατακρίνονται καί ἀναθεματίζονται ὅσα συνέγραψε ὁ Θεοδωρήτος κατά τῶν 12 κεφαλαίων τοῦ Κυρίλλου καί ὑπέρ τῶν Θεοδώρου καί Νεστορίου, καθώς καί ἡ ἐπιστολή Ἰβᾶ, χωρίς ὅμως οἱ δύο τελευταῖοι νά ἀναθεματίζονται προσωπικῶς.

Οἱ 14 **δογματικοὶ κανόνες** ἀποτελοῦν ἰσάριθμους ἀναθεματισμούς, μέ τούς ὁποίους ὀλοκληρώνεται ἡ ἀπόφαση τῆς συνόδου. Μέ τούς 10 πρώτους καταδικάζονται μέ συντομία οἱ αἰρετικές δοξασίες τῶν Τριῶν Κεφαλαίων καί ἀναθεματίζεται ὁποῖος τίς ἀποδέχεται. Ὁ 11^{ος} κανὼν ἀναφέρεται στοὺς κυριώτερους αἰρετικούς, μεταξύ τῶν ὁποίων καί ὁ Ὁριγένης (βλ. σχετικά στήν ἐνότητα 9). Οἱ τρεῖς τελευταῖοι κανόνες ἀναθεματίζουν κατά σειράν ὁποῖον ἀποδέχεται τό πρόσωπο καί τά ἔργα τοῦ Θεοδώρου Μοφουεστίας, τά ἔργα τοῦ Θεοδωρήτου Κύρου κατὰ τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, καί τήν ἐπιστολή πρός Μάριν τοῦ Ἰβρα Ἐδέσης.

Στό σημεῖο αὐτό ὀλοκληρώθηκαν καί ἔληξαν οἱ ἐργασίες τῆς συνόδου. Στό τέλος τῶν πρακτικῶν καταχωρεῖται ὁ κατάλογος τῶν 165 ἐπισκόπων πού ὑπέγραψαν τίς ἀποφάσεις. Τρία ἀπό τά παρόντα μέλη δέν ὑπέγραψαν, ἐνώ προστέθηκαν οἱ ὑπογραφές ἄλλων 16 ἐπισκόπων, οἱ ὁποῖοι δέν ἦσαν παρόντες στίς συνεδριάσεις. Οἱ ὑπογραφές αὐτές δέν βρίσκονται στό τέλος, ἀλλά σέ ἐνδιάμεσα σημεῖα τοῦ καταλόγου. Κατά τόν Ε. Χρυσό τό γεγονός αὐτό δείχνει ὅτι ὁ κατάλογος ἔλαβε τήν μορφή ὑπό τήν ὁποία παραδίδεται, ὄχι κατὰ τήν τελευταία συνεδρίαση τῆς συνόδου, ἀλλά λίγους μήνες ἀργότερα.⁹ Τοῦτο ἔχει μεγάλη σημασία γιά τίς ἀπόψεις μας περί μετασυνοδικῆς καταδίκης τοῦ Ὁριγένη, διότι ἀποδεικνύει πώς γιά ἄρκετό χρονικό διάστημα μετά τή λήξη τῆς συνόδου συνεχίστηκαν οἱ διαβουλεύσεις σχετικά μέ τά θέματα πού τήν ἀπασχόλησαν.

7. Ἡ ἐξέλιξη τῶν σχέσεων μέ τόν Βιγίλιο

Τήν παραμονή τῆς 7ης συνεδριάσεως, ὅταν ἡ σύνοδος ἐπρόκειτο νά ἐκδώσει τήν τελική της ἀπόφαση, ὁ πάπας Βιγίλιος κάλεσε τέσσερις ἀνώτατους κρατικούς ὑπαλλήλους καί τρεῖς ἐπισκόπους, γιά νά τούς δώσει τήν ἀπάντησή του σχετικά μέ τά Τρία Κεφάλαια, ὅπως εἶχε ὑποσχεθεῖ πρῖν ἀπό τήν ἔναρξη τῆς συνόδου. Αὐτοί ἀρνήθηκαν νά τήν παραλάβουν χωρίς νά ἔχουν ἐντολή τοῦ αὐτοκράτορα. Εἶπαν δέ στόν Βιγίλιο, ὅτι ἔπρεπε ἢ νά ἔλθει ὁ ἴδιος στή σύνοδο, ἢ νά στείλει τήν ἀπάντησή του ἀπ' εὐθείας στόν αὐτοκράτορα.

Πράγματι, ὁ πάπας τήν ἔστειλε μέ ἕναν ὑποδιάκονο, ἀλλά καί ὁ Ἰουστινιανός ἀρνήθηκε νά τήν παραλάβει, λέγοντας ὅτι ἐάν μὲν ἐπαναλαμ-

βάνει τίς παλαιές απόψεις του, τότε είναι άχρηστη, εάν όμως άλλαξε απόψεις υπερασπιζόμενος τά Τρία Κεφάλαια, τότε αντιφάσκει προς τόν εαυτό του απομακρυνόμενος από τήν όρθή διδασκαλία.

Τήν άλλη ημέρα, μέ τήν έναρξη τής 7ης συνεδριάσεως (26 Μαΐου) εμφανίστηκε ό κοιαιίστωρ Κωνσταντίνος, αποσταλείς από τόν αυτοκράτορα, και έξιστόρησε τά γεγονότα πού συνέβησαν τήν προηγούμενη, τονίζοντας τήν παλινωδία του πάπα. Προσκόμισε δέ έπτά έγγραφα, τά όποια και άνεγνωσθήσαν ενώπιον τής συνόδου, όπως ή ιδιόχειρη έπιστολή του Βιγίλιου προς τόν Ίουστινιανό ότι αποδέχεται τήν καταδίκη των Τριών Κεφαλαίων, ή μυστικώς συνταχθεΐσα υπόσχεσή του ότι θά συνεχίσει νά εργάζεται για τήν καταδίκη τους, ή καθαιρετική έπιστολή του προς τούς διακόνους Ρουστικό και Σεβαστιανό κ.λπ.

Ή σύνοδος έπαΐνεσε τό ενδιαφέρον του αυτοκράτορα. Στή συνέχεια, όπως φαίνεται στα πρακτικά, ό κοιαιίστωρ Κωνσταντίνος ανακοίνωσε ότι έφερε έναν «*Τύπον περί του όνόματος του Βιγίλιου*», για νά μή μνημονεύεται πλέον και νά μήν αναγράφεται στα ιερά δίπτυχα τής εκκλησίας, έπειδή υπερασπίστηκε τήν δυσσέβεια των Τριών Κεφαλαίων. Ό λεγόμενος αυτός «*θείος τύπος*» (*sacra forma*) τελειώνει μέ τή δήλωση ότι παρά τή διαγραφή του όνόματος του πάπα, θά διετηρείτο ή ενότητα προς τήν έδρα τής Ρώμης.

Ή απάντηση πού είχε έτοιμάσει ό Βιγίλιος προς τόν Ίουστινιανό και συνυπογραφόταν από 13 δυτικούς επισκόπους, όνομάζεται συνήθως **Constitutum 1**. Κατ' αρχήν εξετάζει 60 από τά 71 αποσπάσματα του Θεοδώρου Μοψουεστίας και τά καταδικάζει ως περιέχοντα αίρετικές απόψεις. Κατόπιν παραθέτει άλλα αποσπάσματα, μή εξετασθέντα από τή σύνοδο, τά όποια περιείχοντο στα απολογητικά έργα του Φακούνδου Έρμιανής. Συμπεραΐνει δέ, ότι οί πατέρες καταφέρθηκαν έναντίον τής διδασκαλίας του Θεοδώρου, αλλά δέν καταδίκασαν τό πρόσωπό του, και δηλώνει ότι τήν ίδια στάση είναι διατεθειμένος νά κρατήσει και ό ίδιος. Για τόν Θεοδώρητο λέγει ότι προτίθεται νά καταδικάσει τίς αίρετικές δοξασίες του, αλλά όχι τό πρόσωπό του. Για τόν Ίβα Έδέσεσης λέγει ότι όρθώς αποκαταστάθηκε από τή σύνοδο τής Χαλκηδόνας, αρνεΐται δέ νά εκφέρει για τήν έπιστολή του διαφορετική γνώμη από αυτήν τής ανωτέρω συνόδου.

Μέ τίς τελευταΐες φράσεις του **Constitutum 1**, απαγορεύει κάθε ενέργεια στρεφόμενη έναντίον τής αποφάσεώς του και κάθε περαιτέρω ανακίνηση του ζητήματος. Άκυρώνει δέ κάθε πράξη κατά των Τριών Κεφαλαίων πού είναι αντίθετη προς τίς αποφάσεις του.

Τό *Constitutum* 1 ἀγνοήθηκε. Ἡ σύνοδος ἐξέδωσε τήν ἀπόφαση τῆς καταδίκης, καί ὁ Ἰουστινιανός ἐξέδωσε τόν «θεῖον τύπον» γιά τήν διαγραφή τοῦ ὀνόματος τοῦ Βιγίλιου, ἐνώ ὁ ἴδιος μέ τή συνοδεία του μεταφέρθηκαν στήν Προικόνησο τῆς Προποντίδος, μέχρις ὅτου ἀποδεχθοῦν τίς ἀποφάσεις τῆς συνόδου!

Πράγματι, ὁ γέρων, ἀσθενής καί ἐξόριστος Βιγίλιος, ἀναγκάστηκε νά υποχωρήσει. Μέ ἐπιστολή του πρὸς τόν πατριάρχη Εὐτύχιο (8 Δεκεμβρίου 553), ἀνακοίνωσε ὅτι καταδικάζει τά Τρία Κεφάλαια, σύμφωνα μέ τίς ἀποφάσεις τῆς συνόδου, καί ὅτι καταργεῖ (ἀκυρώνει) ὁ,τιδήποτε διαφορετικό εἶχε γράψει ὁ ἴδιος ἢ ἄλλα πρόσωπα σχετικά μέ τήν ἐκδίκηση τῆς ὑποθέσεως. Ἀκόμη, στίς 23 Φεβρουαρίου 554 ἐξέδωσε τό *Constitutum* 2, προκειμένου νά γνωστοποιηθοῦν στή Δύση οἱ νέες ἀπόψεις του.

Ἡ ὑποχώρηση τοῦ πάπα προκάλεσε πολλές ἀντιδράσεις. Ὁ σημαντικώτερος θεολόγος καί κυριώτερος συνεργάτης του, ὁ διάκονος **Πελάγιος**, ἐνέμεινε στίς ἀπόψεις του καί γι' αὐτό τέθηκε ὑπό περιορισμό σέ διάφορες μονές τῆς πρωτεύουσας. Ὅταν δέ ὁ Βιγίλιος συνεργάστηκε μέ δύο ἄλλους διακόνους του γιά τή σύνταξη τοῦ *Constitutum* 2, ὁ Πελάγιος εὐρισκόμενος ὑπό περιορισμό συνέγραψε μία ἀξιόλογη πραγματεία σέ 6 βιβλία, μέ τήν ὁποία ὑπεραμύνεται τῶν Τριῶν Κεφαλαίων καί ἐπιτίθεται μέ ἀσυνήθιστη δριμύτητα κατά τοῦ Βιγίλιου, τόν ὁποῖο κατηγορεῖ ὡς ἀναποφάσιστο, θεολογικῶς ἀνίκανο, ἐπικίνδυνο καί προδότη τῆς διδασκαλίας τῶν προκατόχων του.

Ὁ Βιγίλιος ἦταν πλέον ἐλεύθερος καί ἄρχισε νά προετοιμάζεται γιά τήν ἐπάνοδό του στή Ρώμη. Ὑπῆρχε ὅμως τό πρόβλημα τῆς ἐμφανιζόμενης στά πρακτικά τῆς συνόδου παλινωδίας του, ἀφοῦ ἀρχικά ἦταν ἀντίθετος μέ τήν καταδίκη τῶν Τριῶν Κεφαλαίων. Τό γεγονός ὅτι συμφώνησε ἐκ τῶν ὑστέρων θά ἀποτελοῦσε σοβαρότατο ἐπιχείρημα ἐναντίον του ἐκ μέρους τῶν ἀντιφρονούντων δυτικῶν ἐπισκόπων.

Ὁ Ἰουστινιανός ἀνέλαβε τότε τήν πρωτοβουλία νά καλύψει τόν πάπα ἀπό αὐτή τήν πλευρά. Ἀνέθεσε στή γραμματεία τῆς Αὐλῆς νά γίνει «ἐπεξεργασία» τῶν πρακτικῶν, ὥστε ἀφ' ἑνός νά ἀφαιρεθοῦν ὅσα σημεῖα ἔθιγαν τό πρόσωπό του, καί ἀφ' ἑτέρου νά προστεθοῦν μικρές προτάσεις πού νά δίνουν τήν ἐντύπωση ὅτι ὁ Βιγίλιος ἀπέσχε τῆς συνόδου μέ τήν ἔγκριση τῆς ἰδίας καί τοῦ αὐτοκράτορος, καί ὅτι εἶχε συμφωνηθεῖ νά ἐκδώσει ἰδιαίτερη ἀπόφαση, ἀνεξάρτητη μέν, ἀλλά ἐπικυρωτική τῶν ἀποφάσεων τῆς συνόδου, δηλαδή τό *Constitutum* 2.

Τήν ἐποχή αὐτή στήν Ἰταλία ὁ στρατηγός Ναρσῆς εἶχε νικήσει ὀριστικά τοὺς Ὀστρογότθους. Ἡ Ρώμη χρειαζόταν τόν πάπα γιά νά πρω-

τοστατήσει στην άνασυγκρότηση από τις καταστροφές του πολέμου. Ο κληρός και ο λαός της Ρώμης ζήτησαν από τον Ναρσή να αποσταλεί αντιπροσωπεία στον αυτοκράτορα, με την παράκληση να επανέλθει ο Βιγίλιος στη Ρώμη, εάν βρίσκεται ακόμα στη ζωή.

Ο Βιγίλιος, έφοδιασμένος με το έπεξεργασμένο κείμενο των πρακτικών, ξεκίνησε για την πατρίδα του. Δεν επέπρωτο όμως να την επανίδει. Πέθανε στη Σικελία, στις 7 Ιουνίου 555.

Διάδοχος του αναγορεύθηκε ο Πελάγιος, ο οποίος, άγνωστο κάτω από ποιές συνθήκες, αναγνώρισε τελικά την Ε' οίκουμενική σύνοδο.

8. Η ήμερομηνία του «θείου τύπου»

Στά όσα ελέχθησαν στην προηγούμενη ενότητα υπάρχει ένα σοβαρό πρόβλημα, τό οποίο χρειάζεται ιδιαίτερη διερεύνηση. Πρόκειται για την ήμερομηνία του «θείου τύπου». Διότι ενώ η 7^η συνεδρίαση έγινε στις 26 Μαΐου, ο τύπος πού παρουσιάστηκε σ' αυτήν από τον κοιαιστορα Κωνσταντίνο (περί της διαγραφής του όνόματος του Βιγιλίου) φέρει ήμερομηνία 14 Ιουλίου 553, ήτοι 49 ήμερες άργότερα.

Πού όφείλεται αυτή ή διαφορά; Ο Ε. Χρυσός δέν λέγει τίποτα για την διαφορετική ήμερομηνία, ενώ ο Άμίλκας Άλιβιζάτος ισχυρίζεται ότι πρόκειται περί σφάλματος, χωρίς να δίνει άλλες εξηγήσεις.¹⁰ Πιστεύουμε όμως ότι ή ήμερομηνία πού φέρει ο θεϊός τύπος είναι ή σωστή, διότι όπως θά αποδείξουμε κατωτέρω, δέν είναι δυνατόν να γράφτηκε πρό της 7^{ης} συνεδρίασεως (26 Μαΐου). Έτσι καταλήγουμε σε ένα εξαιρετικής σημασίας συμπέρασμα, με καταλυτικές συνέπειες στην επίλυση του προβλήματος περί του χρόνου καταδίκης του Όριγένη.

Ο θεϊός τύπος, λοιπόν, είναι άδύνατον να γράφτηκε πριν από την ήμερομηνία πού φέρεται ότι παρουσιάστηκε στη σύνοδο, ήτοι την 26η Μαΐου, για τούς ακόλουθους λόγους:

α) Όπως αναφέραμε, ο Ιουστινιανός δέν δέχτηκε την προηγούμενη ήμερα τό ύπόμνημα του Βιγιλίου, έπομένως δέν γνώριζε ακριβώς τό περιεχόμενό του. Στόν τύπο όμως εξιστορεί με συντομία την στάση του πάπα, και καταλήγει ως εξής: «Καί κατήντησε να υπερασπίζεται, όλως αντίθετως προς την γνώμην του, εκείνα τά όποια φρονούν οί όπαδοί του Νεστορίου και του Θεοδώρου! Έτσι αυτός υπερασπιζόμενος την άσέβειαν των προειρημένων Τριών Κεφαλαίων και χωρίζων εαυτόν

ἀπό τῆς μεθ' ὑμῶν κοινωνίας, κατέστησεν ἑαυτὸν ἀλλότριον τῆς ἁγίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας!». ¹¹

Ἐπίσης ὁ κοιαιστῶρ Κωνσταντῖνος στήν εἰσήγησή του λέγει: «Σᾶς πληροφορῶ, ὅτι ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς ἀπηύθυνε πρὸς τὴν Ὑμετέραν ἁγίαν Σύνοδον ἓνα “Τύπον περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Βιγιλίου”, ἐπειδὴ ὑπερησπίσθη τὴν δυσσέβειαν, νὰ μὴ ἀναγράφεται εἰς τὰ ἱερά διπτῦχα τῆς Ἐκκλησίας... κ.λπ.» (σελ. 559).

Θεωρεῖται λοιπὸν δεδομένο, τόσο ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο, ὅτι ὁ πάπας ὑπερασπιζόταν τὴν «δυσσέβεια» τῶν Τριῶν Κεφαλαίων. Αὐτὰ δὲν θὰ μπορούσαν νὰ λεχθοῦν, ἐάν δὲν εἶχαν στὰ χέρια τους τὴν ἐπίσημη ἀπάντηση, πράγμα πού δὲν ἔγινε τὴν προηγούμενη ἡμέρα, διότι ἄλλως ὁ Κωνσταντῖνος θὰ τὸ ἀνέφερε κατὰ τὴν ἀρχικὴ ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων.

Πιθανότατα ὁ Ἰουστινιανὸς ἔλαβε γνώση τοῦ περιεχομένου τῆς ἀπαντήσεως ἀπὸ τὴν προφορικὴ ἐνημέρωση τῶν ἀπεσταλμένων. Δὲν εἶναι δυνατὸν ὅμως νὰ ἔλαβε τόσο σοβαρὴ ἀπόφαση καταδίκης τοῦ πάπα, ἐάν δὲν εἶχε τὸ ἴδιο τὸ κείμενο τῆς ἀπαντήσεως.

β) Στὸν τύπο ὑπάρχει καὶ ἡ ἐξῆς φράση: «Ἐντεῦθεν, ἐνῶ προηγουμένως σᾶς ἔχομεν γνωστοποιήσει τοῦτο ἄνευ ἐγγράφων, τώρα σᾶς εἰδοποιοῦμεν διὰ τῶν ἡμετέρων ὑπάρχων καὶ μέ ἐγγραφα, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀναγράφεται τὸ ὄνομά του εἰς τὰ ἱερά διπτῦχα» (σελ. 561). Προφανῶς ὁ πληθυντικὸς «σᾶς» ὑπονοεῖ ὀλόκληρη τὴν σύνοδο. Ἄρα, εἶχε προηγηθεῖ προφορικὴ ἐνημέρωση τῆς συνόδου σχετικὰ μέ τὴν ἀπόφαση τοῦ αὐτοκράτορα, ἡ ὁποία βεβαίως δὲν μπορούσε νὰ γίνεи τὴν προηγούμενη νύχτα.

γ) Πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπίδοση τοῦ θείου τύπου, ἀφοῦ τελείωσε ἡ ἀνάγνωσις ὅλων τῶν ἄλλων ἐγγράφων πού ἔστειλε ὁ Ἰουστινιανός, ὁ πρόεδρος τῆς συνόδου, μετὰ ἀπὸ μερικά ἐπαινετικά λόγια γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ βασιλέως, κατέληξε: «Ἡμεῖς δέ..., θὰ ἐκφέρωμεν ἐπὶ τῶν Τριῶν Κεφαλαίων τὴν Συνοδικὴν ἡμῶν ἀπόφασιν κατὰ τὴν προσεχῆ συνεδρίαν μας» (σελ. 559).

Τὰ λόγια αὐτὰ φανερώνουν ὅτι στὸ σημεῖο ἐκεῖνο ἔληξε ἡ συνεδρίασις καὶ ἀνακοινώνεται τὸ ἔργο τῆς ἐπόμενης. Μέ παρόμοιες φράσεις κλείνουν ὅλες οἱ προηγούμενες συνεδριάσεις. Ἐάν δεχθοῦμε ὅτι ἡ συνεδρίασις συνεχίστηκε μέ τὴν ἀνάγνωσις τοῦ θείου τύπου, τότε τὰ προηγούμενα λόγια ἐξηγοῦνται μόνο μέ τὴν ὑπόθεση ὅτι ὁ πρόεδρος τῆς συνόδου, ὁ πατριάρχης Εὐτύχιος, δὲν γνώριζε τίποτε γιὰ τὴν ἀπόφαση τοῦ Ἰουστινιανοῦ περὶ διαγραφῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ Βιγιλίου.

Κάτι τέτοιο όμως φαίνεται έντελώς άπίθανο. Μεταξύ τής συνόδου καί του άυτοκράτορα ύπῆρχε στενωτάτη συνεργασία, ώστε νά σχεδιάζεται έκ τών προτέρων λεπτομερώς κάθε βήμα τών συνεδριάσεων, όπως δείχνει ή χρονική άπόσταση μερικῶν ήμερῶν τής μιάς από τήν άλλη. Ὁ Εὐτύχιος ασφαλώς γνώριζε τά διατρέξαντα τήν προηγούμενη ήμέρα, όπως προκύπτει από τά λόγια του κοιαίστορος Κωνσταντίνου στήν άρχική του εισηγήση: «Ὅλα αὐτά ἔχουν ἤδη γνωστοποιηθῆ εἰς τήν Ὑμετέραν Μακαριότητα άνευ γραπτῶν κειμένων» (σελ. 523). Δηλαδή, ένημερώθηκε προφορικά, ἴσως μάλιστα από τόν ἴδιο τόν άυτοκράτορα, πού θά κάλεσε σέ έκτακτη σύσκεψη τούς στενοῦς συνεργάτες του γιά νά εξετάσουν τό θέμα.

Δεχόμεστε, ὅτι πράγματι ἔλαβε χώρα μία τέτοια σύσκεψη στίς 25 Μαΐου. Ἄν καί δέν εἶχαν στά χέρια τους τό πλήρες κείμενο τής άπαντήσεως, όμως γνώριζαν τό περιεχόμενό της. Καί ἐπειδή αὐτό μπορούσε νά θεωρηθεῖ δεσμευτικό γιά τή σύνοδο, άποφάσισαν νά προλάβουν τήν ένέργεια του πάπα, μέ τήν άποκάλυψη ὄλων τών έγγραφῶν γιά τίς μεταξύ τους συμφωνίες. Ὁ Βιγίλιος όμως προχώρησε στή δημοσιοποίηση τής άποφάσεώς του (του Constitutum 1), καί μόνο τότε, δηλαδή άρκετά άργότερα από τήν 26η Μαΐου, άφοῦ δέν άποδέχτηκε τήν άπόφαση τής συνόδου, ὁ Ἰουστινιανός ἔλαβε τήν άπόφαση διαγραφῆς του ὀνόματός του.

Ἐάν όμως ἐπρόκειτο νά ἐπακολουθήσει ή άνάγνωση καί του θείου τύπου στή συνέχεια τής 7^{ης} συνεδριάσεως, ὁ Εὐτύχιος θά τό γνώριζε καί δέν θά ἔλεγε τήν ένδεικτική φράση τής λήξεως τής συνεδριάσεως.

δ) Ἐξ άλλου ὅλα τά προηγούμενα ἑπτά έγγραφα διαβάστηκαν χωρίς τήν παρέμβαση του κοιαίστορα Κωνσταντίνου, ὁ ὁποῖος τά παρουσίασε κατά σειρά στήν προηγηθεῖσα ὁμιλία του. Ἐάν εἶχε μαζί του ἐξ άρχῆς καί τόν θεῖον τύπον, ασφαλώς θά τόν άνέφερε μαζί μέ τά άλλα. Ὅμως μέσα στήν έκτενή του εισηγήση δέν ύπάρχει ή παραμικρή νύξη ὅτι πρόκειται νά ἐπακολουθήσει τό έγγραφο καταδικαστικῆς άποφάσεως, ὅπως ἔπρεπε κανονικά νά λεχθεῖ στον ἐπίλογο τής ὁμιλίας του.

Στά πρακτικά, πρίν από τήν επίδοση του τύπου κάνει νέα εισηγήση: «Ἐφ' ὅσον παρίσταμαι εἰς τήν Ὑμετέραν άγίαν Σύνοδον ἐξ άφορμῆς τής άναγνώσεως τών κωδίκων, οἱ ὁποῖοι ἤδη κατεχωρήθησαν εἰς τά πρακτικά Σας, σᾶς πληροφορῶ... κ.λπ.» (σελ. 559). Ἡ άναφορά αὐτή σέ προηγούμενους κώδικες δέν άναφέρεται στα ἑπτά έγγραφα, γιά τά ὁποῖα ἔχει ἤδη μιλήσει, αλλά στα νέα έγγραφα πού προσκόμισε περί του ὠριγενιστικοῦ ζητήματος, ὅπως θά δοῦμε πῶς κάτω.

ε) Στήν 8^η συνεδρίαση, στίς 2 Ἰουνίου, ἔγινε μία σύντομη ἀνασκόπησις τῶν σχέσεων τῆς συνόδου μέ τόν Βιγίλιο (σελ. 570–573), μέσα στά πλαίσια τοῦ ἀπολογισμοῦ, διά τῆς Συνοδικῆς Ψήφου, ὅλων τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου. Ἐκεῖ, ὅχι μόνο δέν ἀναφέρεται ἡ καταδίκη τοῦ πάπα, ἀλλά δέν γίνεται ἡ παραμικρή νύξη, οὔτε διαφαίνεται ἡ ἐλάχιστη ὑποψία ὅτι εἶχε προηγηθεῖ κάποια καταδίκη. Ὁ κύριος στόχος αὐτοῦ τοῦ σημείου τῶν πρακτικῶν εἶναι νά καταδείξει τό ἀδικαιολόγητο τῆς ἀρνήσεως συμμετοχῆς τοῦ πάπα στή σύνοδο, χωρίς νά προδικάζονται ἢ νά ἀναφέρονται τυχόν συνέπειες σάν ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ἀρνήσεως.

στ) Ἐνα ἀκόμη ἀναμφισβήτητο γεγονός εἶναι ἡ τακτική τοῦ Ἰουστινιανοῦ νά μήν προβαίνει στή λήψη ἐσπευσμένων ἀποφάσεων, προτοῦ ἐξαντλήσει ὅλα τά μέσα πρός μεταστροφή τοῦ ἀντιπάλου. Ἡ τακτική του αὐτή εἶναι γνωστή ἀπό ἄλλες ἀνάλογες περιπτώσεις. Δέν φαίνεται πιθανό, λοιπόν, νά καταδικάσει ἀμέσως τόν Βιγίλιο, χωρίς νά κάνει κάποιες προσπάθειες γιά νά τόν μεταπείσει. Ἐξ ἄλλου δέν διέθετε ἀκόμη τό νομικό ἔρεισμα γιά νά τόν καταδικάσει ὡς ὑποστηρίζοντα τήν δυσσέβεια τῶν Τριῶν Κεφαλαίων, ἀφοῦ δέν εἶχε ἐκδοθεῖ ἡ ἐπίσημη ἀπόφασις τῆς συνόδου.

Γιά ὅλους αὐτούς τοὺς λόγους καταλήγουμε στό ἀναμφισβήτητο συμπέρασμα, ὅτι ὁ «θεῖος τύπος» δέν παρουσιάστηκε στή σύνοδο κατά τήν 7^η συνεδρίαση αὐτῆς, ὅπως φέρεται στά πρακτικά. Ἐπομένως εἶναι ἀπολύτως ὀρθή ἡ ἡμερομηνία πού φέρει τό ἔγγραφο, ἤτοι 14 Ἰουλίου 553. Προσαρτήθηκε ὅμως ἐκ τῶν ὑστέρων στά πρακτικά τῆς 7^{ης} συνεδρίασεως, λόγω τοῦ συναφοῦς περιεχομένου του. Δέν ὑπῆρχε δέ λόγος νά γίνει καί ἔλλαγή τῆς ἡμερομηνίας του, διότι τότε ὅλοι γνῶριζαν πότε συνέβησαν τά γεγονότα.

Στό διάστημα ἀπό τή λήξη τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου (2 Ἰουνίου) μέχρι τίς 14 Ἰουλίου, συνέβησαν μέ μεγάλη χρονική ἄνεση ὅλα τά γεγονότα πού μποροῦμε λογικά νά ὑποθέσουμε. Συγκεκριμένα, μετά τήν ἀνακοίνωση τοῦ *Constitutum* 1 ἀπό τόν πάπα, κατεβλήθησαν ἐπίμονες προσπάθειες νά μεταπεισθεῖ ἀποδεχόμενος τήν ἀπόφασις τῆς συνόδου. Οἱ προσπάθειες αὐτές ἀπέτυχαν καί ὁ Ἰουστινιανός προχώρησε στήν ἐπιβολή κυρώσεων πρός τόν πάπα, διά τῆς διαγραφῆς τοῦ ὀνόματός του ἀπό τά ἱερά δίπτυχα, γεγονός πού οὐσιαστικά ἐσήμαινε τήν καθαίρεσή του ὡς αἱρετικοῦ, μέ τό αἰτιολογικό ὅτι δέν ἀποδέχεται τίς εἰλημμένες πλέον ἀποφάσεις τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου. Ἐπ' αὐτοῦ ἔγινε προφορική ἐνημέρωση τῆς συνόδου σέ κάποια ἐνδιάμεση συνεδρίασή της (ὁπωσδήποτε μετά τίς 2 Ἰουνίου) καί ἐπακολούθησε στή συνεδρίαση τῆς 14^{ης}

Ἰουλίου (ἢ λίγο ἀργότερα) ἡ παρουσίαση τοῦ θείου τύπου καταδίκης τοῦ πάπα.

Σέ ἀντιστοιχία, λοιπόν, μέ τούς λόγους οἱ ὁποῖοι ἐκτέθηκαν προηγουμένως, ἡ ἡμερομηνία 14 Ἰουλίου 553 τοῦ θείου τύπου εἶναι ὀρθή διότι:

α) Ὁ Ἰουστινιανός γνώριζε πλέον τό ἀκριβές περιεχόμενο τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Βιγιλίου, διότι ἀνακοινώθηκε ὡς ἐπίσημο κείμενο.

β) Εἶχε ὅλα τά χρονικά περιθώρια γιά νά ἐνημερώσει προφορικά τή συνοδο σχετικά μέ τήν ἐπικείμενη ἀπόφασή του.

γ) Ἡ 7^η συνεδρίαση τῆς συνόδου τελειώνει κανονικά ἐκεῖ πού ὁ Εὐτύχιος ἀνακοινώνει, ὡς συνήθως, τήν ἡμερήσια διάταξη τῆς ἐπομένης συνεδριάσεως.

δ) Ὁ κοιαιστῶρ Κωνσταντῖνος δέν ἀνέφερε τίποτε περί τοῦ θείου τύπου ἢ ἔστω ἐνδεχόμενης καταδίκης στήν ἀρχική ὁμιλία του, κατά τήν παράδοση τῶν ἐγγράφων, ἀκριβῶς διότι δέν τόν εἶχε μαζί μέ τά ἄλλα.

ε) Στήν 8^η συνεδρίαση τῆς συνόδου δέν γίνεται καμμία ἀπολύτως μνεία γιά κάποια καταδίκη τοῦ πάπα, ἀκριβῶς διότι μέχρι τότε δέν εἶχε λάβει χώρα τέτοια καταδίκη. Ἄλλωστε δέν θεωρεῖται λογικό νά εἶχε συμβεῖ αὐτό πρῖν ἀπό τήν ἐπίσημη ἀπόφαση τῆς συνόδου.

στ) Δέν ἐλήφθη ἐσπευσμένη ἀπόφαση, ἀλλά ἐξαντλήθηκαν ὅλες οἱ δυνατότητες συνδιαλλαγῆς μετά τοῦ πάπα.

Καί τέλος, δέν ὑπῆρχε κανένας λόγος νά τεθεῖ μεταγενέστερη ἡμερομηνία στό ἔγγραφο αὐτό σκοπίμως. Ἡ δέ πιθανότητα νά πρόκειται περί λάθους, ὅπως δέχονται μερικοί, ἐκμηδενίζεται κάτω ἀπό τό βῆρος τῶν ἐκτεθέντων ἐπιχειρημάτων.

Ἐπιμείναμε ἰδιαίτερα στήν ἀπόδειξη τῆς ὀρθότητος τῆς ἡμερομηνίας, διότι ἔτσι συνάγεται ἓνα σημαντικώτατο συμπέρασμα: Τουλάχιστον γιά ἐνάμισυ μῆνα μετά τήν κανονική λήξη τῶν ἐργασιῶν τους, οἱ συνοδικοί ἐξακολουθοῦν νά βρίσκονται στήν πρωτεύουσα, νά συζητοῦν καί νά συνεδριάζουν! Αὐτό ἐπιβεβαιώνεται καί ἀπό τό ὅτι καθυστέρησε γιά ἀρκετό χρόνο ἡ διαμόρφωση τοῦ καταλόγου τῶν ὑπογραψάντων τά πρακτικά τῶν 8 συνεδριάσεων τῆς κυρίας συνόδου. Τά 16 πρόσθετα ὀνόματα ἀνήκουν προφανῶς σέ ἐπισκόπους οἱ ὁποῖοι ἔφθασαν στήν πρωτεύουσα κατά τήν περίοδο μετά τήν κανονική λήξη της καί ἔλαβαν μέρος μόνο στίς μετασυνοδικές συνεδριάσεις.

Ἡ μετασυνοδική περίοδος τῶν ἐντόνων διαβουλεύσεων δέν εἶναι ἄμεσα γνωστή. Πιστεύουμε δέ ὅτι σέ κάποια ἀπό αὐτές τίς μετασυνοδικές συνεδριάσεις ἔλαβε χώρα ἡ καταδίκη τοῦ Ὁριγένη καί τῶν ὠριγενιστῶν, ὅπως θά δείξουμε στή συνέχεια.

9. Ἡ μνημόνευση τοῦ Ὁριγένη στά πρακτικά

Στά διασωθέντα πρακτικά τῆς συνόδου τό ὄνομα τοῦ Ὁριγένη ἀναφέρεται δύο φορές: Μία κατά τήν διάρκεια τῆς 5ης συνεδριάσεως καί μία στόν ὑπ' ἀριθμόν 11 κανόνα, ἀπό τούς 14 πού ἐκδόθηκαν στό τέλος τῶν ἐργασιῶν.

Τήν πρώτη φορά, στήν 5η συνεδρίαση, οἱ εἰσηγητές ἀναφέρουν διάφορες περιπτώσεις καταδίκης ἀτόμων μετά θάνατον, καθώς καί κείμενα ἀπό ἔργα πατέρων τῆς ἐκκλησίας πού ἀποδεικνύουν ὅτι μία τέτοια καταδίκη εἶναι ἐπιτρεπτή. Ὁ σκοπός τους εἶναι νά τεκμηριώσουν τήν ἀπόφαση τῆς συνόδου περί τῆς μεταθανάτιας καταδίκης τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας. Μεταξύ ἄλλων ἐπιχειρημάτων τους λέγουν καί τά ἀκόλουθα:

*«Ἀλλά καί πολλούς ἄλλους εὐρίσκομεν ἀναθεματισθέντας μετά τόν θάνατόν τους. Καί π.χ. τόν Ὁριγένη καί ἄν κανεῖς ἀνατρέξει εἰς τόν καιρόν τοῦ ἁγίας μνήμης Θεοφίλου, ἢ καί παλαιότερον, θά εὔρη ὅτι ἀνεθεματίσθη μετά τόν θάνατόν του, πράγμα πού καί τώρα ἔκαμε δι' αὐτόν ἡ Ὑμετέρα Ἀγιότης καί ὁ εὐλαβέστατος πάπας τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης Βιγίλιος».*¹²

Ἡ παλαιότερη καταδίκη τοῦ Ὁριγένη ἀπό τόν Θεόφιλο Ἀλεξανδρείας ἔγινε λόγω τῶν γνωστῶν γεγονότων, πού ἐκτέθηκαν στό κεφάλαιο 2, ἐνότητα 11. Ἐπί πλέον λέγεται ὅτι καταδικάστηκε προσφάτως ἀπό τόν πατριάρχη Εὐτύχιο (πρός τόν ὁποῖο ἀπευθύνεται μέ τίς λέξεις «ἡ Ὑμετέρα Ἀγιότης») καί ἀπό τόν πάπα Βιγίλιο.

Ὁ Εὐτύχιος εἶχε ἀνέλθει πρῖν ἀπό ἕνα ἔτος περίπου στόν θρόνο, ἀλλά βρισκόταν στήν πρωτεύουσα ἀπό τό 550 ὡς τοποτηρητής τοῦ μητροπολίτου Ἀμασείας γιά τήν σχεδιαζόμενη σύνοδο. Ἀσφαλῶς θά εἶχε ὑπογράψει τό ἀντιωριγενιστικό διάταγμα τοῦ 543, τό ὁποῖο καθόριζε ρητά ὅτι δέν χειροτονεῖται κανεῖς, ἐάν προηγουμένως δέν ἀναθεματίσει μεταξύ τῶν ἄλλων αἰρετικῶν καί τόν Ὁριγένη*. Συνεπῶς ἐκ τῆς χειροτονήσεως τοῦ Εὐτυχίου ἐξυπακούεται ἔμμεσα ἡ ἐννοούμενη καταδίκη τοῦ Ὁριγένη.

Ἐπίσης ὁ πάπας Βιγίλιος εἶχε ὑπογράψει παλαιότερα τό διάταγμα

* Ἡ διάταξη αὐτή ἐφαρμοζόταν στήν πρωτεύουσα, ἐνῶ σέ μακρινές περιοχές φαίνεται ὅτι δέν εἶχε αὐστηρή ἐφαρμογή. Στήν Παλαιστίνη π.χ. γνωρίζουμε ὅτι χειροτονήθηκαν ἄρκετοὶ ὠριγενιστές ἐπίσκοποι τό ἴδιο διάστημα, χωρίς βεβαίως νά ἀναθεματίσουν τόν Ὁριγένη.

αυτό του Ἰουστινιανοῦ κατά του Ὁριγένη, χωρίς μάλιστα νά προβάλλει ἀντιρρήσεις.¹³ Μέ τήν ὑπογραφή του ἐπικύρωσε τήν μετά θάνατον καταδίκη του ἀλεξανδρινοῦ θεολόγου. Αυτό ἀκριβῶς ἐννοεῖ ὁ εἰσηγητής, λέγοντας ὅτι καί ὁ Βιγίλιος ἔχει καταδικάσει τόν Ὁριγένη.

Ἐκτός ἀπό τά δύο ἀνωτέρω πρόσωπα, δέν ἀναφέρονται καθόλου τά ἄλλα παρόντα μέλη τῆς συνόδου. Ἀπό τό γεγονός αὐτό μπορούμε νά ἀποφανθοῦμε μέ βεβαιότητα, ὅτι μέχρι τήν στιγμή ἐκείνη ἡ σύνοδος δέν εἶχε ἀσχοληθεῖ μέ τό θέμα του Ὁριγένη. Διότι ἐάν εἶχε προηγηθεῖ ἡ καταδίκη του ἀπό τούς ἐνδημοῦντες ἐπισκόπους (προ-συνοδικῶς, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ Diekamp), τότε ὁ εἰσηγητής θά ἔλεγε: «Ἀλλά καί ἐσεῖς, εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι, ἔχετε ἤδη ἀναγνωρίσει ἐμπράκτως ὅτι οἱ αἰρετικοί ἀναθεματίζονται καί μετά τόν θάνατό τους, ἀφοῦ ἔχετε καταδικάσει προσφάτως τόν Ὁριγένη».

Δέν διαφαίνεται ὅμως καμμία συμμετοχή τῶν ἄλλων μελῶν τῆς συνόδου στήν καταδίκη. Συνεπῶς ἡ ἀναφορά μόνο τῶν ὀνομάτων του Εὐτυχίου καί του Βιγιλίου, αἰτιολογηθεῖσα βάσει τῶν ὄσων εἶπαμε προηγουμένως, ἀποκλείει ἐντελῶς τό ἐνδεχόμενο νά εἶχε ἀσχοληθεῖ ἐπίσημα ἡ σύνοδος, μέχρι τή στιγμή ἐκείνη, μέ τό θέμα του Ὁριγένη σέ κάποια προ-συνοδική ἢ ἄλλη συνεδρίαση.

Ἡ δεύτερη φορά πού γίνεται μνεῖα του ὀνόματος, εἶναι στούς 14 κανόνες πού ἐκδόθηκαν στό τέλος τῆς 8^{ης} (τελευταίας) συνεδρίασεως. Οἱ κανόνες σώθηκαν στό ἑλληνικό πρωτότυπο κείμενο. Ὁ 11^{ος} λέγει:

«Εἴ τις μή ἀναθεματίζει Ἄρειον, Εὐνόμιον, Μακεδόنيον, Ἀπολινάριον, Νεστόριον, Εὐτυχέα καί Ὁριγένη μετά τῶν ἀσεβῶν αὐτῶν συγγραμμάτων καί τούς ἄλλους πάντας αἰρετικούς, τούς κατακριθέντας καί ἀναθεματισθέντας ὑπό τῆς ἀγίας καθολικῆς καί ἀποστολικῆς ἐκκλησίας καί τῶν προειρημένων ἀγίων τεσσάρων Συνόδων, καί τούς τά ὅμοια τῶν προειρημένων αἰρετικῶν φρονήσαντας ἢ φρονοῦντας καί μέχρι τέλους τῆ οἰκεία ἀσεβεία ἐμμεῖναντας, ὁ τοιοῦτος ἀνάθεμα ἔστω».

Ἄρκετοί νεώτεροι ἐρευνητές ἐξέφρασαν τήν ἄποψη ὅτι τό ὄνομα του Ὁριγένη ἔχει παρεμβληθεῖ μεταγενέστερα. Αὐτή τήν ἄποψη δεχόμεστε καί ἐμεῖς, γιά τόν ἐξῆς λόγο:

Κατά τήν ἐκκλησιαστική συνήθεια τῆς ἐποχῆς, κάθε νέα σύνοδος ἀναθεμάτιζε συνολικά ὅσους εἶχαν ἀναθεματίσει οἱ προηγούμενες. Ἔτσι καί ὁ παρών 11^{ος} κανόνας συμπεριλαμβάνει τούς κατακριθέντας «ὑπό τῆς ἀγίας καθολικῆς καί ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καί τῶν προειρημένων ἀγίων τεσσάρων Συνόδων». Ὁ σύνδεσμος «καί» δηλώνει σα-

φέστατα ὅτι οἱ προηγούμενοι ἔχουν καταδικαστεῖ ὑπό μιᾶς ἐκ τῶν 4 προηγηθειῶν οἰκουμενικῶν συνόδων. Συγκεκριμένα:

Ἄρειος: Καταδικάσθηκε ἀπό τήν Α΄ οἰκουμενική σύνοδο τῆς Νικαίας (325).

Εὐνόμιος, Μακεδόνιος, Ἀπολινάριος: Καταδικάσθηκαν ἀπό τήν Β΄ οἰκουμενική σύνοδο τῆς Κων/πόλεως (381).

Νεστόριος: Καταδικάσθηκε ἀπό τήν Γ΄ οἰκουμενική σύνοδο τῆς Ἐφέσου (431).

Εὐτυχής: Καταδικάσθηκε ἀπό τήν Δ΄ οἰκουμενική σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος (451).

Ὠριγένης: ;

Ἐπομένως ὁ Ὠριγένης εἶναι ὁ μοναδικός ἐκ τῶν 7 κατονομαζομένων αἰρετικῶν, πού δέν ἔχει καταδικαστεῖ ἀπό προηγούμενη οἰκουμενική σύνοδο. Αὐτό καθιστᾷ λίαν πιθανή τήν ἄποψη νά ἔχει προστεθεῖ τό ὄνομά του ἐκ τῶν ὑστέρων. Σημειωτέον ὅτι τό ὄνομα τοῦ Ὠριγένη ἀπουσιάζει ἀπό τόν 10^ο ἐκ τῶν 13 ἀναθεματισμῶν τῆς «Ὁμολογίας πίστεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Τριῶν Κεφαλαίων», βάσει τῶν ὁποίων καταρτίστηκαν οἱ 14 ἀναθεματισμοί τῆς συνόδου.

Ὁ πιθανότερος λόγος τῆς προσθήκης τοῦ ὀνόματος, εἶναι οἱ συνεχιζόμενες πέσεις τῶν ἀντιωριγενιστῶν πρὸς τόν αὐτοκράτορα. Γιά νά ἱκανοποιηθοῦν, ἀναφέρθηκε ἰδιαίτερα τό ὄνομά του, ὥστε νά φανεῖ ὅτι εἶναι ἤδη καταδικασμένος. Κατά μία ἄλλη ἄποψη ἡ προσθήκη ἔγινε μετά τήν μετασυνοδική καταδίκη του, ἐπειδή θεωρήθηκε ὅτι συμπεριλαμβάνεται στούς καταδικασθέντας ἀπό οἰκουμενική σύνοδο.

Ἀνεξαρτήτως ὅμως τοῦ ἐάν πρόκειται περί προσθήκης ἢ ὄχι, ὁ 11^{ος} κανόνας ἐκλαμβάνει τόν Ὠριγένη ὡς καταδικασμένον ἀπό τήν ἐκκλησία κατὰ τό παρελθόν, χωρίς νά γίνεται κανένας ἀπολύτως συσχετισμός μέ τήν διεξαχθεῖσα σύνοδο. Ἐπομένως ἐπιβεβαιώνεται τό θεμελιώδες σημεῖο τῆς θεωρίας μας, ὅτι μέχρι τό τέλος της ἡ Ε΄ οἰκ. σύνοδος δέν ἀσχολήθηκε μέ τόν Ὠριγένη.

Στο τέλος τῶν πρακτικῶν τίθενται οἱ ὑπογραφές τῶν συμμετασχόντων. Πρῶτος ὑπογράφει ὁ πρόεδρος τῆς συνόδου πατριάρχης Εὐτύχιος, διά μιᾶς ἐκτενοῦς δηλώσεως ἀποδοχῆς ὅλων τῶν πεπραγμένων, λέγοντας τά ἑξῆς:

«Εὐτύχιος... ἐψηφισάμην τά προκείμενα καί ὁμολογῶ οὕτως ἔχειν... καί δεχόμενος τάς ἀγίας τέσσαρας Συνόδους..., κατακρίνω καί ἀναθεματίζω, πρὸς τοῖς ἄλλοις αἰρετικοῖς καί τοῖς ἀσεβέσιν αὐτῶν συγγράμμασι, Θεόδωρον τόν ἀσεβῆ τόν Μοψουεστίας γενόμενον ἐπίσκοπον

μετά τῶν ἀσεβῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, καί πάντα τά ἀσεβῶς συγγραφέντα Θεοδωρήτῳ, καθ' ἃ προεῖρηται, καί τήν ἀσεβῆ ἐπιστολήν τήν λεγομένην Ἰβα, καί τούς τά ὅμοια τούτοις φρονήσαντας ἤ φρονοῦντας. Καί ὑπέγραψα». ¹⁴

Μέ τήν δήλωση αὐτή προσδιορίζεται σαφῶς τό περιεχόμενο τῶν ἐργασιῶν καί ἀποφάσεων τῆς περατωθείσης συνόδου, πού ἀφοροῦσε ἀποκλειστικά τά Τρία Κεφάλαια. Τό ὠριγενιστικό ζήτημα ἀνακινήθηκε ἐπίσημως μεταγενέστερα.

10. Πῶς τοποθετεῖ τά γεγονότα ὁ Εὐάγριος

Μέχρι τώρα ἐπιχειρήσαμε μία συνοπτική ἐξιστόρηση τῆς ὑποθέσεως τῶν Τριῶν Κεφαλαίων καί τήν ἀνίχνευση τῶν σπουδαιότερων στοιχείων πού φανερώνουν ὅτι ἡ σύνοδος μέχρι τήν ἡμέρα τῆς λήξεώς της (2 Ἰουνίου 553) δέν εἶχε ἀσχοληθεῖ καθόλου μέ τό θέμα τοῦ Ὁριγένη καί τοῦ ὠριγενισμοῦ.

Ἐπάρχει ὅμως καί ἓνα πολύ σημαντικό ἱστορικό κείμενο, τό ὁποῖο τοποθετεῖ σαφῶς τά γεγονότα πού μᾶς ἐνδιαφέρουν στήν ἀκριβῆ χρονολογική τους σειρά. Πρόκειται γιά ἓνα ἀπόσπασμα ἀπό τήν Ἐκκλησιαστική Ἱστορία τοῦ Εὐαγρίου τοῦ Σχολαστικοῦ. Ὁ Εὐάγριος γεννήθηκε περί τό 535 στή Συρία. Ἀργότερα ἦλθε στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου εἶχε τήν εὐκαιρία νά μελετήσει τά κυριώτερα συγγράμματα καί ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς, λαμβάνοντας αὐτά ὑπ' ὄψιν κατά τή συγγραφή τῆς Ἱστορίας του. Καίτοι ἀστηρός ὀρθόδοξος, ἐκθέτει τά πράγματα μέ ἀκρίβεια, εὐθυκρισία καί ἀντικειμενικότητα. Στό σχετικό μέ τήν Ε' οἰκ. σύνοδο κεφάλαιο, πού παραθέσαμε τό πρῶτο τμήμα του στήν ἐνότητα 4, συνεχίζει ὡς ἑξῆς:

(Β' τμήμα τοῦ κειμένου τοῦ Εὐαγρίου)

«Πυθομένου δέ Ἰουστινιανοῦ τῆς ἀλισθείσης συνόδου, τί φασι περὶ Θεοδώρου, καί ὧν Θεοδώρητος κατά Κυρίλλου καί τῶν δώδεκα αὐτοῦ κεφαλαίων εἶρηκε, καί τῆς λεγομένης ἐπιστολῆς Ἰβα, τῆς πρὸς Μάριν τόν Πέρσην, ἀναγνωσθεισῶν πολλῶν ρήσεων Θεοδώρου καί Θεοδωρήτου, δειχθέντος δέ ὡς καί πάλαι Θεόδωρος κατεκέκριτο, καί ἐκ τῶν ἱερῶν ἀπηλείφει δέλτων, καί ὡς μετά θάνατον δέοι τούς αἰρετικούς κατακρίνεσθαι· Θεόδωρον μὲν ἀπάσαις, τό δὴ λεγόμενον, ἀναθεματί-

ζουσι, καί τά εἰρημένα Θεοδωρήτῳ κατὰ τῶν δύο καί δέκα κεφαλαίων Κυρίλλου, καί τῆς ὀρθῆς πίστεως, καί τήν ἐπιστολήν Ἰβᾶ, τήν πρός Μάριν τόν Πέρσην, φήσαντες ταῦτα τά ρήματα· Τοῦ μεγάλου Θεοῦ καί Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τήν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις παραβολήν. Καί μεθ' ἕτερα· Κατακρίνομεν δέ καί ἀναθεματίζομεν πρός τοῖς ἄλλοις ἅπασιν αἰρετικοῖς τοῖς κατακριθεῖσι καί ἀναθεματισθεῖσι παρά τῶν εἰρημένων ἁγίων τεσσάρων συνόδων, καί ἀπό τῆς ἁγίας καθολικῆς καί ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, καί Θεόδωρον τόν λεγόμενον ἐπίσκοπον Μοψουεστίας, καί τά ἀσεβῆ αὐτοῦ συγγράμματα, καί τά ἀσεβῶς συγγραφέντα παρά Θεοδωρήτου κατὰ τε τῆς ὀρθῆς πίστεως καί τῶν δώδεκα κεφαλαίων τοῦ ἐν ἁγίοις Κυρίλλου, καί τῆς ἐν Ἐφέσῳ ἁγίας τρίτης συνόδου, καί ὅσα ὑπέρ συνηγορίας Θεοδώρου καί Νεστορίου αὐτῷ γέγραπται. Καί πρός τούτοις ἀναθεματίζομεν καί τήν ἀσεβῆ ἐπιστολήν τήν λεγομένην παρά Ἰβᾶ γεγράφθαι πρός Μάριν τόν Πέρσην. Καί μετὰ ἕνια, ἐξέθεντο τέσσαρα καί δέκα κεφάλαια περί τῆς ὀρθῆς καί ἀμωμήτου πίστεως. Καί ταῦτα μέν οὕτως προκεχωρήκει. Ἐκ λιβελλῶν δέ ἐπιδοδομένων πρός Εὐλογίου, Κόνωνος, Κυριακοῦ, καί Παγκρατίου μοναχῶν κατὰ τῶν Ὀριγένους τοῦ καί Ἀδαμαντίου δογμάτων, καί τῶν ἐπομένων τῇ τούτου δυσσεβείᾳ καί πλάνῃ, πυνθάνεται Ἰουστινιανός τῆς ἀλισθείσης συνόδου περί τούτων, συζεύξας καί τοῦ λιβελλοῦ τό ἴσον, ἀτάρ καί τά πρός Βιγίλιον περί τούτων ἐπεσταλμένα...».¹⁵

Ἦ Ἰουστινιανός ζήτησε νά μάθει ἀπό τήν συγκεντρωθεῖσα σύνοδο, τί φρονοῦν περί τοῦ Θεοδώρου, καί περί ἐκείνων πού εἶπε ὁ Θεοδώρητος κατὰ τῶν δώδεκα κεφαλαίων τοῦ Κυρίλλου, καί περί τῆς λεγομένης ἐπιστολῆς Ἰβᾶ πρός Μάριν τόν Πέρσην. Ἀφοῦ ἀνεγνώσθησαν πολλές ρήσεις τοῦ Θεοδώρου καί Θεοδωρήτου, ἀπεδείχθη δέ ὅτι ὁ Θεόδωρος καί παλαιότερα εἶχε κατακριθεῖ καί διαγραφεῖ ἀπό τίς ἱερές δέλτους, καί ὅτι οἱ αἰρετικοί μποροῦν νά κατακρίνονται μετὰ θάνατον, ἀναθεματίζουν γιά ὄλες (τίς ρήσεις) τόν Θεόδωρο, καί τά λεχθέντα ὑπό τοῦ Θεοδωρήτου κατὰ τῶν δώδεκα κεφαλαίων τοῦ Κυρίλλου καί τῆς ὀρθῆς πίστεως, καί τήν ἐπιστολήν Ἰβᾶ πρός Μάριν τόν Πέρσην, εἰπόντες τά ἐξῆς: «Τοῦ μεγάλου Θεοῦ καί Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τήν παραβολή τῶν Εὐαγγελίων...». Καί μετὰ ἀπό ἄλλα: «Κατακρίνομε καί ἀναθεματίζομε, μαζί μέ ὄλους τούς ἄλλους αἰρετικούς πού κατεκρίθησαν καί ἀναθεματίστησαν ἀπό τίς ἀναφερθεῖσες ἁγίες τέσσαρες συνόδους καί ἀπό τῆς ἁγίας καθολικῆς καί ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, καί τόν Θεόδωρο τόν λεγόμενο ἐπίσκοπο Μοψουεστίας καί τά ἀσεβῆ συγγράμματά

του, καί τά ἀσεβῶς συγγραφέντα παρά τοῦ Θεοδώρητου κατά τῆς ὀρθῆς πίστεως καί τῶν δώδεκα κεφαλαίων τοῦ ἐν ἁγίοις Κυρίλλου, καί τῆς ἐν Ἐφέσῳ ἁγίας τρίτης συνόδου, καί ὅσα ἔγραψε συνηγορῶν ὑπέρ τοῦ Θεοδώρου καί τοῦ Νεστορίου. Μαζί μέ αὐτά ἀναθεματίζουμε καί τήν ἀσεβῆ ἐπιστολή πού λέγεται ὅτι ἐγράφη παρά τοῦ Ἰβᾶ πρὸς Μάριν τὸν Πέρσην». Καί μετὰ ἀπὸ λίγα ἐξέθεσαν δέκα τέσσερα κεφάλαια περὶ τῆς ὀρθῆς καί ἀμωμήτου πίστεως. Καί αὐτὰ μέν εἶχαν προχωρήσει ἔτσι. Ἀπὸ λιβέλλους δέ οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐπιδοθεῖ ὑπὸ τῶν μοναχῶν Εὐλογίου, Κόνωνος, Κυριακοῦ καί Παγκρατίου, κατά τῶν δογμάτων τοῦ Ὁριγένους, ἀποκαλουμένου καί Ἀδαμαντίου, καί ὅσων ἀκολουθοῦν τῇ δυσσέβεια καί πλάνη του, πληροφοροεῖ ὁ Ἰουστινιανός τῇ συγκεντρωθεῖσα σύνοδο περὶ αὐτῶν, προσαρτήσας καί ἀντίγραφο τοῦ λιβέλλου, καθὼς καί τά ἀποσταλέντα (ἔγγραφα) περὶ αὐτῶν πρὸς τὸν Βιγίλιο].

Ὁ Εὐάγγελος ἐκθέτει μέ συντομία μέν, ἀλλὰ μέ μεγάλη ἀκρίβεια ὅλη τῇ διαδοχῇ τῶν γεγονότων, ἥτοι κατά σειράν: α) Τὴν πληροφόρηση τῆς συνόδου ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ διὰ τοῦ «θείου τύπου», ὁ ὁποῖος περιλάμβανε τὸν καθορισμὸ τῶν ἐργασιῶν της, β) Τὴν ἀνάγνωση πολλῶν ρήσεων ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Θεοδώρου καί τοῦ Θεοδώρητου, γ) Τὴν ἀποδεικτικὴ διαδικασία, ὅτι ὁ Θεόδωρος εἶχε διαγραφεῖ ἀπὸ τὰ δίπτυχα της ἐκκλησίας τῆς Μοψουεστίας καί ὅτι οἱ αἰρετικοὶ μποροῦν νὰ κατακρίνονται καί μετὰ θάνατον, καί δ) Τὴν ἔκδοση τῆς τελικῆς ἀποφάσεως.

Εἶναι ἀξιοσημείωτη ἀκόμα καί ἡ ἀκρίβεια μέ τὴν ὁποία ἐκθέτει τὴν ἀπόφαση τῆς συνόδου: Ὁ Θεόδωρος κατακρίνεται καί ἀναθεματίζεται προσωπικῶς, μαζί μέ τὰ συγγράμματά του, κατατασσόμενος μέ τοὺς ἄλλους αἰρετικούς. Ἀπὸ τὸν Θεοδώρητο κατακρίνονται μόνον τὰ ὅσα ἔγραψε κατά τῆς ὀρθῆς πίστεως καί κυρίως κατά τῶν 12 κεφαλαίων τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Τέλος κατακρίνεται ἡ ἐπιστολὴ Ἰβᾶ. Ἐκδίδονται δέ τὰ 14 κεφάλαια «περὶ τῆς ὀρθῆς καί ἀμωμήτου πίστεως». Ὅλα αὐτὰ ἀνταποκρίνονται πλήρως σέ ὅσα συνέβησαν, πράγμα πού φανερώνει ὅτι ὁ Εὐάγγελος εἶχε ἀκριβέστατη γνώση τῶν γεγονότων.

Στὴ συνέχεια ὑπάρχουν δύο φράσεις-κλειδιά, διὰ τῶν ὁποίων γίνεται σαφέστατος χρονικὸς διαχωρισμὸς τῶν δύο φάσεων στὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, ἥτοι τῆς καταδίκης τῶν Τριῶν Κεφαλαίων καί τῆς καταδίκης τοῦ Ὁριγένη.

Ἡ πρώτη φράση εἶναι ἡ ἐξῆς:

«Καί ταῦτα μέν οὕτως προκεχωρήκει».

Δηλαδή, όλα τὰ προηγούμενα προχώρησαν ἔτσι μέχρι τό τέλος τους καί ἔληξε ἡ ὑπόθεση τῶν Τριῶν Κεφαλαίων μέ τήν ἔκδοση τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως.

Ἡ δευτέρα φράση εἶναι ἡ ἀμέσως ἐπόμενη:

«Ἐκ λιβέλλων δέ ἐπιδεδομένων... κατά τῶν Ὁριγένους τοῦ καί Ἀδαμαντίου δογμάτων..., πυνθάνεται Ἰουστινιανός τῆς ἀλισθείσης συνόδου περί τούτων, συζεύξας καί τοῦ λιβέλλου τό ἴσον...».

Ἄρα, τό γεγονός πού ἀναφέρεται ἐδῶ, ἦτοι ἡ πληροφόρηση τῆς συνόδου ἀπό τόν Ἰουστινιανό γιά τό ζήτημα τοῦ Ὁριγένη, ἔλαβε χώρα **μετά ἀπό τήν ἔκδοση τῆς ἀποφάσεως κατά τῶν Τριῶν Κεφαλαίων**. Ὁ χρονικός διαχωρισμός μέ τούς ἀντιθετικούς συνδέσμους *«καί ταῦτα μέν... Ἐκ λιβέλλων δέ...»*, εἶναι σαφέστατος καί δέν ἀφήνει κανένα περιθώριο ἀμφιβολίας.

Ὁ Ἰουστινιανός εἶχε παραλάβει τόν λίβελλο ἀπό τούς ἀντιωριγενιστές μοναχοῦς κατά τόν Δεκέμβριο τοῦ προηγούμενου ἔτους 552. Δέν προχώρησε ὅμως στήν προώθηση τοῦ ζητήματος, διότι ἦταν ἀπασχολημένος μέ τὰ πολλαπλά προβλήματα τῆς σχεδιαζόμενης συνόδου κατά τῶν Τριῶν Κεφαλαίων. Ὅταν αὐτή ἔληξε, ἀνέλαβε τή νέα πρωτοβουλία κατά τοῦ ὠριγενισμοῦ, ὑποκινούμενος ἴσως πάλι ἀπό τούς μοναχοῦς, πού ἐξακολουθοῦσαν νά βρίσκονται στήν πρωτεύουσα χάριν τῆς συνόδου.

Στήν ἐκφραση τοῦ Εὐάγριου *«Ἐκ λιβέλλων δέ ἐπιδεδομένων...»* παρατηροῦμε ξανά τήν χαρακτηριστική ἀκριβολογία τοῦ ἱστορικοῦ, διότι οἱ λίβελλοι δέν ἐπιδόθηκαν τότε στόν Ἰουστινιανό, ἀλλά ἦσαν «ἐπιδεδομένοι», ἦτοι εἶχαν ἐπιδοθεῖ πρῖν ἀπό ἀρκετό καιρό καί τό ζήτημα παρέμενε ἀπό τόν αὐτοκράτορα σέ ἐκκρεμότητα, μέχρι νά ἐξευρεθεῖ ὁ κατάλληλος καιρός.

Ἡ ἀπόφαση τῆς συνόδου γιά τὰ Τρία Κεφάλαια, ἀπόλυτα σύμφωνη μέ τίς ἀπόψεις τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τόν ἱκανοποίησε πάρα πολύ ἀφ' ἑνός, καί ἀφ' ἑτέρου τοῦ ἔδωσε τό ἐλεύθερο νά δραστηριοποιηθεῖ καί πρὸς τήν ἐπίλυση τοῦ ὠριγενιστικοῦ ζητήματος διά συνοδικῆς ἀποφάσεως.

Ἐστειλε λοιπόν, ὅπως γράφει ὁ Εὐάγριος, ἕνα γράμμα πρὸς τήν σύνοδο, ὅπου τήν πληροφοροῦσε γιά τό νέο αὐτό ζήτημα, ἐπισυνάπτοντας ἕνα ἀκριβές ἀντίγραφο τοῦ ἐπιδοθέντος λιβέλλου. Τά δύο αὐτά στοιχεῖα, τό γράμμα καί ὁ λίβελλος, θά μᾶς ἀπασχολήσουν στίς δύο ἐπόμενες ἐνότητες.

Στή συνέχεια ὁ Εὐάγριος γράφει, ὅτι μαζί μέ τὰ ἀνωτέρω ὁ Ἰουστινιανός ἀπέστειλε πρὸς τήν σύνοδο *«καί τὰ πρὸς Βιγίλιον περί τούτων*

έπεσταλμένα». Έκ πρώτης όψεως δίνεται η έντύπωση ότι πρόκειται για τὰ ἴδια ἢ ἀνάλογα ἔγγραφα, πού εἶχαν ἀποσταλεῖ πρὸς τὸν πάπα Βιγίλιο.

Ὅμως ὁ Βιγίλιος δὲν εἶχε καμμία ἀνάμιξη στοῦ ζήτημα τοῦ ὠριγενισμού, τὸ ὁποῖο ἀποτελοῦσε καθαρὰ πρόβλημα τῆς Ἀνατολῆς, κυρίως δὲ τῆς Παλαιστίνης. Ἐπομένως μέ τὴν προηγούμενη φράση ὑπονοοῦνται κάποια ἄλλα πράγματα, πού ὁ Εὐάγγριος ἀποφεύγει νὰ τὰ ἀναφέρει πρὸ ἀναλυτικά, ἀρκούμενος στὰ κυριώτερα στοιχεῖα τῆς ὑποθέσεως. Συγκεκριμένα, πιστεύουμε ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν «θεῖον τύπον» περὶ τῆς διαγραφῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ Βιγιλίου ἀπὸ τὰ δίπτυχα, τὸν ὁποῖο ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπέστειλε στὴ σύνοδο σὲ κάποια μετασυνοδική συνεδρίασή της (τῆς 14^{ης} Ἰουλίου ἢ μετέπειτα), ὅπως ἀποδείξαμε στὴν ἐνότητα 8. Ὁ σύνδεσμος «ἀτάρ» δὲν ἔχει τὴν ἐννοια τῆς ταυτόχρονης ἐνέργειας, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖται πρὸς δήλωσιν ταχείας διαδοχῆς λεπτομερειῶν στὴν ἀφήγησι τῶν γεγονότων. Συνεπῶς τὰ δεύτερα ἔγγραφα (κατὰ Βιγίλιου) ἐπιδόθηκαν στὴ σύνοδο ἐλάχιστες ἡμέρες μετὰ τὴν ἐπίδοσι τῶν πρώτων (κατὰ Ὁριγένους). Ἄρα, ὅταν ἔφθασε στὴ σύνοδο ὁ «θεῖος τύπος», αὐτὴ εἶχε ἤδη ἀρχίσει νὰ συζητᾶ τὸ θέμα τοῦ ὠριγενισμού.

Βάσει αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως ἐρμηνεύονται ὅσα λέγει ὁ πατριάρχης Εὐτύχιος μετὰ τὴν ἀνάγνωσι καὶ ἀποδοχὴ ἀπὸ τῆς σύνοδο τοῦ τύπου κατὰ Βιγίλιου: *«Περὶ δὲ τοῦ προκειμένου θέματος, ἃς πραγματοποιηθεῖ πλέον [κατὰ τὴν προσεχῆ συνεδρία μας] αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἔχομεν ὑποσχεθεῖ»*.¹⁶

Ἡ φράσι αὐτὴ μπορεῖ νὰ δικαιολογηθεῖ μέ δύο τρόπους:

α) Γράφτηκε ἐκ τῶν ὑστέρων γιὰ νὰ διατηρήσει τὴ συνέχεια τῶν πρακτικῶν, σάν κατάληξι τῆς 7^{ης} συνεδριάσεως, ἀναγγέλλουσα τίς ἐργασίες τῆς ἐπομένης. Ἀποτελεῖ δηλαδὴ ἐπανάληψι ἐκείνων πού εἶπε ὁ Εὐτύχιος στοῦ τέλος τῆς κανονικῆς συνεδριάσεως.

β) Τὰ λόγια αὐτὰ ἐλέχθησαν πράγματι ἀπὸ τὸν Εὐτύχιου στὴ συνεδρίασι πού παρουσιάστηκε ὁ θεῖος τύπος στὴ σύνοδο, ἤτοι στίς 14 Ἰουλίου ἢ λίγο ἀργότερα. Στὴν περίπτωσι αὐτῇ, πού φαίνεται πιθανότερη, ὑπῆρχε κάποιο ἄλλο «προκειμένον θέμα» τὸ ὁποῖο ἀπασχολοῦσε τότε τὴν σύνοδο. Αὐτὸ φυσικά δὲν ἦταν τὸ θέμα τῶν Τριῶν Κεφαλαίων, γιὰ τὰ ὁποῖα εἶχε ἤδη ἐκδοθεῖ ἡ ἀπόφασι, οὔτε ὅμως καὶ τὸ θέμα τοῦ πάπα, γιὰ τὸ ὁποῖο ἡ σύνοδος ἐνημερώθηκε μόλις ἐκείνη τὴν ἡμέρα. Ἐπομένως, καταλήγουμε στοῦ συμπεράσματος ὅτι τὸ «προκειμένον θέμα» δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸν Ὁριγένη.

Στοῦ παρατεθέν ἀπόσπασμα, οἱ λέξεις «κατὰ τὴν προσεχῆ συνεδρία

μας» δέν υπάρχουν στό λατινικό κείμενο, ἀλλ' ἀποτελοῦν ἐρμηνευτική ἐπεξήγηση τοῦ ἐκδότη γιά νά δίνεται νοηματική συνέχεια στά πρακτικά. Ἐάν τίς ἀφαιρέσουμε, τό ἀπόσπασμα γίνεται:

«Περί δέ τοῦ προκειμένου θέματος, ἅς πραγματοποιηθεῖ πλέον αὐτό τό ὁποῖον ἔχομεν ὑποσχεθεῖ».

Ἐποθέτουμε, λοιπόν, ὅτι ὁ κοιαίστωρ Κωνσταντῖνος ἐμφανίστηκε στή σύνοδο φέροντας τόν τύπον κατά Βιγιλίου, ὅταν αὐτή συζητοῦσε τό «προκείμενον θέμα». Ἡ σύνοδος διέκοψε τήν ἐργασία της, ἀνεγνώσθη ὁ τύπος, καί κατόπιν ἐπανῆλθε στήν ἐξέταση τοῦ «προκειμένου θέματος», τό ὅποιο ἀσφαλῶς ἦταν ὁ Ὠριγένης ἢ οἱ ὠριγενιστές, γιά νά λάβει τίς τελικές ἀποφάσεις της.

11. Τό Γράμμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ

Ἡ ἐνημέρωση τῆς συνόδου σχετικά μέ τό ζήτημα τοῦ ὠριγενισμοῦ, ἔγινε ἀπό τόν Ἰουστινιανό μέ ἕνα Γράμμα, τό ὁποῖο σώζεται στό «Χρονικόν» τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ ἢ Ἀμαρτωλοῦ, ζήσαντος κατά τόν Θ' αἰῶνα. Τό παραθέτουμε ὁλόκληρο:

«Τό δέ γράμμα τοῦ βασιλέως πρός τήν ἁγίαν σύνοδον περιεῖχεν οὕτως περί μέν Ὠριγένους καί τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῦ σπουδή γέγονεν ἡμῖν καί ἔστιν ἀτάραχον τήν ἁγίαν τοῦ θεοῦ καθολικήν καί ἀποστολικήν ἐκκλησίαν διαφυλάττεσθαι καί τά ὁπωσοῦν ἀναφυόμενα τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει ἐναντία κατακρίνεσθαι. Ἐπεὶ τοίνυν διέγνωσται ἡμῖν, ὡς τινες ἐν Ἱεροσολύμοις εἰσὶ μοναχοὶ δῆπουθεν Πυθαγόρα καί Πλάτωνι καί Ὠριγένει τῷ καί Ἀδαμαντίῳ καί τῇ τούτων δυσσεβείᾳ καί πλάνῃ κατακολουθοῦντες καί διδάσκοντες, δεῖν ὠθήμεν φροντίδα καί ζήτησιν ποιήσασθαι περί τούτων, ἵνα μή τέλεον διά τῆς Ἑλληνικῆς καί Μανιχαϊκῆς ἀπάτης αὐτῶν πολλούς ἀπολέσωσιν. Λέγουσι γάρ, ἵνα ἐκ πολλῶν ὀλίγα μνημονεύσωμεν, ὅτι νόες ἦσαν δίχα παντός ἀριθμοῦ τε καί ὀνόματος, ὡς ἐνάδα πάντων εἶναι τῶν λογικῶν τῇ ταυτότητι τῆς οὐσίας καί ἐνεργείας καί τῇ δυνάμει καί τῇ πρός τόν θεόν λόγον ἐνώσει τε καί γνώσει. Καί ὡς κόρον αὐτῶν λαβόντων τῆς θείας ἀγάπης καί θεωρίας κατ' ἀναλογίαν ἐπὶ τό χεῖρον τῆς ἐκάστου τροπῆς λεπτομερέστερα ἢ παχυμερέστερα σώματα ἀμφιάσασθαι καί ὀνόματα κληρώσασθαι, κἀντεῦθεν τάς οὐρανίας καί λειτουργικάς ὑποστῆναι δυνάμεις. Ἀλλά μήν καί ἥλιον καί σελήνην καί τούς ἀστέρας καί αὐτά

τῆς αὐτῆς τῶν λογικῶν ἐνάδος ὄντα ἐκ τῆς ἐπὶ τὰ χεῖρω τροπῆς τοῦτο γεγονέναι ὅπερ εἰσίν, τὰ δὲ ἐπὶ πλεῖον τῆς θείας ἀγάπης ἀποψυγέντα λογικά ψυχὰς ὀνομασθῆναι καὶ σώμασι παχυτέροις τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐμβληθῆναι, τὰ δὲ ἐπὶ τό ἄκρον τῆς κακίας ἐλληλακότα ψυχροῖς καὶ ζοφεροῖς ἐνδεθῆναι σώμασι καὶ δαίμονας γεγονέναι τε καὶ ὀνομασθῆναι. Καὶ ὅτι ἐξ ἀγγελικῆς μὲν καταστάσεως ψυχικὴ γίνεται κατάστασις, ἐκ δὲ ψυχικῆς δαιμονιώδης τε καὶ ἀνθρωπίνης, ἓνα δὲ νοῦν μόνον ἐκ πάσης τῆς ἐνάδος τῶν λογικῶν ἀκλόνητον μεῖναι καὶ ἀκίνητον τῆς θείας ἀγάπης καὶ θεωρίας, ὅς καὶ Χριστός καὶ βασιλεὺς καὶ ἄνθρωπος γέγονεν. Καὶ ὅτι παντελῆς ἔσται τῶν σωμάτων ἀναίρεσις, αὐτοῦ τοῦ κυρίου πρῶτον ἀποπιθεμένου τό ἴδιον σῶμα καὶ τῶν λοιπῶν ἀπάντων. Καὶ ὅτι ἀνακομίζονται πάλιν ἅπαντες εἰς τὴν αὐτὴν ἐνάδα καὶ γίνονται νόες, καθὰ καὶ ἐν τῇ προϋπάρξει ἐτύγχανον, ἀποκαθισταμένου δηλονότι καὶ αὐτοῦ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν λοιπῶν δαιμόνων εἰς τὴν αὐτὴν ἐνάδα καὶ τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀθέων ἀνθρώπων μετὰ τῶν θείων καὶ θεοφόρων ἀνδρῶν καὶ τῶν οὐρανίων δυνάμεων καὶ τὴν αὐτὴν ἐξόντων ἔνωσιν πρὸς τὸν θεόν, ὅποιαν ἔχει καὶ ὁ Χριστός, καθὼς καὶ προϋπῆρχον, ὡς μηδεμίαν εἶναι διαφορὰν τῷ Χριστῷ πρὸς τὰ λοιπὰ λογικά παντελῶς οὔτε τῇ οὐσίᾳ οὔτε τῇ γνώσει οὔτε τῇ δυνάμει οὔτε τῇ ἐνεργείᾳ. Ὁ γὰρ τοι Πυθαγόρας ἀρχὴν τῶν πάντων ἔφησεν εἶναι τὴν μονάδα, καὶ πάλιν Πυθαγόρας καὶ Πλάτων δῆμόν τινα ψυχῶν ἀσωμάτων εἰπόντες καὶ τὰς ἀμαρτάδι τινὶ περιπεσοῦσας τιμωρίας χάριν εἰς σώματα καταπέμπεσθαι λέγουσιν, ὅθεν ὁ Πλάτων δέμας τό σῶμα καὶ σῆμα κέκληκεν, ὡς ἐν τούτῳ τῆς ψυχῆς οἰονεὶ δεδεμένης καὶ τεθαμμένης. Εἶτα περὶ τῆς ἐσομένης κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως τῶν ψυχῶν αὐθὶς φησιν ἢ μὲν παιδεραστήσαντος καὶ κακῶς βιώσαντος μετὰ φιλοσοφίας ψυχὴ τρίτῃ περιόδῳ τῇ χιλιετῇ ἔωνται κολασθεῖσα, καὶ οὕτω πτερωθεῖσα τῷ χιλιοστῷ ἔτει ἐκβάλλεται καὶ ἀπέρχεται, αἱ δὲ ἄλλαι, ὅποταν τόνδε τόν βίον τελευτήσωσιν, αἱ μὲν εἰς τὰ ὑπὸ τῆς γῆς δικαιοτήρια ἐλθοῦσαι δίκην ἅμα καὶ λόγον τίσουσιν, αἱ δὲ εἰς τοῦ οὐρανοῦ τινα τόπον ὑπὸ τῆς δίκης κουφισθεῖσαι διάξουσιν ἀξίως καθὼς ἐβίωσαν. Οὗ τὴν ἀτοπίαν τοῦ λόγου καταμαθεῖν ῥάδιον. Τίς γάρ αὐτόν ἐδίδαξε τὰς τῶν ἐτῶν περιόδους καὶ χιλιάδας; καὶ ὅτι χιλίων διεληλυθότων ἐτῶν τότε τῶν ψυχῶν ἐκάστη εἰς ἴδιον ἀπέρχεται χῶρον; Τὰ δὲ μεταξύ τούτων οὐδέ τοῖς ἄγαν ἀσελγεστάτοις ἤρμοττε λέγειν, μήτι γε φιλοσόφῳ τοιούτῳ. Τοῖς γάρ τὴν ἀκραίφνη φιλοσοφίαν κατωρθώκοσι τοὺς ἀκολάστους καὶ παιδεραστάς συνέζευξε καὶ τούτους κακείνους τῶν αὐτῶν ἄθλων ἔφησεν ἀπολαύσεσθαι. Πυθαγόρας τοίνυν καὶ Πλάτων καὶ Πλωτῖνος

καί οἱ τῆς ἐκείνων συμμορίας ἀθανάτους εἶναι τάς ψυχάς συνομολογήσαντες προϋπάρχειν ταύτας ἔφησαν τῶν σωμάτων καί δῆμον εἶναι ψυχῶν, καί τάς πλημμελοῦσας εἰς σώματα καταπίπτειν, ὡς ἔφην, καί τοὺς μὲν πικρούς καί πονηρούς εἰς παρδάλεις, τοὺς δέ ἀρπακτικούς εἰς λύκους, τοὺς δέ δολερούς εἰς ἀλώπεκας, τοὺς δέ θηλυμανεῖς εἰς ἵππους. Ἡ δέ ἐκκλησία τοῖς θείοις ἐπομένη λόγοις φάσκει τὴν ψυχὴν συνδημιουργηθῆναι τῷ σώματι καί οὐ τό μὲν πρότερον, τό δέ ὕστερον, κατὰ τὴν Ὠριγένους φρενοβλάβειαν. Διά ταῦτα οὖν τά πονηρά καί ὀλέθρια δόγματα, μᾶλλον δέ ληρήματα, προτρέπομεν τοὺς ὀσιωτάτους ὑμᾶς εἰς ἓν συνηγμένους ἐπιμελῶς ἐντυχεῖν τῇ ὑποτεταγμένη ἐκθέσει καί ἕκαστον τῶν αὐτῶν κεφαλαίων κατακρῖναι τε καί ἀναθεματίσαι μετὰ τοῦ δυσσεβοῦς Ὠριγένους καί πάντων τῶν τά τοιαῦτα φρονούντων ἢ φρονησάντων εἰς τέλος». ¹⁷

[Τό δέ γράμμα τοῦ βασιλέως πρὸς τὴν ἁγία σύνοδο περιεῖχε τά ἑξῆς: Περί μὲν τοῦ Ὠριγένους καί τῶν ὁμοφρόνων του, ἐπιμεληθήκαμε ὥστε νά διαφυλάσσειται ἀδιατάρακτη ἡ ἁγία τοῦ θεοῦ καθολική καί ἀποστολική ἐκκλησία καί νά κατακρίνονται τά ἀναφύομενα ὀπωσδήποτε ἀνπίθετα στή χριστιανική πίστη. Ἐπειδή λοιπόν μᾶς γνωστοποιήθηκε ὅτι ὑπάρχουν κάποιοι μοναχοί στά Ἱεροσόλυμα πού ἀκολουθοῦν καί διδάσκουν τὴ δυσσέβεια καί πλάνη τοῦ Πυθαγόρα, τοῦ Πλάτωνα καί τοῦ Ὠριγένη, τοῦ λεγομένου καί Ἀδαμαντίου, νομίσαμε ὅτι πρέπει νά φροντίσουμε καί νά ἐξετάσουμε περὶ αὐτῶν, ὥστε νά μὴν ἀπολέσουν πολλοὺς ὀλοκληρωτικά διά τῆς Ἑλληνικῆς καί Μανιχαϊκῆς ἀπάτης.

Λέγουν, γιά νά ἀναφέρουμε ὀλίγα ἐκ τῶν πολλῶν, ὅτι ἦσαν νέες χωριστοὶ παντός ἀριθμοῦ καί ὀνόματος, ὥστε ὅλα τά λογικά (ὄντα) ἀποτελοῦσαν μία ἐνότητα, διά τῆς ταυτότητος τῆς οὐσίας καί ἐνεργείας τους καί διά τῆς δυνάμεως καί διά τῆς ἐνώσεως καί γνώσεως πρὸς τόν θεόν λόγον. Καί ἐπειδή ἐκορέσθησαν ἀπό τὴν θεία ἀγάπη καί θεωρία, ἐνδύθησαν λεπτομερέστερα ἢ παχύτερα σώματα, κατ' ἀναλογία τῆς μεταστροφῆς ἐκάστου πρὸς τό χειρότερο καί ἔλαβαν ὀνόματα, καί ἀπό ἐδῶ ἔλαβαν ὑπόσταση οἱ οὐράνιες καί λειτουργικὲς δυνάμεις. Ὅχι μόνον, ἀλλά καί ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη καί οἱ ἀστέρες, προερχόμενα καί αὐτά ἀπό τὴν ἴδια ἐνότητα τῶν λογικῶν ὄντων, ἐκ τῆς μεταστροφῆς πρὸς τό χειρότερο ἔγιναν αὐτό πού εἶναι. Ὅσα ὄντα ἀπεψύχθησαν περισσότερο ἀπό τὴν θεία ἀγάπη, ὀνομάστησαν ψυχές καί ἐβλήθησαν στά ἰδικά μας παχύτερα σώματα· ὅσα δέ ἔφθασαν στό ἄκρο τῆς κακίας, ἐνδύθησαν ψυχρά καί ζοφερά σώματα καί ἔγιναν καί ὀνομάστηκαν δαίμονες. Καί (λέγουν) ὅτι ἐκ τῆς ἀγγελικῆς μὲν καταστάσεως γίνεται ψυχικὴ κατάστασις, ἐκ δέ τῆς

ψυχικῆς δαιμονιώδης καί ἀνθρώπινη (κατάσταση), ἕνας δέ μόνο νοῦς ἀπό ὀλόκληρη τήν ἐνότητα τῶν λογικῶν ὄντων ἔμεινε ἀκλόνητος καί ἀκίνητος ἐκ τῆς θείας ἀγάπης καί θεωρίας, ὁ ὁποῖος ἔγινε καί Χριστός καί βασιλεύς καί ἄνθρωπος. Καί ὅτι θά εἶναι ὀλοκληρωτική ἡ ἀναίρεση τῶν σωμάτων, καθῶς πρῶτος ὁ Κύριος θά ἀποθέσει τό ἴδιον σῶμα του καί ὄλοι οἱ ἄλλοι. Καί ὅτι ἐπαναφέρονται πάλι ὄλοι στήν ἴδια ἐνότητα καί γίνονται νόες, ὅπως ἦσαν καί στήν προϋπαρξή τους, ἀποκαθισταμένου δηλαδῆ καί αὐτοῦ τοῦ διαβόλου καί τῶν λοιπῶν δαιμόνων καί τῶν ἀσεβῶν καί ἀθέων ἀνθρώπων στήν ἴδια ἐνότητα μετά τῶν θείων καί θεοφόρων ἀνδρῶν καί τῶν οὐρανίων δυνάμεων, καί θά ἔχουν τήν ἴδια ἔνωση πρός τόν θεόν πού ἔχει καί ὁ Χριστός, καθῶς καί ὅταν προϋπῆρχαν, διότι δέν ὑπάρχει παντελῶς οὐδεμία διαφορά τοῦ Χριστοῦ πρός τά ὑπόλοιπα λογικά ὄντα, οὔτε στήν οὐσία, οὔτε στή γνώση οὔτε στή δύναμη οὔτε στή ἐνέργεια.

Ὁ Πυθαγόρας βεβαίως εἶπε ὅτι ἀρχή τῶν πάντων εἶναι ἡ μονάδα· καί πάλι ὁ Πυθαγόρας καί ὁ Πλάτων λέγουν, ὅτι ὑπάρχει κάποια πολιτεία ἀσωμάτων ψυχῶν καί ὅσες περιέπεσαν σέ κάποια ἁμαρτία κατεπέμφθησαν σέ σώματα χάριν τιμωρίας. Γι' αὐτό ὁ Πλάτων ἀποκάλεσε σῆμα (=μνήμα) τό σῶμα, διότι ἡ ψυχή βρίσκεται ἐντός αὐτοῦ σάν δεμένη καί πεθαμένη. Κατόπιν ὁμιλεῖ πάλι περί τῆς μελλοντικῆς κρίσεως καί ἀναποδόσεως τῶν ψυχῶν. Ἡ ψυχή τοῦ παιδεραστοῦ καί ἐκείνου πού ἔζησε κακῶς μετά φιλοσοφίας, τιμωρεῖται στήν τρίτη περίοδο γιά χίλια ἔτη, καί ἔτσι ἀναπτερωθεῖσα στό χιλιεστό ἔτος ἐκβάλλεται καί ἀπέρχεται. Οἱ ἄλλες ψυχές, ὅταν τελειώσουν τόν παρόντα βίον, ἄλλες μέν δικάζονται καί ἀπολογοῦνται στά δικαστήρια κάτω ἀπό τή γῆ, ἄλλες δέ ἀνακουφισθεῖσες ὑπό τῆς δίκης θά διάγουν σέ κάποιον τόπο τοῦ οὐρανοῦ, ἀναξίως ὅπως ἔζησαν.

Εἶναι εὐκόλο νά ἀποδειχθεῖ τό ἀβάσιμο τοῦ λόγου του. Διότι ποιός τόν δίδαξε τίς περιόδους τῶν ἐτῶν καί τίς χιλιάδες; Καί ὅτι ἀφοῦ περάσουν χίλια χρόνια, τότε ἀπέρχεται εἰς ἴδιον χῶρον ἐκάστη ψυχή; Τά δέ μεταξύ αὐτῶν, δέν θά ἄρμοζε νά τά λέγουν οὔτε οἱ λίαν ἀσελγεῖς ἄνθρωποι, ὄχι τέτοιος φιλόσοφος. Διότι συνέζηυξε τούς ἀκόλαστους καί παιδεραστές μέ ἐκείνους πού κατώρθωσαν τήν ἀκραιφνή φιλοσοφία, λέγοντας πώς ὄλοι αὐτοί θά ἀπολαύσουν τά ἴδια βραβεῖα.

Ὁ Πυθαγόρας, λοιπόν, καί ὁ Πλάτων καί ὁ Πλωτῖνος καί ὅσοι ἐκ τῆς συμμορίας των παραδέχτηκαν ὅτι οἱ ψυχές εἶναι ἀθάνατες, εἶπαν ὅτι αὐτές προϋπάρχουν τῶν σωμάτων καί ὑπάρχει πολιτεία ψυχῶν, καί οἱ ἁμαρτάνουσες καταπίπτουν σέ σώματα, ὅπως εἶπα, καί οἱ μέν σκλη-

ροί και πονηροί σέ λεοπαρδάλεις, οί άρπακτικοί σέ λύκους, οί δολεροί σέ άλώπεκες, οί δέ θηλυμανείς σέ ίππους. 'Η δέ έκκλησία ακολουθοῦσα τούς θείους λόγους, λέγει ότι ή ψυχή δημιουργείται ταυτόχρονα μέ τό σῶμα, και όχι τό μέν πρότερον τό δέ ὕστερον, κατά τήν φρενοβλάβεια τοῦ Ὁριγένους.

Γι' αὐτά λοιπόν τά πονηρά και όλέθρια δόγματα, μάλλον δέ μωρολογήματα, προτρέπομε εσῶς τούς όσιωτάτους, συγκεντρωμένους μαζί, νά μελετήσετε έπιμελῶς τήν συνημμένη έκθεση και νά κατακρίνετε και νά αναθεματίσετε κάθε ένα από αὐτά τά κεφάλαια, μαζί μέ τόν δυσσεβή Ὁριγένη και όλους όσους αποδέχονται τά τοιαῦτα ή θά τά αποδεχτοῦν στό μέλλον].

Ο Ἰουστινιανός κατ' αρχήν τονίζει ότι αποσκοπεῖ στό νά διαφυλάξει τήν καθολική και αποστολική έκκλησία από τά αναφύομενα αντίθετα δόγματα. Ακολουθῶς παραθέτει μερικές από τίς κακοδοξίες τοῦ Ὁριγένη, χωρίς συστηματική καταγραφή τους και χωρίς καταχώριση αποσπασμάτων έκ τῶν έργων του. 'Η γενική έντυπώση είναι ότι τό Γράμμα αὐτό γράφτηκε αρκετά βιαστικά και πρόχειρα, διότι δέν έχει τόν χαρακτηριστικά ολοκληρωμένης θεολογικής πραγματείας όπως τά προηγούμενα έργα τοῦ αυτοκράτορα.

Έν πάση περιπτώσει, εκείνο πού μάς ενδιαφέρει ιδιαίτερα είναι ή τελευταία φράση τοῦ κειμένου, διά τῆς όποίας, άπευθυνόμενος πρός τή σύνοδο, καθορίζει τό νέο πλαίσιο τῶν εργασιῶν της. Θα αναλύσουμε τή φράση αὐτή τμηματικά, για νά έπισημάνουμε τήν οὐσία τοῦ νοήματός της.

«Διά ταῦτα οὖν τά πονηρά και όλέθρια δόγματα, μάλλον δέ ληρήματα...».

Οί έντονες κατακρίσεις και αποδοκιμασίες άφ' ενός κάνουν άμεσα γνωστή τήν άποψη τοῦ αυτοκράτορα και άφ' έτέρου προδιαθέτουν άρνητικά τούς επισκόπους, πού γνωρίζουν πλέον ότι κάθε διαφορετική άποψη έρχεται σέ αντίθεση μέ τήν πολιτική έξουσία. Στόν βασιλικό τύπο για τά Τρία Κεφάλαια, μετά τίς κατακρίσεις ό Ἰουστινιανός διατηρεῖ τά προσήματα, δίνοντας μόνο «έντολή έξετάσεως» τοῦ ζητήματος. Έδῶ όμως τά πράγματα είναι διαφορετικά.

«...προτρέπομεν τούς όσιωτάτους ὑμᾶς εις έν συνηγμένους...».

'Εφ' όσον οί συνοδικοί αποκαλοῦνται «εις έν συνηγμένοι», ήτοι συγ-

κεντρωμένοι όλοι μαζί, συμπεραίνουμε ότι τό Γράμμα άπευθύνεται στην όλομέλεια τής συνόδου. Άφού λοιπόν δέν μαρτυρείται κατά τήν διάρκεια τών κανονικών συνεδριάσεων, έπεται ότι άπεστάλη μετασυνοδικώς, όπως τονίσαμε αρκετές φορές.

«...έπιμελώς έντυχεϊν τῇ ύποτεταγμένη έκθέσει...».

Ἡ ύπονοούμενη έδω συνημμένη έκθεση, είναι ασφαλώς τό «ΐσον» τοῦ έπιδοθέντος λιβέλλου από τούς μοναχούς, πού αναφέρει ο Εὐάγριος. Ἄρα, συμπίπτουν οί πληροφορίες καί σέ αυτό τό σημείο. Είναι πολύ πιθανό, ο Ἰουστινιανός νά πρόσθεσε καί τόν Λόγο κατά Ὁριγένους τοῦ 543, ο ὁποῖος περιέχει καί άποσπάσματα από έργα τοῦ Ὁριγένη, πού έπιβεβαιώνουν τίς κακοδοξίες του. Ἴσως έπειδή υπήρχε ο Λόγος, άπέφυγε νά συντάξει μία νέα παρόμοια πραγματεία.

«...καί έκαστον τών αὐτοῦ κεφαλαίων κατακρίναι τε καί άναθεματίσαι μετά τοῦ δυσσεβοῦς Ὁριγένους καί πάντων τών τά τοιαῦτα φρονούντων ἢ φρονησάντων εἰς τέλος».

Ἐδω ο αὐτοκράτορας έγκαταλείπει τά προσχήματα, δίνοντας ρητή έντολή νά κατακριθοῦν καί νά άναθεματιστοῦν όλα τά «κεφάλαια», ἤτοι οί έκτιθέμενες κακοδοξίες τοῦ Ὁριγένη. Ἐκλαμβάνει τή σύνοδο σαν έκτελεστικό ὄργανο έπικυρώσεως τών ιδικῶν του άποφάσεων, χωρίς νά άφήνει περιθώρια διατυπώσεως διαφορετικῶν άπόψεων. Ἄλλά οί σοβαρώτατες συνέπειες έξ αὐτοῦ τοῦ σημείου θά συζητηθοῦν στή συνέχεια.

12. Ὁ λίβελλος κατά Ὁριγένους

Ὁ έπιδοθείς λίβελλος υπό τών άντιωριγενιστῶν μοναχῶν στόν αὐτοκράτορα δέν είναι γνωστός. Σώζεται όμως ένας «Λίβελλος περί τών ωριγενιστικῶν πλανῶν», πού συντάχθηκε τήν ἴδια περίοδο υπό τοῦ Θεοδώρου έπισκόπου Σκυθοπόλεως, ο ὁποῖος πιστεύουμε ότι θά είχε μεγάλες όμοιότητες μέ εκείνον.

Ὁ Θεόδωρος έζησε τό α΄ ἡμισυ τοῦ ΣΤ΄ αἰώνα. Κατ' αρχάς ἦταν μοναχός στην Παλαιστίνη καί σφοδρός ωριγενιστής. Μέ τήν ύποστήριξη τοῦ Θεοδώρου Ἀσκιδᾶ κατῶρθωσε νά καταλάβει τόν έπισκοπικό θρόνο τής Σκυθοπόλεως. Μετά τήν άνοδό του στό άξίωμα, άπαρνήθηκε τόν ωριγενισμό, γιά άγνωστους λόγους, καί έγραψε μία δριμύτατη πραγμα-

τείει (λίβελλον), τήν ὁποία ἀπηύθυνε πρὸς τόν Ἰουστινιανόν καί τούς 4 πατριάρχους τῆς Ἀνατολῆς. Τήν παραθέτουμε ἐπίσης ὁλόκληρη:

«Λίβελλος Θεοδώρου ἐπισκόπου Σκυθοπόλεως.

Τῷ εὐσεβεστάτῳ καί θεοφυλάκτῳ μετὰ Θεόν δεσπότη Ἰουστινιανῷ, καί τοῖς μακαριωτάτοις πατριάρχαις Εὐτυχίῳ, Ἀπολιναρίῳ, Δομνίνῳ, καί Εὐστοχίῳ, Θεόδωρος ἐλέει θεοῦ ἐπίσκοπος τῶν Σκυθοπολιτῶν.

Ἐπειδὴ πρώην, ὡς ἄνθρωπος, τινά τῶν εἰρημένων τῷ ἀθέῳ καί ἀσεβεῖ Ὁριγένει ἐφρόνουσι περὶ προϋπάρξεως καί ἀποκαταστάσεως· νυνὶ δέ, καί ἀκριβέστερον ἐντυχὼν ταῖς θείαις Γραφαῖς καί τοῖς ἁγίοις καί θεοφόροις Πατράσι, καί σαφῶς διδαχθεὶς ὡς τὰ τοιαῦτα δυσσεβῆ δόγματα ταῖς Ἑλληνικαῖς συμβαίνει μανίαις καί Μανιχαϊκαῖς μυθολογίαις, καί πρὸς γε Ἀρειανικαῖς βλασφημίαις, καί ταῖς Ἰουδαϊκαῖς ταῖς ὑπὸ Νεστορίου ἦτοι Θεοδώρου τοῦ δυσσεβοῦς ἐπινοηθείσαις· εὐρηκῶς δέ καί ὑμᾶς τούς πανευσεβεῖς καί ἀγιωτάτους καί μακαριωτάτους ἀρχιεπισκόπους καί πατριάρχας, Εὐτύχιον τόν τῆσδε τῆς βασιλευούσης πόλεως, καί Ἀπολιναρίον τόν τῆς Ἀλεξανδρέων, καί Δομνῖνον τόν τῆς Θεουπολιτῶν, καί Εὐστόχιον τόν τῆς Ἱεροσολυμιτῶν, δικαίως τὰ τοιαῦτα δόγματα ὡς μυσσὰ βδελυσομένους καί παντοίως ἐκβάλλοντας· ἔθος δ' ἔστι τούς μετανοοῦντας καί τήν ἰδίαν ἐξομολογουμένους πλάνην, ὑπὸ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καί ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας δέχεσθαι· διὰ τοῦτο καὶ γὰρ χάριν μεγίστην ὁμολογῶ τῷ Θεῷ καί τῇ ὑμετέρῃ πανευσεβεῖ γαληνότητι, καί τοῖς εἰρημένοις μακαριωτάτοις πατριάρχαις προξένοις μοι γενομένοις τοῦ καί τῆς τοιαύτης ψυχοφθόρου βλάβης ἐλευθερωθῆναι, καί τελείως αὐτῆς ἀπαλλαγῆναι. Ἐπειδὴ δέ δίκαιόν ἐστι καί ἐγγράφως τήν τοιαύτην δυσσέβειαν ἀποκηρύξει, ὁμολογῶ διὰ τῶν παρόντων μου λιβέλλων ἐπομνύμενος κατὰ τῆς ἁγίας καί ὁμοουσίου Τριάδος, καί τῆς νίκης καί διαμονῆς τῆς ὑμετέρας πανευσεβοῦς γαληνότητος, ὡς ἐξ ὅλης ψυχῆς καί διανοίας ἀπέστην τῆς ἀνοσίτου ταύτης καί πανωλέθρου πλάνης· καί ἄλλοτριαν ταύτην ἠγοῦμαι πάσης Χριστιανικῆς ἀκοῆς, ἀναθεματίζων οὐ μόνον στόματι, ἀλλὰ καί διανοίᾳ, ἰδικῶς μὲν αὐτόν τόν δυσσεβῆ Ὁριγένην τόν καί Ἀδαμάντιον, καί τὰ αὐτοῦ μυσσὰ καί ἄθεα δόγματα· γενικῶς δέ πάντα τούς λέγοντας, ἢ ἔχοντας, ἢ φρονοῦντας, ἢ διδάσκοντας τήν λεγομένην προὔπαρξιν καί ἀποκατάστασιν. Διὸ ἐπόμενος τῷ ὑμετέρῳ κράτει καί τοῖς προειρημένοις μακαριωτάτοις πατριάρχαις, πληροφορῶ τὰ ὑποτεταγμένα.

Κεφ. Α΄. Εἴ τις λέγει, ἢ φρονεῖ, ἢ διδάσκει, ἢ κηρύσσει, ἢ φανερῶς ἢ κρυπτῶς, προϋπάρχειν τῶν σωμάτων τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς, οἷα

πρώην νόας οὔσας καὶ ἀγίας δυνάμεις· κόρον τε λαβούσας τῆς θείας θεωρίας καὶ πρὸς τὸ χεῖρον τραπέισας, καὶ διὰ τοῦτο ὑποψυγείσας μὲν τῆς τοῦ θεοῦ ἀγάπης, ἐντεῦθεν δέ ψυχὰς ὀνομασθείσας, καὶ τιμωρίας χάριν διὰ ἁμαρτίας εἰς σώματα καταπεμφθείσας· ἀνάθεμα ἔστω.

Κεφ. Β'. Εἴ τις λέγει, ἢ φρονεῖ, ἢ διδάσκει πρῶτον πεπλάσθαι τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς ἀγίας Παρθένου, καὶ μετὰ ταῦτα ἐνωθῆναι αὐτῷ τὸν Θεὸν Λόγον, καὶ τὴν ψυχὴν προϋπάρξασαν· ἀνάθεμα ἔστω.

Κεφ. Γ'. Εἴ τις λέγει, ἢ ἔχει, ἢ φρονεῖ, ἢ διδάσκει πᾶσι τοῖς οὐρανίοις τάγμασιν ἐξομοιωθῆναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, γεγόμενον τοῖς Χερουβίμ Χερουβίμ καὶ τοῖς Σεραφίμ Σεραφίμ, καὶ πᾶσιν (sic) ἀπλῶς ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἐξομοιωθῆναι· ἀνάθεμα ἔστω.

Κεφ. Δ'. Εἴ τις λέγει, ἢ ἔχει, ἢ φρονεῖ, ἢ διδάσκει πέρας ἢ τέλος ἔχειν ποτέ τὴν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βασιλείαν· ἀνάθεμα ἔστω.

Κεφ. Ε'. Εἴ τις λέγει, ἢ ἔχει, ἢ φρονεῖ, ἢ διδάσκει ἐν τῇ ἀναστάσει σφαιροειδῆ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐγείρεσθαι σώματα, καὶ οὐχ ὁμολογεῖ ὀρθίους ἡμᾶς ἐγείρεσθαι· ἀνάθεμα ἔστω.

Κεφ. ΣΤ'. Εἴ τις λέγει, ἢ ἔχει, ἢ φρονεῖ, ἢ διδάσκει οὐρανοὺς καὶ ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἀστέρας καὶ τὰ ὕδατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ἔμψυχα, καὶ λογικὰς τινὰς εἶναι δυνάμεις· ἀνάθεμα ἔστω.

Κεφ. Ζ'. Εἴ τις λέγει, ἢ ἔχει, ἢ φρονεῖ, ἢ διδάσκει, ὅτι ὁ Δεσπότης Χριστός ἔχει ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι σταυρωθῆναι ὑπὲρ τῶν δαιμόνων, ὡς ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων· ἀνάθεμα ἔστω.

Κεφ. Η'. Εἴ τις λέγει, ἢ φρονεῖ, ἢ διδάσκει περασμένην (sic) εἶναι τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, καὶ τοσαῦτα αὐτὸν δημιουργῆσαι ὅσων περιδράξασθαι καὶ προνοεῖν ἠδύνατο· ἢ τὰ κτίσματα συναΐδια εἶναι τῷ θεῷ· ἀνάθεμα ἔστω.

Κεφ. Θ'. Εἴ τις λέγει, ἢ φρονεῖ, ἢ διδάσκει πρόσκαιρον εἶναι τὴν τῶν δαιμόνων καὶ ἀσεβῶν ἀνθρώπων κόλασιν καὶ τέλος κατὰ τινα χρόνον αὐτὴν ἔχειν· ἢ ἀποκατάστασιν γενέσθαι δαιμόνων ἢ ἀσεβῶν ἀνθρώπων· ἀνάθεμα ἔστω.

Κεφ. Ι'. Εἴ τις λέγει, ἢ ἔχει, ἢ φρονεῖ, ἢ διδάσκει τὴν τοῦ Κυρίου ψυχὴν προϋπάρχειν, καὶ ἠνωμένην γεγενῆσθαι τῷ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ πρὸ τῆς ἐκ Παρθένου σαρκώσεως· ἀνάθεμα ἔστω.

Κεφ. ΙΑ'. Εἴ τις λέγει, ἢ φρονεῖ, ἢ διδάσκει ἐξισοῦσθαι ἡμᾶς τῷ Σωτῆρι ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν τῷ τεχθέντι ἐκ τῆς ἀγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ μέλλειν καὶ ἡμῖν ἐνοῦσθαι τὸν Θεὸν Λό-

γον, ὡς τῇ ἐκ Μαρίας προσληφθείση ἐμψυχωμένη σαρκί κατ' οὐσίαν καί καθ' ὑπόστασιν ἀνάθεμα ἔστω.

Κεφ. ΙΒ΄. Εἴ τις λέγει, ἢ φρονεῖ, ἢ διδάσκει τά ἐξ ἀναστάσεως σώματα ἀφθαρσίαν καί ἀθανασίαν ἐνδύμενα, ἔτι γε μήν καί τοῦ μεγάλου Θεοῦ καί Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπόλλυσθαι καί εἰς τό μή ὄν ἀναλύειν, καί μή διαμένειν εἰς αἰεί καί ἐπ' ἄπειρον ἀνάθεμα ἔστω.

Ἄνάθεμα Ὠριγένει τῷ καί Ἀδαμαντίῳ τῷ ταῦτα ἐκθεμένῳ, μετά τῶν μισαρῶν αὐτοῦ καί ἐπικαταράτων δογμάτων καί παντί προσώπῳ φρονοῦντι ταῦτα, ἢ ἐκδιδάσκοντι, ἢ κηρύσσοντι, ἢ κατά τι παντελῶς ἐν οἴῳδῆποτε χρόνῳ τούτων ἀντιποιεῖσθαι τολμῶντι, ἢ μή βδελυσομένῳ ἀπό τοῦ νῦν. Θεόδωρος ἐλέει Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Σκυθοπολιτῶν πεποιήμαι τόν προσκείμενον λίβελλον ὀλόγραφον ἐν χειρί ἐμῇ».¹⁸

[Πρός τόν εὐσεβέστατον καί θεοφύλακτον μετά θεόν δεσπότην Ἰουστινιανόν καί τούς μακαριωτάτους πατριάρχες Εὐτύχιον, Ἀπολινάριον, Δομνῖνον καί Εὐστόχιον, ὁ Θεόδωρος ἐλέει θεοῦ ἐπίσκοπος τῶν Σκυθοπολιτῶν.

Ἐπειδή προηγουμένως, ὡς ἄνθρωπος, πίστευα μερικά ἐκ τῶν λεχθέντων ὑπό τοῦ ἀθέου καί ἀσεβοῦς Ὠριγένους περί τῆς προϋπάρξεως (τῶν ψυχῶν) καί τῆς ἀποκαταστάσεως, τώρα δέ, ἐντυχῶν ἀκριβέστερα στίς θεῖες Γραφές καί στούς ἀγίους καί θεοφόρους Πατέρες, καί διδαχθεῖς σαφῶς ὅτι τά τοιαῦτα δυσσεβῆ δόγματα συμβαίνουν στίς Ἑλληνικές μανίες καί στίς Μανιχαϊκές μυθολογίες, ἀκόμη καί στίς Ἀρειανικές βλασφημίες καί στίς Ἰουδαϊκές, τίς ἐπινοηθεῖσες ὑπό τοῦ Νεστορίου ἢ καί τοῦ Θεοδώρου τοῦ δυσσεβοῦς, εὐρών δέ καί ἐσᾶς τούς ἀγιωτάτους καί μακαριωτάτους ἀρχιεπισκόπους καί πατριάρχες, Εὐτύχιον τόν αὐτῆς ἐδῶ τῆς βασιλευούσης πόλεως, καί Ἀπολινάριον τόν τῆς Ἀλεξανδρέων, καί Δομνῖνον τόν τῆς Θεουπολιτῶν, καί Εὐστόχιον τόν τῆς Ἱεροσολυμιτῶν, ὅτι δικαίως βδελύσσεσθε καί παντοιοτρόπως ἐκβάλλετε ὡς μισαρά τά τοιαῦτα δόγματα· ὑπάρχει δέ συνήθεια οἱ μετανοοῦντες καί ἐξομολογούμενοι τήν πλάνη τους νά γίνονται δεκτοί ὑπό τῆς ἀγίας τοῦ θεοῦ καθολικῆς καί ἀποστολικῆς ἐκκλησίας· διά τοῦτο καί ἐγώ ὁμολογῶ μεγίστην χάριν στόν θεό καί στήν ὑμετέρα πανευσεβῆ γαληνότητα καί στούς ἀναφερθέντες μακαριωτάτους πατριάρχες, οἱ ὅποιοι ἔγιναν πρόξενοι νά ἐλευθερωθῶ ἐκ τῆς τοιαύτης ψυχοφθόρου βλάβης καί νά ἀπαλλαγῶ ἐντελῶς ἀπό αὐτήν.

Ἐπειδή δέ εἶναι δίκαιο νά ἀποκηρύξω καί ἐγγράφως τήν τοιαύτην δυσσέβεια, ὁμολογῶ διά τῶν παρόντων μου λιβέλλων, ὁμνύων εἰς τό ὄνομα τῆς ἀγίας καί ὁμοουσίου Τριάδος, καί τῆς νίκης καί διαμονῆς τῆς ὑμετέ-

ρας πανευσεβοῦς γαληνότητος, ὅτι ἀπομακρύνθηκα ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ διανοίας ἀπὸ τὴν ἀνόσια αὐτῆ καὶ καταστροφικῆ πλάνη, καὶ τὴν θεωρῶ ἀλλότρια κάθε χριστιανικοῦ ἀκούσματος, ἀναθεματίζων ὄχι μόνο διὰ τοῦ στόματος, ἀλλὰ καὶ τῆς διανοίας, εἰδικῶς μὲν αὐτόν τόν δυσσεβῆ Ὁριγένη, τόν λεγόμενο καὶ Ἀδαμάντιο, καὶ τὰ μυσαρά καὶ ἄθεα δόγματα αὐτοῦ, γενικῶς δέ ὅλους ὄσους λέγουν ἢ ἔχουν ἢ πιστεύουν ἢ διδάσκουν τὴν λεγόμενη προὔπαρξη καὶ ἀποκατάσταση. Διὰ τοῦτο εὐπειθῆς στήν ὑμετέρα ἐξουσία καὶ στοὺς ἀναφερθέντες μακαριωτάτους πατριάρχες, πληροφορῶ τὰ ἀκόλουθα:

Κεφ. Α'. Ἐάν κάποιος λέγει ἢ πιστεύει ἢ διδάσκει ἢ κηρύσσει, φανερά ἢ κρυφά, ὅτι οἱ ψυχές τῶν ἀνθρώπων προϋπάρχουν τῶν σωμάτων, οὐσες πρώην νόες καὶ ἅγιες δυνάμεις, καὶ ὅτι ἐκορέσθησαν τῆς θείας θεωρίας καὶ ἐτράπησαν πρὸς τό χειρότερο καὶ διὰ τοῦτο ὑπεψύχθησαν μὲν τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ, ἐξ αὐτοῦ δέ ὀνομάσθησαν ψυχές, καὶ ἔνεκα τῶν ἁμαρτιῶν των χάριν τιμωρίας κατεπέμφθησαν σέ σώματα, ἃς εἶναι ἀνάθεμα.

Κεφ. Β'. Ἐάν κάποιος λέγει ἢ πιστεύει ἢ διδάσκει, ὅτι πρῶτα ἐπλάσθη τό σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ στή μήτρα τῆς ἁγίας Παρθένου, καὶ μετὰ ταῦτα ἐνώθηκε πρὸς αὐτό ὁ θεός λόγος, καὶ ἡ προϋπάρξασα ψυχή, ἃς εἶναι ἀνάθεμα.

Κεφ. Γ'. Ἐάν κάποιος λέγει ἢ ἔχει ἢ πιστεύει ἢ διδάσκει ὅτι ὁ λόγος τοῦ θεοῦ θά ἐξομοιωθεῖ πρὸς ὅλα τὰ οὐράνια τάγματα, γενόμενος Χερουβίμ πρὸς τὰ Χερουβίμ καὶ Σεραφίμ πρὸς τὰ Σεραφίμ καὶ θά ἐξομοιωθεῖ πρὸς ὅλες ἀπλῶς τίς ἄνω δυνάμεις, ἃς εἶναι ἀνάθεμα.

Κεφ. Δ'. Ἐάν κάποιος λέγει ἢ ἔχει ἢ πιστεύει ἢ διδάσκει ὅτι κάποτε θά ἔχει ὄριο ἢ τέλος ἡ βασιλεία τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἃς εἶναι ἀνάθεμα.

Κεφ. Ε'. Ἐάν κάποιος λέγει ἢ ἔχει ἢ πιστεύει ἢ διδάσκει, ὅτι στήν ἀνάσταση ἐγείρονται σφαιροειδῆ τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων καὶ δέν ὁμολογεῖ ὅτι ἐγειρόμεθα ὄρθιοι, ἃς εἶναι ἀνάθεμα.

Κεφ. ΣΤ'. Ἐάν κάποιος λέγει ἢ ἔχει ἢ πιστεύει ἢ διδάσκει, ὅτι οἱ οὐρανοὶ καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστέρες καὶ τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ὕδατα, εἶναι ἔμψυχα καὶ κάποιες λογικές δυνάμεις, ἃς εἶναι ἀνάθεμα.

Κεφ. Ζ'. Ἐάν κάποιος λέγει ἢ ἔχει ἢ πιστεύει ἢ διδάσκει, ὅτι στό μέλλον ὁ Δεσπότης Χριστός θά σταυρωθεῖ ὑπὲρ τῶν δαιμόνων, ὅπως ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, ἃς εἶναι ἀνάθεμα.

Κεφ. Η'. Ἐάν κάποιος λέγει ἢ πιστεύει ἢ διδάσκει ὅτι ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ εἶναι πεπερασμένη καὶ δημιουργήσε τόσα, ὅσα μποροῦσε νά περι-

δράξει καί νά προνοήσει, ἥ ὅτι τά κτίσματα εἶναι συναῖδια πρός τόν θεό, ἄς εἶναι ἀνάθεμα.

Κεφ. Θ΄. Ἐάν κάποιος λέγει ἥ πιστεύει ἥ διδάσκει, ὅτι εἶναι πρόσκαιρη ἥ κόλαση τῶν δαιμόνων καί τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων καί σέ κάποιον χρόνο ἔχει τέλος, ἥ ὅτι γίνεται ἀποκατάσταση τῶν δαιμόνων ἥ τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων, ἄς εἶναι ἀνάθεμα.

Κεφ. Ι΄. Ἐάν κάποιος λέγει ἥ ἔχει ἥ πιστεύει ἥ διδάσκει, ὅτι ἡ ψυχή τοῦ Κυρίου προϋπάρχει καί ἐνώθηκε μέ τόν λόγον τοῦ θεοῦ πρό τῆς ἐκ τῆς παρθένου σαρκώσεως, ἄς εἶναι ἀνάθεμα.

Κεφ. ΙΑ΄. Ἐάν κάποιος λέγει ἥ πιστεύει ἥ διδάσκει, ὅτι θά ἐξισωθοῦμε πρός τόν Σωτήρα ἡμῶν Χριστόν τόν θεόν ἡμῶν, τόν τεχθέντα ἐκ τῆς ἀγίας Θεοτόκου καί ἀειπαρθένου Μαρίας, καί μέλλει νά ἐνωθεῖ καί μέ ἐμᾶς ὁ θεός λόγος, ὅπως καί στήν ἐκ τῆς Μαρίας προσληφθεῖσαν ἐμψυχωμένην σάρκα κατ' οὐσίαν καί καθ' ὑπόστασιν, ἄς εἶναι ἀνάθεμα.

Κεφ. ΙΒ΄. Ἐάν κάποιος λέγει ἥ πιστεύει ἥ διδάσκει, ὅτι τά ἐξ ἀναστάσεως σώματα ἐνδύομενα ἀφθαρσίαν καί ἀθανασίαν, ἀκόμη καί αὐτό τοῦ μεγάλου θεοῦ καί Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, θά ἀπολεσθοῦν καί θά ἀναλυθοῦν στό μή ὄν, καί δέν διαμένουν πάντοτε καί ἐπ' ἄπειρον, ἄς εἶναι ἀνάθεμα.

Ἀνάθεμα στόν Ὀριγένη, τόν ἀποκαλούμενο καί Ἀδαμάντιον, τόν ἐκθέσαντα ταῦτα, μαζί μέ τά μυσará καί ἐπικατάρατα δόγματά του· καί σέ κάθε πρόσωπο πού τά πιστεύει ἥ τά διδάσκει ἥ τά κηρύσσει ἥ τολμᾷ νά τά ὑποστηρίζει μερικῶς ἥ ὀλικῶς σέ ὅποιονδήποτε χρόνο ἥ δέν τά ἀποστρέφεται στό ἐξῆς.

Ὁ Θεόδωρος ἐλεεί θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς πόλεως τῶν Σκυθοπολιτῶν συνέταξα τόν προσκείμενον λίβελλον γραμμένον ἐξ ὀλοκλήρου μέ τό χέρι μου].

Ὁ λίβελλος ἀπευθύνεται πρός τόν Ἰουστινιανό καί τούς 4 πατριάρχες Εὐτύχιο Κωνσταντινουπόλεως, Ἀπολινάριο Ἀλεξανδρείας, Δομνῖνο Θεουπόλεως (=Ἀντιοχείας) καί Εὐστόχιο Ἱεροσολύμων. Ἄρα, σέ αὐτούς ἐπιδόθηκε, μέ σκοπό τήν ὁμολογία τῆς μεταστροφῆς του, γιά νά γίνει πάλι δεκτός ἀπό τήν ἐκκλησία, χωρίς νά ἐπιδιώκεται περαιτέρω χρήση τοῦ σάν κατηγορητήριο ἔγγραφο.

Ὁ Θεόδωρος συμμετεῖχε στίς ἐργασίες τῆς Ε΄ οἰκ. συνόδου, εὕρισκόμενος στήν πρωτεύουσα ἀπό τό προηγούμενο ἔτος 552. Καί ἀπό τήν φράση τοῦ κειμένου του: «Εὐτύχιον τόν τῆσδε τῆς βασιλευούσης πόλεως...», συμπεραίνεται ὅτι ἡ σύνταξη τοῦ λιβελλοῦ ἐγίνετο πράγματι στήν

Κων/πολη. Λέγοντας ακόμη: «*εὐρηκῶς δέ καί ὑμᾶς τοὺς πανευσεβεῖς... πατριάρχας... τὰ τοιαῦτα δόγματα ὡς μυσαρὰ βδελυσομένους καί παντοίως ἐκβάλλοντας...*», προσθέτων τὰ ὀνόματα τῶν 4 πατριαρχῶν, σημαίνει ὅτι εὐρίσκοντο ὅλοι στήν πρωτεύουσα. Ἐκτός τοῦ Εὐτυχίου, εὐρίσκοντο καί οἱ πατριάρχες Ἀπολινάριος καί Δομνίνος, παραμείναντες μέχρι τῆς λήξης τῆς Ε΄ οἰκ. συνόδου. Ὁ Εὐστόχιος χειροτονήθηκε στήν πρωτεύουσα περί τόν Δεκέμβριο τοῦ 552 καί κατόπιν ἀναχώρησε γιά τά Ἱεροσόλυμα. Ἐφ' ὅσον λοιπόν ὁ Θεόδωρος λέγει, ὅτι βρῆκε ἐκεῖ καί τοὺς 4 πατριάρχες, ἡ σύνταξη τοῦ λιβέλλου πρέπει νά ἔγινε ἀκριβῶς αὐτή τήν περίοδο, πρὶν ἀπό τήν ἀναχώρησιν τοῦ Εὐστοχίου. Ἐπομένως ὁ λίβελλος εἶναι σύγχρονος μέ τήν παρουσία τῶν ἀντιωριγενιστῶν, ὑπὸ τόν Κόνωνα, τόν ἡγούμενο τῆς Μεγάλης Λαύρας.

Ἐπίσης καί ἡ ἄποψη, ὅτι ὁ λίβελλος εἶναι μεταγενέστερος τῆς καταδίκης τοῦ ὠριγενισμοῦ ἀπό τήν Ε΄ οἰκ. σύνοδο. Ἐκτός ὅμως ἀπό τήν ἀπουσία τοῦ πατριάρχου Εὐστοχίου, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται ὡς παρευρισκόμενος μαζί μέ τοὺς ἄλλους, ἔχουμε καί τό φαινόμενο τῆς διαφορετικῆς συντάξεως τῶν ἀναθεματισμῶν. Ἐάν εἶχε προηγηθεῖ ἡ συνοδική ἀπόφασις μέ τοὺς 15 κανόνες-ἀναθεματισμούς κατὰ τοῦ Ὁριγένη, ὁ Θεόδωρος θά ἄρκεῖτο νά δηλώσει ὅτι τοὺς ἀποδέχεται. Πουθενά ὅμως δέν διαφαίνεται ἡ περίπτωση νά ἔχει λάβει χώρα ἐπίσημη καταδίκη, διότι κάτι τέτοιο ἀσφαλῶς θά τονίζοταν μέ μεγάλη ἔμφαση.

Ἡ φράσις του «*...δικαίως τὰ τοιαῦτα δόγματα ὡς μυσαρὰ βδελυσομένους καί παντοίως ἐκβάλλοντας...*», δέν φαίνεται πιθανό νά γράφηκε τήν χρονική στιγμή διεξαγωγῆς τῶν συζητήσεων στή σύνοδο, διότι ἡ περίοδος αὐτή ἦταν πολύ σύντομη (μία ἢ δύο συνεδριάσεις). Ἀναφέρεται στήν πολύμηνη προσυνοδική περίοδο, ὅποτε ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι καί πατριάρχες ἀσφαλῶς συζητοῦσαν ἐπί διαφόρων θεμάτων. Μεταξύ τῶν σπουδαιότερων ἦταν τό θέμα τοῦ ὠριγενισμοῦ, ἀφ' ἑνός λόγω τῶν ταραχῶν στήν Παλαιστίνη καί ἀφ' ἑτέρου λόγω τῆς παρουσίας τῶν ἀντιωριγενιστῶν μοναχῶν στήν πρωτεύουσα. Ὁ Θεόδωρος, ἔχοντας ἤδη μεταστραφεῖ ἀπό τίς προηγούμενες ὠριγενιστικές του πεποιθήσεις, σέ συζητήσεις του μέ τοὺς 4 πατριάρχες διαπίστωσε, ὅπως ἰσχυρίζεται, ὅτι καί αὐτοί διέκειντο δυσμενῶς κατὰ τῶν ὠριγενιστικῶν κακοδοξιῶν. Ἐπειδή ὅμως ἐκεῖνοι θά ἐξέφρασαν ἀντιρρήσεις γιά τήν εὐλικρίνειά του, προέβη στή σύνταξιν καί ἐπίδοσιν τοῦ ἀνωτέρου λιβέλλου, προκειμένου νά τοὺς πείσει γιά τὰ ὀρθόδοξα φρονήματά του καί τήν εὐλικρινῆ μεταστροφή του.

Στήν περίπτωσιν πού ὁ ἐπιδοθείς ἀπό τοὺς μοναχοὺς λίβελλος δέν ταυτίζεται μέ τόν ἀνωτέρω, πιστεύουμε ὅτι δέν θά εἶχε σημαντικές δια-

φορές από αυτόν, διότι όλα τὰ αντιωριγενιστικά κείμενα ἐκινούντο στά ἴδια περίπου ἐπίπεδα, μέ παρόμοια θεματολογία. Ἔχουμε, λοιπόν, ἄν ὄχι τό ἀκριβές κείμενο, τουλάχιστον μιά ἄρκετά ἀξιόπιστη ἐκδοχή γιά τό περιεχόμενό του.

Ἀπό τό κείμενο διευκρινίζεται ἡ παράλληλη χρήση τοῦ ἐνικοῦ «λίβελλος» καί τοῦ πληθυντικοῦ «λίβελλοι». Ὁ πληθυντικός χρησιμοποιεῖται γιά νά δηλώσει τὰ ἐπιμέρους κεφάλαια ἢ ἀναθεματισμούς ὅπως φαίνεται ἀπό τή φράση: «*Ἐπειδή δέ δίκαιόν ἐστι καί ἐγγράφως τήν τοιαύτην δυσσέβειαν ἀποκηρῦξει, ὁμολογῶ διά τῶν παρόντων μου λιβέλλων...*». Ὁ δέ ἐνικός δηλώνει ὁλόκληρο τό ἐνιαῖο κείμενο, ὅπως δείχνει ὁ τίτλος του καί ἡ τελευταία φράση: «*Θεόδωρος... πεποίημαι τόν προσκείμενον λιβελλον ὁλόγραφον ἐν χειρί ἐμῇ*».

13. Τί συνέβη στή σύνοδο

Ἡ ἀποστολή τοῦ αυτοκρατορικοῦ Γράμματος, μετά τοῦ συνημμένου λιβέλλου, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ σύνοδος ἀσχολήθηκε πράγματι μέ τό ζήτημα τοῦ ὠριγενισμοῦ, ἀφοῦ δέν μπορούσε νά ἐνεργήσει διαφορετικά.

Ἀσφαλῶς κατά τίς συνεδριάσεις αὐτές ἐτηρήθησαν πρακτικά. Ὅμως αὐτά τὰ πρακτικά σήμερα εἶναι παντελῶς ἄγνωστα. Ἡ ἀπουσία ὁποιασδήποτε σχετικῆς μέ τὰ πρακτικά πληροφορίας, ἔχει περιπλέξει τό πρόβλημα στό ἔπακρον, μέ ἀποτέλεσμα νά διατυπώνονται, ὅπως εἶδαμε στήν ἀρχή τοῦ κεφαλαίου, οἱ πῶ ἀντιφατικές θεωρίες.

Προσωπικά πιστεύουμε ὅτι ἔλαβαν χώρα δύο τουλάχιστον μετασυνοδικές συνεδριάσεις κατά τοῦ Ὁριγένους καί τῶν ὠριγενιστῶν, καί ὅτι τηρήθηκαν πρακτικά, τὰ ὁποῖα δέν δόθηκαν στή δημοσιότητα. Τί συνέβη ὁμως σ' αὐτές;

Ἡ πῶ ἀξιόπιστη ἱστορική μαρτυρία εἶναι ἡ συνέχεια τοῦ κεφαλαίου ἀπό τήν *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία* τοῦ Εὐαγρίου τοῦ Σχολαστικοῦ:

(Γ' τμήμα τοῦ κειμένου τοῦ Εὐαγρίου)

«...Ἐξ ὧν ἀπάντων ἐστίν ἑλεῖν ὅπως ἐσπουδάσθη τῷ Ὁριγένει Ἑλληνικῶν καί Μανιχαϊκῶν ζιζανίων ἐμπλήσαι τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων τό λιτόν. Αναφορά τοίνυν γέγονε πρός Ἰουστινιανόν παρά τῆς συνόδου μετά τάς γενομένας παρ' αὐτῆς ἐκβολήσεις κατά Ὁριγένους καί τῶν τὰ αὐτά ἐκείνω πεπλανημένων ὧν ἔνια τούτοις ἐγκεῖται τοῖς

ρήμασι· Τῆς ἄνωθεν εὐγενείας μετέχουσαν κεκτημένος τὴν ψυχὴν, Χριστιανικώτατε βασιλεῦ. Καί μεθ' ἕτερα· Ἐφύγομεν τοίνυν, ἐφύγομεν ταύτην. Οὐ γὰρ ἐγνωρίσαμεν τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν, καί ὡς κλέπτῃν, καί ὡς ληστήν τὸν τοιοῦτον τοῖς τοῦ ἀναθέματος βρόχοις ἀσφαλῶς περισφίγγαντες, τῶν ἱερῶν ἔξω περιβόλων ἀπεβαλόμεθα. Καί μετ' ὀλίγα· Τῶν δέ παρ' ἡμῶν πεπραγμένων διὰ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἀναγνώσεως εἴσεσθε τὴν δύναμιν. Τούτοις συνέζευξαν καί τὰ κεφάλαια τὰ ὅσα πρεσβεῦειν οἱ τὰ Ὀριγένους δοξάζοντες ἐδιδάχθησαν, δηλοῦντα τὰς τε συμφωνίας αὐτῶν, ἀτὰρ καί τὰς διαφωνίας, καί τὴν πολυσχεδῆ τούτων πλάνην. Ἐν τούτοις ἔστι πέμπτον κεφάλαιον τῶν βλασφημηθέντων ἀπὸ ἰδικῶν προσώπων τῆς καλουμένης Νέας Λαύρας, ἔχον ὧδε· Θεόδωρος ὁ Ἀσκιδᾶς ὁ Καππαδόκης εἶπεν· Εἰ νῦν οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μάρτυρες θαυματουργοῦσι, καὶ ἐν τῇ τοσαύτῃ τιμῇ ὑπάρχουσιν, ἐν τῇ ἀποκαταστάσει εἰ μὴ ἴσοι γένοιτο τῷ Χριστῷ, ποία ἀποκατάστασις αὐτοῖς ἔστιν; Ἀνηέχθησαν αὐτοῖς καὶ Διδύμου, καὶ Εὐαγρίου, καὶ Θεοδώρου ἕτεραι πολλαὶ βλασφημίαι μάλα σπουδαίως τὰ περὶ τούτων ἐκλεξαμένοις.¹⁹

[... Ἀπὸ ὅλα αὐτά γίνεται φανερό, ὅτι ὁ Ὀριγένης προσπάθησε νὰ γεμίσει μὲ Ἑλληνικά καὶ Μανιχαϊκά ζιζάνια τὴν λιτότητα τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων. Ἐγινε λοιπὸν ἀναφορά τῆς συνόδου πρὸς τὸν Ἰουστινιανό, μετὰ τίς γενόμενες ἀπὸ αὐτὴν ἐκβοήσεις κατὰ τοῦ Ὀριγένους καὶ τῶν ἀκολουθούντων τίς ἴδιες πλάνες μὲ ἐκεῖνον· ἐκ τῶν ὁποίων μερικά ἔγκεινται στὰ ἐξῆς λόγια: «Χριστιανικώτατε βασιλεῦ, κεκτημένος ψυχὴν μετέχουσαν τῆς ἄνωθεν εὐγενείας...». Καί μετὰ ἀπὸ ἄλλα: «Ἀποφύγαμε, λοιπὸν, ἀποφύγαμε αὐτὴν. Δέν ἀναγνωρίσαμε τὴ φωνὴ τῶν ἀλλοτρίων (πρὸς τὴν ὀρθὴ πίστη), καὶ περισφίγγαντες τὸν τοιοῦτον ἀσφαλῶς σάν κλέπτῃ καὶ σάν ληστή (= τὸν Ὀριγένη) μὲ τοὺς βρόγχους τοῦ ἀναθέματος, τὸν ἀποβάλαμε ἔξω τῶν ἱερῶν περιβόλων». Καί μετὰ ἀπὸ λίγα: «Τὴν δύναμη αὐτῶν θά γνωρίσετε διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν πεπραγμένων μας». Σ' αὐτά συνῆψαν καὶ τὰ κεφάλαια μὲ ὅσα ἐδιδάχθησαν νὰ πιστεύουν οἱ δοξάζοντες τὰ Ὀριγένους, δηλοῦντα τίς συμφωνίες ἀλλὰ καὶ τίς διαφωνίες τους, καθὼς καὶ τὴν πολὺπλευρὴ πλάνη τους.

Μαζί μὲ αὐτά ὑπάρχει πέμπτο κεφάλαιο μὲ τὰ βλασφημηθέντα ἀπὸ εἰδικὰ πρόσωπα τῆς καλουμένης Νέας Λαύρας, ἔχον ὡς ἐξῆς: «Ὁ Θεόδωρος Ἀσκιδᾶς ὁ Καππαδόκης εἶπε· Ἐάν τώρα οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μάρτυρες θαυματουροῦν, καὶ εὐρίσκονται σέ τοσαύτῃ τιμῇ, ἐάν δέν γίνουν ἴσοι πρὸς τὸν Χριστό κατὰ τὴν ἀποκατάσταση, τότε ποία εἶναι ἡ ἀποκατάστασή τους;». Ἐξήχθησαν γι' αὐτούς καὶ ἄλλες πολλές βλασφημίες,

τοῦ Διδύμου καί τοῦ Εὐαγρίου καί τοῦ Θεοδώρου, πού οἱ ἀσχοληθέντες μέ αὐτούς τίς ἐξέλεξαν μέ μεγάλη σχολαστικότητα].

Ὁ Εὐάγριος δέν περιγράφει μέ λεπτομέρειες τί ἀκριβῶς συνέβη στή σύνοδο, παρά μόνο τό συμπέρασμα, ὅτι ὁ Ὀριγένης γέμισε τήν χριστιανική διδασκαλία μέ Ἑλληνικά καί Μανιχαϊκά ζιζάνια. (Ἀντίστοιχη ἔκφραση ὑπάρχει καί στόν λίβελλο τοῦ Θεοδώρου). Τό μοναδικό συγκεκριμένο στοιχείο τῆς ὅλης διαδικασίας εἶναι ὅτι ἔγιναν «ἐκβοήσεις κατά Ὀριγένους», ἀνάλογες ἀσφαλῶς μέ τίς σωζόμενες ἐκβοήσεις στά πρακτικά κατὰ τῶν Τριῶν Κεφαλαίων, καί τέλος ἔγινε ἡ συνήθης ἀναφορά τῆς συνόδου πρός τόν Ἰουστινιανό.

Ἡ ἀναφορά αὐτή, ἄγνωστη ἀπό ἄλλες πηγές, ἀλλά ἐξυπακουόμενη ἀπό τήν τηρουμένη τακτική, ἐνημέρωνε τόν αὐτοκράτορα γιά τίς ἀποφάσεις τῆς συνόδου. Οἱ ἐπίσκοποι, ὅπως ἀναφέρει ἐπί λέξει, ὡς κλέπτην καί ληστήν περιέσφιξαν τόν Ὀριγένη διά τῶν βρόγχων τοῦ ἀναθέματος! Τήν ἀναφορά συνόδευσαν τά πρακτικά τῶν συνεδριάσεων καί τά «Κεφάλαια» ἥτοι οἱ ἀφορισμοί τῶν ὠριγενιστικῶν δοξασιῶν καί ἐκείνων πού τίς πρεσβεύουν.

Ἡ φράση πού ἀποδεικνύει ὅτι πράγματι τηρήθηκαν πρακτικά, εἶναι ἡ ἐξῆς: «*Τῶν δέ παρ' ἡμῖν πεπραγμένων διά τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἀναγνώσεως εἴσασθε τήν δύναμιν*». Ἄλλωστε δέν ἦταν καθόλου συνηθισμένο νά συνεδριάζουν χωρίς τήν τήρηση πρακτικῶν. Ὅμως αὐτά τά πρακτικά, ὅπως εἶπαμε, δέν εἶναι γνωστά ἀπό καμμία πηγή. Μόνο τά κεφάλαια ἢ οἱ κανόνες τῆς συνόδου σώζονται στό «ἀδέσποτο» ἔγγραφο τῆς βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης.

Ἡ ἱστορία ὁμως δέν σταμάτησε ἐκεῖ. Ὁ Εὐάγριος συνεχίζει λέγοντας ὅτι: «*Ἐν τούτοις ἔστι πέμπτον κεφάλαιον τῶν βλασφημηθέντων ἀπό ἰδικῶν προσώπων τῆς καλουμένης Νέας Λαύρας...*», ἥτοι τῶν ὠριγενιστῶν, ἐπί κεφαλῆς τῶν ὁποίων ἦταν ὁ Θεόδωρος Ἀσκιδᾶς. Ὁ τελευταῖος ἀναφέρεται ὀνομαστικά, ὑποστηρίζοντας τήν ἀποψη τῶν «*Ἰσοχρίστων*», ὅτι κατὰ τήν ἀποκατάσταση οἱ ἀπόστολοι καί οἱ μάρτυρες θά γίνουν ἴσοι πρός τόν Χριστό.

Ὁ ὅρος «*Πέμπτον Κεφάλαιον*» ἐξηγεῖται κατ' ἀκολουθίαν τῶν προηγουμένων ὑποθέσεων πού ἀπασχόλησαν τή σύνοδο. Μετά τά γνωστά **Τρία Κεφάλαια**, ἀκολούθησε ὡς «*Τέταρτον Κεφάλαιον*» ἡ καταδίκη τοῦ Ὀριγένη, καί ὡς «*Πέμπτον Κεφάλαιον*» ἡ καταδίκη τῶν ὠριγενιστῶν Διδύμου τοῦ τυφλοῦ, Εὐαγρίου τοῦ Ποντικοῦ καί Θεοδώρου Ἀσκιδᾶ. Οἱ ὅροι αὐτοί προέρχονται ἴσως ἀπό τήν ἴδια τή σύνοδο, ἀλλά δέν διατη-

ρήθηκαν μεταγενέστερα, ούτε έχουν χρησιμοποιηθεί από άλλον συγγραφέα. Συνέβαλαν όμως στην επικράτηση τῆς ἀντιλήψεως ὅτι ἡ καταδίκη τοῦ Ὁριγένη καί τῶν ὠριγενιστῶν ἔγινε ἀπό τήν Ε΄ οἶκ. σύνοδο, πράγμα πού δέν εὐσταθεῖ ἀπό νομικῆς καί διαδικαστικῆς πλευρᾶς, ὅπως θά ἀναπτύξουμε στήν ἐνότητα 17.

Ἀπό τό κείμενο τοῦ Εὐαγγρίου, ὁ ὁποῖος ἔχει πολύ καλή γνώση ὅλης τῆς ὑποθέσεως, προκύπτει ὅτι τό δεύτερο θέμα (τῶν ὠριγενιστῶν) προέκυψε ἐκ τῶν ὑστέρων, μετά τή λήξη τοῦ πρώτου θέματος (τοῦ Ὁριγένη) καί τήν ἀναφορά πρὸς τόν αὐτοκράτορα. Ἄλλωστε λογικά πρέπει νά δεχθοῦμε, ὅτι ἡ σύνοδος, μόλις ἔλαβε τό *Γράμμα* τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅπου ἐτίθετο ὡς ἐξεταστέον (ἢ μᾶλλον ὡς καταδικαστέον) ζήτημα μόνο ὁ Ὁριγένης, δέν εἶχε λόγους νά προχωρήσει στήν ἐξέταση καί ἄλλων παρεμφερῶν ζητημάτων, διότι ἀρκοῦσε ὁ γενικός ἀναθεματισμός ὅλων ὄσων πρεσβεύουν τή διδασκαλία τοῦ Ὁριγένη. Τί συνέβη, λοιπόν, ὥστε ἡ σύνοδος νά προχωρήσει καί στό δεύτερο θέμα;

Γνωρίζουμε ὅτι ὁ Θεόδωρος Ἀσκιδᾶς ἦταν ἔνθερος ὠριγενιστής καί ὁ ἐμπνευστής τοῦ ἐλιγμοῦ τῶν Τριῶν Κεφαλαίων, γιά νά ἀποτρέψει τόν Ἰουστινιανό ἀπό τήν καταδίκη τοῦ Ὁριγένη. Γνωρίζουμε ἐπίσης, ὅτι ἀρκετοί ἐπίσκοποι ἦσαν ὠριγενιστές, διότι ἀπέφυγαν νά ὑπογράψουν τό ἀντιωριγενιστικό διάταγμα τοῦ 543. Ὅλοι αὐτοί, ποιά στάση τήρησαν κατά τίς διεξαχθεῖσες συνομιλίες;

Βεβαίως δέν γνωρίζουμε λεπτομέρειες, ἀλλά μπορούμε λογικά νά καταλάβουμε τί συνέβη. Οἱ ὠριγενιστές, βαθεῖα πεπεισμένοι γιά τήν ὀρθότητα τῶν ἀντιλήψεών τους, ὄχι μόνο δέν ὑπάκουσαν παθητικά στήν ἐντολή τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀλλά ἀντιτάχθηκαν δυναμικά σ΄ αὐτήν, προσπαθώντας νά μὴν ἐκδοθεῖ καταδικαστική ἀπόφαση ἀφ΄ ἐνός, καί ἀφ΄ ἐτέρου νά καθιερωθεῖ ἡ διδασκαλία τοῦ Ὁριγένη ὡς ἀποδεκτὴ ἀπὸ τήν ἐκκλησία. Ὁ Θεόδωρος Ἀσκιδᾶς μπορεῖ νά ὑπέγραψε γιά λόγους τακτικῆς τό διάταγμα τοῦ 543, τώρα ὅμως πού ὑπῆρχε ἄμεσος κίνδυνος συνοδικῆς ἀποφάσεως ἀπέβαλε τά προσήματα καί ὑποστήριξε ἀνοιχτά καί σθεναρά τίς ἀπόψεις του.

Ἡ πλειοψηφία ὅμως τῶν συμμετεχόντων ἐπισκόπων δέν τὰ ἐδέχοντο. Ἐπὶ πλεόν ὑπῆρχε ἡ ρητὴ αὐτοκρατορικὴ ἐντολή νά ἐκδοθεῖ καταδικαστικὴ ἀπόφαση. Ἔτσι ἡ σύνοδος, κατὰ πλειοψηφία καί ἐν μέσω σοβαρῶν διαφωνιῶν, προχώρησε στήν ψήφιση τῆς ἀποφάσεως καί τῶν 15 κανόνων-ἀναθεματισμῶν, ἐνημερώνοντας διὰ τῆς σχετικῆς ἀναφορᾶς τόν αὐτοκράτορα.

Ὁ Ἰουστινιανός ἀσφαλῶς δυσαρεστήθηκε πολύ ἀπὸ τὰ ἐπεισόδια

καί κατά τή συνήθειά του ἔδωσε ἐντολή νά τιμωρηθοῦν μέ τήν ἴδια ποινή οἱ διαφωνοῦντες. Πρῶτος ἐξ αὐτῶν ὁ Θεόδωρος Ἀσκιδᾶς, μαζί μέ τούς ὠριγενιστές μοναχοῦς τῆς Νέας Λαύρας. Στό κείμενο τοῦ Εὐαγγρίου αὐτός ἀναφέρεται κατ' ἀρχήν ὡς «Πέμπτον Κεφάλαιον», διότι αὐτός βρέθηκε κυρίως στό στόχαστρο τοῦ αὐτοκράτορα. Ἡ νέα ἐντολή θά δόθηκε δι' ἐνός ἄλλου γράμματος, πού δέν εἶναι γνωστό.

Ὁ Ἀσκιδᾶς ὑπερασπίστηκε τίς ἀπόψεις του. Ὁ Εὐάγγριος ἀναφέρει ἕνα ἀπό τά ἐπιχειρήματα πού διατύπωσε ἐνώπιον τῆς συνόδου. Τό γεγονός αὐτό πιστεύουμε ὅτι εἶναι ἐνδεικτικό τοῦ ἐντόνου κλίματος, διότι ὁ Εὐάγγριος εἶναι ἐξαιρετικά φειδωλός σέ παρόμοιες παρεκβολές. Γιά παράδειγμα, δέν λέγει τίποτε γιά τό τί διαμείφθηκε στήν προηγηθεῖσα συνεδρίαση περί Ὁριγένους.

Συνεχίζοντας τώρα τό λογικά πιθανολογούμενο σενάριο τῆς ὑποθέσεως, ὑποθέτουμε ὅτι ὁ Θεόδωρος Ἀσκιδᾶς, ὑπεραμυνόμενος τῶν ὠριγενιστικῶν τοῦ ἀπόψεων, ἐπεκαλέσθη διάφορα ἀποσπάσματα ἀπό τά ἔργα τῶν δύο κορυφαίων ὠριγενιστῶν τοῦ παρελθόντος, ἦτοι τοῦ Διδύμου τοῦ τυφλοῦ καί τοῦ Εὐαγγρίου τοῦ Ποντικοῦ.

Κάπως ἔτσι πιστεύουμε ὅτι εἰσῆλθαν στό προσκήνιο τῆς ἐξελισσόμενης ἱστορίας οἱ δύο αὐτοῖ ἀνδρες, διότι μέχρι ἐκείνη τή στιγμή οὐδεῖς τούς εἶχε ἐμπλέξει ἐπίσημα στήν ἀναζωπυρωθεῖσα, ἀπό τίς ἀρχές τοῦ ΣΤ' αἰῶνα, γ' φάση τῶν ὠριγενιστικῶν ἐρίδων. Μόνο τό ὄνομα καί ἡ διδασκαλία τοῦ Ὁριγένη ἀνεφέρετο, ὅπως συμβαίνει στόν Λόγο κατά Ὁριγένους τοῦ Ἰουστινιανοῦ (543) καί ἀκόμη στόν πρόσφατο τότε λίβελλο τοῦ Θεοδώρου Σκυθοπόλεως.

Οἱ ἀντιφρονοῦντες ἐπίσκοποι, ἐξωθούμενοι ἢ προκαλούμενοι ὑπό τοῦ Θεοδώρου Ἀσκιδᾶ, προκειμένου νά ἀπαντήσουν στά ἐπιχειρήματά του, ἀσχολήθηκαν καί αὐτοί μέ τά ἔργα τῶν Διδύμου καί Εὐαγγρίου. Κατόπιν, μέ ἐνδελεχεῖς διερευνήσεις ἐξήγαγαν πολλές ἄλλες «βλασφημίες» ἀπό τά ἔργα τους, οἱ ὁποῖες θά ἀποτελέσαν κάποια συλλογή παρόμοια μέ ἐκεῖνες περί τῶν Τριῶν Κεφαλαίων καί τοῦ Ὁριγένη. Ἔτσι ἐξηγεῖται τό ὅτι οἱ 15 ἀναθεματισμοί τῆς συνόδου περιέχουν καί ἀρκετές λεπτομέρειες ἐπί τῶν ὠριγενιστικῶν «κακοδοξιῶν», οἱ ὁποῖες δέν ἐμφανίζονται στά ἄλλα συναφῆ κείμενα, ἐνῶ μερικές ἄλλες διατυπώνονται πιά ἀναλυτικά.

Ἔτσι ἡ ὑπόθεση ἔληξε μέ τήν καταδίκη πρῶτον τοῦ Θεοδώρου Ἀσκιδᾶ, τοῦ πάλαι εὐνοουμένου τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καί κατ' ἀκολουθίαν ἐκείνων πού ἐπικαλέσθηκε ὡς θεωρητικούς συνηγόρους τῶν ἀντιλήψεών του, Διδύμου καί Εὐαγγρίου.

14. Ἡ ἔκταση τοῦ ὠριγενισμοῦ

Γιά νά κατανοηθοῦν σωστά τά γεγονότα ποῦ περιγράψαμε θεωρητικά, ὅτι συνέβησαν κατά τή διάρκεια τῆς συνόδου, εἶναι ἀνάγκη νά διερευνήσουμε τίς σωζόμενες μαρτυρίες σχετικά μέ τήν ἔκταση τοῦ ὠριγενισμοῦ ἐκείνη τήν ἐποχή.

Τό γεγονός ὅτι ὑπῆρχαν ὠριγενιστές ἀκόμη καί μεταξύ τῶν μελῶν τῆς συνόδου προκύπτει ἀπό ὅσα ἔχουμε ἐκθέσει μέχρι τώρα, ἀλλά καί ἀπό ἕνα ἀνώνυμο χρονικό, σχετικό μέ τή σύνοδο, τό ὁποῖο παραθέτουμε ὀλόκληρο:

«Ἡ δέ ε' ἁγία καί οἰκουμενική σύνοδος γέγονεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὑπό Ἰουστινιανοῦ τοῦ πάλαι βασιλέως, καί Βιγιλίου πάπα Ρώμης, καί Εὐτυχίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὑπῆρχον δέ ἑκατόν ἐξήκοντα πέντε ἅγιοι πατέρες. Ἡ τις ἁγία σύνοδος ἐπεκύρωσε μέν τήν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον, καί ὡς ὀρθόδοξα αὐτῆς πάντα τά σωτήρια ἐκράτησε δόγματα, τάς αὐτῆς αἵρέσεις ἀναθεμάτισσα. Ἀπεβάλετο δέ καί ἀνεθεμάτισεν ἡ ἁγία σύνοδος ἐν προσώπῳ μέν Ὀριγένην τόν παράφρονα, καί πάντα τά αὐτοῦ ἀσεβῆ δόγματα καί συγγράμματα, Εὐάγριόν τε καί Δίδυμον, ὡς συμμύστας τούτου καί σύμφρονας καί ἐλληνικοῖς ἐμφορουμένοις δόγμασι. Καί γάρ καί αὐτά τά σώματα ἃ νῦν περικείμεθα ἀνοήτως εἶπον μή ἀναστήσεσθαι ὑπό θεοῦ, μήτε εἶναι, καί ἐν σαρκί μή πλασθῆναι τόν Ἀδάμ, καί τέλος εἶναι τῆς κολάσεως, καί δαιμόνων εἰς τό ἀρχαῖον κατάστασιν, οὐ μόνον δέ ταῦτα, ἀλλά καί ἄλλα τινά παρά τισιν ἐν τῷ κρυπτῷ κατεχόμενα τελείως οὐκ ἔθριαμβεύθησαν ἐπί συνόδῳ, εἰ καί τινες τῶν ἁγίων πατέρων εἶχον αὐτά. Καί γάρ προγενέστεροι τῆς ἁγίας ταύτης συνόδου οἱ τρεῖς ὑπῆρχον αὐτοῖ ἀίρετικοί. Ὀπηνίκα δέ πολύν λαόν τά τοιαῦτα πονηρά ἐξηπάτησαν βλαστήματα, τηνικαῦτα καί αὐτή ἡ ἁγία σύνοδος συναθροισθεῖσα τούτους τε καί τούς ὁμόφρονας αὐτοῖς, καί τάς αὐτῶν βλασφημίας ἀνεθεμάτισεν. Ἐπι δέ καί τόν Μοψουεστίας Θεόδωρον τόν Νεστορίου διδάσκαλον σύν τοῖς αὐτοῦ βλασφήμοις συντάγμασι ὡς μυσαρὸν ἐκρίπτει ζιζάνιον, καί τοῦ Θεοδωρήτου τά κακῶς γεγονότα κατά τοῦ τῆς εὐσεβείας προμάχου Κυρίλλου, καί δυσσεβῶς ἐκτεθέντα συγγράμματα, καί ὅσα κατά τῆς ἐν Ἐφέσῳ ἁγίας γ' συνόδου, καί τῆς ὀρθῆς ἡμῶν κατηγορεῖ πίστεως Νεστορίῳ τῷ δυσσεβεῖ χαριζόμενος». ²⁰

Μέ τήν ἔκφραση «*τινές τῶν ἀγίων πατέρων εἶχον αὐτά*», ἐννοεῖται ὅτι μερικοί ἐκ τῶν πατέρων τῆς συνόδου παρεδέχοντο τά προσδιοριζόμενα δόγματα τῆς ὠριγενείου διδασκαλίας. Προσθέτει ὁ συντάκτης τοῦ χρονικοῦ, ὅτι αὐτά «*τελείως οὐκ ἐθριαμβεύθησαν ἐπί συνόδῳ*». Κάτω ἀπό αὐτές τίς λέξεις καλύπτεται ἡ σφοδρή διαμάχη, ἡ ὁποία ἔλαβε χώρα κατὰ τή διάρκειά τῶν συζητήσεων.

Οἱ ὠριγενιστές ἦσαν πεπεισμένοι πλήρως γιά τήν ὀρθότητα τῶν ἀπόψεών τους, ὡς κάτοχοι τῆς ἀπόρρητης διδασκαλίας. Προσπάθησαν, λοιπόν, νά ὑποστηρίξουν τόν Ὄριγένη καί τήν διδασκαλία του, προβάλλοντας σθεναρῶς τά ἐπιχειρήματά τους.

Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά ὁμως ὑπῆρχε ἡ ἄγνοια, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ στόν φανατισμό καί στίς ἀκραῖες ἐκδηλώσεις. Ἔτσι, ἀπό τή σύγκρουση καί τίς ἔντονες ἀντιπαράθεσεις μεταξύ τῶν δύο πλευρῶν, δημιουργήθηκε μιά ὑπερβολικά ἠλεκτρισμένη ἀτμόσφαιρα, διότι ὅλοι ἐπέμεναν στίς θέσεις τους.

Ὁ ἀνώνυμος συντάκτης τοῦ ἀνωτέρω χρονικοῦ ἦταν σαφῶς ἀντιωριγενιστής, ὅπως δείχνουν τά λεγόμενά του. Μέ τίς λέξεις ὅτι τά ὠριγένεια δόγματα «*οὐκ ἐθριαμβεύθησαν ἐπί συνόδῳ*» φανερώνει τήν βαθύτερη ἱκανοποίησή του γιά τό ἀποτέλεσμα. Ὅμως μέ αὐτό τό χαρακτηριστικό ρῆμα «*οὐκ ἐθριαμβεύθησαν*» ἀποκαλύπτει ἔμμεσα ὅτι οἱ ὠριγενιστές προσπάθησαν νά «*θριαμβευθοῦν*» οἱ ἀπόψεις τους κατὰ τή σύνοδο, ἤτοι κατέβραλαν ἐπίμονες προσπάθειες νά ἀναγνωριστοῦν τά ὠριγένεια δόγματα ὡς στοιχεῖα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ἀλλά γιά τούς λόγους πού ἀναφέραμε, ἐπεκράτησαν οἱ ἀντίθετες ἀπόψεις καί «*οὐκ ἐθριαμβεύθησαν*» οἱ ὠριγενιστές!

Ἔχουμε τονίσει ἐπανειλημμένα, ὅτι αὐτή ἡ πλευρά τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ἐτηρεῖτο ἀπόρρητη καί μυστική. Αὐτό τό ἀναγνωρίζει καί ὁ ἀνώνυμος χρονικογράφος, λέγοντας ὅτι τά ὠριγένεια δόγματα ἦσαν «*ἐν κρυπτῷ κατεχόμενα*». Προσθέτει ὁμως καί τήν ἐνδιαφέρουσα πληροφορία, ὅτι εἶχαν εὐρεῖα διάδοση μεταξύ τῶν πιστῶν, λέγοντας: «*ὄπηνίκα δέ πολύν λαόν τά τοιαῦτα πονηρά ἐξηπάτησαν βλαστήματα...*».

Σημειωτέον ὅτι αὐτό τό ἀνώνυμο χρονικό περιλαμβάνει μόνον τίς 6 πρῶτες συνόδους, ὄχι ὁμως τήν 7^η. Αὐτό σημαίνει ὅτι γράφτηκε κατὰ τό χρονικό διάστημα μεταξύ τῆς ΣΤ΄ καί Ζ΄ οἰκ. συνόδου, ἤτοι μεταξύ τῶν ἐτῶν 681–787. Ἄρα, μέχρι καί δύο αἰῶνες μετά τήν Ε΄ οἰκ. σύνοδο διετηρεῖτο ἔντονη ἡ παράδοση περί τῆς εὐρείας διαδόσεως τοῦ ὠριγενισμοῦ καί τῆς διαμάχης πού ἔλεβε χώρα μέσα στή σύνοδο.

Ἐπίσης καί ὁ πατριάρχης **Νικηφόρος Α΄** (806–815), στήν ἐπιστολή του πρὸς τὸν Λέοντα Γ΄ πάπα Ρώμης γράφει περὶ τῆς Ε΄ οἰκ. συνόδου:

«...ἦτις τὰ Θεοδώρου καὶ Νεστορίου πρὸς δέ καὶ Ὀριγένους, Διδύμου τε καὶ Εὐαγρίου καὶ τῶν ἀμφ' αὐτούς κακοδόξων ἀσεβῆ δόγματα, τέως μὲν παρά τοῖς πολλοῖς κρυπτόμενα, τῆνικαῦτα δέ πικρῶς ἀναφεντά καὶ ἀναβλαστήσαντα ἐξέτεμεν...».²¹

[Ἡ ὁποία ἀπέκοψε τὰ ἀσεβῆ δόγματα τοῦ Θεοδώρου (Μοψουεστίας) καὶ τοῦ Νεστορίου, καὶ ἀκόμη τοῦ Ὀριγένους, τοῦ Διδύμου καὶ τοῦ Εὐαγρίου, καὶ τῶν κακοδόξων ὁπαδῶν τους, τὰ ὁποία προηγουμένως ἐκρύπτοντο στοὺς πολλούς, ἀλλὰ τότε φύτρωσαν καὶ ἀναβλάστησαν μέ τραχύτητα...].

Προφανῶς τὰ «παρά τοῖς πολλοῖς κρυπτόμενα» δόγματα δέν ἦσαν αὐτά τοῦ Θεοδώρου καὶ τοῦ Νεστορίου, ἀλλὰ τοῦ Ὀριγένη.

Ἡ ἴδια πληροφορία συνάγεται καὶ ἀπὸ τὸ *Χρονικόν* τοῦ **Γεωργίου Μοναχοῦ** (I αἰῶνας), ὁ ὁποῖος ἀναφερόμενος στήν Ε΄ οἰκ. σύνοδο, γράφει:

«...ἅτινα δόγματα ἕως χρόνου τό πλέον ἐκρύπτετο, εἰς πλῆθος δέ ἐπιδιδούντα καὶ πολλούς τῆς ἐκκλησίας λυμαινόμενα τῆνικαῦτα στηλιτευθέντα ἀνεθεμάτισαν».²²

[Τὰ ὁποία δόγματα ἐκρύπτοντο μέχρι πρό ὀλίγου χρόνου, ἐπεδίδοντο δέ σέ πλῆθος ἀνθρώπων καὶ κατέστρεψαν πολλούς ἐκ τῆς ἐκκλησίας, ὁπότε (οἱ πατέρες) στηλιτευθέντα τὰ ἀναθεμάτισαν].

Τό ἔργο αὐτό γράφτηκε κατὰ τὸν I αἰῶνα, γεγονός πού σημαίνει ὅτι ἀκόμη καί 4 αἰῶνες μετὰ τὴν Ε΄ οἰκ. σύνοδο διετηρεῖτο ζωντανή ἡ ἀνάμνηση τῆς εὐρείας διαδόσεως τοῦ ὠριγενισμοῦ πρό τῆς καταδίκης του. Ἡ ἐντυπωσιακώτερη ὅμως πληροφορία ὡς πρὸς τό θέμα αὐτό προέρχεται ἀπὸ ἕναν σύγχρονο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸν πρεσβύτερο Εὐστράτιο.

Ὁ **Εὐστράτιος** ὑπῆρξε φίλος καὶ μαθητῆς τοῦ πατριάρχου Εὐτυχίου, τοῦ προέδρου τῆς Ε΄ οἰκ. συνόδου, τοῦ ὁποίου συνέγραψε καὶ τὴ βιογραφία (P.G. 86 B, 2273–2389), ὅπου τὸν ἐξυμνεῖ μέ ὑπερβολικὲς ρητορικὲς ἐξάρσεις. Ἦταν, λοιπόν, αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος μάρτυς τῶν γεγονότων πού συνέβησαν, ἀφοῦ τὰ ἔζησε ἀπὸ κοντά.

Στό κεφάλαιο περὶ τῆς Ε΄ οἰκ. συνόδου ὁ Εὐστράτιος δέν λέγει τίποτε σχετικὰ μέ τὴν καταδίκη τοῦ Ὀριγένη! Ἀναφέρεται μέ συντομία μόνο στά Τρία Κεφάλαια, ἀλλὰ καὶ γι' αὐτούς ἀποφεύγει νά μνημονεύσει ἀκόμα καὶ τὰ ὀνόματά τους! Ἀπὸ τό γεγονός αὐτό συμπεραίνουμε ὅτι ὁ Εὐστράτιος ἦταν φανατικὸς ἀντιωριγενιστής, ὥστε καὶ ἡ χρῆση τοῦ ὀνόματος τῶν αἰρετικῶν τοῦ προκαλοῦσε ἀπέχθεια.

Στή συνέχεια όμως υποστηρίζει, ότι οι ωριγενιστές ἦσαν ἐκεῖνοι οἱ ὀποῖοι εἰσηγήθηκαν στὸν Ἰουστινιανό τὸ τελευταῖο του διάταγμα περὶ τοῦ ἀφθαρτοδοκητισμοῦ (βλ. στήν ἐνότητα 16). Αὐτὸ ἀσφαλῶς δὲν εἶναι σωστό, διότι οὔτε ὁ Ὀριγένης οὔτε οἱ ὀπαδοί του ὑποστήριξαν ποτέ, ὅτι τὸ ὑλικὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἦταν ἀφθαρτο. Μὲ τὴν ἀναφορά του ὅμως αὐτὴ ὁ Εὐστράτιος ἀποκαλύπτει τὴν πολὺ μεγάλη ἔκταση τοῦ ωριγενισμοῦ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, λέγοντας ὅτι μεταξύ τῶν ωριγενιστῶν συμπεριλαμβάνοντο «οὐ μόνον οἱ περὶ τὸν βασιλέα δυναστευόντων ἐξέχοντες, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ἱερεῦσιν τελούντων ἐπίσημοι καὶ περιφανῶν ἐκκλησιῶν ἄρχοντες»!

Ἐολόκληρο τὸ σχετικὸ κείμενο εἶναι τὸ ἑξῆς:

«...Οἱ δὲ ταῦτα εἰσηγούμενοι ἦσαν οἱ τῶν μυσαρῶν δογμάτων ἀντιποισύμενοι Ὀριγένους τοῦ λήρου, Εὐαγρίου τε καὶ Διδύμου. Τὰς μὲν οὖν προσηγορίας αὐτῶν ἐκὼν ὑπερβήσομαι, τῷ μὴ δόξαι κακῶ τὸ κακὸν ἀμείβεσθαι...

Ἐο γοῦν τῆς δίκης ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς οὐκ εἶασεν ἀτιμώρητον τὴν κακίαν, τούναντίον μὲν οὖν μεγάλοις ἐτασμοῖς καὶ ποικίλοις ἠλεγξεν τὴν συκοφαντίαν, ὡς αὐτούς ἐκείνους οἰκειοῖς στόμασιν ἐξομολογεῖσθαι τὴν κατὰ τοῦ ἁγίου σκευὴν, καὶ τὸ δίκαιον ἀνυμνεῖν τῆς ἐπεξελεύσεως. Ἦσαν δὲ πρωτουργοὶ τούτων οὐ μόνον οἱ περὶ τὸν βασιλέα δυναστευόντων ἐξέχοντες, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ἱερεῦσιν τελούντων ἐπίσημοι, καὶ περιφανῶν Ἐκκλησιῶν ἄρχοντες, εἶπερ ἱερεῖς δεῖ καλεῖν τοὺς τῆς κακίας καὶ συκοφαντίας ἐξάρχοντας πλὴν πάντας ἢ δίκη μετῆλθεν...».²³

[Ἐκεῖνοι πού τὰ εἰσηγοῦντο αὐτὰ (ἦτοι τὸ δόγμα τοῦ ἀφθαρτοδοκητισμοῦ) ἦσαν οἱ ὑποστηρίζοντες τὰ σιχαμερὰ δόγματα τοῦ ἀνόητου Ὀριγένη, τοῦ Εὐαγρίου καὶ τοῦ Διδύμου. Θὰ παραλείψω ὅμως σκόπιμα νὰ τοὺς ἀναφέρω μὲ τὰ ἀξιώματά τους, γιὰ νὰ μὴν φανεῖ ὅτι τὸ κακὸ ἀνταποδίδεται μὲ κακό...]

Ἐο ἀκοίμητος, λοιπόν, ὀφθαλμὸς τῆς δίκης (ἦτοι, ὁ πατριάρχης Εὐτύχιος), δὲν ἄφησε ἀτιμώρητη τὴν κακία, τουναντίον μὲ μεγάλες καὶ ποικίλες διερευνήσεις ἠλεγξε τὴ συκοφαντία, ὥστε καὶ οἱ ἴδιοι μὲ τὰ ἰδικὰ τους στόματα νὰ ἐξομολογηθοῦν τὸ τέχνασμα κατὰ τοῦ ἁγίου (τοῦ πατριάρχου Εὐτυχίου) καὶ νὰ ἀνυμνοῦν τὸ δίκαιον τῆς τιμωρίας. Οἱ πρωτεργάτες δὲ αὐτῶν ἦσαν ὄχι μόνο οἱ κατέχοντες τίς ἀνώτερες ἐξουσίες στό περιβάλλον τοῦ βασιλέως (τοῦ Ἰουστινιανοῦ), ἀλλὰ καὶ διακεκριμένοι ἐκ τῶν ἐχόντων τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱερέως, καὶ ἄρχοντες περιφήμων ἐκκλησιῶν, ἐὰν βέβαια πρέπει νὰ ἀποκαλοῦνται ἱερεῖς οἱ κορυφαῖοι τῆς κακίας καὶ τῆς συκοφαντίας. Ὅμως ὅλους αὐτούς τοὺς τιμώρησε ἢ δίκη... κ.λπ.].

Ὁ Εὐστράτιος ἐννοεῖ, ὅτι οἱ ὠριγενιστές, οἱ ὁποῖοι εἰσηγήθηκαν στόν αὐτοκράτορα τό δόγμα τοῦ ἀφθαρτοδοκητισμοῦ, συκοφάντησαν τόν πατριάρχη Εὐτύχιο πού τό καταπολέμησε, ἀλλά τελικῶς τιμωρήθηκαν. Τονίσουμε ὅμως, ὅτι ἡ ἄποψή του αὐτή εἶναι λανθασμένη, διότι οἱ Ἀφθαρτοδοκῆτες ἦσαν παρακλάδι τῶν Μονοφυσιτῶν καί δέν εἶχαν καμμία σχέση μέ τόν ὠριγενισμό.²⁴

Παραβλέποντας, λοιπόν, τίς ρητορικές ἐξάρσεις καί τίς ἱστορικές ἀνακρίβειες τοῦ Εὐστρατίου, θά παραμείνουμε στήν ἀνάλυση τῆς πολὺ σημαντικῆς φράσεως πού ἐπισημάναμε. Ὁ ἴδιος γράφει, ὅτι σκόπιμα παραλείπει νά ἀναφέρει τά ὀνόματα καί τά ἀξιώματα τῶν ὠριγενιστῶν. Ἀκολουθῶς, ὅμως, δέν ἀποφεύγει τόν πειρασμό νά τούς προσδιορίσει περιφραστικά, κατατάσσοντας αὐτούς σέ τρεῖς κατηγορίες, οἱ ὁποῖες κατά σειρά εἶναι οἱ ἑξῆς:

α) *«οἱ περί τόν βασιλέα δυναστευόντων ἐξέχοντες»*, ἦτοι οἱ ἀνώτεροι καί σημαντικώτεροι ἐκ τῶν ἀξιωματούχων στό περιβάλλον τοῦ αὐτοκράτορα. Φαίνεται, λοιπόν, ὅτι παρά τήν καταδίκη του ὁ ὠριγενισμός ἐξακολουθοῦσε νά ἔχει τά πρωτεῖα. Ἄρα, δέν ἦταν διαδεδομένος μόνο μεταξύ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κύκλων, ἀλλά τόν ἀσπάζοντο καί οἱ ἐξέχοντες ἐκ τῶν ἀρχόντων τῆς πολιτείας.

β) *«τῶν ἐν ἱερεῦσιν τελούντων ἐπίσημοι»*, ἦτοι οἱ πλέον διακεκριμένοι, οἱ πῶ μορφωμένοι καί καταρτισμένοι θεολογικά ἐκ τῶν ἱερέων. Ὅλοι αὐτοί συνέχιζαν κατά παράδοση τή διδασκαλία τῶν μεγάλων πατέρων, ἐξακολουθώντας νά διατηροῦν σέ μυστικότητα τά ἀπόρρητα δόγματα τῆς θρησκείας.

γ) *«καί περιφανῶν Ἐκκλησιῶν ἄρχοντες»*, ἦτοι οἱ ἐπίσκοποι σέ μερικές ἀπό τίς ἐπιφανεῖς Ἐκκλησίες, χωρίς νά ἀποκλείεται τό νά ὑπάγονται στήν κατηγορία αὐτή καί μερικοί ἐκ τῶν πατριαρχῶν. Ὑπέρ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως συνηγορεῖ καί ἡ παντελής ἀποσιώπιση τῆς καταδίκης τοῦ ὠριγενισμοῦ ἀπό τίς ἐργασίες τῆς Ε' οἰκ. συνόδου, γιά τόν ἐξῆς «ψυχολογικό» λόγο:

Ὁ Εὐστράτιος προκειμένου νά ἐξυψώσει τόν πατριάρχη Εὐτύχιο σάν πεφωτισμένο καθοδηγητή τῆς συνόδου, παρουσιάζει μέ ρητορικές ἐξάρσεις ὅτι οἱ 3 πατριάρχες καί ὁ Ρώμης Βιγίλιος ἦσαν σέ ἀπόλυτη ὁμοφωνία γιά τήν καταδίκη τῶν Τριῶν Κεφαλαίων. Γράφει:

«Οἱ γάρ τέσσαρες πατριάρχες, ... ἐνωθέντες ἀλλήλοις, τρόπον τινά ὡς τό ἐκ τεσσάρων στοιχείων σῶμα, σύμφυχοι καί ἐν γενόμενοι, ἐν φρονοῦντες, ἀλλήλων τὰς χεῖρας συμπλέξαντες... Τῆς ἐνώσεως τοίνυν ἐκ τῆς συμφωνίας τούτων γεγεννημένης, ... καταποντίσας τούς ἐπιλέ-

κτους τριστάτας τῶν αἱρέσεων, τήν τῶν τριῶν κεφαλαίων δυσσέβειαν, ὁ κραταίος καί δυνατός ἐν πολέμῳ Κύριος ὁ Θεός ἡμῶν πρόδηλον ὡς τοῦ νέου Μωϋσέως τήν χεῖρα ἐκτείναντος...».²⁵ (Ὡς «νέος Μωϋσῆς» νοεῖται ὁ Εὐτύχιος).

Γνωρίζουμε, βέβαια, ὅτι ὁ Βιγίλιος δέν συμμετεῖχε καθόλου στίς ἐργασίες τῆς συνόδου. Ὅμως ἡ τελική συγκατάθεσή του, ἔστω καί ἀποσπασθεῖσα διά τῆς βίας, δικαιολογεῖ κάπως τούς διθυράμβους τοῦ βιογράφου περί ὁμοφωνίας. Ἀλλά στό θέμα τοῦ ὠριγενισμοῦ, ἐάν εἶχαν διαφωνήσει οἱ ἄλλοι δύο ἐκ τῶν συμμετεχόντων πατριαρχῶν, ὁ Εὐστράτιος δέν θά μπορούσε νά ἰσχυριστῆ ὅτι ἡ καταδίκη του ἔγινε ὁμόφωνα, διότι τά γεγονότα ἦσαν ἀκόμη πρόσφατα καί γνωστά σέ ὅλους. Προτίμησε λοιπόν νά ἀποσιωπήσει ἐντελῶς αὐτό τό ζήτημα, γιά νά μήν ἀναγκαστεῖ νά ὁμολογήσει τή διαφωνία τῶν ἄλλων πατριαρχῶν πρός τόν πρόεδρο Εὐτύχιο!

Στόν λίβελλο τοῦ Θεοδώρου Σκυθοπόλεως ἀναφέρεται ὅτι καί οἱ 4 πατριάρχες ἦσαν ἀντίθετοι πρός τόν ὠριγενισμό. Τότε ὅμως, κατά τήν περίοδο πρῖν ἀπό τήν ἔναρξη τῆς συνόδου, δέν εἶχαν κανένα λόγο νά φανερῶσουν τίς πεποιθήσεις τους καί μάλιστα μέσα στό ἐχθρικό περιβάλλον τῆς Κων/πόλεως, ἀφοῦ γνώριζαν τίς ἀντίθετες θέσεις καί τά σχέδια τοῦ αὐτοκράτορα. Ἀπέφυγαν λοιπόν νά ὀξύνουν περισσότερο τήν κατάσταση, διατηρώντας τήν μυστικότητα τῶν δογμάτων.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅμως, τό γεγονός εἶναι ὅτι ὁ Εὐστράτιος μέ τήν ἀνωτέρω φράση του ἀποκαλύπτει τήν πολύ μεγάλη διάδοση τοῦ ὠριγενισμοῦ μεταξύ τῶν κορυφαίων στελεχῶν τόσο τῆς Ἐκκλησίας ὅσο καί τῆς Πολιτείας.

Ὅλοι αὐτοί δέν ἀποκάλυπταν φανερά τίς ἀπόψεις τους, ἀλλά καί δέν εἶχαν λόγο νά καταπολεμήσουν ἐκείνους οἱ ὅποιοι δέν τίς ἀπεδέχοντο. Ἔτσι διετηρεῖτο τό σχετικῶς ἤρεμο κλίμα μέσα στήν ἐκκλησία. Ὅταν ὅμως προέκυψε τό ζήτημα τῆς καταδίκης, μέ τό γνωστό *Γράμμα* τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τότε οἱ ὠριγενιστές ἀναγκάστηκαν νά ὑπερασπίσουν ἀνοιχτά τίς ἀπόψεις αὐτές καί νά ἀντιταχθοῦν δυναμικά στήν ἀπαίτηση τοῦ αὐτοκράτορα.

Ὅπως συμβαίνει πάντοτε μέ τίς θεολογικές ἀντιπαραθέσεις, ἡ σύγκρουση ὠριγενιστῶν καί ἀντιωριγενιστῶν μέσα στή σύνοδο φαίνεται πῶς ἦταν σφοδρότατη. Ἐπεκράτησαν ὅμως οἱ δεύτεροι, ἔχοντας τήν ἐντολή καί τήν ὑποστήριξη τοῦ αὐτοκράτορα, καί τό ἀποτέλεσμα αὐτό ἐπιβαρύνει τήν χριστιανική θρησκεία μέχρι σήμερα.

15. Οἱ 15 κανόνες κατά τῆς ὠριγενιστικῆς διδασκαλίας

Ἡ ἔκδοση τῶν κανόνων ἀπό τή σύνοδο προκύπτει ἄμεσα ἀπό τήν μαρτυρία τοῦ Εὐαγγρίου: *«Τούτοις συνέζευξαν καί τά κεφάλαια τά ὅσα πρᾶσβεύειν οἱ τά Ὁριγένους δοξάζοντες ἐδιδάχθησαν...»*.

Ὡς κεφάλαια, ὅπως ἔχουμε ἐξηγήσει, ἐννοοῦνται οἱ ἀναθεματισμοί τῶν ἐπί μέρους διδασκαλιῶν. Πράγματι, ὅλοι οἱ κανόνες ἀναθεματίζουν ὅσους ὑποστηρίζουν ὠριγενιστικές κακοδοξίες, μέ τό σταθερό μοτίβο *«Εἴ τις λέγει ... ἀνάθεμα ἔστω»*. Καί ἐδῶ ἐπισημαίνουμε γιά μία ἀκόμη φορά τήν χαρακτηριστική ἀκριβολογία τοῦ Εὐαγγρίου ὡς εὐσυνείδητου ἱστορικοῦ, διότι οἱ κανόνες δέν ἀναφέρουν καθόλου τό ὄνομα τοῦ Ὁριγένη, παρά μόνο διάφορες πτυχές τῆς διδασκαλίας του καί ὅσους τίς ἀποδέχονται.

Δυστυχῶς, ὅμως, ὁ Εὐάγγριος δέν ἀναφέρει καί τόν ἀριθμό αὐτῶν τῶν κεφαλαίων, ὅπως κάνει προηγουμένως γιά τά 14 κεφάλαια κατά τῶν Τριῶν Κεφαλαίων. Κάτι τέτοιο θά ἀποτελοῦσε ἰσχυρό τεκμήριο γιά τήν ἐγκυρότητα τοῦ ἐγγράφου τό ὁποῖο διασώζει τούς κανόνες, διότι δέν φέρει ἄλλα ἐνδεικτικά στοιχεῖα προελεύσεως, χρονολογήσεως ἢ ὑπογραφῶν.

Τά πρακτικά τῶν συνεδριάσεων περί τοῦ Ὁριγένους καί τῶν ὠριγενιστῶν (πιστεύουμε ὅτι ἔγινε μία τουλάχιστον γιά κάθε θέμα), δέν σώζονται. Κάποιος ὅμως ἀντέγραψε μόνο τό κείμενο τῶν 15 κανόνων, διότι αὐτοί κυρίως ἐνδιέφεραν τούς ἀσχολουμένους μέ τοιαῦτα ζητήματα. Ἐνα ἀπό τά διαδοχικά ἀντίγραφα εἶναι τό σωζόμενο σήμερα στή βιβλιοθήκη τῆς Βιέννης.

Στόν τίτλο τοῦ ἐγγράφου ἀναφέρονται ἀριθμητικά οἱ 165 πατέρες τῆς Ε΄ οἰκ. συνόδου, οἱ ὑπογράψαντες τελικῶς τά πρακτικά κατά τῶν Τριῶν Κεφαλαίων. (Ὁ ἀρχικός ἀριθμός τῶν συμμετεχόντων ἦταν 152). Ὅμως θεωροῦμε βέβαιο, ὅτι ἀρκετοί ἀπό αὐτούς δέν ψήφισαν ὑπέρ τῶν κανόνων. Πρῶτος ἀσφαλῶς ὁ Θεόδωρος Ἀσκιδᾶς, γεγονός πού ἐπέσυρε τήν μῆνιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐναντίον του. Μαζί μέ αὐτόν ὅλοι οἱ ὠριγενιστές ἐπίσκοποι, ἢ τουλάχιστον οἱ περισσότεροι. Ἐάν προηγουμένως ἐφοβοῦντο τήν αὐτοκρατορική ἰσχύ, τώρα ἔχοντας ὡς προκάλυμμα τόν Θεόδωρο, δέν θά δίστασαν νά ἀρνηθοῦν νά ἀποκηρύξουν τίς πεποιθήσεις τους.

Βεβαίως, δέν γνωρίζουμε πόσοι ἦσαν οἱ ἀντιτιθέμενοι. Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπό τόν ἀριθμό τους, τό σημαντικώτατο γεγονός εἶναι ὅτι ὑπῆρξαν ἀρκετοί πού διαφώνησαν μέ τίς ἀποφάσεις τῆς συνόδου καί αὐτό ἐγείρει μείζονος σημασίας ἐπιχείρημα γιά τήν ἐγκυρότητά τους, ὅπως θά ἀνα-

πτύξουμε στό τέλος τοῦ κεφαλαίου. Ἴδού, τώρα, τό πλήρες κείμενο τῶν κανόνων:

«Τῶν ἀγίων ρξε΄ πατέρων τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγίας πέμπτης συνόδου κανόνες δεκαπέντε.

1. Εἴ τις τήν μυθώδη προὔπαρξιν τῶν ψυχῶν καί τήν ταύτη ἐπομένην τερατώδη ἀποκατάστασιν πρεσβεύει, ἀνάθεμα ἔστω.

2. Εἴ τις λέγει πάντων τῶν λογικῶν τήν παραγωγήν νόας ἀσωμάτων καί ἀῦλους γεγονέναι δίχα παντός ἀριθμοῦ καί ὀνόματος, ὡς ἐνάδα πάντων τούτων γενέσθαι τῇ ταυτότητι τῆς οὐσίας καί δυνάμεως καί ἐνεργείας καί τῇ πρός τόν θεόν λόγον ἐνώσει τε καί γνώσει κόρον δέ αὐτούς λαβεῖν τῆς θείας θεωρίας καί πρός τό χειρόν τραπήναι κατά τήν ἐκάστου ἀναλογίαν τῆς ἐπί τοῦτο ῥοπῆς καί εἰληφέναι σώματα λεπτομερέστερα ἢ παχύτερα καί ὄνομα κληρώσασθαι διά τό ὡς ὀνομάτων οὕτω καί σωμάτων διαφορᾶς εἶναι τῶν ἄνω δυνάμεων καί ἐντεῦθεν τοὺς μὲν χερουβίμ, τοὺς δέ σεραφίμ, τοὺς δέ ἀρχάς καί ἐξουσίας ἢ κυριότηας ἢ θρόνους καί ἀγγέλους καί ὅσα ἐστίν οὐράνια τάγματα γεγονέναι τε καί ὀνομασθῆναι, ἀνάθεμα ἔστω.

3. Εἴ τις λέγει τόν ἥλιον καί τήν σελήνην καί τοὺς ἀστέρας καί αὐτά τῆς αὐτῆς τῶν λογικῶν ἐνάδος ὄντα ἐκ παρατροπῆς τῆς ἐπί τό χειρόν γεγονέναι τοῦτο, ὅπερ εἰσίν, ἀνάθεμα ἔστω.

4. Εἴ τις λέγει τά λογικά τά τῆς θείας ἀγάπης ἀποψυγέντα σώμασι παχυτέροις τοῖς καθ΄ ἡμᾶς ἐνδεθῆναι καί ἀνθρώπους ὀνομασθῆναι, τά δέ ἐπί τό ἄκρον τῆς κακίας ἐληλακότα ψυχροῖς καί ζοφεροῖς ἐνδεθῆναι σώμασι καί δαίμονας ἢ πνευματικά τῆς πονηρίας εἶναι τε καί καλεῖσθαι, ἀνάθεμα ἔστω.

5. Εἴ τις λέγει ἐξ ἀγγελικῆς καταστάσεως καί ἀρχαγγελικῆς ψυχικήν κατάστασιν γίνεσθαι, ἐκ δέ ψυχῆς δαιμονιώδη καί ἀνθρωπίνην, ἐκ δέ ἀνθρωπίνης ἀγγέλους πάλιν καί δαίμονας γίνεσθαι καί ἕκαστον τάγμα τῶν οὐρανίων δυνάμεων ἢ ὅλον ἐκ τῶν κάτω ἢ ἐκ τῶν ἄνω ἢ ἐκ τῶν ἄνω καί τῶν κάτω συνεστηκέναι, ἀνάθεμα ἔστω.

6. Εἴ τις λέγει διττόν πεφηνέναι τό γένος τῶν δαιμόνων συγκροτούμενον ἐκ τε ψυχῶν ἀνθρωπίνων καί ἐκ κρειττόνων καταπιπτόντων εἰς τοῦτο πνευμάτων ἕνα δέ νοῦν ἐκ πάσης τῆς δῆθεν ἐνάδος τῶν λογικῶν ἀκίνητον μεῖναι τῆς θείας ἀγάπης καί θεωρίας, ὃν Χριστόν καί βασιλέα γεγονότα πάντων τῶν λογικῶν παραγαγεῖν πᾶσαν τήν σωματικήν φύσιν, οὐρανόν τε καί γῆν καί τά ἐν μέσῳ καί ὅτι ὁ κόσμος πρεσβύτερα τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ στοιχεῖα ἔχων ἐνυπόστατα, ξηρόν, ὑγρόν, θερ-

μόν, ψυχρόν, καί τήν ἰδέαν, πρός ἣν ἀπετυπώθη, οὕτως γέγονε· καί ὅτι οὐχ ἡ παναγία καί ὁμοούσιος τριάς ἐδημιούργησε τόν κόσμον καί διά τοῦτό ἐστι γενητός, ἀλλ' ὁ νοῦς, ὃν φασι, δημιουργικός προϋπάρχων τοῦ κόσμου καί τό εἶναι αὐτῷ τῷ κόσμῳ παρέχων γενητόν ἀνέδειξεν, ἀνάθεμα ἔστω.

7. Εἴ τις λέγει Χριστόν λεγόμενον ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχειν καί πρό πάντων τῶν αἰώνων ἐνωθέντα τῷ θεῷ λόγῳ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν κενῶσαι ἑαυτόν πρός τό ἀνθρώπινον, ἐλεήσαντα τήν, ὡς φασιν, γενομένην πολυσχεδῆ κατάπτωσιν τῶν τῆς αὐτῆς ἐνάδος καί ἐπαναγαγεῖν αὐτούς βουλόμενον διά πάντων γενέσθαι καί σώματα διάφορα μεταμφιάσασθαι καί ὀνόματα κληρώσασθαι, πάντα πᾶσι γεγεννημένον, ἐν ἀγγέλοις ἀγγελον, ἀλλά καί ἐν δυνάμεσι δύναμιν καί ἐν ἄλλοις τάγμασιν ἢ εἶδεσι τῶν λογικῶν ἀρμονίως ἐκάστοις μεταμορφῶσθαι, εἶτα παραπλησίως ἡμῖν μετεσχηκέναι σαρκός καί αἵματος καί γεγονέναι καί τοῖς ἀνθρώποις ἀνθρωπον, καί μή ὁμολογεῖ τόν θεόν λόγον κενωθῆναι τε καί ἐνανθρωπήσαι, ἀνάθεμα ἔστω.

8. Εἴ τις μή λέγει τόν θεόν λόγον τόν ὁμοούσιον τῷ θεῷ καί πατρί καί ἀγίῳ πνεύματι, τόν σαρκωθέντα καί ἐνανθρωπήσαντα, τόν ἕνα τῆς ἀγίας τριάδος κυρίως Χριστόν, ἀλλά καταχρηστικῶς διά τόν, ὡς φασιν, κενώσαντα ἑαυτόν νοῦν, ὡς συνημμένον αὐτῷ τῷ θεῷ λόγῳ καί κυρίως λεγόμενον Χριστόν, ἀλλ' ἐκεῖνον διά τοῦτον Χριστόν καί τοῦτον δι' ἐκεῖνον θεόν, ἀνάθεμα ἔστω.

9. Εἴ τις λέγει, ὅτι οὐχ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ σαρκωθείς σαρκί ἐμψυχωμένη ψυχῇ λογικῇ καί νοερᾷ κατελήλυθεν εἰς τόν ἄδην καί πάλιν εἰς τόν οὐρανόν ὁ αὐτός ἀναβέβηκεν, ἀλλ' ὁ παρ' αὐτοῖς λεγόμενος νοῦς, ὃν ἀσεβοῦντες λέγουσι κυρίως Χριστόν τῇ τῆς μονάδος γνώσει πεποιημένον, ἀνάθεμα ἔστω.

10. Εἴ τις λέγει, ὡς τό τοῦ κυρίου ἐξ ἀναστάσεως σῶμα αἰθερίον τε καί σφαιροειδές τῷ σχήματι καί ὅτι τά τοιαῦτα καί τά τῶν λοιπῶν ἐξ ἀναστάσεως ἔσται σώματα καί ὅτι αὐτοῦ τοῦ κυρίου πρῶτον ἀποτιθεμένου τό ἴδιον αὐτοῦ σῶμα καί πάντων ὁμοίως εἰς τό ἀνύπαρκτον χωρήσει ἡ τῶν σωματίων φύσις, ἀνάθεμα ἔστω.

11. Εἴ τις λέγει, ὅτι ἡ μέλλουσα κρίσις ἀναίρεσιν παντελῆ τῶν σωματίων σημαίνει καί ὅτι τέλος ἐστί τοῦ μυθεομένου ἡ αἴθερος φύσις καί οὐδέν ἐν τῷ μέλλοντι τῶν τῆς ὕλης ὑπάρξει, ἀλλά γυμνός ὁ νοῦς, ἔστω ἀνάθεμα.

12. Εἴ τις λέγει, ὅτι ἐνοῦνται τῷ θεῷ λόγῳ οὕτως ἀπαραλλάκτως αἱ τε ἐπουράνιοι δυνάμεις καί πάντες οἱ ἀνθρωποι καί ὁ διάβολος καί τά

πνευματικά τῆς πονηρίας, ὡς αὐτός ὁ νοῦς ὁ λεγόμενος παρ' αὐτῶν Χριστός καί ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων καί κενώσας, ὡς φασιν, ἑαυτόν, καί πέρας ἔσσεσθαι τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

13. Εἴ τις λέγει, ὡς οὐδέ μίαν παντελῶς ἔξει ὁ Χριστός πρός οὐδέ ἐν τῶν λογικῶν διαφοράν, οὐδέ τῇ οὐσίᾳ οὐδέ τῇ γνώσει οὐδέ τῇ ἐφ' ἅπαντα δυνάμει ἢ ἐνεργείᾳ ἀλλά πάντες ἐκ δεξιῶν ἔσονται τοῦ θεοῦ, καθάπερ ὁ παρ' αὐτοῖς Χριστός, ὡς καί ἐν τῇ παρ' αὐτῶν μυθευομένη προϋπάρξει ἐτύγχανον, ἀνάθεμα ἔστω.

14. Εἴ τις λέγει, ὅτι πάντων τῶν λογικῶν ἐνάς μία ἔσται, τῶν ὑποστάσεων καί τῶν ἀριθμῶν συναναιρουμένων τοῖς σώμασι, καί ὅτι τῇ γνώσει τῇ περί τῶν λογικῶν ἔπεται κόσμων τε φθορά καί σωματίων ἀπόθεσις καί ὀνομάτων <ἀν>αίρεσις <καί> ταυτότης ἔσται τῆς γνώσεως, καθάπερ καί τῶν ὑποστάσεων, καί ὅτι ἐν τῇ μυθευομένη ἀποκαταστάσει ἔσονται μόνοι γυμνοί <οἱ νόες>, καθάπερ καί ἐν τῇ παρ' αὐτῶν ληρωδομένη προϋπάρξει ἐτύγχανον, ἀνάθεμα ἔστω.

15. Εἴ τις λέγει, ὅτι ἡ ἀγωγή τῶν νοῶν ἡ αὐτή ἔσται τῇ προτέρᾳ, ὅτε οὐπω ὑποβεβήκεσαν ἢ καταπεπτώκεισαν, ὡς τήν ἀρχήν τήν αὐτήν εἶναι τῷ τέλει καί τό τέλος τῆς ἀρχῆς μέτρον εἶναι, ἀνάθεμα ἔστω».²⁶

[Τῶν ἁγίων 165 πατέρων τῆς ἁγίας πέμπτης συνόδου ἐν Κωνσταντινουπόλει κανόνες δεκαπέντε.

1. Ἐάν κάποιος πρεσβεύει τήν μυθώδη προϋπαρξή τῶν ψυχῶν καί τήν ἐπακόλουθη αὐτῆς τερατώδη ἀποκατάσταση, ἅς εἶναι ἀνάθεμα.

2. Ἐάν κάποιος λέγει, περί τῆς προελεύσεως πάντων τῶν λογικῶν (ὄντων) ὅτι ἔγιναν ὡς νόες ἀσώματοι καί ἄυλοι, χωριστοί παντός ἀριθμοῦ καί ὀνόματος, ὥστε ἐξ ὄλων αὐτῶν ἐσχηματίζετο μία ἐνάς* (ἐνότητα) διά τῆς ταυτότητος τῆς οὐσίας καί δυνάμεως καί ἐνεργείας των, καί διά τῆς ἐνώσεως καί γνώσεως πρός τόν θεόν λόγον· λαβόντες δέ κορεσμόν τῆς θείας θεωρίας ἐτράπησαν πρός τό χειρότερο καί κατά τήν ἀναλογία τῆς ροπῆς καθενός πρός αὐτό ἔλαβαν σώματα λεπτομερέστερα ἢ παχύ-

* Ὁ ὄρος «ἐνάς», ἀπό τόν ἀριθμό ἐν, σημαίνει τήν συνύπαρξή ὄλων τῶν ὄντων, κατά τρόπον ὥστε νά ἀποτελοῦν μία ἐνιαία μονάδα, περίπου ὅπως τό σύνολο τῶν κυττάρων ἐνός ζῶντος ὀργανισμοῦ. Κάθε κύτταρο ἔχει μέν ἰδιαίτερη ἀτομική ὑπόσταση, ἀλλά ὅλα μαζί συνδυαζόμενα καί συνεργαζόμενα συγκροτοῦν τόν ὀργανισμό ὡς «ἐνάδα». Ἀνάλογη συγκρότηση σέ ἐνιαῖο σύνολο εἶχαν ὅλα τά λογικά ὄντα κατά τήν ἀρχή τῆς δημουργίας τους, πρὶν ἀπό τήν διάσπαση καί κατάρπτωσή τους. Παρόμοια λοιπόν θά εἶναι καί ἡ κατάληξη, μετὰ τήν ὀλοκλήρωση τῆς ἐξελιξέως τους.

τερα, καί απέκτησαν ὄνομα, γιά νά ὑπάρχουν καί διαφορές στά ὀνόματα, ὅπως καί στά σώματα τῶν ἄνω δυνάμεων, καί ἐξ αὐτοῦ ἔγιναν καί ὀνομάσθησαν οἱ μέν χερουβίμ, οἱ δέ σεραφίμ, οἱ δέ ἀρχές καί ἐξουσίες ἢ κυριότητες ἢ θρόνοι καί ἄγγελοι καί ὅσα οὐράνια τάγματα ὑπάρχουν, ἅς εἶναι ἀνάθεμα.

3. Ἐάν κάποιος λέγει, ὅτι ὁ ἥλιος καί ἡ σελήνη καί οἱ ἀστέρες, προερχόμενα καί αὐτά ἐκ τῆς ἰδίας ἐνάδος τῶν λογικῶν ὄντων, ἐκ τῆς τροπῆς πρὸς τό χειρότερο ἔγιναν αὐτό πού εἶναι, ἅς εἶναι ἀνάθεμα.

4. Ἐάν κάποιος λέγει, ὅτι τά λογικά ὄντα πού ἐψυχράνθησαν ἀπό τήν θεία ἀγάπη, ἐνεδύθησαν τά ἰδικά μας παχύτερα σώματα καί ὀνομάσθησαν ἄνθρωποι, ὅσα δέ ἔφθασαν στό ἄκρο τῆς κακίας ἐνεδύθησαν ψυχρά καί ζοφερά σώματα καί εἶναι καί ἀποκαλοῦνται δαίμονες ἢ πνευματικά τῆς πονηρίας, ἅς εἶναι ἀνάθεμα.

5. Ἐάν κάποιος λέγει, ὅτι ἐκ τῆς ἀγγελικῆς καί ἀρχαγγελικῆς καταστάσεως γίνεται ψυχική κατάσταση, ἐκ δέ τῆς ψυχικῆς δαιμονιώδης καί ἀνθρώπινη, ἀπό δέ τήν ἀνθρώπινη γίνονται πάλι ἄγγελοι καί δαίμονες, καί κάθε τάγμα τῶν οὐρανίων δυνάμεων συνεστήθη ἢ ὀλόκληρο ἐκ τῶν κάτω ἢ ἐκ τῶν ἄνω ἢ ἐκ τῶν ἄνω καί τῶν κάτω, ἅς εἶναι ἀνάθεμα.

6. Ἐάν κάποιος λέγει, ὅτι τό γένος τῶν δαιμόνων εἶναι διττό, συγκροτούμενο ἐξ ἀνθρωπίνων ψυχῶν καί ἐξ ἀνωτέρων πνευμάτων καταπιπτόντων εἰς τοῦτο· ἕνας δέ νοῦς ἐξ ὅλης τῆς δῆθεν ἐνάδος τῶν λογικῶν ὄντων ἔμεινε ἀμετακίνητος τῆς θείας ἀγάπης καί θεωρίας, ὁ ὁποῖος ἔγινε Χριστός καί βασιλεύς καί παρήγαγε ὅλη τή σωματική φύση ὅλων τῶν λογικῶν, τόν οὐρανό, τήν γῆ καί τά ἐνδιάμεσα· καί ὅτι ὁ κόσμος ἔγινε ἔχων ὡς ἀρχαιότερα ἐνυπόστατα στοιχεῖα τό ξηρόν, τό ὑγρόν, τό θερμόν, τό ψυχρόν, καί τήν εἰκόνα πρὸς τήν ὁποία ἀποτυπώθηκε, καί ὄχι ὅπως ἡ παναγία καί ὁμοούσιος τριάς τόν δημιουργῆσε καί γι' αὐτό εἶναι γενητός (ἔχει γίνει), ἀλλά ὁ νοῦς, ὅπως λένε, προϋπάρχων τοῦ κόσμου καί ἔχοντας δημιουργική ἰκανότητα παρέχει τήν ὑπαρξή σ' αὐτόν τόν κόσμο καί τόν ἀνέδειξε ὡς γενητόν, ἅς εἶναι ἀνάθεμα.

7. Ἐάν κάποιος λέγει, ὅτι ὁ Χριστός, ὑπάρχων μέ μορφή θεοῦ καί πρό πάντων τῶν αἰώνων ἐνωθεῖς πρὸς τόν θεόν λόγον, στίς ἔσχατες ἡμέρες ἐκένωσε τόν ἑαυτό του πρὸς τήν ἀνθρώπινη φύση, ἐλεήσας τήν, ὅπως λένε, πολυδιασπασμένη κατάπτωση τῶν ὄντων τῆς ἰδίας ἐνάδος καί ἐπιθυμῶν νά τοῦς ἐπαναφέρει, πέρασε διά μέσου πάντων καί μεταμφιέσθηκε μέ διάφορα σώματα καί απέκτησε ὀνόματα, ἔγινε τά πάντα τοῖς πᾶσιν, ἄγγελος μεταξύ ἀγγέλων, ἀλλά καί δύναμις μεταξύ τῶν δυνάμεων καί στά ἄλλα τάγματα ἢ εἶδη τῶν λογικῶν ὄντων μεταμορφώθηκε ἀρμονικά

πρός τό καθένα, καί τελικά παραπλήσια μέ ἐμᾶς μετέσχε σαρκός καί αἵματος καί ἔγινε ἄνθρωπος μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, καί (ὅποιος) δέν ὁμολογεῖ ὅτι ὁ θεός λόγος ταπεινώθηκε καί ἐνανθρώπησε, ἄς εἶναι ἀνάθεμα.

8. Ὅποιος δέν ἀποκαλεῖ «κυρίως Χριστόν» τόν θεόν λόγον, τόν ὁμοῦσιο στόν θεό καί πατέρα καί στό ἅγιο πνεῦμα, τόν σαρκωθέντα καί ἐνανθρωπήσαντα, ἀλλά καταχρηστικῶς, ὅπως λένε, διά τόν νοῦν πού ἐταπεινώσε τόν ἑαυτό του, ὡς συνενωμένον στόν ἴδιο τόν θεόν λόγον καί λεγόμενον κυρίως Χριστόν, ἀλλά ἀποκαλεῖ ἐκεῖνον (τόν λόγον) Χριστόν ἕνεκα τῆς ἐνώσεώς του πρὸς τοῦτον (τόν νοῦν) καί ἀποκαλεῖ τοῦτον ἕνεκα ἐκείνου θεόν, ἄς εἶναι ἀνάθεμα.

9. Ἐάν κάποιος λέγει, ὅτι στόν Ἄδη δέν κατῆλθε ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ὁ ἐνσαρκωθείς σέ σάρκα ἐμψυχωμένη διά ψυχῆς λογικῆς καί νοεράς, καί ὅτι ὁ ἴδιος ἀνέβηκε πάλι στόν οὐρανό, ἀλλ' ὅτι αὐτά τά ἔκανε ὁ ὀνομαζόμενος ἀπό αὐτούς νοῦς, τόν ὁποῖο ἀσεβῶς ἀποκαλοῦν «κυρίως Χριστόν», δημιουργημένον διά τῆς γνώσεως τῆς μονάδος, ἄς εἶναι ἀνάθεμα.

10. Ἐάν κάποιος λέγει, ὅτι τό ἐξ ἀναστάσεως σῶμα τοῦ Κυρίου ἦταν αἰθέριο καί σφαιροειδές στό σχῆμα, καί ὅτι τέτοια θά εἶναι τά ἐξ ἀναστάσεως σώματα καί τῶν λοιπῶν (ἀνθρώπων), καί ὅτι ὅπως ὁ Κύριος ἀπέριψε πρῶτος τό ἴδιον αὐτοῦ σῶμα ἔτσι καί σέ ὅλους ἡ φύση τῶν σωμάτων τους θά προχωρήσει στήν ἀνυπαρξία, ἄς εἶναι ἀνάθεμα.

11. Ἐάν κάποιος λέγει, ὅτι ἡ μέλλουσα κρίση σημαίνει τήν παντελῆ ἐκμηδένιση τῶν σωμάτων καί ὅτι ἡ αὐλή φύση εἶναι τό τέλος τοῦ φαινομενικοῦ (κόσμου) καί ὅτι στό μέλλον δέν θά ὑπάρχει τίποτε ὑλικό, ἀλλά μόνο γυμνός ὁ νοῦς, ἄς εἶναι ἀνάθεμα.

12. Ἐάν κάποιος λέγει, ὅτι μέ τόν θεόν λόγον ἐνώνονται (τελικῶς) ὅλες οἱ ἐπουράνιες δυνάμεις καί ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καί ὁ διάβολος καί τά πνευματικά τῆς πονηρίας, ἀπαραλλάκτως ὅπως καί ὁ νοῦς, ὁ λεγόμενος ἀπό αὐτούς Χριστός καί ὑπάρχων μέ μορφή θεοῦ καί ταπεινώσας, ὅπως λένε, τόν ἑαυτό του, καί ὅτι θά λάβει τέλος ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ, ἄς εἶναι ἀνάθεμα.

13. Ἐάν κάποιος λέγει, ὅτι ὁ Χριστός δέν θά ἔχει καμμία ἐντελῶς διαφορά πρὸς κανένα ἀπό τά ἄλλα λογικά ὄντα, οὔτε κατά τήν οὐσία, οὔτε κατά τή γνώση, οὔτε κατά τή δύναμη ἢ ἐνέργεια ἐπάνω σέ ὅλα τά πράγματα, ἀλλά οἱ πάντες θά εὑρεθοῦν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ, ἀκριβῶς ὅπως καί ὁ θεωρούμενος ἀπό αὐτούς Χριστός, ὅπως εὐρίσκοντο καί κατά τήν ἀπό αὐτούς μυθολογούμενη προὔπαρξη, ἄς εἶναι ἀνάθεμα.

14. Ἐάν κάποιος λέγει, ὅτι θά σχηματιθεῖ μία ἐνᾶς ἀπό ὅλα τά λογι-

κά ὄντα, καθώς θά εξαφανισθοῦν οἱ ὑποστάσεις καί οἱ ἀριθμοί μαζί μέ τά σώματα, καί ὅτι στή γνώση πού ἀφορᾷ τά λογικά ὄντα ἐπακολουθεῖ ἡ φθορά τῶν κόσμων καί ἡ ἀπόρριψη τῶν σωμάτων καί ἡ κατάργηση τῶν ὀνομάτων καί θά ὑπάρχει ταυτότητα τῆς γνώσεως, ἀκριβῶς ὅπως καί τῶν ὑποστάσεων, καί ὅτι στήν μυθολογούμενη ἀποκατάσταση θά ὑπάρχουν μόνο γυμνοί οἱ νόες, ὅπως ἦσαν καί στήν ἀπό αὐτούς μωρολογούμενη προϋπαρξη, ἃς εἶναι ἀνάθεμα.

15. Ἐάν κάποιος λέγει, ὅτι ἡ διαβίωση τῶν νοῶν θά εἶναι ἡ ἴδια ὅπως προηγουμένως, ὅταν δέν εἶχαν ἀκόμη ὑποβιασθεῖ οὔτε καταπέσει, ὥστε ἡ ἀρχή νά εἶναι ἡ ἴδια πρὸς τό τέλος καί τό τέλος νά εἶναι μέτρο τῆς ἀρχῆς, ἃς εἶναι ἀνάθεμα].

16. Τά ἐπακολουθήσαντα γεγονότα

Γιά ἱστορικούς λόγους θά ἀναφέρουμε μέ συντομία τά κυριώτερα γεγονότα πού ἐπακολούθησαν, ὥστε νά δίδεται ἡ στοιχειώδης συνέχεια τῆς ὑποθέσεως.

Τό ζήτημα τοῦ ὠριγενισμοῦ ἐνδιέφερε κατ' ἐξοχήν τήν ταραγμένη περιοχή τῆς Παλαιστίνης. Γι' αὐτό ὁ Ἰουστινιανός ἀπέστειλε τά πρακτικά στόν πατριάρχη Ἱεροσολύμων Εὐστόχιο, ὅπως γράφει ὁ Κύριλλος Σκυθοπολίτης στή συνέχεια τοῦ παρατεθέντος στήν ἐνότητα 4 κειμένου του:

«...τοῦ μέντοι θεοφυλάκτου ἡμῶν βασιλέως ἀποστειλάντος ἐν Ἱεροσολύμοις τά ἐν τῇ συνόδῳ πραχθέντα καί πάντων τῶν κατά Παλαιστίνην ἐπισκόπων χειρί καί στόματι ταῦτα βεβαιωσάντων καί κυρωσάντων πλὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀβίλης καί διά τοῦτο τῆς ἐπισκοπῆς ἐκβληθέντος καί ἐν τῷ Βυζαντίῳ ὑπό σεισμοῦ καταχωσθέντος οἱ μὲν Νεολαυρίται τῆς καθολικῆς ἐχώρισαν ἑαυτούς κοινωνίας, ὁ δέ πατριάρχης Εὐστόχιος διαφόρως αὐτούς μεταχειρισάμενος καί ἐπὶ ὀκτῶ μῆνας τῇ πρὸς αὐτούς νουθεσίᾳ καί παρακλήσει χρησάμενος καί μὴ πείσας αὐτούς τῇ καθολικῇ κοινωνῆσαι ἐκκλησίᾳ βασιλικαῖς κελεύσεσιν χρησάμενος δι' Ἀναστασίου τοῦ δουκός τῆς Νέας λαύρας αὐτούς ἐξέωσεν καί τήν ἐπαρχίαν πᾶσαν τῆς αὐτῶν ἡλευθέρωσεν λύμης, μὴ βουλόμενος δέ ἀοίκητον εἶσαι τόν τόπον ἑκατόν εἴκοσι μοναχοῦς ἐπιλεξάμενος ἐκεῖσε κατεφύτευσεν, ἐξήκοντα μὲν ἐκ τῆς Μεγίστης λαύρας, ἐξ ὧν ἐχειροτόνησεν Ἰωάννην τινά ἀπό σχολαρίων ἡγούμενον, καί ἄλλους ἐξήκοντα ἀπό τῶν λοιπῶν τῆς ἐρήμου ὀρθοδόξων μοναστηρίων».²⁷

[Ὁ θεοφύλακτος ἡμῶν βασιλεύς ἀπέστειλε στό Ἱεροσόλυμα τά πρακτικά τῆς συνόδου καί ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι τῆς Παλαιστίνης τά βεβαίωσαν καί τά ἐπικύρωσαν προφορικά καί δι' ὑπογραφῆς, ἐκτός τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπισκόπου Ἀβίλης, ὁ ὁποῖος διά τοῦτο ἐξεβλήθη τῆς ἐπισκοπῆς καί στό Βυζάντιο καταχώσθηκε ὑπό σειμοῦ. Οἱ μὲν μοναχοί τῆς Νέας Λαύρας διαχώρισαν τοὺς ἑαυτοὺς των ἀπὸ τὴν καθολικὴ κοινωρία, ὁ δὲ πατριάρχης Εὐστόχιος τοὺς μεταχειρίσθηκε μὲ διαφοροτικὸ τρόπο καί ἐπὶ ὀκτῶ μῆνες χρησιμοποίησε νουθεσίαις καί παρακλήσεις πρὸς αὐτούς. Ἀφοῦ δὲν τοὺς ἔπεισε νά κοινωνήσουν μὲ τὴν καθολικὴ ἐκκλησία, χρησιμοποιοῦντας βασιλικὰς διαταγὰς διὰ τοῦ δουκὸς Ἀναστασίου, τοὺς ἐξεδίωξε ἀπὸ τῆ Νέα Λαύρα καί καθάρισε ὅλη τὴν ἐπαρχία ἀπὸ τῆ βρωμιά τους. Ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νά ἀφήσει ἀκατοίκητο τὸν τόπο, ἐπέλεξε ἕκα τὸν εἴκοσι μοναχοὺς καί τοὺς ἐγκατέστησε ἐκεῖ, ἐξήντα μὲν ἀπὸ τὴν Μεγίστη Λαύρα, ἐκ τῶν ὁποίων χειροτόνησε ἠγούμενο κάποιον Ἰωάννη ἀπὸ τοὺς σχολαρίους (φύλακες τῶν σχολῶν), καί ἄλλους ἐξήντα ἀπὸ τὰ λοιπὰ ὀρθόδοξα μοναστήρια τῆς ἐρήμου].

Αὐτὴ ἦταν ἡ κατάληξη τῆς γ' φάσεως τῶν ὠριγενιστικῶν ἐρίδων, ἡ ὁποία περιορίστηκε στὴν Παλαιστίνη καί γιά λίγο στὴν Κωνσταντινούπολη. Οἱ ὠριγενιστὲς μοναχοί δὲν ἀναφέρονται πλέον σὲ καμμία πηγὴ, διότι διωκόμενοι ἀπὸ παντοῦ βαθμιαίως ἐξαφανίστηκαν. Ὁ ἐκ τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς ἱστορίας ἐπίσκοπος Θεόδωρος Ἀσκιδᾶς πέθανε στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 558.

Ὁ Ἰουστινιανὸς περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς του περιέπεσε σὲ ἄλλο σφάλμα, στὴν αἵρεση τοῦ ἀφθαρτοδοκητισμοῦ. Οἱ Ἀφθαρτοδοκῆτες πίστευαν, ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἐπὶ τῆς γῆς παρέμενε ἀφθαρτο καί «ἀνεπίδεκτον τῶν φυσικῶν καί ἀδιαβλήτων παθῶν», (ἤτοι δὲν ἦταν ἐπίδεκτικὸ τῶν φυσικῶν ἀναγκῶν, πείνας, δίψας, καμάτου, ἰδρώτος κ.λπ.), χωρὶς νά ὑποστῆ καμμία ἀλλοίωση ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ του διάπλαση. Ἔλεγαν, γιά παράδειγμα, ὅτι ὁ Κύριος ἔφαγε πρὸ τοῦ πάθους ἀκριβῶς ὅπως ἔφαγε μετὰ τὴν ἀνάσταση, χωρὶς ἡ τροφή νά ἔχει κάποια ἐπίδραση (πάθος) στό σῶμα του.

Ὁ ἀφθαρτοδοκητισμὸς εἶχε διατυπωθεῖ στὴν Αἴγυπτο περὶ τὸ 518, ἀπὸ τὸν Ἰουλιανό, ἐξόριστο μονοφυσίτη ἐπίσκοπο Ἀλικαρνασσοῦ, ὁ ὁποῖος ἰσχυρίζετο ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ γεννήθηκε ἀφθαρτο. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπείσθη περὶ αὐτοῦ ἀπὸ ἕναν ἐπίσκοπο τῆς Ἰόππης καί ἀποφάσισε νά τὸν ἐπιβάλλει σάν ὀρθόδοξη διδασκαλία. Ἐξέδωσε λοιπὸν τὸ 564 ἕνα διάταγμα (τὸ ὁποῖο δὲν σώζεται), ἐξαναγκάζοντας σὲ συναίνεση ὅλους τοὺς ἱερεῖς καί ἐπισκόπους.

Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Εὐτόχιος, ἀντιτάχθηκε στή μονοφυσιτική θεωρία τοῦ αὐτοκράτορα περί τοῦ ἀφθαρτοδοκητισμοῦ καί καθαιρέθηκε (565), ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ σχολαστικοῦ (565–577). Τό ἴδιο ἀκριβῶς ἔτος (565) καθαιρέθηκε καί ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Εὐστόχιος, γιά τόν ἴδιο προφανῶς λόγο. Τή θέση του κατέλαβε ὁ Μακάριος, ὁ ὑπὸ τῶν ὠριγενιστῶν ἀναγορευθεὶς πατριάρχης τόν Ὀκτώβριο τοῦ 552, πού τόν ἀντικατέστησε τότε ὁ Εὐστόχιος. Ὁ ἱστορικός Εὐάγγριος διευκρινίζει, ὅτι ὁ Μακάριος χειροτονήθηκε ἀφοῦ προηγουμένως ἀναθεμάτισε τόν Ὁριγένη, Δίδυμο καί Εὐάγγριο.²⁸ Δέν ἔχουμε λόγους νά τό ἀμφισβητήσουμε, διότι ὁ Ἰουστινιανός οὐδέποτε θά δεχόταν τοποθέτηση νέου πατριάρχου ἄνευ τοῦ ἐν λόγῳ ἀναθεματισμοῦ.

Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες συνολικά ἀπέρριψαν σιωπηρῶς τό διάταγμα τοῦ ἀφθαρτοδοκητισμοῦ, ἀλλά δέν μπορούσαν νά ἀντιταχθοῦν ἐμφανῶς στόν αὐτοκράτορα. Μετά τίς ἀνωτέρω ἐξελίξεις, ὅλες οἱ ἐλπίδες γιά τήν ἀκύρωση τοῦ διατάγματος στράφηκαν στόν πατριάρχη Ἀντιοχείας Ἀναστάσιο, ἄνδρα μέ μεγάλη θεολογική κατάρτιση, ἀκριβεῖς τρόπους καί ὑψηλή ὀξυδέρκεια. Αὐτός ἦταν ὁ μόνος πού μπορούσε νά ἀντιμετωπίσει τόν Ἰουστινιανό καί εἶχε ἀρχίσει σθεναρό ἀγῶνα κατά τῆς αἰρετικῆς διδασκαλίας.

Ἀλλά τά πράγματα ἔλαβαν αἰφνιδιαστικό τέλος: Καθώς ὁ Ἰουστινιανός ὑπαγόρευε τήν καθαίρεση τοῦ Ἀναστασίου, ἀπεβίωσε, ὅπως μέ δραματική λιτότητα περιγράφει ὁ Εὐάγγριος:

*«Ἀλλά τοῦ Θεοῦ κρεῖττόν τι προβλεψαμένου περί ἡμῶν, ὁ λόγος οὐκ ἐδημοσιεύθη. Ὁ γάρ Ἰουστινιανός τήν Ἀναστασίου καί τῶν ἀμφ' αὐτόν ἱερέων τήν ἐξορίαν ὑπαγορεύων, ἀοράτως τρωθεὶς τόν τῆδε κατέστρεψε βίον, βασιλεύσας τά πάντα ὀκτώ καί τριάκοντα ἔτη, πρός μῆσιν ὀκτώ».*²⁹

[Ἀλλά ὁ θεός πρόβλεψε κάτι καλλίτερο γιά ἐμᾶς καί τό διάταγμα δέν ἐδημοσιεύθη. Διότι ὁ Ἰουστινιανός, ὑπαγορεύων τήν ἐξορία τοῦ Ἀναστασίου καί τῶν περί αὐτόν ἱερέων, κτυπηθεὶς ἀοράτως ἐπεράτωσε τόν ἐδῶ βίον του, βασιλεύσας συνολικῶς τριάντα ὀκτώ ἔτη καί ὀκτώ μῆνες].

17. Εἶναι ἔγκυρες οἱ ἀποφάσεις;

Μετά τήν ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων πού κατέληξαν στίς καταδικαστικές ἀποφάσεις περί τοῦ Ὁριγένους καί τῶν ὠριγενιστικῶν διδασκα-

λιών, προβάλλει έπιτακτικό τό έρώτημα, εάν καί κατά πόσον οι άποφάσεις αυτές είναι έγκυρες καί δεσμευτικές γιά τήν όρθόδοξη χριστιανική εκκλησία.

Τό πρώτο άναμφισβήτητο στοιχείο τής όλης ύποθέσεως είναι, ότι δέν μποροϋν νά θεωρηθοϋν ως άποφάσεις τής Ε΄ οικ. συνόδου. Όπως γράφουμε καί στήν άρχή τοϋ παρόντος κεφαλαίου, ή Ε΄ οικ. σύνοδος συγκλήθηκε άποκλειστικά γιά τήν εξέταση τοϋ θέματος τών Τριών Κεφαλαίων. Όταν εκδόθηκε ή άπόφασή της, στις 2 Ίουνίου 553, ή σύνοδος έληξε. Κάθε έπόμενη πράξη, έστω καί αν έλήφθη από τό σύνολο τών συμμετασχόντων μελών, τίθεται έκτός τών κανονικών έργασιών τής οικουμενικής συνόδου καί θεωρείται πλέον ως πράξη ένδημούσης συνόδου.

Ένδημούσα, λεγόταν ή σύνοδος πού συγκαλείτο στήν Κωνσταντινούπολη καί τήν άποτελοϋσαν έπίσκοποι οι όποιοι εύρίσκοντο περιστασιακά στήν πρωτεύουσα, γιά άλλους λόγους. Ό σκοπός ήταν νά εξέτάζουν ζητήματα τρεχούσης σημασίας, ή διάφορα άνακύπτοντα εκκλησιαστικά προβλήματα. Ήταν σύνοδος μέ περιορισμένο αριθμό μελών, αλλά βαθμιαίως ό θεσμός αυτός απέκτησε μεγάλη σπουδαιότητα στήν Άνατολική εκκλησία γιά τόν καθορισμό τής κανονικής τάξεως.

Έπομένως οι μετασυνοδικές συνεδριάσεις τών μελών τής Ε΄ οικ. συνόδου, νομικώς δέν άποτελοϋν συνέχεια αυτής, αλλά συνεδριάσεις ένδημούσης συνόδου. Οι 165 έπίσκοποι (άπό τούς 3000 περίπου έπισκόπους τής Άνατολής), εύρισκόμενοι περιστασιακά στήν Κωνσταντινούπολη ένεκα τής προηγηθείσης οικουμενικής συνόδου, άνέλαβαν νά εξέτάσουν καί τά νέα προκύψαντα θέματα, περί τοϋ Ώριγένους καί τών ώριγενιστών. Αυτά δέν ήσαν άσχετα μέ τίς δικαιοδοσίες της, διότι μερικές φορές ή ένδημούσα σύνοδος χειριζόταν καί δογματικά ζητήματα.

Όλοι οι μεταγενέστεροι συγγραφείς υιοθέτησαν τήν άποψη ότι ή καταδίκη τοϋ Ώριγένη έγινε από τήν Ε΄ οικ. σύνοδο, χωρίς νά κάνουν διάκριση μεταξύ τών συνοδικών καί τών μετασυνοδικών άποφάσεων, λόγω τοϋ μικροϋ μεσολαβήσαντος χρόνου καί τής συμμετοχής τών ιδίων περίπου μελών. Τότε, βεβαίως, επειδή κυριαρχούσε ή μισαλλοδοξία καί ό φανατισμός, ήταν φυσικό νά γίνει τέτοια σύγχυση. Σήμερα, όμως, βλέποντας τά πράγματα μέ ψυχραιμία καί από τήν χρονική άπόσταση τώσων αιώνων, διαχωρίζουμε σαφέστατα τίς κανονικές συνοδικές άποφάσεις (κατά τών Τριών Κεφαλαίων), από τίς μετασυνοδικές (κατά τοϋ Ώριγένους καί τών ώριγενιστών), κατατάσσοντας τίς δεϋτερες ως άποφάσεις ένδημούσης συνόδου.

Διά τοϋ τρόπου αυτού ή παράδοση γιά τήν καταδίκη τοϋ Ώριγένη

δέχεται τό πρώτο ἰσχυρότατο πλήγμα, διότι ἀποδεικνύεται ὅτι δέν ἔγινε ἀπό οἰκουμενική σύνοδο, ἀλλά ἀπό σύνοδο ἡσσοнос σημασίας. Αὐτός εἶναι ὁ λόγος πού στίς προηγούμενες ἐνότητες ἐπιμείναμε ἀρκετά στό νά ἀποδείξουμε ὅτι οἱ ἀποφάσεις ἐλήφθησαν μετασυνοδικῶς, ἤτοι μετά τή λήξη τῆς κανονικῆς συνόδου. Ἡ δέ ἐνδημοῦσα σύνοδος ἦταν θεσμός καθιερωμένος καί ἀποδεκτός ἀπό τήν ἐκκλησία, ἀλλά βεβαίως δέν εἶχε τό κύρος μιᾶς οἰκουμενικῆς συνόδου.

Προχωροῦμε τώρα στήν ἐξέταση τῶν λοιπῶν στοιχείων τοῦ προβλήματος. Συνήθως παραβλέπεται τό γεγονός ὅτι ὁ Ἰουστινιανός μέ τό *Γράμμα* του πρὸς τή σύνοδο ἔδινε ρητά τήν ἐντολή νά ληφθεῖ καταδικαστική ἀπόφαση γιά ὅλες τίς ὠριγενιστικές «κακοδοξίες». Αὐτό καί μόνο τό στοιχεῖο πιστεύουμε ὅτι θά μπορούσε νά ἀποτελέσει αἰτία ἀκυρώσεως τῶν ἀποφάσεων, διότι σημαίνει ὅτι ἐλήφθησαν κάτω ἀπό τήν πίεση τῆς ἰσχυρῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας. Ὁ ἀπροκάλυπτος ἐξαναγκασμός τῆς συνόδου ὡς δικαστικοῦ σώματος, ἀποδεικνύει ὅτι οἱ παρασκηνακές πιέσεις ἦσαν πολύ μεγαλύτερες, πού ἔφθαναν ἴσως μέχρι τοῦ ἐκφοβισμοῦ καί τοῦ ἠθικοῦ ἐκβιασμοῦ, ὅπως φαίνεται καί ἀπό τήν ἐν γένει συμπεριφορά τοῦ Ἰουστινιανοῦ πρὸς τόν Βιγίλιο γιά τήν ὑπόθεση τῶν Τριῶν Κεφαλαίων.

Εὐρισκόμενοι ἐντός τοιοῦτου κλίματος οἱ ἐπίσκοποι ἦταν πολύ δύσκολο νά ἐνεργήσουν καί νά ἀποφασίσουν ἐλεύθερα. Ἐν τούτοις, ὅπως ἀποδείξαμε, μερικοί τουλάχιστον ὠριγενιστές ἐπίσκοποι ὑψωσαν τό ἀνάστημα τους καί ἀντετάχθησαν στίς ἀποφάσεις, μέ πρωτοστάτη τόν Θεόδωρο Ἀσκιδᾶ. Ἀπό τήν ἐντονη ἀντιπαράθεση μεταξύ τῶν δύο πλευρῶν συμπεράναμε ὅτι κατά τήν διάρκεια τῶν συνεδριάσεων συνέβησαν πολλά θλιβερά ἐπεισόδια, πού θά παραμείνουν ἄγνωστα στήν πραγματική τους ἔκταση, ἐάν δέν εὐρεθοῦν κάποτε τά πρακτικά τῆς συνόδου. Ἀλλά οἱ διαφωνίες, πού ἀναμφισβήτητα ὑπῆρξαν, ἔστω καί ἀπό μία μικρή μειοψηφία, προσθέτουν ἕνα ἀκόμη ἐπιχείρημα κατά τῆς ἐγκυρότητας τῶν ἀποφάσεων, ἀφοῦ ἐλήφθησαν μόνο κατά πλειοψηφία. Διότι σέ τέτοια σοβαρά δογματικά ζητήματα, γιά νά ἔχει κύρος μία ἀπόφαση, ἀπαιτεῖται γενική ὁμοφωνία. Ἐάν ὑπάρξουν ἐντονες διαφωνίες, δέν ἀποκλείεται νά ἔχουν περισσότερο δίκαιο οἱ διαφωνοῦντες ἀπό τήν πλειοψηφία.

Οἱ ἀλήθειες τῆς χριστιανικῆς θρησκείας δέν εἶναι θέματα πού μποροῦν νά ἐξαρτῶνται ἀπό τίς ἀποφάσεις μιᾶς μικρῆς ὁμάδος ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι διαπληκτίζονται μεταξύ τους γιά νά ἐπιβάλλουν τίς θελήσεις τους. Οἱ ἀλήθειες αὐτές εἶναι αἰώνιες καί ἀμετάβλητες. Ὅσοι

τίς κατανοοῦν, καλῶς. Ὅσοι ὅμως δέν τίς κατανοοῦν, περιττεύει νά ἰσχυρίζονται ὅτι τίς προασπίζουσι μέ τίς ἄλλοπρόσαλλες ἐνέργειές τους.

Πέραν τῶν ἀνωτέρω διαδικαστικῆς φύσεως στοιχείων κατά τῆς ἐγκυρότητος τῶν ἀποφάσεων, ὑπάρχουν καί τά πραγματικά ἀντικειμενικά στοιχεῖα τῆς ὑποθέσεως. Τό ζήτημα τοῦ Ὁριγένη καί τῆς διδασκαλίας του ἐτέθη ἐντελῶς αἰφνιδιαστικά στή σύνοδο ἀπό τόν Ἰουστινιανό, ὅποτε δέν ὑπῆρχε ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος γιά νά μελετήσουν οἱ συνοδικοί τό θέμα, προτοῦ ἀποφασίσουν.

Τό ἄλλο ζήτημα, τῶν Τριῶν Κεφαλαίων, εἶχε τεθεῖ τουλάχιστον πρό τριετίας, οἱ δέ ἐπίσκοποι ἄρχισαν ἀπό τό 550 νά φθάνουν στήν πρωτεύουσα ἐν ὄψει τῆς ὑπό σύγκληση συνόδου. Εἶχαν λοιπόν ὅλο τόν καιρό στή διάθεσή τους νά μελετήσουν τά συγγράμματα τῶν τριῶν ὑποδίκων, σέ συνάρτηση μέ τίς ἀποδιδόμενες κατηγορίες. Μποροῦσαν ἀκόμη νά συζητήσουν μεταξύ τους ἀνταλλάσσοντας ἀπόψεις ἢ διευκρινίζοντας κάποιες ἀσάφειες. Ἔτσι δικαιολογεῖται ἡ ἀποδεικτική διαδικασία, τουλάχιστο ν ὅπως ἐμφανίζεται στά πρακτικά, στήν ὁποία ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν συνοδικῶν δέν συμμετέχει παρά μόνο γιά τήν ἐπικύρωση τῶν εἰσηγήσεων μέ διάφορες «ἐκβοήσεις».

Τώρα ὅμως ἡ κατάσταση εἶναι διαφορετική. Καλοῦνται ξαφνικά νά καταδικάσουν τή διδασκαλία τοῦ Ὁριγένη, χωρίς νά ἔχουν τόν ἀπαιτούμενο χρόνο νά μελετήσουν τά συγγράμματα καί τίς θεωρίες του. Ἀσφαλῶς γνώριζαν ἀρκετά πράγματα, ὄχι ὅμως μέχρι τοῦ σημείου νά λάβουν ἐπίσημες ἀποφάσεις, καί μάλιστα καταδικαστικές. Δέν πρέπει ἄλλωστε νά ἐγνοεῖται τό γεγονός, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς ἦσαν τήν ἐποχή αὐτή μετρίαί κατά μέσον ὄρο θεολογικῆς καταρτίσεως. Οἱ πλευρές δέ τῆς Ὁριγενείου διδασκαλίας πού καταδικάστηκαν μέ τούς 15 ἀναθεματισμούς, ἀπαιτοῦν ἐπισταμένη μελέτη ἐπί τῆς οὐσίας των καί εἰδικές γνώσεις ἐπί μεταφυσικῶν θεμάτων, τίς ὁποῖες ὅπωςδήποτε δέν διέθετε μεγάλο μέρος τῶν συνέδρων. Ἐπομένως δέν ἦταν δυνατό νά ἀποφανθοῦν ὀρθά ἐντός ἐλαχίστου χρόνου, καί μάλιστα κάτω ἀπό τήν πίεση τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐντολῆς.

Οἱ περισσότεροι ἐπίσκοποι δέν θά εἶχαν μελετήσει οὔτε τά κυριώτερα ἔργα τοῦ Ὁριγένη, οὔτε τά ἔργα τῶν Διδύμου καί Εὐαγρίου. Οἱ ἐπί κεφαλῆς τῆς συνόδου συνέταξαν ἕνα ἀπάνθισμα ἀποσπασμάτων ἀπό διάφορα συγγράμματά τους, ἀλλά αὐτό δέν εἶναι ἀρκετό, διότι τά ἀποσπασματα, χάνοντας τή νοηματική τους σύνδεση μέ τό ὑπόλοιπο κείμενο, δέν δίνουν πάντοτε σωστή εἰκόνα τοῦ περιεχομένου τους. Πολλές

φορές φαίνονται ότι υποστηρίζουν κάτι έντελώς αντίθετο από τό νόημα πού προσέδωσε σ' αυτά ο συγγραφέας τους. Για νά ἔχουν λοιπόν τό ἠθικό δικαίωμα ἐκφορᾶς προσωπικῆς γνώμης, οἱ ἐπίσκοποι ἔπρεπε νά μελετήσουν ἢ νά εἶχαν μελετήσει μεγάλο μέρος ἀπό τό ὀγκωδέστατο συγγραφικό ἔργο τῶν ὑπό κρίση προσώπων. Κάτι τέτοιο δέν συνέβαινε, οὔτε ἦταν δυνατό νά συμβεῖ μέσα σέ λίγες ἡμέρες.

Ἀγνοήθηκε ἐπίσης τό γεγονός ὅτι ὁ Ὀριγένης καί οἱ λοιποί, οὐδέποτε εἶχαν κατηγορηθεῖ γιά αἰρετικές διδασκαλίες, οὔτε κατά τήν διάρκεια τῆς ζωῆς των, οὔτε μετέπειτα ἀπό τούς μεγάλους πατέρες τῆς θεολογικῆς ἀκμῆς κατά τούς Δ' καί Ε' αἰῶνες. Ἀπό τούς ἐπισκοπικούς θῶκους πέρασαν ὁ μ. Ἀθανάσιος, ὁ Γρηγόριος Ναζιανζηνός, ὁ Γρηγόριος Νύσσης, ὁ μ. Βασίλειος, ὁ ἱερός Χρυσόστομος καί πολλοί ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνο δέν τόν κατηγορήσαν ποτέ, ἀλλά ἀνδρώθηκαν καί καταρτίστηκαν θεολογικά μέ τά νάματα τῆς διδασκαλίας του, ὥστε νά τόν θαυμάζουν ὡς πατέρα τῆς Θεολογίας, ἀνεξαρτήτως ἐάν δέν τόν ἀναφέρουν ὀνομαστικά, γιά νά μήν προκαλέσουν ἄσκοπες ἀντιδράσεις.

Ἀντίθετα, στήν ἀναζήτηση παλαιότερων ἐπισκόπων ὡς κατηγορῶν τοῦ Ὀριγένη δέν βρῆκαν παρά μόνο τόν Θεόφιλο Ἀλεξανδρείας, τόν ἄνθρωπο πού κινήθηκε ἐναντίον του γιά λόγους ἄσχετους πρὸς τό περιεχόμενο τῆς διδασκαλίας του. Εἶναι ὁ ἴδιος πού μέ τόση ἐχθρότητα καί μῖσος πρωτοστάτησε στήν καθαίρεση καί ἐξορία τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου. Ἐπομένως οἱ ἐνέργειές του δέν εἶχαν θεολογικά δογματικά κίνητρα, οὔτε διέποντο καθόλου ἀπό χριστιανικό πνεῦμα, ἀλλά καθοδηγοῦντο ἀπό τά σκοτεινά του ἔνστικτα, τήν ἄμετρη φιλοδοξία, τή μεγαλομανία καί τό πάθος τῆς ἐξουσίας.

Μέχρι τώρα ἐξετάσαμε τό ζήτημα ἀπό τήν ἀνθρώπινη πλευρά, δηλαδή τίς διαστάσεις του μέσα στό γήινο περιβάλλον. Ἀλλά ὁ ὑπέρτατος κριτής τῆς ὀρθότητος δέν εἶναι οἱ ἀνθρώπινες ἀποφάσεις, ἀκόμη καί τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, ἀλλ' ἢ ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ ἐκπορευομένη Ἀλήθεια. Αὐτή, ὡς λυδία λίθος θέτει πάντοτε ὑπό αὐστηρότατο ἔλεγχο ὅλες τίς ἐκφραζόμενες ἀπόψεις, διαχωρίζοντας τά ὀρθά ἀπό τά σκοτεινά τους σημεῖα. Δέν πρέπει λοιπόν νά ἀγνοεῖται τό γεγονός, ὅτι ὅποιοσδήποτε ἀνθρώπινος ἀποφάσεις οὐδέποτε εἶναι τελείως ἀλάνθαστες, ἀλλά μετέχουν τῆς ὀρθότητος μόνο καθ' ὅσον συμφωνοῦν πρὸς τήν Ἀλήθεια.

Οἱ διεκδικοῦντες τήν φώτιση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος θά πρέπει νά γνωρίζουν καλά, ὅτι ἡ φώτιση αὐτή διοχετεύεται πρὸς ὅλους τούς ἀνθρώπους, χωρίς ὅμως νά εἶναι ἐξαναγκαστική γιά τό ἀνθρώπινο πνεῦμα.

Συνεπώς καμμία απόφαση δέν εἶναι de facto θεόπνευστη, ἐάν αὐτό δέν ἀποδεικνύεται διά τῶν ἀποτελεσμάτων της στήν πράξη.

Στά προηγούμενα κεφάλαια καταδείξαμε ὅτι οἱ κυριώτερες πλευρές τῆς ὠριγένειας θεολογικῆς σκέψεως ἦσαν σύμφωνες μέ τήν ἀπόρρητη χριστιανική διδασκαλία καί γι' αὐτό οὐδεῖς ἐκ τῶν μεγάλων πατέρων ἐξέφρασε ὁποιοσδήποτε ἀντιρρήσεις. Ἄρα, ἡ καταδίκη τους ἀπό τόν Ἰουστινιανό καί τούς ἐπίσκοπους τῆς Ε΄ οἰκ. συνόδου ἦταν ἀντίθετη πρός τήν Ἀλήθεια, ἥτοι λανθασμένη.

Τό Ἅγιο Πνεῦμα δέν θέλησε νά ὑποχρεώσει τούς ἀνωτέρω στήν ἀναγνώριση καί ἀποδοχή τῆς ὀρθότητος, διότι, ὅπως εἶπαμε, ἡ φώτισή του δέν εἶναι ἐξαναγκαστική γιά κανέναν. Ἰδιαίτερα μάλιστα ὅταν τό ἀνθρώπινο πνεῦμα συσκοτίζεται ἀπό τίς γήινες γνώσεις καί τά ὑλικά συμφέροντα, δέν εἶναι σέ θέση νά ἀντιληφθεῖ καί νά ἐφαρμόσει τήν φώτιση αὐτή, ὅποτε παραπαίει μεταξύ τῆς αὐθαιρεσίας καί τῆς φανατικῆς πεποιθήσεώς του ὅτι ἐνεργεῖ σύμφωνα μέ τό θεῖο θέλημα.

Γενικά, λοιπόν, κατά τήν ἄποψή μας, οἱ ἀποφάσεις κατά τοῦ Ὁριγένους καί τῆς διδασκαλίας του, ὅπως καί κατά τῶν Διδύμου, Εὐαγρίου καί λοιπῶν ὠριγενιστῶν, εἶναι παντελῶς ἀβάσιμες. Ὁ αὐτοκρατορικός ἐξαναγκασμός, ἡ ἔλλειψη ἐπαρκοῦς χρόνου πρός διερεύνηση τοῦ θέματος, ἡ ὑπαρξη σοβαρῶν διαφωνιῶν ἀπό σεβαστή μερίδα τῶν συνέδρων, καί ἡ καταφανής ἀντίθεση τῶν ἀποφάσεων πρός τήν Ἀλήθεια, συνιστοῦν τήν κύρια τετράδα τῶν ἐπιχειρημάτων πού θεμελιώνουν τήν ἄποψη ὅτι οἱ ἀποφάσεις αὐτές δέν εἶναι ἔγκυρες.

Ἐν τούτοις μερικοί θά ὑποστηρίξουν, ὅτι οἱ ἀποφάσεις αὐτές, ἐφ' ὅσον ἐλήφθησαν ἀπό σύνοδο, εἶναι ἔγκυρες καί συνεπῶς ὑποχρεωτικές γιά τήν ἐκκλησία. Ἀπό τυπικῆς πλευρᾶς μπορεῖ νά ἔχουν δίκαιο, ὄχι ὅμως καί ἀπό οὐσιαστικῆς. Καί ἡ οὐσία τοῦ προκειμένου ζητήματος εἶναι, ὅτι κακῶς καί ἀδίκως καταδικάστηκαν οἱ ὠριγενιστικές «κακοδοξίες», ἀφοῦ ἦσαν σύμφωνες μέ τήν χριστιανική διδασκαλία.

Ὅταν αὐτό γίνει κοινή συνείδηση στούς ἐκκλησιαστικούς παράγοντες, θά πρέπει νά ἀποφασίσουν νά διορθώσουν τό λάθος. Κατά τό ἀρχαῖο Κανονικό Δίκαιο, ὅταν ἀμφισβητεῖτο ἡ κρίση μιᾶς ἐπαρχιακῆς συνόδου, μπορούσε νά συγκληθεῖ «μείζων σύνοδος» γιά νά ἐξετάσει ἐκ νέου τό θέμα. Στήν περίπτωση τοῦ Ὁριγένη μπορεῖ θαυμάσια νά ἐφαρμοστεῖ αὐτός ὁ θεσμός. Διότι οἱ ἀποφάσεις δέν ἔχουν ληφθεῖ ἀπό οἰκουμενική σύνοδο, ὅποτε θεωρητικῶς δέν ὑφίσταται σύνοδος μείζων τῆς οἰκουμενικῆς. Ἐλήφθησαν ἀπό ἐνδημοῦσα σύνοδο· ἐπομένως εἶναι δυνατή ἡ σύγ-

κληση μείζονος συνόδου, γιά νά διορθώσει τά σφάλματα πού διεπράχθησαν τό καλοκαίρι τοῦ 553.

Μαζί μέ τόν Ὁριγένη πρέπει νά ἀποκατασταθοῦν καί οἱ ἄλλοι δύο καταδικασθέντες, Δίδυμος ὁ τυφλός καί Εὐάγριος ὁ Ποντικός, καθώς καί ὁ ἀφανής ἥρωας Θεόδωρος Ἀσκιδάς. Τήν ἀνάγκη αὐτή ἔχουν ἀναγνώρισει καί ἄλλοι μελετητές, καί ἔχουν κάνει παρόμοιες εἰσηγήσεις, ὅπως ὁ καθηγητής Κων. Μπόνης προκειμένου περί τοῦ Διδύμου (βλ. στό κεφ. 2, ἐνότητα 7). Ἀσφαλῶς θά ὑπάρχουν καί ἄρκετοὶ ἄλλοι, ἰδιαίτερα μάλιστα στίς χώρες τῆς Δυτικῆς Εὐρωπαϊκῆς, ἀπό ὅπου ξεκίνησε καί ἡ ἀναγνώριση τοῦ Ὁριγένη ὡς ἐπιφανοῦς θεολόγου κατά τή νεώτερη ἐποχή.

Ἀνάλογη εἰσήγηση κάναμε καί γιά τόν Ἰωάννη Χρυσόστομο, διότι τυπικῶς ἐξακολουθεῖ νά ἰσχύει ἡ καθαίρεσή του ἀπό τήν «παρά τήν Δρῦν» σύνοδο (403), ὑπό τόν Θεόφιλο. Οἱ ἀρμόδιοι μποροῦν νά ἐξετάσουν τήν ταυτόχρονη ἀποκατάσταση τῶν μεγάλων ἀδικημένων πατέρων τῆς ἐκκλησίας διά μιᾶς ἐνιαίας μείζονος συνόδου.

18. Ἡ θετική πλευρά τῶν γεγονότων

Ἐπειδή σέ κάθε περίπτωση ἰσχύει τό «οὐδέν κακόν ἀμιγές καλοῦ», ἀπό ὅλη αὐτή τήν ἱστορία προέκυψε καί ἓνα θετικό ἀποτέλεσμα, τό ὁποῖο εἶναι ἡ καθιέρωση μιᾶς καί μόνο ἐπίσημης δογματικῆς κατευθύνσεως.

Μέχρι τότε ἐντός τῆς ἐκκλησίας δέν ὑπῆρχε μία ἐνιαία δογματική διδασκαλία, ἀποδεκτή ἀπό ὅλους. Ὑπῆρχαν δύο ἀντίθετα ρεύματα, ἤτοι ὁ ὠριγενισμός καί ὁ ἀντιωριγενισμός, πού καί αὐτά ὡς θεωρίες παρουσίαζαν διάφορες παραλλαγές μεταξύ τους. Σημειωτέον δέ, ὅτι ὁ μέν ἀντιωριγενισμός ἦταν ἐμφανής, ὁ δέ ὠριγενισμός διαδιδόταν κρυφά καί μυστικά, μεταξύ τῶν πύο καταρτισμένων πιστῶν.

Ἡ ἀσαφής αὐτή κατάσταση δέν ἦταν δυνατό νά διατηρεῖται ἐπί μακρόν. Ἡ ἐκκλησία ἔπρεπε μέ κάποιον τρόπο νά προσανατολιστεῖ ὀριστικά εἴτε πρὸς τήν μία πλευρά εἴτε πρὸς τήν ἄλλη. Αὐτό ὅμως δέν μποροῦσε νά γίνει ἀπό τήν ἴδια τήν ἐκκλησία, διότι ἀφοῦ περιλάμβανε στούς κόλπους της καί τίς δύο τάσεις, ἡ ἐπιβολή τῆς μιᾶς ἐξ αὐτῶν θά ὀδηγοῦσε ἀναπόφευκτα σέ σύγκρουση, πυροδοτώντας μία νέα φάση ὠριγενιστικῶν ἐρίδων.

Χρειαζόταν, λοιπόν, ἡ ἐπίδραση κάποιας ἰσχυρῆς ἐξωτερικῆς δυνάμεως, γιά νά δοθεῖ λύση στό πρόβλημα. Αὐτόν ἀκριβῶς τόν ρόλο ἔπαιξε ἡ δυναμική καί ἀποφασιστική ἐπέμβαση τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἡ ὁποία ξεκαθάρισε, ἔστω καί μέ λανθασμένο τρόπο, τό διαφορούμενο τοπίο. Ἔτσι συνετέλεσε στήν ἐσωτερική σταθερότητα καί ὁμοιογένεια τῆς ἐκκλησίας, μέ τήν καθιέρωση, ὅπως εἴπαμε, μιᾶς μόνο ἐπίσημης δογματικῆς κατευθύσεως, ἀφοῦ ἐπικράτησαν γενικά πλέον οἱ ἀπόψεις τοῦ ἀντιωριγενισμοῦ.

Ἐκτοτε ἡ κατεύθυνση αὐτή ἀκολουθεῖται σταθερά μέχρι σήμερα, ὅπως θά διαπιστώσουμε στό ἐπόμενο κεφάλαιο. Πιστεύουμε, ὅμως, ὅτι ἔχουν ὠριμάσει πλέον οἱ καταστάσεις, ἀλλά καί τά πνεύματα τῶν πιστῶν, ὥστε ὅλα αὐτά τά θέματα νά ἐξεταστοῦν ἐκ νέου, βάσει τῆς καθαρῆς καί γνήσιας διδασκαλίας τῶν μεγάλων πατέρων τῆς ἐκκλησίας, ὅπως ἐπιχειρήσαμε στήν παρούσα μελέτη.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ 5^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Στό παρόν κεφάλαιο χρησιμοποίησαμε κυρίως τά ἑξῆς βοηθήματα: α) Μητροπολίτου Νικοπόλεως Μελετίου, Ἡ Πέμπτη Οἰκουμενική Σύνοδος, Ἀθήναι 1985, (τό ὁποῖο περιέχει τήν μετάφραση τοῦ λατινικοῦ κειμένου τῶν πρακτικῶν τῆς συνόδου), καί β) Εὐαγγέλου Χρυσοῦ, Ἡ ἐκκλησιαστική πολιτική τοῦ Ἰουστινιανοῦ, Θεσσαλονίκη 1969.
2. Εὐαγγέλου Χρυσοῦ, Αἱ μαρτυρίαι Κυρίλλου τοῦ Σκυθοπολίτου περί τῆς Ε΄ οἰκουμενικῆς συνόδου καί τῆς καταδίκης τοῦ Ὁριγένους. «Θεολογικόν Συμπόσιον», Θεσσαλονίκη 1967, σελ. 259–273.
3. Kyrillos von Skythopolis, ἔκδ. Ed. Schwartz, σελ. 191–2.
4. Εὐαγγέλου Χρυσοῦ, Ἡ ἐκκλησιαστική πολιτική τοῦ Ἰουστινιανοῦ, σελ. 44–57.
5. Εὐαγγέλου Χρυσοῦ, στό ἴδιο ἔργο, σελ. 41.
6. Kyrillos von Skythopolis, ἔκδ. Ed. Schwartz, σελ. 198–9.

7. Εὐαγγρίου Σχολαστικοῦ, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία Δ' 38· PG 86 B, 2772.
8. Μητροπ. Μελετίου, Ἡ Πέμπτη οἶκ. σύνοδος, σελ. 175–6
9. Ε. Χρυσοῦ, Ἡ ἐκκλησιαστική πολιτική τοῦ Ἰουστινιανοῦ, σελ. 130.
10. Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου, Ἡ ἐκκλησιαστική νομοθεσία τοῦ αὐτοκράτορα Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α', «Νέα Σιών», 13 (1913), σελ. 264–5.
11. Μητροπ. Μελετίου, Ἡ Πέμπτη οἶκ. σύνοδος, σελ. 559–563, ὅπου καί οἱ σελίδες τῶν ἐπομένων παραπομπῶν.
12. Μητροπ. Μελετίου, Ἡ Πέμπτη οἶκ. σύνοδος, σελ. 367.
13. Ε. Χρυσοῦ, Ἡ ἐκκλησιαστική πολιτική τοῦ Ἰουστινιανοῦ, σελ. 38.
14. Μητροπ. Μελετίου, Ἡ Πέμπτη οἶκ. σύνοδος, σελ. 595–6.
15. Εὐαγγρίου Σχολαστικοῦ, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία Δ' 38· PG 86 B, 2776.
16. Μητροπ. Μελετίου, Ἡ Πέμπτη οἶκ. σύνοδος, σελ. 563.
17. Γεωργίου Μοναχοῦ, Χρονικόν IV 218· PG 110, 780–4.
18. Θεοδώρου Σκυθοπόλεως, Λίβελλος· PG 86 A, 231–236.
19. Εὐαγγρίου Σχολαστικοῦ, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία Δ' 38· PG 86 B, 2777. Γιά τὰ δύο προηγούμενα τμήματα βλέπε στίς ἐνότητες 4 καί 10.
20. Πρακτικά τῶν ἁγίων καί οἰκουμενικῶν συνόδων, Τόμ. Β', σελ. 394.
21. Νικηφόρου, Ἐπιστολή πρὸς Λέοντα Ρώμης· PG 100, 192–3.
22. Γεωργίου Μοναχοῦ, Χρονικόν IV 218· PG 110, 780.
23. Εὐστρατίου, Βίος καί πολιτεία Εὐτυχίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως· PG 86 B, 2313–2316.
24. Παν. Χρήστου, Ἑλληνική Πατρολογία, τόμ. Ε', σελ. 242–244.
25. Εὐστρατίου, στο ἴδιο ἔργο· PG 86 B, 2308–9.
26. Acta Conciliorum Oecumenicorum, τόμ. 4, Vol. 1 (1971), Appendix Graeca, σελ. 248–9.
27. Kyrillos von Skythopolis, ἔκδ. Ed. Schwartz, σελ. 199.
28. Εὐαγγρίου Σχολαστικοῦ, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία Δ' 39· PG 86 B, 2781.
29. Εὐαγγρίου Σχολαστικοῦ, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία Δ' 41· PG 86 B, 2785.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΩΡΙΓΕΝΗ ΑΠΟ ΤΟ 553 ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

1. Ἡ γενική εἰκόνα

Ἡ γενική εἰκόνα τῆς ἀντιμετώπισης τοῦ Ὀριγένη, ἀπό τό 553 μέχρι σήμερα, παρουσιάζει δύο ἀντίθετες ὄψεις: μία ἀρνητική καί μία θετική.

Κατά τούς προηγούμενους αἰῶνες, πρό τῆς Ε΄ οἰκουμενικῆς συνόδου, οἱ ὠριγενιστικές θεωρίες ἀκολούθησαν φθίνουσα πορεία μέσα στόν χριστιανικό κόσμο, ἀντίστοιχη τῆς βαθμιαίας ἐξαφάνισης τῆς ἀπόρρητης χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ἡ καταδικαστική ἀπόφαση τοῦ 553, ἡ ὁποία θεωρήθηκε σάν ἀπόφαση τῆς Ε΄ οἰκουμενικῆς συνόδου, ἔδωσε κατά κάποιον τρόπο τή χαριστική βολή σ' αὐτές τίς θεωρίες καί ἔκτοτε ἐπικράτησε ἡ ἄποψη ὅτι εἶναι ἀντίθετες μέ τήν χριστιανική διδασκαλία.

Ἔτσι, μετά τό 553 καί σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας κυριαρχεῖ ἡ ἀρνητική εἰκόνα γιά τόν Ὀριγένη, τόσο μέσα στήν ἐκκλησιαστική παράδοση ὅσο καί στούς διαφόρους συγγραφεῖς. Ἡ ἀπόφαση ἐπέδρασε τόσο καταλυτικά, ὥστε σχεδόν κανένας δέν ἔχει εἰπεῖ ἔστω καί μία καλή λέξη γιά τόν μεγάλο πατέρα τῆς Θεολογίας, Μερικές

φορές μάλιστα δίνεται η έντύπωση, ότι όλοι επαναλαμβάνουν τις κατηγορίες έναντιον του έξ αντιγραφήσ η κατά μίμηση τών προηγουμένων, έπειδή έτσι τό επέβαλε η παράδοση, χωρίς νά έχουν μελετήσει τά ίδια τά έργα του.

Μετά τήν περίοδο τής Τουρκοκρατίας η εικόνα αντιστρέφεται. Οί έρευνητές καί οί θεολόγοι, μελετώντας πλέον έμβριθώς τά συγγράμματα του Όριγένη, άντελήφθησαν τήν τεράστια άξία τους καί έπαυσαν νά τόν κατηγοροϋν, μή φειδόμενοι έπαινετικών λόγων καί εκφράσεων για νά χαρακτηρίσουν τόν ίδιο καί τήν προσφορά του στην εκκλησία. Άκόμα καί οί θεωρούμενες σάν κακοδοξίες, όπως η προϋπαρξη τών ψυχών καί η μετενσάρκωση, έχουν περάσει σε δεύτερη σειρά άξιολογήσεως, η μάλλον προτιμᾶται νά παραβλέπονται μερικώς, μπροστά στό πολυσχιδές έρμηνευτικό καί άπολογητικό έργο του. Η άναγνώριση δέ τής θεμελιώδους σημασίας του καί τών πολύμορφων επιδράσεών του στους μεγάλους πατέρες τής εκκλησίας, έχει οδηγήσει στην γενική επανεκτίμηση τής διδασκαλίας του, η δέ κριτική στάση τών περισσοτέρων μελετητών έναντι αυτης γίνεται συνεχώς θετικώτερη.

Η πλήρης ανάπτυξη τών ειδικών φάσεων αυτών τών δύο μεγάλων περιόδων απαιτεί ειδική διερεύνηση, πού δέν έμπίπτει στους στόχους τής παρούσης εργασίας. Θα άρκεστοϋμε, λοιπόν, στην παρουσίαση άποσπασμάτων από διάφορα κείμενα, πρώτον από τις έπόμενες οικουμενικές συνόδους καί από βυζαντινούς συγγραφείς μέχρι τό 1453, καί δεύτερον από νεώτερουs έλληνες θεολόγους καί άλλους μελετητές. Μέσα από τά άποσπάσματα αυτά γίνεται καταφανής η διαφορά τής θετικής καί αρνητικής αντιμετώπισεως κατά τήν διάρκεια τών δύο περιόδων. Στο τέλος του κεφαλαίου εκτίθενται τά σχετικά συμπεράσματα.

Πρέπει ακόμη νά κάνουμε μία πολύ σημαντική παρατήρηση. Όπως διαπιστώσαμε στό προηγούμενο κεφάλαιο, η Ε' οικ. σύνοδος συγκλήθηκε άποκλειστικά για τήν υπόθεση τών Τριών Κεφαλαίων, μετασυνοδικώς δέ άσχολήθηκε καί με τό ζήτημα του Όριγένη καί τών ώριγενιστών. Άρχικώς τά δύο αυτά θέματα έφέροντο μαζί σάν άποφάσεις τής Ε' οικ. συνόδου. Έπειδή όμως τό πρώτο θέμα (τών Τριών Κεφαλαίων) δέν ένδιέφερε πολύ τόν κόσμο, σταδιακά λησμονήθηκε μέσα στην παράδοση, μετά από μεγάλη περίοδο συγχύσεως, καί τελικά κυριάρχησε στην αντίληψη τών περισσοτέρων ανθρώπων ότι η σύνοδος εκείνη άσχολήθηκε άποκλειστικά με τήν καταδίκη του Όριγένη! Η ένδιαφέρουσα αυτή εξέλιξη διαπιστώνεται μέσα στη σειρά τών βυζαντινών κειμένων.

2. Οί έπόμενες οίκουμνενικές σύνοδοι

‘Ο ‘Ορος τής ΣΤ’ οίκ. συνόδου (681) λέγει τά ακόλουθα:

«...‘Οθεν ή καθ’ ήμᾶς άγία καί οίκουμνενική σύνοδος..., ταίς άγίαις καί οίκουμνενκαίς πέντε συνόδοις έν άπασιν εύσεβῶς συνεφώνησε· φαμέν Δή... πρόσ ταύταις καί τή τελευταία τούτων Πέμπτη άγία συνόδω, τή ένταύθα συναθροισθήση κατά Θεοδώρου του Μοψουεστίας, ‘Ωριγένους, Διδύμου τε καί Ευάγριου, καί τών συγγραμμάτων Θεοδωρήτου τών κατά τών δώδεκα κεφαλαίων του άοιδίμου Κυρίλλου, καί τής λεγομένης ‘Ιβα έπιστολής πρόσ Μάρην γεγράφαί τον Πέρσην».¹

Βλέπουμε έδῶ καθαρά τήν συγχώνευση τών δύο θεμάτων. Στή σειρά τών όνομάτων προηγείται ο Θεόδωρος Μοψουεστίας, κατόπιν παρεμβάλλονται οί ‘Ωριγένης, Δίδυμος καί Ευάγριος (πού κανονικά έπρεπε νά βρίσκονται στό τέλος), καί ακολουθοϋν οί Θεοδώρητος καί ‘Ιβας. Τό άνακάτεμα αυτό δείχνει ότι δέν γινόταν καμμία διάκριση μεταξύ τών συνοδικών καί τών μετασυνοδικών άποφάσεων τής Ε’ οίκ. συνόδου.

‘Η Πενθέκτη (691), άναφερόμενη στους πατέρες τής Ε’ συνόδου, λέγει:

‘Αλλά γε καί τάς εύσεβείς φωνάς τών εκατόν εξήκοντα πέντε θεοφόρων Πατέρων, τών κατά ταύτην τήν βασιλίδα συναγηγεργμένων πόλιν επί ‘Ιουστινιανου, του τής εύσεβοϋς λήξεως γενομένου ήμῶν βασιλέως, ως υπό του Πνεύματος έξενεχθείσας γινώσκομεν, καί τους μεθ’ ήμᾶς εκδιδάσκομεν· οί Θεόδωρον τον Μοψουεστίας, τον Νεστορίου διδάσκαλον, ‘Ωριγένην τε καί Δίδυμον καί Ευάγριον, τους τάς ελληνικάς άναπλασαμένους μυθοποιΐας, καί σωματών τινών καί ψυχών ήμίν περιόδους καί άλλοιώσεις άναπεμπάσαντας ταίς του νοϋ παραφοραίς τε καί όνειρώξεσι, καί εις τήν τών νεκρών δυσσεβῶς έμπαροινήσαντας άναβίωσιν, τά τε γραφέντα παρά Θεοδωρήτου κατά τής όρθής πίστεως καί τών δώδεκα κεφαλαίων του μακαρίου Κυρίλλου, καί τήν λεγομένην ‘Ιβα έπιστολήν, συνοδικῶς άνθεματίσαν τε καί έβδελύξαντο».²

‘Εδῶ ή σειρά τών όνομάτων είναι ή ίδια, αλλά υπάρχουν κάποιες προσθηκες ένδεικτικές τών τάσεων τής έποχής. Για τον Θεόδωρο Μοψουεστίας λέγεται απλῶς ότι ήταν ο «διδάσκαλος του Νεστορίου», ένῶ αντίθετα για τον ‘Ωριγένη έπεξηγοϋνται πίο άναλυτικά μερικές άπό τίς κακοδοξίες του, καί μάλιστα μέ έντονο ύφος. ‘Ολα αυτά δείχνουν ότι τά μέν Τρία Κεφάλαια τείνουν νά λησμονηθοϋν, ένῶ ο ‘Ωριγένης συνεχίζει νά άποτελεί σημεϊον άντιλεγόμενον, διότι μέχρι εκείνη τήν έποχή, ένάμισυ αϊώνα μετά τήν καταδίκη του, υπήρχαν άκόμη κάποιοι πού ύποστήριζαν τίς άπόψεις του.

Στή Ζ' οίκ. σύνοδο (787), οί πατέρες λέγουν:

*«Βδελυσσόμεθα δέ καί ἀναθεματίζομεν Ἄρειον... κ.λπ., μεθ' ὧν καί τά Ὁριγένους, Εὐαγγρίου τε καί Διδύμου μυθεύματα ἀναθεματίζομεν, ὡς καί ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθεῖσα πέμπτη σύνοδος...».*³

Τώρα, κατά τήν ἀνασκόπηση τῶν ἀποφάσεων τῶν προηγουμένων συνόδων, ἀπουσιάζει ἐντελῶς ἡ ἀναφορά στά Τρία Κεφάλαια, προκειμένου γιά τήν Ε' οίκ. σύνοδο, καί μνημονεύεται μόνο ἡ καταδίκη τῶν διδασκαλιῶν τῶν Ὁριγένους, Διδύμου καί Εὐαγγρίου. Εἶναι μία ἀκόμη ἔνδειξη ὅτι οὐδεῖς ἐνδιαφερόταν πλέον, ἀπό δογματικῆς πλευρᾶς, γιά τό ζήτημα τῶν Τριῶν Κεφαλαίων, καί μόνο οἱ διδασκαλίες τοῦ Ὁριγένη ἀπασχολοῦσαν τόν κόσμο.

Στή σημερινή ἐπίσημη παράδοση τῆς ἐκκλησίας ὁ Ὁριγένης δέν φέρεται ἀναθεματισμένος προσωπικά, ἀφοῦ τό ὄνομά του δέν ἀναφέρεται μεταξύ τῶν ἄλλων αἰρετικῶν, οὔτε στό Συνοδικό τῆς Ὁρθοδοξίας οὔτε στά λειτουργικά βιβλία. Τά διδάγματα του ὅμως θεωροῦνται ἀκόμη σάν κακοδοξίες.

Στίς 25 Ἰουλίου πού ἐορτάζεται ἡ μνήμη τῶν πατέρων τῆς Ε' οίκ. συνόδου, ὑπάρχει ἡ φράση:

«Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη τῶν ἁγίων ρξε' πατέρων τῶν ἐν τῇ πέμπτῃ συνελθόντων καί τά Ὁριγένους δόγματα καθελόντων».

Ἀκολουθεῖ δέ τό δίστιχο:

*«Λόγοι Βελίαρ οἱ λόγοι Ὁριγένους
οὔσπερ καθεῖλον προσκνηταί τοῦ Λόγου».*

[Οἱ λόγοι τοῦ Ὁριγένους εἶναι λόγοι τοῦ Σατανᾶ (βλ. Β' Κορ. 6, 15, ὅπου Βελίαρ ἀποκαλεῖται ὁ Πονηρός). Αὐτούς τούς καθαίρεσαν οἱ προσκνηταί τοῦ Λόγου].

Ἡ ἐκκλησιαστική παράδοση λησμόνησε τελείως τά Τρία Κεφάλαια καί ὁ Ἀλεξανδρινός θεολόγος ἔμεινε μόνος στό προσκήνιο τῆς ἱστορίας, γιά νά βαστάζει τό βάρος τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ καί τῆς ἡμιμάθειας.

3. Βυζαντινοί συγγραφεῖς

Ὁ Ὁριγένης μετά τήν καταδίκη του θεωρήθηκε ὀριστικά ἐκβεβλημένος ἀπό τήν ἐκκλησία. Οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς στίς λίγες ἐπί τροχάδην ἀναφορές τοῦ ὀνόματός του, τόν κατηγοροῦν πιστεύοντας ὅτι

διατύπωσε αίρετικές διδασκαλίες, αντίθετες προς την χριστιανική παράδοση. Έκείνοι πού τον θαύμαζαν, δέν τολμοῦσαν πλέον νά ἐκδηλώσουν ἐλεύθερα τίς ἀπόψεις τους καί ἔτσι σταδιακῶς ὁ ὠριγενισμός περιέπεσε στήν ἀφάνεια.

Ἡ ἀντιμετώπιση, λοιπόν, τοῦ Ὁριγένη ἀπό τούς βυζαντινούς συγγραφείς μετά τό 553, εἶναι σχεδόν στό σύνολό της ἀρνητική. Δέν ἐπιχειροῦν ὅμως βαθύτερες καί ἐκτενέστερες ἀναλύσεις τῶν ἀπόψεών του στά ἐπίμοχα θέματα, ἀλλά ἀρκοῦνται σέ ἀπλές μνεῖες μιᾶς ἤ περισσοτέρων θεολογικῶν του θέσεων, τίς ὁποῖες συνοδεύουν πάντοτε μέ ἀποφατικές διατυπώσεις. Τό ἀρνητικό αὐτό κλίμα διατηρήθηκε καθ' ὅλη τήν διάρκεια τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Κατωτέρω παρατίθεται μία ἐπιλογή ἀπόψεων, τῶν σπουδαιοτέρων βυζαντινῶν συγγραφέων, γιά τόν Ὁριγένη. Τό ἀνθολόγιο αὐτό, κατά χρονολογική περίπου σειρά, δέν ἔχει ἀξιώσεις πληρότητας, οὔτε διερευνᾷ σέ μεγάλο βάθος τά πράγματα, ἀλλά ἀποσκοπεῖ νά δώσει τήν γενική εἰκόνα τῆς χλιετοῦς σχεδόν ἱστορικῆς περιόδου, μέ τά δύο κυριώτερα χαρακτηριστικά της στό ἐξεταζόμενο θέμα: Τήν ἀρνητική ἀντιμετώπιση τοῦ Ὁριγένη, καί τήν ἔλλειψη εὐρύτερου ἐνδιαφέροντος γιά τό ἔργο του.

Πέρα ὅμως ἀπό τήν φαινομενική κατάσταση, ὑπάρχει τό ἐνδεχόμενο ὀρισμένοι συγγραφείς, ὅπως ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής καί ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς, νά εἶχαν μελετήσει ἀρκετά ἀπό τά συγγράμματά του καί νά ἐπηρεάστηκαν ἀπό αὐτά, ἔστω καί ἂν ἀπέρριπταν μερικές κακοδοξίες, ὅπως ἡ προϋπαρξη τῶν ψυχῶν. Ὅμως δέν τόν ἀναφέρουν ὀνομαστικά, λόγω τῆς ὑφισταμένης καταδίκης του.

Ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, ὁ διαπρεπέστερος θεολόγος τοῦ Ζ' αἰῶνα, συνεχίζει οὐσιαστικά τήν μυστική θεολογική παράδοση μέ ζῆλο καί ἀποφασιστικότητα. Οἱ κυριώτερες πηγές στή διαμόρφωση τοῦ θεολογικοῦ του συστήματος εἶναι: Πρῶτον ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης, στά ἔργα τοῦ ὁποῖου συνέγραψε ἐκτενῆ σχόλια, δεύτερον ὁ Ὁριγένης, καί τρίτον ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος. Γνώριζε ἀκόμη τήν φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος καί τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀπό τούς ὁποῖους ὑποβοηθεῖται στή διάκριση τῶν θεολογικῶν καί φιλοσοφικῶν ὄρων.

Οἱ ἐπιδράσεις ἐκ τοῦ Ὁριγένους καί τοῦ Εὐαγγρίου φαίνονται περισσότερο σέ δύο ἔργα του: Στήν περίφημη *Μυσταγωγία* καί στά *Κεφάλαια περί Θεολογίας καί Οἰκονομίας*. Ἄν καί οὐδέποτε ἀναφέρει ὀνομαστικά τούς δύο αὐτούς συγγραφείς, ἐν τούτοις χρησιμοποιεῖ ἀρκετές ἐκφράσεις

καί παρομοιώσεις παρμένες από τά συγγράμματά τους, προσπαθώντας νά τίς προσαρμόσει πρὸς τό ὀρθόδοξο πνεῦμα, ἢ μᾶλλον νά τίς διατυπώ-
σει κατά τρόπο ἡπιότερο, ὥστε νά μήν προκαλοῦν ἀντιδράσεις.

Κατηγορήθηκε ἀπό τοὺς συγχρόνους του ὅτι ἐπηρεάστηκε ὑπερβο-
λικά ἀπό τίς αἰρετικές πλάνες τοῦ Ὁριγένη καί τοῦ Εὐαγρίου, γεγονός
πού σημαίνει ὅτι πράγματι ἀποδεχόταν τίς περισσότερες τῶν ἀπόψεών
τους.

Σχετικά μέ τό ἀναφερθέν ἔργο *Κεφάλαια* ὁ καθηγητής Παν. Χρή-
στου γράφει:

*«Δογματικῷ χαρακτήρος, ἀναμίκτου μετὰ τοῦ πνευματικοῦ, παρου-
σιάζουν σαφῆ ἐπίδρασιν τοῦ Ὁριγένους καί τοῦ Εὐαγρίου, τῶν ὁποίων
ὅμως τάς διδασκαλίας καταβάλλεται προσπάθεια προσαρμογῆς πρὸς
τό ὀρθόδοξον πνεῦμα. Οἱ δύο οὗτοι διαπρεπεῖς στοχασταί, διά τῆς
ἀποκαταστάσεως ταύτης μέρους τῆς διδασκαλίας των καί παρά τήν
καταδίκην των ὑπό τῆς Ε' Οἰκ. Συνόδου, ἐξηκολούθησαν νά ἐπηρεά-
ζουν τήν χριστιανικήν σκέψιν».*⁴

Προσωπικά πιστεύουμε ὅτι δέν πρόκειται περί «ἀποκαταστάσεως»,
ἀλλά περί «συγκεκριαυμένης παρουσιάσεως» ἐνός μέρους τῆς ὠριγενεί-
ου διδασκαλίας. Οἱ δέ μή παρουσιαζόμενες πλευρές της, δέν σημαίνει
ὅτι ἀπορρίπτονται, (ἀφοῦ κάτι τέτοιο δέν λέγεται ρητά), ἀλλ' ὅτι κρα-
τοῦνται σέ μυστικότητα, γιά εὐνόητους λόγους. Πρέπει λοιπόν νά συνεχι-
στεῖ βαθύτερα ἢ ἔρευνα πρὸς αὐτή τήν κατεύθυνση.

Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως **Γερμανός** (715–729), γράφει:

*«Εὐθέως δέ μετὰ τούτου [Σαβελλίου], ἢ καί πρό τούτου, Ὁριγένης
ὁ ματαιόπονος καί λῆρος ἀνέφυ, τά τῶν ἀμφοτέρων κυρῶν καί Ἀρει-
ανίζων καί προῦπαρξιν τῶν ψυχῶν καί μεταποίησιν καί αἰώνων τινῶν
ἐναλλαγῆν, καί ἀναστάσεως τοῦ πεσόντος ζῶου ἄρνησιν σφαιροειδῆ
δέ τινα σώματος ἔγερσιν, καί μή αὐτήν τήν πλάσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐν
τῷ ἰδίῳ σχήματι ἀνίστασθαι μυθεύομενος, ὡς ἐστί καταμαθεῖν ἐκ τοῦ
πονηθέντος κατ' αὐτοῦ λόγου Μεθοδίου τῷ μεγάλῳ. Καί ἕτερα δέ μύ-
ρια ἀσεβείας πλήρη δόγματα καταφορτώσας εἰς μέσον κατέρριψε, καί
τοῖς δι' αὐτοῦ τήν παρόδιον τρίβον ποιούμενος δολερῶς, ἐπότισε καί
ἀνέτρεψεν. Ὅμως καί μᾶλλον τιτρώσκεται ὑπό Πέτρου τοῦ μεγάλου
ἐπισκόπου καί μάρτυρος Ἀλεξανδρείας, ἐπι δέ καί Ἡρακλᾶ καί Δη-
μητρίου καί ἐτέρων τινῶν. Κᾶν ὅτι μάλιστα ὁ πολυμαθής, ἢ οὐκ οἶδ'
ὅπως εἰπεῖν, Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου συνίσταται τούτῳ ὑπεραπολογού-
μενος αὐτοῦ, καί κυρῶν μᾶλλον τήν τε ληρωδίαν αὐτοῦ καί τῆς ἄλλης*

τῆς τε Ἀρειανικῆς καί τῆς Ἑλληνικῆς εἰκαιομυθίας τό ἔκλυτον, ὡς ἐν πλάσματι ἀπολογίας ταῦτα συνιστῶν, ὡς ἔστι καταμαθεῖν ἐκ τοῦ πονηθέντος λόγου Ἀντιπάτρῳ τῷ Βοστρηνῷ σαφῶς ταῦτα διαγορευόντι».⁵

Εἶναι φανερό ὅτι ὁ Γερμανός βασιζέται στήν ἐπικρατήσασα παράδοση, χωρίς νά ἔχει μελετήσει ἐπαρκῶς τά συγγράμματα τοῦ Ὁριγένη, πού φυσιολογικά εἶχαν ἀρχίσει νά σπανίζουν μετά τήν καταδίκη του. Ἀρκεῖται νά παραπέμψει στά ἀντιρρητικά ἔργα τοῦ Πέτρου Ἀλεξανδρείας καί τοῦ Ἀντιπάτρου Βόστρων, τά ὁποῖα ὡς φαίνεται ἀποτελοῦσαν τίς μοναδικές πηγές πληροφοριῶν του. Ὁ ἴδιος ὑποστήριξε, ὅτι καί τά ἔργα τοῦ Γρηγορίου Νύσσης νοθεύτηκαν ἀπό τούς Ὁριγενιστές (βλ. στό κεφ. 2, ἐνότητα 9).

Ὁ Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης, ἀκμάσας κατά τόν Ζ' αἰῶνα, στό κυριώτερο ἔργο του Ὁδηγός, γράφει περί τῆς Ε' οἰκ. συνόδου τά ἑξῆς:

«Μετά χρόνους Ρ' τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου γέγονεν ἐπί Ἰουστινιανοῦ τοῦ βασιλέως ἡ πέμπτη οἰκουμενική σύνοδος κατά Ὁριγένους, καί Διδύμου, καί Εὐαργίου τῶν ματαιοφρόνων λεγόντων τάς ἡμετέρας ψυχάς μετά τῶν δαιμόνων ἐξ οὐρανοῦ καταπεσεῖν εἰς τά σώματα ἡμῶν, καί ὅτι τέλος ἔχει ἡ κόλασις, καί ἀποκαθίσταται δι' αὐτῆς πάλιν ὁ διάβολος εἰς τήν ἀρχαίαν αὐτοῦ τάξιν τήν ἀγγελικὴν...».⁶

Ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὁ μέγας θεολόγος τοῦ Η' αἰῶνα καί οἰκουμενικός διδάσκαλος, στό τρίτο μέρος τοῦ σημαντικώτερου ἔργου του Πηγὴ Γνώσεως, ἀσχολεῖται μέ τήν σύντομη παρουσίαση ἑκατό αἰρέσεων, μεταξύ τῶν ὁποίων συμπεριλαμβάνονται οἱ ἀποδεχόμενοι τήν διδασκαλία τοῦ Ὁριγένη:

«Ἐδ' Ὁριγενειανοὶ ἄλλοι Ὁριγένους τοῦ καί Ἀδαμαντίου τοῦ συντάκτου, οἱ τήν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν ἀποβαλλόμενοι. Χριστόν δέ κτίσμα, καί τό ἅγιον πνεῦμα εἰσηγούμενοι παράδεισόν τε καί οὐρανοῦς, καί τά ἄλλα πάντα ἀλληγοροῦντες. Χριστοῦ δήποτε πεπαῦθαι τήν βασιλείαν ληροῦντες, καί ὁμοῦ τούς ἀγγέλους παυθήσεσθαι. Χριστόν δέ σὺν διαβόλῳ βασιλευθησόμενον, καί δαίμοσι σταυρωθέντα Χριστόν τερατεύονται».⁷

Ὁ Δαμασκηνός ἐπίσης στό ἔργο του Ἱερά Παράλληλα καταχωρεῖ ἐκτενῆ ἀποσπάσματα ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀντιπάτρου Βόστρων κατά Ὁριγένους (PG 96, 488 κ.ἑ).

Ὁ οἰκουμενικός πατριάρχης Φώτιος (Θ' αἰῶνας), ἡ μεγάλη αὐτή

μορφή τῆς ἐκκλησίας καί τῶν γραμμάτων, ἀκολούθησε ἐπίσης τήν παράδοση καί σέ μερικά σημεία τῶν ἔργων καί ἐπιστολῶν του καταφέρεται ἐναντίον τοῦ Ὁριγένη. Παραθέτουμε ἕνα ἀπόσπασμα μιᾶς ἐπιστολῆς του περί τῆς Ε΄ οἰκ. συνόδου:

«...Ἐπι δέ κατεδίκασε καί ἀνεθεμάτισεν Ὁριγένην, Δίδυμον, Εὐάγριον, παλαιά τῶν πιστῶν ἀρρωστήματα, ἀνδρας τήν Ἑλληνικήν μυθολογίαν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ παρεισενεγκεῖν φιλονεικήσαντας. Προὔπαρχειν τε γάρ οὗτοι τάς ψυχάς τῶν σωμάτων ἐληρώδουν, καί πολλά σώματα τήν αὐτήν μετενδύεσθαι δόγμα μιαρὸν καί κατάπτυστον καί μόνων, ὡς ἀληθῶς, ἐκείνων τῶν ψυχῶν ἄξιον. Καί τέλος δέ τῆς ἀτελετητήτου κολάσεως ἐψηφίζοντο. Ἄλλη, τοῦτο, παράκλησις πρός ἁμαρτίαν πᾶσαν καί ἀπώλειαν. Καί τοῖς πονηροῖς δαίμοσι τό ἀρχαῖον ἀξίωμα ἐχαρίζοντο, ἐπαναδραμεῖν αὐτούς εἰς τήν ἄνωθεν δόξαν ἐξ ἧς ἐξέπεσον, ἀναπλάττοντες. Ἐπι δέ, οὐδέ τά σώματα ταῖς ψυχαῖς ἐβούλοντο συνανίστασθαι· γυμνάς δέ αὐτάς σωμάτων ἀνιστῶσιν· οὐκ οἶδ' ὅ, τι καί καλοῦντες ἀνάστασιν, εἴπερ τοῦ πεπτωκότος καί θανόντος ἢ ἀνάστασις, οὐχί δέ τοῦ αἰεὶ ἐστῶτος καί ἐν ἀφθαρσίᾳ διαμένοντος, οἷον πέρ ἐστι ἡ ψυχὴ, οὐδέ τοῦτο δυσωπηθέντες οἱ ἄθλιοι, ἠλίκον οἷον ἀδίκημα, δι' ὧν ληροῦσι, τοῦ δικαίου Κριτοῦ κατηγοροῦσι...».⁸

Ὡς θετική προσφορά τοῦ Φωτίου στό ζήτημα τοῦ Ὁριγένη χαρακτηρίζεται ἡ ὑπ' αὐτοῦ συνταχθεῖσα περίληψη τῆς ἀπολοσεθείσης ἐξάτομης Ἀπολογίας τῶν Παμφίλου καί Εὐσεβίου (PG 103, 396).

Ἀναφέρει ἐπίσης ἕνα ἄλλο πεντάτομο ἔργο Ὑπέρ Ὁριγένους καί τῶν αὐτοῦ δογμάτων (PG 103, 393), ἀγνώστου συγγραφέως, τοῦ ὁποίου ἀπορρίπτει τά διατυπούμενα ἐπιχειρήματα.

Ἀπό τό ἔργο αὐτό, ὅμως, εἶναι πολύ ἐνδιαφέρον τό κεφάλαιο ὅπου ὁ ἀνώνυμος συγγραφέας, παραθέτοντας ἀποσπάσματα ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ὁριγένη, ἀπαριθμεῖ τίς δοξασίες οἱ ὁποῖες κακῶς ἀποδόθηκαν σ' αὐτόν ἀπό τούς ἐπικριτές του. Ὁ Φώτιος, πού τό διάβασε, γράφει τά ἑξῆς:

«Ἐστι δέ, ἃ λέγει μάτην αὐτοῦ κατηγορηθῆναι, κεφάλαια πεντεκαίδεκα, ἅτινα καί διελέγχει διαβολάς εἶναι, ἐκ τῶν αὐτοῦ ἐκείνου συγγραμμάτων ποιούμενος τούς ἐλέγχους ἐν τῷ τετάρτῳ τόμῳ, κατά δέ τόν πέμπτον γενόμενος καί ἑτέρων ὑπέρ αὐτοῦ μαρτυρίας ἀπορραπίζων ταῦτα. Τά δέ κεφάλαιά ἐστι ταῦτα· Φασίν αὐτόν παραγγέλλειν μὴ προσεύχεσθαι τῷ Υἱῷ, καί μὴ εἶναι αὐτόν ἀπλῶς ἀγαθόν, καί μὴ γινώσκειν τόν Πατέρα ὡς αὐτόν ἑαυτόν, καί τάς λογικάς φύσεις εἰς ἀλόγων εἰσκρίνεσθαι σώματα, καί εἶναι μετενσωμάτωσιν, καί ὅτι ἡ τοῦ Σωτῆρος ψυχὴ ἢ τοῦ Ἀδάμ ἦν, καί ὅτι οὐκ ἔστιν αἰώνιος κόλασις

οὐδέ σαρκός ἀνάστασις, καί ὅτι οὐ κακόν ἢ μαγεία, καί ὅτι ποιητική τῶν πραττομένων ἢ ἀστρονομία, καί ὅτι παύεται ὁ Μονογενῆς τῆς βασιλείας, καί ὅτι ἐκ καταπτώσεως ἦλθον οἱ ἅγιοι εἰς τόν κόσμον, ἀλλ' οὐ Δι' ἐτέρων θεραπειῶν, καί ὅτι ὁ Πατήρ καί τῷ Υἱῷ ἀόρατος, καί ὅτι τὰ Χερουβὶμ ἐπίνοιαι τοῦ Υἱοῦ εἰσιν, καί ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ θεοῦ ὡς πρός ἐκεῖνον οὐ ἔστιν εἰκὼν, καθ' ὃ εἰκὼν, οὐκ ἔστιν ἀλήθεια. Ταῦτα ἀπελέγχει, ὡς προεῖρηται, ψευδῶς εἰρησθαι κατὰ Ὁριγένους, καί τό γε ἐπὶ τῇ αὐτοῦ σπουδῇ ἐκκλησιαστικόν καί τῶν ὀρθοδόξων ἀποφαίνεται τόν ἄνδρα».⁹

Κατά τόν Θ' αἰῶνα ὁ Γεώργιος Μοναχός, ὁ ἐπικαλούμενος Ἀμαρτωλός, στό ἱστοριογραφικό ἔργο του Χρονικόν ἀσχολεῖται ἐκτενῶς μέ τόν Ὁριγένη (PG 110, 533–541). Διασκευάζει διάφορες πληροφορίες ἀπό παλαιότερους συγγραφεῖς, κυρίως ἀπό τόν Εὐσέβιο καί τόν Ἐπιφάνιο, χωρὶς νά δίνει προσοχή στήν χρονική ἀλληλουχία τῶν γεγονότων. Τονίζει τήν ἀσκητική του ζωή, τήν μεγάλη σοφία του, ἀλλά καί τήν αἰρετική διδασκαλία του.

Ἡ σημαντικώτερη ὅμως προσφορά τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ εἶναι ὅτι στό κεφάλαιο περὶ Ἰουστινιανοῦ καταχώρησε καί μιᾶ ἐκτενῆ ἀναφορά γιά τήν Ε' οἰκ. σύνοδο (PG 110, 780–792), στήν ὁποία συμπεριέλαβε ὀλόκληρο τό Γράμμα τοῦ αὐτοκράτορα περὶ τῆς καταδίκης τοῦ Ὁριγένη (βλ. στό κεφάλαιο 5, ἐνότητα 11). Ἔτσι διέσωσε τό πολυτιμότεο αὐτό τεκμήριο γιά τήν διαλεύκανση τῆς ὑποθέσεως.

Περί τῆς συνόδου λέγει ὅτι παρίσταντο οἱ τρεῖς πατριάρχες (Εὐτύχιος Κων/πόλεως, Ἀπολινάριος Ἀλεξανδρείας, καί Δόμνος Ἀντιοχείας), ἐνῶ ὁ Εὐτύχιος Ἱεροσολύμων ἀντιπροσωπευόταν διά τοποτηρητοῦ καί ὁ Βιγίλιος πάπας Ρώμης ἐπικύρωσε τίς ἀποφάσεις διά λιβέλλου. Παραθέτει ἐπίσης ὀλόκληρο τόν «θεῖον τύπον» περὶ τῶν Τριῶν Κεφαλαίων, διευκρινίζοντας ὅτι ἀναθεματίστηκαν ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας προσωπικῶς, τά συγγράμματα τοῦ Θεοδωρήτου Κύρου, καί ἡ ἐπιστολή τοῦ Ἰβᾶ Ἐδέσης.

Ὅλα αὐτά τά στοιχεῖα εἶναι ἐξαιρετικῶς ἀκριβῆ, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς μεγάλης συγχύσεως τήν ὁποία εἶχε ὑποστῆ ἡ παράδοση περὶ τῆς Ε' οἰκ. συνόδου. Τά ἐπισημάναμε δέ, διότι ὀδηγοῦν στό συμπέρασμα πῶς ὁ Γεώργιος Μοναχός ἀντλήσε τά στοιχεῖα του ἀπό τά ἴδια τά πρακτικά τῆς συνόδου αὐτῆς, τά ὁποῖα μελέτησε στό βασιλικό ἀρχεῖο, διότι ὅπως φαίνεται οὐδέποτε εἶχαν δοθεῖ στή δημοσιότητα.

Τό μοναδικό σφάλμα του εἶναι ὅτι ἐκθέτει πρῶτα τά περὶ Ὁριγένους

καί τῶν ὠριγενιστῶν, καί κατόπιν τὰ περί τῶν Τριῶν Κεφαλαίων. Τοῦτο ὁμως δικαιολογεῖται ἀπό τήν ἐντεινόμενη φήμη, ὅτι ἡ Ε΄ οἰκ. σύνοδος ἀσχολήθηκε κατ' ἐξοχήν μέ τόν Ὁριγένη, ὅπως φαίνεται καί ἀπό τά ὅσα λέγει ὁ σύγχρονός του πατριάρχης Φώτιος (βλ. προηγουμένως). Δέν γίνεται διαχωρισμός τῶν κανονικῶν συνεδριάσεων ἀπό τίς μετασυνοδικές, διότι στό ἀρχεῖο ὅλα τὰ πρακτικά ἐφέροντο ἐνωμένα ὡς ἐργασίες μιᾶς καί τῆς αὐτῆς συνόδου.

Ὁ ἐπιφανής θεολόγος **Εὐθύμιος Ζιγαβηνός** (τέλος ΙΑ΄ μέ ἀρχές ΙΒ΄ αἰῶνα) συνέγραψε πολλά ἐρμηνευτικά ὑπομνήματα, καθώς καί ἓνα ἔργο ἐπιγραφόμενο *Δογματική πανοπλία*, ὅπου ἐπιχειρεῖ τήν ἀναίρεση ὄλων τῶν αἰρέσεων, ἀρχαίων καί νέων. Σύγκεται ἀπό 28 τίτλους, ἤτοι κεφάλαια. Ὁ τίτλος Κ΄ ἐπιγράφεται *Κατά Ὁριγένους*, μέ τήν ἀκόλουθη σημείωση:

«Ἄσώματον πρό τῆς παραβάσεως κτισθῆναι τόν πρωτόπλαστον δογματίσαντος, μετά δέ τήν ἔκπτωσιν τούς δερματίνους αὐτῷ περιτεθῆναι χιτῶνας ἤτοι τήν σάρκα· προϋπάρχειν τε τήν ψυχὴν τοῦ σώματος, καί τήν αὐτήν ψυχὴν πολλά σώματα μετενδύεσθαι· καί τέλος ἔχειν τάς μετὰ τήν κοινήν ἀνάστασιν κολάσεις· καί τούς δαίμονας ἀποκαταστῆναι πάλιν εἰς τήν προτέραν τάξιν· καί τούς ἀμαρτωλοὺς ἀνθρώπους δικαιωθῆναι· καί μή ἀνίστασθαι τά σώματα τῶν ἀποθνησκόντων· καί παυθῆναι ποτε τήν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν· καί ἄλλα τινά ληρήσαντος».¹⁰

Στή συνέχεια ὁ Ζιγαβηνός ἀναίρει ὅλες αὐτές τίς κακοδοξίες, ἐπισημαίνοντας στό τέλος ὅτι ὁ Ὁριγένης ἀναθεματίστηκε παρά τῆς Ε΄ οἰκ. συνόδου.

Στό λεγόμενο *Λεξικό Σούδα* (ἢ τοῦ Σουῖδα), τοῦ ὁποίου ἡ σύνταξη ἔγινε ἀπό ομάδα φιλολόγων κατά τόν Ι΄ αἰῶνα, ἀφιερώνεται ἓνα ἀπό τά ἐκτενέστερα ἄρθρα στόν Ὁριγένη, ἀποτελούμενο κυρίως ἀπό ἀποσπάσματα ἔργων διαφόρων συγγραφέων. Γίνεται προσπάθεια νά σκιαγραφηθοῦν ἔντονα τόσο ἡ θετική ὅσο καί ἡ ἀρνητική παράδοση γιά τόν Ἀλεξανδρινό θεολόγο. Ἡ καταχώρηση τόσο ἐκτενοῦς ἄρθρου ἀποδεικνύει ὅτι ἀρκετοί ἐξακολουθοῦσαν νά ἔχουν ἔντονο ἐνδιαφέρον γι' αὐτόν.

Ὁ **Νικήτας Σεΐδης**, ἐξέχων θεολόγος τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνα, σέ λόγο του ἀποκαλεῖ τόν Ὁριγένη σοφόν, ἀλλά θεωρεῖ ὅτι βρίσκεται ἐκτός τῆς ἐκκλησίας. Ἐπικαλούμενος τήν ἀποψή του γιά κάποιο θέμα, γράφει:

«Ἄκουσον καί τρίτου μάρτυρος, τοῦ σοφοῦ Ὁριγένους, ἐπειδή καί

ἀπό τῶν οὐχ ἡμετέρων ἐκλέγεσθαι οἱ Πατέρες τά κάλλιστα προετρέψαντο...».¹¹

Ὁ Μιχαήλ Ψελλός (ΙΑ΄ αἰῶνας) ἀπορρίπτει κυρίως τίς ὠριγενιστικές δοξασίες περί ψυχῆς καί ἀνασυστάσεως τῶν σωμάτων. Σέ ἓνα κείμενό του ἐπιγραφόμενο Ἐκθεσις τοῦ δόγματος τῶν Ὀριγενιστῶν περί τῆς τῶν σωμάτων ἀναστάσεως καί μερική τούτου ἀνατροπή, γράφει:

«Θαυμάζειν μοι ἕοικας τῶν περί Εὐάγριον καί Ὀριγένην ἀνάστασιν μὲν τῶν σωμάτων δογματισάντων, μεταμορφούντων δέ ταῦτα εἰς ἕτερα εἶδη καί σχήματα. Ἐζήτησας οὖν πότερον αὐτονομία λόγου χρησάμενοι τό τοιοῦτον ἐξήμεσαν δόγμα κατά τῆς ἐκκλησίας, ἢ ἀρχάς τινάς ἑαυτοῖς ὑποθέμενοι κατά τό εἶδος τοῦ ἀρχικοῦ πλάσματος τά ἐξῆς συνεπέραναν. Ἐγώ γοῦν τοῖς βιβλίοις αὐτῶν ἐντετυχηκῶς τοιαῦτα τοῦ δόγματος αὐτῶν εὔρον τά καλούμενα παρ' αὐτῶν ἀξιώματα».¹²

Μέ τήν τελευταία φράση ὁ Ψελλός ἐννοεῖ τά Κεφάλαια γνωστικά τοῦ Εὐαγγρίου. Στή συνέχεια τοῦ κειμένου ἀνασκευάζει αὐτές τίς ἀπόψεις. Στή διατύπωση τῶν ἀποδεικτικῶν συλλογισμῶν του εἶναι ἐπηρεασμένος βαθεῖα ἀπό τόν Ἀριστοτέλη. Δέν γνωρίζουμε κατά πόσον εἶχε μελετήσει τά συγγράμματα τοῦ ἴδιου τοῦ Ὀριγένη.

Οἱ ἱστορικοί Γεώργιος Κεδρηγός (ΙΑ΄ αἰῶνας) καί Ἰωάννης Ζωναρᾶς (ΙΒ΄ αἰῶνας) ἀναφέρουν τά περί Ὀριγένους χρησιμοποιοῦντες κυρίως τά ἔργα τοῦ Εὐσεβίου καί τοῦ Ἐπιφανίου. Περὶ αὐτῶν ἔχει γίνει λόγος σέ προηγούμενα κεφάλαια. Ἐδῶ θά παραθέσουμε μόνο τό ὑπόμνημα τοῦ Ἰωάννου Ζωναρᾶ περί τῆς Ε΄ οἰκ. συνόδου, τό ὅποιο ταυτίζεται σχεδόν κατά λέξη μέ τό ἀντίστοιχο ὑπόμνημα τοῦ Θεοδώρου Βαλσαμῶνος:

«Ἡ Πέμπτη σύνοδος γέγονεν ἐπί Ἰουστινιανοῦ βασιλέως τοῦ πρώτου, ἑκατόν ἐξήκοντα πέντε ἀγίων Πατέρων συνελθόντων ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἧτις ἐπεκύρωσε τά δογματισθέντα ὑπό τῆς ἀγίας τετάρτης συνόδου καί ἐβεβαίωσε, καί τοὺς κατ' αὐτῆς ἀνεθεμάτισε, καί Ὀριγένην καί τά αὐτοῦ ἀσεβῆ συγγράμματα καί ἀλλόκοτα δόγματα, Εὐάγριον τε καί Δίδυμον καί τά παρ' αὐτῶν ἐκτεθέντα κεφάλαια· καί πρός τούτοις τόν Μοψουεσίας Θεόδωρον, τόν Νεστορίου διδάσκαλον, καί τὰς αὐτοῦ βλασφήμους διδασκαλίας· Ἄνθιμόν τε καί Πέτρον καί Ζώωραν, καί τοὺς ὁμοδοξοῦντας αὐτοῖς· καί τά παρά τοῦ Θεοδωρήτου συγγραφέντα κεφάλαια· καί τήν Ἰβρα ἐπιστολήν. Κανόνας δέ ἡ τοιαύτη σύνοδος οὐκ ἐξέθετο».¹³

Οἱ Ἄνθιμος, Πέτρος καί Ζώωρας, δέν καταδικάστηκαν ἀπό τήν Ε΄

οίκ. σύνοδο, αλλά από τή σύνοδο τοῦ 536. Πρόκειται γιά ἕνα ἀκόμη δείγμα τῆς συγχύσεως σχετικά μέ τίς ἀποφάσεις τῶν συνόδων μέσα στήν ἐκκλησιαστική παράδοση.

Ὁ **Μιχαήλ Γλυκάς**, ὁ ἰδιόρρυθμος θεολόγος καί χρονογράφος τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνα, ἀποκαλεῖ τόν Ὁριγένη κατάρατον καί ματαιόφρονα. Σέ κάποιο ἔργο του ἀρνεῖται συγκεκριμένα τήν ἀλληγορική ἐρμηνεία τῆς Γενέσεως:

«Τόν γάρ κατάρατον εὐρόντες Ὁριγένην εἰς μυθικάς τραγωδίας πᾶσαν ἀλληγορήσαντα τήν Ἐξαήμερον καί μηδέν τι κατά γράμμα νοήσαντα· τόν τε γάρ Ἀδάμ καί τόν παράδεισον ἀσωμάτους ἐκευολόγησε, τά λοιπά δέ πάντα νοητῶς ἐξελάβετο».¹⁴

Περί δέ τῆς Ε΄ οἰκ. συνόδου γράφει:

«...Συνῆλθον δέ κατά Σεβήρου τοῦ Ἀκεφάλου καί ματαιόφρονος Ὁριγένους· ἐληρώδη καί γάρ τάς ψυχάς προϋπάρχειν τῶν σωμάτων, τήν τε μετεμψύχωσιν ἐδόξαζε, καί τέλος εἶναι τῆς κολάσεως ἔλεγε, καί τήν τῶν δαιμόνων εἰς τό ἀρχαῖον ἀποκατάστασιν, καί τά σώματα δέ ἡμῶν μή ἀνίστασθαι ταυτά ἐν τῇ ἀναστάσει. Τόν παράδεισον ἠλληγόρει· μήτε γάρ αἰσθητόν αὐτόν ἔλεγεν εἶναι, μήτε ἐν σαρκί πλασθῆναι τόν Ἀδάμ».¹⁵

Ὁ ἱστορικός **Νικήτας Χωνιάτης** (ἀρχές ΙΓ΄ αἰῶνα), ἀναφερόμενος στήν Ε΄ οἰκ. σύνοδο γράφει:

«...καί ἀνήκη εἰς τήν ἀρχιερατικήν καθέδραν τῆς νέας Ρώμης Εὐτύχιος, ... ἐφ' οὗ καί ἡ Πέμπτη συνήθροιστο σύνοδος τῶν ρξε' ἁγίων Πατέρων, ὡς εἰπεῖν ἔφθημεν, κατά τε τοῦ Ὁριγένους καί τῶν ἀλλοκότων ἐκείνου δοξῶν καί τῶν πρεσβευόντων τά ἐκείνου, Διδύμου καί Εὐαγγρίου, οἵτινες τῶν ψυχῶν προϋπαρξιν ἐδογματίζον, καί τέλος τῆς κολάσεως ἔλεγον, καί τῶν δαιμόνων εἰς τό ἀρχαῖον ἀποκατάστασιν, καί ἕτερα πλείονα· ἀλλά καί τόν Μοψουεστίας Θεόδωρον τά Νεστορίου φρονοῦντα· παρόντος ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ καί συνευδοκοῦντος οἷς οἱ θεῖοι Πατέρες θεοφιλῶς ἐδογματίζον».¹⁶

Ὁ Κανονολόγος τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνα **Ματθαῖος Βλάσταρις** γράφει περί τῆς ἰδίας συνόδου:

«Τῇ δέ γε ε' καί οἰκουμενικῇ συνόδῳ, κανῶν οὐδοτιοῦν ἐμέλησεν, ὅτι μή τῷ ἀναθέματι καθυποβαλεῖν τοὺς περί Ὁριγένην, Διδύμους τε καί Εὐαγγρίους, τοὺς τήν Ἑλληνικήν μυθολογίαν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκ-

κλησία φιλονεικήσαντας παρεισενγκεῖν· προὔπαρξιν γάρ ἐληρώδουν ψυχῶν, καί πολλά σώματα τήν αὐτήν ψυχήν μετενδύεσθαι, καί τέλος εἶναι τῆς ἀτελευτήτου κολάσεως...».¹⁷

Στήν ἡσυχαστική διαμάχη τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνα δέν ἀναμειγνύεται σχεδόν καθόλου τό ὄνομα τοῦ Ὁριγένη, διότι εἶχε πλέον ἀρχίσει νά λησμονεῖται. Οἱ ἐλάχιστες ἀναφορές σ' αὐτόν γίνονται πάντοτε κάτω ἀπό τό πνεῦμα τῆς καθιερωθείσης ἀρνητικῆς παραδόσεως. Γιά παράδειγμα, ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φιλόθεος Κόκκινος γράφει:

«...καθά δὴ καί Ὁριγένης καί οἱ κατ' αὐτόν πάλαι, οἱ καί μετὰ πολυετῆ τινα χρόνον, τῆς σφετέρας αὐτῶν τελευτῆς συνόδῳ Πατέρων ἱερῶν τε καί βασιλέων σὺν μεγίσταις τισί καί παλαμναιοτάταις ἀραῖς τῶν ἱερῶν ἀποκηρυχθέντες ἐξεβλήθησαν περιβόλων μετὰ τῶν διεφθαρμένων καί κακίστων αὐτῶν συγγραμμάτων».¹⁸

Ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς, ὁ κορυφαῖος θεολόγος τῆς ἡσυχαστικῆς ἔριδος, δέν ἀναφέρεται καθόλου στόν Ὁριγένη, παρά μόνο σέ μία περίπτωση ὅπου ἀναιρεῖ κάποια ἄποψή του, ἀντλούμενη ἀπό τά πρακτικά τῆς Ε΄ οἰκ. συνόδου:

«Γράφουσι γάρ ἐπί λέξεως ἡ θειοτάτη σύνοδος αὕτη· “ἔλεγεν ὁ Ὁριγένης, ὅτι «ὁ θεός ἀπό τοῦ μή κτίζειν ἐλθῶν εἰς τό κτίζειν, πάντως ἐτράπη ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον». Λέγομεν δέ ἡμεῖς ὅτι οὐ κατά τήν φύσιν ἐτράπη, ἀλλά κατά τήν ἐνέργειαν, μᾶλλον δέ οὐδέ κατά ταύτην. Εἶχε μέν γάρ αἰεὶ τήν δύναμιν τοῦ κτίζειν καί δημιουργεῖν, ἐνηργήθη δέ ἡ τοιαύτη δύναμις ὅτε ἠβουλήθη”. Ἀρ' οὐ σαφῶς ἄνους ὁ Ἀκίνδυνος...».¹⁹

Πάντως εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι ὁ Παλαμᾶς δέν χρησιμοποιεῖ κανένα δυσμενῆ χαρακτηρισμό γιά τόν Ὁριγένη. Πιστεύουμε ὅτι αὐτό ὀφείλεται στήν ἐκτίμηση πού ἔτρεφε κατά βάθος πρός τόν μεγάλο Ἀλεξανδρινό θεολόγο, διότι ὑπάρχουν ἀρκετές ἀπηχήσεις τῶν ὠριγενεῖων θεολογικῶν ἀντιλήψεων στά ἔργα τοῦ Παλαμᾶ.

Τέλος ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Συμεών (+1429), στό ἔργο του *Διάλογος ἐν Χριστῷ κατά πασῶν τῶν αἱρέσεων*, κατατάσσει καί τόν Ὁριγένη μεταξύ τῶν αἰρετικῶν:

«Καί μετὰ τούτους μέν ἄλλοι· ἀλλά πρό τούτων Ὁριγένης ἐστί καί οἱ σὺν αὐτῷ, οἱ τήν ἀνάστασιν ἀπαρνούμενοι τῶν νεκρῶν, καί τέλος τῆς κολάσεως ἐπεισάγουσι· καί μετεμψυχώσεις δέ τινες καί μεταγγι-

σμούς ψυχῶν φληναφοῦσι Πλατωνικῶς· καί σχεδόν πάντα ἄρδην τὰ θεῖα ἀνατρέπειν ἐπιχειροῦσιν...».

Ἄφου ἀναιρέσει αὐτές τίς κακοδοξίες, γράφει στή συνέχεια περί τοῦ Ὁριγένους:

«*Ἀρχαῖος οὗτος ἀνὴρ, Ἀλεξανδρινός τῷ γένει, χριστιανός ἐκ προγόνων, καί εἰς πρεσβυτέρου καί διδασκάλου ἐλθὼν ἀξίωμα. Ἄλλ' ἐπειδή τῇ οἴησει τῷ πρώτῳ πτώματι γέγονεν ἔκδοτος, καί τῇ ἔξω σοφία ἐν ὑπερφηανία τεθάρρηκε, πέπτωκε κατὰ τόν πρώτως πεσόντα πτώμα δεινόν. Καί σχεδόν οὗτος Ἀρείῳ καί τοῖς ἐκείνου τῆς ἀθεΐας ρίζα γεγνηται καί πατήρ. Ἀπέστη δέ Θεοῦ, καί τοῖς δαίμοσι ὁ ἄθλιος τέθυκε, τῷ πάθει τῆς οἴησεως σκοτισθεῖς».²⁰*

Ἀπό τήν παράθεση τῶν ἀνωτέρω ἀποσπασμάτων συνάγεται εὐκολά τό συμπέρασμα, ὅτι ὅλοι οἱ βυζαντινοί συγγραφεῖς δέχονται κατά παράδοση ὅτι ὁ Ὁριγένης εἶναι αἰρετικός καί καταδικασμένος ἀπό τήν ἐκκλησία. Ὅσοι ἐξ αὐτῶν ἀναφέρουν καί τίς κακοδοξίες του, περιορίζονται σέ ἐλάχιστα πράγματα, τά ὁποῖα ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον διεδίδοντο προφορικά ἢ τά ἀντιγράφουν ἀπό προγενέστερους συγγραφεῖς.

Ἡ προσωπική μας πεποίθηση εἶναι, ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῶν βυζαντινῶν θεολόγων μετά τόν Ζ' αἰῶνα μελέτησε συστηματικά τά ἔργα τοῦ Ὁριγένη, ἐκτός ἀπό τόν Γρηγόριο Παλαμᾶ, ὁ ὁποῖος πιθανώτατα γνώριζε ὀρισμένα ἐξ αὐτῶν.

Πιστεύουμε ὅτι οἱ βυζαντινοί δέν ἔχουν μεγάλη εὐθύνη γιά τή στάση τους ἔναντι τοῦ Ὁριγένη, ἐφ' ὅσον αὐτή ὑπαγορευόταν ἀπό τήν καθιερωθεῖσα παράδοση, χωρίς νά ἐξετάζουν βαθύτερα τά πράγματα. Θεωροῦσαν ὅτι τό θέμα αὐτό ἀνήκει πλέον στό παρελθόν καί δέν τούς ἀπασχολοῦσε ἢ περαιτέρω διερεύνησή του.

Τό ἀρνητικό κλίμα διατηρήθηκε καί κατά τούς σκοτεινοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ἀποτελεῖ ὁ ἐπιφανής λόγιος καί μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μελέτιος (1703–1714), ὁ ὁποῖος στήν «Ἐκκλησιαστική Ἱστορία» του, ἐκδοθεῖσα στή Βιέννη τό 1783, γράφει:

«*Περιβόητος οὖν τοῖς πᾶσιν Ὁριγένης εἶπερ τις καί ἄλλος, ἐγένετο ἔργῳ τέ καί λόγῳ, θαυμαζόμενος μὲν ἐπὶ τῷ βίῳ αὐτοῦ, θαυμαζόμενος δέ καί ἐπὶ τῇ εὐφυΐᾳ καί πολυμαθείᾳ καί δεξιότητι καί ἐμπειρίᾳ· ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος, κατὰ τόν Ἐπιφάνειον, τό κλέος αὐτοῦ ἄσβεστον διήνυσε· συμβέβηκε γάρ αὐτῷ τό τῆς πολυπειρίας εἰς μέγα πτώμα· ἐξ αὐτοῦ γάρ τοῦ σκοποῦ βουλόμενος μηδέν τῶν Θεῶν Γραφῶν εἶσαι ἀνερμήνευτον, εἰς ἐπαγωγὴν ἑαυτὸν περιέβαλεν ἀμαρτίας, καί θανάσι-*

μα Ἐξηγήσατο ρήματα· καὶ ἔδογματίζεν· ὅτι ὁ Υἱὸς ὁ μονογενὴς ὄρᾶν τὸν Πατέρα οὐ δύναται θεάσασθαι, οὔτε μὴν οἱ ἄγγελοι τὸ Πνεῦμα οὔτε οἱ ἄνθρωποι τοὺς Ἀγγέλους».

Ὅμως, ἀπὸ τὸν 19^{ον} αἰῶνα ἄρχισε ἡ ἀναζωπύρωση τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὸν Ὁριγένη, ἡ ὁποία δημιούργησε μία νέα, τελείως διαφορετική, κατάσταση.

4. Νεώτεροι Ἑλληνες Συγγραφεῖς

Μετά τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1453, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὴν, πλεῖστοι βυζαντινοὶ λόγιοι κατέφυγαν στὴ Δύση. Ἐφεραν μαζί τους ὀλόκληρη τὴν κλασικὴ παιδεία, ἑλληνικὴ καὶ χριστιανικὴ, καὶ ἀποτέλεσαν τὴν ἀφετηρία τῆς Ἀναγεννήσεως, μὲ τὴ μεταλαμπάδευση τῶν φιλοσοφικῶν, θεολογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν γνώσεων, καθὼς καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας.

Στοὺς μετέπειτα αἰῶνες ἐπακολούθησε ὁ μαρασμός τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, ἐνῶ στὸν εὐρωπαϊκὸ ὄχι ἀνεπτύσσοντο βαθμιαίως τὰ γράμματα, οἱ τέχνες καὶ οἱ ἐπιστῆμες ὄλων τῶν κλάδων. Ἡ νέα αὐτὴ ἀνθησις ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νὰ μελετηθοῦν τὰ πάντα κάτω ἀπὸ νέα σκοπιά, πού εἶχε ἐπίσης τίς θετικὲς καὶ ἀρνητικὲς πλευρὲς της. Θετικὲς πλευρὲς τοῦ ἀναδειχθέντος νέου εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος ἦσαν ἡ συστηματικὴ, ἡ ἐντακτικὴ ἐργασία καὶ ἡ λεπτομερὴς διερεύνηση, ἐνῶ ἀρνητικὲς πλευρὲς ἦσαν ὁ σχολαστικισμός, ἡ ἔλλειψη βάθους καὶ ἡ τυποποίηση τῶν πάντων.

Στὴν περίπτωσι τοῦ Ὁριγένη, εἶδαμε ὅτι οἱ βυζαντινοὶ λόγιοι διατήρησαν σταθερὰ τὴν ἀρνητικὴ παράδοσι πού εἶχε παγιωθεῖ γιὰ ἀρκετοὺς αἰῶνες. Ἡ παράδοσι αὐτὴ ἐπιβάρυνε καὶ τοὺς νεώτερους ἑλληνες λογίους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦταν εὐκόλο νὰ ἀκολουθήσουν διαφορετικὴ κατεύθυνσι, ἐφ' ὅσον ἐθεωρεῖτο σὰν ἐπίσημη θέσι τῆς ἐκκλησίας. Οἱ δυτικοὶ ὅμως ἄρχισαν νὰ μελετοῦν συστηματικὰ τὰ ἔργα τοῦ Ὁριγένη, ὅπως καὶ ὅλα τὰ περισωθέντα συγγράμματα χριστιανῶν καὶ κλασικῶν συγγραφέων. Ἀντελήφθησαν λοιπὸν τὴν μεγάλη θεολογικὴ ἀξία του καὶ στὰ ἰδικὰ τους βιβλία τὸν ἐπαινοῦσαν ἀνεπιφύλακτα, χωρὶς νὰ εἶναι ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὴν ὑπάρχουσα εἰς βάρος του καταδικαστικὴ ἀπόφασι.

Οἱ ἑλληνες πού σπούδαζαν στὰ εὐρωπαϊκὰ πανεπιστήμια ἀποδέχτηκαν τελικὰ τὴν θετικὴ κριτικὴ ἀποψη γιὰ τὸν Ὁριγένη. Βεβαίως, ἐδῶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ προσδιορίσουμε τίς λεπτομέρειες τῶν ἐξελίξεων ἐπὶ αὐ-

τοῦ τοῦ θέματος, ἀλλά θεωροῦμε βέβαιο πὼς ἡ ἀναστροφή τοῦ κλίματος ξεκίνησε ἀπὸ τοὺς δυτικούς λογίους καὶ μέσα ἀπὸ πολλές ζυμώσεις υἰοθετήθηκε τελικά καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες θεολόγους, πού ἐπίσης ἄρχισαν νά μελετοῦν συστηματικά τή βιογραφία καὶ τά ἔργα του.

Ἔτσι, μετὰ τήν ἀπελευθέρωση παρουσιάζεται μία ἐντελῶς διαφορετική ἀντιμετώπιση τοῦ Ὁριγένη, ἀπό ὃ,τι ἦταν κατά τήν περίοδο τοῦ Βυζαντίου. Τώρα ἀρχίζει νά ἐκτυλίσσεται μία νέα περίοδος ἀύξανομένου ἐνδιαφέροντος καὶ ἐξαιρετικά θετικῆς στάσεως γιά τά ἔργα τοῦ θεμελιωτοῦ τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης. Οἱ συγγραφεῖς δέν φείδονται ἐγκωμιστικῶν λόγων προκειμένου νά σκιαγραφήσουν τήν προσωπικότητα τοῦ μεγάλου αὐτοῦ τέκνου τῆς ἑλληνικῆς Ἀλεξάνδρειας. Τό θέμα τῆς καταδίκης καὶ τῶν κακοδοξιῶν του ἔχει περάσει σέ δευτερεύουσα θέση, ἐνῶ οἱ ἐπικριτές πού ἐξακολουθοῦν νά τόν κατακρίνουν εἶναι ἐλάχιστοι.

Κατωτέρω παραθέτουμε ἀποσπάσματα ἀπὸ τά ἔργα νεωτέρων ἑλλήνων συγγραφέων, κατά χρονολογική σειρά ἐκδόσεώς τους. Εἶναι, νομίζουμε, ὁ καλλίτερος τρόπος γιά νά ἀποδειχτεῖ τό μέγεθος τῆς προσποιουμένης τιμῆς ἀπὸ τοὺς συγχρόνους πρὸς τόν πατέρα τῆς Θεολογίας, μέ τήν κατηγορηματική ἀναγνώριση τῆς μεγάλης προσφορᾶς του στόν Χριστιανισμό.

Τά ἐκτενῆ αὐτά ἀποσπάσματα ἔχουν καὶ τήν ἔννοια τῆς κριτικῆς παρουσιάσεως τοῦ θεολογικοῦ ἔργου τοῦ Ὁριγένη, τήν ὁποία ἐμεῖς δέν ἐπιχειρήσαμε στό κεφάλαιο 1 τῆς παρούσης μελέτης, διότι ἐκεῖ ἀσχοληθήκαμε κυρίως μέ τά ἀμφιλεγόμενα σημεῖα τῆς βιογραφίας του. Ἐπομένως οἱ διαφορετικές κριτικές ἀπόψεις τῶν νεωτέρων συγγραφέων ἔχουν συμπληρωματικό χαρακτήρα καὶ ὀλοκληρῶνουν ἀπὸ θεωρητική πλευρά τήν προσωπικότητα τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ διδασκάλου.

Κωνσταντίνου Κοντογόνου, Φιλολογική καὶ κριτική ἱστορία, τόμος Α', Ἐν Ἀθήναις 1851, σελ. 411 καὶ 457:

«Ἐκ τοῦ ἐκτεθέντος βίου τοῦ Ὁριγένους γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ, καὶ διδάσκων, καὶ συγγράφων, διηκόνησεν ὑπερβαλλόντως καὶ ὡς οὐδεὶς ἄλλος τήν ἐκκλησίαν τόν ἔξοχον αὐτοῦ νοῦν, τήν σπανίαν εὐφύιαν, τήν πολυειδῆ παιδείαν, τήν ἀκαταπόνητον δραστηριότητα ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν πιστῶν, καὶ τελευταῖον τὰς προσωπικάς αὐτοῦ ἀρετάς ἐγκωμιάζουσιν ἀνεξαιρέτως πάντες, καὶ αὐτοὶ οἱ διακηρυχθέντες ἐχθροὶ αὐτοῦ, καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία δέν ἔχει σχεδόν ν' ἀντιπαραθέσῃ πρὸς αὐτόν ἄλλον ἄνδρα, ἴσον καθ' ὅλα ταῦτα τά πλεονεκτήματα».

«Καί αὕτη μὲν εἶναι ἐν συνόψει ἢ περί πολλῶν δογμάτων καί ἄρθρων τῆς πίστεως ὀρθόδοξος τοῦ Ὁριγένους διδασκαλία· ἐπειδὴ δέ ἡ λαμπρά καί περιώνυμος φήμη, τὴν ὁποῖαν ἀπέκτησεν ὁ μέγας οὗτος τῆς ἐκκλησίας συγγραφεύς, ἡμαυρώθη κατὰ μέρος διὰ τινὰς κακοδόξους γνώμας, σποράδην ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ ἀπαντωμένας, διὰ τὰς ὁποίας καί δικαίως ἐφείλκυσε καθ' ἑαυτοῦ τῆς ἐκκλησίας τὴν κατάκρισιν, ὑποσυνάπτομεν καί ταύτας ἐνταῦθα πρὸς γνώσιν καί ἀποφυγὴν παντός ἐκ τῆς ἀναγνώσεως αὐτῶν τυχόν γεννωμένου σκανδάλου...».

Ὁ Βασίλειος Γεωργιάδης (ὁ μετέπειτα Οἰκουμενικός Πατριάρχης Βασιλείου Γ'), δημοσίευσε τὸ ἔτος 1885 στήν «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» Κωνσταντινουπόλεως δύο ἐκτενῆ ἄρθρα (σέ συνέχειες) μέ τίτλους: «Ὁ Ὁριγένης ὡς διδάσκαλος κατὰ τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν θαυματουργόν» καί «Ὁ Ὁριγένης ὡς ἐρμηνευτὴς τῶν ἁγίων Γραφῶν κατὰ τοὺς ἁγίους πατέρας καί διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας Βασίλειον τὸν μέγαν καί Γρηγόριον τὸν Θεολόγον». Τὰ ἄρθρα αὐτὰ ἀποτελοῦν τὴν πρώτη καί πολὺ ἀξιόλογη ἐμπεριστατωμένη ἀνάλυση τοῦ διδασκαλικοῦ καί ἐρμηνευτικοῦ ἔργου τοῦ Ὁριγένη στή νεώτερη ἐλληνικὴ βιβλιογραφία. Τὰ παρατιθέμενα ἀποσπάσματα ἐλήφθησαν ἀπὸ τίς σελ. 204–207 καί 535–536.

«Ἐν τῇ περί εὐσεβείας διδασκαλίᾳ τοῦ Ὁριγένους περιλαμβάνετο πᾶσα καθ' ὅλου ἡ χριστιανικὴ καί φιλοσοφικὴ περί Θεοῦ διδασκαλία, εἴτε ἄλλαις λέξεσιν ὀλόκληρος ἢ χριστιανικὴ θεολογία καλῶς συγκεκριτημένη. Ἐν αὐτῇ δέ ἐκορυφοῦτο καί ἐτελειοῦτο ἅπαν τὸ διδακτικὸν αὐτοῦ σύστημα, ὅπερ, ὡς προερρήθη, εἰς τοῦτο ἀπὸ τῆς ἀρχῆς εἰτενεν...

Ὅτι δέ πάντων μάλιστα συγκινεῖ καί ἱερόν τινα πρὸς τὸν ἄνδρα προκαλεῖται σεβασμόν εἶναι ὁ ἔνθεος ἐκεῖνος πρὸς ζήτησιν καί ὑπεράσπισιν τῆς ἀληθείας ζῆλος μετὰ ἐξεζητημένης πολλᾶκις ἐπικρίσεως τῶν σφαλερῶν αἰρετικῶν δοξασιῶν. Ὁ Ὁριγένης δὲν ἀναγινώσκει καί ἐρευνᾷ τὰς Γραφὰς ἀντικειμενικῶς, ὡς ἡ σημερινὴ τινων πανσοφία διδάσκει, ἀλλὰ μετὰ τοιαύτης εὐλαβείας καί πρὸς τὸ θεῖον ἀφοσιώσεως ἄπτεται τούτου τοῦ ἔργου, ὥστε νομίζει τις, ὅτι ἔνθεος ὅλως ζητεῖ νὰ κατανοήσῃ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ καί ἀπαλλάξῃ πάσης ψευδοῦς ἐννοίας καί διαστροφῆς...».

«Ἄλλ' ὅπως καί ἐν τοῖς λοιποῖς ἅπασιν πάντας τοὺς πρό αὐτοῦ ὑπερηκόντισε καί πολλῶν μεταγενεστέρων διδάσκαλος ἐγένετο ὁ ἀδαμά-

ντιος ἀληθῶς Ὁριγένης, οὕτω καί ἐν τῇ τῶν ἁγίων Γραφῶν ἐρμηνείᾳ, ἥτις δι' αὐτοῦ μάλιστα ἔλαβε τελείαν τινά καί ἐπιστημονικὴν μορφήν. Βεβαίως οὗτος δὲν ἀνεκάλυψε πολλά ἐν αὐτῇ, καί εὔρε μάλιστα πλεῖστα ἤδη παρά τῶν πρό αὐτοῦ ἐξεζητημένα καί δὴ καί τὴν ἀλληγορικὴν ἐρμηνείαν καί τὴν περισυναγωγὴν καί ἐξακρίβωσιν πολλῶν παραδόσεων περὶ διαφόρων βιβλίων τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἀλλ' ὅμως τοσοῦτος εἶναι ὁ παρ' αὐτῷ πλοῦτος ἀπάντων καί τοσαύτη ἡ γραφικὴ δασιλεία καί ζητητικὴ πολυμάθεια, τοσαύτη ἡ τελείωσις τῆς γραφικῆς ἐρεύνης, ὥστε ἀναγκάζεται τις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς χριστιανικῆς τῶν ἁγίων Γραφῶν ἐρμηνείας ν' ἀπονεύμῃ αὐτῷ ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις τὰ πρωτεῖα. Ὅτι δὲ ἐξαιρέτου τιμῆς διὰ τοῦτο μάλιστα ἠξιοῦτο παρά τοῖς ἀρχαίοις ὁ Ὁριγένης μαρτυρεῖ πρό πάντων τό λαμπρόν ἀπάνθισμα, ὅπερ ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ καί κυρίως τῶν ἐρμηνευτικῶν συνέταξαν οἱ λαμπροὶ τῆς ἐκκλησίας πατέρες καί διδάσκαλοι, Βασίλειος ὁ μέγας καί Γρηγόριος ὁ θεολόγος, ὀνομάσαντες αὐτό Φιλοκαλίαν. Τοῦτο κατήρτισαν κατὰ τὸν ἡρεμον ἐρημικόν ἐν Πόντῳ βίον ἐν τῇ μελέτῃ τῶν ἁγίων Γραφῶν, εἰς ὧν τὴν κατανόησιν τὰ μέγιστα ἐβοήθουν αὐτούς τὰ ἐρμηνευτικά καί ἄλλα συγγράμματα τοῦ Ὁριγένους».

Ἄ. Διομήδους Κυριακοῦ, Περί τῶν Ἀλεξανδρινῶν θεολόγων καί ιδίως τοῦ Ὁριγένους, ἐν Ἀθήναις, 1896, σελ. 16–17 καί 41.

«Ὁ Ὁριγένης ὑπῆρξεν ἀληθῶς μέγας. Τοιοῦτον δεικνύουσιν αὐτόν ὁ βίος του, τὰ συγγράμματά του, αἱ ιδέαι του καί αἱ περὶ αὐτοῦ κρίσεις ἀρχαίων καί νεωτέρων σοφῶν».

«Διῆγε βίον λιτόν σχεδόν ἀσκητοῦ, ἀφωσιωμένος ὅλως εἰς τὴν διδασκαλίαν καί τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐκκλησίας. Ὁ ἐνθουσιασμός, μεθ' οὗ ἐδίδασκεν, ἡ σπανία διδακτικὴ ἰκανότης του, ἡ ἔκτακτος καί εὐρυτάτη παιδεία του, ὁ ἀγαστός χαρακτήρ αὐτοῦ, ἡ μετριοφροσύνη του, ἡ ἐπιείκεια, μεθ' ἧς ἔκρινε καί αὐτούς τούς ἀντιπάλους του, ἡ ἀνοχή καί καρτερία του ἐν οἷς παρά τῶν ἐθνικῶν ὑφίστατο διωγμοῖς, πάντα ταῦτα εἴλκυσαν ἐντός βραχείου χρόνου μεγάλην πληθύν μαθητῶν περὶ αὐτόν, οἵτινες ἅπαξ γνωρίσαντες τὸν Ὁριγένην προσεκολλῶντο καί ἀφωσιοῦντο μετὰ υἱικῆς ἀγάπης αὐτῷ ὡς πνευματικῷ πατρί καί ἐλάτρευον αὐτόν, νομίζοντες, ὅτι πᾶς λόγος του ἦτο ἐκ θείας τινός ἐμπνεύσεως, καί ἐξηκολούθουν καί μετὰ ταῦτα ὄντες δι' ὅλου τοῦ βίου των συνδεδεμένοι μετ' αὐτοῦ».

«Ἐκαστος παρατηρεῖ, ὅτι ἐν τῷ συστήματι τούτῳ τοῦ Ὁριγένους δὲν ἔχουσι τὰ πάντα ὀρθῶς. Πολλάι ιδέαι του, οἷον ἡ αἰωνιότης τοῦ

κόσμου, ή προϋπαρξίς τῶν ψυχῶν, ή ἄρνησις τῆς ἀναστάσεως τῶν σωματίων, ή ἀποκατάστασις τῶν πάντων, κατεκρίθησαν ὡς πλάνα ἐν τῇ ἔκκλησίᾳ. Οὐδεὶς ὅμως δύναται νά ἀρνηθῆ τό ὕψος, τήν μεγαλοπρέπειαν καί τήν φιλοσοφικήν βαθύτητα τοῦ ὠριγενείου τούτου συστήματος, τό ὁποῖον καί μόνον θά ἦρκει νά ἀποδείξη τήν ἔξοχον ἀξίαν τοῦ Ὁριγένους καί νά ἀναδείξη αὐτόν ἕνα τῶν βαθυνουστέρων καί φιλοσοφικώτερων πνευμάτων τοῦ κόσμου. Τό μεγαλοπρεπές τοῦτο σύστημα, τά ἀπειράριθμα καί σοφώτατα συγγράμματά του, ή μακρά καί καρποφορωτάτη διδασκαλία του, ὡς διδασκάλου τῆς θεολογίας, καί ή ἄλλη ἔκτακτος δρᾶσις του ἐν τῇ ἔκκλησίᾳ, ἀνέδειξαν ἀναντιρρήτως τόν Ὁριγένη τόν ἔξοχώτατον θεολόγον καί ἕνα τῶν σπουδαιωτάτων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας».

Γεωργίου Δέρβου, Χριστιανική Γραμματολογία, Τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις, 1904, σελ. 544.

«Ἐάν ὁ Ὁριγένης ἐν τῷ νεανικῷ αὐτοῦ συγγράμματι περί ἀρχῶν περιέπεσε πιθανῶς εἰς αἰρετικές κακοδοξίας, δέν πρέπει διά τάς πλάνας καί κακοδοξίας αὐτοῦ ταύτας νά χαρακτηρισθῆ συστηματικός αἰρετικός, ὡς ἦσαν ἐκεῖνοι οἱ αἰρετικοί, οἵτινες κακήν ἔχοντες πρόθεσιν παρεχάραττον τήν ἀλήθειαν τοῦ Λόγου καί ἐνόθευον καί διέστρεφον τάς διδασκαλίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἀληθής καί κριτικός ἐπιστήμων, ὅστις βαθύ ἔχων τό τε θρησκευτικόν καί φιλοσοφικόν αἶσθημα ἐμελέτα καί ἐσπούδαζε τά πάντα, προσεπάθει νά διακρίνη τό ψευδές τοῦ ἀληθοῦς καί τό νόθον τοῦ γνησίου καί ἐζήτει, ὡς ἐπιμελής μέλισσα, νά συλλέξη τά ὠφέλιμα καί χρήσιμα πρὸς ὑποστήριξιν τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί τῆς ἱεραῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, ὧν ἐνθερμος λάτρις ὑπῆρξε...

Ἐν τῷ νεανικῷ λοιπόν περί ἀρχῶν συγγράμματι αὐτοῦ ὁ Ὁριγένης φαίνεται, ὅτι εἶχε τοιαύτας αἰρετικές πλάνας καί κακοδοξίας, ἅς βραδύτερον ὡς ὠριμος ἀνήρ ἀπέβαλεν, ὡς καταφαίνεται ἐν τῷ κατὰ Κέλσου συγγράμματι αὐτοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ καθόλου εὐσεβῶς καί ὀρθοδόξως φέρεται.

Οὕτω καί οἱ μεγάλοι Πατέρες καί οἱ Ἐκκλησιαστικοί ἄνδρες τοῦ Γ' καί Δ' αἰῶνος Γρηγόριος ὁ Θαυματουργός, Διονύσιος ὁ Ἀλεξανδρείας, Ἀθανάσιος ὁ μέγας, Πάμφιλος καί Εὐσέβιος καί ἄλλοι πολλοί κρίνοντες τόν ἄνδρα, οὐχί δηλ. ὡς αἰρετικόν, ἀλλ' ὡς ἐνθερμον θιασώτην καί ὑπέρμαχον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ὡς ἀνεξάντλητον πηγὴν πολυπμοτάτων θησαυρῶν χριστιανικῆς φιλοσοφίας καί θεολογίας, ὡς

ὄντα τοῖς πᾶσι τό υπόδειγμα τῆς εὐσεβείας καί ἀρετῆς, ἐτίμων καί ἐσέβοντο αὐτόν».

Ἰππολύτου Μιχαηλίδου (Ἀρχιμανδρίτου), Ὁριγένους τά Περί Ἀρχῶν βιβλία ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει, Προλεγόμενα, «Νέα Σιών» 12 (1912), σελ. 389 καί 391.

«...Ἐκτοτε ὁ Ὁριγένης διατελεῖ ὑπό τό φοβερὸν ἐκκλησιαστικὸν ἀνάθεμα, φέρει τὴν βαρεῖαν τοῦ αἰρετικοῦ ἐπωνυμίαν, καλύπτεται ὑπό σκοτούς καί οὐχὶ ὑπό φωτός ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἐκκλησίας περιβόλῳ, τεθεῖς ἐν ἴσῃ μοίρᾳ πρὸς ἐκείνοις, οἱ ὁποῖοι σκοπὸν τοῦ βίου εἶχον τὴν διάσεισιν ἐκ θεμελίῳ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἐκεῖνος ὅστις ἦν ἐκ τῶν θερμοτάτων ὑποστηρικτῶν αὐτῆς, ὁ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρήσας, ὁ πολλὰς ομάδας ἀνθρώπων χριστιανούς ποιησάμενος, ὁ ἐν τῇ γενέσει αὐτῶν τόσας πλάνας καταπνίξας, ὁ πολλούς αἰρετικούς ἐπιστρέψας εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας, ὁ εἰς ὃν ὀφείλεται ἡ διατύπωσις μιᾶς ἐκ τῶν θεμελιωδεδεσῶν ἀληθειῶν τοῦ χριστιανισμοῦ, τῆς αἰωνίας τοῦ Λόγου ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννήσεως, ὁ ἰδρυτὴς τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης καί διδάσκαλος γενόμενος πάντων τῶν ἐφεξῆς Πατέρων, ὁ καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον ἥρωικὰ παρασχῶν παραδείγματα ἀρετῆς καί ἐπεικειᾶς πρὸς τοὺς ἐχθρούς, παρά τὰς σκληροτάτας δοκιμασίας, εἰς ἃς ὑπέβαλον αὐτόν οὗτοι, ὁ συλλήβδην τέλος λάμπων ἐν πάσῃ τοῦ βίου αὐτοῦ γραμμῇ ἐπὶ τῇ ἀγάπῃ καί τῇ στοργῇ πρὸς τὴν πίστιν καί τὴν Ἐκκλησίαν καί τοῖς ὑπὲρ αὐτῆς πόνοις καί ἀγῶσι. Τοιαύτην ἔσχον ἀτυχῶς τὴν συνέπειαν αἱ μεγάλαι τοῦ μεγάλου νοός τοῦ Ὁριγένους ὑπὲρ τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως προσπάθειαι ἐν ἀγαθῷ συνειδῶτι καί ζήλῳ, ὃν σπανιώτατα βλέπει ὁ τὴν ἱστορίαν μελετῶν τοῦ χριστιανισμοῦ».

«Καί ἡ μὲν Ἐκκλησία προσηνέχθη πρὸς τὸν Ὁριγένη, ὡς ἐπέβαλλεν αὐτῇ τό καθῆκον καί ἡ μέριμνα ὑπὲρ τῆς προφυλάξεως τοῦ ποιμνίου ἀπὸ πεπλανημένων δοξασιῶν, ἀνεξαρτήτως τῶν διαθέσεων, ἃς εἶχε, καί τοῦ σκοποῦ, ὑφ' οὗ ἐνεπνέετο ἐκεῖνος, εἰς ὃν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν αὐτὰ ἀνάγουσιν, ἀνεξαρτήτως ἔτι τοῦ τρόπου, καθ' ὃν διατυποῖ αὐτάς “ἀγωνιστικῶς καί οὐχὶ δογματικῶς” ἢ ὡς λέγει ὁ Μ. Ἀθανάσιος “ὡς ζητῶν καί γυμνάζων”. Ἄλλ' οἱ ἐκτός τῆς ὑποχρέωσεως ταύτης διατελοῦντες δὲν δύνανται ἢ πολυτελῆ νὰ καταθέτωσι τοῦ θαυμασμοῦ καί τῆς τιμῆς τὸν φόρον ἐνώπιον τοῦ μεγάλου καί ὑψιπετοῦς τοῦ Ὁριγένους πνεύματος, ἐκ τοῦ ὁποῦ ὀλόκληρος προῆλθε βιβλιοθήκη, πολυτιμότερος θησαυρὸς θεολογικῶν καί φιλοσοφικῶν γνώσεων, καί ἐνώπιον τοῦ ἠθικωτάτου αὐτοῦ βίου, πληρεστέραν καί εὐγλωττοτέραν τοῦ ὁποῦ»

ἀπολογία δέν δύναται, ἴν' ἀπαιτήση καί ἡ αὐστηροτέρα κριτική, λέγει τις, ὑπερασπίζων τόν Ὠριγένη κατά τῶν ἐξισούντων αὐτόν πρός τούς αἵρετικούς...».

Κων. Λογοθέτου, Ἡ φιλοσοφία τῶν Πατέρων καί τοῦ μέσου αἰῶνος, Μέρος Α', Ἐν Ἀθήναις, 1930, σελ. 128–130.

«Ἀνασκοποῦντες τά εἰρημένα δυνάμεθα νά ἐπαναλάβωμεν ὅσα Γρηγόριος ὁ θαυματουργός παρατηρεῖ ἐν τῷ προσφωνητικῷ καί πανηγυρικῷ λόγῳ ὑποτυπῶν τήν μέθοδον καί διδασκαλίαν τοῦ Ὠριγένους, ὃν χαρακτηρίζει θαυμαστόν ἄνδρα καί ιδεώδη σοφόν. Ἀρχήν καί βάσιν τῆς διδασκαλίας ἐθεώρει τήν διαλεκτικήν, ἵνα τό κριτικόν τῆς ψυχῆς μέρος λογικῶς ἀναπτύξη. Οὐχ ἦττον ἐτίμα τήν περί τήν φύσιν φιλοσοφίαν (φυσιολογίαν) ὡς ὑψηλήν καί ἔνθεον μάθησιν καί τούς κλάδους τῆς μαθηματικῆς, τήν μετεωροπόρον ἀστρονομίαν, καί τήν γεωμετρίαν, ἣν τελευταίαν ἐθεώρει ὡς ὑποβάθραν πάντων ἄσειστον καί κρηπίδα ἀσφαλῆ. Ἰδίᾳ δέ ἐξαίρεται ἡ τοῦ Ὠριγένους σύντονος τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας σπουδή καί θερμή ἀγάπη. Καί δέν περιωρίζετο μέν ἐν ἐνί φιλοσοφίᾳ προτιμῶν νά εἶναι ἐκλεκτικός καί νά ἀντλή ἐξ ἐκάστου φιλοσοφήματος ὅ,τι ὑγιές καί ὀρθόν εὔρισκεν ἀλλ' ἰσχυράν ὅμως συνησθάνετο κλίσιν πρός τά πλατωνικά καί μάλιστα τά νέα πλατωνικά διανοήματα. Ἐκ τούτου δέ, ὅτι ὁ Ὠριγένης ἦτο ἐμπεφορημένος ἐλληνικῶν καί ἰδίᾳ νέων πλατωνικῶν θεωρημάτων, προέρχεται ἡ ἀπό τῶν χριστιανικῶν δογμάτων ἀνεπίγνωστος ἐν πολλοῖς ἀπόκλισις αὐτοῦ. Οὕτως ἡ περί ὑπάρξεως ἀνάρχου καί αἰδίου δημιουργίας δοξασία, ἡ τῆς διαφορᾶς καί ποικιλίας τῶν ὄντων ἐρμηνεία διά τῆς ἀπό τοῦ θεοῦ πτώσεως τῶν νοερῶν φύσεων, ἡ περί προὑπάρξεως τῶν ψυχῶν καί τῆς καθολικῆς ἀποκαταστάσεως θεωρία – ταῦτα καί τά τοιαῦτα διδάγματα ὁμολογῶντα ὄντα πρός ἐλληνικά φιλοσοφήματα δέν συνάδουσι πρός τά χριστιανικά δόγματα... Παρά τās τοιαύτας δ' ὅμως δυσχερείας καί ἀνακολουθίας, ἅς καί ὁ Ὠριγένης δέν ἠδυνήθη νά ἐκφύγη, εἶναι ὡμολογημένον ὅτι τούτῳ ἀνήκει τό μέγα ἔργον, ὅτι συνεπλήρωσεν ὅσας εὔρεν ἀρχάς, καί ἐπί τῆ βάσει τῆς εἰς τήν ἀποκάλυψιν πίστεως καί τῶν ἐλληνικῶν φιλοσοφημάτων (ἰδίᾳ τοῦ νέου πλατωνικοῦ) συνεκρότησε τό πρῶτον σύστημα τῆς χριστιανικῆς ἐπιστήμης».

Δημητρίου Μπαλάνου, Πατρολογία, ἐν Ἀθήναις, 1930, σελ. 159–161.

«Ὁ Ὠριγένης, ἤδη ἐν τῇ ζωῇ εὔρισκόμενος, ἐθαυμάζετο ὑπό τῶν

συγχρόνων του ὡς μεγάλη καί ἑξαιρετική προσωπικότης· οἱ δέ μετ' αὐτόν ἀκμάσαντες μεγάλοι τῆς Ἐκκλησίας πατέρες καί συγγραφεῖς, ὡς ὁ Γρηγόριος ὁ θαυματουργός, ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλεξανδρείας, ὁ Εὐσέβιος, ὁ Πάμφιλος, ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὁ μέγας Βασίλειος, οἱ δύο Γρηγόριοι, ὁ Δίδυμος ὁ τυφλός, ὁ Ἰωάννης ὁ Ἱεροσολύμων, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ Ἀμβρόσιος, ὁ Ρουφῖνος, ὠμίλουν περί Ὁριγένους μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ καί θαυμασμοῦ καί ἐνετρύφων ἐν τῇ μελέτῃ τῶν συγγραμμάτων του. Χωρίς οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν νά ἀποδέχωνται τάς ἀτομικάς του δοξασίας καί χωρίς νά καταντῶσιν εἰς τάς ὑπερβολάς τῆς ἀλληγορικῆς του ἐρμηνείας, ἐπωφελοῦντο τῆς ἐν τοῖς συγγράμμασί του ἐγκατεσπαρμένης σοφίας καί ἐξ αὐτῶν ἐνεπνέοντο καί καθωδηγοῦντο.

Ἡ ἐλευθερία τῆς ἐρεύνης ὅμως, ἦν ἐνεκαινίασεν ὁ Ὁριγένης, ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐκτίμησις τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἥς ἐπωφελεῖτο διά τήν συστηματικὴν διατύπωσιν τῆς χριστιανικῆς δογματικῆς, ὡς καί ἡ ἐν πῶν ἀπόκλισις αὐτοῦ ἀπὸ τῆς γραφικῆς καί ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας προεκάλεσαν, ἤδη ζῶντος αὐτοῦ, ἀντιδράσεις, ἐχθρότητας καί «ψευδηγόρους συκοφαντίας», καθ' ὧν ἐπανειλημμένως ἠναγκάσθη νά ἀμυνθῆ ὁ ἴδιος...

Τό περίεργον ὅμως εἶναι ὅτι παρ' ὅλην τήν καταδίκην τοῦ Ὁριγένους οὐδέποτε ἡ θεολογία ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπεξενώθη ἐντελῶς τῶν χαρακτηριστικῶν ἐκείνων τά ὅποια ἡ προσωπικότης του προσέδωκεν εἰς αὐτήν».

Ἰ. Λόντου, Ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατηχητικὴ ἐπίκλην σχολή, Ἀθήναι, 1932, σελ. 73.

«Ὑμῖν δέ νῦν ἐπιτραπέιτω τοσόνδε μόνον περί Ὁριγένους εἰπεῖν: εἴ τις καί ἕτερος τήν ἐκκλησίαν ἐδόξασε καί ἠΰξησε, τούτου Ὁριγένους οὐχ ὑπελήφθη, οὐδ' ὕστερος ἐγένετο· μυρίους γάρ ἐπέστρεψεν εἰς Χριστόν, ἔριδας κατέπαυσεν, ἀναριθμήτους μαθητάς ἔσχεν, οἳ ὡσαύτως τήν ἐκκλησίαν τιμῇ περιέβαλον. Εἰ δέ τις καί ἕτερος ἐν τῇ ἐπιστήμῃ προέκοψε καί διέλαμψεν, Ὁριγένης, ὡς στάχυς ὑγίης τῶν ἄλλων διέφευγεν. Αὐτός γάρ μετὰ Κλήμεντος τά τῆς θεολογίας κατέθετο θεμέλια, ἐφ' ὧν οἱ ὕστερον μετ' αὐτόν τόν λαμπρόν τῆς ἐπιστήμης οἶκον ὠκοδόμησαν· εἰ δέ τί που ἐν τοῖς ἀνθρωπέοις τοῦ βίου παραλόγοις ἐσφάλῃ μετὰ πολλῶν οἷς ταῦτ' ἔδοξε τήν ἁμαρτίαν συνέγνω. Διά τοῦ χριστιανισμοῦ τῆς φιλοσοφίας ἐπιβάς καί τά ἐν αὐτῇ μνηθεῖς, ἀνέπτυξε καί διευκρίνησε τάς ἰδέας αὐτοῦ, ἀποκλίνας οὐτ' ἐπὶ τόν ἰουδαϊσμόν οὐτ' ἐπὶ

τόν ἔθνισμόν. Διό ὀρθῶς ἄν τις φαίη Κλήμεντα καί Ὁριγένην τούς δύο φαεινούς τῆς ἐπιστήμης καί ἐκκλησίας ἡλίους γενέσθαι, ὧν τῷ φωτί οἱ ποιμένες καί διδάσκαλοι καταυγαζόμενοι, οὐκ εἶασαν τό ἐκάστοτε τῆς ἐκκλησίας κλυδωνιζόμενον σκάφος κατά σκοπέλων συντριβῆναι ἢ εἰς ἀλιμένους ὄχθας ἐξοκεῖλαι. Καί περ δέ καί ὑπό ἐπισκόπων καί παπῶν καί πατριαρχῶν καί οἴκουμ. συνόδων καταδικασθεῖς ἐν οὐκ ἐπιγνώσει ἀληθεῖ Ὁριγένης, οὐ μετά λήθης ἄτιμος κείται, ἀλλά μετά μνήμης τόν ἀεὶ χρόνον ὑμνούμενος θάλλει. Πρός γάρ τῶν ὑγιῶν τῆς ἐκκλησίας μελῶν ἀεὶ τιμᾶται».

Ἄρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, Ἀλεξάνδρεια, 1935, σελ. 83–84.

«Ὁ Ὁριγένης ἀνεδείχθη πατήρ τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης. Πρὸ αὐτοῦ δέν ὑπῆρχε θεολογικόν σύστημα, δυνάμενον νά καταρρίψη τά ποικιλώνυμα συστήματα τῆς ψευδωνύμου «Γνώσεως» καί τῶν ἀναφανεισῶν ἀπό τοῦ β' αἰῶνος ἀντιτριαδικῶν αἱρέσεων, ἅμα δέ καί ἀναπτύξη θετικῶς τήν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Πρῶτος δέ ὁ Ὁριγένης, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως στηριχθεῖς, διεμόρφωσε καί ἀνέπτυξε φιλοσοφικόν καί θεολογικόν σύστημα καί ἐπελήφθη τῆς ἐπιλύσεως πάντων τῶν προβλημάτων, ὅσα πρὸ αὐτοῦ καί ἐπ' αὐτοῦ προὔβλήθησαν εἰς τήν Ἐκκλησίαν. Ἰκανῶς προπαρεσκεύασε τό ἔδαφος ὁ διδάσκαλος τοῦ Ὁριγένους Κλήμης, ἀλλ' ὁ Ὁριγένης βαθύτερον κατανοήσας τάς φιλοσοφικάς καί θεολογικάς βάσεις τοῦ Χριστιανισμοῦ προσεπάθησε νά διατυπώσῃ ἀκριβέστερον τοῦ Κλήμεντος τήν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν. Κατώρθωσε δέ ὁ μέγας Ὁριγένης νά προσλάβῃ καί ἐπεξεργασθῇ καί συστηματοποίησῃ πᾶν ὅ,τι πρὸ αὐτοῦ εἶχε παραδοθεῖ ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς φιλολογίας. Τήν δέ ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν βαθυνούστατα χρησιμοποίησας ὡς μέσον οὐ μόνον τῆς ἀποκρούσεως τοῦ «Γνωστικισμοῦ» καί τῶν ἄλλων αἱρέσεων, ἀλλά καί δημιουργίας ἐπιστημονικῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, ἐπιστημονικοῦ θεολογικοῦ συστήματος, μὴ ἀντιφάσκοντος πρὸς τήν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν, ἀλλά στηριζομένου ἐπ' αὐτῆς, διαφωτίζοντος καί ἐξυψούντος αὐτήν. Ὁ Ὁριγένης ἠθέλησε νά συμβιβάσῃ τήν ἐπιστήμην μετά τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, τόν ἑλληνικόν πολιτισμόν μετά τοῦ Εὐαγγελίου, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας, νά ἐξυψώσῃ τήν πίστιν εἰς γνῶσιν, διὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀλληγορικῶς μᾶλλον ἐρμηνευομένης. Ἐπειδὴ ὅμως δέν εἶχον διατυπωθεῖ εἰσέτι τά δόγματα ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Ὁριγένης ἠστόχησεν ἐν τισι σημείοις

καί προῦκάλεσε σφοδράς ἀντιλογίας. Παρά ταῦτα ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐπὶ τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως τῆς θεολογίας ὑπῆρξεν ἀληθῶς κολοσσιαία».

Ἀθανασίου Γερομίσχου, Ὁριγένης ὁ πατήρ τῆς θεολογίας, ἐν Ἀθήναις, 1951, σελ. 68.

«Πολλοὶ σκέψεις τοῦ Ὁριγένους, οἷον περὶ αἰωνιότητος τοῦ κόσμου, περὶ προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν, ἡ ἄρνησις τῆς ἀναστάσεως τῶν σωματιῶν, ἡ περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων κατεκρίθησαν ὡς πλάνα καὶ κακοδοξίαι. Παρ' ὅλα ταῦτα θαυμασιωτάτη διαλάμπει ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ ἡ φιλοσοφικὴ βαθύτης ἐν τῷ συστήματι αὐτοῦ. Ἡ φιλοσοφικὴ του σκέψις, ἡ πολυμέρεια καὶ κριτικὴ δεινότης τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἀνέδειξαν τὸν Ὁριγένη ὡς τὸν ἐξοχώτατον θεολόγον τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Καὶ μολονότι πολλοὶ αὐτοῦ γνῶμαι κατεδικάσθησαν ἀργότερον ὑπὸ Συνόδων τῆς Ἐκκλησίας, οἱ αἰῶνες δὲν παύουσι νὰ θαυμάζωσι τὸν ἄνδρα καὶ νὰ τιμῶσιν αὐτόν ὡς τινὰ τῶν ἐνδοξοτέρων φυσιογνωμιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Οἱ μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ὁ Μ. Ἀθανάσιος, ὁ Μ. Βασίλειος, Γρ. Ναζιανζηνός μορφοῦνται θεολογικῶς διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ. Ὁ δὲ Γρηγόριος ὁ Νύσσης, μαθητὴς ὢν αὐτοῦ, ἐδέχετο καὶ τινὰς τῶν πλανῶν αὐτοῦ. Ὁ Ρουφῖνος καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον μετέφραζε συγγράμματα τοῦ Ὁριγένους. Ὁ Φώτιος ἐν τῇ Μυριοβίβλῳ αὐτοῦ ὁμιλεῖ μετὰ θαυμασμοῦ ὑπὲρ τοῦ Ὁριγένους. Τὸν αὐτόν θαυμασμόν δεικνύουσι πρὸς τὸν Ὁριγένη πλεῖστοι καὶ διακεκριμένοι νεώτεροι θεολόγοι».

Βασιλείου Σταυρίδου, Θεολογικὴ ἐκπαίδευσις ἐν τῇ Ἀλεξανδρινῇ σχολῇ, Ἰσταμπούλ, 1956, σελ. 143.

«Αἱ διδασκαλίαι τοῦ Ὁριγένους περὶ τῆς προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν, τοῦ τιμωρητικοῦ σκοποῦ τῆς δημιουργίας, τῶν διαφόρων κόσμων, τῆς ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεταβάσεως τῶν ψυχῶν κ. ἄ. ἤχουν καθαρῶς Πλατωνικαὶ καὶ Γνωστικαὶ καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑποστηριχθῶν ἐπὶ Χριστιανικῶν βάσεων. Τὰ μόνα ἐλαφρυντικά δι' αὐτόν εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, ὅπως καὶ τὸ ὅτι ἐδίδασκεν ὑποθέτων μᾶλλον ἢ βεβαιῶν. Ἐκτός αὐτῶν καὶ πρόξενοι πολλῆς βλάβης ἐγένοντο οἱ οὕτω καλούμενοι ἀκόλουθοί του, κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους.

Ἡ χρῆσις τῶν ἀλληγοριῶν τοὺς ἐβοήθησε μέχρι ἐνός, ἀλλὰ τοὺς διέφθειρεν εἰς ἄλλα σημεῖα».

Ἐπιμ. Βασιλείου Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία, Β' ἔκδ., Ἀθῆναι, 1959, σελ. 126-7.

«Ὁ Ὁριγένης, συνδυάζων μεγάλην μνήμην καί μεγάλην κρίσιν, ὑπῆρξεν ἰδρυτής τῆς ἐπιστημονικῆς θεολογίας. Ὡς ἔργον αὐτῆς ἐθεώρει τήν ἐδραίωσιν τῶν καθωρισμένων καί καθορισμόν τῶν ἀκαθορίστων σημείων τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Εἰργάσθη πρός ἐπιτυχίαν ἀμφοτέρων, χρησιμοποιοῦσας κυρίως τήν πλατωνικήν φιλοσοφίαν. Οὕτω συνεπλήρωσε τά κενά καί διεμόρφωσε τό ὅλον ὑλικόν εἰς σύστημα. Τό σχετικόν αὐτοῦ σύγγραμμα, τό «Περί ἀρχῶν», ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπί τῆς μετά ταῦτα διαμορφώσεως τῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐναντίον αὐτοῦ διετυπώθη ἡ μομφή, ὅτι περιεῖχεν αἰρετικὰς δοξασίας. Αἱ αἰρετικά αὐταῖ δοξασίαι προέκυψαν κατά τό πλεῖστον ἐκ τῆς κατὰπολεμήσεως τοῦ γνωστικισμοῦ, ἥτοι ἐξ ἀντιδράσεως πρός αὐτόν ὁ Ὁριγένης ἐφθασεν εἰς ἄλλας ἀντιθέτους κακοδοξίας, ἐν τισιν ὅμως ὑπέστη θετικὴν ἐπίδρασιν τοῦ γνωστικισμοῦ, ὅπως Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ὑφίστατο τοιαύτην καί μάλιστα πολὺ μεγαλυτέραν ἐπίδρασιν. Ἄλλ' ὅπως ὁ Κλήμης, οὕτω καί ὁ Ὁριγένης βαθμηδόν ἀπεμακρύνθη τῶν Γνωστικῶν. Τὰ ἐξηγητικά συγγράμματα τοῦ Ὁριγένους γραφέντα μεταγενεστέρως καί μακράν τῆς Ἀλεξανδρείας εἶναι ἐκκλησιαστικώτερα τῶν ἄλλων αὐτοῦ συγγραμμάτων».

Ἰωάννου Θεοδωρακοπούλου, Πλάτων - Πλωτῖνος - Ὁριγένης, Ἀθῆναι, 1959, σελ. 61-62.

«Ὁ Ὁριγένης ὑπῆρξε ὁ πρῶτος μεγαλοφυῆς φιλόσοφος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἄν καί ἐνθερμος χριστιανός δέν σταματᾷ ἐπὶ τὴν ἀπλῆ πίστιν, ἀλλὰ κυριευμένος καί ἀπὸ τὸν πλατωνικὸν ἔρωτα, προχωρεῖ πέρα ἀπ' αὐτήν καί ἐπιδιώκει τὴν ἐπιστήμην, τὴν γνῶσιν.

Ἡ παλαιὰ δίψα τοῦ Ἑλλήνος πρός τὴν γνῶσιν καί ἡ παρακόλουθη εὐδαιμονία τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῆς συναναστροφῆς τῆς μετὰ τὸν Λόγον εἶναι μόνημα γνωρίσματα τῆς μεγάλης ψυχῆς τοῦ Ὁριγένους. Μέσα του εἶναι παρὼν ὁ αἰώνιος Ἑλληνας, ὁ ὁποῖος ζητεῖ νὰ οἰκοδομήσῃ συστηματικὴν θεωρίαν, δηλαδὴ ἐπιστήμην περὶ τῆς νέας θρησκείας, ἡ ὁποία ἔστησε τὴν σκεπτικὴν τῆς μέσας τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου. Τό παλαιὸν ἰδανικόν τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας, ὁ σοφός, πού νικάει τὰ πάθη του, ἐναρμονίζει τίς δυνάμεις του καί συντάσσει τὰ νοήματα τοῦ πνεύματός του εἰς σύστημα, αὐτός θεωρεῖται τώρα καί μέσα εἰς τὸν χριστιανισμόν ὁ ὄριμος καί συνειδητός χριστιανός».

Γεωργίου Ματζαρίδου, *Τό διδασκαλικόν ἔργον τοῦ Ὁριγένους*, Θεσσαλονίκη, 1960, σελ. 86 καί 88.

«Πρωταρχικός σκοπός τοῦ Ὁριγένους κατά τήν σύνθεσιν τοῦ συστήματός του ἦτο νά ἐκθέσῃ συστηματικῶς τήν χριστιανικήν διδασκαλίαν βάσει τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί τῆς Ἱερᾶς παραδόσεως. Αἱ δύο αὗται πηγαί τῆς θείας ἀποκαλύψεως εἶχον δι' αὐτόν μεγίστην σημασίαν.

Κατά τό ἔργον τοῦτο ὁ Ὁριγένης προσεπάθησεν ἰδιαίτερος νά ὑπογραμμίσῃ τās ἀπαντώσας εἰς τās φιλοσοφικάς ἀναζητήσεις τῆς ἐποχῆς του χριστιανικάς ἀπόψεις. Τοῦτο ἐξ ἄλλου ἦτο ἀπαραίτητον καί διά τήν ἐπιτυχήν ἐπιτέλεισιν τοῦ διδασκαλικοῦ του ἔργου. Ὡς ἦτο ὅμως φυσικόν, ὑπέστη καί τήν ἀνάλογον ἐπίδρασιν τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως, μετά τῆς ὁποίας ἦλθεν εἰς ἐπαφήν».

«Προκαλεῖ ἰδιαίτεραν ἐντύπωσιν ἡ καταφανής ἀντίφασις, ἡ ὁποία ὑφίσταται μεταξύ τῶν λόγων τοῦ Ὁριγένους ὅτι παραμένει πιστός εἰς τās Γραφάς καί εἰς τήν παραδεδομένην πίστιν τῆς Ἐκκλησίας, καί τοῦ γεγονότος ὅτι τά ἔργα του βρῖθουν ξένων ἐπιδράσεων καί αἰρετικῶν ἀπόψεων. Τοῦτο ἐρμηνεύεται ἐν μέρει ἐκ τῆς περὶ μυστικῆς διδασκαλίας ἀντιλήψεώς του. Ὡς «πνευματικός» χριστιανός ὁ Ὁριγένης ἠδύνατο, βάσει τῆς ἀπόψεώς του ταύτης, νά ἐπιδίδεται εἰς βαθυτέραν μελέτην τῶν Γραφῶν καί ν' ἀποκαλύπτῃ προσωπικῶς μυστικάς καί ἀποκρύφους αὐτῆς διδασκαλίας. Ταύτας παρουσίαζεν ὑπό τύπον ἀσκήσεων («γυμναστικῶς») καί εἰς κύκλους μαθητῶν του, διετῆρει ὅμως πάντοτε σοβαράς ἐπιφυλάξεις ἀναμένων τήν ὀριστικήν ἀπόφασιν τῆς Ἐκκλησίας. Ἦτο λοιπόν φυσικόν νά εἰσηγήθῃ τοιοῦτοτρόπως ὁ Ὁριγένης καί κακοδόξους θεωρίας».

Γιάννη Καλδελλῆ, *Τό θεολογικό καί φιλοσοφικό σύστημα τοῦ Ὁριγένου*, Μυτιλήνη, 1978, σελ. 18–19.

«Ὁ Ὁριγένης εἶναι μιά πολυδύναμη προσωπικότητα. Εἶναι τό ἄγαλμα τῆς χριστιανικῆς ἀρετῆς καί σοφίας πρὸς τό ὁποῖο στρέφονταν μέ σεβασμό οἱ μεταγενέστεροι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Δέν εἶναι μόνο πατέρας τῆς Θεολογικῆς Ἐπιστήμης, ἀλλά γενικά καί τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας. Ζεῖ, τό χαλκέντερο αὐτό τέκνο τῆς Ἀλεξανδρινῆς ἐκκλησίας, ἀκριβῶς στό χρονικό ἐκεῖνο σημεῖο πού χωρίζει τούς πρώτους ἡρωικούς χριστιανικούς χρόνους, κατά τούς ὁποίους οἱ χριστιανοί τρέφονταν σχεδόν μόνο ἀπό τήν πίστη στίς ἀλήθειες τοῦ Κυρίου, ἀπό τούς χρόνους ἐκείνους, κατά τούς ὁποίους ὁ χριστιανισμός, βέβαιος πιά γιά τήν ἀκατανίκητή του δύναμη καί ὑπεροχή, ἐμφανίζεται ὄχι μόνο σάν

μιά νέα θρησκεία αλλά και σαν ένα νέο φιλοσοφικό πιστεύω. Ἡ πίστη, τό καύχημα αὐτό καί τό στολίδι τῶν πρώτων χριστιανῶν, ἐνώνεται μέ τή γνώση, πού κατά τόν Ὁριγένη πλατύνει τήν ψυχή. Δέν πρέπει λοιπόν νά δοκιμάζουμε ἐκπληξη γιά τό ὅτι ὁ χρυσός χριστιανικός αἰώνας, σαν βάση γιά τίς Γραφικές μελέτες, ἔθεσε τά συγγράμματα τοῦ Ὁριγένη. Ἀπό τά συγγράμματα αὐτά ὠφελήθηκαν θαυμαστές καί ἐχθροί του. Ὅπως σωστά παρατηρεῖ ὁ Βλ. Λόσκι, «αὐτή εἶναι ἡ μοῖρα τοῦ Ὁριγένους: νά καταπολεμῆται συνεχῶς καί ταυτοχρόνως νά πλουτίζει ἐκεῖνους, οἱ ὁποῖοι καταπολεμοῦν τήν σκέψιν του».

Ἄνδρέου Θεοδώρου, Ἱστορία τῶν Δογμάτων, τόμ. Α' - μέρος Β', Ἀθήνα, 1977, σελ. 332-4.

«Ὁ Ὁριγένης ἀνεδείχθη ἡ σημαντικώτερα θεολογική φυσιογνωμία ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀσκήσας ἐν αὐτῇ τήν μεγαλυτέραν καί βαθυτέραν ἐπίδρασιν. Ἐφάμιλλος αὐτοῦ ἐν τῇ Δύσει ὑπῆρξε μόνος ὁ Αὐγουστῖνος, ἕνακι τοῦ ὁποῖου ὅμως ὁ Ὁριγένης εἶχε τό πλεονέκτημα ὅτι πρῶτος ἐπεχείρησε τήν καθολικὴν θεώρησιν καί διαμόρφωσιν τῆς χριστιανικῆς θεολογίας. Ἀνὴρ πράγματι καθολικός καί κάτοχος ὀλοκλήρου τῆς ἐπιστήμης τῆς ἐποχῆς του, ψυχή εὐθεία καί εὐλικρινής, πνεῦμα νευρῶδες καί ἰσχυρόν, μή πτοούμενον πρό τῶν δυσχερειῶν ἀλλ' ἀντιμετωπίζον αὐτάς κατά πρόσωπον καί ἀποφασιστικῶς, διάνοια ἱκανή εἰς συνθέσεις ὑψηλάς ἀλλά καί θαυμαστή εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς μαθήσεώς της, ὁ Ὁριγένης ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος μέγας διδάσκαλος εἰς ζητήματα χριστ. πνευματικότητος, ὁ πρῶτος μέγας ἐρμηνευτής καί ὁ πρῶτος μέγας δογματικός θεολόγος, τόν ὁποῖον ἔσχε ποτέ ἡ Ἐκκλησία».

Παναγιώτη Χρήστου, Ἑλληνική Πατρολογία, τόμ. Β', Θεσσαλονίκη, 1991, σελ. 856 καί 869-870.

«Ὁ Ὁριγένης ὑπῆρξεν εἰς ἀπό τούς μεγαλοφυεστέρους ἄνδρας τῆς ἱστορίας. Συνδυάζων τήν ἐπιστήμην μέ τήν ἀρετήν, τήν πνευματικότητά μέ τήν ἰκανότητα συλλήψεως ἰδεῶν, τήν πολυμαθειαν μέ τήν μεθοδικότητα, κατώρθωσε κάτι τό ὁποῖον δέν εἶχε κατορθώσει κανεὶς ἄλλος πρό αὐτοῦ οὔτε ἐπρόκειτο νά κατορθώσῃ ἐπί πολλούς αἰῶνας μετ' αὐτόν, νά ὀλοκληρώσῃ ἐν μεγαλειῶδες θεολογικόν φιλοσοφικόν σύστημα».

«Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται παράδοξον, πῶς συνέβη μία τόσο ἡμερος καί εὐγενής προσωπικότης τοῦ τύπου τοῦ Ὁριγένους νά καταστῇ σημεῖον ἀντιλεγόμενον τόσο ἐν ζωῇ ὅσον καί μετά θάνατον.

Φαίνεται δέ ἐξ ἴσου παράδοξον, πῶς συνέβη εἰς θεολόγος τῆς ἀξίας καί τοῦ κύρους τοῦ Ὁριγένους, ὁ ὁποῖος μετεκαλεῖτο εἰς τά πέρατα τῆς οἰκουμένης διά νά ἀντιμετώπιση τάς διδασκαλίας τῶν αἰρετικῶν, νά κατηγορηθῆ ὁ ἴδιος ὡς αἰρετικός.

Τό παράδοξον τοῦτο ἐξηγεῖται ἐν μέρει ἀπό τό γεγονός ὅτι οὗτος ἦτο πολύ μέγας καί ἐδέσποζε τυραννικῶς ἐπί τῆς θεολογικῆς σκέψεως, τήν ὁποίαν καθωδήγει εἰς κατευθύνσεις τῆς ἐκλογῆς του. Ἐκτός τοῦ ὅτι γενικῶς οἱ μεγάλοι δέν γίνονται εὐκόλως ἀνεκτοί, κατέστη σύν τῷ χρόνῳ σαφές ὅτι νέαι μορφαί θεολογικῆς σκέψεως δέν ἦτο δυνατόν νά εὐδοκίμησούν εἰμή μόνον ἂν οὗτος κατεβιβάζετο ἀπό τόν θρόνον του. Ἐξηγεῖται ὁμως ἐν μέρει καί ἀπό τό γεγονός ὅτι ὄντως εἶχεν αἰρετικὴν σκέψιν.

Ἡ παρουσία αἰρετικῶν δοξασιῶν εἰς τά συγγράμματα τοῦ Ὁριγένους ὀφείλεται εἴτε εἰς τήν ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ συγγραφέως διατύπωσίν των εἴτε εἰς τήν ὑπό νοθευτῶν παρεμβολήν των κατά τήν διάρκειαν τοῦ βίου του ἢ ἀργότερα...».

Ἰακώβου (Γεωργίου) Πηλῖλη, Ἐπισκόπου Κατάνης, Ὁριγένης ὁ Ἀλεξανδρινός Θεολόγος, Ἀθήναι 2002, σελ. 40.

«Εἰς τό πρόσωπον τοῦ Ὁριγένους, ἡ Χριστιανική Ἐκκλησία εἶχεν τόν πρῶτον θεολόγον της μέ τήν ἀνωτέραν ἔννοιαν τοῦ ὄρου· οὔτε καί ἡ Ἑλληνική Ἐκκλησία εἶχεν, ἔκτοτε, ἀνώτερον τούτου. Οὗτος ἔφθασεν εἰς τήν κορυφήν τῆς ἀνθρωπίνης θεωρήσεως, καί ἡ διδασκαλία του δέν ἦτο, ἀπλῶς, θεωρητική, ὡς ἐκείνη τῶν ἀνταγωνιστῶν του, τῶν Γνωστικῶν, ἀλλ' ἦτο, ἐπίσης, πεποτισμένη μέ μίαν ἔντονον ἠθικὴν δύναμιν. Εἰς τά πλήθη, εἰς τά ὁποῖα ἡ διδασκαλία του ἦτο πέραν κατανοήσεως, ἄφηνεν τάς ἐνδιαμέσους εἰκόνας καί τά σύμβολα, ὡς ἐπίσης, καί τόν τελικόν σκοπόν ἐπιτυχίας. Εἰς τόν Ὁριγένην, ὁ Χριστιανισμός ἦτο μεμιγμένος μέ τήν εἰδωλολατρείαν εἰς τήν ὁποίαν ὑπῆρχεν ἡ ἐπιθυμία διά τήν ἀλήθειαν καί ὁ πόθος τοῦ θεοῦ. Ὅταν οὗτος ἀπέθανεν δέν ἀφῆκεν μαθητὴν ὁ ὁποῖος ἠδύνατο νά διαδεχθῆ αὐτόν, οὔτε καί ἡ Ἐκκλησία τῆς ἐποχῆς του ἦτο ἱκανή ὅπως καταστῆ ἡ κληρονόμος του, καί, οὕτω, ἡ γνώσις του ἐτάφη. Τρεῖς αἰῶνας μετὰ τόν θάνατόν του, τό ὄνομά του ἀπεκόπει ἀπό τά βιβλία τῆς Ἐκκλησίας, πλὴν ὁμως, εἰς τάς Ἑλληνικὰς ἱεράς Μονάς ἡ ἐπιρροή του κυριαρχεῖ ἀκόμη, καί ὁ πνευματικὸς πατήρ τοῦ Ἑλληνικοῦ Μοναχισμοῦ ἦτο ὁ “Ὁριγένης”, εἰς τό ὄνομα τοῦ ὁποίου οἱ μοναχοὶ ἀνετριχιάζον».

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἀπό τήν ὅλη ἀποδεικτική διαδικασία τῶν προηγουμένων κεφαλαίων πιστεύουμε ὅτι ἐξάγονται τά ἀκόλουθα συμπεράσματα:

α) Ὁ Ὀριγένης ὑπῆρξε ὁ μέγιστος τῶν θεολόγων τῆς ἐποχῆς του καί πατέρας τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης. Καθ' ὅλη τή διάρκεια τῆς ζωῆς του ὑπῆρξε πιστό τέκνο τῆς ἐκκλησίας καί ἡ διδασκαλία του βρισκόταν πάντοτε μέσα στά πλαίσια τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως. Οὐδέποτε προέβη σέ ἀντικανονική ἐνέργεια, ἐνῶ τά φημολογούμενα περί αὐτοευνουχισμοῦ του ἀποτελοῦν λανθασμένες διαδόσεις ἐκ παρεξηγήσεως.

β) Οἱ μεγάλοι Πατέρες τῆς ἐκκλησίας ἐντρυφοῦσαν διαρκῶς καί ἐν ἐκτάσει στά συγγράμματά του, ἐκ τῶν ὁποίων ἀντλοῦσαν πλεῖστα διδάγματα, καί οὐδέποτε τόν κατηγορήσαν γιά τυχόν αἰρετική διδασκαλία. Οἱ ἐλάχιστες παρατηρήσεις τους ἀναφέρονται σέ ἐπουσιώδη θέματα καί οὐδέποτε ἔχουν τόν χαρακτήρα ἐλέγχου γιά «κακοδοξίες». Οὐδέποτε ἐπίσης ἔχουν ἀπορρίψει τά σημεῖα τῆς διδασκαλίας του τά ὁποῖα θεωροῦνται σήμερα σάν ἀντίθετα πρὸς τήν χριστιανική διδασκαλία. Ἀπό τό γεγονός αὐτό συμπεραίνουμε ὅτι τά ἀπεδέχοντο, ἔστω καί ἂν δέν τά διακήρυξαν ἀνοιχτά πρὸς ὅλους.

γ) Οἱ ὅποιες ἐκδηλωθεῖσες ἀντιδράσεις κατά τήν διάρκεια τῶν ὠριγενιστικῶν ἐρίδων προήρχοντο κυρίως ἐκ φανατισμοῦ ἢ ἀπό ἄγνοια τῆς μυστικῆς διδασκαλίας. Ὡς ἐκ τούτου οἱ ὑποστηρικτές τοῦ Ὀριγένη ἦσαν πάντοτε περισσότεροι καί πιό προηγμένοι πνευματικά ἀπό τούς κατηγοροῦς του.

δ) Ἡ καταδίκη τοῦ Ὀριγένη κατά τήν Ε' οἰκ. σύνοδο ὀφείλεται κατά κύριο λόγο στή δυναμική ἐπέμβαση τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ ὁποῖος παρά τίς καλές του προθέσεις νά διατηρήσει τήν ἐνότητα τῆς ἐκκλησίας καί τήν καθαρότητα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, ὑπέπεσε καί σέ σοβαρά σφάλματα, πού βαρύνουν τίς δογματικές παραδοχές μέχρι σήμερα. Ἀποδείξαμε δέ, ὅτι ἡ ἐν λόγω καταδίκη δέν πρέπει νά θεωρεῖται ὡς ληφθεῖσα

ἀπό τήν ἴδια τήν Ε' οἰκ. σύνοδο, ἀλλά ἀπό τήν ἐνδημοῦσα σύνοδο, καί μάλιστα μέ πολλές διαφωνίες.

ε) Κατά τήν μακραιώνη περίοδο τοῦ Βυζαντίου ὁ Ὁριγένης ἐθεωρεῖτο πλέον ὡς αἰρετικός καταδικασμένος ἀπό τήν ἐκκλησία καί τά ἔργα του ἔπαυσαν νά μελετῶνται. Στούς νεώτερους χρόνους ὅμως ἐπῆλθε μία ἀποφασιστική ἀναστροφή τῆς ἀντιμετώπισεώς του, ἡ ὁποία ξεκίνησε ἀπό τήν Εὐρώπη καί υἱοθετήθηκε τελικά ἀπό ὅλους σχεδόν τούς ἑλληνες μελετητές, πού ἀναγνωρίζουν τή μεγάλη ἀξία του καί τήν κορυφαία προσφορά του στόν Χριστιανισμό, ἀνεξαρτήτως μερικῶν ἐπιφυλάξεων πού διατυπώνουν.

στ) Ἡ ὁλοκλήρωση τῶν συμπερασμάτων μας, βάσει ὅλων τῶν προηγουμένων, ἔγκειται στήν ἀνάγκη νά ἀποκατασταθεῖ ἐπίσημα ὁ Ὁριγένης, καθὼς καί οἱ καταδικασθέντες μαζί μέ αὐτόν, Δίδυμος ὁ τυφλός καί Εὐάγριος ὁ Ποντικός. Αὐτό πρέπει νά γίνει διά μιᾶς μείζονος συνόδου, ἡ ὁποία νά ἀκυρώσει τήν οὕτως ἢ ἄλλως διάτρητη ἀπόφαση τῆς ἐνδημούσης συνόδου τοῦ 553. Παράλληλα εἰσηγηθήκαμε καί τήν ἀκύρωση τῆς ἀποφάσεως τῆς παρά τήν Δρῦν συνόδου, ἡ ὁποία καθαίρεσε τόν Ἰωάννη Χρυσόστομο. Μόνο δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἡ νεώτερη ἐκκλησία θά ἐκκαθαρίσει τά δύο μελανά στίγματα τοῦ ἱστορικοῦ της παρελθόντος, τίς ἄδικες καταδίκες τῶν μεγάλων τέκνων της.

ζ) Μετά τήν ἀποκατάσταση τοῦ Ὁριγένη, προβάλλει ἐπιτακτικό τό ἐρώτημα, κατά πόσον ἡ ἐκκλησία ἀποδέχεται ἢ ὄχι καί τήν διδασκαλία του, ὀλικῶς ἢ μερικῶς.

Κατ' ἀρχήν θεωρεῖται δεδομένη ἡ ἀποδοχή τῶν κυριωτέρων ἀπόψεών του, ὅπως ἡ προϋπαρξη τῶν ψυχῶν, ἡ οὐράνια θέση τοῦ Παραδείσου, ἡ προσωπική συμμετοχή τῶν ἀνθρώπων στό προπατορικό ἀμάρτημα, καί ἡ μετενσάρκωση. Τοῦτο βεβαίως θά ἔχει ὡς συνέπεια τήν γενική ἀνασυγκρότηση τῆς χριστιανικῆς Δογματικῆς, κυρίως στούς τομεῖς τῆς Ὀντολογίας καί τῆς Ἀνθρωπολογίας.

Ἀσφαλῶς, ὅμως, μέσα στά συγγράμματα τοῦ Ὁριγένη ὑπάρχουν καί στοιχεῖα πού δέν εἶναι ὀρθά. Ἄρα, ἡ πλήρης ἀπάντηση στό τεθέν ἐρώτημα θά ἐπιτευχθεῖ μόνον κατόπιν ἐνδελεχοῦς καί ἐμπεριστατωμένης βαθείας μελέτης ἀπό τούς μελλοντικούς ἐρευνητές τῆς ἀπόρρητης χριστιανικῆς διδασκαλίας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ὁ ἐπίλογος αὐτῆς τῆς ἱστορίας δέν ἔχει γραφεῖ ἀκόμη.

Θά γραφεῖ ὅταν ὁ Ὄριγένης ἀπολαύσει καί πάλι τῆς τιμῆς πού ἀπολάμβανε στήν ἀρχαία ἐκκλησία, ὥστε τό τέλος νά εἶναι ὅμοιο μέ τήν ἀρχή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Ἡ συγγραφή τῆς παρούσης μελέτης βασίστηκε κατ' ἐξοχήν στίς ΠΗΓΕΣ, τίς ὁποῖες χρησιμοποίησαμε ἀποκλειστικά σχεδόν γιά τήν ἐξαγωγή τῶν συμπερασμάτων μας. Στά ἐπί μέρους θέματα ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν καί τά κατωτέρω ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ).

Α΄. ΠΗΓΕΣ

- Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου, Περί τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου
 __, Ἐπιστολή πρὸς Σεραπίωνα περί τοῦ ἁγίου Πνεύματος
 __, Βίος καί πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου
 __, Λόγος κατὰ Ἑλλήνων
 __, Ἀμφιβαλλόμενα
- Ἀναστασίου Ἀντιοχείας, Δογματική ἔκθεσις
 __, Λόγος εἰς τήν Μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου
- Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Περί τοῦ ἁγίου Πνεύματος
 __, Ὁμιλίας εἰς τήν Ἑξαήμερον
 __, Εἰς τοὺς Ψαλμούς
 __, Εἰς τό «πρόσεχε σεαυτῷ»
 __, Θεία Λειτουργία
- Γεωργίου Μοναχοῦ, Χρονικόν
- Γρηγορίου Θεολόγου, Θεολογικοί Λόγοι
 __, Μέγας Κατηχητικός
 __, Ἐπιστολή 115
- Γρηγορίου Νύσσης, Εἰς τόν βίον Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ
 __, Ἐξήγησις τοῦ Ἰσματος τῶν Ἀσμάτων
 __, Περί ψυχῆς καί ἀναστάσεως διάλογος
 __, Περί κατασκευῆς ἀνθρώπου
 __, Εἰς τήν προσευχήν
- Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, Ἐξηγητικά ἀποσπάσματα
 Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Ἐπιστολή Θ'
 Δίωνος Κασσίου, Ρωμαϊκή Ἱστορία

- Εἰρηναίου, Ἀποσπάσματα
 Ἐπιφανίου, Ἀγκυρωτικός
 —, Πανάριον (ἢ Κατά Αἱρέσεων)
 Εὐαργίου Σχολαστικοῦ, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία
 Εὐσεβίου, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία
 Εὐσταθίου Ἀντιοχείας, Εἰς τό τῆς Ἐγγαστριμύθου θεώρημα διαγνω-
 στικός
 Εὐστρατίου, Βίος καί πολιτεία Εὐτυχίου πατριάρχου Κων/πόλεως
 Ζωναρᾶ Ἰωάννου, Χρονικόν
 Θεοδώρου Μοψουεστίας, Περί ἐνανθρωπήσεως
 Θεοδώρου Σκυθοπόλεως, Λίβελλος κατά Ὠριγένους
 Ἱερωνύμου, De viris Illustribus
 Ἰουστίνου, Ἀπολογία ὑπέρ χριστιανῶν (Α – Β)
 —, Διάλογος πρός Τρύφωνα Ἰουδαῖον
 Καινή Διαθήκη
 Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, Στρωματεῖς
 Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Εἰς τήν πρός Ρωμαίους
 Κυρίλλου τοῦ Σκυθοπολίτου, Βίος τοῦ ὁσίου Σάβα
 Λεοντίου Βυζαντίου, Σχόλια Θεολογικά
 Μεθοδίου, Ἀγλαοφῶν ἢ Περί Ἀναστάσεως
 Μελίτωνος Σάρδεων, Ὁμιλία εἰς τό Πάθος ἢ περί Πάσχα
 Μόσχου Ἰωάννου, Λειμωνάριον
 Νεμεσίου Ἐμέσης, Περί φύσεως ἀνθρώπου
 Νικηφόρου Καλλίστου, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία
 Νικηφόρου Κων/πόλεως, Ἐπιστολή πρός Λέοντα Γ' πάπα Ρώμης
 Παλλαδίου, Διάλογος περί τόν βίον Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου
 Παλαιά Διαθήκη
 Παχωμίου, Βίοι
 Πέτρου Ἀλεξανδρείας, Ἀποσπάσματα
 Πρακτικά τῶν ἁγίων καί Οἰκουμενικῶν Συνόδων
 Σωζομενοῦ, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία
 Σωκράτους, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία
 Φωτίου, Βιβλιοθήκη
 Χρυσοστόμου Ἰωάννου, Εἰς τήν Γένεσιν
 —, Εἰς τό κατά Ματθαῖον
 —, Εἰς τό κατά Ἰωάννην
 —, Εἰς τάς πράξεις τῶν Ἀποστόλων
 —, Ὅτι οἱ δαίμονες δέν διοικοῦν τά ἀνθρώπινα

- ___, Πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐκ μέσου γέγονεν ὁ Διάβολος...
- ___, Εἰς τὴν προφητικὴν ρῆσιν τὴν λέγουσαν «Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ἐποίησα φῶς καὶ σκότος...»
- ___, Εἰς τοὺς ἀνδριάντας
- ___, Περί εἰμαρμένης καὶ προνοίας Ὁριγένους, ἅπαντα τὰ ἔργα

Β'. ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- Ἀλεβιζόπουλος, Ἀντώνιος, Μετενσάρκωση ἢ ἀνάσταση;, Πρέβεζα, 1992.
- Ἀλιβιζάτος, Ἀμίλκας Σ., Ἡ ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α', «Νέα Σιών», τόμ. 12 (1912).
- Ἀνδρούτσου, Χρήστου, Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Β' ἔκδ., Ἀθήναι 1956.
- Γερομιάλου, Ἀθανασίου Γρ., Ὁριγένης ὁ πατὴρ τῆς Θεολογίας, Ἐν Ἀθήναις 1951.
- Γεωργιάδη, Βασιλείου, Ὁ Ὁριγένης ὡς διδάσκαλος κατὰ τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν θαυματουργόν, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», Κων/πολις 1885.
- ___, Ὁ Ὁριγένης ὡς ἐρμηνευτὴς τῶν ἁγίων Γραφῶν κατὰ τοὺς ἁγίους πατέρας καὶ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας Βασιλείου τὸν μέγαν καὶ Γρηγόριον τὸν Θεολόγον, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», Κων/πολις 1885.
- Γιαννοπούλου, Βασ. Ν., Εἶναι ὁ Ὁριγένης ἀναθεματισμένος;, Τιμητικός τόμος Γ. Κονιδάρη, Ἀθήναι 1981, σελ. 64–79.
- Δέρβου, Γεωργίου, Χριστιανικὴ Γραμματολογία, τόμοι 3, ἐν Ἀθήναις 1903–1910.
- Θεοδωρακοπούλου, Ἰωάννου Ν., Πλάτων - Πλωτῖνος - Ὁριγένης, Ἀθήναι 1959.
- Θεοδώρου, Ἀνδρέου, Ἡ χριστιανικὴ ὁρολογία καὶ διδασκαλία Κυρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας καὶ Θεοδωρήτου Κύρου, Ἀθήναι 1955.
- ___, Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἐλληνικῆς σκέψεως ἐπὶ τῶν θεολογικῶν σχολῶν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, Ἀθήναι 1983.
- ___, Ἱστορία τῶν Δογμάτων, Ἐν Ἀθήναις 1963.

- Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια.
Καλδελλῆ, Γιάννη Ἀντ., *Τό θεολογικό καί φιλοσοφικό σύστημα τοῦ Ὁριγένη*, Μυτιλήνη 1978.
- Καλογερά, Νικηφόρου, *Περί τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρώτης χριστιανικῆς θεολογικῆς σχολῆς, τῆς καί κατηχητικῆς λεγομένης*. Ἐν Πέστη 1867.
- Καραμηνᾶς, Περικλῆς, *Ὁριγένης, ἡ ἀλήθεια γιά τό θεό*, Ἡλίανθος, Ἀθήνα 1996.
- Καρμίρη, Ἰωάννου Ν., *Τά Δογματικά καί Συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τόμ. I, Β' ἔκδ., ἐν Ἀθήναις 1960, τόμ. II, ἐν Ἀθήναις 1953.
- Κοντογόνου, Κωνσταντίνου, *Φιλολογική καί κριτική ἱστορία*, τόμοι 2, ἐν Ἀθήναις 1851–1853.
- Κυριακοῦ, Διομήδους Ἀ., *Περί τῶν Ἀλεξανδρινῶν θεολόγων καί ἰδίως τοῦ Ὁριγένους*, Ἀθήναι 1898.
- Λογοθέτου, Κων. I., *Ἡ φιλοσοφία τῶν Πατέρων καί τοῦ Μέσου Αἰῶνος*, τόμοι 2, ἐν Ἀθήναις 1930–1934.
- Λόντου, Ἰ. Ἀ., *Ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατηχητική ἐπίκλην σχολή, ἥτοι καινή τῶν περί αὐτῆς πηγῶν ἐπεξεργασία*, Ἀθήναι 1932.
- Μακρυγιάννη, Δημητρίου Ἡλ., *Πνευματισμός. Ἱστορικά τεκμήρια ἀπό τήν Ἑλλάδα καί τόν Χριστιανισμό*, Τό Θεῖον Φῶς, Ἀθήνα 1995.
- , *Ὁ πνευματισμός καί ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος*, Τό Θεῖον Φῶς, Ἀθήνα 2003.
- Μαντζαρίδου, Γεωργίου Ἰ., *Τό διδασκαλικόν ἔργον τοῦ Ὁριγένους*, Ἐν Θεσσαλονίκη 1960.
- Μελετίου, Μητροπολίτου Νικοπόλεως, *Ἡ Πέμπτη Οἰκουμενική Σύνοδος, (Εἰσαγωγή, Πρακτικά, Σχόλια)*, Ἀθήναι 1985.
- Μιχαηλίδης, Ἰππόλυτος, *Ὁριγένους τά Περί Ἀρχῶν βιβλία ἐν ἐλληνικῇ μεταφράσει*, (μέ προλεγόμενα), «Νέα Σιών» τόμ. 12 (1912) καί 18 (1923).
- Μπαλάνου, Δημητρίου Σ., *Πατρολογία*, Ἐν Ἀθήναις 1930.
- Μωϋσέσκου, Ἰουστίνου Ἰ., *Εὐάγγελος ὁ Ποντικός, Βίος – Συγγράμματα – Διδασκαλία*, Ἀθήναι 1937.
- Παναγοπούλου, Ἰωάννου Θ., *Περί τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καί τῶν ἐπί τῆς ἐποχῆς των σχέσεων Ἐκκλησίας καί Πολιτείας*, Ἀθήνα 1939.
- Παπαδοπούλου, Στυλιανοῦ Γ., *Πατρολογία*, τόμοι 2, Ἀθήνα 1977–

1990.

- Παπαδοπούλου, Χρυσοστόμου, *Ίστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας (62-1934)*, Ἀλεξάνδρεια 1935.
- Πηλίη, Ἰακώβου (Γεωργίου) Ἐπισκόπου Κατάνης, *Ὠριγένης: ὁ Ἀλεξανδρινός θεολόγος*, Ἀθήναι 2002.
- Ρώση, Ζήκου Δ., *Σύστημα Δογματικῆς τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἐν Ἀθήναις 1903.
- Σταυρίδου, Βασιλείου Θ., *Θεολογική ἐκπαίδευσις ἐν τῇ Ἀλεξανδρινῇ Σχολῇ*, Ἰσταμπούλ 1956.
- , *Ἡ Ἀλεξανδρινή Σχολή μετὰ τόν Ὠριγένη*, Ἰσταμπούλ 1959.
- , *Αἱ ὠριγενιστικά ἔριδες*, «Θεολογία» τόμ. 28 (1957) καί 29 (1958). Ἀνάτυπο, Ἀθήναι 1958.
- Στεφανίδου, Βασιλείου Κ., *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, Δ' ἔκδ., «Ἀστήρ», Ἀθήναι 1978.
- Τρεμπέλα, Παναγιώτου Ν., *Δογματική τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τόμοι 3, Ἀθήναι 1978.
- Φειδᾶ, Βλασίου Ἰω., *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, τόμ. Α', Β' ἔκδ., Ἀθήναι 1994.
- , *Ἐνδημοῦσα σύνοδος*, Ἀθήναι 1971.
- Χρήστου, Παναγ. Κ., *Ἑλληνική Πατρολογία*, Κυρομάνος, τόμ. 5, Θεσσαλονίκη 1976-1992.
- Χρυσοῦ, Εὐαγγέλου Κ., *Ἡ ἐκκλησιαστική πολιτική τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατά τήν ἔριν περί τά Τρία Κεφάλαια καί τήν Ε' οἰκουμενικήν σύνοδον*, Ἀνάλεκτα Βλατάδων 3, Θεσσαλονίκη 1969.
- , *Αἱ μαρτυρίαι τοῦ Κυρίλλου Σκυθοπολίτου περί τῆς Ε' οἰκουμενικῆς συνόδου καί τῆς καταδίκης τοῦ Ὠριγένους*, «Θεολογικόν Συμπόσιον», Θεσσαλονίκη 1967, σελ. 259-273.

34

Τί ἦταν ὁ Ὠριγένης;

Ἐνας χαλκέντερος ὑπερασπιστής τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ὅπως τὸν θεωροῦσαν ὅταν ζοῦσε, ἢ ἕνας πλανημένος αἵρετικός, ὅπως νομίζεται σήμερα;

Ἀπὸ τὴν Ε΄ οἰκουμένη σὺνοδο (553 μ.Χ.) καὶ μετέπειτα, ὁ Ὠριγένης θεωρεῖται καταδικασμένος ἀπὸ τὴν ἐκκλησία καὶ οἱ ἀπόψεις του, ὅπως ἡ προῦπαρξη τῶν ψυχῶν καὶ ἡ μετενσάρκωση, δέν γίνονται ἀποδεκτές, παρά τὴν ἀναγνώριση τοῦ γενικώτερου ἔργου του ἀπὸ τοὺς νεώτερους μελετητές.

Στὴν παροῦσα μελέτη ἀνατρέπονται ὅλες οἱ εἰς βάρος του κατηγορίες καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ διδασκαλία του ἦταν σύμφωνη μὲ τὴν ἀρχικὴ χριστιανικὴ διδασκαλία καὶ ἀποδεκτὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς μεγάλους πατέρες τῆς ἐκκλησίας. Ἔτσι, ὁ παρεξηγημένος Ἀλεξανδρινὸς θεολόγος, ὁ ὁποῖος ὀνομάστηκε «πατέρας τῆς Θεολογίας», ἀποκαθίσταται γιὰ πρώτη φορά στὴν πραγματικὴ θέση του μέσα στὸν Χριστιανισμό.

T

ISBN: 978-960-7874-16-0

9 789607 874160